

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

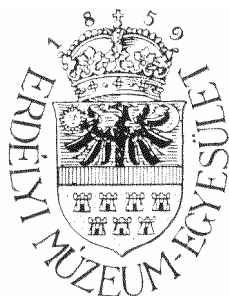

247

JENEY-TÓTH ANNAMÁRIA

MÍVES EMBEREK A KINCSES KOLOZSVÁROTT

Iparostársadalom a 17. századi Kolozsváron

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA
KOLOZSVÁR, 2004

Megjelent

**a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
és az OTKA TS 044710 számú pályázata
támogatásával**

**Lektorálta
Kiss András**

**Szerkesztő
Sipos Gábor**

**Felelős kiadó
Sipos Gábor**

ISBN 973-8231-36-1

**Készült a Református Egyház Misztótfalusi Kis Miklós
Sajtóközpontjának nyomdájában
Felelős vezető: Tonk István
Műszaki szerkesztő: Bálint Lajos**

Laus Deo Semper!

Tanáraim inspirációjára kezdtem várostörténeti kutatásokkal foglalkozni, közülük mindenképpen köszönettel tartozom Barta Gábor tanár úrnak kezdeti biztatásáért.

A kutatás rejtelseibe Balogh Judit vezetett be, Kiss András a levéltári forrásokban való eligazodásom első lépéseinél segített, és azóta bármikor fordulhatok Kolozsvár városa levéltárának tudós ismerőjéhez. A kutatásokat a Magyar Ösztöndíj Bizottság, Soros és Klebelsberg Ösztöndíjak jóvoltából 1996 és 2002 között végezhettem a Román Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatóságán. A munkatársak segítségét ezúton is köszönöm.

Témavezetőm, Papp Klára docens segített abban, hogy végül megjelenésre átdolgozott disszertációm kötete is elkészült. Opponenseim, Dóka Klára és Barta János akadémiai doktorok alapos bírálatai, észrevételei nagymértékben elősegítették a munkám végső változatának megszületését.

Hálás vagyok korábbi munkahelyem, a Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága és az Arany János Múzeum (Nagykőrös) vezetőinek, dr. Simon Lászlónak és dr. Novák Lászlónak, akik segítették disszertációm elkészültét, valamint jelenlegi munkahelyem, a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár vezetőjének, dr. Radics Kálmánnak, hogy az átdolgozást messzemenően támogatta.

Előszó

Kolozsvárt a 16. században „kincses Kolozsvárnak”, „civitas primaria Transilvaniae”-nak nevezték. Az Erdélyi Fejedelemségnek nem székvárosa volt, hanem első városa, ami magasabb rangot jelentett a kortársak szemében. Már városi kiváltságokat kapott, 1405-ben Zsigmond király a szabad királyi városok sorába emelte, s a 15. századra Erdély jelentős igazgatási és gazdasági központjává vált. A 16. század a város életében további gyarapodást hozott, s Kolozsvárnak mint az Erdélyi Fejedelemség első városának szerepe is jelentősen megnőtt. A Hódoltság területéről betelepülő iparosok, kereskedők nemcsak a város népességét növelték, hanem kapcsolataikat és gazdasági erejüket is magukkal hozták. Kulturális élete is meghatározó volt Erdély számára: a város lakossága követte plébánosait a reformáció minden irányzatában, Hoffgreff György és Heltai Gáspár nyomdát létesített a városban, ez utóbbi papírmalmot és ugyanitt írta magyar nyelven Krónikáját, fabuláit.

A század folyamán birtokokat is szerzett a város, vagyis maga is földbirtokos lett. A gyarapodó Kolozsvár ekkorra már fontos szerepet töltött be a Délkelet- és Közép-Európán átmenő kereskedelemben. Gazdasági erejét szemlélteti, hogy Báthory Zsigmond 1598-ban 40000 forint kölcsönt vehetett fel a várostól, amelyért zálogba adta a városnak a széki sóbánya jövedelmét, majd a harmincad kétharmadát is. Ez utóbbiból egészen 1637-ig – a fejedelemnek adott kölcsön teljes visszafizetéséig – állandó bevétele származott a városnak.

A tizenötéves háborúban Kolozsvárra és lakosaira igencsak sok megpróbáltatás várt. A 17. század elején Erdélyben a hatalomban egymást váltók számára igen fontos volt a város állásfoglalása. Bastával szemben a város Báthory Zsigmond oldalára állt, amiért 1601-ben kemény sarcadó volt a büntetése. Majd ismét Bastával szemben Székely Mózesnek megadta magát a város a pusztulást elkerülendő, a lakosok, akik 1603-ban hitbéli meggyőződésük szerint cselekedve kiűzték a jezsuitákat, „Kolozsvár kegyetlen megsarcolása 1601-ben, 1603-ban és 1611-ben, amely összesen 120 000 forint készpénzzel, illetve arany- és „kincses” város polgárságát”¹.

Basta Erdélyből való kivonulása után remény nyílt arra, hogy Kolozsvár ismét magára találjon. Ez Bocskai és Rákóczi Zsigmond fejedelemsége idején hamarosan be is következett. Báthori Gábor uralma alatt (1611-ben) Forgách Zsigmond csapatai jöttek Erdélybe, a város megadta magát, amiért utólag 12000 forint hadisarcot fizetett saját fejedelmének. Kolozsvár ezt a lépést azzal „hálálta meg”, hogy 2 évvel később a menekülő fejedelmet nem engedte be falai közé, majd október 21-én a piactéri (Szent Mihály) templomban választották fejedelemmé Bethlen Gábort. A város mind fejlődésében, mind gazdasági erejében megsínylette a 17. század első évtizedét.

A királyi Magyarországon ez idő tájt a városok, a rendi előretörés következtében háttérbe szorultak: nemesek is vehettek házat és tölthettek be tisztségeket a városokban. A rendek az 1608. évi országgyűlésen elérték, hogy az uralkodó beleegyezésük nélkül ne adhasson szabad királyi városi rangot.

Kolozsvárnak, az erdélyi városok (melyek valóban városi önkormányzattal rendelkeztek, adózásban az országgyűlés által megállapított taxát fizették) egyik legjelentősebbjének, más kihívásokkal kellett a 17. század első felében szembenéznie. Városi kiváltságait nem veszélyeztették, sőt a fejedelmek stabilizálni, erősíteni igyekeztek azt a polgárságot, amelynek gazdasági forrásai, lehetőségei és kapcsolatai mind az ország, mind udvaruk számára igen hasznos volt. A dolgozat írója arra keresi a választ, milyen feltételek mellett, milyen körülmények között kísérelték meg Kolozsvár lakói városuk a 16. századi kiemelt szerepét és jelentőségét helyreállítani, illetve megtartani.

¹ Jakó 1997. 324.

Bethlen Gábor és a Rákócziak uralkodása alatt Kolozsvár valóban növekedésnek indult, ennek csak a pestis, tűzvészek vetettek gátat, melyek időről időre felütötték fejüket. A város mindennapjait és ünnepnapjait ez idő tájt az itt tartott országgyűlések, fejedelmi látogatások, követjárások színesítették. Ahogyan a számadáskönyvek tanúsítják, ezekre már hosszú idővel az események előtt készült a város. 1614 és 1648 között a fejedelmek legalább 23 esetben, a fejedelemasszony vagy a gubernátor pedig további 6 alkalommal időztek itt, három napnál nem tovább. (Brandenburgi Katalin rövid uralkodása alatt kíséretével háromszor is tartózkodott Kolozsvárt.)

Ez a fellendülés az 1650-es évek közepéig tartott, II. Rákóczi György uralkodása második felében, 1655-ben óriási tűzvész pusztította el a várost. Mire újjáépült volna, 1657-től a balsikerű lengyel hadjárat következtében idegen csapatok sarcolták a fejedelemséget és Kolozsvárt is, amiből csak újabb óriási sarcadó kifizetésével tudta magát megmenteni. Az 1658-ban és 1660-ban kifizetett adóösszeg meghaladta a 100.000 tallért. Mindezt tetézte a hadjáratban elpusztult és a török-tatár seregek által elhurcolt emberek okozta erdélyi és kolozsvári emberveszteség. Várad elcsúsztatása után Kolozsvár a fejedelemség végvárává vált, elvesztette szabad királyi város státusát és vármegyei joghatóság alá került, mint nemes város (oppidum nobilium). De ez már egy másik Kolozsvár története.

Kutatásunkat a téma kiválasztásakor a város 17. századi leltári forrásainak gazdagsága inspirálta. A forrásbőség miatt ugyanakkor célszerűnek látszott leszűkíteni a vizsgálódást a városlakók egy csoportjára, így esett a választás az iparosokra. A városi források alapján valószínűsíthető volt, hogy a vizsgált csoport igen alapos és sokrétű kutatásra adhat esélyt. Ez a választás – a kutatás közben – azonban a lehetőségek mellett bizonyos behatároltságot is jelentett.

A vizsgálatokat eredetileg a század egészére szeretnénk volna kiterjeszteni, de az adatbőség ezt megvalósíthatatlanná tette. Így az elemzéseket a század első felére, az 1600 és 1655 közötti évekre végeztük el.

A kutatás célja a 17. századi polgárság, illetve azon belül az iparos-céhes társadalom komplex vizsgálata. A mesterségeket hat iparcsoportra osztottuk fel, ezek jelentik a vizsgálódás alapjait. Több csoportosítás lehetőségét megvizsgáltam,² és ezek figyelembevételével képeztem a csoportokat. A *ruházat és tisztítás iparát* a szabó, szűcs, csizmadia, gombkötő, szappanos, borbély mesterség alkotja. A *bőr- és szövőiparhoz* került a nyerges és szíjgyártó, tímár, erszénygyártó, takács, az *építkezési iparhoz* a kőműves, ács, bádogos, cserepes, fazekas, képiró, tölcseres. A *faiparhoz* pedig az asztalos, kerékgyártó és a kádár tartozik. Az *élelmezési ipar*: molnár, pékségi alkalmazott, sütőház tulajdonos, mészáros; a *vas- és fémipar* képviselői: kovács, lakatgyártó, rézműves, üstgyártó, kannagyártó, kötélverő, ötvös voltak. A célom az volt, hogy a kisebb számú iparcsoport megkönnyítse az aránylag nagy tömegű forrásanyag kezelését és értelmezését. A vizsgálat kiterjed az inasságtól a mesterré válásig, kitér a vagyoni állapotokra, a hétköznapi életre és ünnepnapokra, a feldolgozáshoz és értékesítéshez, bevonva a mai kor adta technikai lehetőségeket is.

Az iparosok nemzetiségi, foglalkozási megoszlását bemutató fejezetben a 16–17. század fordulóján betelepülteket vizsgálom meg, a polgárkönyv 1587–1614 adatainak elemzése és az adójegyzékek alapján, honnan származó és milyen nemzetiségű iparosok alkották a kolozsvári polgárság utánpótlását. Mely mesterség művelői jártak az élen, vagyis kik voltak számbeli fölényben? Mennyiben voltak motiváltak a betelepülésre a város kevésbé jelentős céheihez tartozó mesterek? Változtatott-e a betelepülők száma és összetétele a város iparos társadalmának szerkezetén, milyen volt a kettő egymásra hatása? – szolgáltatják a vizsgálatokhoz az alapot.

Az iparos népesség anyagi gyarapodásának és politikai befolyása növekedésének fokmérője lehet a városvezetésben betöltött szerepe. 1488-ban Mátyás király rendelete alapján megalakult

² A céhes élet Erdélyben. 21., Szűcs 1955. 49–51.; Granasztói 1972. 350–399. 381.; *Magyar Néprajz nyolc kötetben. Anyagi Kultúra 2. Kézművesség*. Bp. 1991. 32.

a százférfiak tanácsa, melybe – a budai jog szerint – 50 céhes és 50 patrícius kerülhetett be.³ Vajon a 17. században mit hoz a vizsgálat eredménye? A városvezetés összetételének kutatása eséllyel adhat magyarázatot.

Választ keresek arra a kérdésre is, hogy milyen lehetett az iparosok aránya az összlakosság-hoz képest. Az 1453. évi kolozsvári magyar polgárok összeírásában szereplő 30%-hoz⁴, vagy a 16. századi magyarországi városok (Sopron, Pozsony, Kassa, Eperjes, Nagyszombat)⁵ szintjéhez hogyan viszonyulnak az itt kapott adatok. A források segítségével keresem a választ a másik nagy kérdésre, ti. hogy az iparos társadalom vagyoni helyzete, megoszlása milyenné is vált a 17. századra. Az adójegyzékek alapján bemutatható topográfiai elhelyezkedésük, vagyis az, hogy egy-egy mesterség művelői ugyanabban az utcában vagy egymás közelében laktak-e. Milyen arányban vannak a kézművesek egyes csoportjai között a bérlők és háztulajdonosok, valamint milyen szerepet játszhatott az iparosok életében a szántó, a szőlőbirtok? Az egyes negyedekben kiemelkedő számban voltak-e jelen valamelyik mesterség gyakorlói, milyen volt a negyedekben az egyes mesterségcsoportok egymáshoz viszonyított aránya, mekkora és milyen vagyonnal rendelkeztek az iparosok?

A kolozsvári céhek igen szabályozott belső élete hogyan és miben változott a 17. században? Mennyi volt az inasok tanulóideje az egyes céhek esetében, milyen kedvezményeket kaphattak, vagy kaptak a családtagok, honnan – mely területekről – és milyen számban jöttek Kolozsvárra mesterséget tanulni, milyen iskolázottsági fokkal rendelkezhettek az itt tanuló inasok, legények? Hogyan is működtek a céhek, melyeket választott tisztségviselők irányítottak? Vajon a választásban mennyire játszott szerepet – akárcsak a városi tisztségviselői karban – a natióbeli (nemzeti), valamint a felekezeti hovatartozás?

Hogyan alakult a céh, mint munkaszervezeti egység működése a 17. században? A lehetséges területe: a közös nyersanyagbeszerzés, értékesítés, kontárok elleni védekezés, valamint a céhuniók, amely a középkori és 16. századból már előzményekkel rendelkezhetett. Megváltozott-e mindez a század folyamán? A város milyen módon élt jogosítványaival és szólt bele iparostestületek belügyeibe? A gazdasági versenyhelyzet csökkentése érdekében eljárt-e a hatalom felsőbb szerveinél? Valamint, milyen választ adott a városvezetés 1655-ben a tűzvészt követően, amikor munkaerőhiány lépett fel?

A városi életben külső szerepvállalás is jellemezte a céheket, ezek közül a karitatív szerepvállaláshoz sorolhatjuk a betegápolást és a temetések lebonyolítását. Érdeklődésünk központjában az állt, hogyan és miként szabályozták ezt a céhek, és mit tükröznek ebből a források. Figyelemre méltó lehet még, hogyan viszonyultak az egyes céhek az özvegyekhez és árvákhoz. Mit tudhatunk későbbi sorsukról a városi és a céhes források alapján? A hagyományosan vállalt funkciói közé tartozott a városvédelem. Mennyiben tudtak a céhek a 17. század gazdasági kihívásai között ezeknek az elvárásoknak megfelelni, mennyire vettek részt a város védelmi feladataiban? Hogyan tekintett rájuk a város, akár a „fegyveres erő felállításában”, akár a város „védelmi vonalának”, vagyis a falaknak, bástyáknak karbantartásában.

A város az árszabásokkal tudta a piaci értéknél alacsonyabban tartani az árakat, gazdaságon kívüli kényszert alkalmazott az iparosokkal, kereskedőkkel szemben is. Ezekről a városi limitációk áttekintésével, valamint a fejedelemségen belüli országos hatáskörű és a korabeli magyarországi limitációk összehasonlításával alkothatunk képet.

A város és a céhek egymásrataltságra éltek. Ennek egyik formája tanulmányozható ma is a számadáskönyvekben, amelyekből kiderül, hogyan foglalkoztatta a város iparosait. Ezt egyfajta gazdasági kényszernek is lehetne tekinteni, ugyanakkor másfelől munkaalkalmat is jelentett. Azt vizsgálom, mennyiben érintette ez a különböző céheket.

³ Kiss 2003. 166–167.

⁴ Szűcs 1955. 47.

⁵ Granasztói 1972. 389.

A kolozsvári céhek és a fejedelmek kapcsolatának elemzése a parancslevelek és a számadások – illetve egyéb városi források – bevonásával, a céhek szerepének megítélése a fejedelmi gazdaságpolitika szempontjából, egyaránt tanulságokat hordoz. Különösen az ötvösök szerepe lehet igen figyelemreméltó, alkotásaik közül néhány – melyet fejedelmi megrendelésre készítettek – múzeumokban ma is látható. A város vezetése a fejedelmekkel – gondolok itt pl. Bethlen Gáborra – különösen jó kapcsolatot ápol, ennek köszönhetően szinte minden iparágban megnőtt a fejedelmi megrendelések száma.

A Kolozsvár városáról írott elemző történetírói munkák közül elsősorban Jakab Elek *Kolozsvár története* című, máig alapvető munkáját⁶ és az ehhez tartozó oklevéltárakat kell megemlítenem. A mai kutató számára az is fontossá teszi Jakab Elek művét, hogy a szerző olyan levéltári forrásokat is tanulmányozhatott, amelyek mára megsemmisültek, vagy nehézségekbe ütközik kutatásuk. Szádeczky Lajos az *Iparfejlődés és a céhek története* című munkájában az oklevéltárban közölt források és a 16–17. századi erdélyi országgyűléseken született limitációkról szóló részek igen tanulságosak. Egy későbbi összefoglaló, a Veress Endre által kiadott *Erdélyi ipari céhek élete* című munka⁷ a céhek eredetét, belső életét, intézményrendszerét foglalja össze, de meg kell említeni Samuil Goldenbergnek a XVI. századi városi életéről, kereskedelemről, iparról egyaránt szóló⁸ gazdaságtörténeti művét is.

Már az utóbbi évtizedek kutatásait is tartalmazza a Binder Pál és Kovách Géza⁹ által szerkesztett, az erdélyi céhek életét bemutató forráskötet. A tekintélyes forrásanyagot feldolgozó előszóban a céhes élet kialakulását, fejlődését ismertetik a szerkesztők, ezt követi egy oklevéltári rész, mely a céhkiváltságokat, szabályzatokat tartalmazza.

A Történelmi Tár, az Archeologiai Értesítő, a Magyar Gazdaságtörténeti Szemle és az Erdélyi Múzeum című folyóiratok múlt századi, illetve századfordulós számai kisebb forrásközléseket, feldolgozásokat tartalmaznak a kolozsvári céheket illetően,¹⁰ melyek közül kiemelkedik Kelemen Lajosnak a „Szabók bástyájának” építéséről szóló forrásközlése. Szintén ezekben az években születtek olyan munkák, amelyek egy-egy kolozsvári céh anyagát dolgozták fel.¹¹

A céhes fejlődés előzményeiről, valamint kialakulásáról Szücs Jenő 1955-ben írt sokoldalú összegzést.¹² Nagyon sok megállapítása érvényes még erre a korszakra is, hiszen a céhes ipar a 17. századi Erdélyben többszörösen konzerválódott formában élt tovább.

A 20. század második felében is több olyan munka látott nyomdafestéket, amelyek részleteiben tárgyalják a kolozsvári céhek életét. Ezek közül legjelentősebbek Balogh Jolán – Kelemen Lajos munkásságának folytatója – művei, aki ugyan művészettörténeti nézőpontból, de komplex levéltári forrásanyag alapján írta műveit.¹³ Az építkezéseket tárgyaló kötetekben a kőfaragók és a kőművesek szerepelnek, akiknek vizsgálatához céhes iratok híján a város számadáskönyveit használta. Mivel könyveinek célja nem kifejezetten a céhek tanulmányozása volt, emiatt vizsgálata, szemlélete is újszerű, hasonlóképpen B. Nagy Margit és Kovács Andrásné¹⁴. Más Bunta Magda módszere, aki az ötvös céh esetében muzeológusként inkább a tárgyak vizsgálatából indult ki.¹⁵

⁶ Jakab 1870. I–II., JakabOkI

⁷ Kv. 1929., a szerző nem azonos Veress Endre történetíróval és forráskiadóval.

⁸ Samuil Goldenberg: *Clujul în secolul al XVI-lea*. București 1958.

⁹ *A céhes élet Erdélyben*

¹⁰ Kelemen 1905. 116–120., 173–177.

¹¹ Novák 1913., illetve Rajka 1913.

¹² Szücs 1955.

¹³ Balogh 1982., Balogh 1985.

¹⁴ B Nagy Margit: *Reneszánsz és barokk Erdélyben*. Bukarest, 1970. Kovács 2003.

¹⁵ Magdalena Bunta: *Aurari clujeni și operele lor (sec. XVI-XVII.)* I–II. Acta Musei Napocensis XIII/1976. 329–350., XIV/1977. 349–370. Flóra Ágnes: *Kolozsvári ötvösregesztrum (1549–1790)* Lopulus. Bp. 2003. 25–74.

Az eddig számba vett művek szinte teljes egészében csak a céhekre vonatkoznak, a város és az iparosok kapcsolatával azonban eddig csak érintőlegesen foglalkoztak, így a levéltári anyag egy része még feldolgozatlan. A kevés számú megjelent munka között kell megemlíteni a Kolosvári Sándor–Óvári Kelemen által kiadott *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak első kötetét*,¹⁶ és ide tartozik Binder Pál könyve is,¹⁷ mely csak néhány részletében foglalkozik Kolozsvárral.

Kelemen Lajos,¹⁸ Jakó Zsigmond,¹⁹ Kiss András²⁰ és Kovács Kiss Gyöngy²¹ több tanulmánya, illetve könyvei segítik, hogy a kutató minél teljesebben ismerje meg Kolozsvár és polgárai történelmét. Mikrotörténeti alapossggal dolgozott Herepei János is, aki műveiben az egyes kolozsvári polgárokat alapos családtörténeti kutatások fényében mutatta be. Egy-egy mester életútja kapcsán a céhek történetébe is bepillantást nyerünk,²² máskor pedig a város és fejedelemség szellemi életéről írt igen alapos munkát, felhasználva a Kolozsvár város széles körű levéltári forrásai által nyújtott lehetőségeket.²³

Ahhoz, hogy Kolozsvár városa helyzetére, illetve az iparosokra vonatkozó vizsgálatoknak legyen összehasonlítási alapjuk, jó néhány tanulmány áll a kutató rendelkezésére, de elsősorban nem Erdély területéről, hanem a Felvidékről. Itt kell megemlíteni Eva Toranová, Milena Ostrolucka és Németh Gábor tanulmányait.²⁴ Ezt az összehasonlítást segíti elő a Dányi Dezső és Zimányi Vera által kiadott *Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig* c. kötet. Mindezt most már Pap Ferenc jóvoltából a kolozsvári árakkal is összevetheti a kutató, hiszen több tanulmánya után megjelent a harmincadjegyzékeket tartalmazó forráskiadványa is.²⁵

A városi és országos limitációkkal foglalkozó tanulmányok közül például Buza János,²⁶ Dóka Klára,²⁷ Fodor László²⁸ tollából származottakat említhetem. Legújabban pedig Flórián Mária gondozásában jelentek meg *Az Mester Emberek Miveinek árazása* címmel az eddig kiadatlan limitációk.²⁹ A Szilágyi Sándor szerkesztette Erdélyi Országgyűlési Emlékek kötetei pedig az erdélyi limitációkat tartalmazzák.

Ugyan nem az adókönyvekre támaszkodott, mégis feltétlenül utalni kell Szabó T. Attilának Kolozsvár településszerkezetéről írott munkájára.³⁰ Az említett forráscsoportról Kiss András nemrég megjelent tanulmánykötete tartalmaz újdonságokat.³¹ A témakörben Granasztói Györgynek a brassói társadalomról írott elemzésére kell még hivatkoznom.³²

¹⁶ I. kötet *Az erdélyi törvényhatóságok jogszabályai*. Bp. 1885.

¹⁷ Binder 1982.

¹⁸ Kelemen 1982.

¹⁹ Jakó 1997. 317–351.

²⁰ Kiss 1994., Kiss 2003.

²¹ Kovács Kiss 2001.

²² Herepei 1988.

²³ Herepei János: *Adattár XVI–XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez*. I–III. Szeged 1964–1967.

²⁴ Ostrolucka 1988. 204–216., Toranova 1988. 245–254., Toranova 1989., Uő: *Pozsony ötvössége a 15–16. században*. In: *Luxusiparok. IX. Kézművesipartörténeti Szimpózium*. Szerk. Horvát Sándor, Szulyovszky János. Budapest–Veszprém 1997. 25–38., valamint Németh Gábor: *Nagyszombati kézművesek, különös tekintettel a luxusiparokra (16–17. század)*. Uo. 39–50.

²⁵ Pap 2000., más tanulmánya, pl. Pap Ferenc: *Kolozsvár és a Királyi Magyarország kereskedelmi kapcsolatai – A kolozsvári harmincadnaplók tanulása, 1599–1637*. Történelmi Szemle 1991. 3–4. sz.

²⁶ Buza 1993.

²⁷ Dóka 1981. 110–115.

²⁸ Fodor 1993. 19–27.

²⁹ Flórián 1995., Flórián 1996., Flórián 1997., Flórián 1998., Flórián 1999.

³⁰ Szabó T. 1946.

³¹ Kiss András: *Kolozsvár város XVI. századi adókönyveinek forrásértéke*. In: Kiss 2003. 203–220.

³² Granasztói 1972. 351–399.

A gazdasági folyamatok országos és kontinentális szintű folyamatait értelmezi Zimányi Vera könyve,³³ ezt egészíti ki az erdélyi éremművészegről írt mű.³⁴

Az elmúlt években az erdélyi fejedelmek építkezéseiről több tanulmány is megjelent, melyek régészeti és művészettörténeti szempontok figyelembevételével íródtak.³⁵

Mindezeket kiegészíti néhány tanulmány, melyek az egyes erdélyi fejedelmek gazdaságpolitikájával foglalkoznak. Kiemelkednek közülük Zimányi (Mráz) Verának Bethlen Gábor gazdaságpolitikájáról írt tanulmányai³⁶ és Imreh István tanulmánya.³⁷ Itt kell szót ejteni még az egyes erdélyi fejedelmekről írt monográfiákról és kiadott levelezésükről.³⁸

Legutóbb pedig Kolozsvár 1000 évéről szóló tudományos tanácskozás előadásai láttak napvilágot egy kötetben, mely tanulmányok Kolozsvár történetének minden korszakát felölelik.³⁹

Kolozsvár városának iratai szinte egyedülállóan a magyar városok közül a 16. századtól kezdődően folyamatosan maradtak fenn. Tulajdonképpen ez tette lehetővé, hogy a dolgozat megírásánál elsősorban primér forrásokra támaszkodjam.

A kutatásokat igyekeztem részben a céhek iratanyagára alapozni. Ezek között mesternévsorok, inasszegődtetési jegyzőkönyvek, számadáskönyvek, valamint levelezések is megtalálhatóak, a városi iratokkal szemben azonban csak kis számban és igen véletlenszerűen maradtak meg. A szabályzatok egy részének kiadása már a 19. században megtörtént. A többi céhes forrásanyagból leginkább a magyar szabócéh és az ötvöscéh anyaga igen sokrétű: fennmaradtak számadásaik, levelezésük, amelyek igen hasznosnak bizonyultak a dolgozat megírásakor. Ezek az iratok sokszor éppen olyan események leírását tartalmazzák, melyek gyakoriak voltak, de ritkán örökítették meg őket.

Céлом az volt, hogy a dolgozat megírásakor ne csak a hagyományos céhes forrásokat használjam, hanem a városi iratokra is támaszkodjam.⁴⁰ A városi könyvek igen sokféle típusú forrást tartalmaznak, melyeket munkám más és más fejezeteiben hasznosíthattam.

A közgyűlési vagy tanácsulési jegyzőkönyvek őrzik a városi tanács céheket is érintő határozatait. A közgyűlési határozatokkal az élet minden területét szabályozták, nemcsak a város védelmében hozott döntések, hanem pl. limitációk is megtalálhatóak közöttük, valamint az adókivetések illetően hozott végzések is itt szerepeltek. A tiszttségviselői névsorok közül néhány ráadásul natiok szerint közölte a tisztségek betöltőinek nevét, így több esetben ezek alapján lehetett egy-egy mesterember nemzetiségi hovatartozását eldönteni, amelyhez esetleg még a céhes iratok sem nyújtottak elég alapot.

A törvénykezési jegyzőkönyvek a városi jegyzőkönyvek másik nagy csoportját alkotják. E protocollumoknak a téma szempontjából leginkább hasznosítható részét a tanúvallomási jegy-

³³ *Magyarország az európai gazdaságban 1600–1650.* Bp. 1976.

³⁴ Huszár Lajos–Pap Ferenc–Winkler Judit: *Erdélyi éremművészet a 16–18. században.* Buk. 1996.

³⁵ Kovács 2000. 63–87., Kovács 1996. 276–294., Kovács Zsolt 2000.

³⁶ Zimányi (Mráz) 1981.

³⁷ Imreh 1992.

³⁸ Szekfű Gyula: *Bethlen Gábor.* Bp. 1983., Csetri Elek: *Bethlen Gábor életútja.* Buk. 1992., Szilágyi Sándor: *I Rákóczi György.* Bp. 1893., Uő: *II. Rákóczi György (1621–1660).* Bp. 1881., Uő: *Bethlen Gábor fejedelem levelezése.* Bp. 1886–87., Uő: *Bethlen Gábor kiadatlan politikai levelei.*, Uő: *A két Rákóczi György fejedelem családi levelezése.* Bp. 1875., *Bethlen Gábor – Levelek.* Szerk. Sebestyén Mihály. Buk. 1980. Kiss András: *Bethlen fejedelemnek... az hazának mesteremberekkel való megépítése.* Kiss 2003. 342–357. L. részletesebben: Pálffy Géza: *A magyar nemesség bécsi integrációjának szinterei a 16–17. században.* In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére.* Szerk. Fodor Pál, Pálffy Géza, Tóth István György. Bp. 2002. 309.

³⁹ *Kolozsvár 1000 éve.* A 2000. október 13–14-én rendezett konferencia előadásai. (Szerk. Dáné Tibor, Egyed Ákos, Sipos Gábor, Wolf Rudolf) Kv. 2001.

⁴⁰ Ebben igen nagy segítséget kaptam Kiss András ny. levéltárostól, aki a Román Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatóságának volt korábban főlevéltárosa és a városi könyvek igen sokrétű anyagának ismerője.

zőkönyvek jelentették. A tanúvallomások között a század első évtizedében még szép számmal találunk olyanokat, melyekben céhtagok fordultak egymás közötti peres ügyeikben a városi igazságszolgáltatási fórumhoz. A későbbiekben már ritkábban találkozunk ilyen esetekkel, egyrészt a források hiányos volta miatt, másrészt valószínűleg azért, mert a céh kebelében intézték el ezeket az ügyeket, és a városi bíróság csak fellebbviteli fórumként szerepelt. Az egyes iparosok, általuk az iparos társadalom megismerésére mikrotörténeti adatokkal szolgáltak e perek, a leírásokból a hétköznapokról, ünnepnapokról kapunk képet. Nem utolsósorban pedig Balásfi Bálint ötvösmester (céhmester) feljegyzései is itt találhatóak, melyek magánjellegű bejegyzések mellett az ötvös céh 1610–20-as évekből származó feljegyzéseit is tartalmazzák.

A város adójegyzékei – főként hosszabb több évtizednyi anyagot elemezve – páratlan lehetőséget adnak a város társadalmának megismerésére. Utcánként tüntetik fel az adózók névsorát, amely révén egyértelművé válik, hogy ki háztulajdonos és ki a bérlő. Az adójegyzék a „tehetség” szerint adózó kolozsvári polgár vagyoni helyzetének hű tükkrét adja. Használata egy-egy iparos nemzetiségi hovatartozásának meghatározásakor is megkerülhetetlen, hiszen a név leírásának módja ezt is tükrözi.

A városi könyvek nagy részét a számadások teszik ki, amelyeket minden tisztségviselőnek pontosan kellett vezetnie. Az első nagyobb összefüggő részek az 1550-es évektől maradtak fenn. Az 1570–80-as évektől folyamatos információkat nyújtó számadáskönyvek vezetése a 17. századra már kialakult pontos „módszer” szerint történt. A dolgozat szempontjából a tisztségviselők számadásai közül a sáfárpolgári számadások a leginkább értékesek. Ők vezették ugyanis a város gazdasági könyveit. A város „postálkodásáról”, „szekerezéséről”, „építéséről” ugyanúgy gondoskodtak, mint a darabontok vagy más városi alkalmazottak fizetéséről, de a városba érkezőknek való „gazdálkodásért” is ők voltak a felelősek. 1608-at követően a fejedelmi kiadásokat is ugyanilyen rendszerrel, illetve pontossággal jegyezték fel. Ezekből a számadáskönyvekből származnak a város, valamint a fejedelmek számára végzett munkákról szóló feljegyzések. Ugyanakkor itt kell megjegyzem, hogy más tisztségviselők, pl. az ispotálymesterek, egyháziak feljegyzései is tartalmazznak mesteremberekről, illetve az általuk végzett munkáról szóló feljegyzéseket. Ezek azonban csupán kisebb rutinszerű javításokról adnak hírt, amelyeket egy-egy szerződött mesterrel végeztek el.

Az egyháziak számadásai közül mindössze néhány dézsmajegyzéket volt módomban használni, melyek az iparosok szőlőbirtokainak szempontjából voltak nélkülözhetetlenek; e jegyzékek segítségével elemeztem az iparosok szőlőbirtoklásának arányát, s azt, mennyire és milyen módon jelentett ez jövedelem-kiegészítést számukra.

A városi levéltár II. fasciculusa tartalmazza a fejedelmeknek fizetett taxát, illetve azok árendáját. Mindössze néhány évből maradt fenn a részletes kimutatás, amely igazolja, hogy a fejedelem mit is fiztetett ki a várossal az adóból. Ebben a fondban vannak az 1620–21-ből fennmaradt városi limitáció-javaslatok, kalkulációk. A III. fasciculus a fejedelmi parancsleveleket foglalja magában, melyek közül több a mesteremberek fejedelmi beruházásokban való részvételét rendeli el, jelentős részük Bethlen Gábor uralkodása alatt keletkezett.

Az előbb felsoroltakon kívül még a polgárkönyvek névsora volt különösen fontos, mely esetünkben az 1587 és 1614 közötti időszakból tartalmaz bejegyzéseket. Enélkül – a céhek névsoraival együtt – szinte lehetetlen lett volna az iparosok azonosítása az adójegyzékekben.

Kolozsvár város fejlődési sajátosságai a 15–16. században

Néhány fontos körülményt még tisztázni kell ahhoz, hogy megfelelően értelmezni tudjuk Kolozsvár helyét az Erdélyi Fejedelemségben. A 16. század közepétől az Erdélyi Fejedelemség a Magyar Királyság egyik örököse volt. A városhálózat a három részre szakadt Magyarországon átstrukturálódott.⁴¹ Erdély városhálózatának kialakulását a természetföldrajzi tényezők mellett a középkor óta a politikai akarat is befolyásolta. Ugyanakkor itt egy, a magyarországitól némileg eltérő városhálózattal találjuk magunkat szemben, aminek a geográfiai helyzet mellett másik tényezője lehetett, hogy számos városi települést (a szász és a székely városokat) másfajta privilégiumokkal láttak el már a magyar királyok is.

A taxás városok csoportjában székely városok, mezővárosok, egykori püspöki székhelyek, és egy, Kubinyi András szerint „királyi szabad” város,⁴² vagyis személynöki város (ez utóbbi Kolozsvár) található. A székely városok a városi rangjukat elsősorban a szék közigazgatásában betöltött funkciójuk miatt nyerték el, a további fejlődésüknek a szék gátja is maradt.⁴³ Közülük egyedül Marosvásárhely lépett a kerített vagy „kolcsos” (szabad királyi) városok sorába, Bethlen Gábortól kapta kiváltságlevelét. Ez tulajdonképpen a már elnyert és gyakorolt szabadságok összesítése volt.⁴⁴

A szász városok a szász natio tagjaként éltek kiváltságaikkal, az ország politikai életében is az Universitas Saxonum részeként vettek részt, nem a városi rend tagjaként. Az 1593. évi országgyűlési határozat az egyetlen kivétel, amikor a hat szász városra együtt vetették ki az adót, összesen 10000 forintot. Kimondták viszont, hogy Brassó nem fizethetett 2000 forintnál többet, ugyanakkor a Kolozsvárra kirótt adóösszeg 2000 forint volt.⁴⁵ Talán ez is jelzi a város teherbíró képességét, ez a tendencia maradt a 17. század első felében is. A 17. század közepéig nem fordult elő újra, hogy a szász városoknak külön-külön, mint városoknak kellett volna adót fizetniük, a szászság a továbbiakban is, mint natio vette ki részét az ország adóterheiből.

A 16. század második és a 17. század első felének országgyűlési iratai a városokat szinte kizárólag az adózás szempontjából említik. Ezért a következők csupán az adózásra vonatkoznak. A településhierarchia meghatározói más tényezők is, közöttük: a település kinek a joghatása alá tartozik, törvénykezése, pecséthasználata, kiváltságok hatálya, valamint a korban megjelenő sajátos jogállású partiumi városok. Az 1593. évi adókimutatás volt az első, ahol a törvényhozók a rovatlan helyek között különbségeket tettek, a bányák és a szász városok mellett Kolozsvárt, Tordát, Dést, Székelyvásárhelyt és Enyedet említették.⁴⁶ 1594. augusztusában Kolozsvárra, Fejérvárra, Székelyvásárhelyre, a bányavárosokra utaltak és egyszerűen városoknak titulálták őket. A következő háborús időszakban (1594–1600) a hadsereg eltartására az adót kapuszám szerint vetették ki, a többi helység pedig: „kik raváson nincsenek”, „ravatatlan helyek” összefoglaló névvel szerepeltek. Ezek között a városok mellett bányavárosok és egészen kis falvak is voltak.⁴⁷

⁴¹ Bácskai 2002. 59.

⁴² Csoportosítás leírása: Kubinyi András: *Városfejlődés és vásárhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén*. Szeged 2002. (In: Dél-alföldi Évszázadok 14.) 13.

⁴³ Balogh Judit 1994. 32.

⁴⁴ Pál-Antal 2002. 249. A székely mezővárosokról: Pál Judit: *Procesul de urbanizare în scaunele secuiești în secolul al XIX-lea*. Cluj-Napoca, 1999.

⁴⁵ EOE III. 422. 1593. szeptember 1–10. Fehérvári országgyűlés.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ EOE III. 460. – 1594. november 16–21. Gyulafehérvári országgyűlés; EOE III. 470. – 1595. április 16–május 8. Gyulafehérvári országgyűlés; EOE III. 495. – 1596. április 21–26. Kolozsvári országgyűlés;

A városoknak a tizenöt éves háború folyamán az adók mellett nagy sarcadót kellett kifizetniük, az országgyűlés törvényhozói munkája a politikai helyzet miatt kevesebb figyelmet szentelhetett nekik. Csupán gazdasági erejük kiaknázása volt a cél, akár Mihály vajda (Mihai Viteazul), Basta, akár a császári helytartók diktáltak Erdélyben.

Az 1607. februári országgyűlés határozata szerint „a szabad kerített városok és mezővárosok” közé Kolozsvár, Torda, Enyed, Marosvásárhely, Kézdivásárhely, Várad, Bánya, Dés, Karánsebes, Lugos, Huszt tartozott.⁴⁸ A sor még közel két évtizedig igen képlékeny. Szinte mindig Kolozsvár az első a sorban, és az összeg nagysága is időnként többszöröse az utána következőkének. Az országgyűlési artikulusok igen vegyes elnevezéssel illetik a városokat: „szabad városok”, „kerített és mezővárosok”, „kolcsos szabad mező és kerített városok”, „taxás és mezővárosok”, taxás városok.⁴⁹ Más alkalommal csak mint városok kerülnek említésre. Az ezekben az artikulusokban említett városok száma a 16-ot is eléri,⁵⁰ majd számuk az 1620-as évekre 10-ben állandósul és a század közepéig így is marad. Ezen városok sorában Kolozsvár mellett Nagybánya, Nagysajó, Dés, Offenbánya, Abrudbánya, Felsőbánya, Vízakna, Vajdahunyad, Belényes, Királyújfaló, Csíkszereda, [Székely]Keresztúr, Bereck, Kibánya, Kismarja, Szék neve fordult elő, míg végül az 1620-as évekre állandó jelleggel itt találjuk: Bánffyhunad, Kézdivásárhely, Udvarhely, Sepsiszentgyörgy, Illyefalva, Egeres, Nagyalmás és Várad településeket.⁵¹ Várad városa csak 1630-tól szerepel újra a taxás helyek között, hiszen végvár jellege ez idő tájt fontosabb volt.

A Kolozsvárra kirótt adóösszeg a század folyamán 1609-ben volt a legalacsonyabb (500 forint), 1644-ben pedig 2800 forinttal a legmagasabb.⁵² Kolozsvár korábbi fontos szerepét megtartotta a fejedelemség korában is, ezért nevezhették a kortársak „Transilvaniae civitas primaria”-nak, vagyis Erdély első városának.⁵³ Hiába volt *Gyulafehérvár* a fejedelmi székváros, mégsem tudott első várossá válni, mezőváros maradt⁵⁴ azért, mert védtelen fekvése miatt az ellenség többször feldúlta és felégette, így lakosságának gazdasági ereje sokkal csekélyebb volt Kolozsváréénál. Az igazgatási funkció nem volt elég arra, hogy a város jelentőségét megnövelje, sőt talán gátolta is gazdasági fejlődését. A sok szenvedést látott székváros épületeinek helyreállítása a 17. század második évtizedétől folyt, amikor névleg a 3 natio részt vett a munkálatokban. Bethlen Gábor, majd a Rákócziak egy reneszánsz várost állítottak helyre, melyben a megyéknek és a városoknak is kötelessége volt egy-egy ház fenntartása, de 1660-ra a székváros már újra romokban állt, régi fényét többé nem kapta vissza. A másik püspöki székhely, Várad, mely az 1560-as évektől végleg végvárként „funkcionált”, korszakunkban 1630-tól szerepelt újra a taxás városok között. 1660-ban azonban elesett, és szerepét Kolozsvár vette át.

Sajátos volt Kolozsvár igazgatása is. A város vezető testületeiben az 1568. évi, vallási vonatkozásban is kiegészített unió szerint az irányítást a két natio, magyar és szász, teljes jogú tagjai végezték. Előzményei több mint száz évvel korábbra nyúlnak vissza. A Szilágyi Mihály kormányzó által mondta ki, hogy a város igazgatásában a magyar és a szász polgárok egyenlő részben vegyenek részt, és a polgárság legfőbb képviselői szerve a százférfiak tanácsa, vagyis

EOE IV. 103. – 1596. november 30–december 8. Gyulafehérvári országgyűlés; EOE IV. 116. – 1597. április 27–május 12. Gyulafehérvári országgyűlés; EOE IV. 130. – 1598. január 6–15. Gyulafehérvári országgyűlés

⁴⁸ EOE V. 454.

⁴⁹ EOE VI. 201. – 1611. április 23–30. Szebeni országgyűlés; EOE VI. 414. – 1614. február 23–március 16. Medgyesi országgyűlés; EOE VII. 182. – 1614. szeptember 27–október 7. Gyulafehérvári országgyűlés; EOE VII. 435. – 1617. május 4.–23. Gyulafehérvári országgyűlés; EOE VIII. 238. – 1624. június 23. – július 8. Gyulafehérvári országgyűlés.

⁵⁰ EOE VII. 182. – 1614. szeptember 27.–október 7. Gyulafehérvári országgyűlés.

⁵¹ EOE VI-X. kötet Bp. 1879–1884.

⁵² EOE X. 413. 1644. január 3–13. Gyulafehérvári országgyűlés, EOE VI. 166. 1609. október 9.

⁵³ Kolozsvári emlékirók 18.

⁵⁴ Kovács 1998. 7.

a felső tanács legyen.⁵⁵ Ez a szabályozás azonban nem volt teljes, hiszen nem határozta meg például, hogy kik közül kerüljenek ki a város vezető testületének tagjai. Mátyás király 1486. május 17-i parancslevele intézkedett arról, hogy a tisztségviselők választásánál azt a módot kövesse Kolozsvár, mely jog és törvény szerint Buda városa él.⁵⁶ Sor került a bíró és a tanács választásának részletes előírására, az ötven-ötven magyar és száz százférfit igen széles körből – a polgárjoggal és házzal rendelkezők közül, valamint céhenként három-négy tagot – választották.

A plébánosválasztásra ezekben a szabályozásokban nem tértek ki, hiszen ennek írásbeli rögzítésére a reformációig nem volt szükség. A hitújítás azonban másfajta szabályozást kívánt ezeken a területeken. Az 1568. június 3-i ítélet – az 1458-as unió elveire alapozva – kimondja, hogy a plébánosságot egyszer magyar, máskor szász töltsse be, ugyanakkor a rektor (iskolamester) és a lektor (kismester) közül az egyik magyar, a másik szász legyen. A százférfiak közül ötvenet a magyarok, a másik ötvenet pedig a szászok válasszák meg.⁵⁷ A templomhasználatot úgy szabályozták, hogy amelyik nátió adta a főbíró, abban az évben az használta a főtéri templomot.

Mire ez az ítélet megszületett, Kolozsvár lakossága már az unitárius felekezethez tartozott, az egész város csatlakozott Dávid Ferenchez és a szentháromság-tagadókhöz, élükön Heltai Gáspárral, a város másik lelkészével.⁵⁸ Nem sokkal később azonban leginkább ezt a felekezetet stíjtotta a hitújítás, vagyis az „innovatio” további tilalma.⁵⁹ Az erdélyi országgyűlések már 1576-tól olyan végzéseket hoztak, amelyek [korlátok közé szorították] szabályozták az unitárius egyház működését. 1576-ban „a tanítók dögáról” végeztek: „megengedtetett, hogy az Dávid Ferenc vallásán valóknak szuperintendensek legyen, itt Kolozsváratt vagy Tordán az ű hiten való papoknak convocatiót tehessen”.⁶⁰ A következő évben tartott tordai országgyűlésen már azt is kimondták, hogy ez a felekezet csak Kolozsváron és Tordán tarthat zsinatot.⁶¹ Az 1581-ben rögzített maior pars alapelv érvényesült az Erdélyi Fejedelemség egyházpolitikájában, mely a számbeli többségben levő felekezet tagjainak jutatta a kizárólagos jogokat,⁶² Kolozsváron az unitáriusnak.

A városbeli helyzet tehát gyökeresen más volt, mint az országban általában. Az unitáriusok a recepta religiok közé tartoztak, de többé egy fejedelemtől sem kaptak olyan arányú támogatást, mint János Zsigmondtól. Sőt a városnak el kellett viselnie a Báthoryak uralma alatt a jezsuita akadémia városba telepítését. A jezsuiták végül 1603-ban kiűzték a városból, kolostorukat pedig felégették.⁶³ Később viszont az unitáriusok papjai kényszerültek bújdosni (Toroczka Máté, Göcs Pál), akik majd a császári comissáriusok engedélyével, valamint Bocskai István fejedelem jóvoltából térhettek haza.

1598-ban telepedtek le az első reformátusok a városban, ők egyelőre a magán vallásgyakorlat jogát élvezték. 1605-ben Bocskai fejedelem már megpróbált egyenjogúsítást szerezni számukra, de azt csak Báthori Gábornak sikerült elérnie 1608-ban, ekkor a református lelkész már szabadon beköltözhetett Kolozsvárra. Az egyházközség fenntartásának anyagi alapjairól is gondoskodott a fejedelem, a város dézsmájának felével, valamint a harmincad teljes bérösszegével. Bethlen Gábor fejedelem adományai tették lehetővé az Óvárban az iskola létrehozását is.⁶⁴ Mindezek azonban 1638-ig nem veszélyeztették az unitáriusok túlnyomó többségét a városban.

⁵⁵ Kiss 2003. 165.

⁵⁶ Kiss 2003. 166.

⁵⁷ Kiss 2003. 170–171.

⁵⁸ Az akkori helyzetről pontos leírást ad Jakab 1870. II. 169–194. illetve Pirnát 1956. 103–121.

⁵⁹ EOE III. 203. Bp 1877. 1584. április 25–május 2. Fehérvári országgyűlés

⁶⁰ EOE III. 108. 1576. augusztus 3. – Kolozsvári országgyűlés

⁶¹ EOE III.

⁶² Sipos 2001. 111.

⁶³ Kolozsvári emlékirók 93–124., részletek a tanúvallomásokból.

⁶⁴ Sipos 2001. 112–113.

A helyzet 1638-ban, a Désen tartott országgyűlés után változott meg: ekkor az unitárius felekezetből kiszakadt szombatosok ellen hoztak ítéleteket, s a fejedelem – mivel Kolozsváron is voltak szombatosok – beleszólt a város autonómiájába is. Ezután nem csak a natió, a nemzeti-ség, hanem a religió, vagyis a felekezeti hovatartozás alapján is választották a város vezetőit. A „térítvény”, amit a város adott, Kolozsváron befolyásos felekezetté tette a református (kálvinista) felekezetet. Eddig is működött ugyan református lelkész, iskola a városban, de a felekezet tagjai a legjelentősebb tisztségeket, vallási hovatartozásuk miatt nem viselhették, a helyzet most – a fejedelem beavatkozása következtében – megváltozott. A dési megállapodás – ami már teljes egyenlőséget biztosított a reformátusok számára – kimondta, hogy a százférfiak közé beválasztanak 25 reformátust, a választás életfogytig szól, a testületnek, amíg ez nem teljesül, nem lehetett unitárius új tagja. Az alsó tanács tagjai sorába az első évben Filstich Lőrincet, második évben Várad Miklóst, a következő évben egy harmadik református tagot kellett beválasztani, így 1640-re összesen 28 református tagja lett a két tanácsnak. A református felekezetű új választott polgárok csak az adószedői és sáfárpolgári tisztt betöltését követően váltak megválaszthatóvá a város vezető tisztségére, a bíróságra is. A complanatio szerint minden 4. évben református kell legyen a bíró. Azt is biztosította ez az egyezmény, hogy a református egyház lelkészei, kántorai, tanítói ugyanúgy adómentességet élveznek a városban, mint az unitáriusok, az egyházfiak számadásai és az egyházi jövedelmek kezelése azonban továbbra is a városnak az unitárius egyházzal való összefonódását jelezte.⁶⁵

A városi vezetés gyakorlata a céhek szabályzataiban már igen korai időszakban is megjelent. A 16. századot megelőzően a szabályzatokban csak azt kötötték ki, hogy a két natió valamelyikéhez tartozó céhmesterek felváltva – vagy esetleg ketten egy időben – viseljék a tisztségüket. Az asztalosoknál kimondták, hogy a céh két vezetője közül az egyik magyar, a másik szász legyen, a kőművesek céhét 3 mester vezette, közülük egy mindenkor szász volt. Az esztergályosoknál, ötvösöknél, ácsoknál is az asztalosokhoz hasonlóan alakult a helyzet, a szappanosoknál pedig a két natió tagjai felváltva viselték a tisztséget. A reformációt követően itt is változott a helyzet, nemcsak natió, hanem felekezet szerint is választották a céh vezetőit. Ez a 17. század második felétől követhető nyomon, valószínűleg I. Rákóczi György már említett, városvezetésre vonatkozó mandátumának következményei voltak ezek az artikulusok. A csizmadiák 1656-os végzése szerint: „Az becsületes céh ezen meghegyezvén, mivel hogy ez elmúlt 1655. esztendőben, ortodoxus magyar céhmester volt, mostan ismét ebben az 1656. esztendőben ugyan ortodoxus szász céhmester legyen, ennek esztendeje eltelvén, ez jövendő 1657. esztendőbeli választáskor az unitárius uraimké legyen az első választás, úgymint első céhmester magyar unitárius legyen, az másik szász ortodoxus legyen. Ennek esztendeje eltelvén, ismét unitárius szász legyen első céhmester, ez esztendők eltelvén ismét ortodoxus uraimékat illesse az első céhmesterség, et sive consequenter, mely dolgot egész céh akaratyából ez céh protokollumjába beirattuk [...]”⁶⁶ Hasonlóképpen a lakatosoknál is felekezeti alapon választották a céhvezetést: „Anno 1656 Die 18 Januarii Az kontratusnak kontinentiája szerént ökegyelmek az ortodoxa religion való attafiaknál választottak ides céhmestert, táblára járulván választottak ides céhmestereknek Kóródi Lakatos Bálint uramat, ökegyelmek mellé az unitaria religion való attafiak: ifjújának választották Verner Lakatos Jánost.”⁶⁷

Előfordult az is, hogy valamelyik natió és felekezet tagjai egy-egy céhben kevesen voltak, és gyakran viseltek volna tisztséget, ezért a céh átmenetileg változtatott rajta.⁶⁸ Ezek a szabályok a rendi korszak végéig érvényben maradtak Kolozsváron.

⁶⁵ EOE X. 153.

⁶⁶ KmOL Céhiratok, Csizmadiacéh nr. 4. 6.

⁶⁷ KmOL Céhiratok, Lakatoscéh nr. 7. 16. r.

⁶⁸ KmOL Céhiratok, Csizmadiacéh nr. 4. 10. r. „Anno Domini 1657 Die 5 Februarii Az becsületes céh ezen meghegyezvén, mivelhogy ez mostani 1657. esztendőbeli első választás, úgymint az céhapaságh, az unitárius uraimékat illeti, úgymint első céhapa magyar lenne, az másik céhmesterség orthodoxus szásztt il-

Adókönyvek, városvezetés

Adózási rend a 17. században

A 17. századi Kolozsvár társadalmá az adókönyvek alapján rekonstruálható. Nem feladatunk a város egész lakosságának vizsgálata, de néhány fontos adat viszonyítási alapot adhat az iparosok helyzetének reális bemutatásához. A kolozsvári számadáskönyvek nagyon fontos részét képezik az adóösszeírások, amelynek a felhasználásával pontosíthatunk az iparos társadalomról eddig kialakult képen.

A város központi része, vagyis a Nagy Piac/Theatrum, adózási szempontból nem képezett önálló belső negyedet az összeírásokban, hanem minden negyedhez tartozott egy-egy része. Emiatt jóval arányosabb a lakosság megoszlása az öt negyed között, és nincs egy központi negyed, amely mind vagyoni összetétele, mind például az iparosok arányát tekintve kiemelkedett volna a többi közül.⁶⁹ Az összeírásokban szerepelnek belső és külső városrészek, ezeket pusztán a városfal választja el egymástól, egyéb jogi vagy társadalmi különbség a lakosok között nem volt. A külvárosok keletkezése igen egyedi Kolozsvár tekintetében, ugyanis a városfal építése viszonylag későn történt, korábban csak az Óvár (Vetus Castrum) területét védte erődítés. A város többi területét csak Zsigmond király 1405. évi rendeletét követően kezdték fallal övezni, de akkor már nem az egész várost, így beépített és lakott területek maradtak a falakon kívül.⁷⁰ Ezeket a „külső” városrészeket a későbbiekben az adókönyvekben az „extra Moenia”, vagyis „falakon kívüli”-ként jelölték.

Az adókönyveket minden évben újrairták. A százférfiak testülete, valamint a tanács választását követően került sor a vonásigazítók személyének kijelölésére. Nyolcan töltötték be ezt a tisztséget, közülük négyen a százférfiak testületéből, négyen pedig a tanács tagjai közül kerültek ki.⁷¹ Általában január első harmadában kezdték meg működésüket, máskor már december végén sor került megválasztásukra. A vonásigazítók eredetileg az adóalany (adózó) vagyoni állapotát rögzítették, a következő években ezt a való helyzet szerint javították ki, ezután pedig kiírták, vagyis felvetették az adóösszeget, illetve a dicát.⁷² Ha ezt a munkát elvégezték, akkor került sor az adószedők választására a százférfiak gyűlésén, egyúttal az adó összegét is kihirdették, vagyis nyilvánosságra hozták, hogy egy vonásra hány forintot „vetettek fel”, valamint, hogy mennyi a város birtokának, Felek falunak egy összegben kifizetett adója.⁷³

Az adószedők segítségére voltak tehát a kész adójegyzékek, valamint a fertályok kapitányai, az utcák tizedesei is. A közgyűlési jegyzőkönyvben 1601. április 16-án bejegyzése sze-

let, de mivelhogy több unitárius magyar nem lévén egynél, úgymint Feyéruárj Mihály, az is leghutolsó lévén, ez mostani romlásban penigh háza miatt alkalmatlan, maga is az egész céh előtt felállta, szabad akarattából kéré az becsületes céhet, [...] az becsületes céh is meghegyezék s meghengedé, ilyen condicióval, hogy ez meghnevezett Feiéruárj Mihály legyen immunis az céhapasagától, de az ifjú céhmesterséget viselje, úgymint negyedik legyen az céhmesterségben. Az ifjú mesterségben penigh, mint ennek előtte, szintén úgy szolgáljon, az orthodox uraimék is hogyha megfogyatkoznak, ökegyelmek is szabadon ezt cselekedhessék.” (1661. január 24-én megújították)

⁶⁹ Minderről bővebben: Szabó T. 1946. 8., 10–11.

⁷⁰ Makkai 1943.

⁷¹ Jakab 1870. II. 131. – városi adók „felszedésére” négy magyar és négy szász polgárt választottak pl. 1600. december 30-án: „Miérthogy az Úristen az vonásnak igazgatásának idejét elé hozta, ökegyelmek azért majd az két natióból táblára járván választottak vonásigazító uramat: Bornemissza Gergelyt, Vas Gergelyt, Filstich Pétert, Paul Vildnert. Kérik ökegyelmek városul bíró uramat, hogy ökegyelmek is az tanácsból válasszanak négyet ezen uramis mellé. Az tanácsból választottak ökegyelmek: Rosás Jánost, Szabó Andrást, Hannes Langhof és Caspar Helthjt.”

⁷² Működésük időtartamát a sáfárok számadásai pontosan rögzítették, ugyanis a felmerült költségeket napra és étkezésre pontosan feljegyezték.

⁷³ Az 1367-ben Kolozsvár birtokába adott és eredetileg is a városnak adózó falut Izabella királyné 1557-ben kivételte a vármegye adójegyzékéből és adóját ismét a város adójába számították. Jakab Okl I. 58, 94–95, Jakab 1870. II. 121–122.

rint: „Mindenik fertályban levő capitánoknak és tizedeseknek hogy minden az ő tizedekben fide mediante singulatim minden embereket cum inquilinis comperiálják és exigálják mindenen az egy egy forintot, az polgár uraim pedig mindenik fertályra az capitánok házába avagy egyéb közönséges helyre menjenek, és ott percipiálják a pénzt.”⁷⁴ Tehát a polgárság maga gondoskodott az adó beszedéséről, hiszen a kapitányok és a tizedesek az utcák és fertályok választott előjárói voltak.

Az adó évenkénti felszedése több tényezőtől is függött, elsősorban az országos adókiivetés összegének nagyságától, másodsorban a város szükségéitől, harmadsorban a rendkívüli országos és városi kiadásoktól. Kolozsvár, mint már említettük, a taxás városok sorát vezette, vagyis a város által fizetett pénzösszeg egy összegben került meghatározásra. 1614 és 1648 között az adóösszeg a többszörösére nőtt, 1614-ben 350 forint volt, 1624-ben elérte a 2400 forintot,⁷⁵ hasonló volt 1648-ban is (2240 forint). Ehhez járult még a gratuitus labor megváltása több alkalommal.⁷⁶ Rendkívüli városi, valamint fejedelmi kiadások is szerepelhettek az adókirovás indokai között, például 1618-ban: „Megértették ökegyelmek városul, bíró uram propositióijából, mind pedig az elmúlt generális gyűlésben az országtól concludált articulusunak continentiájából, hogy szegény városra ötszáz forint taxát vagy subsidionális pénzt vetettek volna fel naponként való postálkodások, szekerezések és egyéb közönséges szükségégek miatt minemű nagy pénzbeli fogyasztási legyenek ökegyelmeknek. Azt is kegyelmek megértettek, hogy azért ezeknek az szükségégeknek ökegyelmek occurálhassanak, bíró uram is elégséges legyen minden fogyasztásoknak eligazgatására, városul kegyelmek vetették adótt egy vonásra f 2 d – Az Felekiekre 25 d –”.⁷⁷ Máskor a szekerezésekre, postálkodásra, árenda költségekre hivatkoztak,⁷⁸ vagy a fejedelem kívánságaira,⁷⁹ nem utolsósorban pedig a fejedelem és kíséretének ellátása is szerepelt indokként.⁸⁰

Ugyanakkor az adóösszeg növekedése és a kivetések száma között nem áll fenn egyenes arányosság. Néhány évet vizsgálva kiderül, hogy az 1577. évi adóegység – dica összege 1 vonás- 4 forintról⁸¹ 1640-re 16 forintra nőtt, mely az esetenkénti sarcadóval együtt a századfordulón (1601–1603) elérte a 42, sőt a 46 forintot is.

⁷⁴ KvTanJk I/5. 195. v.

⁷⁵ Erdély története II. 651.

⁷⁶ Jakab 1870 II. 553, 607.

⁷⁷ KvTanJk I/6. 255. 1618. május 9.

⁷⁸ Uo. 260. 1618. szeptember 8. – „Megérték ökegyelmek városul bíró uram propositióiából az mostani begyűlésnek okait, hogy az sok naponként való költség, postálkodás és szekerezések miatt igen nagy fogyasztásban volna ökegyelme, minthogy az nélkül is, az mely inscribált quartát megárendálták Urunktól Őnagyságától, még abban is adósok, és effelett netalán rövid nap Őnagysága is bejönne. Hogy annak okaiért ennél is inkább az szükséges dolgokban ökegyelme meg ne fogyatkozzék, hanem inkább ennek megfelelően mindenekre elérkezessék, illendő adót vetettek ökegyelmek, úgy egy vonásra f 1 d –. Az felekiekre f 12 d 50.”

⁷⁹ Uo. 259. 1618. június 27. „mostani külömb-külobb féle sok szükségét, és Urunknak Őnagyságának sok kívánságát, mellek immár annyira vadnak, hogy ökegyelme tanácsával együtt, hogy meg nem felelhetni, félő volna.”

⁸⁰ Uo. 261. 1618. szeptember 22. – „Mierthogy értik ökegyelmek városul az bíró uram beszédéből az Urunk Őnagysága bejövételit, itt mulatását és az terminusnak is celebráltatását, az mikor az városnak is fennálló pereire költség kívántatik, ez felett hogy ökegyelmek kölcsönözvén adósok is volnának egy néhány felé.”

⁸¹ Jakab 1870 II. 280.

Városi adózás a 17. század első felében⁸²

	1599	1600	1601	1602	1603	1606	1607	1609	1610	1614	1615	1616	1618	1623	1634	1639	1640
adókövetések száma	5	5	5	4	3			4	2	8	7	7	6			8	
adó összege forint/dica	10	18	12	8	6	9	7	7	9	10	8	8	7	23	15	15	16
sarcadó forint/dica ⁸³			32		40												

A közgyűlési jegyzőkönyvek tájékoztatnak arról, hogy mennyi többletmunkával járt az adószedés. A 17. század első felének két legkritikusabb évében, 1601-ben és 1603-ban – mint a táblázatból is kitűnik – egy-egy sarcadóval terhelték a várost. Mindkettőt Bastának fizették, a második a lerombolt és feldúlt jezsuita iskola és templom megváltásának összege volt.⁸⁴ Az első adóösszeg 30 000 forint, így egy-egy vonásra 32 forintot vetettek ki. Esetenként, ha a polgároknak a megfelelő pénzösszeg nem állt rendelkezésükre, ezüstműveket adhattak be zálogként, máskor a városnak kölcsönöztek a legtehetősebb polgárok, s ennek törlesztésére a város malmaikat vették bérbe. Ezt az adókönyvek is rögzítették.⁸⁵ 1601-ben viszont az ezüstművek ugyan beszámításra kerültek, de csak mintegy nyolc forintos értékben. Ez a korlátozás mutatja – s az, hogy egyáltalán sor került rá – a város igen szorult helyzetét. Azoknak az adóját pedig, akik elszöktek, hátrahagyott vagyonukból és ingóságukból foglalta le a civitas.⁸⁶ Októberben a tanács küldötteket választott, hogy Bastánál könyörögjenek az adó súlyos volta miatt: „Elsőben ökegyelmek szólottanak az adózásról, noha ökegyelmek láttják az számtalan sok mindennapi szükségeket, de miérthogy az ekédigh felvetett adót is az szegénységen nem szedhetek fel, sőt nagy része restantiában vagyon, ez okon ökegyelmek mostan adót nem vethetnek, holott az szegénységnek még az mostani restantiát is nincsen miből megfizetni, mert amihez bizodalomuk volt, az is nagy részét az időnek sanyarú volta miatt adó veszett tőlük. Miért hogy penig az mostani nyomorult állapotunk felette igen kívánja, hogy Basta urammal ő magával tanácsbeli atyánkfiai által comparealnáknk [...]”⁸⁷ Még a következő év áprilisában is ugyanez volt a közgyűlés egyik legnagyobb gondja, a számvévknek kiadták a feladatot: „Az adósságokról irassanak új végzést, onnat minden adóssokkal számot vetvén újabban”. Emellett pedig „Intik ökegyelmék a sarc-restantia adószedő uraimat, hogy szorgalmatossággal szedjék az restantiát”.⁸⁸ Az adóhátralék behajtásával a közgyűlés még a következő évben is foglalkozott, kimondták, hogy aki nem tud pénzzel fizetni, annak borából, gabonájából felbecsületés után kiegyenlítik az adósságot.⁸⁹ Ha a közgyűlési jegyzőkönyvek bejegyzéseit tovább vizsgáljuk, kiderül, igen

⁸² KvTanJk I/5. 169, 172, 173, 176, 181, 183, 184, 186, 191, 192, 196, 197, 198, 206, 207, 208, 209, 221, 223, 228. I/6. 62, 65, 68, 70, 251, 255, 259, 260, 261, 262, 379, 381. Illetve adószedők számadásai a számadáskönyvekből: KvSzám 12b/IV. 441–449., 12b/VII. 615–616., 13a/XXII. 3–9., 16/VIII. 1–15., 19/XIII. 3–11., 23/III. 687., 23/VII. 17, 20., KvSzám 12a/IV. 3., 12a/XIV. 2., 12b/VII. 1–17., 13a/XXII. 15., 17b/VII. 1–20.

⁸³ A táblázat összegei kamarai forintban értendők.

⁸⁴ Jakab 1870 II. 387.

⁸⁵ KvSzám 11/XXII. 247. pl. 1605-ben, a vár alatti malom, Gellyén Imre bíró, valamint társai kezében: Szabó András, Schmelczér Lőrinc, Bek, Gaszner György, Bennek Frillich (1790 forint készpénzért) zálogban volt.

⁸⁶ KvTanJk I/5. 198.

⁸⁷ Uo. 199.

⁸⁸ Uo. 206. – 1602. április 20.

⁸⁹ Uo. 220. – „1603 Die 12 Februarii Az restantia penig minden személy válogatás nélkül mindenektől ökegyelmek szedessenek fel, ha melyek afféle debitorok közöl semmiképpen készpénzével nem fizethet, tehát az olyanoknak borát, búzáját, mindgyárust ökegyelmek bírák uraim tanácsával egyetemben becslütessék

sokan nem fizethették ki a kirótt adót, és a város vezetése a következő gyűlésig adott határidőt: „[...] minden nemű maga mentsége nélkül az sarc adaját behozza és megadgya, ha kinek pedig valami panaszolkodása avagy nyavalyája vagy akkor hadakozás miatt, tehát az jövendő gyűlésre az olyant supplicatio formán adgya be ükegyelmek eleiben városról, és magyarázza meg fájdalomt. Ükegyelmek városul jó ítélettel hozzászólván, ami jóval lehetnek, supplicatiójára megíratják.”⁹⁰ Egyidejűleg azonban kivetettek egy újabb 2 forintos adót. Még be sem fejeződött ennek a sarcadónak a beszédese, már jött is a következő nagyobb összeg, 1603. augusztus 3-án 70.000 Ft.⁹¹

A követelés súlyossága miatt a százférfiak testülete határozott abban is, hogy „Az zsellérekre ez mellett, minden fertályból az hat uraimnak jó ítéletekből, az ő sorsa szerint tartoztak fizetni az főválságára, minthogy az főválság negyven-negyven forintot teszen. Műves legényeket is, egy-egy fertályban hatan felügyeljék, erről pedig oly bizonyos regestrumokat írjanak ökegyelmek, hogy számot adhassanak felőle, hogy az szegény városra ne periclitáljon az gondviseletlenség miatt.”⁹² Az óriási összeg miatt és mert a város lakossága ez idő tájt a környékből ide menekültekkel nagyon megszorodott, nemcsak az emberek után, hanem az állatok után is meghatározott adót kellett fizetni. „Tetszett ökegyelmeknek városul, hogy ha mely jövevénynek juha vagyon, minden juhót és keczkét tizenöt-tizenöt pénzen válcsa meg. Ha kinek ökre vagyon tehát, egy egy forinton válcsa meg, fejős avagy meddő tehéntől ötven pénzen, egy lótól fizessen egy forintot. Az igen hitván lótól ötven pénzt. Örögh disznótól tíz-tíz pénzt. [...] Ha valamely paraszt embernek négy avagy több ökrei lennének is, azok is egy-egy forinton válcsák meg: Azt is megtudakozván, kinek-kinek mint lészen állapottya, tehát ezekenn is az ő érdemök szerént vegyenek.”⁹³ Basta nemcsak Kolozsvártól szedett be kisebb-nagyobb összegeket adóként, hanem más városoktól is. A szászok 500.000 guldent emlitenek, ezt az összeget a szászság egészétől követelte, valamint 100.000 guldenre volt még szüksége a katonák ellátására. Azt természetesen nem tudjuk, hogy ebből ténylegesen mennyit fizettek ki.

A sarcadók kivetése idején külön adókönyveket vezettek, és külön választott tisztségviselők voltak felelősek azért, hogy az adóösszeg be is folyjék.⁹⁴

Az adószedők feladata volt biztosítani, hogy a megfelelő összeg minél előbb a város rendelkezésre álljon, kifizethessék a város taxa-adóját, valamint a város működéséhez elengedhetetlenül szükséges költségeket.⁹⁵ Az adóba alkalmanként beszámították a város lakosságának ún. céduláit is, amelyeken az iparosoknak az elvégzett munkáért kifizetendő munkabért vagy az egyes tisztségviselőknek a város érdekében kifizetett kiadásait tüntették fel. Ez az összeg adójukból került levonásra. Ha a városnak készpénzre volt szüksége, szigorító intézkedéseket ve-

fel és vegyenek satisfactiót töllök. Hogy ezekre az szükségekre ökegyelmek tanácsul elégségesebbek. Tetszett, hogy az ekéig felvetetet adót mindenek megadják, senki adósságában ne tudhassa adaját”.

⁹⁰ Uo. 227. 1603. július 22.

⁹¹ Kolozsvári emlékirók 12.

⁹² KvTanJk I/5. 228.

⁹³ Uo. 228. v.

⁹⁴ KvTanJk I/5. 250. v. – „1605 Die 15 Februarii Az öt fertálban való restantia sacc szedő uraim, miérthogy ökelgyelmek is búcsút vettenek, ökegyelmek városul állapattyokat tractálván, miérthogy ökegyelmeknek immár az regestom folyását értik, ismerik és az kösséget és helyeknek utcáknak situssát, [...] pusztaságban is, végezték, hogy azon kétt-kétt uraink most is fertálllyokban szorgalmattoson felszedgyék az előbbi ígéréttel, melyet városul ígértek volt nekik.”

⁹⁵Uo.192. „1601 Die 21 Februarii Ígérük penigh ökegyelmek száz uraim egyenlő akarattal magokat, hogy mind az felvetett adótt, s mind ezt indifferenter ez jövendő vasánapra beadministrálják, mind azok, kiknek adós az város, s mind penigh az kinek nem adós, ehhez tarcsák magokat az tanácson kívül való uraim is ez városon magokat. Az adószedő uraim penigh minden nap szentelen szeggyék az adót, cum ea authoritathe, amint ennek előtte az város megengedett nekik. Az kiknek penigh városul ökegyelmek adóssok, ígérük arra magokat, hogy mind az adóból, s mind fél dézsmából s mind azoknak majorságiból és jövedelmeiből contentálják.”

zetett be, ilyenkor előfordult, hogy közgyűlési határozatban tiltották meg a cédula beszámítását.⁹⁶

A vonásigazítók az előző évi adókönyvvel bejárták fertályonként a házsorokat, és feljegyezték az adófizetők sorában történt változásokat.⁹⁷ A városnak a 17. században is 5 városrésze/kerülete, azaz fertálya volt: Rapularum – Monostor utcai, Vetus Castrum – Óvár, Longa – Hosszú vagy Magyar utcai, Media – Közép utcai, Luporum – Farkas utcai.⁹⁸ A fertályok – mint korábban említettem – két részből álltak, a belső, vagyis a falakon belüli részből és a külső városrészből, melyben pl. majorok, kertek, üres házhelyek is voltak. Rövidítéseket használva neveztek pl. Longa negyed vagy Magyar utcai fertály városfalon belüli részét „Longa Intra”-nak, a külsőt pedig „Longa Extra”-nak. Ezeket a rövidítéseket használom a továbbiakban.

Ma még a városrészek nem mindegyikének határozhatóak meg pontosan a topográfiai határai, ugyanis az adókönyvek összeírói nem mindig egyértelműen jártak el, vagyis a jegyzékekben nem teljesen változatlanul írták össze a fertályhoz tartozó utcákat.

Az adójegyzékek tanulmányozása felveti a kérdést, csak a polgárokat vették-e lajstromba, ugyanis *inquilinus/zsellérekkel*⁹⁹ vagy más polgárjoggal esetlegesen nem rendelkező személyekkel is találkozunk a kutató. Ezek adóját is feljegyezték, nemegyszer megjegyzésekkel, pl. „szökött jobbágy volt” – megnevezve földesurát is –, „régén el ment az városrul” nevük mellett. Olyan is gyakran előfordult, főleg a 17. század elején, hogy a ház bérlőjének neve nem került feljegyzésre, csak a foglalkozása, mestersége. Felmerül a kérdés – az adó nagyságrendjének figyelembevételével –, hogy ezek iparosok, kontárok vagy iparos legények voltak-e. A törvénykezési jegyzőkönyvek névanyagát vizsgálva kitűnik, hogy a legények és inasok keresztnévei mellé egyszerűen odaillesztették a mesterségnevet vezetéknevüként. A mesterek között sem ritka, hogy a vezetéknevüként a foglalkozásnevet használták. Feltételezhető, hogy a 17. század elejére még nem minden család esetében ment végbe a vezetéknevű állandósulása Kolozsváron.¹⁰⁰ A név többféle nyelvű változatai éltek egymás mellett párhuzamosan, mégis úgy vélem, hogy vizsgálódásaink sorában a polgárkönyv mellett a céhek jegyzőkönyveit és mesternévjegyzékeit kell elsődlegesnek tekinteni. Céhenként eltérő mértékben, de találkozunk még a mesterség illetve foglalkozásnév feltüntetésével, de sajnos nem mindegyik céhnek maradt fenn a 17. századból máig anyaga. A következő fokozat a kettős vezetéknevű használata. Ha ezek közül az egyik foglalkozásnév – lehetőleg a második, különösen, ha magyar névről van szó –, akkor feltételezhető, hogy a vizsgált személy azt a mesterséget gyakorolta. (Számptalan ilyen esetet lehet rekonstruálni a céhjegyzékek, a polgárkönyv valamint az adójegyzékek segítségével.)

A következő kérdés a *libertinus* szó jelentése és értelmezése a kolozsvári adókönyvekben. Jakab Elek szerint ez a házaikat elhagyókra, elszegényedett emberekre vonatkozott,¹⁰¹ akikre ugyan kirótták az adót, de beszedésére már nem került sor. Az adószedők számadásai alapján sokkal összetettebb a kérdés. Elsősorban a *tisztségviselőket* értették alatta, akik immunitást, vagyis adómentességet kaptak.¹⁰² Akik „polgárok” lettek, azaz a tanács tagjai – közülük került ki a tisztségviselők nagy része is – nem kaptak fizetést, vagy csak jelképes összeget munkájukért. A lelkészek és a tanítók is, valamint a kulcstartók, hetesek, trombitások, molnárok, szemétbírók, mezőpásztorok, darabontok, lovas legények, vagyis a város hivatali személyzete kapott még adómentességet.¹⁰³ Esetükben mindig valamilyen munka következtében került sor a libertinusok összeírásába való felvételre. Olyan rendkívüli eset is előfordult azonban, amikor

⁹⁶ „Ez mostani adóban, az sok szükségekhez képest adószedő uraimék senkitül az cédulát be ne vegyék”. KvTanJk I/6. 261., 262. – 1618. szeptember 22., november 6.

⁹⁷ Kiss 1999. 10., I. bővebben a témáról: Kiss 2003. 203–220.

⁹⁸ Jakab 1870 II. 226., Kiss 2003. 208.

⁹⁹ Kiss 2003. 216. Az adójegyzékekben ezeket a szavakat bérlő/lakos értelemben használják.

¹⁰⁰ Székely 1967. 210.

¹⁰¹ Jakab 1870 II. 236.

¹⁰² L. Kiss 2003. 215–216.

¹⁰³ Pl. KvSzám 12b/IV. 441–449., 13a/XXII. 3–9., 16/VIII. 1–8., 19/III.3–11., 23/VII. 17–19.

az adómentesek körét szűkítették a város vezetői: „Egyenlő voxzal azt is végezték, hogy az mely városbeli attyánkfiai eddig libertinusok voltak, azok is megfizessék ez 3 forintos adót, úgymint az kolcstartók, ispotálymesterek, viduák, belől kik épütenek, és ezekhez képest valók. Kivevén ökegyelmeket tanácsul az darabantokat, heteseket, azonképpen mind, kik most honn vadnak, avagy immár az hadban volnának.”¹⁰⁴ Előfordult az is – természetesen igen ritka esetben –, hogy még azok sem kaptak adómentességet, akiket a tisztségüknél fogva az megilletett, így 1619 őszén a tisztségviselők közül csak a bíró és az alsó tanács tagjai maradtak adómentesek.¹⁰⁵

Más esetben viszont szociális indokok miatt engedték el az adót, özvegyasszonyoknak és „nyomorultaknak” adtak kedvezményt. Az egyik ilyen lehetséges ok volt, ha az özvegyeknek város szolgálatában felfogadott katonaként halt meg a férje,¹⁰⁶ más a házat hagyta a városra, és cserébe adómentességet kapott,¹⁰⁷ volt aki pedig árva gyermeket nevelt, és azért engedték el az adóját.¹⁰⁸

Ezenkívül csak akkor adott adókedvezményt a város vezetése, ha egy-egy telek üresen állt, vagy éppen építkezés folyt rajta, amit pontosan fel is jegyeztek az adókönyvekbe.¹⁰⁹ A századfordulón a nagy számú telek „pusztán állása” a tizenöt éves háború pusztításainak, a külvárosok felégetésének következménye volt. 1605-ben így rendelkezett a város vezetése: „Az hóstátbeli égett házak felől bíró uramnak ökegyelmének egynehányszor való intésére végezték ökegyelmek várossul, hogy az hóstátok esmégh éppülhessenek, valamely örekesnek házhelye vagyon kit örekségül bír, megépítesse, hogy penigh elégséges lehessen, három-három esztendeigh való szabadsága, [...] minden adózástól szabados legyen, az sattetz adórestantiától is ut idem tempus, ezenkívül az város erdejéről is bíró uram tanácsával segítségék is legyen annak módgya szerént.”¹¹⁰ A tanácsulési jegyzőkönyvben három év múlva újra foglalkoztak a százérfiak a kérdéssel, valószínűsíthető, hogy az építkezések még éppen csak elkezdődtek, ezért úgy döntöttek, hogy azokat, akik az építkezésbe belekezdtek, a lehető legkisebb adókategóriába osszák be a vonásigazítók. Intézkedtek arról is, hogy semmilyen csalásra és félrevezetésre ne kerülhessen sor – eszerint néhányan megpróbálták.¹¹¹

¹⁰⁴ KvTanJk I/6. 101. – 1611. június. 16.

¹⁰⁵ Uo. 280. 1619. szeptember 28. „Adószedő uraimék ez mostani [...] adót szorgalmatosan szedgyék fel. Ebből az adóból penigh, és az mely két forintos adót ezelőtt felvetettek vala, mivel bellica expeditióra gyalogink vadnak, indifferenter senki immunis ne legyen, valakiknek házok vagyon ha az előtt immunisok voltak is: bíró uram és tanácsbeli uraimék kívül, item az papok és az olyan relicták kívül, az kiknek az urok az hadban veszett.”

¹⁰⁶ Thummes Zeiffnerin Z[ent]Miklósnál vákták le az urát, mely ¼ tett f 2 d 25 (Media vagy Közép utcai fertályban) KvSzám 12a/IV. 8. Adószedők számadása.

¹⁰⁷ KvSzám 12a/XIV. 1607. 9. Longa; civitatis – Somogyi Lőrinczné háza Kelemenné ¼ szegény aszszony lakik benne, vagyon három esztendeje, hogy adót nem fizetett az városnak hadgya a házat.

Civitatis – Michel Isakin háza szegény világtalan aszszony ¼, az városnak hadgya házat.

¹⁰⁸ Uo. 17b/VII. 10.1615 Debreczenj Mihályné háza ¼ – „egy elhánt árva gyermeket tart”.

¹⁰⁹ Pl. Longa 1618 17b/XI. 1–43. – „1618 aedificat” vagy „1616 aedificavit”

¹¹⁰ KvTanJk I/5. 255. – 1605 Die 9 Martii

¹¹¹ KvTanJk I/6. 61. 1609. január 3. „Minek előtte ökegyelmek vonásigazító uraimat választották volna, bíró uramat tanácsával felhivatván, szólottanak az hóstátbelieknek az három esztendeig való szabadságok felől, mivelhogy immár annak harmadik esztendei ez jövő 21 Januarii eltelik: tettet azért, hogy valamely személy attól a naptól fogva házat éppített, afféléket két vonásigazító uraim lelkieméterek szerénth meglátogatván, dicáljanak vékony állapotok szerénth. Akik penigh éppíteni kezdettenek medio tempore és az várostól való határozott napot el nem thöltötte volna, azoknak is végére numen id consignatum éppitessenek elkezdett, éltessek azokat is az régi három esztendő szabadsággal, et sic consequenter procedájanak, jól megvizsgálván, ez éppítőket, hogy az frau ne admitáltassék. Hasonlóképpen cselekedgyenek affélékkel, akik az házhelyeket majorokat és kerteket építettek, kire az harmadévi esztendőbeli circálástól való regestumok alól más utat mutatnak, az felyül meghírt mód szerént

1611-ben a város a Forgách-csapatoktól, majd saját fejedelme csapataitól is nagy pusztításokat szenvedett el, csak a Longa/Magyar utcai fertályban¹¹² 91 olyan ház, illetve házhely volt az 535-ből az adókönyvekben, ahol combusta vagy civitatis bejegyzések szerepeltek. Ez az egyik városnegyed összes házhelyeinek 20%-a volt. Természetesen a pusztulás zömmel a külvárosokat érintette, így ők szerepelnek, mint adómentesség kérelmezők. Az új évben az adókirovás idején így döntöttek erről a tanácsülésen: „Ókegyelmeknek ez nyolc vonásigazító urainknak [...], hogy az külső megégett szegénységet biztassák és afferállják: hogyha ismét építenek, három esztendei adófizetéstől üressék lesznek, mert ókegyelmeknek várossal nyilván vagyon, hogy nem magok gondviseletlenségek miatt égtek meg, hanem közenséges ellenség miatt estek ez kárvallásokba. Minthogy pedig nem csak az lakóhelyek égtek meg az ellenség miatt, hanem egyéb fő-fő örökségek is szerin-szerte és pusztultak, ezokért ókegyelmeknek ez várossal akkaratt yok, hogy kegyelmek ez nyolc uraim valóban megtekéncsék és megítélják, és az mint in juramento előszámláltatik, az ilyen kárvallott urainknak illendő dicálás és vonás felíratás legyen.”¹¹³ A későbbiekben az adószedők és a vonásigazítók a tizedesek segítségét is kérték a hóstátbeliek adójának megállapításakor,¹¹⁴ végül a tanács arról döntött, „hogy ez mai naptól fogván három egész esztendeig az megégték az adó fizetéstől szabadosok legyenek és immunisok. Az három esztendő eltelvén, vagy épít valaki valamit, de minden okvetetlen adót adgyanak mind az új házaktól, mind pedig az pusza helyekről. Az mely házhelyeket pedig az városnak felhatták, melyeket el nem osztottak az jövevén letelepedő szegénységnek ekéddig, azoknak az naptól fogván, mikor adgyák nekik, három következő esztendeigh legyenek immunisak.”¹¹⁵ Az 1612. évi adójegyzékek arról tanúskodnak, hogy aki elkezdett építkezni, az valóban adómentességet is kapott, nagyon szigorúan feljegyezték, hogy kinek mennyi ideje telt el ebből a három évből. Például a Magyar utcai fertályban Boldis Jakab házában Tömösváry Miklós volt ekkor a bérlő, ¼ dicát adózott, róla feljegyzik: „Aedificavit, még egy esztendeigh immunis”¹¹⁶, a Közép utcai fertály külső részében Eperjesi Gergelyné házában Danay János, Csapó Gáspár házában György Albert, Nagy Márton házában Forisné a vejével lakott, a házaknál bejegyzésként szerepelt „1612 építet, meg két esztendeigh immunis”¹¹⁷. Az óvári negyed falakon kívüli részében (Vetus Extra Moenia) is találunk hasonló példákat: Gergh Hermanné házában Sós Márton volt a bérlő, valószínűleg ő építkezett (¼ dica), az adókönyvbe rögzítették: „1613 21 Januarii aedificavit”.¹¹⁸ Adómentességet ugyan nem kaptak az ún. cédulával rendelkezők, az elvégzett munkájuk árát számították be az adójukba, amit nem kellett készpénzzel kifizetniük. Az iparosok közül a kőművesek, asztalosok, ácsok, kovácsok, kannagyártók és mindenekelőtt az ötvösök munkáját térítették így.¹¹⁹ A jegyzőkönyvek tanúsága szerint volt olyan eset, amikor a cédulákat „erre a három forintos adóra mindenektől, személyválogatás nélkül adószedő uraim bevegység, annak módgya szerént”, máskor, így 1619 őszén – amikor gyalogok állítására kellett a városnak a pénz – a két forintos „adóban senkitől cédulát be ne vegyenek”.¹²⁰ Valószínűleg az első esetben a város jobb anyagi helyzetben volt, rendelkezésére állt a megfelelő pénzüsszeg, 1619-ben a harmincéves háborúban a katonák felfogadása és zsoldjuk kifizetése viszont csak készpénzzel történhetett.

dicáltassanak, hogy így meglátassék, hogy az fraus és dolus senkinek nem patrocínál, és így az kertek és majorok éppítésével az házhelyek az ucca szerekben az dicálásról ne distraháltassanak.”

¹¹² KvSzám 13b/I. 349–392. 1612

¹¹³ KvTanJk I/6. 129. – 1612. január 2.

¹¹⁴ Uo. 130 – 1612. január 14.

¹¹⁵ KvTanJk I/6. 131.

¹¹⁶ KvSzám 13b/I. 390.

¹¹⁷ KvSzám 13a/XVII. 372.

¹¹⁸ KvSzám 10/X. 436.

¹¹⁹ KvSzám 12b/IV. 458–463. – adószedők számadása

¹²⁰ KvTanJk I/6. 101. – 1611. június. 16.; I/6. 280. – 1619. szeptember 28.

Felmerül annak a kérdése, ha valakinek több ház volt a tulajdonában, milyen módon adózott utánuk. A 16. században és a 17. század elején még elfogadottabb volt az, hogy mindegyik után adót fizetett. Lakóháza után többet – vagyoni állapota figyelembevételével –, a másik házért kevesebbet adózott. A század középső harmadára ez megváltozott, és a tulajdonos nevét feltüntették az adókönyvekben, de a ház után már a bérlő fizette az adót.

Polgár és vagyona

A város adófizetőinek száma a korszak kezdetén meghaladta a 2200-at, 1649-ben pedig majdnem elérte a 2500 főt. A fél évszázad alatt voltak csökkenések is, valamint nem minden fertály adójegyzéke áll a kutatók rendelkezésére, pl. a Rapularum/Monostor utcai fertály adókönyveinek több mint egy évtizednyi anyaga hiányzik az 1600-as évek első és második évtizedéből.¹²¹

A kolozsvári polgárok házaik, vagyonuk, keresetük után fizették a kirótt adóösszeget. A gazdagabb patrícius rétegeknél előfordult, hogy valakinek több háza is volt, vagy saját házán kívül bérelt másikat. Ez utóbbi esetben a másik háznál bérlőként jegyezték be, és ennek megfelelően állapították meg az adóösszeget. Ha valakinek több háza volt, és nem adta ki bérlőnek azokat, akkor mindegyik után külön adózott.¹²² Amennyiben nem saját maga használta a házat, hanem kiadta bérbe, akkor többnyire a polgár nem fizetett külön adót, hanem csak a ház bérlője. Az adókönyvek alapján nyomon követhetjük a bérlők – másképp inquilinus/zsellér – költözködését vagy önálló háztulajdonossá válását. (Ezek a külön háztartásban élő, adótrfizető gyermekek is lehetnek) A házak eladásakor vagy öröklésekor az előző tulajdonos nevét a vonásigazítók áthúzták és beírták az új tulajdonos nevét, ahol korábban bérlőként lakott: a „domum habet” azaz „háza van” kifejezés került a neve mellé.

Az évenkénti adókirovás idején megállapított adóegységek kerültek bejegyzésre az adókönyvekbe, esetleges adóelengedésre volt mód, egyéb változtatásra csak a következő adóösszeírás idején kerülhetett sor. Az adókönyvekben nagyon jól megkülönböztethetőek a teljes jogú városi polgárok, valamint a bérlők. A bérlők fogadása Szent György és Szent Mihály nap táján történt, ekkor került sor a szerződés meghosszabbítására vagy felbontására.¹²³ Maga az adókönyv egyfajta bizonyítékként szolgált a polgárjog kérdésében, de pl. ez a jegyzék volt az alapja a szénafüvek kiosztásának is.¹²⁴

Az adókönyvek alapján a korszak első, valamint egyik utolsó évében vizsgáltam meg, hogyan alakult az adózók eloszlása az egyes adó kategóriák között, illetve a fél évszázad folyamán voltak-e változások. A következő táblázat ezt a változást kívánja érzékeltetni. Az első szembe-tűnő folyamat, hogy megnőtt az adó kategóriák száma, a felső határ a hat vonás (adóegység) volt, ezt csak egy-egy kivételesen jómódú polgár fizette, pl. Viczei Máté, aki ötvös és kereskedő volt egy személyben.¹²⁵

¹²¹ Csetri 2000. 90., Uő: *Kolozsvár népessége a középkortól a jelenkorig*. In: *Kolozsvár 1000 éve*. (Szerk. Dáné Tibor, Egyed Ákos, Sipos Gábor, Wolf Rudolf) Kv. 2001. 12. – 1660-ban a nagyszámú embervesztesség következményeként az 1649-ben feltüntetett mintegy 2500 fő helyett már csak 2147 adófizető családfővel számolt.

¹²² Pl. 1609-ben Media fertályban Globicz Mihály ötvös, mindkét háza után 1¼ dica adót fizetett. KvSzám 13a/XVII. 200.

¹²³ Kiss 2003. 211.

¹²⁴ Uo.

¹²⁵ 1601–2 Rapularumban, KvSzám 7/I. 153., a ház főtéren állt a Kismester utca és a Piac sarkán.

Adófizetők számának alakulása (1601–1649)

év	adófizetők száma	ezek közül		% -ban	
		háztulajdonos	bérlő	háztulajdonos	bérlő
1601–1603	2356	1460	896	62	38
1609	1800	779	1021	43	57
1618	1932	923	1009	48	52
1639	2469	1741	728	71	29
1649	2464	1791	673	73	27

Az adójegyzékek vizsgálata alapján nyilvánvalóvá válik, hogy a század folyamán a város lakosságának alakulása ellentétes folyamatokat mutat. A század eleji igen magas lélekszámot a lakosság csak a század második harmadára érte el újra. A 15 éves háború borzalmi elől igen nagy számú menekült költözött a város falai közé. 1609-ben az adatok tükrözik a pusztítást, mely a század első évtizedében érte, érthette Kolozsvárt. Az adózó személyek között igen magas a bérlők száma. 1609-es adójegyzékben becslést adtak szerepelnek – a Rapularum/Monostor utcai fertály adójegyzékének hiánya miatt – a több mint 1000 bérlő közül 44%-uk olyan házban lakott, ahol a tulajdonos nem lakott ott, és az adót sem ő fizette. Ez az arány 1618-ra meghaladta a 60 százalékot is, ami már kiugróan magas. A század második harmadában (1639) ez az arány már lecsökkent 15,7%-ra, és 1649-ben is hasonló nagyságrend (15, 3%) maradt. A század eleji 13,4%-ról egy hullámszerű mozgásnak vagyunk a tanúi, amely majd csak a század közepére állt vissza a korábbi szintre. Az adófizetők között azok is feljegyzésre kerültek, akikre végül is a „vonásigazítók” nem róttak dicát, így ők az adatsorokban sem szerepelnek.

Štefan Kazimir Nagyszombat város lakosságának összetételét vizsgálta meg jóval szélesebb adatrögzítéssel rendelkező adójegyzékek segítségével. Ami a háztulajdonosok és bérlők arányát illeti a 16. századi adatokban Nagyszombat lakosságának 1529-ben illetve 1556-ban 13 illetve 35%-a volt bérlő.¹²⁶ Ez a tendencia hasonló lehetett Kolozsváron is: a 17. század első évtizedeiben a bérlők számárányának ugrásszerű növekedését látjuk, ami inkább külső, mint belső körülmények hatását mutatja.

Kivetett dicák számának alakulása

	Kivetett dica		
	Belváros	Hóstát	összesen
1600	833,5	379,75	1213,25
1649	561,125	190,125	751,25

Beszedett adó mennyiségének alakulása

	Beszedett dica		
	Belváros	Hóstát	összesen
1601			~ 1064
1649	593,5	161,125	754,625

A kirótt és beszedett dicákról készített táblázat arra is rávilágít, hogy nem elszegényedésről van szó a 17. század folyamán, hanem az „adózás reformjáról”, átalakulásáról. Nemcsak az adó kategóriák számát növelték, hanem a kirótt dicák száma is drasztikusan csökkent. Az adóreformot a század elejének rendkívül nagy sarcadói, valamint a Bethlen Gábor uralkodása alatti taxa növekedések együttesen gerjeszthették. 1609-ben a dicák száma már csak 709, 1610-ben 706, 1614-ben 809, 1623-ban 754%, 1634-ben 677% volt. (Ezekben az években az adószedők számadásaiban szereplő adóösszegek: 1609-ben 7054 forint,¹²⁷ 1623-ban 7993 forint,¹²⁸ 1634-

¹²⁶ Kazimir 1976. 69–111. 77.

¹²⁷ KvSzám 12b/IV. 452.

¹²⁸ KvSzám 16/VIII. 15.

ben 11214,25 forint,¹²⁹ 1640-ben 11154 Ft,¹³⁰ 1649-ben 8304 Ft.¹³¹ Míg ez idő tájt az infláció értéke a 30%-ot meghaladta,¹³² a város beszedett adójának összege 40%-kal nőtt.

A város bevételeinek megőrzése érdekében növelte az egy vonásra kirótt adóegységet. A hóstátokban, a polgároknak módja volt kerteket venni, bérelni, de álltak itt rendes lakóházak is. Jakó Zsigmond kutatásaiból tudjuk, hogy a 17. század első felében pl. a Külső-Közép, illetve a Külső-Széna utcában már 80, valamint 42 forintra értékelt házak állottak. Valószínűleg ezek a példák nem lehettek egyediek. Ezen házak mellett ugyanakkor majorok, allódiუმok után fizettek adót a kolozsvári polgárok. Az 1609. évben különösen szorgalmasak voltak az adószedők mellett dolgozó fertálykapitányok, tizedesek, ugyanis sok helyen még azt is feljegyezték a falakon kívüli területek kapcsán, mit természetnek ott polgártársaik. Számos házhelyet, kertet a város adott ki bérlőknek, emiatt lehetett fontos a termények nyilvántartása. (Említettek búzát, árpat, kendert, de leggyakrabban a szántó, valamint gyümölcsöskert fordult elő).¹³³

Adóalanyok megoszlása az adójegyzékekben (1601–1649)

év		⅓ – ¼	⅓ – ½	⅓ – ¾	1–1¼	2–2¾	3–3¾	4–4¾	5–6
1601–03	háztulajdonos	678	422	146	212	36	19	8	6
	%	27,65	17,21	5,95	8,6	1,41	0,75	0,34	0,26
	bérlő	738	116	26	28	6	2	értéket	
	%	30,10	4,73	1,06	1,10	0,23	0,09	Átírni!	
1609	háztulajdonos	278	207	79	148	40	12	4	8
	%	15,48	11,53	4,40	8,24	2,23	0,67	0,20	0,40
	bérlő	851	112	22	24	6	5		
	%	47,4	6,2	1,2	1,3	0,3	0,3		
1618	háztulajdonos	447	232	59	101	33	4	2	9
	%	23,94	12,43	3,16	5,41	1,77	0,21	0,11	0,48
	bérlő	756	149	27	38	8	2		
	%	40,49	7,98	1,45	2,04	0,43	0,11		
1639	háztulajdonos	1209	335	57	72	25	9	2	5
	%	49,81	13,80	2,35	2,97	1,03	0,37	0,08	0,21
	bérlő	658	39	6	8	2			
	%	27,11	1,61	0,25	0,33	0,08			
1649	háztulajdonos	1251	344	71	64	18	8	6	2
	%	50,92	14,00	2,89	2,60	0,73	0,33	0,24	0,08
	bérlő	641	43	5	4				
	%	26,09	1,75	0,20	0,16				

A város polgárainak és lakóinak vagyoni helyzetéről ad az előbbi táblázat részletes kimutatást a 17. század első feléből. Az adókirovás változásai érintették az addigi legkisebb kiróható

¹²⁹ KvSzám 19/XIII. 11.

¹³⁰ KvSzám 23/VII. 17.

¹³¹ KvSzám 16/VI. 11.

¹³² Dányi–Zimányi 1989. 52. Az aranyforint számítási értékei 1600–1614-ben = 175–200 dénár, 1615–1619-ben = 210–220 dénár, 1620–1624-ben = 70–300 dénár, 1625–1659-ben = 300 dénár.

¹³³ KvSzám 13b/I. 248–258.

adóegységet: $\frac{1}{4}$ dicát, ami csökkent, ezután (1615) $\frac{1}{8}$ dica lett, illetve $\frac{3}{8}$, $\frac{5}{8}$, $\frac{7}{8}$, valamint ezek 1 dica, 2 dica feletti összegei is részei lettek az adókiivetés lehetséges összegeinek. Az adóreform következményeiről mintavételként elvégzett vizsgálat eredményei: 1615-ből két fertálynak Media/Közép utcai és Vetus Castrum/Óvárnak maradtak fenn az adójegyzei. A két városnegyvedben ekkor összesen 906 adóalanyt írtak össze, akik közül 28 fő (3%) tartozott az $\frac{1}{8}$ dicát fizetők közé, 2 főre róttak ki $\frac{3}{8}$ dicát.¹³⁴ A későbbiekben ez az arány növekedett, 1639-ben a háztulajdonosok 27%-a és a bérlők 20%-a tartozott ebbe a csoportba, 1649-ben pedig a háztulajdonosok 26, a bérlőknek pedig 18%-a. A táblázatban az áttekinthetőség miatt egyszerűsítettem, és vontam össze az $\frac{1}{8}$ – $\frac{1}{4}$, $\frac{3}{8}$ – $\frac{1}{2}$, $\frac{5}{8}$ – $\frac{3}{4}$ – $\frac{7}{8}$ dicásokat egy oszlopba.

A század elején, az 1601–1603 közötti évek adójegyzekeit összesítve a következő helyzet található: az 1411 háztulajdonos – akik tehát a házuktól fizetik az adót – majdnem a fele (48%) az $\frac{1}{4}$ dicát fizetők közé tartozott; közel $\frac{1}{3}$ -a pedig a fél dicát fizetők közé; 10%-uk fizetett $\frac{3}{4}$ dicát, a fennmaradó 7 százalék pedig az 1, illetve az azt meghaladó rovást. Az adókönyvekben összeírtak 40%-át kitevő bérlőket is beleszámítva némileg változik a kép: így ugyanis már a város adózó lakosságának 60%-a a legkisebb adó kategóriába tartozik, a két adó kategória összesen már meghaladja a 80 százalékot is. 1 dicát, valamint e fölötti adóösszeget a századforduló mindössze a lakosság 9%-ára róttak ki. Az arányok nemcsak az adó kategóriák irányában változtak, hanem a háztulajdonosok és bérlők között is, hiszen a bérlők aránya a városban összeírtaknak már 60%-át teszi ki, ugyanakkor ez becslült adat, tehát csak nagyságrendeket mutathatunk. A bérlők magas aránya sok összetevőre vezethető vissza, ezek még ma nem egészen tisztázottak. A két alacsonyabb ($\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$) adó kategóriához tartozik az összeírásban szereplők 80%-a. A bérlők alig több mint 3%-a tartozott az 1 vagy ennél több dicát fizetők közé, a háztulajdonosok között ez az arány jóval magasabb volt, elérte a 27 százalékot, ami az összlakosság majdnem 12%-át jelentette.

1618-ra már valamelyest módosult a helyzet. A bérlők és háztulajdonosok közötti arányban néhány százaléknyi változás történt, vagyis a háztulajdonosok aránya meghaladta a 47%-ot. Az összeírásokban szereplők 85%-ának adója $\frac{1}{2}$ dica/rovás volt. Ekkorra az „adóreform” lezajlott, az $\frac{1}{8}$ dica lett a legkisebb érték.¹³⁵ Az összeírtaknak 13 százaléka tartozott ebbe az adó kategóriába, ezeknek több mint 70%-a a bérlő volt. Az adó fizetés változása még nem hozott döntő átalakulásokat az adókönyvek statisztikai eredményeiben, pl. az 1 dicánál többet fizetők még most is az összes összeírt több mint 10%-át jelentik, ebből nagyobb részt (8%-ot) a háztulajdonosok fizettek.

A következő évtizedekben a „reform” már érzékeltette hatását, és ha megvizsgáljuk az 1639. évi adójegyzekek dica szerinti összetételét, láthatjuk, hogy az adózók 77%-a két legalsó adó kategóriába tartozik. Meglepő, hogy a lakosságnak közel $\frac{2}{3}$ -a már a háztulajdonos volt. Az ebbe az adó kategóriába összeírtak 70 százaléka $\frac{1}{8}$ – $\frac{1}{4}$ dicát fizetett. Ugyanakkor, ha az adókiivetések összegeit vizsgáljuk (ld. előbbi táblázat), egyértelművé válik, hogy a kisebb adókirovás a korábbi meghaladó mértékű adóösszeget takar. Hiszen, míg a század első negyedében 10 forint alatt volt az évi többszöri adókiivetés összege – kivéve a tizenöt éves háború sarc-

¹³⁴ KvSzám 17a/XIII. 1–37 – Media, 17a/I: 1–35 – Vetus Castrum

¹³⁵ KvTanJk 1/6. 206: „1616 Die 5 Januarii Domini centumpatres more solito unum convocati deliberunt pro ut sequitur: Mivelhogy az ÚrIsten kegyelmessen megatta ismég az új esztendő érnünk, melyben az vonások rendi újonan kívántatik legelsőben is, az több szorgalmatos gondviselések között, meg nem újítassék. Látván ezért várossul az kösségnek felette igen fogyatkozott állapotját, az adózás dolgából is, bőségesen felöle tractálván, sőt ugyan voxot kérdvén felöle, végeztük várossul; hogy az kiket az ÚrIsten közölünk az vonás igazításra előállat, semmi újítást ne tegyenek az város végezésén kívül, mely végezés az, hogy az nyolc vonásigazító uraink fél fertályt is bizvást írjanak, ha kiket ökegyelmek arra ítélnék. Egyebet pedig ne változtassanak, főképpen, hogy az hat vonást fellyebb vinnék, az harmadévi végezést abban megtartván. Így azért most az $\frac{1}{8}$ is az szegénységnek könnybőségére megszabadítván, táblára járván választottak ökegyelmek várossul ismét felyül ilyen négy urainkat az vonás igazításra [...]”

adóval sújtott éveit –, addig a század második negyedében 15–16 forintos évi adókirovások szerepeltek az adókönyvekben és az adószedők számadásaiban. Ezt tehát úgy kell értelmeznünk, hogy az a háztulajdonos, akire 1639-ben $\frac{1}{4}$ dicát róttak ki, az 3 forint 75 dénárt fizetett be adóként. (Adókatóriák 1639-ben: $\frac{1}{8}$ – 1,875 Ft, $\frac{1}{4}$ – 3,75 Ft, $\frac{3}{8}$ – 5,626 Ft, $\frac{1}{2}$ – 7,5 Ft, $\frac{5}{8}$ – 9,375 Ft, $\frac{3}{4}$ – 11,25 Ft, $\frac{7}{8}$ – 13,125 Ft, 1 dica – 15 Ft, stb.)

A háztulajdonos-bérlő arányok nem változtak 1649-re sem, a bérlők aránya alig haladta meg a 28%-ot. Az 1 dica/rovás alatti adót fizetők aránya eléri az összes adózó 95%-át, mindössze 4,15% fizetett 1 rovást, vagy ezt meghaladó adót. A lakosság 51%-a tartozott háztulajdonosként a két alsó adókatória valamelyikébe. Ez az arány a századfordulóhoz képest igen nagy változás, akkor a lakosság mintegy harmada, 30%-a tartozott az alsó adókatóriákba. Ugyanakkor a kettő vagy több dicát fizetők aránya a századfordulás 2,7%-ról 1,38%-ra csökkent.

Az adójegyzékek mellett a dézsmajegyzékek is a polgárság vagyoni helyzetének tükrözői. A város lakosságának egyik jelentős bevételi forrása volt a bor, nemcsak eladásra termeltek (korcsmárlás), hanem minden polgár saját és háznépe szükségleteit is maga kívánta fedezni. A bor behozatalát, mint minden szabad királyi városban, itt is szigorúan szabályozták. Tilos volt az idegen bor behozatala, a városnak ezt a kiváltságát már Luxemburgi Zsigmond, később Mátyás király is megerősítette. A város vezetése csak olyan időszakokban tett némi engedményt, amikor különösen rossz volt a termés, vagy a 16. század folyamán a fejedelmek városbeli tartózkodásakor. Ez utóbbi esetekben a borkivitel is szigorúan tiltották.¹³⁶ A szünetet közvetlenül megelőző néhány hónapban azt is megszüntették, hogy három háznál többen nem mérhettek ki bort, és ott is egy hordóban maximálták a napi mennyiséget. A borkiméréseket a borgazdák, vagyis a szőlőbirtokosok tarthatták fenn, de csaplárokat kellett alkalmazniuk. 1560-ban városi statutumban szabták meg, majd 1584-ben azt is rögzítették, hogy csak polgárjoggal rendelkező személy láthatja el a tisztet. A csaplárokat a vásárbírák jelölték ki. Működésüket igen szigorú szabályokhoz kötötték, pl. ha a hordó bor elfogyott, az új megkezdéséig egy órát szünetelt a kiszolgálás, tilos volt a jó bort követően rosszabbat kimérni a már kissé „ittasabb” embereknek. Ételek felszolgálását is tiltották, a cél az volt, hogy a borfogyasztás a megfelelő korlátok között maradjon.¹³⁷

A városban bárki kimérhette saját házánál a borát, hogyha csaplárt is alkalmazott. Filstich Péter ötvösmester is ily módon tartott házánál borkimérést. Erről egy perben így vallott Kántor István, Somosi Borbély Péter inasa: „Egy vasárnap estve maradék uram után, találám ezt az Zázvárosi Petit, hogy iszik vala Filstich Péter házoknál többekkel. Odahívának, monda Peti, mit lakol ilyen vén kedvetlen embereknel, laknak iffjú mestereknek, azok tartanak iffjú legényeket, kiknek mégis könnyebben találván kedvetek, noha keritenél is nekik, megajándékoznak.”¹³⁸ Az inas természetesen a Filstich Péter házánál levő borkimérésre gondolt, és azt említette a per folyamán.

A kolozsváriak szőlőskertjei a várostól északra húzódtak a Szentgyörgy-hegytől a Kajántói út mellett, Brétfűn, Nádafterén, a Nádas völgyén fel a Tűzokmálig, Kőmálon, Bornyúmalon át a Hója oldalában.¹³⁹ Ezeket a szőlőhegyeket a számadáskönyvekben „ante portam pontanam”,¹⁴⁰ vagyis „Híd-kapu előtti” bejegyzéssel tartották nyilván. Ide számították még a Gyalu várához tartozó féldézmát is, melyet Boescai István fejedelemtől adományként kapott a város 1605-ben.¹⁴¹ A számadáskönyv „ante portam mediam” vagyis „Közép-kapu előtti szőlő-

¹³⁶ Kovács Kiss 2001. 14–16.

¹³⁷ Kovács Kiss 2001. 17. – 1583-ban már megengedték, hogy szomszédok, jó atyafiak húst vagy halat hozhattak a kocsmaházba, és ott el is készíthették.

¹³⁸ KvTJK II/9. 128. – 1597. november 24.

¹³⁹ Kolozsvári emlékirók 31.

¹⁴⁰ KvSzám 11/XXII. 177.

¹⁴¹ Jakab 1870 II. 437.

hegyekről” is tartalmazta a beszedett dézsmát, melyhez a Házsongárd egy része, valamint a Békás patak mente tartozott. Ezekén kívül Fenes határában lehetett még szőlőskertet szereznie a város polgárságának. A törvénykezési jegyzőkönyvek számtalan esetben tartalmaznak peres szőlőkért tett tanúvallomásokat.

A számadáskönyvek között az egyháziak számadásaiban 1605-ből maradt fenn egy dézsmajegyzék,¹⁴² amely betűrendben tartalmazza a szőlők tulajdonosainak nevét, valamint a dézsma mennyiségét. (Imreh deáknak köszönhetjük ezt a kivételes precizitást.¹⁴³)

A kortársak naplóból arról kapunk képet, hogyan is történt a dézsmálás Kolozsváron. 1617-ben pl.: „Keserű bor lött; szabad volt a szőlőjét minden embernek házához vinni, az sok pogányság miatt az dézsmát ki-ki mint lelkiismereti szerint vitte az dézsmára, az Kispiacra” – írta feljegyzéseiben Segesvári Bálint.¹⁴⁴ „Az Hid-kapu előtt való derék bor dézsmáról plébános uram és az quartás uraim percipiáltak mustot, mindenestől urna 6135. Ki az város végezése szerint tett volna pénzül fr 766 d 87½ ” – a bejegyzés tovább folytatódik, melyből kiderült, hogy a borból, illetve mustból származó bevétel összesen 1115 forint 24½ dénár volt.¹⁴⁵ A gabonából származó bevétellel együtt 1819 forintot bevételeztek az egyháziak. Ebből telt a plébános és más egyházi (ekkor unitárius) alkalmazásban állók fizetése mellett az iskolák, templomok felújítására is.

A dézsmajegyzékek szerint a Hid-kapu előtti szőlőhegyekben 669 szőlőtulajdonos neve került felsorolásra, a Közép-kapu előtti szőlőhegyeken pedig 372 főt írtak össze. Az első jegyzéken szereplők közül 295 főnek volt a dézsma mennyisége 10 urna¹⁴⁶ vagy annál nagyobb mennyiség. A házsongárdi szőlőkből 66 szőlősgazdának lett a dézsma mennyisége 10-nél több urna. A nagyobb és jobb kiterjedésű szőlőhegyekről 144.809 veder, a Házsongárdról, valamint környékén levő szőlőhegyekről pedig 45.693 veder bor származott, ennyiről számoltak el az egyháziak.

Az 1605-ből származó dézsmajegyzéket elemezve 361 fő fizetett 10 urnánál nagyobb mennyiségű must után dézsmát, akiknek 26%-a biztosan valamely kézműves testület tagja volt. Közöttük 6 építőiparban dolgozó mestert találtunk (ács, kőfaragó, tölcserés), 27 ruházat és tisztítás iparában dolgozó (12 fő szabó, 7 szűcs, 6 varga, és 2 borbély), a bőr- és szövőipar képviselői közül 9 tímár, 3 szíjgyártó és 1 nyíró volt a módosabb szőlősgazdák között. A faiparhoz tartozó mesterségek közül 7 kádár, 5 asztalos és 3 kerekesszereplő a dézsmajegyzékben 10 urna feletti mennyiséggel, az élelmezési iparból csupán 7 mészáros. A vas- és fémiparhoz tartozók között 19 ötvös, lakatgyártók, üstgyártók és kötélverők 4-en fizettek magasabb dézsmát. Rajtuk kívül még legalább 40 iparosnak volt kisebb-nagyobb szőlője.

A közgyűlési jegyzőkönyvekből az is kiderült, hogy a város vezetése vigyázott arra, hogy az a réteg, akinek a bor/must fontos bevételi forrás volt, csak azután fizesse be az adóját, miután borát-mustját megfelelő áron értékesíteni tudta. Így ugyanis a kivetett adóbevételek biztonságban eljutottak az adószedők kezébe, és nem kellett az adóelengedés eszközeit alkalmazni.¹⁴⁷

¹⁴² KvSzám 11/XXII. 179–202, 209–225.

¹⁴³ Uo. 245.

¹⁴⁴ *Segesvári Bálint történeti feljegyzései*. In: Kolozsvári emlékirók 147. Szinte minden évben jellemző a szőlőtermést, valamint feljegyzik a bor ejtelenkénti árát.

¹⁴⁵ KvSzám 11/XXII. 245.

¹⁴⁶ Urna = veder (10,9 liter), az erdélyi veder = 8 erdélyi kupa 1823-ig. Bogdán 1991. 264.

¹⁴⁷ KvTanJk I/6. 243. 1617. október 9. „Az elmúlt szombaton az miképpen ökegyelmek városul végeztenek volt, mind az szüret felől, mind az adó felől, azon végezéseket mostann is ökegyelmek nem mutállják, hanem helyben hadgyák minden részében. Az mi az adó dolgát illeti, abból ökegyelmét bíró uramat megh nem fogyatkoztattják. Az szegénységnek fogyatkozott állapotjához képest differállják mostan ökegyelmek, hogy az szüreten az szegénység pénzt szerezhessen elősször. Az mostani szükségre az ennek előtte felvetett adót exigállják az adószedő uraim, az nekik adatott autoritas szerint, de az szüretnek idejére az szegénységnek mustjokat az adószedő megh ne tartoztassák az adóért, hogy az szüreten az szegénység pénzt szerezvén az után adajokat inkább megadhassák, hogyha valami oly elmúlhatlan

A városvezetés

Kolozsvár paritásos igazgatási rendje már a 15. században kialakult. A város az 1405. július 2-án kelt kiváltságlevél alapján lett szabad királyi város. Ez a kiváltságlevél szabályozta a bíró és az esküdtek számát, eszerint 12 esküdtet választottak, akik a későbbiekben az alsó tanácsot képezték. Egy 1441. április 8-i kolozsmonostori oklevélből tudjuk, hogy ekkor már létezett egy nagyobb tanács, mely 60 tanácstagból állott.

1458-ban Szilágyi Mihály kormányzó hitelesítette a szászok és magyarok kölcsönös meg egyezését, ezt uniónak nevezték, mely kimondta a német és magyar polgárok egyenlő arányú részvételét a város igazgatásában. A város polgárságának legfelsőbb képviselői szerve a százférfiak tanácsa vagy felső tanács lett, melyben tehát az unió szerint 50 magyar és 50 szász polgár foglalt helyet.¹⁴⁸ Ez az elv érvényesült a tisztségviselők választásánál is. 1473-ban az aranyművescéh alapszabályzatában szerepelt a tisztségviselők neve, ezekből következtetve a városi tanácsban már több céhbeli valószínűsíthető (Zetsch, Sabo, Czyszar, Goltsmitt, Sattler).¹⁴⁹

1488-ban Mátyás király rendelte el, hogy a városi vezetőséget a budai jog alapján válasszák, ami azt jelentette, hogy a „százférfiak tanácsának” sorába 50 patricius és 50 céhes kerüljön be, akik maguk közül válasszák meg a szenátust. Ez a rendelet szabályozta a választhatóságot is, melynek kritériumai között szerepelt a háztulajdonosi, illetve családfői mivolt.¹⁵⁰ Ez biztosította, hogy az iparosok képviselői állandó jelenléttel bírtak mind a felső, mind az alsó tanácsban, és érdekeiket – ha kellett – megfelelő módon és súllyal tudták képviselni.

Az 1537-ben hozott helyhatósági szabályok tükrében vizsgáljuk meg, hogy is alakult az iparosok részvétele a városvezetésben a 16. század folyamán. Ebben a szabályzatban pontosan rögzítették a bíró és esküdtpolgár választást (illetve a százférfiak testületének kiegészítését esztendőnként): ez karácsony, illetve Szent István napján történt.¹⁵¹ A bíró és a királybíró mellett az egyik legfontosabb tisztséget a sáfárpolgárok töltötték be (3., 5. artikus), akiket az esküdtpolgárok sorából választottak.¹⁵² A helyhatósági szabály említett még más városi tisztségeket:

– vásárbírák: százezredek közül választották,¹⁵³ a tisztség részletes leírásában szerepel a vásárokra való felügyelet, hal és hús árának betartása.¹⁵⁴

– malombírák: két polgár, vagyis esküdt felügyelt a malmokra és a búza kiosztására (22. artikus).¹⁵⁵

– a kirótt adómenyniséget állapotították meg a bíró és az esküdtpolgárok, a vonásigazítók pedig bevezették az évenként kirótt adó mennyiségét (dicát) az adókönyvekbe. (42. artikus)¹⁵⁶

Ezekhez az állapotokhoz képest jóval szabályozottabb és részletesebb képet mutat a 17. század. Mindössze két tisztség – az adószedők és a harmincadosok – esetében találkozunk gyakrabban azzal, hogy esküdtpolgárok töltötték be e tisztségeket, de ez nem általánosítható. A harmincadosok egy közgyűlési határozat értelmében csak a százférfiak közül voltak választhatóak.¹⁵⁷

A város gazdasági életében a *sáfárpolgároknak* volt jelentős szerepük, ők kezelték a városi kiadásokat.¹⁵⁸ Igen sok közgyűlési határozat vonatkozott erre a tisztségre, illetve viselőire a 17.

nagy szükségük érkeznek, bíró uram városul ökegyelmeket gyűcse be és mindgyárost készek lesznek adót venni.”

¹⁴⁸ Kiss 2003. 165–166,

¹⁴⁹ JakabOkl I. 242.

¹⁵⁰ Kiss 2003. 166–170.

¹⁵¹ JakabOkl II. 134.

¹⁵² Uo.

¹⁵³ Uo. 135.

¹⁵⁴ Liber–decreta 5–8.

¹⁵⁵ JakabOkl II. 135.

¹⁵⁶ Uo. 137.

¹⁵⁷ KvTanJk I/6. 380.

¹⁵⁸ JakabOkl II. 115.

század folyamán. Már az 1537. évi helyhatósági szabályzat intézkedett arról, hogy ha az egyik sáfárpolgár beteg, akkor valamelyik esküdt vegye át feladatait.¹⁵⁹ A 17. században elsőként 1601. július 2-án foglalkozott a százférfiak tanácsa a sáfári tisztség viselőivel is úgy határozott, hogyha valamelyik sáfárpolgár beteg, akkor „sáfár előtt való polgár” vegye át feladatait.¹⁶⁰ A századforduló igen nehéz éveiben még inkább oda kellett figyelni arra, hogy mikor, mire és mennyit költ a sáfár. A korábbi gyakorlatot helytelenítették, mely szerint a két sáfár közül hol az egyik látja el a tisztséget néhány napig, hol pedig a másik. A cél az volt, hogy a sáfárok hónaponként felváltva viseljék igen felelősségteljes tisztségüket, és a számvevőknek igen pontos kimutatást adjanak róla.¹⁶¹ Néhány évtizeddel később, 1642-ben „Fejérvári Benedek deáknak az magyar náción levő sáfár polgárnak a város diversájáról íratott számadó regestrumá”-ból kapunk pontos leírást, hogy a sáfárpolgárnak miről kellett pontos kiadási registromokat vezetnie. Íme:

„1. Azt az kötséget írtam, valamit az Tanácssházhoz főztem, mikor bírák uraimnak és polgár uraimnak az útra kosztoltam, vonásigazító uraimra költöttem, rend szerént minden holnapban külön külön.

2. Város eggyes postasága, mikor valakit az város lovas legényi közzül, vagy pedig másokat város szükségére elküldöttek, azoknak holnaponként való fizetések íratatik megh.

3. Város szekerézése, mikor valakinek város közönséges szükségére lovait, szekerét, bírák uraimék alá vagy penigh egyebüvé elvitték, holnaponként való fizetések

4. Város közönséges szükségére való vásárlásokrul való számadás, commissiók szerént, az kik egyenesen csak az városra néznek és nem taxa szállítására.

5. Darabantok holnaponként való megfizetések

6. Város építésére való költségek, mit vöttem be, mit adtam ki, és az mit az dolgosoknak fiztettem rendszerét és regestumban feltalálni.”¹⁶²

Hasonló szerkezetű regestrumot vezettek 1608-tól a fejedelem kiadásait illetően is.¹⁶³ A város szekerézése című fejezet mindig igen fontos volt, tartalmazta, hogy a város szállítási kötelezettségének ki hány ökörrrel, lóval, mekkora távolságú szállítással tett eleget. Ez igen megterhelő volt, nemcsak az útközben leselkedő veszélyek, nehézségek miatt, hanem mert az állatokat leginkább mint vagyontárgyat féltették. Több peres eljárást is folytattak a polgárok azért, mert lovaikat „postai szolgálatra” elvitték, és vagy nagyon rossz állapotban kapták őket vissza,

¹⁵⁹ Uo. 134.

¹⁶⁰ „Meghértették bíró uramtól ökegyelmektől az sáfárok miatt való fogyatkozását, mutogatván némellyeknek betegségét, meghemlékeznek azért ökegyelmek városul az ennek előtte való rendtartásról, tudniillik, hogy mikor valamellik rendről való sáfárt betegség találta volt, tehát mindenkoron renden azon sáfár előtt való polgár viselte gongyát gyógyulásáigh és meghjveteléigh. Mostan is azért miért, hogy az sáfároknak bíró uram keröl való forgalódások felette szökséget nem akarják penigh városul ökegyelmek, hogy valamellik sáfár miatt bíró uramnak fogyatkozása legyen kegyelmeknek, azért tanácsul az elébbi mód szerénth provideáljanak.” KvTanJk I/5. 197. v.

¹⁶¹ 1603. július 18. „Megértették ökegyelmek egész várossul bíró urunk ökegyelmének sok külömbkülömb féle bússulását [...] a két sáfár szorgalmatosson bíró uram mellett való forgalódásba jelen voltak, mostan peniglen egyik egy holnapot, másik más holnapot választván magának, akkor szolgálatl és szökséggel lenni, mellyet ökegyelmek egész várossul illendőnek ítélnék. Végeztek rendek okáért ökegyelmek egész várossul, e mai naptól fogva mindenik sáfár egymást értvén mindenik kölse, ha mellyik sáfár penig vakmerőségből holnapot választva magának úgy akar köldni, az olyan registromot az számvevő uraim be ne vegyék, hogy meg tapasztalógyék mindenik sáfárnak napoként való szolgálatja és kölsege. Ezt kivéve, hogy az hópénzeseknek egyik fizessen, az másik az cántorossoknak.” KvTanJk I/5. 226. v.

¹⁶² KvSzám 23/XI. 375. 1642.

¹⁶³ Jeney-Tóth Annamária: *Fejedelmválasztás a kolozsvári számadáskönyvek tükrében*. In: *Kutatások Pest megyében* II. (Pest Megyei Múzeumi Füzetek 5.) Szentendre 1998. 266.

vagy vissza sem kapták.¹⁶⁴ Azért, hogy a „teherviselés” egyenlő legyen, közgyűlési határozat mondta ki, hogy a jegyzéket pontosan kell vezetni, hogy követni lehessen ki hányszor, hány ökörrrel vagy lóval szolgált a városnak.¹⁶⁵

A sáfári tisztséggel 1607. januárjában újra foglalkozott a százférfiak tanácsa, amely ki-mondta, hogy a legfontosabb kiadásokkor a két sáfár egymást ellenőrizze, és hogy az adósze-dők az ő kezükhöz adják az adóként befolyt pénzt is.¹⁶⁶ Ezt követően egyrészt nyugalmasabb időszak következett a város életében, másrészt a sáfárok „registrom” vezetési gyakorlata ekkor-ra már teljesen kialakult, nem volt szükséges, hogy újabb közgyűlési határozatok szülessenek. A következő bejegyzés azonban arra utal, hogy a jegyzőkönyvvezetés nem minden sáfár idejé-ben volt olyan precíz, mint a már említett Fejérvári Benedek esetében –, ezért következő tartal-mú határozat született: a sáfárok hetenként jegyezzék a postálkodást és szekerezést, két pél-dányba írják, egyiket a bírónak adják, másik a „saját példánya” maradjon (1647. december 23.).¹⁶⁷

A további tisztségviselők választására – karácsonykor szenátus (sáfárpolgár, adószedők¹⁶⁸ és harmincadosok) és bíró választás volt – december végén vagy január elején került sor, kö-zöttük azokéra, akik besorolták a város lakosságát a különböző adózási kategóriákba. „1600 die 30 Decembris miérthogy az Úristen az vonásnak igazgatásának idejét elérte, ökegyelmek azért majd az két nátióból táblára járván választottak vonásigazgató uraimat.”¹⁶⁹ A *vonásigazi-tók* nyolcan voltak: négyen a tanácsból és négyen a százférfiak közül. Az ő feladatuk volt a vá-ros összeírása, vagyis annak megállapítása, hogy ki hány dica vagy rovtal után fogja fizetni egész évben az adót. Feladatukat általában két hét alatt elvégezték.¹⁷⁰ Ezután kerülhetett sor (de nemegyszer akár az előző évben is) a *két adószedő* kijelölésére, akik mindig a 12 esküdt közül kerültek ki.¹⁷¹ Megelőzően került sor a *harmincadosok* tisztségének betöltésére. A város 1599 óta választott tisztségviselőket erre a tisztre. Báthory Zsigmond fejedelem ugyanis ekkor adta a városnak a harmincad kétharmadát, mindaddig, míg a fejedelemnek adott kölesön ki nincs

¹⁶⁴ KvTJk II/13. 14–15. „Anno 1630 die 29 Aprilis Testimonia pro Stephano Nagy Incto contra Paulum Literatum velut Actorem recepta coram [...] 6 testis circumspetus Demetrius Farkas citatus, fassus est: Egyebet én nem tudok, hanem mikor az lovat meghhozták volt, Pál deák híva be, s mutatá, hogy nézd Demeter úr, mint bántak az lovammal, posta alá vitték volt, az mi azt nézi rútal vala az ló, monda ismét megyek velle, én mondom tarcsa jól, meghleszen, azt monda ő [...] de bizony az árrát meghveszi, mert miért vitték posta alá, holott ő nemes ember és őfelsége dézsmása. Az mi az lovat nézi, régi aggh ló volt, láttam, hogy hánatta magát rajta, minek előtte posta alá vitték volt.”

¹⁶⁵ 1604 Die 24 Aprilis. „Az sáfár uraimra felette sok panaszkodás, hogy amely jámbor uraink és atyáink fiainak lovakat, marhájakat az közönséges szolgálatra elviszik, meg nem fizetének. Végeztenek azért ökegyelmek, hogy mindeneknek az marhájak szolgálatjáról az régi mód szerént megfizessenek, bíró uraim is, királybíró uraim is viseltessenek szorgalmatoson gondot reá, hogy lovakon és barmokot egytől is, mástól is kapdosás ne essék, hanem juxta ipsorum autoritatem procedáljanak és az autoritast kezükből ne bocsássák ki, [...]. Sáfár uraim tartassék regestumot, amikor öngagságok szolgálatára vagy egyéb közönséges szolgálatokra kívántatik valakiknek marhája, regestrum szerént szolgáltatassák az porosz-lók is és szeméthbírák, az két sáfár hívassa el, járjanak és vessék az marhákat szolgálatokra.” KvTanJk I/5. 237.

¹⁶⁶ „1607 Die 27 Januarii Domini Centumpatres congregati deliberarunt modo infrascripto: Az sáfár-ságnak tisztibe penigh senki magát ne úgy tegye, hanem minden sáfárságh éppen csak az két sáfár által le-gyen, az adószedő penigh perceptor legyen és ha mith percipiál vagy adóba avagy penigh egyebütt, az ökegyelmek adminisztrálnak az sáfárok kezekben és azok úgy dispensáljanak az naponként való szükség-ben.” KvTanJk I/6. 27.

¹⁶⁷ KvTanJk I/7. 20.

¹⁶⁸ A fizetésük 1629-ben 125 forint volt. – KvSzám 18a/III. 13.

¹⁶⁹ KvTanJk I/5. 190. v.

¹⁷⁰ Binder 1982. 296.

¹⁷¹ Uo.

egyenlítő. ¹⁷² A tisztséget a százférfiak közül kellett betölteni egy magyarnak és egy szásznak, nem választhatták őket az esküdtpolgárok közül. ¹⁷³ Egy jegyzőkönyvi bejegyzés szerint a fizetésük 50 forint volt. ¹⁷⁴

A többi tisztségviselő megválasztásának már kevésbé volt ilyen biztos és állandó időpontja, ezekre január 10. és április 20. között kerülhetett sor (1600–1623, 1647–1657). Többször előfordult az is, hogy a választás nem egy, hanem két ütemben játszódott le. A választások 1. üteme legkésőbb február 3–5-ig megtörtént, de arra is volt példa, hogy előző év december 30-án volt a választás, máskor 20-án. Legkésőbb április 20-ig a 2. ütem is minden esetben végbement, ¹⁷⁵ az új tisztségviselők ekkor vették át feladataikat.

Az „*ispotálymesterek*” is ketten voltak, egyikőjük a Szent Lélek, a másik a Szent Erzsébet ispotály gazdálkodását intézte. ¹⁷⁶ Fontos tisztség volt ez, mivel az ispotályokra nagyobb vagyonekat hagytak a polgárok, sőt a Szent Erzsébet ispotályhoz tartozott Méra falu egy része, de sütőház, szőlő, malom, serfőzőház is. A gazdálkodásról a tisztségek viselőinek pontos kimutatást kellett készíteniük. ¹⁷⁷ Az ispotálymesterek jövedelmek mellett a kiadásokról is számadást vezettek, amiben szerepeltek az ispotályok lakóira költött összegek is. 1605. decemberében pl. Szent Lélek ispotályban egy hétre nyolc apró kenyeret, főzni való szalonnát, káposztát, kását, vaját és egy tál aszú gyümölcsöt jegyeztek fel, ebből főztek az ispotályban tartózkodó öt személy részére. ¹⁷⁸

A *direktorok* a városi bírósági ügyekben a vádat képviselték, ítéletek végrehajtásáról intézkedtek, elszámolták a peres eljárások és ítéletvégrehajtások költségeit, de ők kezelték a városra szállt javakat is. Ketten voltak, egyik a szász nátió, a másik a magyarok részéről. ¹⁷⁹

A *vásárbírák* feladatát részletesen szabályozta az 1584. március 1-jei városi határozat. ¹⁸⁰ Eszerint: „Szeredán senki semmit ne vehessen, semmi szín alatt minden megvőtt marhának elvétele alatt. Csőtörtökön is penig se itt való, se penig idegen nyereségre ne vehessen semmit nyolc óráig, nyolc óra után penig minden vehessen indifferenter mindent. Az zászló penig künn legyen jeléről. [...] Miérthogy penig az közönséges vásárnak helye, azért senki semminémű vásárlásnak okáért az városból ki ne mennjen, se búzának, se zabnak, se árpának, se semmi féle gabonának, tyúknak, lúdnak, avagy egyébnek akárminek megbevételére útra eleibe ne mennjen, mert valamit így megveszen valaki, az vásárbíró elvehesse tőle.” A továbbiakban a vásár menetét szabályozzák, majd végül a vásárbírák pontos feladatát: „Minden vásárok napján az vásárbíráknak szorgalmatos gongyok legyen mindenféle mértékre, ejtelre, fontra, singre, vékára, mind mészárosok, ha árossok, kalmárok, posztómetők, vidék nép, és korcsomárossok közt, egyebek közt is, akik valamit mérve adnak és árulnak, az vétkeket meg büntessék, hogy valamennyiszer benne kapják, az vásárbírák mindenszer egy forintot vehessen rajta, az singet penig és fontot el vegyék tőlök.” A vásárbírák mellé látómestereket választott a közgyűlés, akik a mészárosok céhmestereivel leginkább a hús minőségére és árára felügyeltek. ¹⁸¹ Feladatukat szabályozza a rendelet: „Hogy penig a látómesterek is szorgalmatosbak legyenek, az vásárbírák vigyázzanak az mészárszékre is, hogy jó és ételre elegendő húst árulljanak, ha mi fogyasztást látnak penig incsek meg a látómestereket, és ha nem fogaggyák, bíró uramnak taná-

¹⁷² Pap 2000. 5–6., 7–8.

¹⁷³ KvTanJk I/6. 380. – 1623. január 15.

¹⁷⁴ Uo. 78. – 1610. február 2.

¹⁷⁵ KvTanJk I/5. 181., 192., 205–206., 219. v., 235. r., 250. r., I/6. 6., 26., 48., 50., 62., 76–77., 95–96., 131–132., 150–151., 170., 190., 192., 207., 214., 229., 232., 252., 268–270., 290–291., 308–311., 344., 380., I/7. 4–6., 25., 32., 48–49., 60–61., 78., 93–94., 110–111.

¹⁷⁶ Jakab 1870 II. 131.

¹⁷⁷ Uo. 281–282.

¹⁷⁸ KvSzám 12a/I. 17. 1605. december 4.

¹⁷⁹ KvTanJk I/5. 25., Kiss 1994.

¹⁸⁰ Liber–decreta 5–8.

¹⁸¹ KvTanJk I/5. 204. v. – 1602. március 4.

csával egyetembe tegyek hírré.”¹⁸² 1618-ban újabb rendelkezést hozott a város, valószínű, hogy a látómesterek nem mindenki teljes megelégedésére viselték tisztüket: „Az instructio szerint vigyázzanak, és tisztéknek megfelel mindenekben mennél jobban tehet, egyaránt viselljék az terhet; hogy valami fogyatkozás az hús dolgában ne essék, szorgalmatos gondviselést is kíván meg az vágóbarmoknak.” Ez a határozat a korábbi erősíti meg, de itt a városi tisztség ellátásáról van szó, és nem a céh választott tisztségviselőjéről. Egy 1629. évi számadáskönyvi bejegyzés szerint 20 forint volt a fizetésük.¹⁸³

Az *osztóbírák* intézményének szabályzata tulajdonképpen 1603-ban keletkezett, a tisztség maga régebbi keletű. Az 1580-as évektől a szász városokban már létezett e tisztség, és szabályzatát sok helyen nem is foglalták külön írásba, hiszen a szokásjog sokkal erősebb volt az írott jognál.¹⁸⁴ 1603. január 2-án választanak a két nátióból nyolc osztóbírát, akik az örökösödési ügyeket intézték. Az osztálylevelek kelte alapján biztosnak tűnik, hogy ez év februárjától már intézték a hatáskörükbe tartozó hivatalos ügyeket. A teaurálási szokások a kor erdélyi társadalmában már általánosak, indokolt tehát, hogy az ötvösök igen nagy létszámban lettek a későbbiekben osztóbírák, hiszen a nemesfém tárgyak tartották értéküket és könnyen el lehetett rejtetni őket. Ezen kincsek felméréséről tehát ők alkothattak legkönnyebben képet, a választás tehát nem véletlen. A tisztséget akár halálukig is betölthették.

A *malombírákat* az 1537. évi helyhatósági szabályzat említette.¹⁸⁵ Évenként két malombírárt választottak, az egyik az alpréti, a másik a vár alatti malomért volt felelős, egyikük szász, a másik magyar volt. Későbbi számadásaikból pontosan kialakítható róluk a kép. Nemcsak a búza kiméréséért voltak felelősek – egy-egy ilyen alkalmat rögzítenek a számadások –, hanem a malom rendben tartásáért, működéséért is. Pontos számadást kellett vezetniük, melynek a malomjavítás, talyigás lovakra való költség volt a két nagyobb fejezete, ezekben a iparosok városi foglalkoztatottságáról is képet kapunk.¹⁸⁶

Az „*utak, hidak és pallók csináltatói*” ketten voltak – az egyik magyar, a másik szász –, szintén részletes számadással tartoztak. A jelentősebb városi építkezésekhez az esküdtek, illetve a százférfiak közül rendeltek ki gondviselőket.¹⁸⁷

Az „*ispánok*” a város jószágainak kezelői voltak, vagyis a város jobbágyfalvaira ügyeltek fel, ketten voltak, és paritásos alapon viselték tisztségüket.¹⁸⁸ Rajtuk kívül *serlátókat*, *erdőlátókat*, *cipósüttetőket*, *város puskaporainak gondviselőit*, *tóbírákat* választottak még, kettőt-kettőt, akik szintén paritásos alapon töltötték be tisztségüket. A *postalovak gondviselője* egyedül töltötte be tisztét.

Az *egyházfiak* tisztségüket szintén ketten viselték. A registrumuk igen széles körű tevékenységre utalt. A gabona és bor dézsmabevétele, kőboltok bérlőivel való elszámolás, az iskolák, plébániaházak és templomok épületeinek, berendezésének készíttetése mind az ő hatáskörükbe tartozott. Mivel ebben az időszakban az unitárius egyház volt a jelentős a városban, a jövedelmek és a kiadások is azt illették.

Egyes alkalmi feladatokra, mint pl. „mezőlátogatásra, mezőn való gondviselőnek, Szamoslátásra, köfalmegeglátásra, szőlőre vigyázókat” egyszer a tanácsból, máskor a százférfiak közül választottak, kettő vagy négy főt. Hasonló alkalmi feladat volt pl. 1603–1605-ben a sarcadó felszedése, minden fertályból (Rapularum, Longa, Vetus, Media, Luporum) 3–3 főt jelöltek ki

¹⁸² Liber–decreta 5–8.

¹⁸³ KvSzám 18a/III. 1629. 13.

¹⁸⁴ A kolozsvári osztóbírák intézménye: Kovács Kiss 2001. 25–27.

¹⁸⁵ JakabOkI II. 135.

¹⁸⁶ KvSzám 28a/V. 94–109. 1652., Novák Károly István: *Kolozsvár város malmái a XVI. század végi számadások tükrében*. In: *Aeropolisz*. Történelmi és társadalomtudományi tanulmányok. Szerk. Hermann Gusztáv Mihály és Róth András Lajos. Székelyudvarhely 2001. 119–120.

¹⁸⁷ KvTanJk I/6. 17. – 1606. szeptember 12., I/6. 98. – 1611. május 5., I/6. 132–133. – 1612. március 20., I/6. 367. – 1622. szeptember 3.

¹⁸⁸ Jakab 1870 II. 281.

a feladatra.¹⁸⁹ Ez kivételes eset volt, máskor is előfordult azonban, hogy rendkívüli adószedőket jelöltek ki a százférfiak közül, 1657-ben pl. fertályonként kettőt.¹⁹⁰

Az év végén került sor a *számvevők* választására, akik nyolcan voltak, általában november 10-e és december 3-a között választották meg őket, de előfordult az is, hogy csak december 23-án. A feladatuk volt a városi tisztségviselők elszámoltatása, registromaik, számadásaik (ratio) ellenőrzése. Minderről így ír a közgyűlési jegyzőkönyv: „Másodszor proponálván ökegyelme bíró uram azt is, hogy az régi szép rendtartás szerint városul ilyenkorban számvevőket szoktanak volna választani, kik az városnak kicsid jövedelméről és tisztviselőktől számot szoktanak venni, azért városul ökegyelmek táblára járva, választottanak ilyen számvevő urainkat, [...]”¹⁹¹ Megjegyzéseik a számadáskönyvek lapszélein máig fennmaradtak: drágának ítélnék egy-egy megvásárolt tételt, vagy nem egyeznek a számok, nem találják a város tulajdonát képező eszközöket stb. Ugyanakkor a sáfárpolgárok ún. fiókregistromaiból kiderül, hogy a számvevők igen körültekintően látták el feladatukat, akár egy hétig vagy tovább is folyhatott az ellenőrzés, melyet munkaebédek és vacsorák tarkítottak. Ezek kiadásai is pontosan feljegyzésre kerültek.¹⁹² Ha ők mindent megfelelően rendben találtak, december 26-án sor kerülhetett az új tisztségviselői kar (főbíró, királybíró, esküdtek) megválasztására, valamint a felső tanács nátiók szerinti kiegészítésére. Ez utóbbi esetben csak az elhalt tagok helyére lehetett új tagokat választani.

A tisztségviselők száma nem volt állandó – a források sem minden évben maradtak fenn, számos évből csak részleges adatokkal rendelkezünk –, 36 és 62 fő között váltakozott. A hiányos évekből pedig legalább a tisztségviselői karból 12 főt ismerünk név szerint. Néhány év teljesen hiányos (1626–1636, 1638–1647), ezekből az évekből a számadáskönyvek nyújtanak némi fogódzót.

Az iparosok nemzetiségi és foglalkozási megoszlása

Nemzetiségi megoszlás

Az első polgárkönyv 1589–1614 közötti évekből tartalmaz bejegyzéseket, de hiátusokat is magában rejt. Nem öleli fel az általunk vizsgált időszak egészét, emiatt más forrásokat – céhiratokat és adókönyveket – is be kellett vonni a kutatásba, hogy a város társadalomtörténetéről és fejlődéséről minél megbízhatóbb képet lehessen festeni.

A város polgárainak sorába való ünnepélyes felvételt a 16–17. században a polgárkönyvbe történő írásos bejegyzés rögzítette. Ez néha részletesebb, máskor kevésbé, függött a bejegyzést végző személytől, valamint attól, hogy mennyire ismerte a polgárok közé felveendő ifjút.¹⁹³ A felvételre váró ifjú ember miután megházasodott (ez alapfeltétel volt) a kezesekkel és igazolásokkal jelent meg a tanács előtt, hogy törvényes származását és feddhetetlen életét igazolja – akár tanúk által, akár iratokkal –, s a kezesek jóállása mellett kerülhetett sor felvételére a polgárság tagja közé.¹⁹⁴ Nevének a polgárkönyvbe való beíratásakor meghatározott összeget kel-

¹⁸⁹ KvTanJk I/5. 228. r. – 1603. augusztus 3.

¹⁹⁰ KvTanJk I/7. 99. – 1656. május 6.

¹⁹¹ KvTanJk I/6. 244. – 1617. november 18.

¹⁹² Ld. Jeney-Tóth Annamária: *Munkaebédek és vacsorák avagy részletek a kolozsvári számadáskönyvekből 1605–1606*. In: *Történeti Tanulmányok VII.* Szerk. Takács Péter. Debrecen 1999. 58.

¹⁹³ Liber–decreta 66. „Minék uthánna ezekre megheskeszik [ti. hogy a város törvényeit betartja] írják be nevéth és nemzetségét, attyát, annyát és az mellette álló személylek neveit azonképpen. Ez végezés penigh foglalja csak az míves rendeket, céhbelleket be, és ezen kívül az mezőn szántó munkálkodó szegény rendeket, kösséget is, kik nem ős fiak. Az áros rendről külömb végezés leszen.” A gyakorlatban ettől mégis eltértek, a kolozsvári származású újonnan felvett polgárok nevét, valamint a kereskedők neveit is bejegyezték.

¹⁹⁴ Liber–decreta 89. 1598. december 15-i bejegyzés: Michael Globich alias Eötwes – magyar nemzetiségű ötvös, aki befizeti a kauciót és leszármazásáról egy éven belül bemutatja a papírokat.

lett fizetnie: „Az tanácsnak, bírának és polgároknak meghadván az egy gira ezüstöt vagy ha szegény, annak kevesebbet, ha penigh gazdagh, többet fizetvén az réghi mód szerint”.¹⁹⁵ Feltétlenül szükséges volt, hogy legyen kezes, aki jótáll, hogy az új polgártárs valóban befizeti az összeget.¹⁹⁶ A bejegyzés némelyike azt is tartalmazza, hogy a város új polgára mely nátió tagja volt. Kolozsváron ez az azonos polgárjogokkal rendelkezők (azonos ajkúak) városi közösségét jelölte.¹⁹⁷ A városban két rendi nátió volt, a magyar és a szász. A legtöbb céhbe nem léphetett be e két nátió egyikéhez sem tartozó kézműves. A nátió szerinti hovartartozás később akkor vált fontossá a mesterember életében, amikor egyik vagy másik nátió tagjaként választott tisztséget töltött be.¹⁹⁸

Az iparosok esetében a polgárjog elnyerése azt jelentette, hogy a mesterremek elkészítését és elfogadását követően a remekes legény kezeseivel – céhes mesterek vagy a legények előljárói, a céhvezetői is lehettek – ment az esküdtek elé. Itt ünnepélyesen beírták a város könyvébe. A céhprivilegiumok is kimondták, hogy csak ezután válhatott a céh tagjává és lehetett mester, ezután írták be nevét a céh mesternévsorába.

A polgárkönyvbe 1587 és 1614 között 260 ember nevét jegyezték be, ebből 150 fő volt iparos, ez az összes polgárjogot kérelmező 57,6%-át jelentette,¹⁹⁹ a kereskedők aránya pedig ennek tizedrésze, 5,76% volt. A többiek foglalkozását általában nem nevezték meg – néhány személyt kivéve –, volt közöttük: nemesember, nemesasszony, darabont. Velük nem kívánok a későbbiekben foglalkozni.

Az iparosok aránya jelentős volt, de a város polgárainak sorába való felvételük időben nem egyenletesen oszlott el. Ha abszolút számokban fogalmazunk, voltak olyan évek, amikor nem is írtak be iparosokat, pl. 1603-ban, 1605-ben – vagy nem jelölték foglalkozásukat. 1599-ben pedig – bár ez kiemelkedő évnak számít – számuk elérte a 35 főt. Összehasonlításként, a kereskedők csak néhány évben szerepeltek a beírtak között (1598–1603, 1606). A létszámuk mindössze 15 fő, 80% a magyar nátióhoz tartozott, 1 főt németként (germanus) tartottak nyilván, és 2 fő nemzetiségi hovartartozásáról nem tettek említést.

Az iparosok számának alakulásáról – a polgárkönyv alapján – nem lehet egyértelmű tendenciákat kimutatni, nemcsak nagyságrendben, hanem arányaiban is nagy különbségek mutatkoztak az egyes évek között.

A korszak könnyebb áttekinthetősége érdekében mesterséges időhatárokat alakítottam ki. Az első csoportba az 1587 és 1598 közötti évek tartoznak, ez idő alatt 72 fő nevét jegyezték be a polgárkönyvbe. A második csoportot az 1599-ben polgárrá vált 89 fő alkotja. A nagyarányú betelepülés közvetlen kiváltó oka a tizenöt éves háború pusztítása lehetett, valamint a tanácsi határozat, mely kimondta, hogy a több éve itt lakók vegyék ki részüket a város terheiből.²⁰⁰ A későbbiekben a beköltözés folytatódott, hiszen 1599-ben a betelepülők száma a hiányos névsor

¹⁹⁵ Liber–decreta 66.

¹⁹⁶ Liber–decreta 91. 1599. január 28-i bejegyzés: Georgius Brassay, magyar nemzetiségű; megígérte, hogy miután visszajön a városba, kifizeti a kauciót és erre kötelezték a kezes is.

¹⁹⁷ SZT IX. 463.

¹⁹⁸ Kiss 2003. 209.

¹⁹⁹ Nevük mellett többnyire szerepel szakmájuk pontos megnevezése, más esetben ragadvány vagy harmadik név alapján feltételezve, hogy mesterségét jelöli, valamint néhányukat a céhek mesternévsorait alapul véve sikerült beazonosítani.

²⁰⁰ KvTanJk I/5. 173. r. – „1599 Die 13 Julii [...] minden afféle jövevény és idegen attafiak, valakik ez városnak szabadságával akarának élni, azok ez jövendő Kisaszszonny napigh úgy gondolgadjanak felőle hogy annak uthána senkit az városnak szabadságával nem szenvednek élni, hanem minden afféle jövevény idegenyek az mi attjainkról reánk szállott törvénnel és szokással éljenek mintha ennek előtte ökegyelmek egy néhány úttal elvégeztének egy néhányszori gyűlésekbe úgymint az 1587 et die 25 Februarii gyűlésbe ökegyelmek elvégezték volt minden afféle beírandó személyek micsoda módgyával és minémű conditiókkal íratassanak be az város könyvében, és minth élhessenek az városnak szabadságával, mely végezéseket mostannis ökegyelmek egyenlő voxal ratificálják, és confirmálják.”

ellenére növekvő tendenciát mutatott. A harmadik csoportot az 1600–1614 közötti évek, illetve az ekkor bejegyzett polgárok képezik, a legnagyobb hiátusok itt fordulnak elő, ennek ellenére a felvett polgárok száma növekedett, 102 fő volt. Az iparosok aránya az első időintervallumban 73,6%, a másodikban 42,6% és a harmadikban 57,84%.

Az iparosok nemzetiségi megoszlása (1587–1614)

	szász	magyar	egyéb, nem ismert	összesen
1587–1598	28	32	12	72
%	38,89	44,44	16,67	100
1599	34	43	10	87
%	39,08	49,43	11,49	100
1600–1614	22	53	25	100
%	22,00	53,00	25,00	100
összesen	84	128	47	259
%	32,43	49,42	18,15	100

A betelepülők nemzetiségi megoszlása alapján elmondható: mintegy harmada (32,5%) szász, 50% a magyarok aránya, és közel 20% azoknak az aránya, akiknek nem jelölték pontosan „natióbeli” hovatartozását. (Közülük 12 fő esetében feltüntették – ezek idegenből jöttek –, de a kicsi arányok miatt a táblázatban nem lehetett őket külön csoportban szerepeltetni: 7 német, 1 osztrák, 1 görög, 1 szlovén és 1 szlovák, valamint 1 angol származású.)

A táblázat adataiból is kiderül, hogy nemcsak az egyes években, hanem a három időszakban is lehetetlen egyértelmű, egyirányú folyamatokat bemutatni. Jakab Elek máig is élő megállapítását, amely a történeti köztudatba is bekerült, miszerint ebben az időszakban Kolozsvár folyamatosan elmagyarosodott, az általam feltárt kiváltképpen a cég..... vonatkozó és a rendi nációt feltüntető adatok nem támasztják egyértelműen alá. Az iparosok nemzetiségi-natióbeli hovatartozásában összességében másabb folyamatok mentek végbe, mint ami a város egészéről elmondható. A betelepülő kézművesek között a szászok aránya majdnem elérte a 47%-ot a magyarok 39%-ával szemben, és közel 15% volt a harmadik kategória aránya. Ezeket az adatokat alátámasztják a céhek jegyzékei is, hiszen voltak olyan céhek, melyekbe a szász vidékekről is nagy számban jöttek tanulni.

A betelepülés irányára és növekedésére meg kell vizsgálni a polgárkönyvbe beírt iparosok származási helyét. A polgárkönyv adatai erre nézve igen hiányosak, az iparosok közel felénél nem jelölték meg a származási helyet. 1599-ben pl. a „beírt” iparosok 31%-a volt kolozsvári származású.

A polgárjogért folyamodók között három nyugat-európai található, akik Regensburgból, Duisburgból²⁰¹ és Schlechlerből származtak. Mellettük egy nagyszombati szlovák nemzetiségű borbély (*sclavus*) jött ekkor a városba.

Szerdahely, Medgyes, Újegyház, Segesvárszékből, Beszterce vidékéről és Kolozs megyéből származó szászok kerültek még beírásra a város könyvébe. Részletesebben: Alcina, Segesvár város, Törpény, Szászkeresztúr, Medgyes városa, Fejéregyház, Lóna és Ludas település nevét jegyezték be az újdonsült kolozsvári polgárok neve mellé szülőföldként.

A magyarok – akiknek származási helyét biztosan ismerjük – Nagybányáról, Szentmargittáról és Nagygyőrből telepedtek be.

Összességében elmondhatjuk, hogy az iparosok 1599. évi nagyszámú betelepülésének a tizenöt éves háború, illetve ennek pusztításai lehettek indukálói, de ez nem mindenképpen menekülést jelentett, hanem magában foglalta egy békésebb élet ígérését. E nyugalmasabb közegre házasság útján is szert tehetek a kor polgárai. Az ekkor betelepülők között a szász nemzeti-

²⁰¹ Liber–decreta 92., 1599. május 24-i bejegyzés: a mestersége: patikus, Diszbergj Belgiensis

ségűek óriási fölnye figyelhető meg, akiknek egyéni karrierje Kolozsváron könnyebben indulhatott, mint a Szászföld nagyvárosaiban.

A polgárkönyv alapján 16 féle szakma képviselőit lehet megkülönböztetni, többségük céhes keretek között dolgozott. (A szakmák közt szerepelt: borbély, csizmadia, erszéngyártó, kádár, kannagyártó, kerekes, kőműves, kötélverő, lakatos, mészáros, ötvös, szíjgyártó, szűcs, tímár, varga.) Mások – alacsony számuk miatt is – nem alkottak, alkothattak önálló céhet. Rajtuk kívül még egy magyar nemzetiségű orvos és egy német patikus lett a város polgára. A céhek között kimutatható egyfajta nemzetiségi megosztottság, ez azt jelenti – de nem kizárólagosan –, hogy gyakran ugyanahhoz a nátióhoz tartozó polgárok alkottak egy-egy céhet. Más céhekben pedig, mint az a város egészére jellemző volt, együttesen voltak jelen a magyarok és a szászok. Elkülöníthetünk olyan céheket, melyeket inkább szász, másokat pedig magyar többség jellemezett. Figyelembe kell venni, hogy a megállapítások csak a 16–17. század fordulójára érvényesek, illetve az azt megelőző és követő egy-két évtizedre.

A céhek közül, ha valamelyikben az egyik nátió tagjai elérik a 70%-ot, akkor a többségi nemzethez tartozóként kezeljük. A magyar, illetve szász céhek mellett vannak olyanok is, melyekben a két nemzethez tartozó mesterek egyenlő számban voltak jelen, ezek a „vegyes” céhek. Van néhány olyan mesterség is a városban, amelynek kézművesei kis számban voltak jelen Kolozsváron, emiatt céhet sem alkottak.

Azok a céhek, mesterségek, amelyekben a szászok létszáma kiemelkedő, vagyis meghaladta a 70%-ot, többnyire a ruházati, ill. a szövő- és bőripar mesterségcsoportokhoz tartoztak. A *tímárok* céhe, ahol ebben az időszakban a belépők között (14 fő) a szászok aránya meghaladta a 88%-ot, a fennmaradók nemzetiségi hovatartozását pedig pontosan nem ismerjük. A szászok egynegyede kolozsvári, a többiek Beszterce vidékéről, Medgyesszék, Nagysinkszék és Szebenszék kisebb településeiből származtak. A beköltöző *szűcsök* (15 fő) 73%-a szász volt, 20%-a magyar, és 6,6%-ának nem volt ismert a nemzetiségi hovatartozása. Az összes mesterek egyötöde volt kolozsvári szász, és ugyanennyi volt medgyesszéki. Mellettük jöttek Segesvárról és Beszterce vidékéről is, míg a többi szász származási helyét nem ismerjük. A *szíjgyártók* száma igen alacsony volt a polgárkönyvbe beírtak között, mindössze négy fő, három szász mellett egy német nemzetiségűt találunk. A szászok közül kettő bátosi, és egy segesvári volt. A *kötélverők* száma is ugyanennyi, vagyis négy volt. Mindannyian szászok, közülük kettő Segesvárról, illetve Fejéregyházáról származott, a többiekét nem ismerjük. A beköltöző *vargák* közül 7 fő szász volt, és mindössze 1 fő (12,5%) magyar. A szászok származási helyeként Beszterce vidék (Törpény), Újegyházszék (Alcina) és a már előbb említett Kolozs megyei Bátos lett megnevezve, míg másik részük származási helye ismeretlen volt, mint ahogy a magyar nemzetiségű vargáét sem jegyezték fel. Rajtuk kívül még egy szász nemzetiségű kádárt, egy szász kerekest, valamint két szász – egyikük segesvári – kannagyártót említ a polgárkönyv. Ez utóbbiak nem alkottak céhet, hanem a szebeni szabályok betartásával dolgoztak, de a céhszabályzat szerint kontárnak minősültek.²⁰²

A magyar polgárjogot kérők többségével rendelkező céhek között találunk az építkezési ipar, a vas- és fémipar, de más iparcsoportok kézműveseit is. A *borbélyok* (13 fő) 82%-a volt magyar származású, a többieknek nem ismerjük a nemzetiségét. A polgárkönyv szerint az előbbi csoportba tartozók Kolozsvárról, Szeben egyik külvárosából, Bihar vármegyéből illetve Kolozs megyei falvakból származtak. A *lakatosként* polgárkönyvbe bejegyzettek száma 7 fő volt, 71%, vagyis 5 fő magyar, míg 1 fő regensburgi német, és 1 fő származási helye és nemzetisége ismeretlen. A magyarok Nagyharsányból, Verécéről és Sztánáról települtek át Kolozsvárra. Köztük már vannak olyanok is, akik Baranya, illetve Csanád vármegyéből kerültek Erdélybe, tehát Magyarország teljesen más régiójából telepedtek át. Az *ötvösök* (20 fő) 73, 68%-a

²⁰² Az önművesek szabályzatát 8 pontban 1568-ban adta ki a szász egyetem, az első pontjában szerepel, aki nem céhes helyen lakik, csak 14 napig foglalkoztathat inast, különben egy forint büntetést kell fizetnie. Qellen IX.286.

volt ebben az időszakban magyar származású. A szászok aránya nem érte el a 16%-ot, míg egytizedüknek sem nemzetisége, sem származási helye nincs megnevezve. Sajnos a magyar ötvösök többségéről is csak azt tudjuk, hogy magyar nemzetiségű volt, de nem mindig ismert, honnan jöttek Kolozsvárra. Az ismert származási helyek között vezet Kolozsvár, mellette szerepel még Várad és Talmács is. Egy ötvös Károlyvárosból (Karlovac) jött Kolozsvárra, német nemzetiségű volt. A *kőművesek* száma a polgárkönyvben meglepően alacsony, összesen 3 fő, mind magyarok, egyikőjük származási helye Szentmargitta. A polgárkönyvbe bejegyzett *csizmadiák* száma ennél népesebb a vizsgált korszakban (10 fő), ennek 70%-a volt magyar. Közülük csak egy csíkszentsimoni székely mesterember származási helye ismert. Mellettük egy szász és egy görög csizmadia nemzetiségét ismerjük, illetve egy főről csak annyit tudunk, hogy csizmadia a foglalkozása. E foglalkozás művelői csak 1629-ben alkottak céhet, addig a vargacéh tagjainak sorában találkozunk velük.

A vegyes céhek közé tartozik a legtöbb tagot számláló céh, vagyis a *szabóké*. 37 tagja közül 16 volt magyar, 16 szász (43,2%) nemzetiségű, és ötnél nem volt jelölve a származás helye. A magyarok között 3 kolozsvárit, 2 Egeresből származót, 1 békésit, 1 kolozsit és 1 nagyharsányit találunk, mellettük hétnek a származási helye nem ismert. A szászok között is 3 kolozsvári, 2 régeni volt, 1–1 pedig Szentgyörgyöt, Idát, Brassót, Kirchpriget (Kürpöd), Solnát, Szentágót nevezte meg származási helyeként. Az öt bizonytalan nemzetiségű között volt egy kolozsvári és egy brassói. Tulajdonképpen hasonló eredményt hozott a céh mesternévsorának vizsgálata is. Az 1603 és 1655 között a céhbe belépő mesterek száma 90 volt, ezek fele a magyar nátióhoz, másik fele a szászhoz tartozott.²⁰³

A *mészárosok* céhe is vegyes nátiójú, de a polgárkönyv alapján mindösszesen két mestert ismerünk, akik közül az egyik magyar volt, a másik pedig lónai szász. *Hentellérek* (külső mészárosok) 1605–1606-ból származó névsora alapján magyarok alkották a céhet, a mészárosok későbbi névsorai alapján pedig ott is a magyar nátió tagjai voltak többségben.²⁰⁴

A céhes iratokból még két olyan céh nemzetiségi megoszlásáról kapunk képet, amelynek képviselői elvértve, vagy egyáltalán nem szerepeltek a polgárkönyvben. Ezek a kádárok és az ácsok. A *kádár* mesterek céhjegyzőkönyve szerint a 1585 és 1654 között 82 mester lépett be a céhbe, ezek közül mindössze egy volt magyar, a többi szász.²⁰⁵ A céh inasszegődtetési nagyjából megerősítik a fenti arányokat. A céhbe 1600 és 1655 között beszegődtetett inasok száma 127 volt, ennek 83,5%-át a szászok adták, a magyarok aránya 7,87% volt, 8,66% nemzetiségét pedig nem ismerjük biztosan. A szász inasok Kolozsvárra jöttek tanulni a mesterséget: Nagysinkszékből, Újegyházszékből, Medgyesszékből, illetve Torda vármegyéből. Az *ácsok* céhkönyve szerint 1626 és 1651 között a céhbe belépő mesterek 38%-a volt szász nemzetiségű, míg a céh nagyobb fele, 58%-a magyar nemzetiséghez tartozott.

A többi céh mesternévsorai és inasszegődtetési könyvei csak nagyon ritkán jelölik meg a nemzetiséget, ezért a nevek pusztán vizsgálata alapján nem lehet megítélni a nemzetiségi hovatartozást. Az sem ritka, hogy egy-egy mester neve két, esetleg három különböző leírásban (német, magyar, latin) szerepel, így bármelyik nátióhoz sorolni hibás következtetés lenne.

Mindezek alapján megállapítható, hogy Kolozsvár mindkét nátiójának iparos rétege kapott utánpótlást mind a szász, mind pedig a magyar vidékekről. Mivel az adatok nem állnak megfelelő mértékben rendelkezésre, nincs lehetőség teljes körű elemzésre, csak egy-egy korszak vagy egy-egy céh esetében. Ugyanakkor a polgárkönyv adatai nem lehetnek teljes mértékben mérvadóak, hiszen a rendelkezésünkre álló részlet csak egy rövidebb korszakot – 24 évet – ölelt fel. Másrészt olyan népes mesterségnek, mint például a kádár, csak egy képviselőjét tünteti fel. Természetesen azok között, akiknek a mesterségét nem ismerjük, még lehet néhány. Ugyanakkor a céhbe a jegyzőkönyv szerint kb. 30 mester lépett be ebben az időszakban.

²⁰³ KmOL Céhiratok, Magyar Szabó Céh, nr. 16

²⁰⁴ KvTanJk I/5. 281.

²⁰⁵ KmOL Céhiratok, Kádarcéh, nr. 3. 3–109.

Figyelemre méltó, hogy a kádár (1507), a szűcs (1369) és a tímár (1448) céhek, illetve privilégiumaik keletkezése már a város fejlődésének viszonylag korai időszakában lezajlott, és a polgárkönyv alapján úgy tűnik, még a 17. században is megőrizték szász többségüket. Ezek igen komoly szaktudást igénylő mesterségek voltak. A magyar nemzetiségűeket részint a később keletkezett céhekben találjuk többségben, mint amilyen például a borbélyoké (1562), vagy a mindennapi élethez jobban kapcsolódó szakmákban: mészáros (1422), lakatos (1472). A szász többségű céhek eljártak a Szász Egyetem gyűléseire, magukra nézve érvényesnek tekintették és fogadták el az ott hozott határozatokat. Más céhek, például az ötvösöké, már a 16. század 70-es éveitől Debrecen és Várad ötvöscéheivel építenek ki komolyabb kapcsolatokat.²⁰⁶

Az iparosok aránya a betelepülők között, valamint a betelepülők időrendi eloszlása a polgárkönyv alapján (1587–1614)

Betelepülők év	iparos		egyéb fő	bizonytalan	összes	
	fő	%-os arány			fő	fő
1587	7	63,6		4	11	4,3
1588	4	100,0			4	1,6
1589	4	80,0		1	5	1,9
1590	8	88,9		1	9	3,5
1591	2	33,3		4	6	2,3
1592	8	88,9		1	9	3,5
1593	3	100,0			3	1,2
1594	1	100,0			1	0,4
1595	3	60,0	2		5	1,9
1596	8	88,9	1		9	3,5
1597	2	33,3		4	6	2,3
1598	7	77,8	1	1	9	3,5
1599	35	42,7	9	38	82	31,9
1600	8	66,7	2	2	12	4,7
1601	1	20,0	2	2	5	1,9
1602	2	50,0	1	1	4	1,6
1604	2	50,0		2	4	1,6
1605		0,0		1	1	0,4
1606	2	33,3		4	6	2,3
1611	5	45,5	2	4	11	4,3
1612	18	75,0		6	24	9,3
1613	2	33,3		4	6	2,3
1614	19	76,0		6	25	9,7
összesen	151		20	86	257	100,0

²⁰⁶ KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 34., Novák 1913. 43.

Az iparosok nemzetiségi megoszlása (1587–1614)

Nemzetiség	szász		magyar		egyéb vagy nem ismert		összesen
	fő	%	fő	%	fő	%	
1587	3	42,9	4	57,1			7
1588			4	100,0			4
1589	3	75,0	1	25,0			4
1590	7	87,5	1	12,5			8
1591		0,0	1	100,0			1
1592	2	25,0	2	25,0	4	50,0	8
1593	2	66,7		0,0	1	33,3	3
1594			1	100,0			1
1595			3	100,0			3
1596	3	37,5	5	62,5			8
1597	2	50,0	1	25,0	1	25,0	4
1598	2	28,6	5	71,4			7
1599	26	74,3	7	20,0	2	5,7	35
1600	2	25,0	6	75,0			8
1601			1	100,0			1
1602	1	50,0	1	50,0			2
1604			2	100,0			2
1606	2	100,0		0,0			2
1611	3	60,0	1	20,0	1	20,0	5
1612	7	38,9	5	27,8	6	33,3	18
1613	2	100,0		0,0			2
1614	4	21,1	8	42,1	7	36,8	19
összesen	71		59		22		152

Foglalkozási megoszlás

Ha a polgárkönyvi bejegyzéseket, valamint a városi adójegyzékeket összehasonlítjuk, válasszunk kaphatunk arra a kérdésre, mely mesterségek alul- vagy felülreprezentáltak. A százférfiak tanácsa ugyanis 1582. január 29-i határozatában elrendelte, hogy a város soraiba felvett új polgárokat lajstromkönyvbe írják, és a végzés hatályát a mives rendekre, céhbeliekre, valamint a mezőn munkálkodókra terjesztették ki, az áros rendről majd később fognak intézkedni.²⁰⁷ A polgárkönyvbe bejegyzettek 60%-ának ismerjük a mesterségét, vagyis iparosoknak tekinthetjük őket, míg az adójegyzékekben arányuk jóval alacsonyabb volt: 1601–1603-ban 17,16%, míg 1618-ban 22,45% volt. (Az adókönyvek aránya közelebb áll a 15–16. századi magyar városbeli arányokhoz, a 16–22%-hoz.)²⁰⁸

²⁰⁷ Jakab 1870 II. 291. Itt említi, hogy azok íratassanak be, akik nem ösfiak, de a későbbiekben a beíratás valószínűleg mindenkire egyformán érvényessé vált. Hiszen kereskedők és kolozsváriak is szerepelnek a polgárkönyvben. Pl. 1598-ban Magyar Bálint ötvös esetében, az édesapjáról leírja a jegyző, hogy néhai Magyar Bartholomeus – „patricius huius civitatis” – városunk patriciusa (volt), és az ötvöst „gratis”, vagyis ingyen vették fel a polgárok sorába.

²⁰⁸ Garanasztói 1972. 389.

Más városok polgárkönyvekből származó adatai jó összehasonlítási lehetőséget kínálnak arra, hogy reálisabban vizsgáljuk meg egy-egy szakma, mesterség üzöinek jelenlétét Kolozsváron. Sajnos azonban nem lehet teljes a kép, mert nem teljesen azonosak az időintervallumok, s az iparágak köre se teljes.²⁰⁹

Az 1587-es státútum szerint csak a céhbelleket és a mezőn dolgozókat írták be, emiatt a polgárkönyvben túlreprezentált volt az iparosok aránya az adójegyzékekhez képest. Ugyanakkor néhány jelentősebb szakma jelen sem volt a polgárkönyvben, vagy ha volt ilyen iparos, akkor nem jegyezték fel mesterségét. Hiányoztak a nyergesek, a takácsok, az asztalosok, az ácsok, a molnárok, a kovácsok, a fazekasok, az üstgyártók, a kőpírók, a szappanosok, a tölcse-resek, a számadáskönyvekből viszont tudjuk, hogy ezen kézművesek megtalálhatóak voltak a városban.

Ruházat és tisztítás iparához tartozó mesterségnevek a polgárkönyvben az iparosként bejegyzettek 59%-ánál szerepeltek, ami meghaladja az adókönyvekben előforduló 21–22%-ot. A szabók a maguk 26%-ával a legnépesebb mesterséget jelentették, ez 3–4-szerese volt a városbeli arányoknak. Ők egy túlreprezentált mesterség képviselőiként jelentkeztek, az adójegyzékbeli arányokat két-háromszorosán múlták felül, csakúgy, mint a csizmadiák a 8%-kal, a szűcsök 10%-kal, a borbélyok 9%-kal. A vargák (5,5%) nagyjából ugyanolyan arányban szerepeltek a polgárjogért folyamodók között is, mint a lakosság soraiban. A ruházati ipar túlreprezentáltságának oka abban is keresendő, hogy mesterei nemcsak a helyi, hanem a regionális piacra is termeltek. Tehát a szélesebb vevőkör több mestert tudott eltartani, mint a csak helyi piacra termelő élelmiszeripar. A ruházati iparban másutt is nagy létszámú kézműves dolgozott, hiszen pl. Pozsonyban az 1630 és 1680 közötti ötven évben mintegy 32 mester neve szerepelt a polgárkönyvben.²¹⁰ 1570-ben Brassóban a szűcscéh tagjainak sorában 8 mester találunk, míg Lőcsén a 17. században 4 gombkötőt vettek fel a polgárok soraiba.

Szövő- és bőripar polgárkönyvben szereplő aránya (15%) közel háromszorosa az adójegyzékekben szereplőnek, de meg kell azt is jegyezni, hogy kevés mestert ismerünk a céhes forrásokból, ebben ez is szerepet játszhat. A szíjgyártók 4%-ot, a tímárok 9,6%-ot meghaladó aránnyal a polgárkönyvben túlreprezentáltak, míg az erszénygyártók (0,7%) nagyjából hasonló arányban szerepeltek a polgárjogért folyamodók között, mint amennyi a lakosok soraiban jellemezte őket. A takácsok és a nyergesek ebben az időszakban nem szerepeltek a polgárjogot kérők között.

Az adójegyzékbeli 13%-os arányhoz képest a polgárkönyvben az építkezési ipar 2%-os aránya nagyfokú alulreprezentáltságot mutatott. Az ácsoknak (és molnároknak) csak 1625-től volt szabályzata Kolozsváron, tehát ekkor még nem működtek céhes szervezetként. (Vagyis az iparos csak egyénileg gyakorolta mesterségét és nem egy céh tagjaként, lehetséges, hogy ezért nem jegyezték be mesterségüket.) Ugyanakkor a kőművesek és ácsok jelenléte is igen jelentős az adójegyzékekben, mesterségenként 4–5%-át tették ki az összes iparosnak. A 17. században Lőcsén is jelentős számban kérték felvételüket a város polgárainak sorába 1610 és 1675 között: 25 kőműves, 9 kőfaragó, 25 ács és 2 esztergályos.²¹¹ A fazekasok és kőpírók nem szerepeltek a polgárkönyvben.

A faipar alulreprezentáltsága igen szembetűnő, a polgárkönyvben 2% alatti az aránya. Az adójegyzékekben a kerékgyártók, a kádárok és az asztalosok 14% körüli aránnyal képviselték magukat a városbeli iparosok létszámában. Az aránytalanságok szembetűnőek akkor is, ha tudjuk, hogy Brassóban az asztaloscéhnek 1578-ban 28 tagja volt, a 17. század első negyedében pedig Lőcsén 4 asztalost vettek fel a városlakók közé.

²⁰⁹ Az adatok a következő tanulmányokból származnak: Pozsony – Toranová 1988. 245–254.; Lőcse – Uő: 1989. 233–239.; Brassó – Quellen IX.

²¹⁰ Toranova 1988. 250.

²¹¹ Toranova 1989. 233–234.

Az élelmiszeripart mindössze a mészárosok képviselték, az 1587–1614 közötti arányuk (2,1%) egyharmadát tette ki az adójegyzékekben szereplőknek, más mesterségeket pedig nem említettek. Ugyanakkor tudjuk, hogy az adójegyzékekben szerepeltek sütőház-tulajdonosok és ott dolgozó sütő, dagasztó és szítáló asszonyok, de voltak kenyérsütő és mézespogácsasütő asszonyok is. A pék szakma hiányzott a városban, a sütőházakat „vállalkozóként” működtették tulajdonosaik, és bémunkásokat alkalmaztak. Ők együttesen – bár az iparosok közé soroltuk őket, nem tartoznak egyértelműen ide – az iparosok 10%-át jelentették az adójegyzékek szerint.

A vas- és fémipar csoportjába tartozó ötvösök 13,7%-os aránya nagyjából megegyezett az adójegyzékek 14–15%-os arányával, csakúgy, mint a lakatosok 4–5% közötti értékei. A kovácsok és a rézművesek teljesen hiányoznak a polgárokvi bejegyzésekből, holott az adókönyvekben a kovácsok aránya közel 5%-os, a rézműveseké pedig 2% alatti. A kolozsvári ötvösök aránya igen kimagasló, főleg ha összehasonlítjuk Lőcsével, ahol 1553 és 1653 között 13 ötvöst vettek fel a polgárok közé,²¹² Pozsonyban pedig 1630 és 1680 között 22-t.²¹³ Valószínűleg a kolozsváriak magas számát az országrészben kitermelt arany mellett a fejedelmi és főúri megrendelések, valamint a városiak teaurálási szokásai is indukálták. Ugyanakkor Lőcsén magas a rézművesek aránya, 1550 és 1680 között 20 mester lett a város polgára.²¹⁴ A brassói rézműves-céhnek 1554-ben 14 tagja volt.²¹⁵ Néhány rézműves és kannagyártó Kolozsváron is működött – szerepelnek az adójegyzékekben, számadásokban, a fejedelmek is dolgoztatnak velük –, de ők nem alkottak céhet, a kannagyártók a szebeniek szabályzatát követték, valószínűleg feladataik egy részét ekkor még az ötvösök-aranyművesek látták el. A vas- és fémipar másik szakmáját is hiába keressük Kolozsváron: a késeket, ez a nagy mennyiségű külföldi behozatal következménye is lehetett. Ellenben 1550 és 1680 között a felvidéki Lőcsén 34 késest jegyeztek be a polgárokvi, ²¹⁶ az ő termékeik is eljutottak Erdélybe.

Kolozsvári iparosok foglalkozási megoszlása (1587–1614)

foglalkozás	polgárokvi		adójegyzék		adójegyzékek	
	(1587–1614)		1600–1603		1618	
	fő	%	fő	%	fő	%
szabó	38	26	30	7,7	36	9,1
varga	8	5,5	18	4,6	17	4,3
szűcs	15	10,3	14	3,6	9	2,3
csizmadia	12	8,2	5	1,3	12	3
gombkötő					1	0,3
szappanos			2	0,5	1	0,3
borbély	13	8,9	17	4,4	9	2,3
nyerges			1	0,3		
szíjgyártó	6	4	5	1,3	7	1,8
tímár	14	9,6	12	3,1	7	1,8
erszéngyártó	1	0,7			2	0,5
takács			1	0,3	4	1
kőműves	3	2,1	21	5,4	24	6,1

²¹² Toranova 1989. 236–237.

²¹³ Toranova 1988. 249.

²¹⁴ Toranova 1989. 236.

²¹⁵ Quellen IX. 214.

²¹⁶ Toranova 1989. 237.

foglalkozás	polgárkönyv		adójegyzék		adójegyzékek	
	(1587–1614)		1600–1603		1618	
	fő	%	fő	%	fő	%
ács			22	5,6	19	4,8
fazekas			7	1,8	5	1,3
képiró					3	0,8
molnár			2	0,5	4	1
pék/sütőházi alk.			49	12,6	47	11,9
mészáros	3	2,1	27	6,9	22	5,6
asztalos			9	2,3	15	3,8
kerékgyártó	1	0,7	16	4,1	6	1,5
kádár	1	0,7	30	7,7	34	8,6
kovács			18	4,6	18	4,6
lakatgyártó	7	4,8	17	4,4	20	5,1
réműves-üstgyártó			5	1,3	7	1,8
kötélverő	4	2,7	1	0,3	1	0,3
ötvös	20	13,7	57	14,6	60	15,2

Iparosok szerepe a város vezető testületeiben

A tisztségviselők száma nem állandó – részleges adatok szerint –, 36 és 62 fő között változott. Ha a város politikai vagy gazdasági élete „úgy kívánta”, hirtelen jött alkalmi feladatok ellátására a százférfiak közül választottak tisztségviselőket, meghatározott időre szóló megbízással. A hiányosan dokumentált években a tisztségviselői karból legalább 12 főt ismerünk név szerint. Az 1626–1636, 1638–1647 közötti csaknem húsz esztendőből nem maradtak fenn a tanácsülési jegyzőkönyvek, ezekhez az évekhez a számadáskönyvek nyújtanak némi fogódzót.

Mivel az esküdtpolgárok (alsó tanács tagjai) névsora a legteljesebb, célszerű először ezeket a névsorokat vizsgálni. A tanács a város legfontosabb végrehajtó és gazdálkodó szerve volt, tagjai közül kerültek ki a sáfárok, a harmincadosok, az adószedők, a vonásigazítók és más egyéb tisztségviselők. Az 1458-as unió értelmében a tagokat paritásos alapon választották. Az alsó tanácsnak a főbírón kívül még 12 tagja volt, ezek közül az első tanács tag a királybíró.²¹⁷ Korábban szabályzásra került, mely céhek tagjai (céhmesterei) közül kell legalább egynek-egynek a szenátusban helyt kapnia. Ezek az ötvös, szabó, szűcs és nyerges céhek voltak. Ez azért is érdekes, mert másfél száz év múlva is e mesterségek iparosai játszottak fontos szerepet a tanácsban. A közgyűlési jegyzőkönyvek adatait, a céhek mesternévsorait, valamint a polgárkönyv adatait (1587–1614) egybevetve, közel 1500 név állt rendelkezésre, de ez a névsor nem teljes, az adatok bizonyos nagyságrendeket mutatnak csupán, nem a teljes matematikai-statisztikai eredményeket. A 17. század első felében az iparosok átlagos aránya az esküdtek között 35 százalékos volt, ami abszolút számban kifejezve 4,25 fős részvételt jelentett. Egyes években 50 százalékot is meghaladta részesedésük az alsó tanácsban, de ez a vizsgált 31 évben csak néhányra (4) jellemző, ami a véletlenszerűséget erősíti. A 40–50 százalék közötti arány már valamivel többször (6 alkalommal) fordult elő. Az átlagos 35 százalékos (illetve 30% és 40% közötti) arány jellemző a vizsgált évek több mint egy harmadára (11 évben). A 30 százalék alatti

²¹⁷ Binder 1981. 284.

részesedésük az esetek kevesebb, mint egyharmadára volt jellemző, ebből 6 alkalommal 20 és 30 százalék közötti, kétszer 20 százalék alatti, egyszer pedig 10 százalék alatti.

Megállapítható tehát, hogy a céhes iparosok aránya a vizsgált időszak 2/3 részében meghaladja a 30 százalékot, de a 60 százalékot nem lépte túl. Mindössze néhány céh képviselői voltak folyamatosan az alsó tanács tagjai sorában: az ötvösök, szabók, szűcsök és a kovácsok. Az ötvösökön kívül a többi mesterség képviselőinél mindössze csak a szabók esetében fordult elő, hogy néhány évben többen is voltak az esküdtek között.²¹⁸ A többi céhből csak egy-egy mester került be a város vezetőségébe.

Az ötvösök szerepe külön figyelmet érdemel, ugyanis nem volt másik szakma, amely ennyire képviselni tudta érdekeit. Az ötvösök aránya az alsó tanácsban a vizsgált 31 évben öt alkalommal volt 10 százalék alatt, mindössze egy alkalommal érte el az 50 százalékot, de azt sohasem haladta meg. Az esetek 2/3-ában 21 és 50 százalék közötti volt az arányuk, ez pontosan 21 évet jelentett. Az ötvösök átlagban az alsó tanács 27 százalékát tették ki, azaz arányuk a tanácsban általában elérte az 1/4-et. Néhány jelentősebb ötvös, aki huzamosabb ideig volt tagja az alsó tanácsnak: ifjabb és idősebb Zechoy István,²¹⁹ Ötves András,²²⁰ Filstich Péter,²²¹ Tótházi Mihály,²²² idősebb és ifjabb Boncidai Gergely,²²³ Balásfi Bálint,²²⁴ Nyirő János maior,²²⁵ Dési István,²²⁶ Eppel Mihály,²²⁷ Henzler Benedek,²²⁸ Kerekes Ötves János²²⁹ Seres István.²³⁰

Más céheknek csupán egy-egy mestere volt éveken át esküdtpolgár, vagy viselt más fontos tisztségeket, de a más iparágból huzamosabb ideig tisztséget viselőknél jóval kisebb az arányuk az ötvösökhöz képest. Említésre méltó Hannes Beck,²³¹ Szakál András,²³² Ambrosius Gaszner²³³ neve a szabók közül, valamint Tolnai János²³⁴ és Linczigh János²³⁵ szűcsmesterek.

Hasonló, az iparosok arányát a város vezető testületeiben vizsgáló kutatást végzett Milena Ostrolucka is, aki közel azonos arányszámokat kapott Kassa esetében. Bár Kassa e témában jobb forrásadottságokkal rendelkezik, a kutatások a 17. század egészére vonatkoznak, a kézművesek aránya a városi tanácsban hasonlóan alakult, mint Kolozsváron, azaz átlag 38% volt.²³⁶ Kassán is néhány céh képviselői ültek a tanácsban, és nem mindeniknek volt egyformán lehetősége bekerülni a 12 választott tanács tag közé. Itt a tanácsban a szabók, szűcsök, aranyművesek mellett a cipészek és a mészárosok is igen nagy számban képviseltették magukat.

A következőkben az iparosok arányát a városi tisztségviselőinek körében vizsgáljuk. A kutatások alapjául a közgyűlési jegyzőkönyvek tisztségviselő névsorai szolgáltak az 1600 és 1657 közötti időszakból. A közgyűlési jegyzőkönyvek a 37 év teljes, illetve részleges vizsgálatát tették lehetővé. Némileg hasonló folyamattal és képpel találkozunk, mint a tanács esetében, de a

²¹⁸ KvTanJk I/7. 21. 57., 71.

²¹⁹ KvTanJk I/5. 200. v., I/6. 58., 303., 337., 375.

²²⁰ KvTanJk I/5. 200. v., 233. r., 246. v., 273., I/6. 44., 72., 126., 203., 245.

²²¹ KvTanJk I/5. 200. v., 246. v.

²²² KvTanJk I/5. 216. r.

²²³ KvTanJk I/5. 233. r., 246. v., I/6. 58., 72., 90., 126., 145., 166., 203., 245., 264., 284., 375.

²²⁴ KvTanJk I/5. 233. I/6. 22., 44., 72., 90., 126., 145., 166., 284., 303., 337., 392.

²²⁵ KvTanJk I/6. 264., 284., 303., 337.

²²⁶ KvTanJk I/6. 166., 186., 203., 225., 245., 264., 284., 375., 392.

²²⁷ KvTanJk I/6. 264., 284., 337., 375., 392.

²²⁸ KvTanJk I/6. 375., 392.,

²²⁹ KvTanJk I/7. 75., 90., 107.

²³⁰ Uo. 57., 75.

²³¹ KvTanJk I/5., 216., I/6., 22.

²³² KvTanJk I/7. 21., 57.

²³³ Uo. I/7., 57., 75.,

²³⁴ KvTanJk I/6., 225., 245., 264., 303., 337., 375.

²³⁵ KvTanJk I/7. 57., 75., 90., 107.

²³⁶ Ostrolucka 1995. 185–191.

tendencia kevésbé egyértelmű, ami adódhat esetlegesen a források hiányából is. Korábban már utaltam rá, hogy nem minden évben választottak állandó számú tisztségviselőt, hiszen voltak közöttük, akik csak ideiglenes feladatot kaptak.

Az átlag: 32% – mint reprezentatív érték – ebben az esetben majdnem eléri a szenátusbeli értéket. A vizsgált évek felében (18-szor) arányuk az átlagos érték körül mozgott, vagyis 31–40 százalék között volt. 10 évben az arányszám 21 és 30 százalék közötti. E kettő összesen a 37 évből 28-at jelentett, vagyis a vizsgált időszak 3/4 részét. Vagyis az iparosok aránya elérte a tisztségviselők között az 1/3-ot Mátyás király a százférfiak közé 50 száz és 50 magyar bekerülését írta elő, és ebből a felső tanácsból kellett a tisztségviselő karnak kikerülnie, akik közé a céhek képviselői is bekerültek.

A két szélső – pozitív és negatív – érték együttesen nem éri el az adott évek számának 1/4-ét, ebből mindössze kétszer volt 20 százalék alatti az iparosok aránya, 10 százalék alatt pedig egyszer sem. Ugyanakkor öt évben 41, illetve 42 százalékot ért el az arányuk, és egyetlenegy évben – 1624-ben – 50 százalékot, de ebből az évből csak a alsó tanács névsorát ismerjük, így a tisztségviselői kar egészére nézve nem lehet mérvadó.

A tanácshoz hasonlóan a tisztségviselői kar is csak néhány céh tagjai közül került ki. Az ötvösök mellett a szabók, a szücsök, a kőművesek és a tímárok képviseltetik magukat a városi tisztségviselői karában. Az esküdtpolgárok között nagyobb számban csak az első két mesterség képviselőivel találkozhattunk, a másik kettővel szinte sohasem. A tisztségviselők között is csak a szücsök és a szabók részvétele haladja meg egy-egy évben a 10 százaléknyi arányt. Így a szabók 1647–1648-ban, 1653-ban, 1656–1657-ben, míg a szücsök 1637-ben. (Ez utóbbi évről azonban csak részlegesen állnak rendelkezésünkre tisztségviselői névsorok.) Az iparosok közül a legjelentősebb számban – csakúgy, mint az esküdtpolgárok között – az ötvösök vettek részt a városi tisztségviselői munkában. Általában elmondható, hogy alacsonyabb, mint a tanácsban, az ottani átlagos 27 százalék itt éppen csak eléri a 20 százalékot. A többieké ehhez képest igen alacsony: a szabóké 5%, a szücsöké és a tímároké 2%, a kőműveseké mindössze 1%. Kassán az ún. választott község volt – 58–77 taggal – a város vezető testülete, melyben a 17. század folyamán az iparosok aránya 36 és 66% között változott.²³⁷ Ez mindenképpen magasabb, sőt egyes esetekben a másfélszeres arányt is megközelíti a kolozsváriakéhoz képest, de ez a különbség adódhat a jobb forrásadottságból is.²³⁸

Megállapítható tehát, hogy a kézműves iparosok jelentős mértékben vették ki részüket a városi felső vezetéséből. A városi tanács és a tisztségviselői kar 17. századi összetételét vizsgálva kiderült, hogy a céhes iparosok 35, illetve 32%-os arányban vettek részt a választott testületek munkájában. Ez természetesen középérték, szélsőséges esetekben lecsökkenhetett 10 százalékra, máskor elérhette az 50 százalékot is, de az átlagot a vizsgált időszakban ritkán haladta meg. A másik figyelemre méltó adalék, hogy csak néhány reprezentatív céh, illetve tagjai vettek részt a városvezetésben. Az 1488-as szabályozás szerint a százférfiak tanácsának és az esküdtek egy részének a céhesek közül kellett kikerülnie. Ezt az arányt a kutatás jelenlegi állása szerint a vizsgált időszakban már nem minden városi testületben érték el.

²³⁷ Uo. 185–186.

²³⁸ A választott község kolozsvári megfelelője a felső tanács vagy százférfiak testülete, de ezek névsorai is hiányosan maradtak fenn, valamint a források kellően nem elégségesek voltak miatt nehezen kivitelezhető egy, a kassaihoz hasonló vizsgálat. Ott ugyanis feltüntetik a tagok foglalkozását, míg Kolozsváron ezt sohasem teszik.

Az alsó tanács megoszlása a 17. század első felében

	tanácstagok száma	iparosok összesen	ötvös	szabó	szűcs	kovács	kereskedő
1601	12	2	2				
1602	13	4	4				3
1603	12	4	3	1			
1604	12	5	5				1
1605	12	6	5	1			
1606	13	5	4	1			
1607	12	4	3	1			
1608	11	3	3				
1609	12	3	3				
1610	13	5	5				
1611	12	2	2				
1612	13	4	4				1
1613	12	3	3				1
1614	13	5	5				
1615	12	1	1				
1616	13	4	4				
1617	12	3	1	1	1		1
1618	13	4	3		1		1
1619	12	5	4		1		
1620	12	7	6		1		1
1621	12	4	3		1		1
1622	12	6	5		1		1
1623	12	6	5		1		
1624	12	6	5		1		1
1625	12	5	4		1		2
1648	12	4	1	3			
1653	12	5	3	1	1		
1654	13	5	2	2	1		
1655	13	6	2	2	1	1	
1656	12	3	1		1	1	
1657	11	3	1		1	1	
összesen	380	132	102	13	14	3	14

Tisztségviselők számának megoszlása

év	Tisztségviselők száma összesen	iparosok száma					
		összesen	ötvös	szabó	szűcs	kőműves	tímár
1600	20	2	1	1			
1601	36	10	8	1			
1602	44	10	9		1		
1603	55	9	7			1	
1604	42	10	9			1	
1605	55	19	16	1	1		1
1606	37	12	10	1	1		

év	Tisztviselők száma összesen	iparosok száma					
		összesen	ötvös	szabó	szűcs	kőműves	tímár
1607	42	12	10	1	1		
1608	49	15	9	2	1		
1609	39	11	8	1			
1610	25	7	5		1		
1611	62	16	10	3	1	2	
1612	51	18	13	1	1	1	1
1613	56	18	10	2	1	2	2
1614	38	16	11	1	1		1
1615	37	15	9	1		1	4
1616	36	11	9	1			1
1617	44	16	12	1	1	1	
1618	41	14	12	1	1		
1619	42	15	11	1			3
1620	38	15	11	2	1		
1621	40	12	10	1	1		
1622	37	15	12	1	1		
1623	30	11	9		2		
1624	12	6	5		1		
1625	12	5	4		1		
1637	13	4	1		2		
1647	40	13	6	5	2		
1648	55	19	10	7	1		
1651	13	3	3				
1652	22	5	1	2	1		1
1653	45	19	6	6	1		2
1654	54	18	5	5	3		1
1655	53	17	6	5	3		1
1656	53	17	5	6	2		2
1657	57	18	6	6	1		3
összesen	1425	453	289	66	35	9	23

A különféle mesterségek területi elhelyezkedése a városban

A fertályok lakosságának az iparosokhoz sorolható rétegét elemezve azt vizsgáljuk, rendelkezik-e egy-egy iparág kimutatható tendenciával, elkülönülnek-e a különböző mesterségek városrészenként.

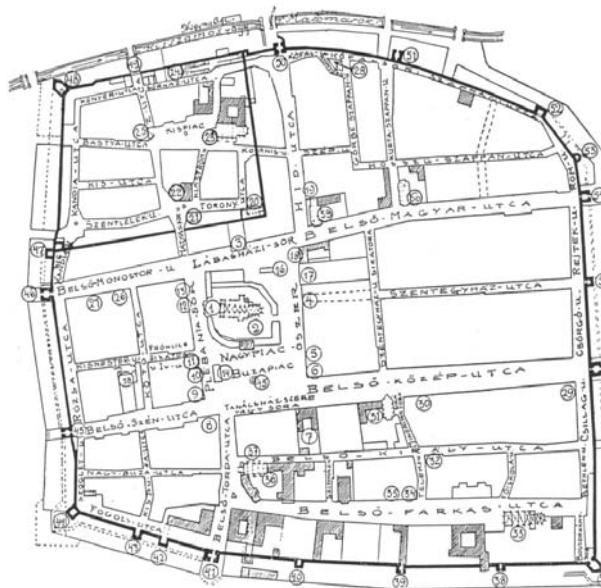
A 17. század első felének évtizedeiből az adókönyvek²³⁹ közül egy-egy évet vizsgáltam meg. Az adózó családfők száma 1818 és 2483 fő között ingadozott.²⁴⁰ Az adózó családfők megközelítően 20%-a (19,90) szerepel valamely céh mesternévsorában vagy a polgárkönyvben iparosként.

²³⁹ Az adójegyzékek közül a következőket használtam fel a vizsgálatokhoz: Vetus Castrum – KvSzám 10/VII.1–64., 10/I. 259–300., 17a/IV. 1–37., 20/IX. 385–438., 22/III. 689–741.; Rapularum – KvSzám

Az iparosok aránya az adófizetők között Kolozsváron.

év	adófizetők száma	iparosok aránya %-ban
1601–1603	2266	17,16
1609	1500	20,58
1618–1623	1818	22,45
1639	2313	20,15
1649	2483	19,23

A táblázatban bemutatott kép a város egészét jellemzi, a város egyes negyedei, fertályai jóval sokszínűbb képet mutatnak. Az iparosok arányát elsősorban fertályonként, azaz városnegyedenként vizsgáltam. Minden városnegyed két részből áll – egy városfalon belüli, valamint egy azon kívüli részből –, az egyes részek között nagy különbségek adódtak, a lakosság fő foglalkozása..... . Míg pl. a Rapularum belső negyedében az iparosok aránya elérte a lakosok 35–36%-át is, addig a külső negyedben (amely a hóstátok közül a legkisebb volt) mindez csupán 15–16%-ot tett ki. Az is előfordult, hogy a falakon túli városnegyedben bizonyíthatóan nem találtam egyetlen iparost sem, pl. Luporumban 1618-ban, de arra is volt példa, hogy alacsony, az iparosok aránya 7–8%-os volt az adófizetők között. Az egyik ok abban keresendő, hogy ezekben a külső városrészekben nagyon sok volt a bérlő, arányuk elérte a 45%-ot, adott esetben a tulajdonos lehetett iparos, de az adót befizető bérlő már nem tartozott az iparosok közé, mint az előzőek alapján kiderült a céhbeli nem itt laktak.

Kolozsvár belvárosának térképe (18–19. század)²⁴¹

7/I. 153–186., 9/XXIV. 3–21., 17b/XXXII.b. 1–22., 17b/XXVII. 1–23., 20/VIII. 203–231., 26/II. 1–23.; Longa – KvSzám 8/VI. 69–132., 13b/I. 215–258., 17b/XVI. 1–44., 22b/III. 425–472.; Luporum – KvSzám 9/XXV. 1–46., 11/XIV. 171–205., 17b/XXII. 1–33., 17b/XXVI. 1–37., 21a/I. 375 – 405., 22/III. 795–834., 26/II. 169–214.; Media – KvSzám 9/XXII. 3–54., 13aXVII. 197–241., 17a/XVI. 1–37., 20/VII. 385–435., 22/III. 743–793., 26/I. 125–168.

²⁴⁰ L. az ezt megelőző, valamint későbbi időszakokról Csetri 2000. 85–92.

²⁴¹ Az ábra Herepei 1988. 29. és Szabó T. 1946. alapján készült.

A térképen jól láthatóak a belváros negyedei, ezek az Óvár kivételével egy-egy utcáról kapták nevüket.

A iparosai számarányának alakulását negyedenként elemezzük, az összevetés alapja a fertály iparos-népessége, ahhoz képest vizsgáljuk az iparágak arányának pozitív vagy negatív elmozdulását.

A *Vetus Castrum*, vagyis Óvár mutat hasonló tendenciát az öt évtized mindegyikében. A negyedben a ruházati ipar aránya 29–33%, az iparosok 1/3-a ebbe az iparágba tartozó mesterségeket gyakorolt. A bőr- és szövőipar képviselői kiemelkedő számban és arányban voltak itt jelen más negyedekhez képest, 10% körül, de a század közepére jelenlétük 3%-ra csökkent. Az élelmiszeripar aránya nem haladta meg a 15%-ot, sőt többnyire ennél alacsonyabb volt. Az építőipart képviselők 12%-os aránya 1603-at követően 4, majd 6–8%-ra csökkent, az utolsó évtizedre viszont meghaladta a 16%-ot. A faiparhoz tartozó kézművesek aránya a fél évszázad folyamán a 25%-ról csökkent 17%-ra, vas- és fémiparhoz tartozó mesterségek iparüzőinek aránya 10%-ról 1639-ben 21%-ra nőtt, s ezt a későbbiekben is megőrizte.

A *Longa*/Hosszú vagy Magyar utcai városnegyedben a 17. század első felében 23%-ról 28%-ra nőtt a ruházati és tisztítási iparban tevékenykedők aránya. A szövő- és bőripar aránya növekedett, de a negyed iparüzői között még az 5%-os arányt sem érte el. A félévszázad folyamán, korábbi évekhez képest, az élelmiszeri iparág művelőinek aránya közel felére csökkent. Ingadozást mutatott az építőiparhoz tartozó mesterséget űzők száma, a faiparhoz tartozó mesterek száma pedig egyszer-egyszer a tíz évvel korábbi számnak a kétszeresét is elérte, ami a század közepére már a negyed iparosainak 20%-át jelentette. A vas- és fémiparhoz tartozó mesterek aránya nagy ingadozást mutatott a negyedben a század folyamán, a félévszázad közepére csökkent, majd újra növekedésnek indult, abszolút számokban kifejezve pedig stagnált.

A *Media*/Közép utcai fertályban a ruházati iparág aránya egyenletesen növekedett, míg a század közepére közel egyharmaduk tartozott ide. A nyersanyaggyártáshoz tartozó szövő- és bőripar elég alacsony szintet ért el, arányuk 2–4% között hullámzott, míg a legnagyobb ingadozás – 9 és 24% közötti – az élelmiszeri iparban volt jellemző, a század 50-es éveire a középértéken maradt. Az építőipar 15 és 21% közötti értéken mozgott, a faipar ennél stabilabb, a negyed iparosainak közel egytizedét (9–11%) tette ki. A fertályban a legtöbb kézműves a vas- és fémipari mesterségeket űzőkhöz tartozott, folyamatosan meghaladták a negyed mestereinek 25%-nál magasabb arányát.

Luporum/Farkas utcai fertályban a ruházati és tisztítási ipar kézműveseinek aránya kisebb megtorpanást követően megközelítette a városrész iparüzőinek negyedét, ami abszolút számokban is egyértelműen növekedést jelentett. A szövő- és bőripar valamint a faipar mindvégig nagyon alacsony számban és arányban képviseltette magát a negyed kézműves lakosai között. Az élelmiszeripar iparüzőinek száma a század eleji növekedés után csökkenésnek indult, de még így is a jelentős számú mesterségsoporthoz tartozott. Az építőipar jelenléte egyenletes volt a fertályban a század első felében. Szembeszökő a vas- és fémiparhoz tartozó mesterséget űzők magas aránya, és bár a századfordulós 43%-ról 34%-ra csökken arányuk a negyed iparosai között, még így is igen magas, abszolút számokban pedig e csökkenés nem érzékelhető. A magas arány egyik oka az ötvösök nagy számában is keresendő. Meg kell jegyeznünk, a város iparosainak a 18–23% volt e fertály lakója ezekben az évtizedekben.

A *Rapularum*/Monostor utcai fertály a legkisebb lélekszámú volt az öt városrész közül, az iparosok is ebben a negyedben voltak – abszolút számokban kifejezve – a legkevesebben. A város iparosainak 15 vagy annál kevesebb százaléka lakott a negyedben. A 17. század első felében az élelmiszeri ipar kézműveseinek aránya végig alacsony volt más fertályokhoz képest, a ruházati iparra is ez volt a jellemző a század első harmadában, a század közepére viszont már ide tartozott a városnegyed iparosainak harmada. Az alapanyaggyártó bőr- és szövőiparhoz a mestereknek a század elején még közel egytizede tartozott, a század közepére már mindössze 2–3%-ot ért el arányuk. A faipar ingadozása volt a legnagyobb, hiszen 8 és 36% között alakult az aránya, a vas- és fémipar hullámlása sokkal kisebb mértékű volt ennél, a mesterek aránya a

negyeden belül folyamatosan meghaladta a 20%-ot. Az építőipar a század első negyedében a 12–13%-os arányt stabilan tartotta, míg a század közepére elérte a 20%-ot.

A következő vizsgálatban az egész város iparos lakosságát elemezzük. A kolozsvári magyar polgárok összeírásának adatait alapul véve, vizsgáljuk meg, változott-e az iparosok megoszlása az egyes iparágakban. Az 1453-as összeírás alapján a középkori Kolozsvár iparossága következőképpen oszlott meg: legjelentősebb (34%-ot kitevő) csoport az iparosok 1/3-át tömörítő ruházat és tisztítás ipara volt. Ezt követték a vas- és fémiparhoz tartozók száma 24%-kal, a szövő- és bőripar, az élelmezési ipar megközelítően azonos arányban 13, 12%-kal képviseltette magát, a faipar és az építőipar aránya volt ekkor a legalacsonyabb 8 illetve 9%-al.

Ezekhez az 1453-as adatokhoz viszonyítva tekintsük át nagyvonalakban, hogyan is változott az egyes iparágak aránya a város egészéhez képest. Rögtön szembetűnő, hogy a vas- és fémipar aránya alapvetően nem változott, sőt a 17. század második negyedében nőtt (27%), majd újra lecsökkent a 24%-ra, ami azt jelenti, hogy az ebbe a csoportba tartozó kézművesek a város iparosainak majdnem 1/4-ét tették ki. A másik iparág, mely a középkorban meghatározó aránnyal rendelkezett: a ruházati és tisztítás ipara, a 17. század elején az iparosoknak csak 20%-a tartozott ide, a század közepére növekedésnek indult, és majdnem elérte a 30%-ot, abszolút számokban kifejezve a növekedés egyértelmű. A tulajdonképpeni alapanyaggyártáshoz tartozó szövő- és bőripar aránya 5–6%-ra csökkent a 17. századra – a fél évszázad folyamán felére csökkent –, bár abszolút számokban a csökkenés jóval kisebb volt. Az élelmezési ipart a 17. század elején és az első harmadában is 20%-os részesedés jellemezte, a középkori adatokhoz képest szinte megduplázódott, majd a század közepére újra visszaesett 13%-ra, abszolút számokban is csökkenés tapasztalható. Ennek oka lehetett, hogy a század folyamán valamilyest nőtt az önellátás szintje. Másrészt a sütőházak száma csökkent, ezek azonban nem pékmesterek birtokában voltak, hanem más iparággal vagy kereskedelemmel foglalkozó polgárokéban. Ha nem volt jövedelmező a sütőház működtetése, bezárhatták. A város kezelésében is volt két sütőház, valamint az ispotályokban működtek még a sütőházak. A faipar aránya a 17. század elején 16%-ot ért el, lassú csökkenést (13%) jelentett. Az 1655. évi nagy tűzvészt követően a város arra kényszerült, hogy a megsokasodott munka elvégzésére ideiglenesen külső faipari és építőipari iparosoknak is megengedte, hogy munkát vállaljanak, mert a városban lakók kevesen voltak hozzá. A tanácsülési jegyzőkönyvben rögzítették, hogy a céhek szabályzatai nem sérülnek, és amint a helyreállítások véget érnek, az említett engedély érvénytelenné válik.

Az adatokat áttekintve rögtön szembetűnik, hogy a város lakosságának számához képest a század közepére – némi visszaesést követően – újra növekedett az iparosok aránya, mind százalékosan, mind pedig abszolút értelemben.

Az iparágak közötti %-os megoszlás az iparosok száma alapján (1601–1649)

	1601–1603	1609	1618–1623	1639	1649
Vas- és fémipar	24	27	27	24	24
Szövő- és bőripar	5	6	5	5	3
Faipar	16	14	14	13	13
Élelmiszeripar	20	20	19	20	13
Ruházat és tisztítás ipara	22	20	22	23	29
Építőipar	14	13	14	15	18

A város egészét vizsgálva a következő részben arra keressük a választ, milyen sűrűségben éltek a kézművesek fertályonként, milyen változások történtek a 17. század közepére az eltelt 50 év alatt. A következő jellemző folyamatok mutathatóak ki: csökkenés (I. típus), növekedés

majd csökkenés (II. típus), ingadozás (III. típus), egyenletesen stabil (IV. típus), illetve növekedés (V. típus).

Tanulságos a negyedekben zajló „makrofolyamatok” vizsgálata, többnyire az ingadozás jellemzi őket (II–III. típus), a csökkenés, stabilitás, illetve növekedés az elemzett folyamatok közel 1/6-ára jellemző.

I. típusba sorolt iparágakra, illetve fertálybeli jelenlétükre a csökkenés jellemző. Longa (Hosszú utca) élelmiszeripara 9%-ról a fél évszázad folyamán a harmadára csökkent – abszolút számokban kifejezve felére –, míg Vetus Castrumban a faipari mesterségekhez tartozók aránya 6-ról 4%-ra csökkent, ugyanígy Rapularumban is ez jellemezte ezt a mesterségcsoportot, 5%-ról a 2%-ra csökkent az iparágban tevékenykedők száma, abszolút számokban kifejezve „csak” felére. Rapularumban a szövő- és bőripar aránya csökkent az amúgy is nagyon alacsony 1%-ról még kevesebbre.

II. típust azok az iparágak, illetve fertálybeli jelenlétük képezik, melyeknek iparüzői számában előbb gyarapodás, majd csökkenés állt be. Három alcsoport képezhető e csoport tagjaiból. Az egyiket azok alkotják, ahol a kiinduló százalékarányról a század közepső negyedére az iparüzők aránya növekedett, majd a kiinduló szintre tért vissza. Ide tartozik a Media/Közép utcai fertályban az élelmiszeri iparág csoportja, ahol 4%-ról 7%-ra nőtt az arányuk, majd újra csökkent, ugyanakkor abszolút számban kifejezve alig nőtt a számuk. Rapularumban a vas- és fémiparhoz tartozó iparosok aránya 3%-ról 5%-ra nőtt, majd csökkent, számuk abszolút számokban kifejezve viszont nem változott. Ugyanebben a negyedben az élelmiszeri ipar aránya 1%-ról nőtt 3%-ra majd újra 1% lett a 17. század közepén, és ez abszolút számokban kifejezve sem jelentett változást.

A másik alcsoporthoz azok a folyamatok tartoznak, melyekben a kiinduló arány növekedett, majd egy, az induló értéknél alacsonyabb értékkel zárta a fél évszázadot. A Luporum/Farkas utcai negyedben az élelmiszeri iparhoz tartozók aránya a századfordulós 4%-ról 5%-ra nőtt, majd 3%-ra csökkent, ez abszolút értelemben is. Mediában/Közép utcai fertályban, valamint Vetus Castrum/Óvárban a szövő- és bőriparhoz tartozók aránya változott az előbbi negyedben 2–3–1% között, míg Óvárban 1–2–0% között. Abszolút értékben Mediában stagnálást, az Óvárban pedig egyértelmű csökkenést jelentett. Az iparág – alapanyaggyártáshoz tartozóként – mindenütt „visszafejlődően” volt, a külföldi behozatal versenyét nem bírta el, Kolozsvár sem volt ez alól kivétel. A behozatal támasztotta verseny leginkább a szövőiparhoz tartozókat sújtotta.

A harmadik csoporthoz mindössze egy iparág folyamatértékelése tartozik, Longa/Magyar utcai fertályban a faiparhoz tartozó kézművesek aránya 2%-ról 5, majd 4%-ra nőtt, ami egyértelmű növekedést jelez ki abszolút értelemben.

A III. típust az ingadozó mértékű iparágak alkotják. Az ingadozás igen eltérő mértékű lehetett. A ruházati és tisztítási iparágakhoz tartozó kézművesek aránya 3 negyedben is igen nagyfokú ingadozást mutatott: Mediában/Közép utcai fertályban, Luporumban/Farkas utcai fertályban és a Magyar utcai fertályban/Longában. Az arányok negyedenként persze igen eltérőek. A legalacsonyabb a Farkas utcai fertályban volt, 1 és 4% között ingadozott az iparág aránya a városbeli összes adatokhoz képest, abszolút értékben pedig növekedett, Mediában is hasonló volt a helyzet, csak ott 4–8% közötti volt az ingadozás, de egyértelmű növekedést jelentett ez az ingadozás. A Magyar utca fertály/Longa-ban 3 és 6% között változott a ruházati iparban dolgozó kézművesek aránya a század folyamán, de ennek lassú – abszolút értelemben – növekedés állt a háttérben. A Farkas utcai fertályban a faipar mutat igen alacsony szinten ingadozást, ami mindössze 1–2% közöttit jelentett, de hasonlóan alacsony volt az arány a többi negyedben is. Longa/Magyar utcai fertályban igen alacsony volt a vas- és fémipar arány, a többi városrésztől eltérően 2 és 4% közötti ingadozást mutatott a vizsgált fél évszázad folyamán. Ugyanebben a városrészben 1 és 4% közötti adatokat tükröz a szövő- és bőripar. Vetus Castrum – az Óvári negyedben két olyan iparág tartozott ehhez a csoporthoz, melyekre más negyedekben nem a

hullámzás volt a jellemző: az élelmezési iparág részesezése mindössze 2–3% között ingadozott, az építőipar pedig 1 és 5% közötti arányban.

A IV. típusba a besorolás szerint a stabil, vagyis csak minimális szinten változó arányú iparágak tartoznak. Vetus Castrumban a ruházati ipar tartozik ide jellemzően, mely némi csökkenést mutat, de abszolút számokban még azt sem, az aránya 6,5 és 7% között váltakozott. Médiában/Közép utcai fertályban és Luporumban/Farkas utcai negyedben a vas- és fémipar arány igen stabilan 7% körül volt végig az évszázad első felében, abszolút értékek is ezt tükrözik. A Farkas utcai negyedben az építőipar aránya is hasonló tendenciákat mutatott (3–4%), abszolút értékben pedig nőtt a mesterek száma. Ugyancsak ebben a negyedben alakult stabil, de nagyon alacsony szinten (1% körül) a szövő- és bőripar mestereinek aránya.

Az V. típust a növekedés jellemzi mind százalékos arányban, mind pedig abszolút értékben. Az építőipar három fertályban is – Longa, Media, Rapularum – 2%-ról 3%-os arányt ér el, tehát igen lassú növekedésről beszélhetünk, abszolút számokban kifejezve mindez akár kétszerezésre való növekedést is jelölhet. Nagyobb arányú százalékban is kimutatható Rapularumban/Monostor utcai fertályban a ruházati ipar növekedése, abszolút számokban az előbbi folyamathoz hasonlítható. Abszolút értékben és százalékos arányban is az óvári vas- és fémipar kézműveseinek növekedése a legnagyobb.

Tanulságos, hogy egy-egy iparágban dolgozó kézművesek számának változása hogyan alakult városnegyedenként, milyen folyamatok jellemezték fertályonként az iparágakat.

A **ruházati ipart** három negyedben az ingadozó (III.) típusúak közé lehetett sorolni, egy-egy negyedben pedig a stabil, illetve a növekvő tendenciát mutató iparágakhoz. Mindezekkel együtt az iparág újbóli növekedése nyomon követhető a század elejétől, a század közepére elérte középkori arányát (1453).

A **szövő- és bőripar** arányának egyértelmű csökkenéséről beszélhetünk, hiszen jelenléte mindössze egy negyedben volt stabil, háromban az ingadozás jellemezte (II–III. típus), egy fertályban pedig kifejezetten a csökkenés. Abszolút értékben csökkenő tendencia volt jellemző erre az iparágra.

Az **építőipart** összességében a növekedés jellemezte, hiszen az öt negyedből csak egyben volt erre az iparágra jellemző az ingadozás (III. típus), három városrészben lassú növekedést mutatott, egyben pedig egyenletes volt a jelenléte. A növekedés alacsony szintről indult, abszolút számokban is egyértelműen növekedett az iparágban dolgozó mesterek száma.

Ellenkező irányú folyamatok jellemezték a negyedek többségében a **faipart**. Három városrészben volt jellemző a csökkenés, egy-egyben a II. típus, ingadozás jellemezte az iparágat.

Az **élelmiszeriparra** mindössze egy fertályban volt egyértelmű csökkenés jellemző. A többi negyedben elmondható, hogy az egész városban az iparágra hasonló tendenciák hatottak: a század első negyedében nőtt az iparcsoport tagjainak aránya, a század közepére pedig csökkent.

A **vas- és fémipar** általában a stabilitással jellemezhető, mindössze két negyedben mutatott ingadozást a jelenléte, kettőben biztosan őrizte arányát, míg az ötödik negyedben pedig alacsony szintről indult növekedésnek. Abban a két negyedben, ahol egyértelműen stabil jelenléte, éppen az, amelyben kiemelkedően magas volt az iparág – közöttük az ötvös mesterek – aránya és száma is.

Vagyoni differenciálódás az iparos társadalomban

A kolozsvári iparos társadalom egészének vagyoni helyzetét, megoszlását csak nagyvonalakban vizsgálhattuk meg, tekintettel a rendelkezésünkre álló források nyújtotta részleges adatokra. Míg a nagyszombati adókönyvek más források bevonása nélkül is lehetőséget adnak az árnyaltabb kép megrajzolására, mivel ott a különböző adónemeket külön-külön feltüntették, így a háztulajdonosokra kivetett adó mellett szerepel a földművelésből, szőlőtermesztésből, iparüzésből származó jövedelem adója is, ezek hiányában pedig személyi adót vetettek ki, melyet

„lehetőségek szerint”-i megjegyzéssel illettek.²⁴² A „kincses város” iparosságára vonatkozóan viszont az adókönyvek, a szőlő- és gabona dézsmajegyzekeken kívül más levéltári forrás nem áll rendelkezésünkre, ezért összetettebb vizsgálatokat nem végezhetünk. A fentiek azonban így részlegesen is a vagyoni differenciáltság előrehaladottságát tükrözik 17. század első felében.

Az adójegyzekek alapján úgy tűnik, hogy a század második évtizedének végére a város által 1615-ben kezdeményezett adóreform életbe is lépett. Míg korábban a legkisebb adóegység $\frac{1}{4}$ volt, az 1616-os adókönyvekben már megjelenik az $\frac{1}{8}$ -os egység is. Ekkor még – az élelmezési iparon kívül – minden iparágban messze 10% alatt marad ez az adókategória, 1639-ben már az adójegyzekekben felsorolt iparosok majdnem $\frac{1}{4}$ -e tarozik ide, ezek fele háztulajdonos, fele pedig bérlő. Ez nem véletlen, mivel tudjuk, hogy a két időpontban a kivetett adó összege 7 kamarai forintról 15 kamarai forintra nőtt. Az aranyforinthez számított dénár árfolyam a két időpont között 210 dénarról 300 dénára nőtt, ami egy 40%-ot meghaladó inflációt jelentett. Az adó összege megduplázódott, a reális értéke az inflációt is beleszámítva kb. másfélszeresére nőtt. Emiatt is csökkenthették az adóegységek számát, hiszen az adókból befolyó összeg megtartotta értékét, sőt növekedett is. Nemcsak az iparosok körében csökkent a kivetett adóegység átlaga ebben az ötven évben, ez a lakosság egészére jellemző volt Kolozsváron. A következő táblázat azt mutatja be, milyen mértékben csökkent a városban a kirótt adó átlagos értéke.

Átlagos adóegységek (dica) a belvárosban valamint a külvárosi részekben (1601–1639)

	1 főre jutó adókirovás mértéke		
	összesen	belváros	hóstát
1601	0,54	0,73	0,35
1609	0,43	0,61	0,25
1618	0,54	0,63	0,43
1639	0,31	0,45	0,16
1649	0,30	0,41	0,18

A következőkben az adókönyvek adatait specifikusan az iparosokra vetítve vizsgáljuk meg, hogyan is alakult az iparosok vagyoni helyzete a 17. század első felében. Az iparosok a város népességének 17 és 23% közötti részét jelentették, az alábbiakban arra kísérünk meg választ adni, hogy a város népességének egyötöde milyen eltéréseket mutat vagyoni differenciálódásban, mint a városi átlag, illetve mennyiben hasonlítható össze más városok iparosainak adóterheivel.

Előljáróban el kell mondanunk, hogy az adókategóriákból 3 nagyobb csoportot képeztünk: az elsőbe a legalacsonyabb, a fél dica és az alatti adóösszeget fizetők, a másodikba az $\frac{5}{8}$ és 1 dicával nyilvántartott adóalanyok, a harmadikba az egy dica feletti összeget fizetők tartoznak. Az adókategóriák legmagasabb értéke 6 rovás volt, s akikre nagyobb, 2 dica feletti adóösszeget róttak, kis hányadát képezték az iparos társadalomnak, ezért külön vizsgálatuktól eltekintünk, s majd csak iparáganként vesszük számba a kiemelkedő nagyságrendű adófizetőket.

A század eleji adókönyvek azt mutatják, hogy az iparosok között a bérlők aránya mintegy 6%-kal alacsonyabb a városi átlaghoz képest. A fél évszázad folyamán iparosok között a háztulajdonosok aránya az 55%-ot mindig meghaladta, míg ez a városiak között a század első negyedében néha 43%-ra esett vissza. Az iparos háztulajdonosok aránya Nagyszombat közel egykorú adataival összevetve is magasnak tűnik. Ott a kézművesek mindössze 26%-a nem rendelkezett házzal, döntő hányaduknak, az összes iparos közel 55 százalékának, földtulajdona is

²⁴² Kazimir 1976. 69–111. 69., 85. Újabbán lásd: Granasztói György: *A barokk győzelme Nagyszombatban*. Budapest, 2004.

volt.²⁴³ Ez utóbbi arányt Kolozsváron még nem ismerjük, a földbirtokviszonyok tisztázása további kutatásokat igényel.

Az iparosok között az alacsonyabb, ½ dica alatti adótételt fizetők aránya a városi közel 80% átlaghoz képest alacsonyabb, alig lépi túl a 70%-ot. A fél dicások aránya a városban 21%, az iparosok között 30% volt. A második, ¾ és 1 dicás csoport aránya jóval nagyobb, mint a városi össznépségén belül, míg ott nem érte el a 13%-ot, a kézművesek egyötöde tartozott ide. A 1¼ és 1½ dicások aránya 4% alatti Kolozsváron, az iparosok között ez némileg alacsonyabb, 3,25%. A másfél dica feletti kolozsvári aránya nem éri el a 4%-ot, az iparosok között ez az arány ennél valamivel magasabb.

1609-ben a bérlők már az iparostársadalom 40%-nál nagyobb csoportját tették ki. Az alsóbb adókatégoriákban a városi átlagos 80% feletti arányt még nem érte el az iparos társadalom, ott ez 72% volt. Ugyanakkor a fél dicások aránya mintegy kétszerese volt a városi 16,7%-os átlagnak, vagyis elérte az összes iparos harmadát. A ¾ és 1 dicás adótételt fizetők között is nagy eltérés mutatkozott, az iparosok között arányuk elérte majdnem a 17%-ot, a városi átlag 9% körül mozgott. A következő 1⅛–1½ dicás csoport átlagos 3,2%-os arányával szemben az az iparosok közötti az 5%-ot is meghaladta, míg a legmagasabb adótételt fizetők aránya már csak 1%-kal volt magasabb a városi átlagnál. Az iparos társadalmat az adókatégoriák közötti egyenletesebb megoszlás jellemzi, mint a városi társadalom egészét.

Míg a város adóalanyai összességének 52%-a volt 1618-ban bérlő, az iparosoknál ez az arány még 44% volt. Az alsóbb, ⅛–½-es adókatégoriák csoportjába az összlakosság közel 85% tartozott, a kézműveseknél ez az arány 75% volt, a magasabb, ⅜–½-es adókatégoriába közülük 31% tartozott a városi átlag 20%-ával szemben. A következő csoportba (⅜–1) az iparosok 14%-a tartozott, míg a városi lakosságnak csak 8%-a. Az 1⅛–1½ adókatégoriákba Kolozsvár egész lakosságának 3%-ot meghaladó része tartozott, míg az iparosok közötti arány ennek kétszerese volt, ugyanakkor a legmagasabb adókatégoriákat tömörítő csoport a város adóalanyainak 3,75%-a, az iparosoknak ennél alacsonyabb az aránya (3,32%).

Két évtizeddel később a városlakók szinte kétharmada a két legalacsonyabb adókatégoriába (⅛–¼), az ½ dica alatti kategóriákba pedig összesen az adóalanyok 92%-a tartozott. A városlakók 70%-a volt háztulajdonos, a kézművesek közül szintén. Az iparosok 61%-a került a két alsó adókatégoriába, ami nagyjából egyezett a városi átlaggal, összességében a ½ dicát, illetve az alatti adóösszeget fizetők aránya 89%-os volt. A következő adócsoport, ⅝–1 dicas városi aránya elérte a 4%-ot, az iparosok között ez 6,5% volt. Az 1⅛–1½ dicásoknál is magasabb volt az iparosok közötti arány 2%, a városi átlagnál. A magasabb adókatégoriák városi átlaga 1,8% volt, míg az iparosok 1,58% tartozott ide.

Kolozsvári iparosok adókatégoriák szerinti megoszlása 1601 és 1639 között

év		–¼	–½	–¾	1	1⅛–1½	1½	összesen
1601–03	dica összege forintban	3,00	6,00	9,00	12,00	15,00–18,00	21,00	
	háztulajdonos	65	102	44	28	12	15	266
	%	16,50	25,89	11,17	7,11	3,05	3,81	67,51
	bérlő	92	24	5	5	1	1	128
	%	23,35	6,09	1,27	1,27	0,25	0,25	32,49
1609	dica összege forintban	1,75	3,50	5,25	7,00	8,75–10,50	12,25	
	háztulajdonos	42	63	23	22	13	15	178
	%	13,82	20,72	7,57	7,24	4,28	4,93	58,55
	bérlő	95	19	4	2	3	3	126
	%	31,3	6,3	1,3	0,7	1,0	1,0	41,4

²⁴³ Kazimir 1976. 86–87.

év		– ¼	– ½	–¾	1	1½–1½	1½	összesen
1618	dica összege forintban	0,88–1,75	2,63–3,50	4,38–6,13	7,00	7,88–10,50	11,38	
	háztulajdonos	57	84	30	17	20	10	218
	%	14,54	21,43	7,65	4,34	5,10	2,55	55,61
	bérlő	117	38	6	5	5	3	174
	%	29,85	9,69	1,53	1,28	1,28	0,77	44,39
1639	dica összege forintban	1,88–3,75	5,63–7,50	9,38–13,13	15,00	16,88–22,50	24,38	
	háztulajdonos	160	118	19	9	8	7	321
	%	36,04	26,58	4,28	2,03	1,80	1,58	72,30
	bérlő	111	10	1		1		123
	%	25,00	2,25	0,23		0,23		27,70

A kolozsvári iparosok adókatóriánkénti megoszlásáról alkotott képet árnyaltabbá és több szempontból értékelhetővé teszi, ha több más város koraiújkori adataival vetjük össze. Összehasonlítási alapot csak a száz városok adózása adhat, egyrészt mivel a Királyföldön kívül Kolozsvárhoz mérhető erdélyi város nem volt, s a kisebb taxás városokkal való összevetés értelmetlen, másrészt ezek feldolgozott forrásai az összevetés munkáját jelentősen megkönnyítik. Granasztói György vizsgálata szerint a későközépkori Brassóban, a kialakított 8 adókatóriából háromban voltak jelentősek a kézműiparosok. Az első adókatória azokat jelölte, akik nem fizettek adót, ide mindössze 2%-uk tartozott. Magától értetődően kínálkozik az összevetés lehetősége, hogy Kolozsvár esetében az adómenteseket soroljuk ide. De mint Kiss Andrásnak a 16. századra vonatkozó kutatásai kimutatták, ebbe az adókatóriába a városi tisztségviselői réteg, valamint a nehéz helyzetű városiak tartoznak, akiknek szociális indokokra hivatkozva elengedték az adóját, például a kézművesek özvegyei. A legfelső adókatóriába Brassóban nem tartoztak – pontosabban a vizsgált negyedben – kézművesek, a 17. század eleji Kolozsváron is nagyon alacsony volt az arányuk. Kolozsváron a magasabb adókatóriák kialakítása is nehézséget okozott, hiszen ¼-től 6 dicáig eléggé polarizált a vagyoni állapot, ugyanakkor a kézművesek előfordulása 3 dicától magasabb adókatóriában ritka volt, de a város lakosságának is csak töredéke tartozott ide.

A tulajdonképpeni összevetés a középső 6 kategória alapján végezhető el. A kolozsvári kategóriák kialakítása önkényes, az elemzés célszerűségének függvényében és az adatok összevetésének lehetőségével kerültek kidolgozásra. A száz városban a középső adókatóriákban vannak inkább jelen az iparosok, míg Kolozsvár esetében jobban érzékelhető a vagyoni polarizáció, ami azt is jelenti, hogy az alsó és alsó középső kategóriák aránya jelentős. Míg a két alsóbb adókatóriában a brassói aránya 60% alatt marad, addig Kolozsváron meghaladja a 70%-ot. A két középső kategóriába tartozók aránya Brassóban 36%-os, tehát a kézműves adózók több mint egyharmada. Ezekbe az adókatóriákba kolozsvári iparosok mindössze 20% tartozott. A felső adókatóriákban a brassói kézművesek 4,6%-át tartották nyilván, kolozsváriak esetében viszont meghaladja a 7,3%-ot. Ezek az adatsorok alátámasztják Bácskai Verának a koraiújkori városi társadalomra vonatkozó megállapítását: szerinte a 17. századra a városi kézműves társadalom vagyoni differenciáltság lett, és kimutatható a korábban középső vagyoni rétegbe tartozó kézművesek lecsúszása.²⁴⁴ Kolozsvár példája ezt megerősíti, de az iparos réteg társadalmi differenciálódása még mindig kisebb volumenű, mint a városi társadalom egészéé.

²⁴⁴ Bácskai 2002. 79.

Brassó és Kolozsvár adózó kategóriáinak összevetése²⁴⁵

15. század vége			1601–1603		
Brassó	adózók		Kolozsvár	adózók	
Iparosok adója	száma	%	dica	száma	%
nem fizet adót	4	2,30	nem fizet adót		
0–38 dénár	16	10,00	150 dénár	157	39,85
40–88 dénár	76	47,00	300 dénár	126	31,98
90–148 dénár	8	4,90	450 dénár	49	12,44
150–198 dénár	51	31,20	600 dénár	33	8,38
200–278 dénár	6	3,40	750 dénár	13	3,30
280–378 dénár	2	1,20	900 dénár felett	16	4,06
380 dénár fölötti	0	0,00	36 forintig	0	0

A nagyszombati adatokkal való összehasonlítást több körülmény is nehezíti: az ottani adatok részben korábbiak, 16. századiak, másrészt – amint már említettük – az adójegyzékekben külön jegyezték az iparúzés utáni adókat, harmadsorban Nagyszombat jóval kisebb adózószámmal rendelkező város volt. A legnagyobb adóalany-számot 1634-ben rögzítették, ekkor mintegy 1096 adózót tartottak nyilván. Korszakunkban a kolozsvári adózók száma ennek a két és félszeresét is elérte.

Štefan Kazimir az adózó iparosokat hosszabb időintervallumban tekintette át, és ahogy a város adózása és adótételei változtak, ő is különböző adókatégoriákat állított fel. Elemzésünkben természetesen csak azokat vettük figyelembe, melyek korszakunkra vonatkoznak.²⁴⁶

A vizsgált évek (1584, 1612) adójegyzékei alapján az iparosokat 3 adókatégoriába csoportosította. Az első csoportba a 150 dénár alatti adófizetőket sorolta, a másikba 151–300 dénár közöttieket, a harmadikba pedig azokat, akik 301 dénár fölötti adótételt fizettek. Kazimir kutatásai kimutatták, hogy a középső csoport a legnépesebb 1584-ben és 1612-ben is.²⁴⁷ Ha összegszerűen nézzük, azt kell látnunk, hogy az adókatégoriák Kolozsváron jóval gyakrabban változtak, ahogy a szükség hozta. Az 1615. évi adójegyzékig legkisebb adótételnek számító $\frac{1}{4}$ dica adóösszegei 1599 és 1640 között 1,75–5,75 forint között változtak,²⁴⁸ valamint 1601-ben és 1603-ban a sarcadóösszegek 8 és 10 forint között alakultak.

A nagyszombati adatsorral való összevetés megkönnyítése érdekében az 1601–1603. évi adójegyzékekben szereplő iparosokból 3 csoportot képeztünk, az adótételek alapjául az 1602. évi adókirovási összegek szolgáltak.

²⁴⁵ Brassói adatok forrása: Granasztói 1972. 351–399. Kolozsvári adatok – ugyanaz mint a 244. jegyzet kolozsvári adatai.

²⁴⁶ Kazimir 1976. 86–87.

²⁴⁷ Uo.

²⁴⁸ 1599 – 2,5 Ft; 1600– 4,5 Ft; 1601 – 3 Ft; 1602 –2 Ft; 1603 – 1,5 Ft; 1606 – 2,25 Ft; 1607 – 1,75 Ft; 1609 – 1,75 Ft; 1610 – 2,25 Ft; 1614 – 2,5 Ft; 1615 – 2 Ft ($\frac{1}{8}$ dica – 1 Ft); 1616 – 2 Ft ($\frac{1}{8}$ dica – 1 Ft); 1618 – 1,75 Ft ($\frac{1}{8}$ dica – 0,88 Ft); 1623 – 5,75 Ft ($\frac{1}{8}$ dica – 2,88 Ft); 1634 – 3,75 Ft ($\frac{1}{8}$ dica – 1,88 Ft); 1639 – 3,75 Ft ($\frac{1}{8}$ dica – 1,88 Ft); 1640 – 4 Ft ($\frac{1}{8}$ dica – 2 Ft).

Iparosok adózási megoszlásának összehasonítása I. ²⁴⁹

1584			1602		
Nagyszombat	adózők		Kolozsvár	adózők	
Ipar utáni adó	száma	%	dica	száma	%
> 150	55	32,16	200 dénárig	1416	60,67
151–300 dénár	105	61,40	200–400 dénár	538	23,05
301 dénár <	11	6,43	600 dénár felett	363	15,81

Az összevetés alapján az alábbi megállapításokat tehetjük: az a réteg, amelyet Nagyszombatban a vizsgálat a „kisiparosok” közé sorol, Kolozsváron sokkal számosabb. Ennek oka a forrásban is keresendő, az erdélyi városban más adóösszeg-határok vannak, mint a többi városban. Ugyanakkor az is érzékelhető, hogy a nagyobb adótételt fizetők száma is magasabb. Az okok között említhetjük azt is, hogy Nagyszombatnak – mint az egyik legerőteljesebben fejlődő magyar városnak – kézművesei még nem rendelkeztek a versenyhelyzetet befolyásoló, a piaci helyzetet megnehezítő szabályokkal. Kolozsvár ellenben a maga rögzült tradícióival, stabil – a középkori állapotokat alapul véve ekkor már stagnáló – gazdasága másképp fogadta be a kézműveseit. Az adatsorokból is a stabilabb, biztosabb, némiképp állandóbb helyzet látszik kirajzolódni a 17. század folyamán, nincs akkora fejlődés, de visszafejlődés sem, mint Nagyszombat esetében.

Iparosok adózási megoszlásának összehasonítása II. ²⁵⁰

1634			1639		
Nagyszombat	adózők		Kolozsvár	adózők	
ipar utáni adó	száma	%	dica	száma	%
150 dénárig	48	14,63	188 dénárig	128	28,83
151–300 dénár	129	39,33	189–375 dénár	143	32,21
301–500 dénár	90	27,44	563–750 dénár	128	28,83
501–1000 dénár	58	17,68	938–1500 dénár	29	6,53
1001 dénár felett	3	0,91	1688 dénár felett	16	3,60

Az előző időszakhoz képest a század folyamán Nagyszombatban változott a helyzet, Kolozsváron igen kis mértékben, s ennek az adóreform is okozója volt. Az adóösszegek nagyjából fedik egymást, bár némi eltérés tapasztalható. Az alsó középrétegek közel egyforma nagyságrendűek, és mindkét városban a legjelentősebbek az iparosok között, ugyanakkor az alsó társadalmi réteg jelenléte, aminek feltételezhető okaira az előbb már utaltam, Kolozsváron erőteljesebb. Ugyanígy a tehetősebb rétegek is nagyobb arányban vannak jelen az erdélyi városban.

A két város iparos lakosságának közel azonos arányú ekkor a bérlő, vagy ingatlan vagyonnal nem rendelkező tagja, Nagyszombatban ez 26%, Kolozsváron pedig 28%.

Az alábbiakban mesterségsoportonként vizsgáljuk meg, hogyan is alakult az odatartozó iparosok vagyoni helyzete, az adókönyvek és a törvénykezési jegyzőkönyvek alapján. (Sajnos az e tekintetben egyik legértékesebb, jelenleg nem hozzáférhető forráscsoportnak az osztályleveleknek csupán töredéke áll rendelkezésünkre a különböző forrásközlésben és feldolgozásokban, ezek lehetőség szerinti pótlására használtuk a tanúvallomások anyagát.)

²⁴⁹ A nagyszombati adatok forrása: Kazimir 1976. 86–87., a táblázat kolozsvári adatsorai: KvSzám 7/I. 153–188., 8/VI. 69–195., 9/XXII. 3–55., 9/XXV. 1–47., 10/VII. 1–64.

²⁵⁰ Kazimir 1976. 86., KvSzám 22/III. 661–834., 23/I. 1–57.

1601 és 1603 között a *ruházati és tisztítási iparban* tevékenykedő mesterek több mint egyharmada, 36% az $\frac{1}{4}$ dicát fizetők kategóriájába tartozott, több mint 60%-uk volt bérlő. A városi átlagnak tekinthető fél dicát fizetők között ugyanakkor már fordított volt a helyzet: ide tartozott a mesterek 34%-a, a mesterek közül a bérlakók aránya az $\frac{1}{6}$ -ot sem tette ki. Ebbe a két kategóriába tartozott a ruházati iparágban dolgozók 70%-a. $\frac{3}{4}$ dicát a kézművesek 10%-a fizetett, ezeknek kétharmada volt háztulajdonos, a fennmaradó harmada pedig bérlő, a 10%-nyi $\frac{1}{4}$ dicát fizetők között a bérlők aránya $\frac{1}{10}$ -ére esett vissza. Az egy dicánál magasabb adót fizetők aránya meghaladta a 7%-ot, ugyanakkor közöttük csupán egyetlenegy bérlőt találunk, a többiek háztulajdonosok. Az iparágban tevékenykedő összes kézműves között a bérlakók aránya alig érte el a 32%-ot. A következő évtizedben a legelső adózó kategóriában összeírtak aránya 36% volt, 26%-ra csökkent a $\frac{1}{2}$ dicával adózók aránya, ugyanakkor nőtt a másfél dicánál többet fizetőké, vagyis meghaladta a 11%-ot. Az 1 és $\frac{1}{2}$ dicával adózók száma több volt, mint 21%, a $\frac{3}{4}$ rovást fizetők aránya 7% volt. A ruházati iparhoz tartozó összes iparos között 60%-ot meghaladó arányban voltak háztulajdonosok, ami egyértelmű növekedést jelentett. 1618-ban a fél, vagy annál kevesebbet fizetők aránya már megközelítette a $\frac{2}{3}$ -ot (61%), a $\frac{3}{4}$ dicát fizetők aránya megnőtt, és elérte a 10%-ot, közöttük bérlő már nem is volt. Az 1 dicát fizető iparosok, illetve a még ennél is magasabb adókatéroriákba tartozók aránya elérte a 25%-ot, csak töredék volt bérlő. A háztulajdonos aránya nőtt, a bérlők aránya 1618–23-ban alig haladta meg a 34%-ot. 1639-re változott a helyzet, az $\frac{1}{8}$ -ot fizetők aránya már majdnem elérte a 30%-ot, az egy negyedet fizetők hasonlóan, a $\frac{3}{8}$ -osok, valamint a fél dicát fizetők aránya együttesen meghaladta a 30%-ot. Ez utóbbi adózó csoportban nem is voltak bérlők. Az $\frac{5}{8}$ -dal adózók aránya 1% volt, az egy dicát fizetőké pedig elérte az 5%-ot. A ruházat és tisztítás iparához tartozó összes iparűző között mindössze minden ötödik, vagyis alig 20%-uk ekkor még bérlő. A század közepére kiegyenlितtebbé vált a helyzet: 61% körül alakult az $\frac{1}{8}$ és $\frac{1}{4}$ dicát fizetők aránya, a $\frac{3}{8}$ -osok aránya 17%, a fél dicásoké 8%, $\frac{5}{8}$ - $\frac{3}{4}$ dicásoké 7%, az egy, valamint ennél magasabb adókatéroriába tartozók aránya együttesen meghaladta a 4,7%-ot. A bérlők aránya még tovább csökkent, már alig 23%-os értéket ért el.

A ruházati iparba tartozók, különösen a szabók közül, egy dicával vagy annál magasabb összeggel adóztak az 1600 és 1603 közötti időszakban Gaszner, Hannes Luch, Szekeres Jakab, Egeressy Sámuel, Hannes Beck, ifjabb Endres Rhaw.²⁵¹ Mellettük 1609-ben Stephen Ekert²⁵² tartozott magasabb adókatéroriába. Az előbb felsoroltakon kívül 1618-ban Grusz András, Pulacher István, Mertten Kaundert, Lőrinc Schespurger, Lenerd Rener fizetett kiemelkedően magas adót.²⁵³ 1639–1640-ben 1 dicát meghaladó adóegységet Endres Peldner, Stephen Lutsch, Ambrosius Gaszner, Wásárhelyi Szabó István, Gerg Ladner, Endres Tewfel, Endres

²⁵¹ Gergh Gaszner – 1603-ban Vetus Castrumban lakott, 1 dicával adózott. Hannes Luch – 1603-ban Vetus Castrum falakon belüli részén, $\frac{1}{2}$ dicát fizetett; 1618-ban ugyanott. Szekeres Jakab 1603-ban Media intra Moeniában, vagyis a belső Közép utcában lakott, 1 dicával adózott. 1604-ben már unokáját veszik fel a polgároknyvbe. Egeressy Sámuel – Media intrában lakott, 1594-be írták be a polgároknyvbe, 1 dica volt az adója; 1618-ban $\frac{2}{4}$ dicát fizetett. Hannes Beck – Longa intrában, vagyis a Közép utcai fertály falakon belüli részén lakott, 2 dicát adózott, 1592-ben írták be a polgároknyvbe. Endres Rhaw – Longa extrában lakott az adójegyzék szerint, $\frac{1}{4}$ dicát fizetett.

²⁵² Vetus intra, $\frac{1}{4}$ dica, 1599-ben írták be a polgároknyvbe, 1618-ban is $\frac{1}{4}$ dicát.

²⁵³ Gruz András 1618-ban Luporum intrában lakott, $\frac{1}{4}$ dicát adózott, polgároknyvbe 1611-ben írták be. Pulacher István Rapularum intrában bérlő, $\frac{1}{4}$ dicával adózik. Mertten Kaundert 1598-ban írták be a polgároknyvbe, Rapularum intrában lakott és 1618-ban 1 dicát fizetett adóként. Leörintz Schespurger a krónikairó Segesvári Bálint testvére, 1614-ben vették fel a polgároknyvbe, 1 dicával adózott 1618-ban, Vetus Castrum intrában lakott. Lenerd Rener Vetus Castrum intrában lakott, 1 dicával adózott 1618-ban, 1612-ben lett a város polgára.

Rhaw²⁵⁴ fizetett, 1649-ben pedig Pataki István és Szakál András tartozott a magasabb adókatégoriát fizetők közé.²⁵⁵

A tisztítási iparban tevékenykedők közül Viczey György szappanosmester vagyoni helyzetére vonatkozóan közölt érdekes adalékot Jakó Zsigmond. A mester halálát követően vagyonát, köztük könyveit is, árvái között osztották fel. A könyvek között szerepelt Paulus Osoriusnak Marcus Aurelius császárról szóló könyve, Robertus Holgernek a bölcseskről írott munkája, latin nyelvű biblia Szent Jeromos fordításában, Cicero levelei, közöttük az *Ad Familiares*, valamint Vergilius és Rotterdami Erasmus munkái.²⁵⁶

Az építőiparhoz tartozó mestereket vizsgálva némileg egyszerűbb a helyzet. Ugyanis a század elején 46%-uk a legkisebb, 1/4-es adóegységbe tartozott, 30%-ukat pedig a fél dicát fizetők között írták össze. 15%-uk fizetett 3/4 dicát, a többi 10% 1, illetve az egy dica feletti adókatégoriákba tartozott. A iparág kézműveseinek csak mintegy negyede nem tartozott a háztulajdonosok közé. A század első évtizedének végén, 1609-ben (bár csak becsült adatok állnak csak rendelkezésünkre) a fél vagy annál kevesebb dicát adózók száma megközelítette a 80%-ot, kis arányú növekedés mutatható tehát ki, de az összetétel jelentősen megváltozott. Ugyanis közel felük bérlő volt, és ezek nagyobb része (1/3-a) az 1/4-es adókatégoriába tartozott. 3/4 dicát 13%, ennél nagyobbat pedig mindössze 8% fizetett.

1618-ra az arányok kevésbé változtak, de mivel a legkisebb adóegységgé a 1/8 dica vált, az adózók egy része 1/4, illetve 1/2 helyett az 1/8-os, illetve 3/8-os adókatégoriába került át. Továbbra is az 1/2 dicát vagy alacsonyabb összeget adózó kézművesek aránya volt igen magas, 82%, közöttük a bérlők aránya majdnem elérte az 50%-ot. 14%-ot a vonásigazítók az 1 dicánál kevesebbet fizetők közé osztottak be, a 14-ből mindössze négy százaléknyi a bérlőké. A magasabb adókatégoriába sorolt 6% tartozott az 1 dica vagy afeletti adót megfizetni, egyharmaduk volt bérlő.

Az igazán nagy változás 1639-ben volt észlelhető. Az építőiparban dolgozók 3% kivételével ugyanis fél dicát vagy annál kisebb adóegységet fizettek. Részletezve ez azt jelentette, hogy 39%-uk az 1/8-os, 34%-uk pedig a 1/4-es kategóriába tartozott. 15%-uk 3/8-os, 8%-uk pedig a fél dicások közé került az adóösszeírásakor. A bérlők aránya a húsz évvel korábbi 45%-ról 25%-ra csökkent, és ezek kizárólag fél dicás vagy kisebb adókatégoriákba lettek besorolva. A helyzet szinte változatlan volt egy évtized múlva is. A század közepén az építőipar mesterembereinek közel 3/4-e a két legalacsonyabb adókatégoria valamelyikébe tartozott, 2%-ot alig haladta meg a magasabb kategóriába besoroltak aránya, a bérlők továbbra is az összes iparos egynegyedét jelentették, és ezek a mesterek a három legalacsonyabb adókatégoria valamelyikébe tartoztak.

Az ácsok között a század elején az 1/2 dicánál többet fizetők már a vagyonosabb rétegbe tartoztak, így pl.: Greger Wolfgräf, Ách Lukács, Székely Ferenc és Gergh Gaszner.²⁵⁷ 1618-ban Bányai Péter és Veres István fél dicát, Molnár János pedig 5/8 dicát fizetett.²⁵⁸ 1623-ban Mechel

²⁵⁴ Endres Peldner 1639-ben Longa intrában lakott, 1 dicát fizetett. Stephen Lutsch Luporum intrában lakott, 1639-ben 1 dicával, 1649-ben 1/2 dicával adózott, 1617-ben lett a szabócéh tagja. Ambrosius Gasznerről bővebben – Herepei 1988. 340–342, Media intrában lakott 1/4 dicát adózott. Wásárhelyi Szabó István Media intrában lakott, 1 dica volt az adója, 1629-ben lett a szabócéh tagja. Gerg Ladner 1639-ben Vetus intrában lakott, 1/8 dica volt az adója, 1620 óta a szabócéh tagja. Endres Tewfel Vetus intrában lakott, mind 1639-ben, mind 1649-ben 1 dicás adókatégoriába tartozott, 1612 óta volt a szabócéh tagja. Endres Rhaw Vetus intrában lakott, 1 dica adót fizetett 1639-ben.

²⁵⁵ Pataki István Media intrában lakott, 1/4 dicát fizetett, 1647-ben lett a szabócéh tagja. Szakál András Óvár belső részén lakott.

²⁵⁶ A fia, Péter éppen valahol külföldön tartózkodott, ld. Jakó 1997. 345.

²⁵⁷ Greger Wolfgräf Vetus intrában lakott, 3/4 dicát fizetett 1603-ban. Ách Lukács Media intrában, 3/4 dicát fizetett, valamint Rapularum extrában levő házáért 1/2 dicát fizetett. Székely Ferenc Media extrában lakott, 1/2 dicát 1603-ban és 1618-ban is. Gergh Gaszner Vetus extrában lakott, 1/2 dicát fizetett.

²⁵⁸ A mesterek Media fertályban laktak.

Commerman és Balogh János $\frac{3}{4}$ dicát, Ács Bálint 1 dicát,²⁵⁹ Gerg Han és Gerg Bromer fél dicát fizetők közé tartozott. 1649-ben már mindössze hárman tartoztak a fél dicát fizetők közé: Gerg Bromer, Stephen Rhot és Gerg Svarcz.²⁶⁰ A kőművesek közül már jóval nagyobb arányban tartoztak a magasabb adó kategóriákba: 1601–1603-ban Bányai András, Molnos János, Diószeghi István, Kőmíves Máté, Végh Lőrinc, Molnár István, Szász Antal és Igyártó György nevét kell megemlíteni.²⁶¹ 1618-ban Gerg Zaz $\frac{3}{4}$ -ot, Kőműves Pál, Kőműves Mihály, Bakator János, Szilágyi János fél dicával adózott, 1649-ben Ágoston György $\frac{3}{4}$ -es, Szilágyi Mátyás pedig fél dicás adó kategóriába tartozott.²⁶²

Íme néhány adat még az építőiparban dolgozó mesterek kereseti viszonyainak jellemzésére: a város építkezésein 25–28 dénár napszámot kaptak az ács- és kőművesmesterek.²⁶³ Kis Mihály kőművesmesternek a polgárok házabeli munkáiról is maradtak feljegyzések a fejedelem, illetve a város számára végzettek kivül. Balásfi Bálint ötvös házában 1615–1616 folyamán padimentumot javított, tűzhelyet készített és egyéb javításokkal együtt a munkabére 14 forint 50 dénárt tett ki.²⁶⁴ Ő maga a Luporum fertály külső részében lakott, két háza is volt, az egyiket kiadta, így összesen fél dicát adózott a kettő után, 1618-ban azonban már csak az egyik házat említik az ő nevéen, és $\frac{1}{4}$ dicát fizetett.

A törvénykezési jegyzőkönyvekben több olyan per maradt fenn, amely egy-egy mester vagyoni helyzetére vet fényt. Így Téglás Antal özvegyének pere, melyben tanúként a város kiváló kőművesmestereit is beidézték. A tanúvallomásokból arra derül fény, hogy Téglás Antalné férje nem készítette el időre a Krajczár András építkezéséhez megrendelt téglákat. A téglavető alvállalkozóként szerepelt a két kőműves mellett. Diószeghi István és Kőműves Benedek, mindketten jó nevű szakembernek számítottak a városban, ezért őket kellemetlenül érintette az eset, ami nehezítette a határidő betartását, és hitelrontást jelentett. Kőműves Benedek vallomása szerint: „Krajczár Andrással szegettünk valami művet, akkor hogy minél hamarabb végben vinnők az fogadott művet, adánk nyolc forintot Téglás Antalnak, hogy téglát adjon az műhez, én magam olvastam fel neki az pénzt. Mikor kellett volna az téglá, téglát sem ada, sem pénzt, hanem azt mondotta az asszony ő nekie nincs. Becsülök meg az házát és vegye fizetve belőle. Én is azonban Diószeghi Istvántól ez munkából elválám és öneki egyedül hagyám. Semmit pedig az nyolc forintért nem fizettek, az mint az után is az panaszból megértettem Diószeghi Istvántól.”²⁶⁵

Kőműves Antal felesége Brassai Kőműves Jánoson próbált meg egy évtizede fennálló adósságot 1616-ban behajtani. A korábbi 30 forint helyett már tízzel is megelégedett volna az özvegy. Az előbb említett Diószeghi István ekkor már a százférfiak testületének is tagja volt, így emlékezett a történetekre: „Ezt tudom mondani nyilván, hogy ez az adósság elsőbbben 30 fo-

²⁵⁹ Longa intra

²⁶⁰ Mindnyájan Longa intra fertályban laktak. Ács Nagy András, Zarkó János és Balogh Márton pedig $\frac{3}{8}$ fizetett.

²⁶¹ Bányai András Longa extrában lakott, 1 dicát fizetett, bérlő volt Farkas Péterné házában. Molnos János 1602-ben Luporum intrában lakott, $\frac{3}{4}$ dica adót fizetett, a polgárkönyvbe 1599-ben vették fél. Diószeghi István Luporum intrában lakott 1602-ben, $\frac{3}{4}$ dica adót fizetett. Kőmíves Máté Luporum intrában lakott 1602-ben, $\frac{1}{4}$ dicát fizetett. Végh Lőrinc Media intrában lakott, adója 1601-ben és 1618-ban is $\frac{1}{2}$ dica volt. Molnár István Media intrában lakott, adója $\frac{3}{4}$ dica, 1618-ban Rapularum intrában lakott Nyirő Márton házában bérlőként, adója $\frac{1}{2}$ dica volt. Szász Antal és Igyártó György: mindketten Media intrában laktak, adójuk $\frac{3}{4}$ dica volt.

²⁶² Gerg Zaz Vetus intrában Gergh Szeufferen házában lakott. Kőműves Pál, Kőműves Mihály: mindketten Luporum intrában laktak. Bakator János – Media extrában Farna Miklósné házában volt bérlő. Szilágyi János Media intrában lakott. Ágoston György, Szilágyi Mátyás: mindketten Media intrában laktak.

²⁶³ KvSzám 9/XXX. 104. 1602, Kvszám 14a/IV. 140. 1616, KvSzám 28a/IV. 158. 1652. 1609-ben a limitációban a „rakó mives mesternek, az kinek enni adnak, adjanak egy egész napra huszonöt pénz f – d 25” EOE VI. 155. 1609. június 23-i országgyűlés árszabályzata.

²⁶⁴ KvTJK II/18. 154.

²⁶⁵ KvTJK. II/11. 49. – 1612. március 9.

rint volt, az ura testamentomában engette el tíz forintját, de mi egy néhányon nyilván tudjuk, hogy az asszont annyira jártuk, hogy tíz forintra engedé, de illy okkal, hogy azon esztendőben, úgy mint Pünköst napjára meg adja azt az tíz forintot, de annak ugyan immáron tíz esztendeje az prefigált Pünköst napjának. Meg is adott benne úgy mint két forintot, egy aranyat, de illyen okkal, hogy ha akkorra meg nem adná Brassai János a tíz forintot, éppen az előbbeni adósággal tartozzék az asszonnak, melyről levél is költt vala, de az céh ládájából elveszett, mellyet magunk is igen bánunk, egyebet nem tudunk.”²⁶⁶

Nagyon érdekes adatokat közölnek Kőműves Pál özvegye, Kis Sophia ügyében tett vallomások. Ezekből kiderül, hogy férje édesanyja fiával együtt menekült „Eger felől”. Az asszony „csonka kezű” volt, vallotta Kovács János, másképp Litteratus polgár,²⁶⁷ aki iskolatársa volt Kőműves Pálnak. Kőműves Benedekné Katha asszony így vallott: „Tudom, hogy Keomies Pált az anyja idehozá, egy kuldus asszony vala, s csak fél keze vala, Istenben tartották, az templom előtt ült vasárnaponként, az fiát is az seminariumban az jezsuiták, annak utánna műre álla. Nekünk is volt heti béres legényünk, az felesége is szolgálta, az is szolgáló volt, mikor öszvekölttek, egyiknek sem volt semmije, hanem az mi rajtuk volt, hanem azután is az mit Isten nekik adott magok munkájok után találtak, én nem tudom senkitől is, hogy szállott volna valami reájok.”²⁶⁸ Az adókönyvekben egy Kőműves Pál nevű adózót 1618-ban a Luporumban tüntetik fel, ahol saját házában lakott.²⁶⁹ Az 1605. évi bordézsmá jegyzék szerint a Hid-kapu előtti szőlőhegyek (Kómál, Borjúmál) valamelyikén volt szőlője, a dézsma 3½ urna, kb. 38,15 liter volt, ami kis mennyiségnek számított.²⁷⁰

Az *élelmiszeripar* kategóriájába tulajdonképpen két mesterség képviselői, a mészárosok, hentellérek kerültek. Az adójegyzékekben ugyan mellettük találkozunk sütőház tulajdonosokkal, valamint nekik dolgozó sütő-, dagasztó-, szítáló asszonyokkal, mellettük néhány mézespogácsa sütő asszonyról, valamint aqua vitae vagyis pálinkafőzőről tesznek említést az adójegyzékek, de ezek, mint már említettük, vállalkozók, illetve ezek alkalmazottai voltak. Az alkalmazottak általában – néhány kivételtől eltekintve – bérlakóként voltak nyilvántartva, és a legalacsonyabb adókatóriába tartoztak. A sütőház tulajdonosokat többnyire fél dicás adóalanyként tartották nyilván, kereskedők, ötvösök, más mesterségek gyakorlói is voltak közöttük, akik sütőházakban – gazdasági tevékenység üzéséből kifolyólag – alkalmazottakat is tartottak. A polgárok udvarán saját használatra épített sütőházak adómentesek voltak. Mindezek ismeretében tehát nem meglepő, hogy a század elején az élelmezési iparhoz tartozók majdnem 60% az ¼ dicát adózókhoz tartozott, 28% a fél dicával adózókhoz, 5%-uk ¾ dicát adózott, 4–4%-ot pedig 1 dicás, illetve ennél magasabb adókatóriában tartottak nyilván. A helyzet a század közepéig nem változott. Ami a háztulajdonosságot illeti, míg a század elején ennek aránya meghaladta az ötven százalékot, a század első évtizedének végére (1609) már a bérlők voltak többen az élelmezési ipar kézművesei között, s kivétel nélkül a legalsó adókatóriába tartoztak. A háztulajdonosok már csak 48%-ban voltak jelen közöttük, de ezek kétharmada fél dicát adózott, ők a tulajdonképpeni sütőház tulajdonosok, illetve mészárosmesterek. A fél dicánál nagyobb adóegységet fizetők aránya mindössze 2% volt.

Az első negyedszázad végére a bérlő-háztulajdonos arány nem változott, de az adóreform bevezetése miatt módosultak az arányok. A fél dica vagy az alatti adókatóriába – ami korábban a két legkisebb, most négy kategóriát foglal magába – az élelmezési iparág kézműveseinek

²⁶⁶ Uo. 294. – 1616. április 18. Ebben az ügyben a városi bírák másodfokon jártak el, a céh jelenthette az első fokot, nem véletlen, hogy eredetileg a kölcsönről kiállított „cedulát” is ott őrizték.

²⁶⁷ KvTJK. II/12. 32.

²⁶⁸ Uo. 32–33.

²⁶⁹ KvSzám 17b/XXII. 11. Penes Clastrum, tehát a kolostor közelében lakott saját házban, fél dicát adózott 1618-ban és 1623-ban is.

²⁷⁰ KvSzám 11/XXII. 177–206.; Bogdán 1991. 264. Urna = veder, erdélyi veder = 8 erdélyi kupa 1823-ig 10,90 liter.

90%-a tartozott, ezek kétharmada $\frac{1}{8}$, illetve $\frac{1}{4}$ dicát adózott. Ugyanakkor némiképp a vagyoni polarizációt mutatja, hogy a többi 10% fele az 1 dicás vagy annál magasabb adókatégoriába tartozók számát gyarapította. A magasabb adókatégoriába csak olyanok tartoztak, akik más üzleti vagy ipari tevékenységük mellett végeztek az élelmezésipari tevékenységüket, ők azonban kivétel nélkül háztulajdonosok voltak. A század 1630-as éveiben újra a század eleji arányok jelentek meg az adójegyzékekben, ami a háztulajdonos és bérlő arányt jelentette, ugyanis a bérlők még többségben (51%) voltak. Ők a három legalsó adókatégorián „osztottak”, míg a fél dica alatti háztulajdonos élelmezésipari képviselők 45%-ot tettek ki, ebből 20% jelentette az $\frac{1}{8}$ és $\frac{1}{4}$ dicásokat, a maradék a $\frac{3}{8}$, illetve $\frac{1}{2}$ dicások aránya volt. Az ennél magasabb adókatégoriába újra mindössze alig 3% került. A század közepére változott a kép, ugyanis újra a háztulajdonosok adták az iparág kézműveseinek többségét, valamint a fél dica felett adózók aránya elérte az 5%-ot. A bérlők 43%-a mindössze két adóosztály között oszlott meg, a 38%-uk mindössze $\frac{1}{8}$ -os csoportban volt nyilvántartva, ez a réteg itt is valószínűleg a sütőházi alkalmazottakat foglalja magába. A háztulajdonosok elég egyenletesen oszlottak meg a fél dicás, illetve ez alatti adóosztályok között.

A mészárosok és hentellérek közül 1601–1603-ban Kovács Ferenc, Botha Balázs, Baka Ferenc, Csanádi Mátyás, Pásztor Gergely,²⁷¹ Bácsi Péter²⁷² tartozott az 1 dicával, illetve ennél nagyobb összeggel adózók közzé. 1618-ban már csak a Belső-Közép utcában/Media-ban lakó Tömösvári Márton és Olajos Péter mészárosok által fizetett adó mértéke haladta meg az 1 dicát, 1649-ben pedig a belső Magyar utcában (Longa) Stephen Dauerté.²⁷³

Az élelmezéssel foglalkozó mesterségek közül leginkább a mészárosok esetei fordulnak elő a tanúvallomási jegyzőkönyvekben. Egy 1603-ból fennmaradt per két mészáros, Kajtár István és Kun Márton vállalkozásába ad betekintést. A két mészáros 26 tehenet vásárolt, de Kun Márton megbetegedett, és nem tudott megfelelően részt venni a vállalkozásban.²⁷⁴ Végül is a két mészáros próbált megegyezni, de nem sikerülhetett, különben nem a bírák előtt folytatódott volna az ügy. A vallomásokból kitűnik, szokványos dologról jelent szó, ami nem kis anyagi befektetést igényelt. Eszerint a mészárosok tehetősebb rétege jelent meg itt. Más alkalommal is találkozhatunk olyan esettel, amikor egy mészáros, Baka Ferenc Czibere Gergely kezessége mellett vett a hajdúktól juhokat és egyéb barmokat. A tanúvallomások során Bota Márton – szintén mészáros – vallotta: „Tudom azt, hogy Czibere Gergely Baka Ferencért kezes lün az hajdúknak. Sűtt azt is látám, hogy pénzt hoztak vala oda az hajdúknak, az juhok árrát, az kiből meg is fizeték, de mellik adta az pénzt, és miből azt nem tudom.”²⁷⁵ Még ugyanez év decemberében újabb tanúvallomások születtek Baka Ferenc érdekében, de ezek már egy másik per kapcsán, amelyben Bornemissza Gergely kereskedővel pereskedett a mészárosmester. Nagy Ézsaiásné Sophia asszony szerint: „azt nem tudgya, hogy meddig és mint szolgálta Baka Ferentz Bornemizza Gergelt. Azt sem tudgya, hogy meg tartotta-e az ökröket avagy nem. De az mikor az fogságban volt, azután, tudom azt, hogy Baka Ferenc az szolgáló asszony embertől Catalintól egy adós levelet küldé az Bornemizza Gergely feleségének ilyen okon, hogy az ő marháit vegye kezéhez, kapják az kóborló bele. De azt nem tudom, ha volt adós Baka Ferenc, az vagy nem Bornemizza Gergelynek.”²⁷⁶ A vallomásból szintén egy vállalkozás képe bontakozik ki előttünk, folytatás a törvénykezési jegyzőkönyvekben nem található. Nagyon sok közgyűlési határozat foglalkozott a megfelelő hús beszerzésével, mint a mészárosoknak kötelességével. A tőzsérség egyrészt tiltott dolog volt, másrészt viszont megfelelő tőkeerő kellett hozzá, mely nem állt minden mészáros rendelkezésére. Feltételezhető, hogy a mészárosnak sem állt

²⁷¹ Mindnyájan Longa extrában laktak, Baka, illetve Pásztor $\frac{1}{4}$ dicával, a többiek egy dicával adóztak.

²⁷² Vetus intrában lakott 1603-ban és $\frac{1}{4}$ dicával adózott.

²⁷³ KvSzám, 17a/XVI. 10–11., KvSzám 26/II. 77–124.

²⁷⁴ KvTJK II/9. 650. – 1603. február 3.

²⁷⁵ KvTJK II/10. 184. – 1607. július 12.

²⁷⁶ Uo. 196. – 1607. december 5.

rendelkezésére a megfelelő pénzösszeg, és ehhez kért segítséget egy polgártársától. Ugyancsak Baka Ferencnek maradtak fenn más peréből is tanúvallomások. 1611-ben Ballos István kereskedővel pereskedett egy elveszett disznó miatt. A disznó megvételéről vallott Márton tanú: „Azt tudom megmondani, hogy azt az disznót, ki most Ballos István udvarán vagyon Baka Ferenc venné meg, másodmagával az piacon egy egeressi embertől. Nyilván hitemre, mert én öltem meg az másikját is.”²⁷⁷ Olajos Péter vallomása: „Ezt tudom mondani, hogy engemet kénála azokkal az disznókkal az egeressi ember, harmad vássárt, én meg nem vöm. Azonban forga Baka Ferenc az sógorom, tehát megvötte, hatt forinttra tarta, hanem forinton előttem kére. Egyedül az Baka Ferenc udvarából ment ki, úgy veszett el tőle. Én nyilván ismertem, hogy az az disznó kit Ballos István befogott, mellyet Baka Ferenc itt az piacon vött vala.” A bírói döntés sajnos nem maradt ránk.

Nemcsak a hús beszerzéséről maradtak az utókorra mézszárosok pereiben tett tanúvallomások, hanem pl. szőlővásárlással kapcsolatban is. Kádár Gergely Magyar utcai kapitány vallomásából: „amely szőlő felől az testimonia vagyon, az Mézszáros Pálnak mi becsültettök tisztünk szerént, tizenhét forintra, karácson után. Kis Máténak, Farkas Demeter szomszéd lévén nem akarta megtartani, hanem annak utánna az szerént ada Daróczi Máté Kajtár Istvánnak tizenhat forinton, úgy értettem, hogy Farkas Demeter azt, annak utánna akarta ellenzeni, de ez pénzt le nem tötte.”²⁷⁸ A vallomásokból kiderül, hogyan is történt a szőlő megvásárlása. Damakos Márton vallomása: „az én feleségem igen közel való atyafi ahhoz az szőlőhöz, de énnekem nem lévén elégségem reá, és úgy mondám Farkas Demeternek, hogy menj el és mond meg Kajthár Istvánnak, vegye meg az szőlőt, mert én meg nem tartom.” Valószínű, hogy a mézszárszékben is szóba került mindez, Moldován István vallomása alapján: „ezt tudom, hogy egykor az hússzékben lévén monda Farkas Demeter Kajthár Istvánnak, koma vedd meg Daróczi Mátétól az szőlőt, mert énnekem nincsen pénzem hogy meghevgyem.”²⁷⁹ A bírói ítélet itt sem maradt fenn.

Más perek tanúvallomásaiból sütőház építéséről kapunk képet. 1632-ből Paul Wendrich mellett Lucas Meiszken a következőket vallotta: „Kétszer tudom, hogy őkegyelme Kerekes Pál uram házat épített ott az peres helyen, mert eccer sütő házat csináltatott vala, s az egyszer talán sem sütöttek benne. Egyebet semmit sem tudok.”²⁸⁰ Ez a vallomásrészlet is erősíti azt a feltételezést, hogy a sütőház üzemeltetők csak másodlagos foglalkozásként üzték, nem ez lehetett az eredeti szakmájuk.

A *vas- és fémipar*hoz tartozó mesterségek adókatégoriák szerinti megoszlása igen erőteljesen eltér az eddig bemutatottakétól. Ez annak is köszönhető, hogy az iparágba tartozó ötvösök gazdasági és vagyoni jellemzői eltérnek a többi iparosmesterétől.

A század legelején a bérlakók aránya 21% alatt volt az iparágban dolgozó kézművesek között, ennek a nagyobb része, 18% az $\frac{1}{4}$ és $\frac{1}{2}$ dicás adókatégoriába tartozott. A többiek 1 dicát vagy afeletti adómennyiséget fizettek. A 80%-ot kitevő háztulajdonosok közel fele, 37% szintén a két alsó adókatégoriába tartozott. Közel egynegyedük – vagyis az összes iparos 20%-a – fizetett $\frac{3}{4}$ dicát, a maradék negyedüket pedig az 1 dicás vagy magasabb adókatégoriába sorolták. A külső városrészekben lakók aránya sem érte el az iparág mesterei között a 20%-ot. A század első évtizedének végére, becsült adatok szerint, az iparágban dolgozó összes kézműves 46%-a tartozott a két alacsonyabb adókatégoriába, a kétharmad (29%) bérlő volt. A $\frac{3}{4}$ -es adókatégoriába 15% tartozott, ebből 1% jelentette a bérlőket. A kézművesek negyede tartozott az 1 vagy több dicával adózók közé, ami a többi iparággal összehasonlítva kiemelkedően magas arány, ebből mintegy 5% alatti a bérlők aránya. A század második évtizedének végére ebben az iparágban is érzékelhetővé vált a vagyoni polarizáció. Az adóreform következményeként is

²⁷⁷ KvTJk. II/11. 41–42. – 1611. november 18.

²⁷⁸ KvTJk. II/10. 225. – 1608. április 23.

²⁷⁹ Uo. – 1608. április 23.

²⁸⁰ KvTJk. II/14. 254. – 1632. március 22.

érezte hatását, a $\frac{1}{2}$ dica vagy ez alatti – most már három – adó kategóriába az iparág kétharmada tartozott, és a bérlők voltak túlsúlyban. A $\frac{3}{4}$ dicások közé 8% tartozott, míg az 1 dicások vagy annál magasabb rovást fizető adózók közé az iparúzők egynegyede tartozott, s ezek kétharmada volt háztulajdonos. A vas- és fémipar kézműveseinek ekkor mintegy tizede lakott a falakon kívüli városrészekben. Közel másfél évtizeddel később, 1639-ben a legalsóbb adó kategóriákba az iparúzők 78%-a tartozott, ami a korábbiakhoz képest egyértelmű növekedést jelent. A $\frac{3}{4}$ dicások aránya maradt 8 százaléknál, az 1 vagy ennél nagyobb összeggel adózók aránya 15%-ra csökkent, de még így is magas volt. Az iparcsoporthoz tartozó bérlők aránya közel 25% volt, ami a korábbi 46%-hoz képest csökkent. A század közepére már a négy alacsonyabb adó kategóriához tartozott az iparág kézműveseinek 85%-a, a $\frac{3}{4}$ dicások aránya 8% maradt, míg a magasabb adó kategóriákba már csak mintegy 10% tartozott.

Speciális helyzetük miatt érdemes külön megvizsgálni a kolozsvári ötvösök vagyoni helyzetének alakulását a 17. sz. első felében. 1601–1603 között az ötvösök 16%-a $\frac{1}{4}$ dicát, negyedik $\frac{1}{2}$ dicát, 21%-uk $\frac{3}{4}$ dicát fizetett, egy, illetve az afeletti adó kategóriába tartozók aránya elérte a 40%-ot. Ugyanakkor a bérlők aránya az ötvösök soraiban nem haladta meg a 10%-ot. Meg kell jegyeznünk, hogy a leggazdagabbak közül jónéhány ötvös több házbán is szerepelt bérlőként, amely házak pl. a Piacon vagy a város kereskedelmi szempontból forgalmasabb részein feküdtek. 1609-re két adó kategóriában történt változás: 7%-kal nőtt az $\frac{1}{4}$ dicások aránya, és ennyivel csökkent a $\frac{3}{4}$ dicásoké. Az 1 vagy afölötti adóegységet fizetők aránya 38% maradt, mind az egy adóegységet fizetők, mind pedig azok, akik ennél többet, de 1,5 dicánál kevesebbet fizettek, mintegy 10–10%-ot jelentettek. A bérlők aránya megháromszorozódott a korábbi időszakhoz képest. A század második évtizedének végére a városban működő ötvösök több mint fele, 52% tartozott az első négy adó kategóriába, 8–8% tartozott a $\frac{3}{4}$, illetve egy adóegységet fizetők közé, 15 százaléknál a másfél dica alattiba, 17% pedig az 1,5 dica feletti kategóriába. Két évtizeddel később már 61%-ra nőtt az $\frac{1}{2}$ dicás és ezalatti kategóriába tartozó ötvösök aránya, 12% fizetett $\frac{5}{8}$ – $\frac{3}{4}$ dicát, $\frac{7}{8}$ – $1\frac{1}{2}$ dicás csoportba tartozók aránya maradt 15%, míg a 1,5 dica feletti aránya 11%-ra csökkent. 1649-ben 72% tartozott az $\frac{1}{8}$ – $\frac{1}{2}$ dicát fizetők közé, $\frac{5}{8}$ – $\frac{3}{4}$ -et fizetők aránya 10%-ra nőtt. 1 dica feletti adóösszeget fizetők 16%-ot tettek ki.

Az ötvösök vagyoni helyzetébe néhány, egy-egy ingatlan vagy ingóság miatt indult perben tett tanúvallomás révén nyerhetünk bepillantást. 1617-ben Linczigh Dániel ötvös perében az egyik tanú egy sajátos tranzakcióra világított rá: „tudom hogy Lengyelországban menénk vala, Linczigh Dánielnek vala aranya, de olyan arany vala, kit az bányából ki hoznak, és golyóbisban valának, az mind az oláhok kéneső által szoktak kiolvasztani. Ezth ugyan én magam is attam el zsidóknak, minek hogy nem tudott Linczigh Dániel szólni nyelveken. Ez az arany penigh száz forintnál, az mire reá emlékezem nem sokkal ér vala többet. Ezért az aranyért a zsidók pénzt attak vala.”²⁸¹ Egy másik perben ennél jóval szokványosabb esettel találkozunk. Már említettük, hogy a szőlőművelés a kolozsvári polgárság egyik jelentős bevételi forrását jelentette. 1617-ben Viczei Máté ötvös és kereskedőpolgár Szászfenesen vásárolt szőlőjéről tett tanúvallomást Selymes Bálint. Eszerint István kovácstól vette azt egyik leghetősebb kolozsvári polgár, és annak idején a mezsgyén mindkét félnek szabad járása volt.²⁸²

A következő tanúvallomások egy ötvös özvegye ellen irányultak, Váradi István özvegyét perelték. A felperes egy gira valamint 24 nehezék ezüstöt adott (párta övként, valamint övesatként) az ötvösnek, hogy belőle övet készítsen számára. Az ügynek nem lett folytatása, valószínű, hogy az alapanyag visszaszolgáltatásra került.

Nem mindennapi lehetőséget adnak a vizsgálódásra a kutató számára Balásfi Bálint ötvösmester feljegyzései.²⁸³ A feljegyzések nagyobb részt az ötvöscéh jegyzőkönyvei, számadásai, néhány oldalon azonban magánjellegű bejegyzések is szerepelnek. Balásfi 1590 és 1630 között

²⁸¹ KvTJK II/11. 380. – 1617. április 25.

²⁸² Uo. 384. – 1617. április 30.

²⁸³ Herepei 1988. 290.

ti időszakban volt az ötvöscéh tagja, halálakor „ember ember volt ez jámbor” bejegyzés került neve mellé a céhkönyvbe.²⁸⁴ Számátalan tisztséget viselt, kiemelkedett ezek közül az osztóbírói tevékenysége, melynek nyomát számos osztálylevél őrzi. Az adójegyzékek szerint a Farkas utcai városrészben lakott, ahol a saját házában kívül bérelt egy másikat is,²⁸⁵ a házak után összesen két dica adót fizetett. A házában történt átalakításról kapunk képet az 1616. február 23-i bejegyzésből: „Kömies Kis Mihálynak küldvén mingyárt hat forintot az padimentom csinálásra az magam házában. Ugyan ezen esztendőben 5 Januárii számot vetettem ugyan Kömies Mihállal alias Kis, mint adogattam volt az elmúlt 1615 esztendőben, mely mindenestől volt hat forint ötven pénz. Az tűzhelyet mindenestől tuttuk fr 4, az ház szegeleten az oszlopot f – d 65, az padimentum köveket tuttuk egyet pro d 8. Ugyanakkor mingyárt, hogy felraktuk, attam esmét neki két forintot, mely eddig mindenestől teszen fr 14 d 50”. Ezenkívül a Közép kapu előtti szőlőhegyeken volt szőlője, mely után egy 1605-os bordézsma jegyzék szerint 16½ vedres mennyiséggel tartozott.²⁸⁶ Feljegyzései között a házsongárdi szőlő műveléséről maradtak fenn adatok az 1621. évtől kezdődően,²⁸⁷ s dátum nélküli, de valószínűleg a következő évek egyikéből való bejegyzés tanuskodik arról, hogy Fenesen Bálinthfy Christoph számára, illetve megbízásából műveltet egy szőlőt.²⁸⁸ Az 1626. január 29-i bejegyzés világít rá az összefüggésekre: „Bálinthfy Christoph escém uralom, számot vetvén, mindenekről az mit eddigh attam ökegyelmének, és kész pénzzel ökegyelmek költöttem igazon négyszáz forintra, id est fr 400 d 33”.²⁸⁹ Az előbb említett szőlő nagyságára így utal a feljegyzésben, „az két hod szőlőben vetettem háromnak karót százat per d 20 az kivitelért 3 pénzt attam d 69”.²⁹⁰ Arról, hogy mekkora

²⁸⁴ KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr.4. Ötvösök mesternévsora 86. r.

²⁸⁵ KvSzám 17b/XXII. 12. – 1618 Luporum adójegyzőkönyve

²⁸⁶ KvSzám 11/XXII. 205–227. 1605.

²⁸⁷ KvTJK II/18. 163. (Herepeinél Balásfi Bálint jegyzőkönyve)

„1621 Az hársongárdi szőlőmhez való művelés dolga következik, az kire hársongártban vittem 700 karót

5 Aprilis karozó volt 3 hajtó.

8 Aprilis: 8 hajtók voltak egynek d 8.

Eodem az házammal való kertben hordattam az másárokkal 10 szekér ganét, szekereként attam d 22, fr 2 d 20, egy ejtel bort is adattam nekik f d 12, 5 ember hordotta be az ház népével fr – d 45.

12 Junii Levelezők voltak No 21, egynek d 8.

14 Junii Esmét levelezők voltak 11, d 8.

16 Junii Esmét kötözőnek 13 d 8, fr – d 8.

12 Esmét hársongárdi kötözőnek Nor 8, d 8.

7 Majii 6 kapás volt hárs[ongartban]:

7 Octobris Volt 4 férfi metző, 3 asszonyember, az férfi d 12, az azzony d 10 és 2 pántfertő egynek d 8.

Szedéskor volt 3 nyomó, 3 bothordó, 14 szedő, nyomónak bothordónak d 13, szedőnek d 4/9.

8 Septembris Esmét volt 9 metző, másnap egy ember negyedbe el.”

²⁸⁸ Uo. 219. „Esmét 11 Aprillis hozza Bálinthfy István mellyet az bátya küldött fr 20 d –, mindezeket, hogy az fenessi szőlőjét műveltessem belőle.

11 Aprilis Déssi Janosnak fizettem kapásoknak Nro harmincnek, egynek d 12 fr 3 d 60, miérthogy kapánk nem volt egy egy pénzt atunk, mely teszen d 30.

Eodem Bernát Istvánnak kapálástól fizettem, Nro 29 kapás volt esmét, az esmét az felesége három nap három napszám fr 3 d 72, Esmét ganéhordónak az ki behordotta, attam anak fr 1 d 50

Magának Bernát Istvánnak adtam egy forintot, fr 1 d –, jövendőben be köll tudni, áldomásban attam fr d 6.

23 Aprilii Déssj Jánosnak attam Nro 25 kapásnak pénzt, d 14 egynek fr – d –.

1 Maji Bernát István homlított, 23 homlító volt, de egy nap homlított ötödmagával az szőlőben fél napszámra. 14 Maji Esmét Déssj Jánosnak homlítókat fizettem, homlító volt Nro 28, egynek d 12 fr – d –, 8 ganéhordónak, egynek d 8, öt ásóra négy nap egy egy pénzt adni d 30.

18 Maji Bernád Istvánnak 18 levelezőnek fr 1 d 52.”

²⁸⁹ KvTJK II/18. 284.

²⁹⁰ Uo. 219.

bevételt jelentett a bor az ötvös háztartásában, egy 1626. április 19-éről származó feljegyzés utal: „eddig borból árultattam pénzt hársongárti, kómáli borból és egy húsz vedres általag fenesiből fr 126 d 25”.²⁹¹ Még ugyanez évből, de már újabb bejegyzés alapján, még pontosíthatunk ezen: „1626 6 Julii Két általag borból árultunk fr 27 d 50, az előtt is egy fenesi borból fr 21 d –, egy általag kómáli óbort fr 14 d –, én magam is szürettől fogva ittam meg [...] Az mint ezemben vehettem nro 7 vedret, mellet d 8 számlálva teszen fr 44 d 80. Summa tavalyi szürettől fogva az menyi bort kiárultunk, és az mennyit meg ittam teszen egy summaban fr 228 d 3.”²⁹² A szőlő művelését fogadott emberekkel végeztette az ötvös, a velük kötött elszámolások közül is többet őriznek feljegyzései.²⁹³

Az eddig felsoroltakon kívül Balásfi más jövedelemmel is rendelkezett: egy 1626. február 13-i bejegyzés szerint: „Az szegeleten az jobatyánk házánál való boltos után Benedek deáknak esztedigh nyotz forintban. Az másik boltot attam Gáspár deáknak, az ki az kapu közé nyílik, tíz forinton 7. Aprilis, esztendeigh.”²⁹⁴ Ezek a jövedelmek tették lehetővé, hogy az átlagnál magasabb életszínvonalon élhessen az ötvösmester. Balásfi Bálint otthonáról Jakó Zsigmond már idézett tanulmányából kaphatunk képet: az osztozó bírák feljegyzése asztal körüli padszékekről, karszékekről, nagy tükörről, 40 forintot érő óráról, aranyas szél malomról tesz említést.²⁹⁵ Hagyatékában 36 kötet nyelvre oknáira hagyományozott különféle könyvet lajstromoztak, találunk közöttük magyar nyelvű Bibliát több fordításban, a Biblia egyes könyveit külön-külön, Rotterdami Erasmus egyik munkáját, Ovidius, Cicero műveit, Dávid zsoltárait, latin szótárt, magyar és német számvető könyvet, a korszakban kiadott rövid beszélgetéseket, Enyedi György egy művét stb.²⁹⁶

Más ötvösmesterekről sajnos jóval kevesebb adat maradt ránk. Az adójegyzékek, valamint hagyatéki leltáraik segítségével részlegesen lehet rekonstruálni e réteg vagyoni állapotát. 1600 és az 1603 közötti évekből több háza volt, illetve kimagaslóan nagy adóösszeget fizetett: Ötves András, Filstich Péter, Tótházi Mihály, Fenesi Mihály, Berekszáy Lukács, Viczei Máté.²⁹⁷ 1609-ben Filstich Péter, Zeller Gergh, Globicz Mihály, Asztalos Miklós, Sella Merten.²⁹⁸ 1618-ban: Viczei Máté, Ötves András, Boncidaj Gergely, Kassai István, Filstich Péter, Henzler Benedek, Lengyel Ötves Bartos.²⁹⁹ 1639-ben: Brozer István, Kassai István;³⁰⁰ 1649-ben: Kere-

²⁹¹ Uo. 286.

²⁹² Uo. 296.

²⁹³ Uo. 288. ”1626 19 Aprilis Matza Jánosnak az fenesi vinzellérnek attam pénzt költségre fr 3 d –, ugyanakkor attam két új kapát, hozott haza két rosz kapát, egy ásót. Ez Matza János Márton Mihály az egy holdot az hoszúban, karóztatta meg az egy holdot 7 emberével, kapáltatta meg.

Anno 1627 18 Martii Matza Jánossal számot vetvén: az egy hold szőlőtől f 1 d 50, az felesége golyosát fr – d 70, az süvegett fr – d 70, [...], Summa fr 5 d 65, restál fr 1 d 85.”

²⁹⁴ Uo. 294.

²⁹⁵ Jakó 1997. 336–337, 345, 346.

²⁹⁶ Kovács Kiss 2001. 50.

²⁹⁷ Eötvös Andrásnak Longa intrában és Rapularum intrában voltak házai 1, illetve 4½ dica adót fizetett utánuk. Filstich Péter házai Vetus intrában, Media intrában voltak, 3½ és 2¾ dicát adóztott. Tótházi Mihály házai Media (Közép utcai) negyedben voltak, 1¼, 1¼ dica adót fizetett. Fenesi Mihály Media intrában lakott, 2 dicával adóztott. Berekszáy Lukács Media intrában lakott, 2 dicát fizetett adóként. Vicei Máté Rapularumhoz tartozó főtéren lakott, 6 dicát, vagyis a lehető legnagyobb adóösszeget fizette.

²⁹⁸ Filstich Péter Vetus intrában háztulajdonosként 6 dicát fizetett, másik ház bérlőjeként 3½-et. Zeller Gergh Longában lakott, ¾ és ½ dica adót fizetett. Globicz Mihály a két ház után fizetett 1¼ dicát Mediában. Asztalos Miklós Mediában lakott, 1– 1½ dicát fizetett, Longában kertetek bérelt, összesen ¾ dica adóval tartozott érték. Sella Merten Vetus intrában lakott, adója 2½ dica volt.

²⁹⁹ Viczei Máté Rapularumban egyik háza után 6 dicát, másik háza után 4½ dica adót fizetett. Eötvös András Rapularumban lakott, 2½ dica adót fizetett, 2 kertet bérelt a külső negyedben, ezek után ¼ dica adót fizetett. Boncidaj Gergely Rapularumban lakott, 2 dicát fizetett, „libertinus”, vagyis adómentes volt, tisztségviselésének köszönhetően. Kassai István Rapularum intrában Miklós deakné házáért bérelt, 3 dica az adója. Filstich Péter Rott Péterné házáért bérelte Vetusban, 2 dica volt az adója. Filstich aranybevéltő is

kes Ötves János, Illyefalvai István, Kassai István, Brozer István.³⁰¹ Viczei Máté Széna utca sarkán levő házát 2700 forintra értékelték az osztóbírák.³⁰² Néhányuk ingóságairól Jakó Zsigmond többször említett tanulmánya alapján alkothatunk képet. A bútortat jelentős részét képezték a különböző funkcióval rendelkező ládák, a fekvő ládától a fias ládákon és a „kis cifrás aranyas ládán” át a „borsoló módú ládáig”, ezek Nyíró Ötvös János hagyatékában is szerepeltek. Viczei Máté ágát 10 forintra becsülték, és több paplant is említettek az összeírók. A korábban említett ládák értéke néhány tiz dénártól 2 forintig terjedt.³⁰³ Régeni Asztalos János feljegyzései között – melyek tulajdonképpen számadáskönyvi bejegyzések³⁰⁴ – Bek Márton ötvösmesterre³⁰⁵ vonatkozó adatokat is találunk. Az ötvös 10 bokor ezüst kapcsot, egy 9 forintot érő arany gyűrűt, és kardhüvelyre való ezüstláncot készített az asztalos számára 1653-ban. 1656-ban az asztalos egy mosdószekeket (3 forint), egy bölcst (3 forint), egy kenyeres ládát (1 forint 80 dénár), fal mellé való deszkát (1 forint 8 dénár), két padot zöldre festve (2 forint 50 dénár) készített az ötvösmester megrendelésére.³⁰⁶ Ezek a berendezési tárgyak leírásukban, értékükben is teljesen megegyeznek a Jakó Zsigmond által közöltekkel. A két mesterember elszámolása 1657. október 21-ről keltezett, Régeni Asztalos János írja: „vettem számot Bek Márton urammal, maratt ökegyelme adós f 3 d 10”.

Az ötvösök házaiknak berendezési tárgyai között maradtak fenn képek, melyek az apostolokat és római császárokat ábrázolták.³⁰⁷

A kor tezaurálási szokásából kifolyólag minden tehetősebb polgár – de a kevésbé tehetősek is – rendelkezett arany- és ezüstedényekkel. Viczei Máté hagyatékából kiemelkedik a 115 forintra értékelt „pogán pénzes ejteles ezüst kanna”. Dési Ötvös János özvegyének hagyatékában is több különböző ezüst pohár szerepelt.³⁰⁸

Néhány ötvös hagyatékában, Balásfihoz hasonlóan, könyvek is maradtak fenn. Ezek között található inkább jegyzetnek is nevezhető, „benne kupa rajzolások”-kal.³⁰⁹ Urbeöger Bálint nagyanyjától örökölt görög szótárt, Ovidius „Metamorphosis”-át, Dialectica-t, valamint Speculum quaestionum-t.³¹⁰ Viczei Máté halála után evangéliumok, latin nyelvű bibliák jutottak az unokákra.³¹¹

A lakatosok és kovácsok közül 1600-ban Casper Bakos lakatos 1½ dicát adózott, Lakatos Ádám és Lakatos Bálint, Halmi Lakatos János ¾ dicát fizetett, a kovácsok közül Péter kovács ¾ dicát, Jakab, István és Gál kovács ½ dica adót fizettek.³¹² 1609-ben Kapusi András lakatos és

volt, a ház feltehetően a ma emléktáblával jelzett épület a ferences templom mellett. HENZLER Benedek Vetus intrában lakott, 2¼ dica adót állapítottak meg neki. Lengyel Eötvös Bartos Vetus intrában lakott, 2½ dica adót fizetett.

³⁰⁰ Brozer István két ház után fizetett: Mediában és Vetusban, mindkét helyen 1¼ dicát. Kassai István Rapularumban lakott, 3 vonás után fizette adóját.

³⁰¹ Kerekes Eötvös János Mediában lakott, házai után 2½ vonás adót fizetett. Illyefalvai István 2 dica után fizetett adót. Kassai István 3½ dica után fizetett adót. Brozer István 3½ vonás után fizette a városnak adóját.

³⁰² Jakó 1997. 326.

³⁰³ Uo. 339–340.

³⁰⁴ KmOL Céhíratok, Asztalos céh jegyzőkönyve, benne talán Régeni Asztalos János feljegyzései (Herepei János megjegyzése külön cédulán), genealógiai adatok.

³⁰⁵ 1647-ben lett a céh tagja, KmOL Céhíratok, Ötvöscéh nr. 4. 162. r.

³⁰⁶ KmOL Céhíratok, Asztalos céh jegyzőkönyve 56.

³⁰⁷ Viczei Máté, Balásfi Bálint, Nyíró Ötvös János hagyatékában is szerepeltek.

³⁰⁸ Jakó 1997. 343–344.

³⁰⁹ Kovács Kiss 2001. 50. Dési János hagyatékából, 1589-ben. Az özvegy jegyese Kalotaszeghy Benedek ötvös volt.

³¹⁰ Kovács Kiss 2001. 54. A másik unoka (Masswander Soffica) egy latin nyelvű Bibliát, Arisztotelész Logikáját, Cicero beszédeit (Orationes) örökölte.

³¹¹ Uo. 54.

³¹² 1600-ban Casper Bakos lakatos Longában lakott, 1½ dicát adózott, Luporumban lakott Lakatos Ádám és Lakatos Bálint, mindkettőjük ¾ dicát fizetett, a Media intrában lakó Halmi Lakatos János szin-

Merten Kannagezer kannagyártó 1 dicát, Lakatos Ádám és Lakatos Bálint $\frac{3}{4}$ dicát, János kovács, Dániel kovács és Fodor alias Rézműves Máté $\frac{1}{2}$ dicát fizettek.³¹³ 1618-ban Székesfejérvári Lakatos János $\frac{3}{8}$ dicával, Georg Kirpriger lakatos $\frac{5}{8}$ -al, Kapusi András $\frac{3}{4}$ -el, Simon Kelemen lakatos $\frac{1}{2}$ -el, Vicei Lakatos Györgyöt, Vincze Lakatos Menyhártot és Halmi Jánost $\frac{3}{8}$ -al tartották nyilván. Jakab kovács $1\frac{1}{2}$ dicát, Hannes Kannengeizer, Franz Kannengeiser és Merten Kannengeiser özvegye, kannagyártók $\frac{1}{2}$ dicát fizettek.³¹⁴ Ezek az értékek kisebbek a korábbi évekhez viszonyítva, s ez az adóreform hatása 1639-ben Gerg Hen, Kapusi Lakatos András, Gergh Scloser Kirpriger, Franz Kannengeiser is $\frac{1}{2}$ dicát, Lakatos György $\frac{5}{8}$ dicát, Merten Kannengeiser és Bálint kovács $\frac{3}{8}$ dicát, Pál kovács $\frac{3}{4}$ dicát.³¹⁵ Egy évtizeddel később Pál kovács $1\frac{3}{8}$ dicát, a tehetősebb kovácsok $\frac{3}{8}$ dicát, a kannagyártók pedig $\frac{3}{8}$ – $\frac{5}{8}$ dica adót fizettek.³¹⁶

A vas- és fémiparban tevékenykedők vagyoni állapotára vonatkozóan is találunk adatokat a törvénykezési jegyzőkönyvekben. A tanúvallomásokban szerepelt egy lakatos legény is, a per tárgya vagyónának nagysága volt. Debreczeni Lakatos Mihály mester vallomása szerint: „Egykor jőne a táblára Imreh, az Sándor öcse, ki egy volt Sándorral, és panaszolkodó beszéddel mongya volt, hogy az ő bátyának Sándornak volna hatvan forintja, de nem nevezte hol volna. Meg is hatta Sándor bátyám, hogy énnekem költséget adgyon, de még sem ad. De én azt nem tudom, úgy volt vagy nem volt, se kinél volt, hanem tudom azt, hogy egy veres skarlát mentejét hatta vala nála.”³¹⁷ Más tanú is hivatkozott Imre szavaira, de senki sem tudta, hogy van-e alapja, ítélet sem maradt.

Fodor vagy másképp Rézműves Pál, akinek ingó és ingatlan vagyonát 1615. március 11-én mérték fel a város direktorai: „vagyon egy ház, mely hid kapun belől, melynek egy felől Kovách Mihály szomszédgya és más felől ugyan Hid kapu, melyet mentől jobban érhet director uraim el adgyák”.³¹⁸ Az iparos után maradt ingóságok közül az ezüstművek a legfontosabbak, mivel az osztóbírák készpénzt nem találtak: „egy fekete ezüst csattos övet nyolc boglással, mindenestől nyom m 2 p 7, f 22, egy ezüst lábospohár nyom m – p 35, f 7 d 25, más egy szakadozott ezüst csattal boglással láncostól, nyom m 1 p 36 – f 19 d –”. Mindennapi használati tárgyak, melyek lehetnek a mester által előállított termékek is: „ön szerszám: kanna, tál és tányér vagyon [...] libr. № 64, 1 pro d 14, tt f 8 d 96”. Szerszámait is felsorolja az osztálylevél: „vagyon egy öttvesnek való [...]jkő f – d 12, egy örrögh fűttőfogó f – d 6, egy szaruvas pohár

tén, a kovácsok Rapularum extrában laktak, közülük Péter kovács $\frac{3}{4}$ dicát, a többiek $\frac{1}{2}$ dica adót fizettek (Jakab, István és Gál kovács).

³¹³ 1609-ben Kapusi András lakatos a Longában lakott és 1 dicát fizetett, a Farkas utcai negyedben lakó Lakatos Ádám és Lakatos Bálint $\frac{3}{4}$ dicát, János és Dániel kovács, akik a Közép utcai negyedben laktak $\frac{1}{2}$ dicát, Merten Kannagezer 1 dicát és Fodor Máté alias Rézműves $\frac{1}{2}$ dicát fizettek.

³¹⁴ 1618-ban a Hosszú utcában lakó idősebbik Székesfejérvári Lakatos János $\frac{3}{8}$ dicát, szintén lakatos veje: Georg Kirpriger lakatos, aki házában lakott pedig $\frac{3}{8}$ dicát fizetett, Kapusi András $\frac{3}{4}$ dicát, Simon Kelemen lakatos pedig $\frac{1}{2}$ dicát fizetett, mindketten a Farkas utcában laktak. A Közép utcában Witzei Lakatos György, Wincze Lakatos Menyhárt és Halmi János fizettek $\frac{3}{8}$ -dot. A Monostor utcai negyedben lakó Jakab kovács $1\frac{1}{2}$ dicát, az Óvárbán lakó kannagyártók (Hannes, Franz Kannengeizer, valamint Merten Kannengeiser özvegye) $\frac{1}{2}$ dicát fizettek.

³¹⁵ 1639-ben, a Farkas utcában lakó Gerg Hen kovács, Kapusi Lakatos András és a Közép utca fertályban lakó Gergh Scloser Kirpriger is $\frac{1}{2}$ dicát, a Monostor utcai negyedben lakó Lakatos György $\frac{3}{8}$ dicát, Bálint kovács, aki a Közép utcai fertályban lakott $\frac{3}{8}$ dicát, az ugyanott lakó Pál Kovács pedig $\frac{3}{4}$ dicát adózott. A kannagyártók közül Merten Kannengeiser $\frac{3}{8}$, Franz Kannengeiser pedig $\frac{1}{2}$ dicát fizetett, ők az Óvárbán laktak

³¹⁶ 1649-ben a Közép utcában lakó Pál kovács $1\frac{3}{8}$ dicát, a többi magasabb adókirovást fizető kovács általában $\frac{3}{8}$ dicát, Merten Kannengeiser, Hannes Kannengeiser, Franz Kannengeiser $\frac{3}{8}$ – $\frac{1}{2}$ – $\frac{3}{8}$ dicának megfelelő adóösszegeket fizettek ki. A kannagyártók az Óvári negyed falakon belüli részén laktak.

³¹⁷ KvTJK. II/9. 639. – 1602. december 4.

³¹⁸ KvFasc. II/52. 1. Az 1609. évi adójegyzék szerint már akkor itt lakott, fél dica volt a kirótt adója, de adómentességet élvezett abban az évben, ugyanis a neve mellett szerepel a libertinus szó. A kulcstartói tisztet töltötte be, és mint „városi alkalmazott” élvezett adómentességet.

üllő f – d 50, egy kicsinke szarvasüllőcske f – d 12, más két örögh szarvasülük f – d 32, két plansverró f – d 20, egy verró f – d 8, egy homorítóverró f – d 6, vagyon egy harapófogócska f – d 10, egy drót vonnó fogó f – d 20, egy örögh lyukú lyukos vas f – d 25, egy rézmettélő olló f – d 3, egy nyolc szegő lyukosvas f – d 16, egy laposfogó és egy hajtófogó f – d 15”, valamint műhelye egyéb berendezéseit: „vagyon egy műhelyű tábla valami subládákkal hozzája valókkal, becslültek, f 1 d 50”.³¹⁹ A rézművek, melyek feltehetően készleten lévő termékei lehettek: „egy kis rézmedence, melyet becslültek f – d 40; egy emberképes medencét, lyukos f – d 35; egy veres réztál f – d 25; egy veres réz török másoló korsó f – d 20; egy marcipánsüttő medence, f – d 10; egy egyágú gyertyatartó f – d 9; egy sárgaréz mosdókorsó f – d 50; egy gyertyatartó láb f – d 8; egy réz mosdókanna f d 50; egy rézkapantó f – d 5; egy jó vastak két czinóberős üst f – d 25; egy rézkondér vízfordáshoz f – d 20; egy horok, üsthöz való f – d 5; egy örögh mozsár f – d 80; vagyon valami réz portéka együtt f 1 d -”.³²⁰ Ezekon kívül még egy 7 forintot értékű puskája és egy, 1 forint 50 dénárt érő szabljája is volt a mesterembernek, valamint néhány kád került még felsorolásra az összeírt ingóságok listájára.

Egy korabeli kovácsmester vagyoni helyzetére vonatkozóan egy 1597. évi tanúvallomási jegyzőkönyv szolgál adalékokkal. Ebben a perben István kovács, mint felperes, Gál kovács és András kovács az árváinak gondviselői, mint alperesek pereskedtek. Csiszár Péter vallomásából kiderül, hogy „Neves ház Máté kovácsé vala, és hogy meghala, úgy vevén el András kovács a feleségét, és úgy bírta az házat, András kovács is. Mikor meghala tudom, hogy öröksége, szőleje, kerte maradott, annak felette égett szene annyi vala, hogy meghért volna 50 forintot. Nem is hallottam, hogy András kovácsot életébe adósságért valaha perlettek volna”.³²¹ Az előbbi tanú felesége a megmaradt szénről még pontosabb leírást adott: „András kovácsnak halála után szene teszen égetve annyi maratt vala, hogy mind pénze, mind kapu közü, oda hátra az kertben is egy pajta rakva vala szénnel, kiben István kovács azután csak készen szállott, külső öröksége is maradott.” Asztalos Gergelyné szerint: „Mikor András kovács meghala, halála után az szamosfalu határon egy néhány köblön való vetése maratt vala, azonkívül házánál annyi szene volt, hogy hatvan forintnál jobb volt, azonkívül vala [...] és három szőleje, melynek ketteit adósságért becslültek az házzal.”³²² Szilágyi János tanú szerint: „Nem tudom, hogy megbecsüllötték volna az András kovács házát, sem hogy meghkénálták volna Gál kovácsot, hogy az árváknak meghválcsa, hanem hallottam István kovácstól, hogy fizetett kétszáz forintot, de kinek fizette légyen én nem tudom.” Az, hogy az a ház pontosan hol is állott, nem derült ki a perből, értéke alapján ítélve valamelyik külvárosi részben állhatott.³²³ A vallomások szerint a kovácsok vagyónának egy jelentős része szénbe fektetve állt.

A *faipar* mestereinek közel egyharmada volt a század elején bérlő, a többiek a háztulajdonosok kategóriájába tartoztak. A 31%-ból mindössze 2% nem tartozott az ¼ dicával adózók közé. A faiparban tevékenykedő háztulajdonos kézművesek 47%-a tartozott az ¼–½ dicát fizetők közé, nagyjából egyenlő arányban oszlottak meg a két adócsoporthoz. A ¾ dicát fizetők aránya meghaladta a 11%-ot, bérlőkkel együtt a 13%-ot, de elég magas volt a 1 dica, illetve afölötti összeget fizetők aránya, ez meghaladta a 11%-ot. Ugyan egy városrészre vonatkozó források hiányoznak, így csak becslült adatokkal számolhatunk, a bérlők aránya 1609-re elérte a tényleges 33%-ot, közülük 2%-nyi fizetett ¾ dicát, a többieket a legalacsonyabb adóegységet fizető csoportba osztották be a vonásigazítók. A háztulajdonosok kétharmadából (67%) 20–20% az ¼ valamint az ½ dicát fizetők aránya. A ¾ -es kategóriába 7%, az 1 dicás és azt meg-

³¹⁹ Uo. 1–2.

³²⁰ Uo. 1–2.

³²¹ KvTJK II/9. 43 – 1597. március 17.

³²² Uo. 40

³²³ A feltételezés alapjául a Jakó Zsigmond tanulmányában közölt házarak szolgáltak. Eszerint a város központjában lévő jómódú polgárház értéke akár 3200 forintos értéket is elérhette, míg a külső városrészekben egy-egy ház vagy telek 200–300 forint értékű lehetett. Jakó 1997. 326.

haladóba 20%-uk tartozott. A század első negyedének végére a változások elérték e mesterség-csoportokhoz tartozókat is, a bérlők aránya megnőtt (46%). Az $\frac{1}{2}$ és ez alatti adókatégoriákba tartozott az iparosok 80%-a, igaz, ekkor az $\frac{1}{8}$ – $\frac{1}{4}$ dicát fizetők aránya (47%) még alig haladta meg a két magasabb adókatégoriába tartozókat. A $\frac{3}{4}$ dicát fizetők 13%-ot tettek ki, ebből 4%-nyi volt a bérlők aránya. A magasabb adókatégoriákba 7,5%-uk tartozott – közülük 2%-kal képviseltették magukat a bérlők –, ami a korábbi időszakhoz képest jelentős csökkenést jelent. 1639-ben az iparosok adóösszegeit elemezve két dolog szembetűnő: egyrészt csökkent a bérlők száma, az ide tartozóknak immár csak mintegy egyötöde volt bérlő, és a század közepére ez 18%-ra apadt. A bérlők – 2% kivételével – csak az alsóbb adókatégoriákban voltak jelen. A háztulajdonosok 80%-ából 75%-ot $\frac{1}{2}$ dicával vagy az alatti rovás mennyiséggel jegyezték be az adókönyvbe, ebből 48% az $\frac{1}{8}$ – $\frac{1}{4}$ dicás. A fennmaradó közel 5% az $\frac{5}{8}$ –1 dicások aránya, 1 dica feletti kategóriában ebből az iparos csoportból nincs kézműves. A század közepére az arányok alig változtak. A bérlők 18%-ában nincs olyan kézműves, aki fél dicás kategóriába lett volna beosztva. A háztulajdonosok 82%-ából 55% tartozott a két alsó adókatégoriába, a többiek $\frac{3}{8}$ – $\frac{1}{2}$ dicát fizettek, a $\frac{7}{8}$ -osok aránya 2%-nyi volt. Ugyanennyi volt nagyjából azoké is, akik az 1 dicás adófizetési kategóriába tartoztak.

A század elején a faipari mesterségeket űzők közül leginkább a kádárokat találjuk nagyobb adótétellel adózók között, így 1 dica adót fizetett Hannes Luch, Gerg Bloz Junior, $\frac{3}{4}$ dicát Hans Venterer, Greger Philp, Tummes Grebes, Gerg Verner.³²⁴ A keresekesek közül Gerg Sos fizetett 1 dicát.³²⁵ 1609-re a kádárok közül Hannes Venterer $1\frac{1}{2}$ dicát, Hannes Luch és Michel Hennegh $1\frac{1}{4}$ dicát, Mattes Hintz, Greger Werner, Pitter Gebeol, Hannes Geidel 1 dicát fizetett.³²⁶ Ekkorra már asztalosokat is találunk a nagyobb adóegységeket fizetők között, így Asztalos Pétert és Asztalos Jánost.³²⁷

1618–1623-ra az adóreformot követően – más mesterségcsoportokhoz hasonlóan – a faipar mestereinek is kisebbek lettek az adótételeik, ami azonban nem jelentet adóösszegebeli csökkenést. A mesterségcsoportokhoz tartozók közül a kádárok közül kerültek többen a magasabb adótételt fizetők közé: Hannes Wenterer, Gerg Werner, Pitter Göböl, Simon Tinnesz, Lőrincz Bleimen ($1\frac{1}{2}$ dica); a közép kategóriába ($\frac{1}{2}$ dica) tartoztak: Mechel Schuller, Merten Gromes, Mattes Hinczj és Endres Reitsch.³²⁸ Az asztalosok közül Gyöngyösi István, Hannes Orelt $1\frac{1}{4}$ –1 dicát fizettek, valamint Asztalos Péter, Stephn Streöffert, Stephen Wogner fizetett aránylag magasabb adótételt ($\frac{1}{2}$ dica).³²⁹ A keresekesek közül Hannes Geidel 1 dicát és Stephen Irger $\frac{3}{8}$ -ot fizetett.³³⁰

1639-ben és 1649-ben a kádárok közül Jacob Bloas, Hannes Klein Bidner, Mattes Schwartz tartozott a magasabb ($\frac{5}{8}$ –1 dica) adókatégoriába, rajtuk kívül: Seimen Tumest, Merten

³²⁴ Hannes Luch Longa intrában lakott és 1 dica adót fizetett, Gerg Bloz junior Rapularumban lakott és szintén 1 dica adóegységet fizetett, Hans Venterer, Greger Philp mindketten Rapularumban laktak és $\frac{3}{4}$ dicát fizettek, az Óvári negyedben lakott: Tummes Grebes, Gerg Verner, ők is $\frac{3}{4}$ dicát fizettek.

³²⁵ Az óvári negyed (Vetus Castrum) külső részében lakott.

³²⁶ Longában lakó Hannes Venterer $1\frac{1}{2}$ dicát és ugyanitt lakó Hannes Luch $1\frac{1}{4}$ -et, Luporum intrában lakó Michel Hennegh $1\frac{1}{4}$ dicát fizetett. 1 dicát fizetők között található az Longában: Mattes Hintz, az Óvári negyedből Greger Werner, Pitter Gebeol, Hannes Geidel.

³²⁷ Az asztalosok közül a Közép utcai negyedben lakott Asztalos Péter ($1\frac{1}{4}$ dica) és Asztalos János, aki $\frac{3}{4}$ dicát fizetett.

³²⁸ Az Óvári fertályban lakó Hannes Wenterer $1\frac{1}{2}$ dicát fizetett, Gerg Werner 1 dicát. $\frac{3}{4}$ dicát fizető között volt található Pitter Göböl (Óvári negyed), Simon Tinnesz (Hosszú utcai fertály), Lőrincz Bleimen (Farkas utcai fertály), a $\frac{1}{2}$ dicát-t fizetők között pedig: Mechel Schuller, Merten Gromes, Mattes Hinczj (mindnyájan a Hosszú utcai fertályban laktak) és Endres Reitsch pedig az Óvári fertályban lakott.

³²⁹ Az asztalosok közül a Hosszú utcai fertályban lakó Asztalos Péter és Stephn Streöffert $\frac{1}{2}$ dicát, a Farkas utcai negyedben lakó Gyöngyösi István $1\frac{1}{4}$ dicát fizetett. A Monostor utcai fertályban Hannes Orelt 1 dicát, és Stephen Wogner $\frac{1}{2}$ dicát fizetett.

³³⁰ A keresekesek közül Hannes Geidel 1 dicával adózott, az Óvári negyed belső részén lakott, Stephen Irger az Óvári negyed külső részében lakott és $\frac{3}{8}$ dica adót fizetett.

Grumest, Endres Schullert kell megemlíteni, akik fél dicát fizettek.³³¹ Az asztalosok közül Szegedi Asztalos Pál, Asztalos Henzler Paul, Endres Neb fél dica adót fizetett; Dési Asztalos András és Borsos Asztalos János pedig $\frac{3}{8}$ dicával voltak nyilvántartva.³³²

1649-ben a kádárok közül Seimen Tinnes, Merten Grumes, Mechel Tóth és Merten Mengecz fél dicát fizettek, Matthes Schwartz, Stephen Wogner, Posga Márton, Tummes Greinvaldt, Stephen Flescher Merten Placz pedig $\frac{3}{8}$ -ot.³³³ A kereskemesterek közül a közepes adóösszeget fizetők ($\frac{3}{8}$ dica) között írták össze 1639-ben: Stephen Wogner Juniort, Stephen Meldnert, Hannes Gedert; 1649-ben Pitter Berger Hermstedtert és Hannes Geidelt.³³⁴

Régeni Asztalos Jánosnak – aki többek között a Farkas utcai templomi szószék alabástrom betéteit faragta³³⁵ – számadásai az 1650-es évek első feléről az asztaloscéh jegyzőkönyveiben maradtak fenn. Az asztalos Tatár Mihály kereskedőt, Hajdú Györgyöt valamint Bek Márton ötös nevét említette meg mint megrendelőket. A megrendelések összértéke 4 forinttól 70 forintig terjedtek. Ez utóbbi összeget 1652-ben Tatár Mihály által megrendelt munkák díjaként jegyezte be, a felsorolásban mennyezetfestés, asztalok, padok, pohárszék, nyoszolya készítése egyaránt található.³³⁶ Neki már korábban is, 1650-ben is dolgozott az asztalos, akkor 30 forintos meghaladó összegért. A fizetséget nem készpénzben kérte, hanem levásárolta, különféle szöveteket sorol fel számadásában. Az egyes évekből az 5 forintos vásárlástól a 23 forintosig különféle összegek fordulnak elő. Ez utóbbiban zöld bársony pramé, dupla bársony, gallér gyolcs, perpeta, velencei pramé és parasztszőnyeg volt felsorolva.³³⁷

³³¹ A kádárok közül Jacob Bloas-ra (Monostor utcai negyed) 1 dica adót vetettek ki, az Óváriban lakó Hannes Klein Bidner pedig $\frac{7}{8}$ dicát fizetett (ő 1649-ben is ugyanennyit fizetett), a Hosszú utcai negyedben Mattes Schwartz $\frac{3}{8}$ -ot fizetett. A fél dica adófizetésre kötelezettek között találjuk: a Hosszú utcai negyedből Seimen Tumest, Merten Grumest, a Közép utcai fertályból Endres Schullert, valamint Stephen Wolff kerekest.

³³² 1639-ben és 1649-ben is Szegedi Asztalos Pál és Asztalos Henzler Paul $\frac{1}{2}$ – $\frac{1}{2}$ dica adótételt fizettek, mindketten a Hosszú utcai fertályban laktak, Deesi Asztalos András a Farkas utcai negyedben lakott és $\frac{3}{8}$ dicát fizetett. A század közepére még egy asztalos fizetett $\frac{3}{8}$ dicát: Borsos Asztalos János, Endres Neb pedig $\frac{1}{2}$ dicával adózott. Utóbbiak a Közép utcai fertályban laktak.³³²

³³³ 1649-ben a kádárok közül $\frac{1}{2}$ dicát fizetett Seimen Tinnes, Merten Grumes a Hosszú utcai fertályból, Mechel Tóth és Merten Mengecz az Óvári negyedből. $\frac{3}{8}$ dicát fizetők között volt található Matthes Schwartz a Hosszú utcai negyedből, a Közép utcai negyedből: Stephen Wogner, Posga Márton, Tummes Greinvaldt, az Óvári negyedből pedig Stephen Flescher és Merten Placz.

³³⁴ A kereskemesterek közül 1639-ben $\frac{3}{8}$ dica adót fizetett még a Monostor utcai negyedből Stephen Wogner junior és Stephen Meldner, valamint Hannes Gedert az Óvári negyedből. 1649-ben Pitter Berger Hermstedter és Hannes Geidel fizetett $\frac{3}{8}$ dica adót, mindketten az Óvári negyedben laktak.

³³⁵ Kovács András 2000. 78., ekkor még 1645 őszén csak öreglegény volt, 1647. júliusában mutatta be remekét és következő év júliusában állt be az asztalos céhbe.

³³⁶ KmOL Céhiratok, Asztalos céh jegyzőkönyve 59.

„Tatár Mihály úr: Item egy ucza ajtót az kapura f – d 80.

Anno 1652 die 25 Februarii csináltam az aszonyom házában egy festett menyezetet f 10 d –, item egy kerek széknak kart f – d 32, item foldoztam egy kis böltsöt f – d 20, item az gyermeknek egy koporsót, megh egy az padmal eleibe deszkát f – d 75, item csináltam meg az garádics folyosóját f 1 d 60, item csináltam egy vasas ládának feneket f – d 25, item csináltam az boltban két asztalt, egy ládát feketére festve gyontáros f 10 d –, item csináltam az böltsőnek két talpot, jó erős fából f – d 35, item festettem az vasas ajtót belől f – d 50, item egy fűstház ajtót f – d 60, item festettem az ó almáriumat kül belől f 1 d 25, item festettem az cristal ablakramáját, kül-belől f 1 d –, item csináltam egy kemence eleiben való deszkát f – d 55, item csináltam pro 5 sing 1 fertálnyi padot zölden facit f 1 d 70, item csináltam 20 sing fogast, harmat fél singével egy forint facit f 8 d –, item csináltam egy pohárszéket f 8 d 50, item egy karfa asztal fedelet enyveztem öszve, meg is gyalultam, megfestettem, gyantároztam f 1 d –, item csináltam egy superlátos nyuszolyát f 17 d –, item négy egyes széket, gyontároson f 2 d 50, item csináltam szegődve egy fonókereket f 2 d 25, item csináltam egy borsoló ládát festve, gyontároson f – d 65, item egy ablakra való deszkát f – d 75.”

³³⁷ Uo. 58.

A század elején a *szövő- és bőripar*hoz tartozó mesterek 53% tartozott a háztulajdonosok közé, ebből nagyon keveseket írtak össze az $\frac{1}{4}$ dicával adózók közé, mindössze 5%, a fél dicával adózók aránya 26%, az 1, illetve ennél magasabb adó kategóriába tartozók aránya 25% volt, ami igen magasnak mondható. A 47%-ot bérlők között az $\frac{1}{8}$ -osok aránya 26%, a $\frac{1}{4}$ dicát adózóké 11%, a $\frac{3}{4}$ és 1 dicások aránya 5–5% volt. 1609-re a bérlők aránya felére csökkent, és ők kivétel nélkül a legalacsonyabb adó kategóriába tartoztak. A háztulajdonosok 76%-ából az $\frac{1}{4}$ dicások 26%-kal, a fél dicások 18%-kal, a $\frac{3}{4}$ dicások 6%-kal, az 1 dicások 12%-kal képviselték magukat. Az ennél magasabb adó kategóriába soroltak aránya majdnem elérte a 18%-ot. 1618-ra a bérlők aránya 40% lett, $\frac{1}{8}$ -os, illetve a $\frac{3}{8}$ -os adó kategóriába 5–5%, az $\frac{1}{4}$ dicás és $\frac{1}{2}$ dicások közé 15–15%-uk tartozott, tehát közepes adó kategóriába tartozók száma nőtt. A háztulajdonosok 60%-a közül 20% tartozott az $\frac{1}{4}$ dicások, 25% a fél dicásokhoz, a $\frac{3}{4}$ dicások aránya 10%, az 1 dicát fizetők 5% volt. Ez a csoportot ekkor még mintha nem is érintette volna az adóreform, csak a bérlők között volt érzékelhető a vagyoni polarizáció. 1639-re azonban ez már itt is éreztette hatását, ugyanis a háztulajdonosok közel 81%-a közül $\frac{1}{8}$ -os 19%, $\frac{1}{4}$ -es 33%, $\frac{3}{8}$ -os 5%, $\frac{1}{2}$ -es 19% volt. A felsőbb adó kategóriák közül már csak az $\frac{5}{8}$ dica volt jelen, ide kevesebb, mint 5% tartozott. A bérlők 19%-ából fele az $\frac{1}{8}$ dicásokhoz, fele az $\frac{1}{4}$ dicásokhoz tartozott. 1649-ben hasonlóképp alakult a bérlők adócsoportba sorolása, csak akkor az iparágon belüli arányuk megnőtt 29%-ra, és fele-fele arányban tartoztak a két alsó adó kategóriába. A háztulajdonosok tehát épp csak meghaladták a 70%-ot, amiből az 50% szintén a két alsó adócsoportot jelentette, $\frac{3}{8}$ -ot pedig 7% képviselte. A magasabb adó kategóriák közül csak az $\frac{5}{8}$ -os és a $\frac{3}{4}$ -es volt jelen 7–7%-kal.

A század elején a mesterséges csoportba tartozók között leginkább tímárok voltak azok, aki a magasabb adó kategóriába tartoztak, Gergh Uمندt, Endres Steinheizer, Merten Verner, Greger Streifert 1 dicát fizetett, a többiek fél dicát: Michel Reichlet és Tummes Kleinigh, Gerg Seifner, Greger Streifert Junior.³³⁸ 1609-re az 1 és $1\frac{1}{2}$ dica közötti adóösszeget fizetők között volt a tímárok közül: Gergh Verner és Gergh Uمندt, Gergh Zeifner, Merten Verner. Ennél valamivel kevesebbet, $\frac{1}{2}$ – $\frac{3}{4}$ fizettek: Gergh Seifner Lederer, Greger Streifert, Zigyártó Ézsaiás, szíjgyártó és Gergh Gichner erszénygyártó.³³⁹

1618-ban az adóreform a bőr- és szövőipar mesterei között is éreztette hatását. A magasabb adó kategóriába tartozott: Pitter Penteker ($1\frac{1}{4}$ dica), Kaundert István, Endres Reynelt $\frac{3}{4}$ dicát fizettek, Gergh Werner, Endres Steinheizer, Crestel Kles, Mechel Reimer és Erszénygyártó Márton fél dicát, Márton Takács $\frac{3}{8}$ -ot.³⁴⁰ 1639-ben magasabb adóösszeget fizetők a $\frac{3}{8}$ – $\frac{3}{4}$ dicások közé tartoztak: Eperjessi Csiszár István, Crestel Kles Reimer, Matthes Meldner, Andreas Weident, Merten Wenkler, Mechl Schmidt.³⁴¹

³³⁸ Gergh Uمندt fizette a legmagasabb adótételt $1\frac{1}{4}$ dicát, ő az Óvári negyedben lakott, Endres Steinheizer, Merten Verner, Greger Streifert pedig 1 dicát fizettek, ők ugyanebben a negyedben laktak. Az $\frac{1}{2}$ dicát fizetők közé tartozott a Monostor utcai negyedben lakó Michel Reichlet és Tummes Kleinigh, valamint az Óvári negyedből Gerg Seifner, Greger Streifert Junior.

³³⁹ Gergh Verner és Gerg Uمندt ($1\frac{1}{2}$), valamint Gergh Zeifner ($1\frac{1}{4}$), Merten Verner (1 dica). Gergh Seifner Lederer $\frac{3}{4}$ dicát, Greger Streifert $\frac{1}{2}$ dicát fizetett, a fél dicát fizetők között volt található még más mesterség képviselője is: Zigiártó Ézsaiás – ő a Monostor utcai negyedben lakott – és Gergh Gichner erszénygyártó.

³⁴⁰ A tímárok közül: Pitter Penteker $1\frac{1}{4}$ dicát fizetett, Gergh Werner és Endres Steinheizer $\frac{1}{2}$ dicával adóztak. Ők mindnyájan az Óvári negyedben laktak. A szíjgyártók között $\frac{3}{4}$ dicát fizetők Kaundert István és Endres Reynelt, fél dicát pedig: Crestel Kleesz, Mechel Reimer. Ők a Monostor utcai negyedben laktak. A takácsok közül Márton Takács fizetett $\frac{3}{8}$ dicát fizetett, ő a Hosszú utcai negyedben lakott, míg Erszénygyártó Márton – aki a polgárkönyv szerint Kassáról származott – fél dica adót fizetett.

³⁴¹ 1639-re a szíjgyártók között Eperjessi Csiszár István (Media) $\frac{5}{8}$ dicát, és a Monostor utcai negyedben lakó Chrest Kles Reimer $\frac{3}{8}$ dicát fizetett. A takácsok közül Matthes Meldner (Media) $\frac{1}{2}$ dicát fizetett, a tímár Andreas Weident is ugyanennyit fizetett és Óvárban lakott. 1649-re a közepes adótételt fizetők között még kevesebb a bőr és szövő mesterségescsoporthoz tartozó kézműves, így Merten Wenkler szíj-

A posztónyírók vagyoni helyzetéről szintén a tanúvallomásokból kaphatunk képet. Ózdi Istvánnak Nyíró Mártonért tett vallomása szerint: „Békás patakban én mellettem vagyon szőlője”.³⁴² A tanú kádat kért tőle kölesön a szürethez, illetve kölesönösen őrizték egymás szőlőjét. A város polgárságának nemcsak a szőlőtermesztés és borkészítés jelentett egyfajta kiegészítő jövedelmet, hanem a pince bérbeadása is. Fodor Gergely szücsmester is élt ezzel a lehetőséggel, bortermelőknak adta ki a pincéjét, szüret után a mustot hozták a pincéjébe. Az egyik peres eljárásból az derült ki, hogy a kádatokat ugyan meg-meg javították a pincében, de nem tartották őket megfelelően rendben, ezért Szeüffner Mátyás mustja kifolyt a kádból. Fodor János szücs így vallott erről: „Azonban találám Mátyás Krauszt az pincében, kérdem mit csinál ott, monda, hogy ő hozta oda az mustot, áll vala az kád oldal felt. Ő Mátyás Krausz, egyenessen rántta az kádat, az mustot tehát bele bocsátottak az kádban, bizonyast, mert annak előtte is azon szüreten sok jámbornak volt mustja benne, én magamnak is hált egy fenesi mustom az kádban. Istennek legyen hála, nem lött semmi kár bene. Hogy immár alá bocsátottak ezt az nagy hordó mustot, úgy sokáig állott benne még az asszony ott fenn járt. Ő maga is, Szeüffner Mátyás velünk a ház elé állott, megmondta, hogy ő igen ehetnék akkor meg elméne enni. Azonban ugyan sokáig alutt ez must a kádban. Úgy jöve az asszony, és panaszkodék, hogy ez mustja el ment.”³⁴³ Két év múlva Fodor Gergely fia, János volt az alperes, de ez az ügy az előzőhöz hasonlóan az apjára vonatkozott. A tanúvallomásokban ez esetben Zékely Lőrinc házában pincebére – melynek Fodor Gergely volt a „tótora” – illetve arra vonatkoztak, hogy kinek is kellett fizetni. Az itt mustja, bora számára helyet bérlő tanúk szinte mindegyike mesterember volt: kádár, külső mészáros, stb. Kajtár István külső mészáros vagyis hentellér így vallott erről: „Mikor én pincehelt kértem abban az pincében, az föl az házban fenn Fodor János lakik, akkor úgymint az előtt négy esztendővel én semmit nem kértem Fodor Jánostól, hanem pincehelt Fodor Gergely uram adott, őkegyelmének vittem meg az pincebért is.”³⁴⁴ Sajnos a bérleti díj összegéről nem esett szó a perben, mindössze az egyik tanú Lakatos alias Kádár István említette: „Egynehányszor szóltam Fodor Jánosnak, mondám, ha barátom vagy engedgy el az pincebérből, de ő mindenkor az attyára Fodor Gergelyre mutatott, őkegyelmek vette meg az pincebért is.”³⁴⁵ A bérlet tartós jövedelmi forrást jelentett az iparos családnak, amelyről tudjuk, hogy az apa a százférfiak tanácsának tagja volt, vagyis a jelentősebbek közé tartozhattak.³⁴⁶

A tanúvallomásokból kiderül, miben is állhatott egy kolozsvári iparos vagyona a 16. század végén – 17. század első felében: házából – házaikból, kertjéből, szőlőiből valamint pl. a kovácsoknál valószínűleg igen nagy mennyiségű faszénből, más kézművesek jelentős készáru készlettel rendelkeztek, míg többen kereskedelemmel is foglalkoztak.

gyártó – Hosszú utcai negyedben lakott – $\frac{3}{8}$ dicát fizetett, Mechl Schmidt szíjgyártó pedig $\frac{3}{4}$ dicát, ő pedig a Közép utcai fertály lakója volt.

³⁴² KvTJK. II/9. 648. – 1603. február 3.

³⁴³ KvTJK. II/11. 243. – 1614. november 17.

³⁴⁴ Uo. 289. – 1616. február 24.

³⁴⁵ KvTJK. II/11. 289. – 1616. február 24.

³⁴⁶ Herepei 1988. 258.

Kolozsvári céhek megjelenése és fejlődése a 15–16. században

A város 1316-os privilégiuma már a lakosság három rétegét különböztette meg: szántóföld-tulajdonosok, szántóföld nélküli háztulajdonosok és zsellérek.³⁴⁷ Ekkor tehát a város még jellemzően a mezőgazdaságból élt, fő terményei a gabona és a szőlő voltak. A 15. században, 5000–5200 fős lakosságával Kolozsvár már a nagyobb népességű magyar városok közé tartozott. 1453-ban az 527 magyar polgár közül 159 volt iparos, tehát körülbelül 30%.³⁴⁸ A töredékes kassai és budai adatok hasonló arányokat mutatnak, Eperjesen, Bártfán, Pozsonyban arányuk ennél valamivel alacsonyabb, mintegy 20% körüli. Szűcs Jenő elemzése ezt az arányt kétségbe vonja. Szerinte az iparosok egy részének főfoglalkozása östermelés volt, ami döntően szőlőművelést jelenthetett, kézművességét csak kiegészítően űzte. A pozsonyi összeírásokból az derült ki, hogy ez a gazdagabb iparos réteget jellemezte, ott az iparúzóik mintegy 21,9%-ának volt szőlője, és ezután boradót fizetett.³⁴⁹ A többiek az iparból éltek meg, az vált fő kereseti forrásukká.

A szász céhek már a 14. században (1376-ban) szabályzatot nyertek, amiben 22 mesterség neve fordult elő. A szabályzat pusztán keretet adott a céheknek, és az alapvető működésen túl semmit sem szabályozott. A 15. században a budai jogkönyv már 58 különböző iparágat különböztet meg, a század végére nagyvárosainkban már közel 70 az iparágak száma.³⁵⁰

1453-ban Kolozsváron az összeírt magyar polgárok között szabót, takácsot, süvegest, posztónyíró, vargát, szűcsöt, tímárt, szíjgyártót, nyergest, kovácsot, ötvöst, késgyártót, íjgyártót, pajzsgyártót, kerekest, kádárt, ácsot, asztalost, mészáros, perecsütőt, lepényest, molnárt, kőművest, fizekást, üvegest találunk.³⁵¹ A 25 foglalkozást űző iparosok mindegyike nem tömörülhetett ekkor még semmilyen érdekvédelmi szervezetbe, hiszen mindössze néhány céh, „fraternitas” létezett Kolozsváron. Privilégium levele is csak néhánynak volt ekkor még – megemlítendő itt a sokszor és tévesen említett – szűcsök bőrfelvásárlását szabályozó levél (1369),³⁵² vagy a mészárosok oklevele 1422-ből, mely az istentisztelethez való hozzájárulást határozta meg, de már szankciókat is tartalmazott arra, aki a fraternitas szabályait nem tartja be –,³⁵³ a tímárokat 1448-ban egy halastó építése kapcsán említették.³⁵⁴ 1453-ig tulajdonképeni szabályzattal egy céh sem rendelkezett, a kézművesek testületekbe való szerveződése a század második felében gyorsult fel Kolozsváron. A század végére már kilenc céh rendelkezett a város, illetve az uralkodó által is megerősített szabályzattal. Szűcs Jenő szerint a városokban a kézműves mesterségek közel egy harmada alakított céhet a század végére, eszerint Kolozsvár is nagyjából az átlagot tartotta.³⁵⁵

A *tímárok* 1465. szeptember 5-én Mátyás királytól kapták kiváltságlevelüket, Szűcs Mária nevét viselő „társaságuk” arra kapott engedélyt, hogy csak ők vásárolhatják fel a feldolgozatlan bőrt.³⁵⁶ A *kovács*céh – mely Szent László oltárára viselt gondot – szabályzata 1467-ben kelet-

³⁴⁷ Szűcs 1955. 27.; JakabOkl I. 32.

³⁴⁸ Szűcs 1955. 47.

³⁴⁹ Uo. 58–59.

³⁵⁰ Uo. 67.

³⁵¹ Makkai 1943. 40.

³⁵² Jakab 1870. I. 358.

³⁵³ Uo. 405–412., ekkorra már két szőlőt és egy mészárszéket adományoztak a fraternitas tagjai a plébánosnak és a Szent Katalin oltárnak.

³⁵⁴ Uo. 437.

³⁵⁵ Bácskai. 2002. 49.

³⁵⁶ Jakab 1870. I. 495.

kezett, amelyben már a konkurencia kizárását tekintették egyik céljuknak, vagyis megtiltották, hogy a városban céhen kívüliek dolgozhassanak, valamint a lakatosok készíthessék a kovácsok termékeit. A céhbe való belépésnek 2 aranyforint, 1 veder bor, 4 font viasz volt a díja. Az artikulusok között találunk olyat is, amely a város számára vállalt közösségi kötelezettséget tartalmazta, a város szakállas puskáinak javítását.³⁵⁷ Az 1472-ben kiadott rendtartásuk szerint a *lakatos*céh tagságához 4 forint befizetésére volt szükség.³⁵⁸ Az *önvösök* szabályzatát 1473. július 12-én erősítette meg a városi tanács. Az iparágra jellemző pontok mellett (hamis forintost senki sem aranyozhat, lopott aranyat a városban tilos venni) már megszorításokat is tartalmaz, egy mester egyszerre csak 2 inast alkalmazhatott.³⁵⁹

A fém-ipari mesterségek céhszabályzat – alkotó hulláma után a bőr- és szövőipar, valamint a ruházati és tisztítási ipar szakmai következték. Közülük elsőként a Mindenszentek oltárát fenntartó *szabómesterek* alapítottak társulatot. Az általános belépési feltételek (tisztességes származás, házasság, 4 mester előtt kell bizonyítani a szakmai jártasságot, beállási díj, viasz, céhhlakoma) mellett már feltűnik a szakma gyakorlásától való eltiltás is, ha valaki nem megfelelően jár el az alapanyag felhasználásában. Egy újdonság is bekerült a szabályzat cikkelyei közé: ha valaki a főrangúak udvarában tanulta a mesterséget, akkor is ki kell töltenie az inasévet.³⁶⁰ A ruházati iparhoz tartozó következő céhnek, a *szűcsök*ének szabályzatát 1479–1481-ben adta ki Kolozsvár város tanácsa, amely már igen részletes és mindenre kiterjedő előírásokat tartalmazott. Nemcsak a bőrök eladására és vásárlására vonatkozott, hanem munka/termék minőségére is gondosan vigyázott, s a kontárokkal együtt dolgozó iparos akár el is veszíthette mesterségét.³⁶¹ Az artikulusok már különbséget tettek aközött, ha a mester fia lépett a céhbe, vagy olyan valaki, aki egy mester lányát vagy özvegyét vette el feleségül. Előírták, hogy a céhmesterválasztást karácsonykor kell megtartani, az elszámolást már korábban, s aki adós maradt a céhnek, azt nem kötelesek eltemettetni. Az alapanyag előállító, Szent Lélek oltár szolgálatát ellátó *takácsok* céhszabályzatát is 1479-ben adatta ki a város. Artikulusaik között a beállást (kedvezményeket) szabályozókat, temetési részvételt előíró, özvegyi jogon fenntartott műhelyek jogát, ifjabb mesterek feladatait szabályozókat egyaránt találunk.³⁶² A *kötélverők* szabályzatainak pontjai hasonlóak az előbbiekhöz (templomi szolgálat, céhbe való belépés, tilos más helyről hozott áruval kereskedni), amiben talán eltérnek, az szakma-specifikus: mindenkinek ugyanolyan árban kellett adnia a sóbányákhoz való kötelet, valamint az özvegy még két évig üzhette férje mesterségét.³⁶³

A fa- és építőipar mesterségei a következő évszázad elején tömörültek céhekbe, és kapták meg szabályzataikat. A *kádárok* szabályzatát a város tanácsa 1507-ben még megtoldotta néhány ponttal. Az artikulusok szabályozták a céhbe való beállást, illetve azt, hogy egy mester egyszerre csak egy inast és egy legényt tarthatott. A tanács a szabályzathoz tulajdonképpen limitációt tett még hozzá, amely a hordó kötését (öreg hordó, mindkét végén) 1 forintban maximalta, valamint kimondták azt, hogy minden mester köteles a munkát elvégezni, illetve ha a musttal telt edények csepegnek, azokat Szent Márton napig megjavítani.³⁶⁴ Mint minden város, Kolozsvár is nagyban folytatott szőlőtermesztést, valamint borászatot, ezért a kádárok egyik legfontosabb feladata ekkoriban a hordókészítés volt. Miután a polgárság nagyobb részének volt szőlője, és érdekelt volt a bortermelésben is, nem véletlen, hogy a 16–17. században számos tanácsi határozat foglalkozik a kádárookra vonatkozó árlimitációval.

³⁵⁷ Uo. 497–498.

³⁵⁸ Uo. 506–507.

³⁵⁹ Uo. 498–500.

³⁶⁰ Uo. 506–507.

³⁶¹ Uo. 507–508.

³⁶² Uo. 503., A céhes élet Erdélyben. 65–66.

³⁶³ Jakab 1870. I. 503.

³⁶⁴ Uo. 585.

1512-ben megerősítette a városi tanács az építőiparhoz sorolt *fazekasok* szabályzatait, amelyek a beállítás pontos menetét tartalmazzák, de már nagy hangsúlyt fektettek a minőségellenőrzésre, a kontár ellenes pontokra. A szabályzatot 1523-ban egészítették ki a remekek pontos leírásával.³⁶⁵ Két esztendő múlva, 1525-ben erősítették meg a *kőművesek és kőfaragók* szabályait is, mely eltér az eddig tárgyalattól: rögzítették, hogy csak mester vállalhat munkát, ugyanakkor teljes szabadságot adott az építetőnek, aki megvásárolhatja, melyik mesterrel akar dolgoztatni.³⁶⁶ A szabályzat tartalmazta a kőfaragó műhelyek munkaszervezeti felépítését, a remeket pedig nem.

A fémiparhoz tartozó kovácsok céhével egyesült hét esztendei (1515–1522) létezés után a *szekérgyártók* céhe, szabályzatukban már szerepelt a munkaszervezés egyik első csírája: az együttes alapanyag (fa) beszerzési kötelezettsége.³⁶⁷

A bőriparhoz tartozó *szíjgyártók* 1514-es szabályzatában az általánosan szereplő artikulusok között helyet kapott olyan is, amely a török áruk, szíjgyártó művekhez való rézzablák, gombok, láncok, vasárúk, hámok városba való behozatalát engedélyezte.³⁶⁸ Az *esztergályosok* 1532-ben alkották meg szabályzatukat.³⁶⁹

Kolozsváron a Mohácsig terjedő időszakban 12 céh hozta létre szervezetét, azaz jutott el odáig, hogy többnyire a város vezetése által is elfogadott szabályzata lett. Kevesen voltak közülük, akiknek az uralkodó is jóváhagyta az artikulusait. Jellemző volt inkább, hogy az uralkodók a céhek egy-egy kiváltságát erősítették meg, vagy parancslevegélben adtak utasításokat a céheknek. 1513-ben II. Ulászló megtiltotta a Segesváron, Szebenben, Brassóban, Medgyesen, Kolozsvárott és Enyeden lévő kereskedőknek, hogy a bárány-, róka-, nyest- és kikészített bőrt az országból kivigyék, mindez természetesen az erdélyi szücsök érdekeit szolgálta.³⁷⁰ Ugyanő elrendelte, hogy mikor az országrész nemesei Kolozsváron tartanak gyűlést, akkor, tekintettel az ellátási nehézségekre, a külső mészárosok (hentellérek) is szabadon árulhassanak, még a szombati piacon is.³⁷¹ II. Lajos parancslevegélben szabályozta, hogy idegen sem a királyi, sem a mezővárosokba nem vihet be varrott köntösöket.³⁷² Szapolyai János pedig a tímárok azon kiváltságát erősítette meg 1539-ben, mely szerint a mesterségük gyakorlásához szükséges bőrök felvásárlásában a Maroson túl ne akadályozza őket senki.

A kézművesek a Magyar Királyság történetének válságos korszakaiban is ki kellett vegyék részüket az országra nehezedő terhekből. Jellemző példa II. Lajos 1524. augusztus 6-i parancslevele, mely előírta, hogy háború esetén az erdélyi céhek kötelesek önköltségen bizonyos számú katonát kiállítani, és saját városukban is kötelesek a védelemben részt venni.³⁷³

A legények számára pontokba foglalt szabályzatokat, a kézművesek közösség szerveződésének már magasabb fokát jelenti. A már 1502-ben megszervezték a legények társulását, bár a szabályzatot a városi tanács nem fogadta el.

A fejedelemség korában már néhány más tényező is szerepet kapott a céhek életében. Ebben a korszakban a céhek kiváltsága, szabályzatai fejedelmi megerősítéssel váltak elfogadottakká. Míg ez nem történt meg, addig sem maga a céh (tagjai), sem az adott város nem tartotta az új céh létrejöttét hivatalosan elfogadottnak. Az, hogy a központi kormányzat szervei, pontosabban az uralkodó ilyen közel került a városokhoz, a kézműveseknek egyfelől támogatást jelentettek, másfelől az ellenőrzésük is közvetlenebbé vált, hiszen az erdélyi fejedelmek az ellenőrző funkciót a korábbi időszakhoz viszonyítva sokkal jobban gyakorolták. A központi hatalom

³⁶⁵ Uo. 586.

³⁶⁶ Balogh 1985. 26–27. A szerző megjegyzi azt is, hogy ekkortájt szerzetes kőfaragó is dolgozott a városban.

³⁶⁷ Jakab 1870. I. 587–588.

³⁶⁸ Uo. 588–589.

³⁶⁹ Uo. 629.

³⁷⁰ Uo. 581.

³⁷¹ Uo. 593–594.

³⁷² Uo. 583–584.

³⁷³ Uo. 506–507.

is közelebb került a céhekhez, közben a céhek konkurencia harcai fokozódtak, így a centralizáltabbá vált hatalom jóval hatékonyabban avatkozott be és szabályozta saját érdekeinek megfelelően a gazdasági életet. Nem véletlen tehát, hogy az új céheknek az első pillanattól az volt a célja, hogy a fejedelemmel elfogadtassák a szabályzatot és privilégiumlevelet.

A fejedelemség korának egyik első szabályzata a *borbélyoké*, mely korábban keletkezhetett ugyan, de a választott király csak 1562-ben erősítette meg. A pontok között a már eddig megismertek: származás, polgárság kérdése, remek, céhgyűlés szerepeltek, valamint egy új feltétel, miszerint, ha a fejedelem és hadi népe a városba jött, akkor a mestereknek gyógyszerekkel, kötszerekkel kellett készen állniuk.³⁷⁴

Ebben az időszakban több céh is megújítja szabályait, amelyek még a 17. században is a működésük alapjául szolgáltak, ezt a céhes élet mindennapjait bemutató részben részletesebben tárgyaljuk. A megújított szabályzatokban legtöbbször már szerepel, hogy ha a fejedelem jön a városba, vagy országnagyok időznek itt, a céhek kötelesek ellátásukban részt venni. Ez mindenképpen vonatkozik a mészárosokra (1559), hentellér vagy külső mészárosokra (1568).³⁷⁵

A fejedelemségkorban egyre több megújított szabályzatot fogadtak el a céhek, melyekben már a legényekre vonatkozó előírásokat külön pontokba foglalták.

Elsőként, még a század elején, a *szabók* próbálták a legények számára szabályzatot alkotni, sikertelenül, 1554-ben viszont összeállítottak egy 24 pontból állót. Ez a beállástól a temetésen való részvételig szabályozza a legények mindennapjait, külön pontban tiltja a szerencsejátékot és az italozást.³⁷⁶ Példájukat a *szíjgyártók* 1555-ben,³⁷⁷ a *szűcsök* 1560-ban követték.³⁷⁸ Ebben már szerepelnek a legényekért felelős idősebb mesterek, a legények előljárói, a dékánok, megemlíti a legények szállását, de a viselkedés szabályozása, valamint a szociális gondoskodás is megjelent a pontok között, hasonlóképpen a Moldvából és egyéb helyről jött legények foglalkoztatásának tilalma. Ez arra utal, hogy a beáramlás jelentős mértékű lehetett. A városlakók közé az unió szerint a korban csak magyarokat és szászokat vettek fel, e két náció vesz részt a hatalomgyakorlásban. Az *ötvös* legények rendtartását 1591-ben adták ki, másfél évtizeddel a szebeni ötvösökkel lefolytatott híres perüket követően. A per kiváltója az volt, hogy nem szívesen fogadták Szebenben a magyar legényeket és inasokat vándorlásuk idején, és az ítélet kimondta, hogy joguk van Szebenben tanulni. A másik ok a rendtartás megújítására az 1576-ban lezajlott legényzendülés lehetett, melynek tárgyalása a város bírói és az esküdtek előtt zajlott le. A döntés értelmében a legényeknek és a mestereknek mielőbb meg kellett egyezniük. Valószínűsíthető, hogy később ennek a megegyezésnek a tanulságai felhasználására is sor került a rendtartás kialakításakor.³⁷⁹

A fentebb felsorolt megújított céhszabályzatok már specializáltabbak, részletesebbek. Az ötvösök 1561-ben írásba foglalt pontjai a paritásos választásról, mesterré válásról, a mesterek saját bélyegéről, remeklésről, a gyűlések rendjéről, valamint az ezüstolvasztásról és az ötvösök tornyáról is szólnak.³⁸⁰ A *tímárok* cikkelyei között olyan is található, amely az ifjú mesterek kötelességeit rögzíti, így többek között a korcsmaláshoz rendelt két ifjúmester feladata volt, hogy a céh borát kimérje.³⁸¹ A *kéményseprők* céhe 1575. december 12-én kapta meg privilégiumát Báthori Istvántól, meglévő articulusaitak Bethlen Gábor 1625. július 30-án erősítette meg.³⁸² A *kötélverők* 1585. évi szabályzata a céhvezetésről, a látómesterek és a céhmesterek ál-

³⁷⁴ *A céhes élet Erdélyben.* 113–119.

³⁷⁵ Jakab 1870. II. 143–145.

³⁷⁶ Uo. 49–53.

³⁷⁷ Uo. 60.

³⁷⁸ JakabOkl II. 49–53.

³⁷⁹ Novák 1913. 50–52.

³⁸⁰ Szádeczky 1913. II. 56–63.

³⁸¹ Jakab 1870. II. 159–160.

³⁸² *Erdélyi Királyi Könyvek* CD-Rom 10–19. kötet 1614–1635 Bethlen Gábor oklevelei, 15. kötet 41b–42b.

tali ellenőrzésről, az idősebb mester segítségével, céh táblajáratásról szóló pontokat tartalmaz. Jóval nagyobb mértékben újították meg rendtartásukat a kőfaragók, részletes előírásokkal szabályozva tevékenységük jóformán minden mozzanatát, a céhbe való bejutástól egészen a munkabérekig.³⁸³

A rákövetkező évben rögzítette a *vargacéh* szabályait, s Báthory Zsigmond még ugyanabban az évben megerősítette.

A *csizmadiák* példája nagyon jól szemlélteti, hogy ténylegesen mekkora nehézséget okozott a 17. században létrehozni egy új céhet. Már 1608-ban szerettek volna elválni a *vargacéhtől*, ekkor a céhmesterek magyar rendről: Orgován János, és szász rendről: Brassai Péter voltak. 1613-ban már 11 magyar, valamint 3 német csizmadia nevét sorolták fel: „[...] voltak abban az időben ezeken a mester embereken kívül több csizmadia mesterek is, de azok nintsenek ide bé írva, mert Kolozsvárt, az unió szerént a céhek két nátióból állanak és azoknak adatott a céh is.”³⁸⁴ Kérték a tanácstól, hogy engedje meg számukra a céh alapítását, de „Anno 1614 [...] addig itt Kolozsvárat a csizmadia mesterekben, egy néhányan a vargák közé kezeket béadták és magokat is béigérték, és azután a varga céhben tizenöt esztendeigh voltak csizmadiák.”³⁸⁵ Nagyon kevés esély volt arra, hogy a fejedelem jóváhagyja az új céh alapítását, ha a város vezetői sem segítettek polgártársaiknak. 1629-ben Magyarai Ferenc és Szakmári István céhmestersége idején újra megpróbálták önálló céhet alakítani, kísérletük azonban ekkor is kudarcba fulladt, mivel Bethlen Gábor ugyan megengedte nekik,³⁸⁶ a fejedelem halála után a tanács nem hagyta jóvá a céhszervezést. A 19. századi másolatban fennmaradt visszaemlékezés szerint a Bethlen halálát követő napon, 1629. november 17-én a kolozsvári bíró bezáratott a toronyba négy csizmadiát, akik aztán vállalták, hogy maradnak a *vargacéhben*, ezzel együtt még fejenként 20 forintot be kellett fizetniük a városnak büntetésül. Ezután „a Tanácsból egy néhányan bémenének a varga céhbe, és a csizmadiákat békommendálák újabban, és a varga céhnek minden privilégiumit, articulussit előhozaták, és nótárius urammal elolvastaták, mely annak előtte ötven és hatvan esztendővel nem hallatott a céhbe. És megparantsolák, hogy annak utána minden két esztendőben céhmester választása légyen, ha két esztendeigh az első céhmester magyar, más két esztendőben szász legyen a céhmester. És így mindenkor két szász és két magyar legyen az céhmester, mely dolog soha annak előtte a varga céhben nem volt.”³⁸⁷ A tisztségviselők nátiók szerinti megválasztása nem véletlen, mert az már előzőleg kiderült, hogy a csizmadiák zöme a magyar nátió tagjai voltak. A csizmadiamesterek 1635-ben újra megpróbálták kiválni a *vargacéhből*, de a céhalapítást most sem sikerült véglegessé tenni. Hiába adta meg az engedélyt a fejedelem, a város ellenkezésével szemben most sem bizonyult elegendőnek. Újra bezártak a toronyba 4 csizmadiát, s az ügy a hat esztendővel korábbihoz hasonlóan zárult. „Die 17^a Novembris a czizmadia mestereknek látogatásnak okáért hármán bémenének a toronyba, és őket is benn rekeszték, úgy mint: Varjú Istvánt, Szerencsi Mátyást és Linczeg Mátyást, és voltak fogva három hétig, és három nap, – azalatt történék kegyelmes urunknak ide Kolosvárbá – való bejövetele, és Önagyságát, megtalálván felőlök, Önagysága kegyelmességéből parancsolá a tanácsnak, hogy a csizmadiákat a fogságból menten kibocsássák; a Tanács hallván az Önagysága parancsolatját, nem lön mit tennie, a kéntelenségéből ki kellették botsáttatniok (die 10^a Decembris) egy hétfőn jó reggel víratra előtt. És die 14^a Decembris Kegyelmes Urunktól adatt privilégiumot a csizmadiák kezekhez vevén nagy summa pénzen.” 1638-ban Gyaluban a fejedelem „privilégiumunkat az Ország publicálá, és a Tanács is az ország előtt articulust ígére melléje, mellyet ökigyelmek meg is adának, mely dolog lött: Anno 1638. Die 22^a Aprillis.”³⁸⁸

³⁸³ Balogh 1985. 27–34.

³⁸⁴ KmOL Céhiratok, Csizmadiacéh Fond. nr. 2. Fasc. nr. 1. 3.

³⁸⁵ Uo. 4.

³⁸⁶ Jakab 1870 II. 681.

³⁸⁷ KmOL Céhiratok, Csizmadiacéh Fond. nr. 2. Fasc. nr. 1. 6–7.

³⁸⁸ Uo. 10.

A csizmadiák később is őrizték az összes privilégiumlevelüket, ahogy ez a következő felsorolásból is kiderül: „Anno Domini 1657 Die 5 Februarii Az becsületes céhnek választása lévén, választotta az becsületes céh céhmestereket, úgymint első céhmesternek Brassai János, Szeibert György, Szeregny Mátyás, Feyérvárj Mihály uraiméket. Attak kezekben számvevő uraimék öki gyelmek ezeket az privilégiumokat, az mint következők: 1. Bátori Első Gábor parancsolatja, 2. Bethlen Gábor donációja az magyarjával együtt parancsolatjával Anno 1629-ben, 3. Öregbik Rákóczi Györgynek egy parancsolatja Anno 1635, 4. Ugyan Öregbik Rákóczi Györgynek két parancsolatja Anno 1636 és 1637, 5. Öregbik Rákóczi Györgynek parancsolatja deákul maga, Anno 1639, 6. Ugyan Öregbik Rákóczi Györgynek egy parancsolatja, duló parancsolatja Anno 1640, 7. Ugyan öregbik Rákóczi Györgynek publikált levele Anno 1635, 8. Iffjú Rákóczi Györgynek privilégioma és parancsolatja Anno 1650, 9. Az colosvári tanácsnak két privilégioma, egyik függő pecséttel, 10. Az színről való levél, 11. Az colosvári tanácsnak információja.”³⁸⁹

³⁸⁹ KmOL Céhiratok, Csizmadiacéh nr. 4. 4.

Archaizmusok és új vonások a kolozsvári céhes életben a 16–17. században³⁹⁰

A mesterré válás Kolozsváron a 16–17. században

Inasok

Az inasokról szinte az összes céhszabályzat intézkedett. Általános előírás volt, hogy csak törvényes származású ifjú lehetett inas. Az ötvösök 1635. évi végzésükben arról határoztak, hogy meg kell bizonyosodni, az inas vajon nem jobbágy származású-e, a csizmadiák pedig szabályzatukban kimondták, hogy csak magyar vagy szász nemzetiségű ifjú lehet a céhben inas.

A mesterhez való beállítás külön ceremónia volt, a céhek többségében csak céhmester(ek) jelenlétében történhetett (pl. a szíjgyártóknál, borbélyoknál). A beszegődést lakomával, collatióval ünnepelték meg, amelyen a tímárok 1650. szeptember 20-i végzése értelmében a vénebb mestereknek, céhjegyzőnek meg kellett jelenniük. A lakoma felét az a mester fizette, akihez az inas beszegődött. A csizmadiák két asztalra rendelték collatiót, melynek felét itt is a mester állta. Az asztalosoknál a collatió 2 céhmester és a vének vettek részt, és itt is 2 asztalra kellett adni a lakomát. A kovácsoknál két tál éték volt – pecsenye, fehér kenyér és egy veder borból állt –, ennek értéke nem haladhatta meg az 1 forint 24 dénáros összeget. A szappanosok csupán egy tisztességes vacsorát irtak elő, de részletesebb számadás jegyzőkönyvükben nem maradt fenn.

A beszegődést általában két hét próbaidő előzte meg, így pl. a szabóknál, az ácsoknál, a kovácsoknál és a kőműveseknél a próbaidő 15 nap volt. A lakatosoknál állt a leghosszabb, 1 hónapi időszak a mester és az inas rendelkezésére, hogy megismerjék egymást, a körülményeket, és hogy kiderüljön az is, képesek lesznek-e az évekig tartó együttműködésre. Csak ezután kerülhetett sor a beszegődésre.

A beszegődéskor az inas nevét, származási helyét, szülei nevét, nemzetiségét feljegyezték a céh könyvébe. Beírták azt is, hogy hány évre szegődött be, vagyis a mesterség tanulása hány évet vett igénybe. A szabóknál ez 4 évet és 4 forint tandíjat jelentett, a szíjgyártóknál és a csizmadiáknál ugyanennyi évet, utóbbiaknál 2 forint 32 pénzt kellett befizetni. A kőműveseknél a mesterség elsajátításához, ha az inas a lapicida (kőfaragó) mesterséget tanulta öt évig tartott, a maurarius (falrakó kőműves) tanulóknak elegendő volt 3 év. Hasonlóképp a lakatos szakma csínját-bínját 3 év alatt lehetett megtanulni. Az asztalosinas 4 év alatt tanulta meg a szakma alapjait – a céhbéli mester fia ezt fele idő alatt tehette meg – és 3 forint 16 dénárt kellett befizetnie a céh pénztárába. Az ácsoknál két év alatt sajátította el az inas az alapvető ismereteket, és 3 forintot kellett előzetesen befizetnie. A mészárosoknál 3 év volt a tanulódó, a beállítás díja pedig 6 forint. A kovácsoknál 3 forint 24 pénzt kellett kifizetni, a tanulás pedig 2 évig tartott. A borbélyok 4 évig – ha idősebb korában kezdte el az inas a mesterség tanulását, akkor csak 3

³⁹⁰ A fejezetben a külön nem hivatkozott szabályzatok pontja az alábbi helyekről kerültek idézésre: szücs céh legények szabályzata – JakabOkl II. 51–53.; szücsök szabályzata – Jakab 1870. I. 501–502.; csizmadiák – JakabOkl II. 323–328.; szíjgyártók – Jakab 1870. I. 588.; szabó legények szabályzata – JakabOkl II. 49–53.; szabó céh szabályzata – JakabOkl II. 60–63.; takácsok – Jakab 1870. II. 531.; tímárok – Jakab 1870. II. 159–160. 538. 687.; lakatos – JakabOkl II. 248–253.; kovács – JakabOkl II. 306–308.; asztalos – JakabOkl II. 346–354.; ács – JakabOkl II. 263–265.; kőfaragó, kőműves – Balogh 1985 31–36.; mészárosok – Jakab 1870. II. 141.; kötélverők – JakabOkl II. 139–142.; kádárok – Jakab 1870. II. 500–501.; fazekasok – Jakab 1870. II. 538–539.; esztergályos céh – Jakab 1870. I. 629.; borbélyok – JakabOkl II. 316–318.; ötvösök – Szádeczky 1913 II. 56–63. Jakab 1870. II. 618–620, JakabOkl II. 271–273.; szappanos – JakabOkl II. 311–313.

évig – tanultak, és mindössze 1 forintba került a beállítás. Az ötvösöknél is 4 év volt a tanulói idő, és 2 forint a beállítás díja, a szappanosoknál pedig 3 év, és 4 forintot kellett a beálláskor fizetni.

Az inasok, legények beszegődésekor is sor került különféle köves aranygyűrűk, kapcsok leltétbe-zálogba helyezésére a céh pénztárába, nem mindenki tudta rögtön a „beállítás” díját kifizetni.³⁹¹ Nemcsak az inasnak, hanem a mestereknek is be kellett fizetni a céh ládájába a megszabott összeget, vagy zálogot betenni, míg ki nem tudták váltani. 1597-ben az erszénygyártó céh perelte Erszénygyártó Istvánt, az okokat Takách István tanúvallomásából ismerhetjük meg. „Ott valék a céhben az erszénygyártók között mikor egyiktől is, másiktól is kezdenek adósságot kérni, azonképpen Erszénygyártó Istvántól is kéri vala az adósságot, hogy válcsa ki a zálogot. Azonközben kezdék a zálogot keresni, de nem találhaták, kérdék hová lött? Monda István uram, nincsen ott mert érette jött akié volt, s ki kellett adni. Kérdek, hogy miért? Azt felele, hogy azért, mert az inas, akiért a zálogot beatta volt, elhatta, mert azt monták neki, hogy nem adnak miet másutt neki, holott nem tartanak céhet az több városokkal, viszontagh kéri vala tőle az adósságot. De ő azt mondta, hogy törvény nélkül semmit sem ad”³⁹²

Minden céh eltérő módon rendelkezett arról, hogy a mesternek milyen mértékben kellett ellátnia inasát. A szabók esetében a tanulói idő második két évében az inas ruházataról mestere gondoskodott. A csizmadiáknál, ha az inas tanulói éveit elteltek – vagyis felszabadításakor – 2 inget, 2 lábravalót, ködmönt és egy fekete száras csizmát kapott az inas. A kovácsoknál a mesternek kellett ellátnia az inast ködmönrel és lábravalóval, tanulói éve végeztével kapott egy pár sarut. A szappanosoknál a mester tartozott lábbelít adni az inasának, felszabadításakor pedig 1 vég abaposztót.

Egy-egy céh esetében találkozunk azzal is, hogy a mester(társ) fiának bizonyos kedvezmények jártak. A csizmadiacéhben a mester fiának 4 év helyett csak 3 évig kellett a szakmát tanulni, a beszegődés díja pedig mindössze 32 dénár volt (2 forint 32 dénár helyett). Később egy céh végzés szerint: „Ha egy mesterhez saját fia szegődött be, akkor szabadítsa fel, amikor az jónak látja, ha más mesterhez szegődött akkor 3 évig tanulja a mesterséget.”³⁹³ Az asztalosoknál a mester fia az apjánál két évig kellett tanulja a mesterséget, más mesternél 3 esztendeig. (Az előírt tanulói idő 4 év volt.) A lakatosoknál 3 év helyett 2 év tanulói időt írtak elő számukra, az ötvösöknél is kevesebb volt a mester fia számára az apróideje, mint a többieké.

A céhíratok fennmaradt darabjaiból csak mozaikosan rekonstruálhatjuk a valóságot, ám így is nyilvánvaló, hogy nem mindenben felelnek meg a szabályzatok alkotta képnek. Bár a legtöbb céhben egykor külön könyvben vezették a szegődtetéseket, másutt a mesternévsorokban tüntették fel az inasok neveit. Mára mindössze néhány céh iratai között maradtak fenn inasszegődtetések, így részletesebb vizsgálat mindössze 5–6 céh esetében lehetséges. A hiányos források alapján nem lehet bemutatni a teljes valót, az átlagok sem fedik a valóságot. A céhek anyagának elemzéséből az 1 év/fő-nél magasabb eredményeket ismertetjük.

A *kádárok* inasszegődtetéseit kísérhetjük figyelemmel a leghosszabb ideig (74 év), abszolút számok szerint is hozzájuk állt be – a fennmaradt források alapján – a legtöbb inas. 1582 és 1656 között 165 inas neve szerepel, ami évente átlagosan 2 fő felvételt jelentett. 1625-ben, illetve 1640-ben 7 főt szegődtettek, ez volt a legmagasabb szám, de előfordult az is, hogy nem került sor inas szerződtésére, legalábbis nem került be a céh jegyzőkönyvébe.³⁹⁴ A származási helyek között Prázsmár, Nagysink, Katzendorf (Kaca), Kürpöd, Berethalom, Holcmány, Nagydisznód szerepelt. A *kerekesek* jegyzőkönyve 1600 és 1642 közötti időszakból 44 nevet őrzött meg,³⁹⁵ ezek szerint évente (átlag) 1 inas beszegődtetésére került sor. 1617-ben 7 inas nevét írták be, ez volt a legmagasabb szegődtetési érték. A származási helyek között szerepelt:

³⁹¹ KmOL Céhíratok, Fazekascéh jegyzőkönyve, pl. 42. (1626), 54. (1613)

³⁹² KvTJK II/9. 68. – 1597. május 23.

³⁹³ KmOL Céhíratok, Csizmadiacéh nr. 4.

³⁹⁴ KmOL Céhíratok, Kádárcéh, nr. 3. 1581–1731

³⁹⁵ KmOL Céhíratok, Kerekescéh 1551–1635

Szeben, Nagysink, Újgyház, Prázsmár, Berethalom, Apesdorf (Apátfalva) és természetesen Kolozsvár. A *fazekasokhoz* 1613–1632 között 23 inas nevét írták be, ami átlag meghaladja az 1 fő/év értéket. 1613-ban, 1626-ban, 1627-ben 3–3 inast szegődtek be.³⁹⁶ A *kovács*céhbe 1646 és 1658 között 52 fő jelentkezett a mesterség alapjainak elsajátítására, így ez a céh adja a legmagasabb átlagot, vagyis 4 fő/év. Az egyes évek itt is igen különböznek: 1656-ban 8 inast vettek fel, míg 1657-ben vagy nem jelentkezett senki, vagy csak a céh jegyzőkönyvébe nem jegyezték be.³⁹⁷ Az *ács-* és *molnár*céh bejegyzéseiben 1641 és 1655 között mindössze 11 inasszegődtetés szerepelt, ebből 4 hozzátartozó (mostohafiú, fiú) volt.³⁹⁸ Ennél is nagyobb a rokonok, hozzátartozók aránya a *szappanos*céh inasai között, ahol a 8 inas közül 7 sógor, atyafi, vagy fiúként került bejegyezésre.³⁹⁹ E szerint a kolozsvári céhek közül ebben a céhben a legnagyobb a családi monopólium felé az eltolódás.

A jegyzőkönyvekbe bejegyzett inasok milyen iskolai végzettséggel rendelkeztek a mesterség kitanulásának kezdetekor, pontosan nem követhető nyomon. Kivételek természetesen vannak, Szegedy György szabómester felsőbb iskolákat is látogathatott, hiszen latin nyelvű szabályzatokat fordított le magyarrá.⁴⁰⁰ A kerek mesterség megtanulására jelentkezett Steffen Wolf mesterhez 1619. szeptember 11-én – valószínűleg már „korosabb” – Alwinczi Ferenc deák fia, Boldizsár deák.⁴⁰¹ A deák szó használatából arra enged következtetni, hogy már deákos műveltséggel rendelkezett, ami a korban azt feltételezte, hogy valamelyik városi iskolában tanult. Kőműves Pálról a tanúvallomások során mondják el, hogy egy litteratus jelzővel illetett polgár szerint gyermekkorukban együtt jártak iskolában,⁴⁰² az anyja a „jezsuita scholában járatta”,⁴⁰³ és csak később „állott műre”, vagyis kezdte megtanulni a mesterséget. Linczigh János szűcsmester történeti feljegyzéseiben írta le, hogy 1621-ben 15 évesen kezdte a mesterséget megtanulni.⁴⁰⁴ 1675. évi bejegyzések között két fiát már János és Ferenc deákként neveztek meg, ami azt sejteti, hogy fiaik is továbbtanultak, és nem apjuk mesterségét gyakorolták.⁴⁰⁵

Az inasok életének apróbb mozzanatai írásban nagyon ritkán rögzítették, csak akkor említették meg őket, ha valami nem előírászerűen történt. A jegyzőkönyvek és tanúvallomások azonban adalékokkal szolgálnak ahhoz, hogy a valóságot megkíséreljük bemutatni.

Az 1643. április 8-i az a céhvégzés, melynek értelmében, ha a szappanos mesterséget tanuló inasok közül valaki elhagyja a mesterét, 1 forint a büntetése, ha ezt másodsor teszi 2 forint, harmadsor pedig 3 forint, negyedsor már nem fogadta vissza a céh.⁴⁰⁶ Az ötvösök jegyzőkönyvében is több, az inasokkal foglalkozó eset található. Az első 1651-ben történt, amikor Tótházi István panaszt tett, mely szerint Gebel Jancsi nevű inasa többször lopott el tőle „aprólékos ezüstöt”. A céh az inast eltiltotta a munkától, az ügy rendezése érdekében bátyja is eljött Brassóból és megegyezésre jutott Tótházival. Együtt azzal a kéréssel fordultak a testülethez, hogy engedje meg az inas tanulóidejének kitöltését. A céh a kérés teljesítését a mesterre és az inasra kirótt egy-egy gira ezüst büntetés kifizetéséhez kötötte. Tótházi erre nem volt hajlandó, mire Gebel Jancsi megígérte, hogy a mestere helyett is kifizeti a büntetést. A testület ezt elfogadta, de kilátásba helyezte, hogy ha tanulóideje alatt nem fizeti meg, ennek végeztével tanulólevelét nem kapja meg. A jegyzőkönyv a további fejleményekről annyi felvilágosítást ad, hogy

³⁹⁶ KmOL Céhiratok, Fazekascéh jegyzőkönyve 1613–1632

³⁹⁷ KmOL Céhiratok, Kovácsceh, nr. 1. 1638–1766

³⁹⁸ KmOL Céhiratok, Ács- és molnárceh jegyzőkönyve nr. 1. 1626–1748.

³⁹⁹ KmOL Céhiratok, Szappanosceh, nr. 1.

⁴⁰⁰ Jakab 1870. II. 152, 155–156. Szerinte városi jegyző is lett, az ötvös és a szabó céh 1561. évi szabályzatainak latin megfogalmazása fűződik nevéhez.

⁴⁰¹ KmOL Céhiratok, Kerekceh 34.

⁴⁰² KvTJK II/12. 32 – Joannes Kowáczi alias Litteratus

⁴⁰³ Uo. 33.

⁴⁰⁴ Kolozsvári emlékirók (Linczigh János történeti feljegyzései) 174.

⁴⁰⁵ János deák Kendi János itélőmester udvarába került. Kolozsvári emlékirók 193.

⁴⁰⁶ KmOL Céhiratok, Szappanosceh, nr. 1. 6.

az inas végül a büntetés kifizetése és tanulólevele nélkül távozott a városból.⁴⁰⁷ A másik eset Seres János mester Újhelyi Marci nevű inasának elhelyezéséről szólt. A mester halálát követően az inas nem akart másik mesterhez menni tanulni. Mivel az egész céhnek ellentmondott, így megbüntették. Választhatott néhány botütés, vagy egy fél gira ezüst kifizetése között, ez utóbbit választotta.⁴⁰⁸ Az ilyen ellenállás ritka lehetett, azért is jegyezték fel ilyen részletesen.

Előfordult az is, hogy inasok ártatlanul keveredtek gyanúba. Nagyon érdekes az a 1629-es per, melynek hátterére a tanúvallomási jegyzőkönyvek feljegyzései világítanak rá: a város egyik tizedesét valaki megsebesítette, s az ügybe a „két fogoly inas” is belekeveredett. A tanúvallomásokból azonban egyértelműen kiderült, hogy az említett inasok, Várallyai István és Györgyfalui István nem voltak vétkesek. Angyalosi János 18 éves diák így vallott: „Láttam ezt, hogy Chyernátoni az decuriót megvágta, emez két fogoly inas akkoron távol állott tőlük, ám ezen mingyárt be mentem a scholában, én fegyvert is a két inasnál nem láttam semmit is. Sem a decurióon való kapdosásokat is nem láttam”. Pávai Tamás szerint Chyernátoni vágta meg a decuriót: „De én ezeknek a fogoly inasoknál sem szekercét, sem semmi egyéb fegyvert nem láttam, rajta kapdosásokat is nem láttam az decurióon, hanem láttam mindazonáltal egy helyen állani őket, az holott elsőben megállottanak.” Szotyori [Zotyari] György 16 éves diák szerint: „látom, hogy a mi scholánk előtt eleiben állván Papaj meghfoga az decuriót. Azt is láttam, hogy Chjernátoni az csákánt belevágta és meghvágván Chyernátoni, az csákánt benne hagyja. Ím ez inasok penigh túl feltón másfelől vesztegh állanak az kőfal mellett, semmit az gyilkossal nem constentialván, sem penigh a decurióon nem kapdostak, sem az recordált pénzt tőlük nem kérték. Sem szekercét, sem egyéb fegyvert nállok nem láttam, hanem csak reájok futamodék a decurió és úgy kezdte ezeket vagdolni büntelen, az csákánt karjában hagyván [...] Imiz két sebes legént pedigh környül vevén az scholában mindenek, én ennél egyebet nem tudok.” Georgius Obner polgár pedig a következőket vallotta: „Én egyebet nem tudok, hanem mikor a csata lőtt, akkor Borbély Mihálnál fejemet mosatom vala. Hallunk egykor az nagy kiáltást, nem tudhattuk mi dologh, azt véljük vala, hogy talán égés vagyon. Egykor hát az két fogoly inast hozzák oda sebesen a borbélyhoz, hogy bekösse. Kérdé Borbély Mihály, ha esett az másfelen is valami, meghmondák nekie, hogy esett. Azonban jövének oda a nagy iskolából deákok, s tilták, hogy ki ne agyák az mégh bíró uramtól pecsétet nem hoznak, de egy hajdú hadnagy lévén ott az szitkozódék, s az kis scholában bekeserte.”⁴⁰⁹ Az ítélet sajnos nem maradt fenn, de az elhangzottakból egyértelműen fény derült az inasok ártatlanságára.

⁴⁰⁷ KmOL Céhíratok, Ötvöscéh nr. 39. 9. „Eodem Anno. Egész céhül edgyütt lévén ökegyelmek, Tótházi István panaszt tón az inasára Gebel Jancsira, brassai fiú, hogy egyszer mászor sok aprólékos ezüst veszett el miatta, mely dologh mégis világosodott az inasra. Az inast ökegyelmek az müről eltiltja, az bátyta Brassóból Gebel György idejövén, minemű alkuvások az urával volt és lőtt nem tudgyuk itt lévén azért. Az inas bátyta az urával edgyüt az céhet meghtalálván, hogy ökegyelmek, bocsássák keze alá ismét az inast, had töltené ki idejét örömost az inast az céh büntetése alá adgyák. Ökegyelmék céhül ez dologról így deliberáltak, hogy mivel az ura Tótházi István azelőtt panaszt tött reá az céh előtt, most immár mégis maga intercedál az inas mellett. Az inast ökegyelmek visszaadgyák keze alá ugyan, de így, hogy Tótházi István tegyen le egy gira mű ezüstöt, az inas is egy gira ezüstöt, de Tótházi István megh nem akara ígírni, hanem az inas nélkül teszen, az inas pedigh megígére az céhnek, hogy ő az urára vetett büntetést meghadgya érette, csak fogadja vissza. Ökegyelmek meghértvén mind a kettőnek akarattyát, hadgyák ökegyelmek az büntetést két gira mű ezüstre hac conditione, hogy még idejét ki tölti azt az büntetést az céhnek be szolgáltassa. Alioquin szabadittják, az tanuló levelet is ki nem adgyák. Midőn azért idejét ki töltötte volna, azon szabadon mondás nélkül és tanuló levél nélkül ment el az városról, az büntetést sem atta megh.”

⁴⁰⁸ Uo. 9.

⁴⁰⁹ KvTJK II/12. 28–30. – 1629. február

Legények, remekkészítés

Jakab Elek szerint mindössze három céh anyagában maradt fenn külön a legények részére írt szabályzat. Ezek egyszerűen a legjelentősebb kolozsvári céhek: a szabók, az ötvösök és a szűcsök. A szabólegényeknek már 1502-ben volt társulati szabályzata, melyet a város előljárósága csak 1554-ben fogadott el, 1628-ban fordították magyarra. A szűcslegények szabályzata 1560-ban keletkezett, az ötvösöké pedig 1591-ban.⁴¹⁰

A legények kiválasztását, és azt, hogy ki melyik mesterhez került, igen szigorúan szabályozták. A szabóknál büntették, ha valaki más legényét átcsábította a maga műhelyébe. A büntetés annyi font viasz volt, ahány napig a legény a büntetett mesternél volt. A szappanosok kimondták, hogy a legények szerződésükötésénél a céhmester elsőbbséget kaphasson. A mészárosok között a legények kiválasztásakor a szenátorságot viselt mesterek élveztek előnyt. Néhány mesterség esetében pedig, miután a legény felszabadult, egy ideig a céhben még a megszabott bérért volt köteles dolgozni. A kőműveslegények felszabadulásuk után még félévig a szokásos bérért dolgoztak. A mészárosmesterek szabályzata azt is rögzítette, hogyha egy társuknak 2 fia is kitanulta a mesterséget, csak az egyik maradhatott mellette legényként, a másiknak más mesterhez kellett elszegődnie. Kolozsvár város törvénykezési jegyzőkönyvében maradtak fenn azonban olyan tanúvallomások, melyek alapján feltételezhető, hogy előfordult – bár szigorúan büntették –, hogy egy ötvöslegény valakinek megrendelésre ötvöstárgyat készített.⁴¹¹ A tanúvallomásokat Bácsi György legénye Udvarhelyi Jánosért tették. Nemesfém tárgyak eltulajdonításával vádolták meg a legényt, Jánost hol deáknak, hol Bácsi György inasának nevezik a tanúk. Gyulai Márton⁴¹² felesége Göcs Sára asszony: „láttam, hogy az inasunk szegezett valami lóding szíjjon, s kérdem, mit csinál, s kinek. Úgy mondá, hogy Bácsi György inasának csinálja, az atta oda csinálni. [...] Volt tizenhat boglár.”⁴¹³ Kézdivásárhelyi Ötvös János, Eppel Mihály legénye is dolgozott Udvarhelyi János számára, erről így vallott: „Én egy szablyát ezüstöztem nekie, egy tallért, kalánfőt és egy megint ópénzet, úgymint dutkát, polturát és két vagy három pogánpénzt adott hozzá. Úgy gondolom, mindenestől fogva huszonkét nehezék ezüst volt, az kit maga adott, én is attam vagy három nehezéket hozzá.”

Nem mindegyik céh szabta meg rendtartásában részletesen a legények tevékenységét. A lakatoscéh kivételt jelentett, előírták ugyanis, hogy a munka reggel 3-tól este 8-ig tartson, aki egy héten két napot hiányzott, az már csak félheti bérét kapja meg, az ötvösöknél pedig – két napi hiányzást követően – nem is kapott bért arra a hétre, a szabólegényeket csak megbírságtolták. Az ácsoknál a szabályzat (1625) rögzítette a legények heti bérét, amely az első esztendőben 35 dénárt, a másodikban 40-et jelentett. A szappanosok protocollumában az szerepelt, hogy 1643-ban egy legény heti bére 50 dénár volt. A mészárosoknál kimondták, hogy a legények előzéke-nyek legyenek a vevőkkel szemben. A lakatoslegényekre vonatkozó előírás már inkább szakmai, etikai: mestere engedélye nélkül nem nyithatott ki lakatot.

A vándorlásról a koraujkorból nagyon kevés adat maradt fenn, például önéletírásokban. Olyan adatsorok, amilyenekről a 18–19. századbeli legények jóvoltából tudunk, ebben az időszakban egyszerűen nem is keletkezhetek az Erdélyi Fejedelemségben. Nem véletlen ugyanis, hogy egyes céheknél magát a vándorlást pénzben meg lehetett váltani.

A vándorlásról csak az asztalosok szabályzatában esett szó. Eszerint a legény 4 évet szolgáljon, ebből kettőt itthon, a másik kettőt pedig vándorlással. A vándorlást 10 forinttal megválthatta a legény. A szabó, valamint az ötvösök rendtartása csak az idegen legény városba ér-

⁴¹⁰ JakabOkI II. 49.

⁴¹¹ Az ötvösök szabályzatában: a legények rendtartása szerint: a mesterek kötelessége a kiadott nemesfémek időnkénti mérése, ha a legény kárt okozott, akkor meg kellett fizetnie; ötvös legény nem árulhatta saját munkáját; ha a legény nemesfémeket feldolgozásra vitt, a mester felelőssége volt – 4 forintnyi pénzbüntetés terhe alatt – utána járni, honnan szerezte legénye az aranyat vagy ezüstöt.

⁴¹² 1595-ben lett az ötvöscéh mestere, 1640-ben halt meg.

⁴¹³ KvTJK II/14. 192. – 1631. szeptember 2.

kezéséről ejt szót, hogy a legények „atyjoknál” jelentkezzenek, a szabókéban említik a legények szállását. Linczig János így ír saját életéről: „Anno 1627 esztendőben mentem idegen országba, lakván Bécsben két esztendeig valamivel tovább”.⁴¹⁴ Kecskeméti W. Péter ötvöslegény 1654-től lakott Kolozsváron, feljegyzéseiben szerepel, melyik mesternél milyen ötvöstechnikát tanult. Három mestert sorolt fel, az egyiknél a zománc készítését, felrakását, a másiknál a filigrántechnikát, a harmadiktól a beverő poncolást tanulta.⁴¹⁵ A tanúvallomási jegyzőkönyvek is szólnak a „vándorló” legényekről. 1611-ben Thomas Magnes szíjgyártó legény pere kapcsán bevett tanúvallomások között hangzott el, Wedner András tímárlegény vallomásában: „Mikor Szebenben laktunk ez fogoly legénnyel Tímár Tamással, kére az, hogy írnék az bátyának, Szígyártó Mihálynak, egyet-mását itt Colosváratt, borát mit, pénzé tegye és ruházattal bekülyge nekie, mert semmi kedve nem volna Colosváratt laknia”.⁴¹⁶ Egy másik tanú szerint a levélben az állt, hogy „pénzecskejét, ezüstműjét, ruházatját külyge nekije, bora is volt, mert szólót is művelt magának [...] írta vala, hogy tetszik az ott lakás, és ő ott marad”.⁴¹⁷ Ezek szerint ez a legény Szebenben akart maradni, részben azért, mert ott előnyösebb megélhetési feltételeket talált, másrészt esetleg a perben említett Angalit nevű szolgáltótól akart messzebbre kerülni. Arról is „árulkodnak” ezek a tanúvallomások, hogyha valaki megfelelő családi háttérrel rendelkezett, akkor már legény korában bizonyos anyagi alapokra, ingóságokra tehetett szert.

Egy kolozsvári származású szíjgyártólegény rozsnýóányai vándorlásáról azért tudunk, mert vándorlása közben házasságot ígért szállásadó nője lányának, majd távozott a városból. A legény 3 hónapig volt Rozsnýón, közben hazalátogatott Kolozsvárra is. Méhes Ambrusné levelehez egy számlát is mellékelte a rozsnýói tanács, mely szerint több mint 56 forintot költött az özvegy a legényre, s a következők szerepeltek benne a teljesség igénye nélkül: „Elsőben adott az asszony Zsigyárhó Istvánnak öregb bőrre, akarvann magát az chében beszerzeni f 7 d –; Mikor ez czéhött követte adott nekie f 4 d –; A dolmánnyal kit esmég el vitt mégbegaszisztatta f 1 d 40; Hogy egykor Zgyárhó István Szöpsiben ment, adott aranyfonalra, de az nem vött rajta, hanem másuvá költötte f 1 d –; Ugyan akkor Pünkösdben Szöpsiben adott az asszony bátya Mihály 2 ezüst tallért, kit az asszony megfizetött f 3 d 60; Innegh Colosvárra menvén with az ő nemzetségének ajándékban 2 imögöt f 4 d –; Ugyan megának Istvánnak csináltatott két imögöt és 2 lábravalót f 4 d –; Az leánykérésekor és koszorúadáskor költött az asszony, az leánykérőkre, ételökre és italukra f 10 d; Ugyanakkor vött nekie egy övet pro d 40 és egy kést pro d 15, f – d 55; Az koszorú adáskor adott nekie f 2 d 50; Mikor inneg elment útiköltségre adott nekie f 2 d –; Három holnapig tartott asztalt nekie, sőt nem csak magának, hanem hol harmad, hol ötödmagának is szállott az asszonyhoz [...], de egy-egy hétre csak 50 d tudván f 6 d 60; Ennek summája teszön f 56 d 54”.⁴¹⁸ Az ügy folytatásáról a város irattárából eddig nem ke-

⁴¹⁴ Kolozsvári emlékirók 174.

⁴¹⁵ Kecskeméti W. Péter ötvöskönyve 222., 223., 225.

⁴¹⁶ KvTJK II/11. 16. – 1611. május 6.

⁴¹⁷ Uo. 17.

⁴¹⁸ KvFasc. II. 105. 2–3. Rozsnýóányai Tanács levele: Nemes és becsületes jóakaró szomszéd uraink és jóakaró atyánkfiái kegyelmeiteknek fejünkint ajánljuk szolgálatunkat, kívánván az mindenható Úr Istenül minden lelki és testi jókat egészségben való hosszú életét nagy boldogul megadatni.

Elmúlt esztendőben közöttünk lakó Méhes Ambrusné Anna asszony, mely özvegy asszony kegyelmeitek között lakos Zgyárhó Mihály úr fiára Zsigyártó Istvánra, mely ifjú legény itt városunkban löttében, az Anna asszonynak az hajadon leányát következő házastársának nyilván jámborok által meghkérette és az házosságra való első jelt, úgymint szoktanak az keresztyének között adni bizonságul, egy tisztességes koszorút egy kicsi ruhával avagy keszkenővel együtt. Mely ifjú legénth colosvári Zgyártó Istvánt admoneáltattjuk, hogy hihi mellé jönne ránk, megfelelően de az mind ekedigh sem lött, hanem intésünket hátravötte. Ugyanakkor azon is panaszkodott az szegény asszony, hogy ökegyelmeiktől az meghnevezett Zgyártó István egyszeris-másszoris kölcsönpénzt kérött, mivel most is tartozik az adós, és ugyan ezen levélünk mellett vallotta volt az asszony képebelinek meg az mi atyánfiát Cristoff Györgyöt, hogy minden ügyet forgassa kegyelmeitek előtt, mind az adósságh végeth, mind más szükséges dolgait. De mivel az

rült elő más adat. Mindenesetre a legény nem kis összegeket kért „kölcson”, ami alapján feltételezhető az is, hogy meg volt rá az anyagi fedezete – vagy a szüleinek, itthon Kolozsváron –, hogy vissza is tudja a kölcsönt fizetni.

A kőfaragók és a kőművesek között is dolgoztak olyan legények, akik a fejedelmi parancslévél szerint „oda Colosvárra érkeztenek volna valami kőműves legények”.⁴¹⁹ A Bethlen Gábor által íratott levél név szerint említi őket: Hajdú Istvánt, Vicei Andrást, Szász Jakabot és Gyulafehérvárra rendeli őket. A fejedelem nemcsak arra gondolhatott, hogy az építkezéseihez újabb munkaerőhöz jut, hanem hogy ezek a legények külföldön új, korszerű dolgokat is tanulhattak.

Egyedül a szabók rendtartásában fordult elő, hogy a remek elkészítését ún. jegyzés előzte meg, a remek készítésre a legénynek a céhmestertől kellett időpontot kérnie.

Ahhoz, hogy egy legény a céh tagja lehessen, egyrészt megfelelő származásának kellett lennie (nemzetséglevél – igazolás), másrészt a tanulóéveiről is be kellett mutatnia bizonyítványát.⁴²⁰

A törvényes származás igazolása többnyire rutinfeladatnak minősült, de akadt példa arra is, hogy ez nem volt bonyodalommentes, így Szatmári István fiának esetében: „az elmúlt időben az varga csizmadiák céh egyött vala és Szatmári István fiának meste remekét követten volna. Felállá Varga Tamás s monda, hogy kegyelmek jól meg vizsgálja micsoda ágyból való ez iffjú, mert az mint hallottam, hogy az anyai ágról cigán nemzet vala. Azért, ha az úgy volna az céhben helye nem lehetne”.⁴²¹ Iffjú Kati Mihály vallomásában szerepelt: „mikor Varga Tamás az atyám házánál volt, hogy Mihály cigán mondta, hogy Szatmári Istvánné ő néki vér szerint való atyafia”.⁴²² Wáradí István szücs azt hallotta Varga Tamástól: „Szatmári István sógorai zsendelszeget csináltak az előtt”. Szatmári Istvánné nemzetsége felől a kidei Henczes Ferenc tanú mondta el hitelt érdemlően, mi lehetett az igazság: „Tudom azt, hogy Szatmári Istvánnának az atya Drágban lakott szabad ember volt. Szántóvető szekeres ember volt. Hegedűs Andrásnak hitták, az öreg Kamuti Balást hegedűsséggel szolgálta és mindenképpen magyar keresztyéni módon viselte magát.” A bírák ítélete az alábbi volt: „Mivel az Actor Zakmárj István az I[nctus] törvény Varga János ellen világosan doceálta, hogy Varga Tamás az ő fiát cigán nemzetnek mondotta, mind az céhben, mind egyéb helyeken is, hogy az Zakmári István fia annyáról cigán nemzet volna. Az Actor penigh, mind maga nemzetéről és felesége nemzetéről világos genológiát és nemzetségi levelet is producált, az melyből ki teszük igaz magyar nemzetsége, az mely levél az varga céhben is forgott.” Varga Tamást 20 forint büntetésre ítélték és „emellett mivel az I[nctus] az Actor fiát az céhben diffamálta, tartozik az Actort fiával feleségével együtt az céhben megkövetni, tisztességet megh adni”.⁴²³

iffjú legény [...] dolgokat nem akar vallani az fölött pénzekből, kivonta azt kegyelmetek levele által, hogyha az Anna aszszony megesküszik, azokra, amit az iffjúnak adott kegyelmetök reája erőlteti, hogy satisfactáljon. Annakokáért tisztünk és hivatalunk szerint eljártunk abba, és, írásban vetjük tőle valamit, és mikor mit adott iffjú Zyghártó Istvánnak, melyben erős hitvel mi előttünk meg esküdött, hogy az mind következik a signatura’ szerinth nekie Istvánnak adott mindeneket.

⁴¹⁹ KvFasc. III/198. – 1617. május 30., Kiss 2003. 350–351.

⁴²⁰szabók: JakabOkl II. 61. (1561), tímárok: Jakab 1870. II. 159–160. (1569), szíjgyártók: Jakab 1870. I. 588., csizmadiák: JakabOkl II. 1888. 324. (3. pont), lakatosok: JakabOkl II. 251. (1620–18. pont), asztalosok: JakabOkl II. 351. (1659–17. pont), esztergályosok: Jakab 1870. I. 629. (1532), borbélyok: JakabOkl II. 316. (1643 – 4. pont), ötvösök: Szádeczky 1913. II. 56–63. (1561 – 2. pont), szappanosok: remek készítését követő fél évben kellett bemutatnia nemzetséglevélét: JakabOkl II. 311. (1641)

⁴²¹ KvTJk II/13. 8. – 1630. március 12. – Czismadia Gábor tanúvallomása.

⁴²² Uo. 8.

⁴²³ Uo. 115. Az ügy annál is érdekesebb, ha ismerjük a céh belső feszültségeit ebben az időszakban. Ugyanis a varga- és a csizmadiacéh szétválásának folyamata (1608–1638) ebben az időben játszódott le. A csizmadiák céhmestere pedig éppen a fent említett Szatmári István volt. Nem lehetetlen, hogy az egész

Miután már minden igazolás hiánytalanul megvolt, következhetett a remek elkészítése. Ez a mesterségek miatt is igen különböző módon történt, de általában több mester jelenlétében, ünnepélyes külsőségek között került rá sor. A *tímároknál* a remek elkészítését 4 forintért lehetett megváltani, a *takácsok*nak 4 szövésmintha elkészítése jelentette a remeket, de ha nem sikerült megcsinálni, a büntetés 3 forint volt.⁴²⁴ A *szabóknál* 4 mester előtt kellett a legényeknek számot adni mesterségbeli tudásukról, a *szűcsöknél* a remekes legénynek tudnia kellett megvarrni mindenféle módú ruhát. A *csizmadiák* 4 különféle csizma, illetve kapcaelkészítését írták elő. A *borbélyoknál* 3 féle kenőcs – kenő ír, szederjes, érlelő kenő – elkészítése volt a vizsgamunka, ezt követően kérelmezhetette bárki a céhbe való felvételét. A *szappanosoknál* a remek egy főzet szappan elkészítése volt. A *kőfaragó* lapidáknak ajtókeret és keresztboltozatos helység megépítése, valamint egy műszaki rajz volt a feladata, míg a *kőműveseknek* (maurarius) falrakás. Az *ácsok*nak egy ajtó, valamint egy csatorna hajtás zsindeleyel szegezve jelentette a remeket. A *fazekasok* 1523-ban meghozott végzése szerint 9 vedres boráruoló kantát, négy vedres sós tej tartó fazekat, négy vedres főzőfazekat kellett a remekeléshez elkészíteni.⁴²⁵ A *lakatosok* az első (1472) szabályzatukban a szebeniekkel, brassóiakkal és a segesváriakkal azonos pontokat fogadtak el,⁴²⁶ későbbi szabályzatuk szerint, ha valaki nem készítette el időre a remeket – amire céhmesterek jelenlétében került sor –, pénzbüntetést fizetett. A *kovácsoknál* a legénynek ásót, kapát, kaszát, kötőfejszét kellett tudni elkészítenie, ha nem tudta megcsinálni, akkor még egy évig tanulni kellett a mesterséget. Az *ötvösök* 1473. évi pontjai egy fegyver kívül-belül címerezését, gyűrű készítségét és drágakő belefoglalását írták elő a remekesnek,⁴²⁷ 1512-ben már serleg, gyűrűbe metszett címer, drágakő kötése, kupa, pecsét, aranygyűrű készítség elkészítésével bővítették ki.⁴²⁸ Az 1635. évi céhvégzés részletesebb előírásokat tartalmazott, eszerint a remeket 4 gira ezüstből kellett 3 hónap készíteni.⁴²⁹ Az *asztalosok* remekei rejtekes fias asztal, osztábla, harmadfél szeges láda volt, melyet 8 hét és 3 nap alatt kellett elkészíteniük.

Ha a remek elkészítése sikerült, beléphetett a céhbe a legény, csak a beállási díjat kellett befizesse és egy ebédet/vacsorát adnia. A megszabott beállási összeg igen széles skálán mozgott, tekintettel arra, hogy a szabályzatok más-más időben kerültek összeállításra, másrészt viszont mesterségfüggő is volt.⁴³⁰ Míg a borbélyok 1643-ban alkotott szabályzatában 6 forint és 75 dénár⁴³¹ beállási összeget határoztak meg, az asztalosok 1659-ben már 30 forintot szabtak meg, a csizmadiák ugyanebben az évtizedben 28 forint 50 pénzt. Ehhez a költséghez járult a collatio, vagy mesterasztal költsége, amely a néhány dénártól 3–4 forintig is terjedhetett. Ha más városból telepedett be egy mester Kolozsvárra, és itt a városban is folytatni akarta mestersége üzését, akkor néhány forinttal magasabb összeget kellett fizetnie, amellett, hogy bemutatta a származását és tanuló idejét illetve céhtagságát bizonyító iratokat.

Vizsgáljuk meg, hogy a szabályzatokhoz képest, mit is tartalmaznak a céhek jegyzőkönyvei, mesternévsorai és egyéb iratai.

ügyben fontos szempont volt a csizmadiák egyik vezetője rossz hírének keltése. KmOL Céhiratok, Csizmadiacéh Fond. nr. 2. Fasc. nr. 1. 1–12.

⁴²⁴ 1619. december 18.

⁴²⁵ Jakab 1870. I. 506–507.

⁴²⁶ Uo. 506–507.

⁴²⁷ Uo. 499.

⁴²⁸ Uo. 580–581.

⁴²⁹ Jakab 1870. II. 618.

⁴³⁰ szabók – 1561 – 6 forint; takács – 1619 – 4 forint 50 pénzt; tímár – 1569 – 10 forint; szíjgyártó – 1514 – 4 forint; csizmadiák – 1650 – 28 forint 64 pénzt; lakatosok – 1620 – 5 forint 50 dénár; asztalos – 1659 – 30 forint; ács – 1625 – 8 forint; mészáros – 1569 – 6 forint; kovács – 1640 – 12 forint; borbély – 1643 – 2 arany forint 25 dénár; ötvös – 1561 – 6 forint; szappanos – 1641 – 8 forint.

⁴³¹ Ekkortájt egy aranyforint 300 dénárnak megfelelő összeget ért, ami 3 számítási forintnak felelt meg, tehát a beállítás összege 6 forint 25 dénár körüli összeg lehetett. Dányi–Zimányi 1989. 52.

Ha valamely mestertársukat komolyan akarták büntetni, például a fazekasok, akkor megtiltották, hogy legények szegődhessenek hozzá: „Anno 1631 die 6 Januarii bizonyos dolgok lévén, az ki nem kicsin dologi ily büntetést vetnek céhul Gyarmati János uramra az vagy eszten-deig legény ne adattasék neki, az vagy három forintot aggyon”.⁴³²

Ha egy legény kontárkodott, akkor egyes esetekben a mestere jótállhatott érte. A fazekasok jegyzőkönyvének bejegyzése is megőrzött ilyen eseteket, pl. „29 decembrisnek 1617 – Aprilis 10 napján egy Mihály nevű legény Lusch kontárkodott, Nagy Mihály szólt, lett kezes érette fr 1”.⁴³³

A legényeknek is voltak jogaik, így ha mesterük nem megfelelően bánt velük, akkor a céhnél bevádolhatta. A céh elöljárói megtárgyalták az ügyet, és kiszabták az illő büntetést, így tettek a kovácsok 1654-ben Horton Bálint mestertársukkal: „Vagyon büntetésben, hogy az maga legénye vádlotta valami dologért, az büntetés f 3”.⁴³⁴ Sajnos az okot nem rögzítette a jegyzőkönyv. A fazekasoknál történt 1615-ben, hogy Vásárhelyi Gáspár mester nem akarta legénye, Kantha János munkáját kifizetni, ezért a céh fizette ki helyette az elmaradt pénzösszeget, 1 forint 50 dénárt, nehogy a bíró elé kerüljön az ügy.⁴³⁵

Az ötvöscéhek a többiekénél jóval nagyobb iratanyaga maradt fenn, ezért több és részletesebb adattal rendelkezünk e céh életéről, mint a többiekéről. A jegyzőkönyvek a legények életének szinte minden területére betekintést nyújtanak. 1639-ben egy temetésen szólalkoztak össze a legények az ifjú mesterekkel, máskor éjszakai randalírozás ügye került feljegyzésre. 1652. decemberében Seres István a néhai Seres János fia, egy éjszaka részegen ment haza a műhelybe, majd összeszedte szerszámain, és otthagya mesterét,⁴³⁶ a céh 50 dénára büntette meg, a neki ezt követően munkát adó Medgyesi István mestertársukat pedig 2 lat ezüst bírság fizetésére kötelezték.⁴³⁷ 1650-ben a céh vont felelősségre kontárkodó ifjút: Bakos István Brassóból jött a városba, de a brassói ügyeit sem rendezte el, már Kolozsváron is követett el kihágásokat. Brassai Andrást gúnyolta, a dolgot a céh vezetősége elé utalták. Közben a legény már el is ment a városról. Az is kiderült, hogy Szentgyörgyön is korábban és ez idő tájt is kontárkodott, így a céh azt a döntést hozta, „ha hazajöven, mivel itt való fiú, itt céhben akar állani, az contárságért külön való büntetése leszen”.⁴³⁸ Megeesett az is, hogy nem egy-egy legénnyel volt probléma, hanem többel is. 1648-ban bepanaszolták a mesterek: hogy „ők [ti. a legények] az üdöt csak hivalkodással töltik el, mesterembert nem akarnak szolgálni.”⁴³⁹ A céh erre úgy határozott, hogy csak az a legény készítheti el a remekét, aki előtte híven szolgálta mesterét.⁴⁴⁰

Az ötvöscéh azt is feljegyezte, mikor kezdtek a remek elkészítésébe a legények,⁴⁴¹ ennek oka a munka elkészítésére adott 3 hónap betartásában keresendő. Rázmán István 1646-ban úgy hagyta el a céhet, hogy remeke csak félig elkészült el. 1649. júliusában tárgyalta a céh, hogy folytathatja-e, „mivel hogy hasonló dologról ökegyelmek nem emlékeznek, hogy történt volna,

⁴³² KmOL Céhiratok, Fazekascéh jegyzőkönyve 20. v.

⁴³³ Uo. 5. v.

⁴³⁴ KmOL Céhiratok, Kovácscéh, nr. 1. 74.

⁴³⁵ KmOL Céhiratok, Fazekascéh jegyzőkönyve 2.

⁴³⁶ JakabOkl II. 162–164. Az ötvös legények artikulusai szerint a legénynek előre be kellett volna jelentenie 14 nappal, hogy el akarja hagyni mesterét.

⁴³⁷ Novák 1913. 26.

⁴³⁸ KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 49. 9. r.

⁴³⁹ KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 49. 6.

⁴⁴⁰ Uo.

⁴⁴¹ KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 9. „Eodem Anno 1652 Die 7 Septembris Attak ki Céhül ökegyelmek Gebel Kádár Györgynek az mesterremeket.

Eodem Die Zilahi Pál követte az mesterremeket elsőben.

Eodem Die Neb Martinus az mester remeket elsőben.

Anno Eodem. Die 28 Septembris. Céhül ökegyelmek meghengedik Fenesy Mártonnak, hogy az remeket el készítse, noha letötte volt egy ideigh, de bizonyos okokra nézvé.”

se nem olvastak [...], hogy valaki remeket annyi sok üdőre félben hatta volna, mint Rázmán István majd három esztendeig [...].⁴⁴² Végül is egy girás poharat kellett zálogul adnia, s ha a céhet „megtréfálja”, az a céhé maradjon.

A remek elkészítését kolozsvári szokás szerint a házasság, illetve a város könyvébe, vagyis a polgárok sorába való felvétel követte, csak ezek után válhatott bárki is a céh teljes jogú tagjává. Az asztalosok 1659-es szabályzata szerint az a legény, aki a remek elkészítése előtt eljegyezte magát, 3 forintot fizetett. A kovácsok a remek készítése előtt házasságot kötött legényt 4 forintra büntették meg. A kőművesek a remek készítése előtt megházasodott legényt kontárnak tekintették, aki nem dolgozhatott másokhoz társulva. Az ötvösöknél is büntették, ha valaki korábban megnősült. Balásfi Bálint ötvösmester feljegyzései tanúsága szerint 1616-ban „voltam én is adós a céhnek Baiusz Péter beállásáért forint 3 d –, előbbvaló házasságáért forint 4 d –.”⁴⁴³ Egy másik ifjú mesterért, Iffiu Mártonért pedig kezességet vállalt, ezzel együtt már összesen 12 forintra tartozott a céhnek. A szappanosok szabályai között pedig olyan is található, amely ki mondta, hogy amennyiben a legény a remek elkészítése után nem házasodott meg, nem tarthatott sem inast, sem legényt. A szabályzatok rendelkeztek mester lányával vagy özvegy mesternével való házasságról is, ekkor a beállási költség felére is csökkenhetett.

A céhtagság felé a következő lépést a polgárkönyvbe való bejegyzés, azaz a polgárság tagjai sorába való felvétel jelentette. Az eskü után beírták az ifjú mesterjelölt nevét, nemzetségét, a szülei nevét, és ajánlóinak nevét a város polgárkönyvébe.⁴⁴⁴ Az ajánlók az ifjú kézműveseknél gyakran a céhmesterek voltak, akik egyben felelősséget is vállaltak fiatalabb társukért. 1587. február 25-től vezették a polgárkönyvet Kolozsváron. A százférfiak 1599. július 13-i gyűlésén ezt megerősítették: „[...] ökegyelmek el végeztek volt, minden afféle beírandó személyek micsoda módgyával és minemű conditiókkal íratassanak be az város könyvében, és minth élhessenek az városnak szabadságával, mely végezéseket mostan is ökegyelmek egyenlő voxzal ratificálják [...].”⁴⁴⁵

Mindezek után írták be az ifjú mestert a céh könyvébe (mesternévsorába), és vált az illető személy a céh teljes jogú tagjává.

A legtöbb céhnél a mesterasztal adására a céhbe lépés egyéves évfordulóján került sor (a remek készítését a kismesterasztal követte). Ezek költségei a beállási díj többszörösére is rúghattak. A szabóknál 1642-ben a köszönő pohár megváltása 12 forintba, míg a mesterasztalé 32 forintba került.⁴⁴⁶ Az ötvösök feljegyzései között a mesterasztal egyik legfontosabb tartozéka-ként, a borra kiadott összeg szerepel: „Sámuel mester az bor árában maratt adósa az mestereknek collatiójakor, ki elkölt öt forintra és ötvenhat pénzzel f 5 d 56.”⁴⁴⁷ Azt, hogy ez mennyire volt megterhelő anyagilag a mesterekre nézve, mutatja az is, hogy nagyon sok bejegyzés van a céhek jegyzőkönyveiben, amelyek a collatio fejében beadott zálogokról szólnak. Így a csizmadiacéhben pártát, ezüst poharat adtak zálogba a mesterek.⁴⁴⁸ A kovácscéh jegyzőkönyvében fordult elő a következő bejegyzés: „1648 die 8 Decembris SzentGyörgy Pál tartozik az maga mester asztalért, úgy mint f 12, az melyre vagyon egy párta öv zálagban, kilenc boglárval és tizennégy láncszemmel, ezüst majcos”.⁴⁴⁹ A zálogok a család ingó vagyonát képezhették, a kiváltás pedig évekre telt.

⁴⁴² KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 7., Novák 1913. 18.

⁴⁴³ KvTJK II/18. 154. 1616.

⁴⁴⁴ Jakab 1870. II. 291.

⁴⁴⁵ KvTanJk I/5. 173. r.

⁴⁴⁶ KmOL Céhiratok, Magyar Szabó Céh, nr. 31. Bevételi könyv 7–7.v.

⁴⁴⁷ KvTJK II/18. 238. – 1624, pontos dátum megjelölése nélkül, de Eötvös Sámuel alias Pap 1624. március 2-án állt be a céhbe a mesternévsor szerint. KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 4. 136. v.

⁴⁴⁸ KmOL Céhiratok, Csizmadiacéh nr. 4. 11. r.

⁴⁴⁹ KmOL Céhiratok, Kovácscéh nr. 1. 68., de szinte mindegyik mester nevével hasonló feljegyzés található. Pl. a jegyzőkönyv 69., 70., 72. oldalán: „1648 die 20 Decembris Szép István az nagy mester asztalért tartozik f 12 d 80, arra vagyon szalagja egy öreg udvari pohár. Tárkány Mihály az mester asztalért

Ifjú mesterek és feladataik

Az ifjú mesternek vagy mestereknek a céh legifjabb tagjai minősültek, céhenként változott, hogy hányan is voltak, de 4–6 fő volt a legtöbb. (Az asztalosoknál maximum 4 fő volt, esztergályosoknál a két legifjabb viselte ezt a tisztséget.)

A szabályzatok szerint az ifjú mesterek egyik legfontosabb feladata a temetéseken (temetési menetben is) való részvétel, illetve a sír megásása volt. A szabó-, az asztalos-, a kőműves-, a lakatos-, a mészáros-, a kovács- és az ötvöscéhben a szabályzat pontosan előírta az ifjú mesterek feladatait: a *sírásás* mellett ők *vitték a koporsót*, és a gyászolókat a házhoz kellett kísériük. A céhek megkülönböztettek céhhez tartozó halottat, illetve idegent, ez utóbbiak temetésekor némi pénz is járt a sírt megásó ifjúmestereknek. A szertartástól távolmaradóknak természetesen különböző nagyságú büntetést kellett befizetniük a céh kasszájába.

A fentiekén kívül további, az ifjú mesterek által elvégzendő feladatokat a szabályzatok csak néhány céhnél sorolnak fel. Ezek a feladatok utalnak arra, hogy valóban fiatalabb korú mesterek látták el ezeket, nem úgy, mint a 19. században, amikor akár évtizedekig várni kellett a cég tagjainak sorába való felvételre.

A tímároknál a ruhafertőket kellett *tisztán tartaniuk*, másik feladatuk pedig a vásárok alkalmával az *áruló szín ajtajainak kinyitása* volt. Az asztalosoknál az ifjú mesterek feladata volt a vásárok idején a *céh sátrainak felállítása*. A csizmadiaacéhben karitatív feladatot is elláttak: szükség esetén az öreg, ápolásra szoruló mestereket gondozták. A lakatosoknál mestertársuk *lakodalma* alkalmával az ifjú mesterek *szolgáltak fel*, és ha igényelték, *idősebb társaikat hazakísérték*.

Meg kell jegyeznünk, az általunk ismertetett céhszabályok már a reformáció idején vagy később keletkeztek, a korábbiakban az ifjú mesterek egyik legfontosabb feladata az oltárok rendben tartása volt, ez azonban 1550-es évektől a reformáció kálvini, majd antitrinitárius ágának kolozsvári térhódításával megszűnt.

A céhek más iratai ugyanakkor sokrétűbbnek mutatják be az ifjú mesterek feladatait és kötelességeit. Az ötvösök jegyzőkönyve szerint 1638-ban az ifjú mesterek egy arany poharacskára metszették fel nevüket. A felirat szerint: „Midőnn annakutánna rendszerént vénség h közzé jutottak volna, az utolsó, az ki idejében az pohár készült, az kolcsosmester tisztit elérte volna, mind az előtte valók, és utánna való iffjak is, egyenlő akarattyokból azt az meghnevezett pohárt, az egész céh számára offerálák, és az céhládájában beadák emlékezetre, hogy az ő utánnok következendő iffjak is, az céhez való szerettöket ezen módon observállják.”⁴⁵⁰ Az ifjú mesterek közül a legfiatalabb volt a *kulcsosmester*, aki arra ügyelt, hogy a céhgyűlésről távolmaradók büntetésüket a számadáskor befizessék.⁴⁵¹ Egy 1649. évi végzés szerint, kolcsos mesterek vigyáztak arra is, hogy az országos vásárok idején a céh minden tagjának egyenlő esélye legyen a céh olvasztótégelyéhez hozzájutni.⁴⁵² A többi céh esetében más munkákat jegyeztek fel, amiket az ifjú mester kötelessége volt ellátni. A szappanosok az 1643-as végzése szerint: „Végezték az böcsületes céhben, hogy az céhattya választásakor, vigyen az iffjú mester az céh házhoz egy szekér fát, minél jobbat talál”.⁴⁵³ A szabócéhben, amely számos szőlővel rendelkezett, az ifjú mestereknek a szüreten való részvétel mellett a további tennivalókban is részt kellett venniük:

tartozik f 12, arra vagyon szálagban egy sima udvari pohár. Szárazberky Nagy Mihály az nagy mester asztalért tartozik f 5 d 76, arra vagyon szálag egy öreg udvari pohár.”

⁴⁵⁰ KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 49. 3. r.–4.

⁴⁵¹ Uo. 8. „Anno 1650. Die 12. Februárii Hasonlóképpen az kik az becsületes céh gyűlésekor magokat absentallják az céh levele szerent két lott ezüstön marad, ha vakmerőségéből cselekeszi. Ebben is illyen mód tartassék, hogy amenni nehezék ezüstön marad, annyiszor való tizenhat pénzt tartozzék le tenni. Ezekre az büntetésekre céhmester uraink az kolcsos mesterrel edgyüt gondot visseljenek, hogy számadáskor tartozzanak elő adni.”

⁴⁵² Novák 1913. 18.

⁴⁵³ KmOL Céhiratok, Szappanoscéh nr. 1. 7. v.

„Die 10 Januarii 1647 Attunk apánk uramnak az esztendőben eceris mászzor is, az Becsületes céh szöleje mieltetésére, az vincellér fizetésével egyyüt f 97 d 75. Attunk apánk uramnak az mostani vacsora az időhöz képest f 15 d – , öt nap itt fenn fáradozván magunkra és az ifjú mesterekre költöttünk f 4 d 25”⁴⁵⁴ Ugyanakkor a céh háza körüli építkezési munkálatokban is mindig számított a céh arra, hogy az ácsok, kőművesek mellett az ifjú mesterek segédkeznek.⁴⁵⁵

Az ifjú mesterek feladatai néha rokoníthatóak az öreglegényekével, de már éles határ húzódott közöttük és a legények között, ők már a céh teljes jogú tagjai voltak. Ez a sokféle szerep egyfajta archaizmusként maradt meg a 17. századi kolozsvári céhes életben.⁴⁵⁶

A céh vezetése – céhmesterek

A céh vezetésére évente-kétévente választották *céhmesternek* vagy *céhapának* nevezett előjárókat. A 16. századot megelőzően csak azt kötötték ki, hogy a két nátióhoz tartozó céhmesterek felváltva – vagy esetleg ketten egy időben – viseljék a tisztséget. A reformációt követően változott a helyzet, ugyanis nemcsak nátió, hanem felekezet szerint is választották a céh vezetőit. Az asztalosoknál kimondták, hogy a céh két vezetője közül az egyik magyar, a másik szász legyen, a kőművesek céhét 3 mester vezette, közülük egy mindig szász volt. Az esztergályosoknál, ötvösöknél, ácsoknál is az asztalosokhoz hasonlóan alakult a helyzet, a szappanosoknál pedig a két nátió tagjai felváltva viselték a tisztséget. A csizmadiák és lakatosok határozatai szerint nátió és „religio”, vagyis nemzetiség és felekezet szerint viselték a céhmesteri tisztséget.⁴⁵⁷

A céhmester választásának időpontja céhenként változott. A szűcsöknél erre karácsonykor került sor, a mészárosoknál március 5-én, a kőműveseknél június 24-ét követően, a fazekasok-

⁴⁵⁴ KmOL Céhiratok, Magyar Szabó Céh, nr. 34. 11. v.

⁴⁵⁵ KmOL Céhiratok, Magyar Szabó Céh, nr. 35. 16. „1655. Die 4 Martii Az kapu között az pince ablaka meghbomlot vala, úgy hogy egy ember alá mehetett volna rajta, egy követ csináltattunk reá, fizettünk az kőművesnek az kövel egyyüt, f 1 d 25. Kovácsnak aki a vasat csinált az ablakban, vassal egyyüt fizettek munkájától f 1 d 20. Mikor az ablakkövet becsinálta az kőmies, egyyéb bontogatás is volt rajta, fel kellett verni az követ az kolcsos mester ifjú mesterekkel egyyött ott forgodtak, egy kevés mész fővény is kellett, költöttünk az kőmiesre az ifjú mesterekkel egyyött f – d 30. Die 13 Martii Az ifjú mesterekre és magokra is költöttek f – d 50.”

Uo.17. r.–21. „6 Aprilis Az nagy romlás, égés után az céhházból az földet letöltöttök, fogadtunk három napszámot, adtunk húsz pénzt egyiknek, tt f – d 60. Ugyanazoknak meg is fizettük 2. napra f 1 d 20. 12 Aprilis az földet az köszen levonattuk, hátolis elhordattuk az veremben, hárman voltak f – d 68. Die 27 Augusti elvégeztek az házatt az ácsok [...] meghalkottunk volt velük, fizettünk nekik hetven forintot f 70. 29 Julii Az céhház építésére szegedtünk meg az ácsokkal, beszercei emberek, az edgik Áts Bartos, az másik Áts György, ígértének nekik hetven forintot f 70.”

„Anno Domini 1655 Die 9 Augusti A becsületes nemes szabó céhnek megégett, romlott házához hozzá fogván az ácsok, Istennek segítségéből építeni akarván, költöttünk ételekre az mint következik, mivel hárman voltak magunk is az kolcsosmesterrel hárman voltunk. Ennyi költségnek ezért kellett lenni, mind három kőmies volt azok mellet, voltak melletk három az ifjú mesterekben négyen, magunk is hárman voltunk, mind ebéden, vacsorán így költöttünk: [...].”

„Die 13 Augusti Hárman voltak az kőmiessek, azok mellet volt hat nap napszámot, fizettem nekik napra, egyiknek d 20, f 1 d 20, volt négy ifjú mester, magunk is hárman, az ácsok is hárman voltak ebéden vacsorán, költ: [...].”

„9 Octobris Azután az plébánia ház felől megcsináltattuk az közt, az szoros mellet is az mi részönket meghcsináltattuk, fizettünk az ácsoknak f 6, haton voltak. Három ifjú mesterek is voltak az kolcsos mesterrel, azoknak is kellett gazdálkodnunk az ácsokkal [...].”

⁴⁵⁶ Kassics Ignác: *A Magyar országai mesterembereket ezeknek legényeit ... illető kegyelmes királyi rendeléseknek kivonatai*. Bécs 1835. 99–130.

⁴⁵⁷ KmOL Céhiratok, Csizmadiacéh nr. 4. 6., KmOL Céhiratok, Lakatoscéh nr. 7. 16. r.

nál Bőjtelő hava vagyis február 21-én,⁴⁵⁸ a kötélverőknél csak kétévente. Ezek a napok a „céh napjai” voltak, melyek egy része még az oltárfenntartó társulatok idejéből maradt fenn és vált hagyományá. A választásokat megelőzte a korábbi tisztségviselők számadása. Több céhben *számvevőt* is választottak a céh vezetői mellé, hogy még jogszerűbb legyen a céh vagyonának kezelése.⁴⁵⁹ Ez tulajdonképpen a város vezetésének lemásolása volt kicsiben, hiszen a város vezető testületeinek kézművesek is tagjai voltak, s a mintát onnan hozták a céhes életbe.

A *céhmesterek* a céhet képviselték, biztosították a céh vagyonának (céhház, bástya, szőlő) fenntartását. Ők hívták össze a céhgyűléseket, és szabták ki a szabályzatot alapul véve a bírságokat. Mindezek mellett legfontosabb feladatuk volt a céh érdekeinek védelme, ők jártak el céh pereiben, valamint képviselték országos fórumokon (ld. céhuniók). Néha azonban több feladattal és felelősséggel járt a céhben a tisztségviselés, mint amennyi előny származott belőle. Nem véletlen, hogy a kovácscéhben 3 forintra büntették azt, aki nem vállalta el e tisztséget. A szabónknál – akik, mint már említettük, kiterjedt szőlőkkel rendelkeztek – a céhmester feladata volt a szüret zavartalan menetének biztosítása,⁴⁶⁰ az ötvösöknél a halottak eltemetésének ügyintézése tartozott még feladatai közé.⁴⁶¹ Ha a céh háza megrongálódott, vagy fel kellett újítani, a dolgok intézését természetesen a céhmesterek felügyelték.

A céhmester feladatai tehát igen sokrétűek voltak, viszont komoly előnyöket is élveztek. A szappanosok jegyzőkönyvében szerepel az újesztendei ajándékra való utalás: „Annak felette minden céheknek így szép rendtartások vagyon, hogy minden új esztendőben megshzokták az céh attyát megajándékozni érdem szerint tiszteséges ajándékkal egy óntálat, az céh annyát pedig egy tiszteséges ingválnak való gyoltstot, az szolgálónak egy kést a fáratságáért”.⁴⁶² A fazekasoknál 1621-ben, mikor a céhmester leánya férjhez ment, a céh egy ezüstkanalat adott ajándékba, de az árát sajnos nem jegezték fel.⁴⁶³

A céh vezetéséhez tartozott a *látómester* is, aki a többiek által előállított termékek minőségét ellenőrizte. A csizmadiák előírták szabályzatukban, hogy a látómesterek kéthetente látogassák meg mestertársaikat, az asztalosok látómesterei pedig vásárok idején az idegenek által a városba behozott áru minőségét is megvizsgálták. Mindez fokozottan érvényes volt a mészárosokra, városi végzés szerint, „[...] hogy pedig az látómesterek is szorgalmatosság legyenek az ő tisztekbe, az vásárbírák vigyázanak az mészárszékre is, hogy jó és ételre elegendő húst árulljanak, ha mi fogyatkozást látnak pedig nekik meg az látómesterekkel, és ha fogaggyák bíró uramnak tanácsával egyetembe tegyék hírré”.⁴⁶⁴ Ez azt mutatja, hogy a látómestereknek a városi tisztségviselőkkel karöltve igen nagy hatalmuk volt.

⁴⁵⁸ KmOL Céhiratok, Fazekascéh jegyzőkönyve 41–42. – „Anno 1626 Bőjt előtt való hónap 21 napja az mestereknek fő céhnapjok volt. Az régi atyáinknak szép rendtartások szerint céhmesterek választás szerint, céhmesterré választottak: céhmesterré Viski Fazakas Márton, melléje kolstartónak Zilahi János.”

⁴⁵⁹ KmOL Céhiratok, Lakatoscéh nr. 7. 15. v. „Anno Domini 1656. Die 29 Januarii Számvevőnek választottak Rigay Lakatos Gáspár urat, ifjak közül: Nagybányay Istvánt, céh vagyona: f 82 d 10½.”

KmOL Céhiratok, Kovácscéh nr. 1. 25. v. „1654 die Februárii Választotta az bechületes kovács céh Óvári István urat főcéhmesternek, második céhmester: Tárkány Ferenc, számvevők: Pál kovács, Lang István, Tordai István, Farkas György, számvevők attak be céhmester uramnak az céhnek proventusát.”

⁴⁶⁰ KmOL Céhiratok, Magyar Szabó Céh nr. 35. 16. Exitus Pecuniarum Adukt az Apánknak szőlő mivelésre f 50.

⁴⁶¹ KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 49. 7. – „Eodem Anno (1650) Die 8 Januarii Céhül végeztek ökegyelmek, hogy céhmester uraiméknak vigyázások legyen reá, micsoda halottat fogadnak fel temetni, pénzes halottat, az mely az céhnek kissebségére lehetne, mint néha meg is történt.”

⁴⁶² KmOL Céhiratok, Szappanoscéh, nr. 1. 6. v. – 1643.

⁴⁶³ KmOL Céhiratok, Fazekascéh jegyzőkönyve 17. r.

⁴⁶⁴ Liber-decreta 7. – 1584. március 1.

A céh mint munkaszervezési forma működése a városban

A céheknek az egyik, ha nem a legfontosabb funkciója kezdettől fogva a munka összehangolása volt a céhtagok között. Természetesen másképp működött a céhek létrejöttének korában, és másképp a koraujkorban, amikor a magyarországi és erdélyi céhek életében is az bezárkózás szakasza következett. Míg korábban alig valami került szabályozásra, a 17. században változott a helyzet, mert a céhszabályzatokban egyre több mindent szabályoztak pontosan és körültekintően.

Mindig is az egyik legalapvetőbb kérdést volt, kinek mekkora a műhelye, és a mesteren kívül hányan dolgoztak ott. A legények mellett az „utánpótlást” az inasok szegődtetése biztosította. Már ekkor előírták, egy-egy mesternél hány inas tanulhatott egyszerre, ami eleve korlátozást jelentett. A szücscéhek az 1558-as szebeni országos gyűlésén kimondták, hogy mivel a kolozsvári mesterek a céhlevél ellenére 2 inast is szegődtettek egyszerre, az ott mesterséget tanulókat elkergetik, vagyis másutt nem alkalmazzák.⁴⁶⁵ A szappanosoknál is, valamint a csizmadiák 1650. évi végzésében előírták, hogy egy mesternél egy időben csak 1 inas tanulhatott. A lakatosoknál egyidőben 2 inas alkalmazására volt lehetőség. A szíjgyártók 1574-ban egyszerre egy mesternél egy inas és egy legény tartását engedélyezték, az ötvösök pontjai szerint: egy mester nem vállalhatott több munkát, mint amennyit 2–2 inassal és legénnyel el tudott látni.

Közös nyersanyagbeszerzés

A nyersanyagbeszerzést nagyon kevés céh szabályozta pontosan. A legkorábbi, céhek számára megfogalmazott privilégiumok megnehezítették az alapanyagok kivételét, hogy ezzel elősegítsék a helyiek nyersanyagbeszerzését. A 17. században is csupán a nyersbőrre és a posztóra vonatkozott a kiviteli tilalom.⁴⁶⁶

Mindössze két céh szabályzatában volt szó az alapanyagbeszerzésről. A csizmadiáké kimondta, ha valaki a mesterek közül mesterségük gyakorlására alkalmas bőr eladásáról értesül, akkor a „bőr vételére rendeltett mesternek” jelentse.⁴⁶⁷ Eszerint a céhnek közös megbízottja volt, a szabályzat értelmében hétfőn és csütörtökön a céhmester házánál lehetett megvenni az alapanyagot. Az asztalosoknál a fűrészelt deszka vételéről hoztak hasonló határozatot, mely kimondta, hogy azt a céh pénzén kell megvenni, és a céh házánál osszák szét.⁴⁶⁸ A kontárok piaci nyersanyagbeszerzését minden eszközzel akadályozták.⁴⁶⁹

Egy per kapcsán a törvénykezési jegyzőkönyvekből kapunk képet a tímárcéh nyersanyagbeszerzéséről. Baka Ferenc mészáros követelte a tímároktól egy borjúbőr árát. Az ügyben Hannes Beill így vallott: „Tudom, hogy az borjúbőrt, melyet Baka Ferencről elvitt Szabó Pál, nála vagyon az I.-nál és a második kérdésben, hogy az I.-nak borjúbőrnek az árát magam házánál megattuk céhül.” Székely György tímár vallomása is az előzőt erősítette meg: „Hallottam gyakorta az Actortól, hogy kérte a borjúbőr árát az I.-tól. [...] az céh ez Kőházi Andrásnak az ő két borjúbőriért egy jó kiművelt juh bőrt attunk, én ennél egyebet semmit sem tudok.” Pattay Mihály szerint a mészáros maga mondta a tímármesternek, hogy „András uram megatta az becsületes céh neked azt az bőrdnek árát, mondván erre az I, hazud valaki mondotta.” Hannes Klein szerint, „Kőházi Andrásnak az céhmester házánál őkegyelmek a bőrért egy kiművelt bőrt attak”.⁴⁷⁰ A tanúvallomások szerint mindenképpen az alperes Kőházi másképp Steinheiser

⁴⁶⁵ *A céhes élet Erdélyben* 97.

⁴⁶⁶ JakabOkI II. 132.

⁴⁶⁷ Uo. 325.

⁴⁶⁸ Uo. 349.

⁴⁶⁹ Uo. 328.

⁴⁷⁰ KvTJK. II/14. 241–242. – 1632. március 18.

András vétkezett, nem fizette ki a mészárosnak a bőr árát, míg a céhtől elfogadta a cserébe adott kikészített bőrt. Sem a céhszabályzatban, sem egyéb artikulusok között nem található olyan, amely a közös nyersanyag-behozatalra és feldolgozásra utalna, ezért ez csak egyedi, szerencsétlenül végződő eset lehetett. Az viszont mindennapinak tekinthető, hogy a helybeli mészárosok által levágott állat bőrét a tímárok vették meg. A harmincadjegyzékekben több a bőr-behozatalát valamint kivitelét igazoló bejegyzés található mind a tímárok, mind a szűcsök és a kereskedők részéről.⁴⁷¹ Ez jelzi az egyéni nyersanyagbeszerzés fontosságát, tehát a 17. században sem tudták a közös nyersanyagbeszerzés kérdését megoldani.

Az alapanyagbeszerzésben a céhek esetenként összefogtak más városok érdekvédelmi szervezeteivel is, ennek egyik példája a szűcsöké. Az erdélyi szűcsök céhuniója a juhbőr felvásárlása ügyében fordult 1513-ban II. Ulászlóhoz. Az uralkodó, majd 1519-ben a fia, II. Lajos is megerősítette felvásárlási privilégiumukat.⁴⁷² 1520-ban Szeben, Beszterce, Brassó és Kolozsvár cserzővargái és tímárai együttesen fordultak a királyhoz, a bőrfeldolgozásból keletkezett vizsálya miatt.⁴⁷³ Az uralkodó rendelkezése szerint a cserzővargáknak csak a közvetlen családtagok segíthetnek a bőrkikészítésben. A tímárok 1579-ben II. Lajos 1520. március 24-i oklevelére hivatkozva fordultak Báthori Kristóf vajdához a bőrkikészítés miatt, s a szebeni, besztercei, brassói és kolozsvári mesterek újra közösen léptek fel.⁴⁷⁴ A szűcsök is ugyanebben az időszakban – 1577-ben – fordultak a Báthori vajdához, a közöttük támadt vizsálya miatt, mert a besztercei és a kolozsvári mesterek nem tartották be a megegyezés szerinti felvásárlási árakat. A szászöldiek a megállapított 6 dénáros báránybőr felvásárlási árat adták volna a nyersbőrökért, de Kolozsváron és Besztercén 7, sőt 8 dénárt is adtak értük, ezzel a többi mesternek okoztak kárt.⁴⁷⁵ A vajda utasította az említett két városbelieket, hogy a tartsák be céh végzéseit.

Az alapanyagbeszerzés mellett egyes szakmáknál fontos volt az is, hogy a termék előállításának egyes fázisait nem tudták a műhelyben elvégezni, vagy egy-egy munkaeszközt a céh közösen használt. Ezekre szintén a törvénykezési jegyzőkönyvekben találunk példákat. 1603-ban Gergely Antalné azzal vádolt meg egy posztónyíró legényt vagy ifjú mestert, hogy a közös pénzből kivett volna. (Az özvegyasszony valószínűleg férje jogán gyakorolhatta az iparüzést.) Nyíró Dániel tanú így vallott: „Gergely Antalné kárvallásában én semmit sem tudok, kitől esett, hanem azt tudom, hogy az nyíró házban aminémű rendtartásunk vagyon, ott az közpénzből kivitt volt hirönk nélkül, kiért gratiát is hozott, hogy nem hatták mívelni.”⁴⁷⁶ Minden bizonnyal arról az összegről eshetett szó a tanúvallomásban, amit az özvegy a nyíróház használatért fizetett be a céhbe. A céh testületileg bérelte ezt az épületet, hogy a mesterek használhassák egyes munkafolyamatok végzésekor, valamint ha nem rendelkeztek saját műhellyel.

A mészárosok alapanyagbeszerzése már akár komolyabb vállalkozások létrehozását igényelte. 1603-ból maradt nyoma két mészáros (Kaytár István és Kun Márton) vállalkozásának a törvénykezési jegyzőkönyvekben. Kékesy Antal vallomása szerint „Kaytár István és Kun Márton vesznek egy társaságban 26 tehenet, de annakutánna nem tudom mit alkottanak, mert a szomszéd megbetegedék Kun Márton, és sokáig fekvék, szolgát is egyenlőképpen tartottak, az marháknak őrzésében.”⁴⁷⁷ Gáll János vallomásából részlet: „Azt tudom mondani, hogy Kaytár Istvánnak elégsége nem volt rá, hogy az marhának árát meghadhassa, hanem engemet kére, hogy lennék segítségé neki egy kevés pénznek szerzésére. Én azért meghvételben társ nem voltam, nem tudom aztis, mint társalkottanak öszve Márton és Kaytár István az marha dolgából. Mindazáltal hallottam Kaytár Istvántul, hogy monta, hogy nem elégséges ő azoknak az

⁴⁷¹ Pap 2000. 302. Tímár György hozott be 7 tehén bőrt, 1618. október 1-én vámolták el.

⁴⁷² Quellen IX. 129.

⁴⁷³ Uo. 132–133.

⁴⁷⁴ Uo. 370–371., Bethlen Gábor 1619-ben erősíti meg.

⁴⁷⁵ Uo. 352.

⁴⁷⁶ KvTJK II/9. 647. 1603. február 3.

⁴⁷⁷ Uo. – 1603. február 3.

marháknak ki vágására, úgy mondtam neki, hogy fogadja melléje Kun Márton⁴⁷⁸ segéllje ki vagy azt az hat tehenet, mely a többtől megmaradt volt, és annak lábait belit adgya vissza Kaytár Istvánnak, két forintot.” Találkozhatunk olyan esettel, amikor egy mészáros, Baka Ferenc, Czibere Gergely kezessége mellett vett a hajdúktól juhokat, erről már korábban az iparosok vagyoni helyzetéről szóló fejezetben ejtettünk szót.⁴⁷⁹

A mészárosok és a hentellérek a fejedelmi látogatásokkor működtek leginkább együtt, mivel ilyenkor a kíséret eltartása a városra hárult. A hús alapanyagokkal való ellátásért ők voltak a felelősek.⁴⁸⁰ A két céh közös munkavégzése ilyenkor szükségszerű volt, az állatok levágására valószínűleg a város vágóhídján kerülhetett sor.⁴⁸¹

Minőségellenőrzés, -biztosítás

A nyersanyagbeszerzés és a munkáslétszám megszabása mellett a céhek egyre inkább szabályozták a termékek minőségét, a nem megfelelő vagy hibás termékek előállítását nagyon keményen megbüntették.

A céhek előírásai pontosan megszabták a termékek minőségét. A leendő mesternek már a mesterremek elkészítése kapcsán szembesülnie kellett a minőségi elvárásokkal. Ha ugyanis az általa elkészített remek nem érte el a kívánt színvonalat, akkor további éveket kellett a mesteriség tanulására fordítania. A céhelőírások igen szigorú „megtorlásokkal” – akár anyagiakkal is – büntették a nem megfelelő színvonalon előállított remekek készítőit. A remekeknak tehát magasan az átlag fölötti szinten kellett elkészülniük. Érdekes példa Huszár Péter ötvös esete, akinek mesterremekét próba nélkül fogadta el a céh vezetősége. Fejedelmi parancsra 33 kupát – portai ajándékozáásra szántakat – kellett a céhnek egyebek mellett elkészítenie, és ezek egyike remekes legény kezéből került ki.⁴⁸² A fejedelmi megrendelések mindig a legmagasabb színvonalú ötvösmunkákat igényelték, ez most sem lehetett másként. A tény, hogy a remeket a fejedelmi megrendelés egyik darabjaként is elfogadták, azt jelentette, hogy a legény a remek elkészítésekor a mesterség minden apró fogását ismerte és alkalmazta.

A szűcsök 1481. évi szabályzata büntette azokat, akik régi ködmönt adtak el új helyett,⁴⁸³ a szabóknál pedig tilos volt rothadt illetve beavatlan posztóból ruhát készíteni. A tímárok 1652. augusztus 4-én rendelték el, hogy minden mester azzal a mérődeszkával mérjen, amit a céh szabott meg, és azt a mesterek között ki is osztották. Aki kétféle deszkát használt, azt 5 forintra büntették.⁴⁸⁴ A kőművesek tiltották, hogy egyszerre több helyen dolgozzanak a mesterek. Az intézkedés a megrendelőknek is biztosíték volt a megfelelő minőségre, másrészt pedig több mesternek is juthatott a megélhetéshez szükséges munkából. Ha valaki a munkáját félbehagyta, a céh vezetői kötelesek voltak azonnal egy másik mestert kijelölni a munka befejezésére. Az asztalosok rendtartása szerint az ácsok a ház padlásán és tornácán azokat a gyalult deszka alapú munkákat végezheték el, melyekhez nem volt szükség vasszegre. Az egyetlen kivételt a koporsókészítés jelentette, ami nem volt véletlen, hiszen az ebből származó összeg az asztalosok egyik legnagyobb bevételi forrását jelenthette. A céh még az országos vásárok idején is ellenőrzési jogot gyakorolt, így a máshonnan behozott asztalosmunkák minőségét is kontrollálták a céh által megbízott mesterek.⁴⁸⁵ A lakatosoknak tilos volt mesterségüket lakóházon kívül üzni,

⁴⁷⁸ Longa extra 1600. Adójegyzék – KvSzám 8/VI. 96 – ½ dica

⁴⁷⁹ KvTjk II/10. 184. – 1607. július 12.

⁴⁸⁰ Pl. KvSzám 14a/XVIII. 55–56. A belső és külső mészárosok összesen adtak marhahúst 3641 fontot.

⁴⁸¹ Az adójegyzékben külön jelölik a „vágóhídnak házat”.

⁴⁸² Novák 1913. 19., Szádeczky 1913. II. 140.

⁴⁸³ Jakab 1870. I. 502.

⁴⁸⁴ Jakab 1870. II. 687.

⁴⁸⁵ JakabOkl II. 347.

illetve a viasznyomat alapján kulcsot készíteni. A fazekasok 1618-ban és 1619-ben a rendesen ki nem égetett áru miatt bírságolták meg Debreczeni Fazekas Istvánt.⁴⁸⁶

A minőségbiztosítás egyes iparágakban azt jelentette, hogy azokat a nyersanyagokat, termékeket, amelyeket Kolozsváron nem tudtak, vagy amit nem érte meg előállítani, be lehetett hozni a városba. Így a szíjgyártók szabályzatukban megengedték, hogy a bagariabőrökből készült török termékeket behozhassák a városba. A csizmadiák mellett pedig „törökországi szép és jó mívét a kolozsvári kalmárasszony minden időben árulhatott”.

A mészárosok termékeinek jó minőségét a látómesterek állandó ellenőrzése szavatolta. A céh rendtartása szerint „aki nyavalyás állatot vág, a húst vegyék el, az iskolának vagy a kórháznak adják”. A hús árát a tanács és a százférfiak testülete szabta meg, amely árszabások a közgyűlési jegyzőkönyvekben maradtak fenn.⁴⁸⁷

A hús minőségére tehát különös gondot fordított mind a város-, mind a céhvezetés, mind a látómesterek. Alkalmanként egy-egy kirívó eset így is adódhatott, így pl. Pásztor István külső hentellér olyan rossz minőségű húst árult a mészárszékekben, hogy azt a látómesterek elkobozták. Az esetből bírósági ügy lett. A tanúk szerint: „Nézem a húst, de oly vala, hogy nem embernek való volna, még én mondám a látómester uraimnak, kegyelmetek lássa, mit cselekszik kegyelmeitek velem, mert ez bizony nem embernek való hús. Ha kegyelmeitek hozzá nem nyúl is, de minthogy én is hitős ember vagyok, én magam elvetetem tőle, mert nem méltó, hogy a mészárszéken ilyen húst árroljanak. Akkor Pásztor István eléggé szabódék, hogy jó hús, de látni való dologh vala, hogy dögh volt.”⁴⁸⁸ Ezt a többi tanú is megerősítette. A tanúvallomásokból az is kiderült, hogy a tehenet Fodor Györgyné adta el Pásztor Istvánnak, aki vallotta: „Úgy adám el, sőt ugyan megmondottam nekik, hogy úgy vegyék meg, ha jó leszen meghvágni, ha peniglen jó nem leszen, inkább akarom, hogy az ebek egyék meg.”⁴⁸⁹ Egyértelmű, hogy a mészáros nem teljesen jóhiszeműen járt el, és nem tartotta be a minőségi előírásokat. Sajnos azt nem tudjuk, hogy a hús elvételén túl még milyen büntetést kapott a mészáros.

A rossz minőségű terméket előállítót az esztergályosok is büntették.⁴⁹⁰

Az országos limitáció szabályozta, milyen finomságú alapanyagból dolgozhattak az ötvösök. 1609-ben például úgy, hogy a „régí mód szerint ugyan 15 latos ezüsből míveljenek”.⁴⁹¹ A következő országos árszabályzatokban már mindenütt az szerepelt, hogy „tizennégy lótos ezüsből míveljenek az ötvösök”.⁴⁹² A termékeket a céhmester ellenőrizte, amit megkönnyített, hogy minden mesternek saját bélyege volt. Nagyon ritka mesternévsorukban az olyan mester

⁴⁸⁶ KmOL Céhiratok, Fazekascéh jegyzőkönyve 12. r.

⁴⁸⁷ KvTanJk I/5. 205., 208., 215., 236., I/6. 54., 56., 80., 102., 197., 216., 235., 236., 256., 281., 287., 332., 336., 358., 368–370., KvFasc. II/115. 1. r., 6., I/7. 38., 54., 56., 67., 87.

Ezek azonban a 17. század első felére nézve némileg hiányosak. Ha csak azokkal az évekkel számolunk, melyekből maradt fenn húsárlimitáció, ezen évek átlaga meghaladja az 1,5-öt. Ez azt jelenti, hogy évente legalább egyszer-kétszer is limitálták, szabályozták a húсок árait. Ugyanakkor más évekből (1625 és 1647 között, 1637 kivételével) egyáltalán nem maradt fenn árszabás, a harmadik csoportról pedig feltételezhetjük, hogy ezekben az években nem keletkeztek. Ha utóbbiak bevonásával számolunk egy átlagot, akkor ez a mutató csak 0,71. Tehát eszerint nem minden évben kell húsárlimitációval számolnunk.

Nagyon érdekes a határozatok keletkezési időpontja. A határozatok nagyobbik fele – mintegy 68 százaléka – Pünkösöd és Szent Márton napja között keletkezett. Egyötödük Szt. Márton nap után, és mindössze néhányat – mintegy 12%-ot – hoztak a tavaszi hónapok folyamán: március–áprilisban. Abban az évben, amikor csak egy határozatot hoztak, azok szinte kivétel nélkül május–június–július folyamán keletkeztek. Ezek a limitációk a különböző húsféleségeken kívül a már feldolgozott termékek árát is tartalmazták. (A bőrök és a faggyú árait általában külön limitációban szabályozták.)

⁴⁸⁸ KvTJk II/9. 6. – 1597. február 3.

⁴⁸⁹ Uo. 7. – 1597. február 21.

⁴⁹⁰ Jakab 1870 629. (1532.)

⁴⁹¹ EOE VI. 149. – 1609. június 23.

⁴⁹² EOE VIII. 291. – 1625. május 1–29., ugyanezt tartalmazták a következő árszabályzatok is: EOE VIII. 342. – 1626. május 24 – június 16., EOE 387. – 1627. április 4 – 10., EOE VIII. 446. – 1627. október 29.

neve, aki legalább egyszer ne fizetett volna bírságot: „primo peccavit in probatione argenti”, azaz „esett meg az próbában”. Az első esetben 2 lat vagyis 6 nehezék ezüst, a második esetben ennek duplája, harmadszor már 1 gira ezüst volt a büntetés.⁴⁹³ A másik súlyos vétségnek minősült az ötvösöknél, ha a mester a bélyeget nem tette rá az általa készített ötvösműre: „Eodem Anno [1651], Die 6 Maji Hozák be az céh eleiben az Kun Gergely uram szablyákat, az mellyet Eperiessi Bálint uram csinált volt, de mivelhogy az bélyeget reá nem ütötte volt, az mikor kiatta kezéből, az céh levele szerént vetettek egy lott ezüst büntetést reá, de mivel meg tekintvén az őkegyelme idős voltát, és céhhez való sok szolgálattját, megengették őkegyelmek.”⁴⁹⁴

Kontárok elleni védelem

A kontárok, vagyis a céhen kívüli iparosok elleni küzdelmet a céhek már létrejöttük óta egyik fontos feladatuknak tekintették. A ruházat és tisztítás iparához tartozó mesterséget gyakorlók már nagyon korán büntetéssel sújtották a kontárokat. 1479-ben a szűcsök büntették, ha mestertársuk céhen kívüli mesterrel dolgozott együtt, vagy engedte, hogy műhelyében dolgozhasson. Aki ezt megtette, azt kizárták a céhből, illetve újból meg kellett fizetni a belépés díját.⁴⁹⁵ A szabók 1561. évi szabályzata kimondta, hogy idegen mesternek nem szabad a városban szabni, és „mívet csinálni”, a szabálysértőtől elkobozták a terméket, az érték 2/3-a a városé lett, 1/3-a pedig a céh vagyonát gyarapította. Jegyzőkönyvükben szerepel a következő bejegyzés: „kontár elkergetésért attunk a darabantnak f – d 20”⁴⁹⁶ A törvénykezési jegyzőkönyvben is maradt fenn hasonló eset: Almási Szabó István szabómester, mint tanú így vallott az eseményekről, melyben Szabó Balázs perelte Nagyfalui Istvánt: „[...] „mikor odamentem volna az céh küldéséből, hogy Szabó Balázst, mint kontárt meg dülljük, mondám Nagyfaluinak, megbocsássa kegyelmed, mert contár mívet keresünk. [...] Én nem hallottam, hogy szitta volna Balázs Nagyfaluit, s nem is szitta, hanem, hogy én firtattam vala, hogy siessen meg nyitni a ládát [...]”⁴⁹⁷ A források alapján úgy tűnik, hogy a szabók jártak el a legkövetkezetesebben a kontárokkal szemben. A takácsok szabályai szerint is: „aki nem tanulta a mesterséget, az ne gyakorolja”,⁴⁹⁸ s aki nem volt inas, legény a céhben, az ne dolgozhasson Kolozsváron. 1589-ben az erdélyi szász takács céhunió is öt pontból álló szabályzatot fogadott el, melynek célja a *kontárok* tevékenységének megszüntetése volt. A Szász Universitas végzését elfogadták Segesváron, Brassóban, Besztercén, Szebenben és Kolozsváron is, a gyűlésen a várost Hannes Roth takács céhmester valamint Georg Schneider képviselte.⁴⁹⁹ A következő század közepén Kolozsvár képviselői Szeben, Segesvár, Brassó Beszterce, Szászsebes, Berethalom, Enyed, Kisselyk képviselőivel együtt vettek részt a takácsok céhei által tartott gyűlésen, ahol a mesterek 5 pontból álló egységes céhszabályzatot fogadtak el városaikra nézve érvényesnek.⁵⁰⁰ A csizmadiák 1625. évi szabályzata úgy rendelkezett, hogy a céhen kívüliek még a darabontok csizmáit sem javíthatják meg, valamint ha a céhbe belépő legény korábban kontárkodott volna, a céhbe való beálláskor még 4 forintot kellett fizetnie. A szappanosok büntették a kontárokat, termékeit elvehették, mely értéknek az 1/3-a a céhé, 2/3-a pedig a városé lett.⁵⁰¹ Kivételt csak a sokadalmak, vagyis a 4 országos vásár⁵⁰² ideje jelentett, ekkor szabadon árulhatták portékájukat Kolozsváron. A borbélyok is tiltották, hogy közülük idegen legénnyel, kontárral bárki is társuljon.

⁴⁹³ Ld. Sasa Balázs KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. nr. 4. Cluj 1556–1790

⁴⁹⁴ KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. nr. 49. 9., Novák 1913. 25.

⁴⁹⁵ Jakab 1870. I. 501.

⁴⁹⁶ KmOL Céhiratok, Magyar Szabó Céh, nr. nr. 34. Számadások 10. v.

⁴⁹⁷ KvTJK II/14. 268. – 1632. április 24.

⁴⁹⁸ Jakab 1870. II. 531.

⁴⁹⁹ Uo. 321–322.

⁵⁰⁰ Uo. 687.

⁵⁰¹ JakabOkI II. 313.

⁵⁰² Jakab 1870. II. 87. – Szt. Gergely, Szt. Antal, Szt. Lőrinc Mindenszentek napjakor tartottak vásárokat.

A faipar keretén belül több rokonszakmát is találunk, így az sem volt ritka, hogy a szabályzatok a másik mesterség üzői számára tartalmaztak tiltásokat. Az asztalosok 1650-ben nemcsak kontár asztalosok, hanem az ácsok, molnárok munkavégzését is tiltották mind az iskolában, a papok házaiban, mind a városlakók házaiban, illetve külső birtokain is, tehát a város egész területén. Ugyanakkor bizonyos „paraszti” munkák elvégzését lehetővé tették az ácmesterek számára is a vasszegekkel készülő munkák mellett, „ha a miveltető ember nem akar kétfele fizetni”, akkor a házak tornácait és padlását is elkészíthették gyalult deszkából.⁵⁰³ Az asztalosoknál, ha a legény korábbi kontárkodását megbánta, lehetősége volt ezt megváltani: egy évvel tovább szolgálta mesterét.

Van olyan mesterség Kolozsváron, melynek gyakorlói nem alkottak céhet, ilyenek voltak például a fémiparhoz tartozó kannagyártók. Kolozsvár város bírái előtt Kannagyártó Sixtus, mint felperes perelte Joannes Rot segesvári kannagyártót. A tanúként beidéztet szebeni kannagyártó János mesterlegény így vallott: „Mint hogy Szebenben a kannagyártó céhek oly szokása, törvénye vagyon, hogy az oly mesternek aki céhbe nincsen, az legény tovább két hétnél ne mielljen. Sőt a céh ugyan megparancsolja, amely legény ide Kolozsvárra jő, ennek a Sixtusnak tovább ne mielljen. Engemet penigh Kannagyártó János [ti. Joannes Rot] fel nem tiltott az Sixtusnak való mieléstől, hanem mikor az két hét eltölt volna, estve Sixtus leolvassa heti béremet. Még én akkor nem akarván felvenni, hanem mindazonáltal mielni akartam azután is neki, de másnap esmét leolvassa béremet, én is felvevén. [...]”⁵⁰⁴ A tanúvallomás bizonyítja, hogy az iparosnak akkor is be kellett tartania a céh szabályait, ha nem volt testületük a városban, rájuk is vonatkoztak a szász városok szabályzatai.⁵⁰⁵

Az ötvösök tiltották, hogy idegen ötvösművet készíthessen a városban, az országos vásárok idején pedig a céh vezetőinek volt a feladata, hogy az idegenek által árusított ötvösmunkák minőségét, alapanyagát ellenőrizze. Amennyiben nem felelt meg a kívánalmaknak, elkobozták, az áru értékének 2/3-a a város vagyonát, 1/3-a pedig a céh kasszáját gazdagította. A lakatosok mestertársukat, ha az legénnyel társult, 6 forintra büntették, az artikulusok egyike pedig biztosította a lakatosok és a szíjgyártók közötti egyezséget, hogy ami a mesterségükhöz és termékeikhez szükséges, a lakatosoktól veszik, és nem más városról hozzák be.⁵⁰⁶

Az élelmezési ipar szereplői közül a mészárosoknak különleges helyzetük volt. Mészárosoknak tulajdonképpen főleg a belső városrészben lakó céhbeli iparosokat nevezték, míg a külső, hosszú ideig céhben nem szervezett mészárosok a hentellérek voltak. Így ők a mészároscéhen kívülieknek számítottak, de bizonyos ügyekben együtt léptek fel. Az 1559-es szabály szerint a külső mészárosok a heti vásár napján, illetve a hét első napján 12 óráig árulhattak. A század folyamán ez módosult, és a hét 3 napján (hétfő, csütörtök, szombat) hozhatták be termékeiket a városba. A város vezetése a mészároscéh életébe igen sokszor és alapvető ügyekben szólt bele, megszüntették például, hogy 8 mészárszéket kell fenntartaniuk, az áruik árát pedig a tanács és a százférfiak testülete limitálta.

Az építkezési iparágak közül a fazekasok tiltották, hogy a vásárokon kívül külső, vagyis idegen iparosok árusíthassanak. A szabályzat kötelezte a mestereket, hogy az országos vásárok idején – idegen iparosoktól vagy kereskedőktől – vásárolt kályhaszemekből/-csempékből építsék meg a kemencét.⁵⁰⁷ A kötélverők ezzel szemben bármilyen, a szakmájukhoz tartozó termék behozatalát tiltották.

A szükség már akkor is törvényt bontott. Így volt ez a kontárok esetében is. Bethlen Gábor 1619-ben a hadsereg megnövekedett szükségletei miatt kontár szabókkal dolgoztatott Kas-

⁵⁰³ JakabOkl II. 349–350.

⁵⁰⁴ KvTJK II/9. 37. – 1597. március 11.

⁵⁰⁵ Quellen IX. 196. 1555-ben kapták szabályzatukat a brassói önkészítők, ide tartoztak a kannagyártók is.

⁵⁰⁶ JakabOkl II. 353.

⁵⁰⁷ Jakab 1870. II. 538–539. (1617)

sán.⁵⁰⁸ A kassai tímárcéh kénytelen volt lemondani bőrbehozatali kiváltságáról, mert a csizmadiák a nyersanyaghiány miatt nem tudták a fejedelmi megrendeléseket időre teljesíteni. Kolozsváron is nem egy esetben előfordult, hogy a fejedelmi megrendelések teljesítése miatt másoktól vásároltak. Például kopjanyeleket, mert az asztalosok nem tudták a több ezer kopját a Bethlen Gábor által előírt határidőre elkészíteni. Ezek az esetek ugyanakkor egyedinek minősülnek a korszakban, szó sem volt a céhes keretek túllépéséről. Időközben az asztalosok 1659-es céhszabályzatában már külön pontban szerepelt a kopjákra és a kontárokra való utalás, melyet „mivel-hogy kegyelmes Urunk parancsol az országunk szükségire, minekünk céheseknek kellett megfélemlünk, nem a kontárokknak”.⁵⁰⁹ Háborús időszakban valószínűleg nem véletlenül került ez a pont a szabályzatba.

„Egyedi és különleges helyzetek” mindig adódhattak – különösen az építőipar területén –, nem volt ez másképp Kolozsváron sem. Az 1655-ös tűzvészt követően a város óriási engedelményeket adott az idegen, külső iparosoknak, akiket más esetben kontárnak minősítettek volna. 1655. július 1-jén a város már határozatban engedte meg a külső mesterembereknek a munkavégzést, de azt is előírták, hogy itteni ácsok felügyeletet lássanak el a külsők felett.⁵¹⁰ Az idegen asztalosoknak is engedélyezték ugyanekkor a nyersanyag, vagyis a fa vásárlását.⁵¹¹ Szeptember 23-án már arról határozott a százférfiak tanácsa, hogy a fazekasok, az asztalosok, a tölcseéresék és egyéb céhek a szükség miatt ne ellenkezzenek, ha a város újra megépül – vagyis a helyreállítást követően –, megint privilégiumuk szerint élhetnek.⁵¹² A kőművesek rendtartásuk 36. pontja szerint büntették, ha bárki közülük céh nélküli legényt vagy mestert foglalkoztatott. A következő pontban pedig tiltották a velük való közös munkát is.⁵¹³ Az ácsok a kontárokknak a feldozást, tehát javítási munkát abban az esetben engedték meg, ha az illető Kolozsváron lakott, és az adójegyzékben szerepelt, vagyis a város adófizető polgára volt.

A minőségbiztosítás egyúttal a gazdasági versenyhelyzet minimalizálására is lehetőséget teremtett. A cél tulajdonképpen az volt – lehetett –, hogy minden mesternek tisztességes megélhetést biztosítsanak, a gazdagabbak ne kerülhessenek még előnyösebb helyzetbe. A szabók rendszabályai között található olyan pont, amely kimondta, hogy nyíró és szabó egy házban nem lakhatott, hiszen így a szabómester jogtalan előnyhöz jutott volna alapanyag tekintetében társaival szemben. Mint már említésre került, a tímárok a bőr kikészítéséhez csak a családtagok munkaerejét vehették igénybe.⁵¹⁴ A csizmadiák a gazdasági verseny csökkentésére megtiltot-

⁵⁰⁸ Zimányi (Mráz) 1981. 533., Zimányi 1976. 153., Imreh 1992. 61.

⁵⁰⁹ JakabOkI II. 353.

⁵¹⁰ KvTanJk I/7. 84. „Továbbá mivel az itt való céhes ácsok magoktól nem elégségesek arra, hogy ez nagy romlást felépíthessék, minthogy az hetelenség törvént szokott szegni, az szükséghez képest, városul őkegyelmek valamedig annyéra épülhet az város salvo tard’ provomente privilegio fabrorum lignariorum az külső ács mestereket itt munkálkodni admittaliák. És mivel magok is nem ellenzik, concludallják városul, hogyha az építettő gazdák afféle külső faragó és ács emberek fogadnak házak és egyéb szükséges építésre, és kíván az itt való céhes ácsok közül egyet, avagy kettőt azmint az szükség kívánja, az kik az külsőköt az építésbe igazgassák illendő fizetésért tartozzék elmenni, az idegen ácsokkal együtt az felfogadott munkákat végbenninni, és az céh abba ellent ne tarcsion excluso delo et fraude legyen ebbéli alkalmatlóság mindkét részről.”

⁵¹¹ Uo. 84–85. „Az asztalosoknak supplicatiójára végezük őkegyelmek hogy az mostani alkalmatlósághoz képest az külső helyről bejött idegen asztalosokot az itt való munkálkodástól és mesterséghez való favételtől el nem tiltani az míg valamenyere épülhet az város, mert az szükség törvént szokott szegni, de az ő tanítványok legények és inasok ellenek, hogy munkálkodgyanak az nem lehet mégis ne engedgyék.”

⁵¹² Uo. 84. –, [...] se fazekas, se asztalos, se tölcseéres se egyéb céhek bizonyos ideig, valameddig az város annyéra se épül, se külsőköt bejönni és jó munkálkodni ne arceálhassák. Kéretik bírák uréket és az tanácsot, hogy efféle műves embereknek céhmestereket hivatva adgyák elébe, hogymint hogy az elkerülhetett szükség így kívánja abban ne ellenkezzék, annyéra épülne ez romlott haza esmét privilégiumuknak törvény szerit élhetik, nem derogálván ez kevés ideig való szabadsága privilégiumuknak.”

⁵¹³ Balogh 1985. 33. (1581)

⁵¹⁴ Jakab 1870. I. 590.

ták, hogy a vargák csizmát készítsenek, ők pedig nem készíthettek a másik céh termékét, a sarut.

A lakatosok minden olyan művet, amelyet elő tudtak állítani, kitiltottak a városból. A mézárásoknak a többiekkel ellentétben nem a konkurenciától kellett tartaniuk. A város előljáró-sága nem tiltotta ugyan az állatok Magyarországra való kihajtását, de ezt csak abban az esetben engedték, ha a város húsellátását biztosítani tudták.

A fémiparhoz tartozó iparágak közül az esztergályosokat érintette Bethlen Gábornak 1629. február 22-i parancslevele, amely értelmében a brassói mestereknek is meg kell engedni, hogy a vásárokon áruikkal kereskedhessenek. Több céhben is alkalmazták a gazdasági lehetőségek csökkenésére, hogy a mestereknél tanuló inasok és legények számát maximálták, erről már korábban szót ejtettünk (l. ötvösök). A szappanosok pedig kimondták, hogy a sokadalmak, illetve a fejedelem ittléte idejét kivéve főzött szappant nem lehet behozni a városba.

Nem volt véletlen, hogy a gyakori tiltás ellenére annyi szó esett a kontárságról. A jegyzőkönyvekben a büntetési tételek jó részét a kontárkodások képezték. Az ács- és a molnárcéh tagjai sorába 1651. év folyamán felvett Csiki Balogh Istvánt 1655. október 29-én büntették meg, mivel „kontárral társul dolgozott”.⁵¹⁵ Amint a céhiratok mutatják, nemcsak őt büntették meg aznap, hanem Bányai Pétert is, aki „contárokkal társul dolgozott”, ezért 3 forintot kellett fizetnie.⁵¹⁶ A fazekascéh jegyzőkönyvébe 1617-ben jegyezték be, hogy Lusch Mihály legény kontárkodott, Nagy Mihály mester állt jót érte, kezesként 1 forintot fizetett be a céh ládjába 1617. december 29-én (az események április 10-én történtek).⁵¹⁷ Az ötvösöknek is igen nagy problémát jelentett a kontárok léte és munkája Erdély-szerte, ezért fordultak magához a fejedelemhez, aki éppen ekkor, 1643. júliusában tartózkodott Kolozsmonostoron. A fő sérelmüket nem az jelentette, hogy a fejedelem megengedte a török ötvösművek behozatalát az országba, ami természetesen konkurenciát jelentett számukra, hanem a kontárok számának ugrásszerű növekedése. A kontárok ugyanis nemcsak nem adóztak, hanem sok esetben nem a megfelelő minőségű ezüsből állították elő termékeiket.⁵¹⁸

A jogtalan gazdasági előny szerzését is – mint már láttuk – igen szigorúan büntették a céhek. A kovácsok közül Sebestyént jegyezték fel: „1659 esett meg büntetésben, hogy az megtiltott kaszát árulta, az büntetés f 1”.⁵¹⁹

Munkavégzés és feldolgozás

Nagyon kevés olyan leírás maradt fenn, akár a városi, akár a céhes forrásokban, melyek a dolgos hétköznapokat, a munkavégzést írták le. Diósy Lőrinc „Magyar utzában lakó Kádár János legénye” tanúvallomása, munkájának pontos és precíz leírása igen értékes ebből a szem-

⁵¹⁵ KmOL Céhiratok, Ács- és molnárcéh jegyzőkönyve 60.

⁵¹⁶ Uo. 50.

⁵¹⁷ KmOL Céhiratok, Fazekascéh jegyzőkönyve 5. v.

⁵¹⁸ „Az Úrlsten Nagyságotokat üdvességes hosszú élettel álgya meg! Kegyelmes Urunk értjük az nagyságod kegyelmes teccését az török míveknek ez országban való behozásáról, és árolásáról, de mivel Kegyelmes Urunk az kontárok is ez országban egyre hogy szaporodtanak, kik minden céh rendtartás ellen akarnának ezüsből szabadon mívelni és míveket árolnak, kik az ő mindkét vámra vagy harmincadra nem szoktak vinni, mindezek felől az Nagyságod Kegyelmes teccését, az Nagyságod kegyelmes resolútiójából nem vehetjük eszünkben, mint kellek magunkat felöllök is írunk. Könyörgünk alázatosan Nagyságodnak, mint Kegyelmes Fejedelmünknek aggyon Nagyságod bizonyos instructiót, mint kellesék magunkat hozzájok viselnünk, az kik ez fele hamis ezüsből mívelnek az vagy mind árolnak, melyet Nagyságodnak szegény alázatos hívei nagy hűséggel szolgálhassunk meg. Az colosvári ötvesek nagyságod kegyelmes válaszát várják.”

A fejedelem válasza: „Azoktól is elvegyék valamely mű 14 lottosból nem leszen. 2. leszen az físcusé, 1. harmadának fele övék, fele a város bírájé tanácsával egyetemben. 15 Julii Colosmonostor 1643.”

KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 55. 1643. júl. 15.

⁵¹⁹ KmOL Céhiratok, Kovácsceh nr. 1. 82.

pontból: „Én a Lutch János inasával együtt voltam hivatalos Székel Lőrinc pincéjében.” A legény az inas közreműködésével a kádat megvizsgálta, sással betömte a lyukas helyeket, megabroncsozta. A vallomás így folytatódik: „fordítok meg esmé, mondok ez igen rossz, meg kelene csepegetni! Ő maga Fodor János hozá alá a szurkot, csepegetők váltig. Nézök az fenekét meg körül, mégis tehát igen megrothadott vala, hogy meg csepegeték.” Majd a legény meg hagyta a gazdának, hogy forrázza le a kádat próbaképpen, ha nem bírja, készíttessen újat helyette. „Mert mi nem biztatjuk. Monda azt Fodor János csak az esztendőben állana meg, esztendőre mást csináltatnánk újat érette.”⁵²⁰

Az ötvösök köréből került feljegyzésre egy különleges munka elvégzéséről szóló leírás, amelyet nem lehetett visszautasítani. Balásfi Bálint így jegyezte fel ezt: „1614 karácson után, hogy bíró urammal Szebenben valék az új esztendő ajándékával, ugyanakkor Cancelláriusné asszonyom [ti. Péchi Simonné] adott finom ezüstöt egy sőtartóhoz m 1 p 16.”⁵²¹ Ugyanakkor esmét adott ökegyelme hat kalánhoz és hat villához finom ezüstöt, mely nyom m 1 p 21. 6 Martii ugyan 8. nap attam Iffiu Mártonhoz ezüstöt Cancellarius uram övéhez, hogy boglárokat és búttut kapcsot csináljanak reája m 2 p 18.”⁵²²

A feldolgozásról a *szabócéhek* hoztak több közös határozatot. 1559-ben a szebeni szász gyűlésen a brassói szabókat panaszolták be, hogy kétszeres, vagyis bélelt ruhákat árultak a vásárokon (gestepte oder zweifachig Arbeit), ezzel megkárosítva más városok szabóit. A határozat szerint a brassóiak az Olton túl ne áruljanak, ugyanakkor a vásári míves szabóknak is megtiltották a kétszeres ruhák készítését.⁵²³ Az, hogy az 1574-ben tartott erdélyi szabók gyűlésére küldött kolozsvári állásfoglalásban ugyanezek a kérdések szerepeltek, jelzi, hogy a problémákat nem sikerült megoldani, ráadásul a kontárok munkája egyre elterjedtebb lett. A kontárokkal szembeni eljárás indokaként hozták fel, hogy a céheknek háború idején a városok tartalmában terhet kell viselniük, „porral, golyóbisokkal, hadakozó szerszámokkal tornyot kell tartaniok”, a fejedelemnek pedig sátrakat kell készíteniük, ezzel szemben a céhen kívülieknek mindezeket a terheket nem kellett viselniük.⁵²⁴ Még ugyanebben az évben kaptak a kolozsvári szabók egy tájékoztató jellegű levelet a szebeniektől, melyben megírták, hogy a segesváriak elszakadtak tőlük, ezután azok is árulnak bélelt ruhákat.⁵²⁵

Néhány céhben azért volt szükségszerű a közös munkavégzés, mert a közös épületben, vagy közös eszközzel végzett munka költségkímélőbb és olcsóbb volt a mesterek számára, mintha mindegyiküknek bérelnie kellett volna épületet, vagy meg kellett volna vásárolnia az eszközt. A tanúvallomási jegyzőkönyvekből kiderült, hogy az egyik városkapu mellett volt az a hely, ahol a „nyírók miveltek”.⁵²⁶ Egy 1649. évi végzés szerint az ötvösök is vigyáztak arra, hogy az országos vásárok idején a céh minden tagjának egyenlő esélye legyen a céh olvasztótegyélyéhez hozzájutni.⁵²⁷ Az arany olvasztása és a cementezés olyan munkafolyamat volt, melyet együttesen végeztek, ez a közös, illetve a város által megrendelt munkákra vonatkozott. 1603 januárjában történt például, hogy „az váras két rendbeli ezüstít, kit Bányára vittünk volt, ez Bornemisza Gergely uram házánál öszve olvasztván az ötves uraimék”.⁵²⁸

Értékesítés

Az értékesítésre igen sokféle mód kínálkozott. A leggyakoribb az volt, ha valaki saját műhelyében, házában értékesítette áruját. Erre vonatkozott a szabók artikulusa, mely tiltotta a va-

⁵²⁰ KvTJK II/11. 242. – 1614. november 14.

⁵²¹ m 1 p 16 = 1 márka 16 nehezék (piseta)

⁵²² KvTJK II/18. 147.

⁵²³ Quellen IX. 246.

⁵²⁴ Szádeczky 1913. II. 83.

⁵²⁵ Uo. 79.

⁵²⁶ Kovács Kiss 2001. 20.

⁵²⁷ Novák 1913. 18.

⁵²⁸ KvSzám 11/I. 11., más alkalommal is: KvSzám 11/I. 102.

sárnap i árusítást.⁵²⁹ Mások, ha tehették, a piactéren béreltek helyiséget, melyet üzletnek használtak. A posztónyírók közösen béreltek egyet a piactéren a templom környéki üzletek között, amely az egyháziak számadásában szerepelt.⁵³⁰ Ezt a céh közösen bérelhette. Ugyanitt mézsárszékek is voltak, melyeket a rendtartás értelmében éjszakára be kellett zárni. A mézsárosok szabályzatában szerepelt, hogy a vevőket csak kötényben szolgálhatták ki.

A legegyszerűbb volt a piacon árulni, amihez minimális összeget kellett beruházni. A kötélverők azt írták elő, hogy az eladások a piacon, kinek-kinek saját saroglyáján bonyolódjanak le.⁵³¹

Országos vásárok, vagyis „sokadalmak” idején eltérő szabályok vonatkoztak az árusításra, mint egyébkor, ekkor a más városbeli céhekhez tartozó iparosok is kínálhatták portékáikat. Szent Gergely, Szent Antal, Szent Lőrinc, Mindenszentek napjakor tartottak vásárokat. Ezen napok alkalmával – március 12., június 13., augusztus 10., november 10. – 14 napig tartott a szabad kereskedés.⁵³²

A vásárokon is nagyon vigyáztak, hogy senki se részesülhessen valamiképp előnyben. Bár di István fazekast például azért büntette meg a céh 25 dénárra, mert már a sokadalom megkezdése előtt kirakta áruját.⁵³³

A kolozsvári iparosok termékeik nagyobb részét helyben értékesítették, kisebb mértékben került sor rá más városok sokadalmain, míg más országrészekbe, országokba kereskedők révén jutottak el a kolozsvári árucikkek.

A nemrégiben kiadott, 1599–1637 közötti harmincadjegyzékek lehetőséget adnak annak vizsgálatára, hogy korszakunkban a város kézművestermékei milyen arányban és értékben vettek részt a távolsági kereskedelemben. A város kivitele és behozatala a négy évtized folyamán viszonylag egyensúlyban volt. A város iparosai a kivitelben voltak érdekelték, amely főleg a vámkülföldnek számító Magyarországra, (Váradra, illetve a közeli városokba – Debrecen, Nagykároly) irányult. A kivitelre került termékei között az őstermelésből származó árucikkek mellett lábbelit, prémet, feldolgozott bőrt, tarisznyát, szappant, bőrárut, hevedert, istrángot, fazekakat találhatunk. Kolozsvárról Bécsbe két útvonalon lehetett eljutni, az első Nyugat felé irányult (Várad, Debrecen), a másik irány északnyugati volt (Szilágyság–Nagykároly–Nagybánya vagy Szatmárnémeti). A kolozsvári kereskedők az értékeesebb árukat a Kolozsvár–Várad útvonalon szállították,⁵³⁴ míg a saját termékeiket forgalmazó kézművesek inkább az északnyugati útvonalat használták. Ez utóbbiak a harmincadjegyzékek szerint igen sokféle mesterséget űztek, s közülük elsősorban a kötélgyártók, szíjgyártók, erszénygyártók, takácsok, szücsök, kádárok, tölcseresek, fazekasok, kannagyártók és szappanfőzők azok, akik saját áruikat vitték a távolabbi piacokra.⁵³⁵ Az is megfigyelhető, hogy ők ilyenkor mesterségük gyakorlásához szükséges eszközöket és alapanyagokat is behozták.⁵³⁶ Ez a „kereskedés” azonban számukra nem vált a megélhetés forrásává, fő jövedelmük továbbra is az iparüzésből származott. A szappanosok jegyzőkönyvükben a hunyadi vásárról és országos sokadalomról határoznak: „[...]mindenkor két mester egy öreg h ifjú elmehessen rendszerént akár ő maga vagy háza népe [...]”⁵³⁷

A tanúvallomási jegyzőkönyvekben található néhány eset, melyek más területek kereskedelméről, sokadalmairól árulkodnak.

A posztómetszők vásározási szokásairól Hosszú János így vallott: „Vagyon immár nyolc esztendeje, hogy ilyen szokással éltenek az posztómetők, hogy mikor valamely sokadalomra men-

⁵²⁹ JakabOkl II. 62.

⁵³⁰ KvSzám 11/XXII. 104–105. Egyháziak számadása, köboltok bevétele: a kenyérszer és mázsa ház között tizennyolc,[...] „a nyíróknek ugyanott vagyon egy boltjok, 6 forintot fizetnek.”

⁵³¹ JakabOkl II. 141.

⁵³² Jakab 1870. II. 87., Pap 2000. 79.

⁵³³ KmOL Céhiratok, Fazekascéh jegyzőkönyve 13. r.

⁵³⁴ Pap 2000. 37–48.

⁵³⁵ Uo. 54.

⁵³⁶ Uo. 68.

⁵³⁷ KmOL Céhiratok, Szappanoscéh nr.1. 7.

tünk az helyért nyilat vettünk és akinek hol helye jutott, ott kellett árulni. Ha penigh egy vagy két posztómető volt ott, nyilat nem vetettek, hanem várákznak harmad napig is, azután akit tettek, hogy eljő az sokadalomra vagy meghizente, annak nevében is nyilat vetettek, akit penig tettek, hogy oda nem megyen, arra ugyan nem vetettek. De ott tudom azt is, hogy Vásárhelyt egyszer Virágh sokadalom estén érkeztem vala az sokadalomra. Hogy ott nem voltam az nyíl vetésekor, nem hattak volt helyet, hanem mikor immár az többinek jó vására volt, el kellett egyiknek sátorát bontani, mégh is helyet kellett nekem adniok. Erről penigh levelek is volt az posztómetészöknék, ki ellen ha valaki vétkezett, egy végh fodor iglerrel büntették, kinek két része azon helyen való bíraké volt, ahol az vétek esett, harmada penigh az posztómetészöké.⁵³⁸

Egy, a csiszárok közötti pereskedésből arról kapunk képet, hogy az özvegyasszonyok egyik kereseti forrása a kézművesipari termékek árusítása volt, kalmárasszonyként próbálták a megélhetésükhöz szükséges anyagi javakat előteremteni. A perben a felperes Csiszár János volt, az alperes pedig özvegy Csiszár Bálintné. Csiszár Mihály szablyákat – talán az általa készítetteket – adott át Csiszár Jánosnénak és Csiszár Bálintnénak. „Amely szablyákat Csiszár János keres Csiszár Bálintnén, én attam vala azokat Csiszár Jánosné [özvegyasszony] kezéhez harminchárom vala az szablya, kinek az árrában Csiszár Jánosné énnekem forint 26 adott meg. Azután az én házamnál vete Csiszár János Csiszár Bálintnéval s Szabó Györggyel számot, akkor Szabó György azt monda Csiszár Bálintnénak, hogy tudod jó Dorotthea, hogy az tizenhat szablyának az árrát kezeden attam. Éppen sőt azonkívülis láttam, hogy szablyát árultál. Énnekem penigh Csiszár Bálintné azoknak a szablyáknak árrában egyszer forint 26, másszor forint 10 Csiszár János által, harmadszor florenos 1 és egy ezüstöt kis hüvelet adott, adott pro forint 4 zálagban. Csiszár János ismét adott florenos 7.”⁵³⁹ Csiszár András vallomása szerint ezeket mondta az özvegy: „Meghszolgálom kegyelmednek Mihály uram, hogy kegyelmed, az adóslevélbe az én nevemet nem írta volt, mert én szegény asszony vagyok, az száz forintnak nehezen tenném szerét”. Csiszár Péter, mint szemtanú mondta el tanúvallomásában, hogyan viselték az asszonyok együttesen gondját a szablyáknak, „mind az úton, mind penigh Lippán, minekutána alá vittek vala, mert én is együtt mentem alá vélek, ott Lippán is Csiszár Jánosné kihordotta a piacra a szablyákat s Csiszár Bálintné árulta.”⁵⁴⁰ Később vele küldte haza az alperes a 26 forintot Csiszár Mihálynak. A harmincadjegyzékekben néhány alkalommal találhatóak feljegyzések arról, hogy csiszárok akár szablyákhoz alapanyagot, vagy a kész szablyákat harmincadoltatták.⁵⁴¹ Tisztázatlan marad ugyanakkor a kérdés, hogy ki volt az, aki valóban kivitte, behozta a késztermékeket valamint alapanyagokat. Mint az előbbi tanúvallomásokból kiviláglik, ez nem volt mindig egyértelmű, mivel nem mindenki tudta a vám összegét kifizetni a kivinni szándékozott áruk után, s a vámoltatás más neve alatt történt.

A Szász Egyetem végzése 1536. november 26-án a szébeni, segesvári, medgyesi, beszercei és kolozsvári *szijgyártók* kérésére a késztermék eladásáról döntött: korlátozták a brassói szijgyártók eladási lehetőségeit, akik a román fejedelemségekkel valamint a Török Birodalommal kereskedtek, onnan hoztak be termékeket, amelyeket Erdélyben értékesítettek.⁵⁴²

Céhuniók működése

A 17. században a céhek kapcsolataiban illetve kapcsolatrendszerében igen sok egymástól eltérő tényező játszhatott szerepet: így az egyéni kapcsolatok, a származás, a felekezeti hovatartozás csakúgy, mint a céheknek korábbi századokban kialakult kapcsolatai vagy a gazdasági

⁵³⁸ KvTJK II/9. 178. – 1597. február 27.

⁵³⁹ KvTJK II/9. 44. – 1597. március 17.

⁵⁴⁰ Uo. 44.

⁵⁴¹ Pap 2000. Csiszár Péter szablyákat vitt Bányára, a harmincad összege 30 dénár volt 1610. március 23-án. (140.) Csiszár Miklós szablyavasakat és farkvasakat hozott be több alkalommal is, pl. 1617. február 23-án, az összeg 2 forint 53½ dénár, 1619. február 28-án 3 forint 25 dénár volt. (266., 311.)

⁵⁴² Quellen IX. 159–160.

érdekek által meghatározott kényszerhelyzeteket. Sajnos a céhek levelezésének csak töredéke maradt meg, így ezeknek a kapcsolatoknak a szálait csak töredékesen lehet rekonstruálni.

Az előzmények a Szászföldön keresendők, itt ugyanis a 16. században több céhunió is működött, közöttük az asztalos, ötvös, kerekas és fazekas.⁵⁴³ A céhuniók vagy „szövetkezett céhek” keretében a céhek a nyersanyag felvásárlási árának megállapítására, a termelési folyamat szabályozására kontárok ellenében, valamint az értékesítés szabályozására fogtak össze, az egyes városok helyett immár régiókban alakítva ki azonos lehetőségeket.

A kolozsvári céhek kapcsolatai is az előbb vázolt módon alakultak, ugyanis a 16. század folyamán több szász céhunió is tagjaivá váltak. Az egyes céhuniók között voltak különbségek, hiszen némelyikben csak egy-egy fontos kérdésben hoztak közös döntéseket, míg mások igen részletes szabályzatokat adtak ki.

A határozatokat megvizsgálva úgy tűnik, hogy egyre inkább a regionalitás nyert teret, hiszen több alkalommal – az alábbiakban erről majd részletesen szólunk – hoztak végzéseket a renitenskedő beszterceiek és kolozsváriak ellen, akik némileg messzebb estek az egy tömbben lakó szászoktól.⁵⁴⁴

A kolozsváriak kapcsolatait meghatározhatta az azonos felekezethez való tartozás is, hiszen 1609-ben a pécsiek, akik szintén unitáriusok voltak, céhlevelük elvesztése után a kolozsváriakhoz fordultak, és tőlük kérték kölcsön szabályzatukat.⁵⁴⁵ 1639-ban a tordaiak írtak a kolozsvári szabómestereknek, ugyanis mindkét város mestereit felelősségre akarták vonni a debreceni és a váradi szabók, amiért akadályozták őket a szűrposztó végenkénti kivitelében.⁵⁴⁶

Az erdélyi szász *kádár* céhunió 1614-ben fogadta el 23 pontból álló szabályzatát, amelynek Segesvár, Szeben, Medgyes, Szászsebes, Nagysink, Szentágotha, Nagykapus, Szászskézd, Berethalom, Ecel, Kisselyk, Nagyselyk mellett Kolozsvár kádárjai is tagjai voltak. A szabályzat első pontja szerint, ha valaki egy városban már tagja volt a céhnek, és más városba költözött, akkor 1 forint kifizetése illetve *collatio* megadása mellett, remek elkészítése nélkül beállhatott a céhbe. Egy másik cikkely az inasok és legények szegődtetéséről, a tanulóidőről, a céhbe való beállásról, a beállítás díjáról (8 forint) rendelkezett.⁵⁴⁷

A *kerekescéh* is tagja lehetett a céhunióknak, melynek közös szabályzata 1569. decemberéből származik. Erre utal a kerekesek egy jegyzőkönyvében található 1653-as bejegyzés: „Mi kereskesmesterek közönségesen egész céhül végeztük, valamely mesterember falura ki megyen műben való fa venni, tehát tartozzék az céh megbüntetni, az Universitas végezése szerént az megnevezett négy forinttal, engedelem nélkül”.⁵⁴⁸ Az jelzi, hogy ebben az időben is tartották a céhunióval a kapcsolatot, bár ekkorra a céh tagjai között megnőtt a magyarok száma.

A szebeni, brassói, besztercei, medgyesi, segesvári és kolozsvári *réművesek* 1585-ben panasztartották Báthori Zsigmondnak, hogy az erdélyi kereskedők Németországból hoztak be árut, ennek megtiltását kérték.⁵⁴⁹

⁵⁴³ Quellen IX. 198., 208., 247. Az erdélyi asztaloscéhek uniója fogadott el 1549. május 17-én 8 pontból álló határozatot, ebben az inasokról, legényekről, mesterremekről és a kontárokról rendelkeztek. A Szász Egyetem adott ki egy 7 pontból álló statutumot a 7 szék és a 2 vidék kerekescéhei számára. A szebeni, besztercei, brassói, segesvári, medgyesi ötvöscéhek uniója 1559-ben fogadott el egy 7 pontból álló szabályzatot. Az erdélyi fazekascéheknek adott ki a Szász Egyetem 8 pontból álló végzést, amely a legények tanulóidejéről, hetibéréről, a mesterremekről, a büntetések mértékéről tartalmazott előírásokat.

⁵⁴⁴ Uo. 193., pl. A szebeni tanács levele a brassói tanácshoz, a Szász Egyetem következő 1545. április 23.-i gyűléséről, ahol a céheket érintően hoznak intézkedéseket – „... , pro revisione certarum causarum vivitatum Coloswariensis et Bystriciensis, [...]”

⁵⁴⁵ Jakab 1870. II. 409.

⁵⁴⁶ Szádeczky 1913. II. 135.

⁵⁴⁷ *A céhes élet Erdélyben* 178–183.

⁵⁴⁸ KmOL Céhiratok, Kerekescéh 17.

⁵⁴⁹ Jakab 1870. II. 319.

Az eddig vizsgált esetek nagyjából a szász céhekkel való kapcsolatot mutatták, s ez nem merült ki a közös gyűléseken való részvételben, hanem például az inasok beszegődtetésére vonatkozóan is születtek közös döntések. A kádár- és a kerekescéh mestereihez mint a céhunió tagjaihoz jöttek a mesterséget tanulni Szászföldről is. A kádarcéh 1582–1665 között beszegődtetett 165 ismert nevű inasa közül 45-nek a származási helye is ismert. A szász székek települései ezek között vezető helyet foglaltak el, így Nagysink székéből 9, Újegyházszékéből 8, Medgyesszékéből 5, Szebenszékéből 4, Szászsebesről 2 inas származott. Meg kell jegyeznünk, hogy ezek az inasok a kisebb városokból, és egy részük falvakból származott. Brassó, Kőhalom, Segesvárszék 1–1 fővel képviseltette magát.⁵⁵⁰ A kerekesekek 1600 és 1642 között 41 inast vettek fel. A szász székekből származók száma a következőképpen alakult: Nagysink székéből 7, Szeben székéből 5, Újegyház székéből szintén 5, Barcaságból 3 érkeztek Kolozsvárra, míg Szerdahely, Medgyes, Kőhalom székéből 1–1 fő.⁵⁵¹ A kerekesekek esetében is inkább a kisebb településekről érkezők voltak többségben. (L. térképmellékletek) A Kolozsvárra érkezett szász nemzetiségű, illetve szászöldi inasok nagy száma mutatja, hogy az említett céheket egyenrangúnak tartották az ottaniakkal, illetve egyes rétegeknek kedvezőbb lehetőséget jelenthetett Kolozsváron tanulni mesterséget. Arra a kérdésre, hogy a kolozsvári legények mentek-e szász városokba mesterséget tanulni, a kolozsvári és a kiadott szász források alapján valószínűsíthető. A brassói céhes forrásokat tartalmazó kötetben csak a szűcsceh legény-jegyzékét tanulmányozhattuk, mely az 1547 és 1558 közötti szűcs legények nevét tartalmazza. Közöttük található több „Clausemberger” nevű is. Mivel a bejegyzettek vezetőiként általában helynévből képzett, feltelezhetjük, hogy ők valóban Kolozsvárról származtak.⁵⁵²

Az ötvöscéheknek inkább a magyar városokkal alakult ki kapcsolatai. 1563-ban a váradi ötvösök a kolozsváriaknak a „himpellér” legények egységes büntetéséről írtak.⁵⁵³ A váradi és a debreceni ötvösökkel egy 1590 előtt keletkezett levél tanúsága szerint megállapodást kötöttek, mely szerint elfogadják a remek elkészítését egymás városában, és ha valaki elköltözik, akkor ahonnan elköltözött köszönőpoharat adott, és ahova elment, ott a mesterasztalt kellett megadnia, de a remeket nem kellett újra elkészítenie.⁵⁵⁴ Ez az egyezmény több okból is figyelemre méltó, egyrészt a két város nem a szűkebb értelemben vett Erdély területén, hanem Partiumban fekszik. A megállapodás ellenére a Debrecenből elszármazó ötvösök inkább Kassán találhatták meg számításait, hiszen ott 10-nél többen szerepelnek mesterként, illetve 1–2 legény inas, míg Kolozsvárra mindössze Debreceni Eötvös Zsigmond telepedett át.⁵⁵⁵

A szebeni ötvösökkel az 1570-es évekre alakult ki konfliktus, amikor azok nem szegődtek be a magyar nemzetiségű inasokat. A fejedelmi ítéletárta 1577. július 13-i végzése kimondta, hogy a 450 forint perköltséget a szebeniek tartoznak megfizetni, és ahogy korábban beszegődtek az inasokat, ezután is úgy legyen.⁵⁵⁶ 1592-ben pedig a szebeni, a brassói, a beszercei és a kolozsvári ötvösök kérelmezték Báthori Zsigmondtól, hogy a mezővárosi céheket (Dés, Gyulafehérvár, Marosvásárhely) ellenőrizhessék. Ezek ugyanis állításuk szerint nem tartották be a szabályzatot, ezért látómestereket szerettek volna küldeni az említett városokba az ezüstpróba elvégzésére. A levél felsorolja, hogy mely 4 artikulust kellett a mezővárosi mestereknek betartaniuk: remekkészítés, céhes helyen lakjon és tanuljon, csak házasságkötése után válhasson valaki mesterré, a céheikben 2 (céh)mester legyen, akik havonta megejtik az ezüst-

⁵⁵⁰ KmOL Céhiratok, Kádarcéh, nr. 3. 3–109.

⁵⁵¹ KmOL Céhiratok, Kerekescéh

⁵⁵² Qellen IX. 50–53.

⁵⁵³ Szádeczky 1913 II. 71. A büntetés értéke 8 forint volt.

⁵⁵⁴ KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 34., Novák 1913. 43.

⁵⁵⁵ Zoltai 1937. 28., ugyanabban P. Szalay Emőke debreceni ötvösségről írott könyvében (Debrecen, 2001).

⁵⁵⁶ Jakab 1870. II. 256–57., Novák 1913 46.

próbat.⁵⁵⁷ Ugyanakkor a céh jegyzőkönyve szerint a désiek és a gyulafehérvári ötvösök egy céhbe tartoztak a kolozsváriakkal, tulajdonképpen azok filijája voltak.⁵⁵⁸

A céhek szerepvállalása a város életében

A városvédelem

Izabella királyné egy 1558-ban kelt, a város számára adott privilégiumában árumegállítási jogot (*ius stapulae*) biztosító privilégiumában írta le, hogy mi a mesteremberek kötelezettsége a városvédelemben. Eszerint kötelesek a kapukat és falakat őrizni, saját költségen hajítógépeket és ágyúkat lőszerrel ellátni, háború idején pedig a falakon őrt állni.⁵⁵⁹ E kötelezettségük valószínűleg közismert volt, s ezért rögzítette csak néhány céhszabályzat a város védelmére vonatkozó előírásokat külön pontban, így a szabók, a lakatosok és az ötvösök, a mészárosok, a vargák és a kőfaragók rendtartásai.

A kőfaragók 1525-ben keletkezett és 1589-ben átírt szabályzata élén az első a városvédelmi kötelezettséget magába foglaló pont. Ez kimondja, hogy a céh köteles tornyát rendben tartani és hadiszerszámait készenlétben tartani.⁵⁶⁰ Vargák szabályzatában (1586) is az első pont rögzítette a céhnek az Óvárban, a Monostor utcai kapuval és toronnyal szemben lévő bástyájának védelmét.⁵⁶¹

A szabók 1561. évi szabályzatának utolsó cikkelye szerint: a „Toronyra az mint szükség mutatja [...] vigyázni” kell, ha valamely mester beteg, ugyanazon céhből állíttasson helyettest.⁵⁶² Figyelmet érdemlő a szabályzatban, hogy meghatározza, miből kívánta a céh a fenntartási költségeket fedezni. Először is minden újonnan a céhbe lépőnek 6 forintot kellett fizetni, hogy „a tornyot puskaporral, golyóbissal, szerszámokkal” elláthassák. Másodszor, ha valamely ifjú mester nem látott el valamilyen szolgálatot megfelelően, akkor pénzben megválthatta, amit szintén a „Torony segítségére” költöttek. Harmadszor: ha valaki rothadt posztóból dolgozott, a büntetés összegét a torony építésére fordították. Negyedszer, ha valaki szűrből készített ruhát, a büntetésként kirótt pénzt a „Torony szükségére” költötték.⁵⁶³

Az ötvösök céhlevele 30. pontja előírta a céh tornyára „amikor a szükség kívánja, háborúság idején a mesterek [...] megoltalmazására tartozzanak vigyázni”.⁵⁶⁴ A lakatosok 1620-ban kiadott szabályzatában az utolsó előtti cikkely szerint a „háborúság idején minden mester a Tornyokban vigyázzon, kit hova rendelnek, és mire bíznak [...] illendő hűséggel”.

A városvédelem a város életében is kiemelkedő helyet foglalt el, ezt jelzik a közgyűlés határozatai is. 1563. március 6-án – a hadadi vereség hírére – elrendelte a város, hogy a céhbeliek a tornyokban éjjel és nappal őrköt tartsanak, hadi eszközeiket is készenlétben tartsák.⁵⁶⁵ Később is, a háborús időszakokban a város védelmére fokozottan figyeltek, így 1599. július 13-án a százférfiak azt a határozatot hozták, hogy aki beteg, az is állítson maga helyett mást, s aki pedig nem akar részt venni a védelemben, azt egy napra „tétessék be a bűdösbe”.⁵⁶⁶ Jakab Elek

⁵⁵⁷ Szádeczky 1913. II. 86–87.

⁵⁵⁸ Jakab 1870. II. 256–257.

⁵⁵⁹ Jakab 1870. II. 88.

⁵⁶⁰ Balogh 1985. 255.

⁵⁶¹ KmOL Céhiratok, Varga céh szabályzata „Primo: Qod turisin antiqua arce, versus portam et turrim Rapularum habita, cum omnibus armis bellicis, defenciculis, bombardis et pulvere tormentario, ab ipsis magistris sutoribus interteneatur, ab omnique ruina vindicare, successu temporis aedificetur.”

⁵⁶² JakabOkI II.64.

⁵⁶³ Uo. 61. 64.

⁵⁶⁴ Uo. 275. illetve bővebben még Novák 1913. 36–41.

⁵⁶⁵ Jakab 1870. II. 120.

⁵⁶⁶ KvTanJkv. I/5. 175. v.

a városfal erősítési munkálatainak kezdetét 1603. májusára teszi, s egy bástya leomlásához köti. Az eset után a bíró rögtön megparancsolja, hogy a kőművesek kezdjenek hozzá az újjáépítéshez.⁵⁶⁷ Nagyobb mérvű megerősítésekre 1606. szeptember 12. után került sor, ekkor ugyanis a közgyűlés határozatot hozott, hogy a kovácsok, kőművesek és más céhek tornyainak állapotát vizsgálják meg, hasonlóképp a céhek vagyoni állapotát is, és ha az építkezéshez pénzre van szükségük, akkor a kolozsi sóbányából rendelnek segítyt.⁵⁶⁸ A céhek szabadsága megmaradt, a munkálatokra bevonásukkal került sor. Megfigyelhető, hogy a nagyobb, városvédelemmel kapcsolatos kiadásokat a város maga gazdálkodta ki, egyszer az éppen kirótt adóból, máskor pedig valamelyik városi sóbánya jövedelméből (mint 1606. májusában a szabócéhnek utaltak ki 400 kő sót⁵⁶⁹), csak a kisebbeket kellett a céheknek maguknak fedezni. 1611. május 5-én úgy döntött a százférfiak gyűlése, hogy „a kőfalakat megépíttessék, a fokokat és tornyokat megerősítsék”.⁵⁷⁰ Mindezek finanszírozására, illetve a fejedelem (Báthori Gábor) hadikiadásaira június 16-án adót vetett ki a város, rovásonként 3 forintot.⁵⁷¹ Júliusban már a várfal környékének megtisztítása folyt, közgyűlési határozat számol be erről is. Az egyes céhek természetesen maguk végezték el a kisebb-nagyobb javításokat tornyaikon, erről tanúskodik Balásfi Bálint ötvösmester feljegyzése is. „1612 21 Julii az pléhes mesternek attam pénzt, hogy az torony oldalán az ablakot beraká az kőmies d 35. Item 25 Julii esmét attam egy forintot az ácsoknak.”⁵⁷²

A következő nagyobb építkezésekre már Bethlen Gábor uralkodása alatt került sor. 1619. február 27-i közgyűlés elrendelte, hogy a városfalakat erősítsék meg, főleg a Monostor-kapu és az ötvösök tornya között, illetve az Óvári kis ajtó mellett.⁵⁷³ A város fokozottan készült a védelemre, 1620-ban⁵⁷⁴ és 1622 szeptemberében is felmérték a városfalak állapotát, a „mi fogyatkozások találtak jezdésben csináltak”.⁵⁷⁵

Jelentős ráfordítást igényelt 1627-ben, a benne tárolt lőpor miatt felrobbant Szabók bástyájának helyreállítása, amely végül 1629-ben fejedelmi és városi költségen épült újjá.⁵⁷⁶ A közgyűlési jegyzőkönyvek 1624 és 1647 közötti hiátusa miatt a további munkálatokat nehezebb nyomon követni, a számadáskönyvek segítségével azonban ebből az időből is fel lehet villantani egy-két mozzanatot. 1629-ben a Szabók bástyájának említett újjáépítésén⁵⁷⁷ kívül a Lakatosok tornya mellett kőművesek javították a kőfalat.⁵⁷⁸ 1631-ben a számadások újra kőfalépítést említenek.⁵⁷⁹ Az ácsokkal többször javították a város egy-egy tornyot. 1604-ben az ötvösök tornyát, 1617-ben a Csizmadiák bástyáját zsindelezték,⁵⁸⁰ az 1655. évi nagy tűzvész után, 1657-ben a császár- és kovácscéh bástyáját javították.⁵⁸¹ A városfalon is igen gyakran dolgoztak az ácsok, esetenként kőművesekkel együtt, így 1629-ben, 1631-ben, 1632-ben, 1642-ben, 1646-ban, 1652-ben.⁵⁸² 1648. január 15-én újra a százférfiak gyűlése elé került a városfalak

⁵⁶⁷ Jakab 1870. II. 362.; KvTanJk I/5. 230.

⁵⁶⁸ Jakab 1870. II. 437.; KvTanJk I/6. 17.

⁵⁶⁹ KvTanJk I/6. 12.

⁵⁷⁰ KvTanJk I/6. 98–99., Jakab 1870. II. 471.

⁵⁷¹ Jakab 1870. II. 471.

⁵⁷² KvTJk II/18. 137.

⁵⁷³ Jakab 1870. II. 514., KvTJk I/6. 271.

⁵⁷⁴ Jakab 1870. II. 514.

⁵⁷⁵ KvTanJk I/6. 367.

⁵⁷⁶ Jakab 1870. II. 515.

⁵⁷⁷ KvSzám 18a/II. 605–607. 639. KvSytm 18a/IV. 333–336.

⁵⁷⁸ KvSzám 18a/IV. 336.

⁵⁷⁹ KvSzám 18b/VI. 238.

⁵⁸⁰ KvSzám 11/XI. 40.; KvSzám 14a/XVIII. 139

⁵⁸¹ KvSzám 29/X. 213.

⁵⁸² KvSzám 18a/V. (1629); KvSzám 18b/VII. 430. (1631); KvSzám 19/IV. 77. 78. (1632); KvSzám 23/X. 240. (1642); KvSzám 24/XV. 521. (1646); KvSzám 28a/V. 109. (1652).

kérdése, ahol a város jövedelméből rendelték el a felújítások elvégzését.⁵⁸³ 1648 júniusában újra javításra szorult a kőfal, mert a szél megrongálta a tetejét.⁵⁸⁴

Az 1655. évi tűzvész utáni helyreállításokhoz viszonyítva az eddigi javítások kis munkának tűnhetnek. 1656 márciusában a tornyokban levő őrségről és rendről, egyebekről is határoztak a százférfiak, ami a céhes mesterek köteleességét is részletesen szabályozta.⁵⁸⁵ Április 5-én – a tűzvész után egy esztendővel – „az céhesek tornyoknak változások és építések felől is tractálván [...]”⁵⁸⁶ a közgyűlésben. Ennek egyik oka az lehetett, hogy a megrongálódott bástyák helyreállítása meghaladta a céhek erejét. A város vezetése ezért elrendelte, hogy vizsgálják meg a tornyok állapotát, és egyeztessenek a céhekkal, hogy valóban „a haza hasznára” lehessenek a tornyok.⁵⁸⁷ Május 6-án a tornyok építési költségének előteremtésére vetették ki a következő adót, egy vonásra 2 forintot. 1656 júniusában újra foglalkozott a város a céhesek védelmi feladataival. A korábbi határozatoknak valószínűleg nem volt fogantatja, ezért tárgyalták újra: „Az őrzés felől concludálljanak őkegyelmek, hogy az szöcs, ötves, takács és kádár uraink az rendelés szerént vigyázzák mind éjjel és nappal magok tornyokba, azon kívül való céhes mesterek [...] az kőfalon penigh cirkállják járva egyik toronytól a másikigh”⁵⁸⁸. A számadásokból világosan nyomon követhető, hogy a város adta a tornyokban tárolt puskaport. Egy, 1653-ban éppen a tornyokban tárolt puskaapor mennyiségére vonatkozó lista alapján felállítható bizonyos sorrend a bástyák között. 14 bástya volt összesen, ebből 5 toronyban/bástyában tároltak 10 tonna puskapornál nagyobb mennyiséget: a vargák tornyában (10), az ötvösökében (13), a szabókében (12), az asztalosokében – kötélverőké és nyergeseké is – (10), a kovácsokében és kerekeseikében (10).⁵⁸⁹ A puskaapor másik nagyobb részét egy helyen tárolta a város, és csak szükség esetén vitték a bástyákba.⁵⁹⁰ A tornyokra és bástyákra való költségek kisebb részét, mint már említettük, a céhek állták. Az egyes céhek is rendelkeztek némi puskaporral, erről tanúskodnak a jegyzőkönyveikben található puskaaporvásárlásra vonatkozó bejegyzések, a szabócéh jegyzőkönyve szerint: „1641 Die 15 Augusti Vöttünk puskaport, úgy mint 35 fontot, az melynek az árra facit f 7”⁵⁹¹. A tornyok felszereléséről szintén a céhek jegyzőkönyvi bejegyzései tanúskodnak. Az ötvösök leltárarában 1603-ban és 1610-ben is szerepeltek fegyverek: 4 sisak, fegyverderék, 6 egész szakállas, 9 fába ütött szakállas, 15 puskaalack, 16 golyóbisnak való erszény, 1 réztarack, 3 hosszú vasnyárs, 3 tonna por, 1 asztal, vasgolyóbisok, félszakállasok, 2 német puska.⁵⁹² A céh 1652-ben végeztetett nagyobb javításokat a bástyáján, a jegyzőkönyv szerint „tizedfélezer zszindelyt verettek fel az ácsokkal”, ami a torony fele részének újrafedését jelentette.⁵⁹³ A Szabók bástyájában 1658-ban 3 tarack, egy mósár tarack, 18 szakállas, egy kürt, harmadfél öl kanóc, 403 szakállashoz való golyóbis volt.⁵⁹⁴ Ezek mellett egyéb eszközök – lámpás, kötél, vasak – is voltak a toronyban.

Minden céh évente legalább egy, de akár több alkalommal is ellenőrizte a bástyájában levő eszközeit, és felmérte az épület állapotát. A kovácscéh regestrumában 1647 és 1655 között minden évben szerepelt a kiadások között: „Mikor az toromban voltunk költ f d”,⁵⁹⁵ vagy 1647-ben „Mikor az toronyban felmentünk látni, költ el egyre másra d 75”⁵⁹⁶ – ám ezek alapján

⁵⁸³ KvTanJk I/7. 23.

⁵⁸⁴ Uo. 29.

⁵⁸⁵ Jakab 1870. II. 662–663.

⁵⁸⁶ KvTanJk I/7. 98.

⁵⁸⁷ Uo. I/7. 98.

⁵⁸⁸ KvTanJk I/7. 1656. június 15.

⁵⁸⁹ Jakab 1870. II. 662.

⁵⁹⁰ KvSzám 13a/VII. 11.

⁵⁹¹ KmOL Céhiratok, Magyar Szabó Céh, nr 27. 14.

⁵⁹² Jakab 1870. II. 407, 460., Novák 1913. 39.

⁵⁹³ Novák 1913. 38., KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 49. 9.

⁵⁹⁴ Kelemen 1905. 116–120., 173–177.

⁵⁹⁵ KmOL Céhiratok, Kovácscéh nr. 1. 10. r., 12., 14., 19., 24., 28.

⁵⁹⁶ az eredetileg d 50 volt, azt áthúzták

nem jelenthető ki egyértelműen, hogy ez karbantartási költség lett volna. Nagyobb a valószínűsége annak, hogy ezt az összeget a céhmesterek ételére és italára költötték, ezt látszik alátámasztani az a tény is, hogy az összegek alacsonyok voltak, 40 dénár és 1 forint 37 dénár közöttiek. A javítások alkalmával mindent pontosan feljegyeztek, nemcsak az ácsoknak fizetett munkadíjat, hanem az egyéb, pl. fegyverjavítások összegét is.⁵⁹⁷ A fazekasok 1613. évi kiadásai között szerepel: „A toronyra kelt f 17 d 68”,⁵⁹⁸ további részletezés sajnos hiányzik sajnos nem közül a kiadás.

A toronybeli javításokkal többnyire az ifjú mestereket bízták meg. Az ötvösök például 1596. május 15-én az ifjú mesterekkel tisztították ki a tornyot, a szakállásokat, a puskákat, és az ebédre 2 forint 11 pénz költöttek el.⁵⁹⁹ Arról, hogy ez mennyire lehetett általános, a szabócéh 1646. évi számadása árulkodik: „Die 2 Maji ház héjaztatni zsendelt 700-ával, nro 4500 f 6 d 42.” Máj. 5. – három ács és három ifjú mester dolgozott – italtra költ f 1 d 50, május 7-én három ács és három ifjú mester dolgozott – italtra költ f 1 d 75.⁶⁰⁰ A szabók tornyában lévő egyéb eszközök javításairól a számadásaikban találunk adatokat, pl. szakállások alá való „kerécsináltatás”, kerekék agyának javítása.⁶⁰¹

A szabócéh, hogy tagjai megfelelő lövészyakorlattal rendelkezzenek, közös „tárgylövést” rendezett, amit a céh registroma pontos kimutatásokkal részletezett. Eszerint 1639. pünkösdjén két napos lövészetet tartottak a mezőn, ahol az ünnep és a gyakorlat tiszteletére „mulatságot” rendeztek.⁶⁰²

A céheknek a városvédelemben való ilyen mértékű bevonása nem jellemző a korszak egészére, részben archaikus maradványnak is tekinthetjük Kolozsvár esetében, amely szükségszerűen következett a háborús időszakban, amikor a régi kötelezvényt újra életbe léptették.

Karitatív-szociális szerepvállalás⁶⁰³

A céhek nagy gondot fordítottak a betegek, az elesettek támogatására is. A 17. századra ennek is kialakult, megszilárdult rendszere volt.

A szociális feladatok felvállalása két módon történhetett. Egyrészt „személyesen”, mint például a csizmadiáknál: „Ha mester megöregedne, megfogyatkozna, nincs aki ellássa, 2 ifjú mestert rendeltek mellé éjjelre és nappalra is”. Hasonlóan jártak el a borbélyok is – nekik ez szakmájukból adódott – „ha a mester vagy felesége beteg lett, gondviselésükre a céhmesterek éjszákára 2–2 mestert rendeltek, a férfi mellé férfit, asszony mellé asszonyt. Ha nem mehettek, akkor maguk helyett kegyes istenfélő asszonyokat fogadtak”. Hozzájuk hasonlóan támogatták a kőművesek a sérült céhtagokat, illetve a sebesült legényeket is. A szabólegények rendtartása

⁵⁹⁷ KmOL Céhiratok, Kovácsceh. nr. 1. 32. v. 1658 Exitus (új sáfár Sebestyén kovács) Mikor az tornyot építették az ácsok költöttünk d 68, az golyóbis öntéskor költ d 24, vöttünk tizenkét öl ispárgát, kanóznak valót d 16, csináltattuk három puska riszot d 8, csináltattuk az puskának gémjét d 16, más puskának furattuk meg az gyulolyukát d 15.

⁵⁹⁸ KmOL Céhiratok, Fazekascéh jegyzőkönyve 54.

⁵⁹⁹ Novák 1913. 39.

⁶⁰⁰ KmOL Céhiratok, Magyar Szabó Céh nr. 34. 7.

⁶⁰¹ KmOL Céhiratok, Magyar Szabó Céh nr. 27. 28. 30.

⁶⁰² Uo. 27. 3. r.–4.

⁶⁰³ A fejezetben a külön nem hivatkozott szabályzatok pontja az alábbi helyekről kerültek idézésre: szücsceh legények szabályzata – JakabOkl II. 51–53.; szücsök szabályzata – Jakab 1870. 501–502; csizmadiák – JakabOkl II. 323 – 328; szíjgyártók – Jakab 1870. I. 588.; szabó legények szabályzata – JakabOkl II. 49–53; szabócéh szabályzata – JakabOkl II. 60–63.; takácsok – Jakab 1870. II. 531.; tímárok – Jakab 1870. II. 159–160, 538, 687.; lakatos – JakabOkl II. 248–253.; kovács – JakabOkl II. 306–308; asztalos – JakabOkl II. 346–354.; ács – JakabOkl II. 263–265.; kőfaragó, kőműves – Balogh 1985. 31–36.; mészárosok – Jakab 1870. II. 141.; kötélverők – JakabOkl II. 139–142.; kádárok – Jakab 1870. II. 500–501.; fazekasok – Jakab 1870. II. 538–539.; esztergályosceh – Jakab 1870. 629.; borbélyok – JakabOkl II. 316–318.; ötvösök – Szádeczky 1913 II. 56–63. Jakab 1870. II. 618–620, JakabOkl II. 271–273.; szappanos – JakabOkl II. 311–313.

szerint, ha valaki beteg lett, akkor legénytársai éjjel betegágya mellett voltak, ha meghalt, azt tisztességgel kellett eltemetniük.

A segítségnyújtásnak egy másik típusa a pénzbeli segítséget jelentett. A borbélyok „ha a céh tagja hosszas betegség miatt végső szükségletre jutott,” a céh egy aranyforintot adott kölcsön neki, melyet meggyógyulása után kellett csak visszafizetnie. Az ötvöscéh szabályzata pedig azt mondta ki, hogy „ha a mesterek közül hosszú ideig való betegség miatt úgy megnyomórodnék, és a mesterek valami módon segítségére akarnak lenni, az egész céh közönséges jövedelméből míveljék”.

A céhek maguk gondoskodtak tagjaik eltemetéséről. Egyedül a szücsceh korai, 1481. évi szabályzatában szerepelt az a kitétel, amennyiben valaki a céhnek adósa maradt, a céh nem köteles őt eltemettetni.⁶⁰⁴ A temetések pontos leírásai szerepeltek a szabályzatokban, hiszen a mesterek egyik alapvető kötelességét jelentette céhtársa temetésére elmenni. Ha valaki ezt elmulasztotta, akkor büntetesként meghatározott összeget tartozott fizetni. Az asztalosok esetében a céh tagjainak illett a gyászoló családot hazáig kísérni, az a mester, aki ezt elmulasztotta, 25 dénárt fizetett. A lakatosok már a halottas háztól kísérték a céhmester vezetésével társukat, vagy házanépének valamely tagját a temetőkerbe, a halottat pedig az ifjú mesterek segítettek vinni. A borbélyok is hasonlóan fogalmazták meg a temetésre vonatkozó előírásaikat. Az ötvösök 1561-ben készült szabályai szerint személyesen kellett jelen lenniük a temetésen, de a sírásása az ifjú mesterek feladata volt.⁶⁰⁵ Ez a kőművesek és a kovácsok szabályzatában is szerepelt.⁶⁰⁶ Az egyes céhek temetői szerszámokat is felsorolnak a számadásaikban, így a kovácsok leltárában volt négy kapa, két tövágó, egy csákány, egy alsó kúttekerő, két kötél, egy deszka, egy lajtorja.⁶⁰⁷

1639-ben az ötvösöknél kisebb csetepaté is kerekedett egy sír ásása körül. A halott Henczler Ötvös Gergely, egy ötvösmester legény fia volt, aki kétszeresen is a céhhez tartozott. Az ifjú mesterek mellett az ötvöslegények is gyülekeztek a temetőben, illetve kezdték megásni a sírt. A gyászoló család 2 forintot adott a kulcsosmester kezébe, aki azt odaadta az ifjú mestereknek, hogy felét adják a legényeknek, illetve vegyenek rajta ételt, italt. A legények viszont a rájuk eső egy forintot nem fogadták el, szerintük több járt nekik ebből az összegből, ezért a visszataró kulcsosmestert csúnya szavakkal illették. Az ügy a céh elé került, ahol a benne részt vevő 10 legényt személyenként több márká és nehezek ezüstre büntették meg. A legényeket azért nem csapták ki a céhből, mert a város tekintélyes, befolyásos családjából származtak.⁶⁰⁸

Több céhnél, így a szabóknál vállalták az idegen halottak eltemetését is: „1646 Die 21 Septembris mivelhogy az becsületes céh mikor gyűlése volt, ökegyelmek megparancsolták, hogy igen szorgalmatosan percurálván az halottakról való regestrumot és kinek kinek absentiaját menyi legyen, írjuk computusban, mivelhogy annak az eligazítása, sok időt foglalt volna be, annakokáért abba az dologban fáradoztunk harmadfél nap, költöttünk ételünkre és italunkra f 2 d 23”.⁶⁰⁹ A csizmadiák 3 forintért vállalták a temetéseket, amelyből 1 forint illett az ifjú mestereket a sír ásásáért.

Az *özvegyektől* való gondoskodás is a céh szociális szerepei közé tartozott. Általános szokás volt, hogy férje halála után egy esztendeig és néhány napig lehetőséget adtak az özvegynek, hogy a mesterséget gyakorolja, amennyiben ura nevét viseli, vagyis nem ment még újra férjhez. Így a szabóknál, szücsöknél, szijgyártóknál, esztergályosoknál, ötvösöknél kimondták,

⁶⁰⁴ Jakab 1870. I. 502. (szücsceh szabályzata – 1481-ből)

⁶⁰⁵ JakabOkl II. 274. (ötvöscéh szabályzata 26. pont – 1581-, 1627-ből)

⁶⁰⁶ Balogh 1985. 34. (kőművesceh szabályzata 39–40. pont – 1589-ből); JakabOkl II.307. (kovácsceh szabályzata 11. pont – 1640-ből)

⁶⁰⁷ KmOL Céhiratok, Kovácsceh nr. 1. 20. v.

⁶⁰⁸ KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 49. 4. r. – említik: Huszár Péter, Kékesi Benedek, Verner János, Radecius Bálint, Fenesy István, Rázmán István, Szőlősy Péter és Váradi János nevét.

⁶⁰⁹ KmOL Céhiratok, Magyar Szabó Céh nr. 34. Számadások 10. (1646)

hogy a legényt vagy inast ezután más mesterhez kell elhelyezni. A kőművesek pontosan megszabták, hogy egy inast és egy legényt tarthattak az özvegyek. Míg más céheknel jóval rövidebbek voltak az időbeni korlátok, a lakatosoknál mindössze egy hónapig tarthatott legényt az özvegy.

A mészárosoknál előírta a szabályzat, hogy a mesterjogot az özvegyek fiaikra, vejükre vagy unokájukra ruházhatták át. Ez tulajdonképpen a családi monopólium elősegítése volt. Más céheknel az özvegy, míg ura nevét viselte, s a céhek bizonyos pénzt minden évben befizetett, gyakorolhatta mesterségét.⁶¹⁰ Így a csizmadiáknál évi 13 forintért, az asztalosoknál lécpénzért, a szappanosoknál pedig taksa-pénzért maradhatott a céh keretein belül. A lakatosoknál szerepelnek a céh névsoraiban az özvegyasszonyok 1644-ben, egyszerre hárman is.⁶¹¹

A borbélycéh is biztosította az özvegyek számára a mesterség művelésének lehetőségét. A törvénykezési jegyzőkönyvek anyagának vizsgálata során bebizonyosodott, hogy az özvegyek éltek a lehetőséggel, és a céh teljes jogú tagjaiként viselkedtek. 1614-ben egy özvegy borbélyasszony, akinek fia egy véletlen baleset során megsebesített egy kislányt, maga utal rá, hogy ő megpróbálta volna meggyógyítani a gyermeket, és kedvezőbb állapotban volna meggyógyítás árát is.⁶¹² Ugyanúgy, mint mestertársai, a céh összehívását (konzílium) is kérhette, ha valamelyik betegénél ennek szükségét látta.

A csizsárok esetében a vizsgált tanúvallomási jegyzőkönyvben az özvegyasszonyok nem magát a kézművesipari terméket állították elő, hanem azok eladásában vettek részt. Csiszár Péterné Borbála asszony vallomásában elmondta, hogy elment Csiszár Jánosné kérésére Csiszár Mihályhoz, és segítségét kérte abban, hogy az eladásra adott szabványokról kiállított harmincad levélben ne az ő neve szerepeljen, másrészt pedig engedményt kért.⁶¹³ Az özvegyasszonyok ugyanis jelen esetünkben is ki voltak szolgáltatva mestertársaiknak, tőlük kaptak lehetőséget a megélhetésre, vagyis az ő árujukat árulták. Valószínű, hogy ezeknek az özvegyasszonyoknak más létfenntartási forrásuk nem volt.

Jó néhány kalmárasszonyt is találunk az özvegyek között, ők szépen megéltek ebből a munkából. Közéjük tartozott Ombozi Pálné is, egy ötvösmester özvegye, akinek tevékenységéről a törvénykezési jegyzőkönyvekben szerepelt feljegyzés, mert nem fizetett egy csizmadiának a kiszabott bőrért.⁶¹⁴

A céhek keletkezésekor a karitatív tevékenység meghatározó jelentőségű volt. A középkorban meglévő feladatok a korájukban sem szűntek meg, sőt az iparos testületek ilyen irányú feladatvállalásai még hangsúlyosabbá váltak. A szociális feladatok a 17. században még mindig feladatot jelentettek a céhek számára, amelyeknek azok igyekeztek megfelelni, és a vizsgálatok alapján úgy tűnik, hogy Kolozsvár esetében ez sikerült is.

⁶¹⁰ A kérdésről adalékokkal szolgál még Rüszt-Fogarasi Enikő tanulmánya: *Mesterözvegyek a XVI. századi Kolozsvári céhekben*. In: Kiss András Emlékkönyv 482–486.

⁶¹¹ KmOL Céhiratok, Lakatos céh nr. 7. 1.

⁶¹² KvTJK II/11. 187.

⁶¹³ KvTJK II/9. 44. – 1597. március 17.

⁶¹⁴ KvTJK II/12. 138. – 1629. január 25.

A város mint hatóság (árszabások)

A 16–17. századból több árszabást ismerünk az Erdélyi Fejedelemség területéről. Az országrész ebben is különbözik a Királyi Magyarországtól, hiszen itt a fejedelemség létrejötte óta a limitáció országos hatáskörbe tartozott,⁶¹⁵ míg amott megyei, illetve csak részben országos döntést igényelt.

Ebben az időszakban Erdélyben a limitációk 3 foka ismeretes: az országos, a városi és a részleges városi árszabás. Az utóbbi kettő a városok önkormányzati testülete hatáskörébe, míg az első az országgyűlésébe tartozott.

A 17. század folyamán az országos limitációk száma igencsak megnőtt. 1591 után 1609-ben Báthori Gábor fejedelemsége alatt került sor a következő árszabályozásra. Az 1620-as évek elején fellépő óriási inflációt követően 1625–1627-ben Bethlen Gábor 4 limitációt is bevezetett, melyekre többek között az ő pénzrontásai miatt is szükség volt.⁶¹⁶ A későbbiekben I. Rákóczi György uralkodása alatt 1642-ben hoztak új árszabást, 1687-ben pedig ezt újították meg.⁶¹⁷

Ezek a limitációk egyre részletesebbek: nemcsak egyre több iparág termékeit tartalmazzák, hanem a termékek leírása is egyre aprólékosabb. Természetesen a kérdés az, mennyiben tükrözik ezek az országos és a helyi állapotokat. Az egyes limitációk előkészületeiben különbözőképpen vettek részt például a városok, illetve a szászok. Az 1626. évi májusi országgyűlés munkáját egy bizottság segítette, amelyben a fejedelem tanácsosai mellett a három nemzet képviselői és a városok küldöttei is részt vettek.⁶¹⁸ Az 1625. őszi limitáció előkészítő munkálataiba a szászok a fejedelem kérésére kapcsolódtak be,⁶¹⁹ ami bizonyára nem véletlen, hiszen a kortársak szerint is e városok ipara volt a legfejlettebb a Fejedelemség területén. Így talán ők voltak a leghivatottabbak az árszabások előkészületeiben való részvételre.

Az országos limitációk betartását a megyék és a városok előljárói ellenőrizték. Ez alól talán az 1627-es limitáció volt a kivétel, amikor is a fejedelem egy 3 tagú bizottságot (minden nemzet egy tagot adott) bízott meg az ellenőrzéssel.⁶²⁰

A városi árszabások mindig hübben tükrözték a helyi ipar fejlettségét, ugyanakkor olyan belső tényezők is szerepet játszottak, melyekről országos szinten nem is esett szó. Például nem volt megoldott azon iparosok érdekvédelme, akik nem jutottak el a céhalapítás fázisáig, míg a többieket egyértelműen a céhek képviselték. Kolozsvár város levéltárában⁶²¹ 1620–1621-ből maradtak fenn a céhek által beadott árszabályzat javaslatok, amelyeket „árkalkulációnak” tekinthetünk.⁶²² Ezeket a céhek gyűlésein állították össze, és a céhek vezetői terjesztették be, míg azon iparágak, melyek nem rendelkeztek ilyen közösséggel, kimaradtak ebből. A keletkezés ideje nem véletlenszerű, erre az időszakra esett Közép-Európa pénzügyi összeomlása – amelyet a 30 éves háború csak felgyorsított –, és ez begyűrűzött Erdélybe is.⁶²³ A drágaság ellen próbált

⁶¹⁵ Szádeczky 1913. I. 50.

⁶¹⁶ Zimányi 1976. 56, 63. A 16. század folyamán Európában a gabonaárak 300–400% növekedést is elértek, egyes iparcikkek, a bérek növekedése a 200%-ot sem érte el. Ez országonként változott, ugyanakkor viszont ez a kúszóinflációs érték 50 évre értendő, ami azt jelenti, hogy évente mindössze 2–3–4%-os volt az árdragulás. A Kipper-Wipper hiperinfláció volt, ami hirtelen következett be a pénzrontásnak köszönhetően.

⁶¹⁷ Szádeczky 1913. I. 81.

⁶¹⁸ Uo. 72.; EOE VIII. 316.

⁶¹⁹ Szádeczky 1913. I. 79.

⁶²⁰ Imreh 1992. 69.

⁶²¹ KvFasc. II/70.

⁶²² Flórián 1997. 6.

⁶²³ Buza 1993. 12.

védekezni a kolozsvári tanács is, amikor az árakat sokszor jóval (akár 20%-kal is)⁶²⁴ alacsonyabban állapította meg, mint ahogyan azt maguk a céhek javasolták.

Hasonló, szinte a városi ipar egészét felölő limitáció-javaslat sem korábról, sem pedig a későbbi korszakokból nem maradt fenn Kolozsváron. Valószínűleg az országos intézkedés hiánya készítette erre a városi vezetést, hogy az infláció és a drágulás ellen a maga eszközeivel küzdjön.

A városi árszabások közül tulajdonképpen 4 félélt ismerünk: az élelmiszerárakat szabályozókat, a bérszabásokat, részleges árszabásokat és az általánosabb érvényűeket.⁶²⁵ Az első hármat a tanácsülési jegyzőkönyvek tartalmazzák.

A részleges árszabások amelyek leggyakrabban csupán egy-egy cég vagy egy-egy termék árszabását jelentették, így a vargákra, az asztalosokra, a kádárookra vonatkozó végzések a tanácsai határozatok között voltak megtalálhatóak. A *vargák* leggyakrabban a bőr drágaságára panaszkodtak, ezekhez képest szabták meg a végzések a saruk és a cipellősök árát,⁶²⁶ máskor arra kötelezték őket a tanácsbeliek, hogy megfelelő áron adják termékeiket.⁶²⁷ A feljegyzések szerint a *kádár*mesterekkel és „míveikkel” szemben is a drágaság a leggyakoribb panasz. A városi polgárok jelentős része rendelkezett szőlővel, amiből bort készítettek, ehhez hordókra volt szükség. Elsősorban szüret idején, vagy az azt követő időszakban fordultak elő a kádárookra vonatkozó árszabások. A kádárok ezek szerint kötelesek voltak az egyszerű polgárok hordóit is megkötni, a rossz abroncsokat kijavítani – még azokon a hordókon is, amelyeket sokadalom idején más városból származó iparosoktól vásároltak –, de ugyanakkor tiltották a máshonnan vásárolt abroncsok használatát. Ha valamelyik kádár ilyet használt, vagy nem ment el valamelyik polgártársa pincéjébe hordókat javítani, akár 10 forinttal is büntethető volt. A kötések árait is rögzítették ezek az árszabások.⁶²⁸ Az *asztalosok* termékei közül csak a koporsók kerültek be a tanács általi részleges limitációkba.⁶²⁹ 1619 őszen már több cég iparúzői szerepeltek a tanácsülési jegyzőkönyvben, mint akik drágán adták termékeiket. A tanács elrendelte, hogy készítsenek céhenként limitációt, melyet tartsanak is be. A céhes iparosok közül a tímár-, a varga- és a kovácsmesterekre érkezett különösen sok panasz.⁶³⁰

A munkabérek városi limitációbeli szabályozására a mezőgazdasági munkások, például: napszámások, borhordók, szőlőszedők⁶³¹ esetében szinte évente sor került.

Az élelmiszerárak limitációi között számunkra a legfontosabbak a mészárosokat érintőek, vagyis a hússokra vonatkozó árszabások.⁶³² Más városok esetében is a tanácsülési jegyzőkönyvek tartalmazzák a hús árát, így például Tordán, ahol ráadásul Kolozsvárra hivatkoznak, és azazal megegyezően állapították meg a hús árát.⁶³³ Mivel a kincses város történetének az időszkából meglehetősen hiányosan maradtak fenn a tanácsülési jegyzőkönyvek, mint már említettük nem lehet pontosan tudni, évente hány hússzabás keletkezett. Ha azon évek alapján számolunk, amelyekből maradt fenn hús-árlimitáció, akkor az átlag meghaladja az 1,5-öt.

⁶²⁴ KvFasc. II/70. 31., 37.

⁶²⁵ Dóka 1981. 110. A szerző tartalmi szempontból ez első három csoportot különbözteti meg.

⁶²⁶ Pl. KvTanJk I/6. 57. 1608. november 26.

⁶²⁷ KvTanJk I/7. 13. – 1647. május 18.

⁶²⁸ KvTanJk I/5. 215. r. – 1602. november 15.; I/5. 266–267. – 1605. augusztus 4–23.; I/6. 41. – 1607. szeptember 28.; I/6. 57. – 1608. november 28.; I/6. 300–301. – 1620. szeptember 19.; I/6. 332. – 1621. november 18.

⁶²⁹ KvTanJk I/5. 215. r. – 1602. november 15.; I/6. 371. – 1622. október 8.

⁶³⁰ KvTanJk I/6. 282. – 1619. október 19.

⁶³¹ KvTanJk I/7. 88. – 1655. szeptember 23.

⁶³² KvTanJk I/5. 205., 208., 215., 236., I/6. 54., 56., 80., 102., 197., 216., 235., 236., 256., 281., 287., 332., 336., 358., 368–370., KvFasc. II/115. 1. r., 6., I/7. 38., 54., 56., 67., 87.

⁶³³ Wolf 1993. 47. – 1666.; 61 – 1678.

A 17. századi Kolozsvár városának legteljesebb városi limitációja az 1620–1621 évekből maradt fenn. Kassán 1559-ben hoztak hasonló városi árszabályozást.⁶³⁴ Ott szintén mesterek terjesztették javaslataikat a tanács elé. Kilenc céh árszabása szerepelt, közöttük a szücsöké kétszer is, mellettük a pajzs- és nyeregyártók, szabók, szekeresek/kerégyártók, vargák, mészárosok, lakatgyártók, fazekasok árszabásai maradtak fenn. Talán ezek rokoníthatók leginkább a vizsgált kolozsváriakkal, hiszen hasonlóan a tanács kérésére írták össze őket.

A hat csoportból (ruházat és tisztítás ipara, bőr- és szövőipar, építkezési ipar, faipar, élelmezési ipar, vas- és fémipar) az élelmezési iparágak kivételével szinte mindegyik iparág néhány képviselője adott be limitáció-javaslatot. Az építkezési ipart mindössze a kőművesek munkabére és a tölcséresék árszabása képviseli. A faipart az asztalosok termékeinek igen részletes limitációja mellett a kádárok és a kerekesek képviselték, a vas- és fémipari mesterségek közül a lakatos, a csiszár, a kovács és a kötélgyártó mesterek adták be a város tanácsa kérésére limitáció-javaslatukat. Legnagyobb számban a ruházati ipar képviselői jelentkeztek, ugyanis a takácsok, vargák, szabók, nyergesek, tímárok, szijgyártók, szücsök limitációi egyaránt, város vezetése elé kerültek.

Az élelmezési ipar képviselőinek hiányát más részleges limitációk megmagyarázzák, de néhány más mesterség hiánya feltűnő. Azzal is magyarázható, hogy néhány iparágra az országos limitáció hatálya terjedt ki, így az ötvösök vagy a képirók esetében. Másrészt a mesterségek gyakorlásához szükséges alapanyagok beszerzéséhez: – pl. az ötvösöknél ezüst, arany – szükséges volt az országos akarat és a fejedelmi kegy is. Hiszen csak a fejedelem beleegyezésével jutottak megfelelő mennyiségű nemesfémhez. Néhány mesterségnél, mint már említettem, a céh hiánya is közrejátszhatott, vagyis nem volt olyan szerv, mely az iparosok érdekeit képviselhette volna a várossal szemben. Ugyanakkor szembe tűnő a ruházati ipar képviselőinek túlnyomó aránya.

A városi limitáció szerkezetében az is feltűnő, hogy 1620–1621 folyamán néhány céh két limitációt is beadott, míg – mint korábban említettem – mások egyet sem. Akik tehát kétszer is adtak be árjavaslatokat: a nyergesek, szijgyártók, takácsok, vargák, szücsök, tölcséresék, lakatgyártók és kádárok. A két limitáció a többségnél szinte azonos árakat és tételeket tartalmaz, talán két céhet kivéve. A nyergeseknél az áremelkedés mértéke mintegy 36%, a lakatosoknál pedig 40% volt.

A kolozsvári limitáció keletkezési idejére nézve két országos limitáció közé esik. A közvetlen összehasonlítási alapot csak ezek szolgáltathatják.

Az összehasonlítás első részét az képezi, hogy a kolozsvári limitáció hány tételt tartalmaz az országos limitációkhoz (1609, 1625) képest. 15 céh mind a három limitációban megtalálható. Az alapot az 1609. évi országos limitáció jelenti, melyben mintegy 320 tétel (megnevezés) szerepel. Ehhez képest a Kolozsvár városi limitáció egyfajta visszalépés volt, hiszen a megnevezett tételek száma ennek csak mintegy 97,5% (312 db). Az 1625. évi országos limitációban ugyanezen céhek termékeinek száma már 346 (108,1%).

⁶³⁴ ifj. Kemény Lajos: *Kassa városi limitációk*. Történelmi Tár 1889. 773–784.

Az országos és helyi limitációk összevetése⁶³⁵

Céh neve	Országos (1609)		Helyi (1620–1621)		Országos (1625)	
	tételek száma	% árszívonal	tételek száma	%	tételek száma	%
Szabó	27	100	32	119	22	81
Szűrszabó	9	100	14	156	15	167
Nyerges	8	100	13	163	10	125
Tímár	21	100	14	67	15	71
Szijgyártó	51	100	41	80	59	116
Takács	11	100	4	36	12	109
Varga	28	100	22	79	22	79
Szűcs	18	100	15	83	41	228
Asztalos	-		24	100	-	-
Kerekes	38	100	35	92	33	87
Lakatos	29	100	53	183	45	155
Kádár	38	100	7	18	25	66
Kötélgyártó	10	100	11	110	12	120
Kovács	28	100	19	68	32	114
Tölcséres	4	100	8	200	3	75
összesen	320	100	312	97,5	346	108

A táblázatból is kitűnik, hogy az átlag nagy eltéréseket takar. A szabók, szűrszabók, nyergesek, lakatosok, kötélgyártók és tölcséresek termékei 1620–1621-ben 110 és 200% közötti értékkel haladják meg az 1609. évi limitációban felsorolt termékek arányát. Ugyanakkor a tímárok, szijgyártók, takácsok, vargák, kerekesek, kádárok és kovácsok csak a termékek 18–92%-át kínálták vásárlóiknak a limitációk alapján. Elképzelhető viszont az is, hogy a céhek nem tartották szükségesnek az országos szintűhöz hasonló limitáció elkészítését, hiszen az árakat alkalmanként a megállapodás is szabályozhatta, talán gyakrabban is, mint országos szinten. Emellett, ha egy mester a megrendelő/vásárló számára hozott nyersanyagból dolgozott, az árszabás is másképp alakult, mintha ő maga adta volna a nyersanyagot. Az ilyen eseteket egyenként egyszerűen nem is lehetett volna szabályozni.

A másik összehasonlítási alapot az árak eltérése jelentheti. A két országos limitáció mintegy közrefogja a kolozsvári árszabást. Mindhárom limitációnak az árait még a Bethlen-féle új pénz bevezetése előtt szabályozták, így tehát könnyen összehasonlíthatóak. Az 1609. évi árakhoz képest mindössze 2–3%-kal magasabbak az 1620–1621. évek, ezeket mintegy 146%-kal haladják meg az 1625-ös limitáció árai. Vagyis az igazi infláció itt jelentkezett. Ez céhenként igen eltérő volt, oka részben az alapanyag különbözőségében, illetve drágaságában rejlett. Az összehasonlítás alapját adó árszabások tételei különbözőképp szerepelnek, csak bizonyos irányzatokat, nagyságrendeket tudunk ezen összevetések segítségével kimutatni.

Az ország más területein is kerültek ebben az időszakban limitációk kiadásra, mind vármegyei, mind pedig városi hatáskörben. Ezen limitációk árait igen nehéz összehasonlítani a kolozsváriakkal, több okból is. Az okok között elsősorban meg kell említeni az árszabások eltérő szerkezetét, valamint az időbeli eltéréseket. A limitációk egy része még a 16. század végéről, másik része 1626-ból, Kassáról valók, a harmadrésze pedig a század 50-es éveiből.

⁶³⁵ EOE VI. 132–157 – 1609. június 23.; EOE VIII. 273–302. – 1625. május 1–29.

Tekintsük át a ruházat és tisztítás iparához tartozó mesterségek termékeinek árváltozásait. A *szabók* termékeinek ára az 1609. évi limitációhoz képest mindössze 2–3%-ot emelkedett 1620–1621-ben, ehhez az árszinthez képest 1625-ben 169% volt az emelkedés. A *szűrszabók*-nál 1609-hez képest a növekedés mértéke nem érte el a 0,5%-ot, 1625-re pedig az árszínvonal 144% volt. A Kassáról valamint Ungvárról fennmaradt limitációk már a vármegyei árszabások mintájára készülhettek. Nagyon kevés összehasonlítható, közös tételt tartalmaztak. Az 1621-es árak 25%-kal, illetve azt meghaladóan voltak magasabbak az egyes tételeknél Kolozsváron. Az 1653-ban keletkezett kassai limitáció már a vármegyei árszabások szerkezetét követte.⁶³⁶

A kolozsvári *szűcsöknél* az első két limitáció árai szinte azonosak, az 1625. évi limitáció árai pedig ezekének 153%-át jelentették. Az ország más területein fennmaradt limitációk a kész termékek mellett a bőrök kikészítésének árát sorolták fel.⁶³⁷ Az ungvári, valamint a kassai limitációk tételeinek nagy része pedig a munkabéreket tartalmazta, mindössze néhány késztermék szerepelt benne. Az 1653. évi Abaúj illetve Zemplén vármegyei árszabás, valamint a szabolcsi már késztermékek árszabása volt.⁶³⁸

A *vargák* termékeinek ára 1609-ben mindössze a 4/5-ét érte el a későbbi (1620–1621. évi) szintnek, 1625-re a növekedés (1621-hez) képest 10%-os volt.

A ruházati ipart képviselő mesterségek között tehát 8 különféle szakma árait volt módom összehasonlítni, ez az iparág, amelynek termékeivel a legszélesebb skálán találkozunk. Érdekes, hogy az összes termék ára az 1609. és 1625. évi országos limitációk átlagának árai alapján meghaladja a városi limitáció árszintjét, az első 108, a második 150%-kal.

A szövő- és bőriparhoz tartozó *tímároknál* nagyon kevés egyező tétel van az általunk vizsgált országos és a városi limitációk között. Eszerint az árak 1609 és 1621 között a duplájára nőttek, 1625-re pedig az előző szinthez képest 42%-kal emelkedtek.

A *nyeregyártók* 1620–1621-ben két limitációt is készítettek, az első árainak szintjével a második összehasonlítva 36%-kal emelkedett. Az első városi limitáció árai ugyanakkor az 1609. évi országoshoz képest mindössze 3%-kal nőttek. Az 1625. évi limitáció árai pedig csak 112%-kal magasabbak az 1621. évi második limitáció 136%-kával szemben.

Az iparág limitációiban a legtöbb tétel a szíjgyártóknál volt alkalmas összehasonlításra. Eszerint az 1609. országos limitáció árait az 1620–1621-eseket 23%-kal haladták meg, míg az áremelkedés szintje 113%-a volt az 1625. évi országos limitáció áraihoz képest.

A *vászontakácsok* estében csak 1609. évi országos limitációt és a városi limitációt van módja elemezni a kutatónak, ugyanis 1625-ben már nem szerepelnek az országos árszabásban. A termékek árainak átlagértéke mindkét limitációban ugyanazon szinten mozog.

Az építkezési iparágba tartozók közül a kolozsvári kőművesek árszabásai csak a napszámot tartalmazták, ennek okát leírják „Mikor Szebenben az míves embereket összegyőttek az ország akaratóból akkor, mi is Diószeghi István uramat oda köldöttök volt egész céhtől, akkor is csak arra hatták ökegyelmek, az miben megalkuttunk az jámbor gazdával.”⁶³⁹ A városi limitációban csak ez szerepel, igaz, külön említik a „rakást” és a „faragot mívet”, és különféle napszámot számolnak az egyikre, illetve a másikra. Az 1609-es és 1621-es árszabások által megszabott árak ugyanazon a szinten vannak, míg ezekhez viszonyítva az 1625. évi limitáció árai már 70%-kal magasabbak. Más vármegyék, városok limitációi az erdélyi árszabályozásokhoz hasonlóan részletesebben leírják a falak rakásának, a boltozásnak az árát, és nemcsak a napszám-

⁶³⁶ Flórián 1998. 15–19.

⁶³⁷ Flórián 1997. 13. Vas megyei limitációk 1597-ből, valamint Zala megyei közgyűlések ide vonatkozó jegyzőkönyvei 1598-ból.

⁶³⁸ Uo. 13–14, 15–16.

⁶³⁹ KvFasc. II. 35.

bért szabják meg.⁶⁴⁰ Moson vármegyei iratok között maradt fenn 1665-ből egy, az 1621-hez hasonló, csak napszámbért tartalmazó árszabás.⁶⁴¹

A *tölcséreseknél* az áremelkedés arányai drasztikusabbak, míg 1609-ben ugyanazokért a termékekért az 1621-es árak 87%-át kérték el, 1625-re ez az arány 180%-ra változott.

A faiparhoz tartozó iparágak közül a kádárok és a kerekések árszabásaival találkozunk a városi limitációban. A *kádárok* 1609. évi limitációjának áraihoz képest a városi árszabás árai 131%-osak, míg a 1625-ös országos limitáció árai már 143%-ot tettek ki ugyanehhez viszonyítva.

A *kerékgyártók* városi árszabásaiban szerepel a legtöbb tétel a csoportba tartozó mesterségek közül, a városi limitációban felsorolt termékek árai 127 %-kát tették ki az 1609. évi országos árszabás árainak, 1625-ben pedig 116%-át. Ebben az esetben a városi limitáció árszínvona meghaladta a következő országosét. Heves vármegye közgyűlési iratai között levő 1696-ból származó limitáció árai nem sokkal magasabbak az 1621-es kolozsvárinál, ugyanakkor ebben mezőgazdasági eszközök, mint a borona és eke, is helyet kaptak, a kerekék és a kocsik választéka kisebb volt.⁶⁴²

A vas- és fémipar mesterei közül a kovácsok 1609-es országos limitáció áraival nagyjából megegyeztek a városi limitációjának szereplő termékek árai, míg ezeket 43%-kal haladták meg az 1625-ös árak. A lakatgyártók termékeinek árszabása is megtalálható a városi limitációban, sőt az 1620–1621-ből két árszabás is fennmaradt. Az 1609-es országos limitáció és az 1. városi limitáció árszintjei azonosak, a második limitáció ezekhez képest 115%-kal magasabb, míg az 1625-ös árszabás 140%-kal.

A város mint munkáltató–munkaadó: „mívelés” a számadáskönyvek alapján

A városi számadások egyik legjelentősebb fejezetét jelentik a „város diversái”, a különböző fajta városi kiadások összessége. Ezek a kiadások igen sokfélék lehetnek, két nagy csoportba oszthatók azok, melyeket részletesen vizsgálhat a kutató az iparosok alkalmazása szempontjából: „a város közönséges szükségéről való számadás”, valamint a „város építésére való költség”.⁶⁴³ Ezek a források egyes esetekben igen sok mindent elárulnak: kit foglalkoztatott a város, mennyi volt a munkadíj, milyen munkát végeztek és hányan, mennyi ideig tartott a munka. Mások viszont igencsak szűkszavúak a számadások, és csak annyit tartalmaznak, mekkora összeget fizettek ki aznapra a kézműves mesternek. A város itt mint megrendelő, mint munkaadó szerepelt, ezért is fontos, hogy mely céheket, iparosokat foglalkoztatott, milyen és mekkora megrendeléseket adott.

Az egyes céhek korszakban használt szabályzatait és határozatait tanulmányozva úgy tűnik, hogy a céhtagoknak kötelező feladatot jelenthetett a „város számára dolgozni”. Ebben leginkább a „fejedelem számára mívelés”-hez hasonlít, ami szintén kötelező jellegű volt. A korábbi céhszabályzatokban, de még a 16. századiakban sem igazán vetődhetett fel ez a kérdés problémaként, legalábbis a szabályzat nem foglalkozott vele külön pontban. Valószínűleg a 17. századra vált „a város számára végzett munka” tömegessé, és a számadáskönyvekben, a városbeli írásbeliség fejlődésének köszönhetően jelentek meg a bejegyzések nagy tömegben.

⁶⁴⁰ EOE. VIII. 408., valamint 1626-ban és 1653-ban Kassán keletkezett limitációk – Flórián 1996. 17.

⁶⁴¹ Flórián 1996. 18.

⁶⁴² Uo. 52.

⁶⁴³ KvSzám 23/XI. 375. 1642.

Vizsgáljuk meg először, hogy mely céhek szabályzatában találjuk meg a város számára kötelező munkavégzést. Az egyik legkorábbi szabályzat – 1585-ben adták ki – a kötélverőké, melyben nem is egy, hanem két artikulus is foglalkozott a város és a fejedelem számára végzett munkával. Ezek szerint a céhmesterek kellett kijelölnie, ki alkalmas a város/fejedelem által kívánt munkára (6. pont). Egy másik pont (12.) szerint pedig, ha a város vagy a fejedelem a sóaknákra öreg köteleket kért, akkor a mestereknek engedelmesen részt kellett venniük a céhmester által irányított közös munkában.⁶⁴⁴ Ha valaki ezt elmulasztotta, a büntetés az első alkalommal 50 dénár, a második alkalommal pedig 1 forint volt. Az ácsok 1625-ben kiadott céhszabályzatában is hangsúlyos helyen (X. pont) szerepelt a város és a fejedelem szükségére végzett munka. A céhmesterek kellett, hogy kijelöljék, kit küldenek legényekkel és inasokkal az adott munka elvégzésére. Ha valaki – akár az inas – engedetlen volt, 12 forintos büntetéssel is sújthatták. Amíg az összeget ki nem fizette, nem is dolgozhatott a városban. A pénzbüntetés 2/3-a a várost, 1/3-a a céhet illette.⁶⁴⁵ A források tanúsága szerint a valóságban ekkora összegű bírságot nem róttak ki, a céh protocollumában 50 dénárnál nagyobb összegre rúgó büntetések nem szerepeltek. Az 1650-es évekből származó bejegyzések szerint, amikor egy mester „nem ment a város dolgára holott az decány meg hatta volt”, 50 dénárt fizetett büntetéként, így Bányai Péter 1654. október 29-én, ez abban az évben már a második eset volt.⁶⁴⁶ Bred Mihály ácsmester – aki sokat szerepelt a városi számadásokban – szintén megette ezt többször is, 1652–1660 között.⁶⁴⁷ A jegyzőkönyvek alapján egyértelműen megállapítható, ha egy mester városi munkát nem végzett el, jóval kisebb vétségnek számított, mint ha „a fejedelem dolgára” nem ment el. Nagy András emiatt büntették: „1652 12 Maii Meghbüntetvén, hogy az articulusnak continentiája szerint az céhmesterek parancsolatjára fejedelem dolgán menni ellenkezett az egész céh előtt [...] f 1-3-7 d -”⁶⁴⁸ Az összeg az egy forintnak többszöröse volt.

A kovácsok 1640-ben magyarra fordított szabályzata szintén előírta: ha céhapa a fejedelem vagy a város számára való munkát parancsol, engedelmesek legyenek a céhtagok (IX. pont). A szófogatatlanságot 3 forinttal büntették.⁶⁴⁹ A borbélycéh 1643-ban megújított szabályzatában is szerepelt, hogy kiváltképp hadakozás idején, ha a fejedelem vagy a bírák hívatják őket, akkor orvossággal és egyéb eszközeikkel menjenek, mégpedig a magyarok és a szászok a számuknak megfelelő arányban.⁶⁵⁰ A csizmadiák 1650. évi szabályzatának XV. pontja szerint egy forinttal büntették azt az engedetlen mestert, akit a céhmester eredménytelenül küldött a fejedelem vagy a város dolgára.⁶⁵¹

A fazekasok jegyzőkönyve az 1620-as évekből több, a „fejedelem szállásán” való munkára vonatkozó bejegyzést őrzött meg.⁶⁵² Az, hogy ez esetben a város vagy a fejedelem fizette a munkadíjat, nem derült ki egyértelműen, egy 1625-ös bejegyzés szerint viszont a munka végzésekor az étkezés költségét a céh állta.⁶⁵³

Mivel a szakmák és a munka jellege más és más volt, ezért is viszonyultak az egyes céhek különbözőképpen a kötelező munkavégzéshez. Azoknak az iparosoknak, akik „raktárkészletre” termeltek, egy-egy ilyen vásárlás vagy megrendelés még biztonságot is nyújthatott. A város,

⁶⁴⁴ JakabOkl II. 140–141.

⁶⁴⁵ Uo. 264–265.

⁶⁴⁶ KmOL Céhíratok, Ács- és molnárcéh jegyzőkönyve nr. 1. 50.

⁶⁴⁷ Uo. 52.

⁶⁴⁸ A szám többször át van írva, és húzva.

⁶⁴⁹ JakabOkl II. 307.

⁶⁵⁰ Uo. 319. – 1568-as szabályok fordítása és megújítása

⁶⁵¹ Uo. 326.

⁶⁵² KmOL Céhíratok, Fazekascéh jegyzőkönyve 20. r. Garmati János– 1624. évi bejegyzés – „Az fejedelem szállásán kemencét csináltunk”; 30. v. – „Anno 1626 16 Martii essett bírságban mikoron az fejedelem szállásán Gergely Pállal özveszólalkaztanak f 1 d 50.”

⁶⁵³ KmOL Céhíratok, Fazekascéh jegyzőkönyve 20. r. „1625 Exitus Elsőbben az fejedelem szállásán az kemencét csináltunk, kelt f 3. Ugyanakkoron, másnap kenyérre, borra f 1 d 50, káposztára attunk d 10.”

mint önálló gazdasági egység élt lehetőségeivel, és foglalkoztatta iparos lakóit, ebben is a kor-szak normáit követte. Néhány nagyobb volumenű építkezést nem tekintve – melyeket a fejedelmek finanszíroztak – a céhes iparos réteg megfelelően el tudta látni a városi megrendeléseket.

Ruházat és tisztítás ipara, bőr- és szövőipar

A ruházati ipar képviselőitől a város általában megvásárolta a szükséges termékeket, és csak kivételes esetben adott megrendelést.

A *csizmadiák* termékeit gyakran vette a város újévi ajándékként a fejedelmi kíséret számára vagy a városon átutazó követeknek, de a város szükségére is, így a városi katonák, máskor a bíró számára.⁶⁵⁴ A csizmák divat szerinti sokféleségéről tanúskodik, lehetett: szattyán, kordován, fekete, veres, sarga.

A *nyerges, takács, posztónyíró, erszénygyártó, szűcs, dobkészítő, tímár, varga, gömbkötő* mesterségek művelőitől viszonylag keveset vásárolt a város. A dobkészítő a városi dobot hozta rendbe több alkalommal,⁶⁵⁵ a vargáktól sarut és bőrt vételeztek.⁶⁵⁶ A nyergesektől viszont nemcsak kész nyergeket vettek, hanem rendeltek is, különösen, ha a fejedelem és kísérete a városban tartózkodott, ekkor néhány nyereg javíttatására is sor került.⁶⁵⁷ A *posztónyíróktól* a bíró köntöséhez vettek posztót,⁶⁵⁸ ami csak kis tételnek számított. Máskor a szűcsöktől 70 ködmönt vettek meg egyidejűleg.⁶⁵⁹ A takácsoktól szövőanyagot, a tímároktól bőrt vettek,⁶⁶⁰ az erszénygyártók számára csak kifizetésről olvashatunk. Arról, hogy milyen terméket állítottak elő a városi rendelésre, a számadáskönyvi bejegyzés nem szolgáltat több adattal.⁶⁶¹ A *szabóktól* a város csak néhány alkalommal rendelt, így többször készítettek zászlokat, máskor a város szükségére mentéket, aba nadrágokat, vagy a címeres postának szánt nadrágot szereztek be tőlük a sáfárpolgárok.⁶⁶²

A *szíjgyártóké* talán az egyetlen céh a ruházati iparba tartozók közül, amely nagyobb megrendeléseket kapott a várostól. A számadáskönyvek szerint istrángokat és hámokat vettek a város kocsijához, illetve a malombeli taligás lovak és a város lovai számára.⁶⁶³ Számos esetben lekötő-szíjakat vásároltak az utazáshoz,⁶⁶⁴ ezzel egyidőben a város kocsiján végeztettek velük különféle javításokat, amelyhez zsinórra, istrángra, gyeplőre, kasra volt szükség.⁶⁶⁵ A nyergekhez való hám illetve lószerszámok a szíjgyártók másik fontos termékcsoportját képezték, a város is gyakran vásárolt tőlük: zablaszíjat, fékert, hevedert, kengyelszíjakat, hámokat.⁶⁶⁶ A bűnösök pellengérhez kötözéséhez is a szíjgyártóktól vettek szíjakat.⁶⁶⁷ (Jónéhány szíjgyártó javára fizetett tétel szerepelt a számadásokban, amelyekről nem derült ki pontosan, miért fizette a város.⁶⁶⁸)

⁶⁵⁴ KvSzám 26/V. 491. 1649.

⁶⁵⁵ KvSzám 27/XIV. 270, 271., 29/XI. 5., 11.

⁶⁵⁶ KvSzám 15b/XI. 303, 18a/II. 580., 18a/IV. 365.

⁶⁵⁷ KvSzám 11/I. 164., 165., 15b/XI. 304. 26/VI. 432.

⁶⁵⁸ KvSzám 26/V. 426–427.

⁶⁵⁹ KvSzám 27/XIV. 276.

⁶⁶⁰ KvSzám 14a/XVIII. 135., 18a/II. 580., 21b/II. 513., 24/XV. 221., 26/VI. 439., 27/XIV. 270., 29/XII. 128.

⁶⁶¹ KvSzám 18a/II. 649., 21b/II. 514.

⁶⁶² KvSzám 12b/VII. 121., 23/VII. 368.; KvSzám 27/XIV. 277., KvSzám 29/XI. 7.

⁶⁶³ KvSzám 11/I. 136., 156., 168., 11/XI. 105., 12a/XVIII. 41., 12b/295., 15b/IX. 202., 28a/V. 95., 104. 29/XII. 121.

⁶⁶⁴ KvSzám 27/XIV. 219. 28b/IV. 380., 384., 29/XII. 123.

⁶⁶⁵ KvSzám 9/I 45., 9/XXVIII. 77., 11/XVII. a. 47. 54., 12a/III. 54., 12a/XVI. 44. 56. 74., 13a/II. 40., 13a/IX. 43., 18a/V. 53.

⁶⁶⁶ KvSzám 11/I. 150., 165., 15b/XI. 304., 18a/II., 26/V. 491.

⁶⁶⁷ KvSzám 9/XVIII. 21., 24., 11/XVII. a. 105., 16/III. 177., 13a/III. 54., 13a/XIV. 23., 34.

⁶⁶⁸ KvSzám 18a/V. 53., 27/II. 289., 28b/I. 51., 29/XI. 6.

A *borbélyok* munkáját mindössze néhányszor említették a számadáskönyvekben, kivételes alkalmakkor, például, ha a „sebes darabtnak” gyógyíttatásáért fizetett a város.⁶⁶⁹ A *szappanosok* említése leginkább a malombírók számadásaiban történt, itt nagyobb, 1–2 forintos vásárlások találhatóak.⁶⁷⁰

A *kötélverők* rendszeresen kaptak városi megrendelést. Ők valószínűleg „raktárkészlettel” rendelkeztek. A bejegyzések között gyakran olvashatunk a város kapuihoz való kötélvásárlásról: a Közép-kapuhoz, Hid-kapuhoz és felvonóhidhoz, monostori köhid kapujához.⁶⁷¹ Ugyanilyen gyakran vett a város gyeplőt,⁶⁷² istrángot,⁶⁷³ kocsihoz kötözésre különböző köteleket.⁶⁷⁴ A vásárlások másik csoportját az egyéb megrendelések jelentik, mint például a dobhoz való zsinórvétel,⁶⁷⁵ Közép-kapu felett levő órához kötél-,⁶⁷⁶ halászhaló- és hozzá való kötél-,⁶⁷⁷ valamint a fejevári kúthoz való kötélvásárlás.⁶⁷⁸ Nagyobb számban szerepelnek olyan feljegyzések a számadáskönyvekben, melyek csak a kötélverő mestereknek való fizetést jegyezték fel, de hogy pontosan milyen munkákért adták, azt nem.⁶⁷⁹ A kötélverők közül a számadások Kötélverő Tamás, András, György, Mihály, Jakab és István nevét említik.

Élelmezési ipar

Ebben az iparágban csak néhány mesterség képviselőiről emlékeztek meg a számadáskönyvek, s azokról sem súlyuknak megfelelően. Ugyanis a város saját élelmiszerkészlettel rendelkezett, és azt városi tisztviselők (serlátók, cipósütők⁶⁸⁰) irányítása mellett dolgoztatta fel. Az nem teljesen tisztázott, hogy ezek a tisztviselők kivel dolgoztattak. A városban jó néhány tehető polgár, az ispotályok, sőt maga a város is rendelkezett ún. „pistoriumokkal”, sütőházakkal. Pékek a forrásokban nem szerepeltek, mint már említettük, csak sütő, dagasztó, szítáló asszonyok, valamint a sütőházak tulajdonosai.

A *mészárosoktól* szerezte be a város a húsokat és a hentesárukat. Ez nem kizárólag saját vágoállataik levágása és húsupfeldolgozása volt, hanem a város, illetve a polgárok marháinak, juhainak bérvágása. Így, ha a város, illetve a fejedelem és kísérete számára vágtak le állatokat, akkor a számadáskönyvekben nem minden esetben a mészárosok neveit tüntették fel, hanem azokét a polgárokat, akik a húsellátáshoz hozzájárultak,⁶⁸¹ a súly mellett rögzítve a pontos árat is.⁶⁸² Természetesen a városnak állandóan szüksége volt húsrá a mindennapi gazdálkodáshoz, a „szállóvendégek” ellátásához, ilyenkor néhány mészárosmester vágott állatokat a városnak, máskor pedig egy-két tag húst vettek tőlük.⁶⁸³ A külső, vagyis hentellér mészárosok is városi megrendeléshez jutottak, ha a belsők már nem tudták a megfelelő húsellátást biztosítani.

⁶⁶⁹ KvSzám 11/I. 143., 18a/IV. 358., 18a/V. 53.

⁶⁷⁰ KvSzám 11/XI. 77., 94., 95.

⁶⁷¹ KvSzám 9/XXX. 106., 11/XIX. b. 31., 12a/III. 22., 12a/XV. 111., 12b/IV. 167., 169., 427., 13a/IX. 19., 14a/IV. 140., 14a/XIV. 50., 14a/XVII. 159., 15b/XI. 288., 17b/III. 190., 18a/II. 577., 18a/IV. 355., 356., 23/VII. 284., 23/X. 234., 23/XI. 443., 29/V. 196., 29/VI. 128., 29/XI. 4.

⁶⁷² KvSzám 14a/IV. 139., 21b/III. 267., 21b/V. 210., 24/XV. 247., 29/X. 210.

⁶⁷³ KvSzám 9/XVI. 46., 11/I. 166. 171., 11/XIX.a. 7., 18a/IV. 355., 18b/I. 248., 23/XI. 439., 26/VI. 319.

⁶⁷⁴ Kvszám 9/XVIII. 63., 17b/III. 174., 18b/I. 248., 23/X. 236., 23/XI. 433., 24/XV. 248.

⁶⁷⁵ KvSzám 9/XXX. 44., 13a/IV. 34–35., 14a/XVII. 146–147.

⁶⁷⁶ KvSzám 29/XI. 4.

⁶⁷⁷ KvSzám 18b/VI. 206., 23/X. 238.

⁶⁷⁸ KvSzám 18b/VI. 193., 29/VI. 128.

⁶⁷⁹ KvSzám 12b/IV. 435., 15b/XI. 305., 18b/VI. 231., 26/V. 491., 497., 498., 26/VI. 333., 28a/III. 5. 28a/IV. 193., 29/XII. 143.

⁶⁸⁰ pl. KvSzám 18b/XI. 131., 23/X. 9.

⁶⁸¹ pl. KvSzám 14a/XVIII. 55–56., 18a/IV. 116., 195.

⁶⁸² pl. KvSzám 12a/IV. 329., 12a/XVIII. 63., 16/III. 75., 18b/VII. 55

⁶⁸³ pl. KvSzám 9/XVI. 48., 9/XVIII. 70., 11/I. 83., 14a/V. 124., 201.

A *halászsoktól* – akik mint mezőgazdasági ágazatot művelők nem tartoztak az iparosok közé – vett különféle halak sokasága is a városi (élelmiszer)ellátás változatosságát szolgálta. A város tavait halászták le, és nemegyszer még a fejedelmi udvarba is küldtek tőlük márnát, csukát, rákot. A városnak saját hálója volt,⁶⁸⁴ amit ha kellett, a halászsokkal javítottak ki. A halászsok árujának korabeli fontossága és keresettsége abból is eredt, hogy a hal az ún. böjtös időszakokban is fogyasztható táplálék volt, mely változatosabbá tette a mindennapi táplálkozást. Így a város sokat vásárolt a halászsoktól,⁶⁸⁵ munkájukra a fejedelmek és kíséretük itt tartózkodása esetén az ún. „háromnapos gazdálkodáskor” is számítottak.⁶⁸⁶ Munkájuk ideje alatt a város élmezőnyben őket kenyérrel, pecsenyével és borral.⁶⁸⁷

A *molnároktól* a malmok javítása kapcsán olvasható számadáskönyvi bejegyzés. Ezek a malmok a város külső birtokain, Kórógyon, Kolozsmonostoron, a gátnál voltak.⁶⁸⁸ A város két malmának a felügyelete a malombírákra tartozott, és az ő számadásaikban találhatóak részletes bejegyzések.

Külön fejezet lenne, és szervesen már nem is tartozna ide a szolgáltató ágazat, azaz az élelmiszer-alapanyagok feldolgozása. Ezt a feladatot a város szakácsai látták el, akik a negyedéves (kántoros) szolgálk sorába tartoztak. Közülük Szakács Mihályt és Istvánt⁶⁸⁹ ismerjük, de a számadásokban többnyire csak a „város szakácsaként” emlegették őket. Többször előfordult, hogy a város vezetősége, ha országgyűlésre, illetve más helyekre utazott, szakácsot is vitt magával. Megtörtént az is, hogy Gyulafehérvárra kérték a város szakácsát.⁶⁹⁰ A szakácsok mellett szakácsasszonyok⁶⁹¹ forgolódtak a város konyháján, hiszen nemcsak a városon átutazókat kellett ellátni, hanem a város tisztviselőit is, főleg adókirovás, adószedés, számvetés idején. A szakácsokat nemcsak készpénzzel, hanem termékben, terményben is, posztóval, búzával fizették.⁶⁹²

Faipar

A *kádárok* által előállított termékeket igen sokszínűen használta fel a város. Többször készítettek velük ritkán használt „különleges” eszközöket, amelyeket polgártársaik ritkán, vagy egyáltalán nem használtak, a városnak volt szüksége rá. Így ezek egyedi megrendelésnek is számítottak: a puskaportartó forma, vajtok, öreg méznek való cseber, „faolajnak való berbenche”, salétromfőzéshez kádak, mészhordó cseber.⁶⁹³ A kádárok termékeinek számottevő részét a csebrek,⁶⁹⁴ vedrek,⁶⁹⁵ átalagok és hordók jelentették.⁶⁹⁶ A termékek csoportosításán túl jellemző volt az is, hogy a konyha, a Torony (fogház), feredőház számára milyen típusú termékeket állítottak elő. A konyha számára készítettek például: „víz hordani egy harmincöt vedres átalagot”, víz kimérésére csebert, sajtárt, merítőket, főhordó csebert és egyéb más csebreket.⁶⁹⁷

⁶⁸⁴ KvSzám 29/XI. 10.

⁶⁸⁵ KvSzám 14a/XVIII. 136., 18a/V. 53., 28a/IV. 190., 193., 29/V. 141.

⁶⁸⁶ Jakab 1870. II. 188. A városi tanács 1561. december 26-i határozata szerint a királyon és a kancelláron kívül másnak háromnapos vendégséggel nem gazdálkodnak.

⁶⁸⁷ KvSzám 11/I. 83. 106.

⁶⁸⁸ KvSzám 9/XXX. 105., 11/XI. 95.

⁶⁸⁹ Kvszám 9/XXVIII. 123. 11/XIX.b. 35., 28a/IV. 164.

⁶⁹⁰ KvFasc. III/209. – 1619. január 22.; 28a/III. 29.

⁶⁹¹ KvSzám 28b/I. 47.

⁶⁹² KvSzám 9/XXVIII. 123., 11/XIX. b. 36.

⁶⁹³ KvSzám 9/I. 85., 9/XXX. 30., 11/XVII. a. 134., 18b/VI. 192., 24/XV. 464., 29/XII. 133.

⁶⁹⁴ KvSzám 11/XI. 95.99., 18b/I. 254, 18b/IX. 52., 21b/V. 210., 28a/IV. 152., 28b/IV. 399.

⁶⁹⁵ KvSzám 11/I. 112., 14a/XVII. 159., 18b/VI. 191., 24/XV. 520., 21a/III. 2. 28b/IV. 453., 29/XII. 135. 29/V. 178.

⁶⁹⁶ KvSzám 9/XVIII. 18., 26., 9/XXVIII. 29., 9/XXX. 45., 11/I. 35., 12a/XVI. 76., 12b/VII. 421., 13a/II. 36., 19/XII. 15., 23/VII. 272., 24/XV. 250., 26/V. 460., 29/XV. 126.

⁶⁹⁷ KvSzám 14a/XVII. 159., 15b/XI. 285., 18b/III. 45., 23/X. 6., 26/V. 440., 26/VI. 9. 28b/IV. 399.

A Torony számára vízhordó és méshordó csebreket, kisebb csebreket és vedreket vásároltak tőlük.⁶⁹⁸ A feredőház legfontosabb felszerelési eszközeit is a kádárok „gyártották”, itt nemcsak az új fürdőkádak és csebrek elkészítéséről beszélhetünk, hanem azok újbóli metszése, kötözése, feldozása, abrongozása is szerepelt a munkák között. A „feredős” – vagyis a fürdőházért felelős személy – általában évenként szerződött egy-egy kádárral, aki a régi kádakat, csebreket javította, és szükség szerint újakat is készített. Több kádár neve szerepel a számadáskönyvben, akivel ilyen megállapodást kötött a tanács és a bíró – hiszen végső soron ők voltak a megrendelők – pl. Fekete György, Kádár Mihály, Mattes Hincz, Gerg Verner, Georg Dür, György Balázs, Kádár Fábián, Kádár Péter, Grumes (Gremes, Grúmez) Márton, Hidelvi Kádár Gergely. Ugyanakkor számtalan esetben csak azt írta le a sáfár, mennyit fizetett bizonyos dologért a kádárnak.⁶⁹⁹

A *kerekesek* leggyakrabban a malombírók számadásaiban fordultak elő. A város két malomának számadásaiban található bejegyzések szerint a taligára tengelyt, rudat, arra karikát és természetesen kereket készítettek.⁷⁰⁰ Mivel a város vezetői, küldöttei gyakran utaztak hivatalos ügyekben, a város több kocsiával – kisebb, öregebb – rendelkezett, ezek között említésre került a város hintója is. (Ez valóban hintó volt-e, vagy csak az egyik sáfár szóhasználata volt más, mint korábban, nem tisztázott kétséget kizáróan.) Ezeket a közlekedési eszközöket a kerekesek tartották rendben, javították, de előfordult az is, hogy kocsikat vásárolt város.⁷⁰¹ A javítás nemcsak a kerekek vasazását jelentette, illetve az eltörtek pótlását, hanem a kocsihoz új tengelyt, rudat kellett készíteni.⁷⁰² Egyéb városi közlekedési eszközöket is javítottak, például a város szekerét.⁷⁰³ Az nem egyértelmű, hogy ez azonos lehetett-e a város kocsijaiból valamelyikkel. „Élősszekérről”, „a toronyhoz való taligáról”, „kőhordani valókról” és más egyéb kocsikról is olvashatunk, amelyeknek a tulajdonosa nincs megnevezve.⁷⁰⁴ A kerekesek fegyvereket is javítottak, ha a szükség úgy hozta, „lövő szerszám”, ágyú és szakállasok „körül munkálkottanak”.⁷⁰⁵ Máskor a város számára való „munkájokért” fizették meg őket.⁷⁰⁶ A számadáskönyvekben Kerekes Mátyás, Kerekes Kelemen, György János, Kerekes Keresztély nevű kerekemestereket említettek.

Az *asztalosok* munkái igen változatosak voltak. Termékeik egyes fajtáit még az épületek építése vagy felújítása közben vette meg a város: ablakot, ajtókereteket, míg más részük berendezési tárgy volt: a kar- és padszékek, asztalok, nyoszolyák, fogasok. A város középületeinek (vendégfogadó ház, konyha, hetesház, adószedő ház) belső berendezéseit velük csináltatták, illetve újították fel.⁷⁰⁷ A tanácsházban padlást építettek, a karszékek, fogasok és asztalok mellett ajtó- és ablakkereteket készítettek,⁷⁰⁸ a feredőháznál ablakramát, ajtókat, falépcsőt, és „hosszú

⁶⁹⁸ KvSzám 18a/II. 639., 18b/I. 256., 23/X. 244., 26/V. 467., 27/II. 260., 28a/III. 72., 73., 28a/V. 143., 29/X. 203.

⁶⁹⁹ KvSzám 17b/III. 237., 18a/II. 583., 23/VII. 275., 23/IX. 267., 24/XV. 253., 26/VI. 438., 27/III. 86., 28b/IV. 520., 29/V. 195., 29/X. 279.

⁷⁰⁰ KvSzám 11/XI. 79. 98., 28a/V. 95. 104.

⁷⁰¹ KvSzám 9/I. 36. – 1600 10 Aprillis Kerekes Mátyástól vöttem egy mesterremek kucsit, újat, város számára fl 5 d 50.

⁷⁰² KvSzám 12a/V. 12., 12a/XV. 68., 13a/III. 44., 14a/IV. 151., 18b/VI. 195., 19/IV. 75., 21b/V. 195., 197., 23/X. 236., 26/VI. 325.

⁷⁰³ KvSzám 28a/XV. 16. 1655.

⁷⁰⁴ KvSzám 24/XV. 523., 1646.; KvSzám 18a/IV. 354., 1629.; KvSzám 24/XV. 521., 1646.; KvSzám 13a/XII. 141, 146., 1612.

⁷⁰⁵ KvSzám 11/XVII.a. 47., 18a/II. 586., 29/XII. 147.

⁷⁰⁶ KvSzám 12b/IV. 168., 15b/XI. 304., 18a/II. 587., 661., 26/V. 496., 26/VI. 437., 28a/III. 35.

⁷⁰⁷ KvSzám 14a/XIV. 48., 14a/XVII. 158., 28a/III. 72., 28b/II. 166. 197.

⁷⁰⁸ KvSzám 12a/XVIII. 45., 13a/III. 43., 14a/IV. 136., 142., 14a/XVII. 162., 17b/III. 179., 23/X. 246., 28a/XIV. 1., 28b/II. 141., 148., 158., 197.

asztalt az kin az ruhák állanak”⁷⁰⁹ A megrendelések másik csoportját az eklézsia számára végzett munka jelentette, ezt az egyháziak (kurátorok) számadásai tartalmazzák. Az unitárius többségű városban az egyházi kiadásokra is a városi tisztségviselők ügyeltek fel, így ezek a számadások között találhatóak. A megrendelések között fellelhető például: „fal mellé való deszka, lábas pad, kemence eleiben való deszka” is.⁷¹⁰ Fennmaradt Régeni Asztalos János asztalosmester számadáskönyve, melyben az 1651. évi megrendelések és kifizetések voltak feltüntetve. Váradi Miklós (kereskedő, Bethlen Miklós kancellár nagyapja) és Szegedi Gergely a református egyház patrónusai rendelték április 30-án a Református Kollégiumhoz „ablak és ajtó fákat csinálni [...] hatvan pénzben egyet-egyet”.⁷¹¹ Július 23-ig 30 forintot fizettek ki, ami 50 darab árát jelenthette. Valószínűleg a következő évben is kapott munkát az asztalos, ugyanis a bejegyzések között szerepel: „Anno 1652 die vero 20 Augusti fogattam az Scholának az két comunitását megpadolni 6 camarával és az tornác deszkázásával együtt és az mestergerendák deszkázását f 26”.⁷¹²

A tornyok és bástyák ajtóit is folyamatosan javították az asztalosmesterek, és ha kellett, új belésés ajtót csináltak, vagy elkészítették a kőfalra felvezető grádics karfáit.⁷¹³ Külön fejezetet jelentett az asztalosok palotán végzett munkája – ezek csak egy része tartozott a város kiadásai közé, másik részük a „fejedelem diversái” (különféle kiadásaihoz) voltak sorolhatók – asztalok, padszékek, táblák, pohárszékek restaurálása és újak készítése szerepelt.⁷¹⁴ Itt említhetők azok az „esetek is, amikor valamelyik tehetős polgárnál szállt meg a fejedelem.”⁷¹⁵ 1616-ban Viczei Máté ötvösmester és kereskedő házába csináltattak „két hosszú asztalt, melyekre az öngyása ruházattal rakják”, az asztalos, aki ezt elkészítette, Orolt János volt.⁷¹⁶ Más tehetős polgároknál is sor került egy-egy új padszék, kerevet, karszék és nyoszolya csináltatására, ha a császár tolmácsát, a lengyel követet vagy 1654-ben Sulyok uramat várták a városba.⁷¹⁷ 1617-ben és 1631-ben a „fejedelem szánját”-t kolozsvári asztalosok újították fel.⁷¹⁸ Régeni Asztalos János naplójában is szerepel 1655-ben egy szának a „foldozása”, de a tulajdonos megjelölése nélkül. Mivel előtte városi rendelkezések szerepelnek, magánosok számára pedig pontos kimutatást vezetett, elképzelhető, hogy a városé volt.⁷¹⁹ Más apróbb munkát is végeztek az asztalosok a városnak, haltartó látát, iskatulyát, tábori székeket, ablakramát, vágódeszkat készítettek,⁷²⁰ és egy-egy különleges tárgyat is találhatunk közöttük: „26 Julii Fizettem Asztalos Pálnak 12 mértékkel, kiket csináltatott volt bíró uram vele az sajthoz, piacon hogy mérjék vele, egyet csinált pro d 12, f 1 d 44”.⁷²¹

A megrendelések külön csoportját alkották a fegyverek – bár nagyobb számban inkább fedelmi, mint városi megrendelésre dolgoztak –, kopjákat és mellettük egyszerű-egyszer zászlót

⁷⁰⁹ KvSzám 9/XXX. 105., 26/V. 460.

⁷¹⁰ KvSzám 19/X. 79.

⁷¹¹ KmOL Céhiratok, Asztalos céh jegyzőkönyve 66. v.

⁷¹² KmOL Céhiratok, Asztalos céh jegyzőkönyve 67.

⁷¹³ KvSzám 9/I. 159., 9/XXX. 105., 17b/III. 190., 18a/II. 573., 18a/II. 638., 18a/V. 46.

⁷¹⁴ KvSzám 14a/XVII. 136., 166., 15b/XI. 195., 18b/I. 245., 19/IV. 329–330., 21b/II. 506., 26/V. 460., 28b/IV. 382., 385., 387., 388., 389.

⁷¹⁵ KvSzám 12a/XVIII. 136., 14a/XVIII. 135.

⁷¹⁶ KvSzám 14a/XVIII. 135.

⁷¹⁷ KvSzám 15b/XI. 195., 16/III. 166., 18a/V. 61., 26/V. 440., 28a/XIV. 1. – 1654. november 30.

⁷¹⁸ KvSzám 14a/XVIII. 136., 18b/XI. 182.

⁷¹⁹ KmOL Céhiratok, Asztalos céh jegyzőkönyve 50.

⁷²⁰ KvSzám 9/I. 60., 11/I. 40., 11/XIX. b. 21., 12b/VII. 574., 14a/XVII. 158., 18a/IV. 359., 18b/III. 135., 27/II. 259., 28a/V. 94.

⁷²¹ KvSzám 9/XXVIII. 62. 1601/02.

készítettek.⁷²² Máskor pedig csak a fizetés tényét jegyezte fel a sáfárpolgár, azt, hogy milyen munkáért adták, már nem tartották fontosnak rögzíteni.⁷²³

Vas- és fémipar

A *csiszárok* vagy fegyverkovácsok a város fegyverei mellett a zsoldos darabantok fegyvereit is javították, karbantartották.⁷²⁴ A *rézművesek* a város apróbb tárgyait (gyertyatartó, rézfazekak), az *ónművesek* a város tányérjait, a kécsinálók pedig a város késeit javították meg, szükség esetén.⁷²⁵

A kannagyártók azon kézművesek közé tartoztak, akik nem alkottak a városban céhet, tehát nem tanulhattak náluk inasok, legények, vagyis városi szinten „hiányszakma” művelői voltak. Valószínűleg ennek is volt köszönhető számos városi, sőt fejedelmi megrendelés is.⁷²⁶ Ők tehát a város kannáit, azok tetejét, ön palackokat, tányérokat, pincetokokat készítettek és javították.⁷²⁷ Máskor a város az átutazó előkelőségek pincetokjainak, palackjainak javítására kérte fel őket, például Muharán basa számára 1629. november 20-án.⁷²⁸ A számadáskönyvek Kannagyártó Márton, Mihályt, Ferencet és Jánost említik.

Az *üstgyártók* inkább, mint speciális foglalkozás üzöi mindössze néhányszor szerepeltek a számadáskönyvekben. A város réz, ön, vas fazekait, üstjeit foldozták, máskor tarackhoz való töltő kanalakat vettek tőlük.⁷²⁹ A mesterek között Simon és János nevűeket említettek a számadásokban.

A *kovács* az egyik leggyakrabban említett és foglalkoztatott szakma volt. Az általuk gyakran végzett munka közé tartozott – melyet sokszor a kerekeselek társaságában műveltek – a város kocsijainak javítása. A kerekék és az egyéb vasalkatrészek – tengely, löcs-káva, rúd, karikák, singszegek – javítását vagy újak készítését említik a számadáskönyvi bejegyzések.⁷³⁰ Ezek az 5–6 forintos munkáktól a néhány dénárosig sokféle kiadást tartalmaztak. A patkoláshoz szükséges patkók előállítására is a kovácsok munkája volt, amihez egyaránt használtak régi és új patkót. A város lovai mellett a város által vendégül látott személyek lovainak patkolására is sor került,⁷³¹ 1646-ban pl. az egyik román vajdaság követeinek lovait patkolta meg a malomkovács, akinek a malombíróval szerződése volt.⁷³² A város postalovai gondviselőjének számadásaiból nyomon követhető, hogy a város egy évben mennyit költött a lovak patkoltatására: 1652-ben például az új patkót 9 dénárért, ó patkót 5 dénárért ütötte fel Bálint kovács.⁷³³ Az év folyamán munkadíjként 48 forint 78 dénárt könyvelt el számára a város.⁷³⁴

⁷²² KvSzám 18b/VI. 205., 23/VII. 369., 29/XII., 148.

⁷²³ KvSzám 9/XXVIII. 89., 11/I. 11., 14a/IV. 136., 18a/II. 649., 21b/V. 226., 23/VII. 362., 23/XI. 254., 264., 28b/IV. 392.

⁷²⁴ KvSzám 9/XXVIII. 57., 12a/III. 52., 12b/IV. 153., 13a/XIV. 40., 17b/III. 183. 236.

⁷²⁵ KvSzám 12a/V. 42., 12b/IV. 317., 23/VII. 368.; KvSzám 16/III. 165. 170., 17b/III. 274.; KvSzám 17/III. 85.

⁷²⁶ Quellen IX. 196. 1555-ben kapták szabályzatukat a brassói ónkészítők, ide tartoztak a kannagyártók is.

⁷²⁷ KvSzám 11/I. 156. 14a/XIV. 183., 14a/XVIII. 139., 18a/V. 54. 18a/IV. 361., 18b/IX. 77., 19/IV. 64–65., 363., 21b/III. 268., 21b/V. 157., 23/X. 238., 24/XV. 218., 249., 599., 26/V. 497., 27/II. 287.

⁷²⁸ KvSzám 18a/V. 54.

⁷²⁹ KvSzám 9/XXX. 44., 12b/VII. 411., 13a/II. 41., 14a/XVIII. 135., 21b/III. 267., 29/VI. 104; KvSzám 14a/V. 120.

⁷³⁰ KvSzám 9/XXX. 77., 12a/XV. 35., 14a/V. 125., 14a/XVIII. 114., 15b/IX. 241., 16/III. 166., 18a/IV. 358., 18a/V. 32., 18b/I. 252., 18b/VI. 195., 18b/IX. 7. 27., 19/IV. 75., 21b/III. 269–271., 23/X. 236., 24/XV. 521., 26/V. 493., 26/VI. 323., 28/III. 3. 17–18., 28a/IV. 147.

⁷³¹ KvSzám 11/I. 150., 12b/VII. 574., 13a/XII. 135., 18a/II. 584., 18b/I. 264–265., 25b/VII. 4. 26/V. 493., 26/V. 432. 436.

⁷³² KvSzám 24/XV. 601.

⁷³³ „Az posta lovak patkolására való költségh így következik: Bálint kovácsnak egy új patkótól fizetem kilenc pénzt, egy ó patkótól fizetem öt pénzt, Bálint kovács ütött az lovak lábaira mind együtt új pat-

Alkalmakként a fegyverjavítás is a kovácsok feladata volt, főleg a szakállasokat és tarackokat javították, tengelyt, kereket és agyat vasztak, tartottak karban.⁷³⁵ A kovácsokhoz olyan megrendelések is érkeztek, melyek a város kapuinak javítására vonatkoztak. A leggyakrabban a Híd-kapu javítására utaló feljegyzések olvashatóak a sáfárpolgár számadásaiban. Hol a felvonóhidat, a kis ajtót, hol az eltörött sarkot vagy az eltörött tengelyt kellett megjavítani, máskor pedig gerenda karikat, pántokat, láncokat, reteszt, horgot, szorító szegeket készítettek.⁷³⁶ A Monostor utcai kaput is többször kellett javítani. Például a kis ajtóra reteszt csináltattak a kovácsokkal, a szárnyas kapu felső részét foldoztatták, pántokkal erősítették meg, máskor a kapu felvonóhidját javították, az emelcsős kapura karikát csináltattak velük, ez utóbbi munkálatokhoz leggyakrabban „nagy öreg szegek”-re volt szükség.⁷³⁷ A szegek elkészítését a kovácsok mellett gyakran a cigányokra bízta.⁷³⁸ A Közép-kapun is sokféle és változatos munka adódott a kovácsok számára: közép-vasat csináltattak velük, máskor a felvonóhidat kellett megjavítaniuk vagy a tengelyhez csapot készíteniük. A kapuhoz, belső sorompóhoz, belső kapu levelének sarkához pántokat, horgokat készítettek, a kapukon levő külső kötetést megerősítették.⁷³⁹ A klostor kapuját, illetve zárját,⁷⁴⁰ a patika ajtaját,⁷⁴¹ a nagy hidat is többször,⁷⁴² a Szén utcai kisajtót,⁷⁴³ a tömlőc ajtaját,⁷⁴⁴ a feredőház kútjának gémjét⁷⁴⁵ javították meg a mesterek. Részt vettek a puskapor-törő malom építkezésében is,⁷⁴⁶ többször javították a „tanácsház előtt való kutat”, így csapját, csigáját, láncát és a hozzá tartozó vedreket is.⁷⁴⁷ Az órát és a hozzá tartozó harangot⁷⁴⁸ is karbantartották. Néhány esetben aztán csak a fizetés ténye került feljegyzésre, hogy pontosan milyen munka elvégzéséért adta ki a város, azt a számadáskönyv nem tartalmazza.⁷⁴⁹

A *lakatosok* is végeztek különféle munkákat a város számára. A város védelmi jellegű építményeihez, azok ajtajaihoz a lakatosmesterektől szereztek be a lakatokat, kulcsokat. A számadásokban a következő épületeket említették: „Torony” (fogház), Magyar utcai kisajtó, Szén utcai kisajtó, Torda utcai kisajtó, Híd-kapu, Közép-kapu, Tanácsház (ajtaja), „gyülekezethez való ház”. 1603-ban a „[...]kis ajtó kocsát veszettek volt el, az zárokat le vonattam, lakatoshoz kolcsot csináltattam [...]”.⁷⁵⁰ 1630-ban „[...] az mely lakatok voltak, azok el vesztek, az mely

kót fel, nro 104, tt f 9 d 36, Bálint kovács ütött az lovak lábaira mind együtt ó patkót fel, nro. 8, tt f – d 40.” KvSzám 28a/XV. 16. 1655.

⁷³⁴ KvSzám 28a/V. 126. – február 2-án, május 18-án, július 30-án, október 5-én és november 29-én került sor a munkadíj kifizetésére „igaz számvetés szerént”.

⁷³⁵ KvSzám 9/XXX. 44., 11/XVII.a. 47., 11/XIX.b. 51., 15b/XI. 289., 18a/II. 588., 23/X. 238., 29/XI. 6., 29/XII. 146–147.

⁷³⁶ KvSzám 11/XVII. a. 156., 11/XX. 104., 12a/XVI. 24., 12b/VII. 128. 140., 13a/III. 57–58., 14a/IV. 135., 17b/III. 274., 18a/II. 576. 21b/III. 296., 23/VII. 273. 354., 24/XV. 522., 26/V. 441., 28b/I. 43., 28b/II. 132. 134 158.29/X. 220–221.

⁷³⁷ KvSzám 11/XVII. a. 156., 12a/XVI. 67. 84., 13a/II. 134., 16a/III. 195–196. 17b/III. 275., 21b/III. 273., 26/VI. 315., 27/XIV. 261–262.

⁷³⁸ L. Adattár.

⁷³⁹ KvSzám 13a/III. 54–55., 15b/IX. 241–242., 18b/IX. 80., 27/III. ... 29/V. 183.

⁷⁴⁰ KvSzám 14a/IV. 157.

⁷⁴¹ KvSzám 14a/XVII. 162.

⁷⁴² Kvszám 21b/V. 298. 299.

⁷⁴³ KvSzám 24/XV. 249.

⁷⁴⁴ KvSzám 29/V. 118.

⁷⁴⁵ KvSzám 11/XVII. a. 96.

⁷⁴⁶ 12b/VII. 145–147.

⁷⁴⁷ KvSzám 12b/IV. 168., 14a/IV. 142., 28a/III. 2. 29/XII. 133.

⁷⁴⁸ KvSzám 28b/II. 196., 29/XII. 145.

⁷⁴⁹ KvSzám 25b/XI. 305., 18a/II. 588., 21b/II. 521., 21b/III. 290. 296., 21b/V. 300–301., 23/IX. 254., 26/VI. 323., 28a/IV. 191.

⁷⁵⁰ KvSzám 11/I. 174. – 1603.

benne volt, azok rosszak voltak [...].⁷⁵¹ Ilyenkor természetesen új lakatokat és kulcsokat kellett beszerezni, ezeket nagyjából helyi iparosokkal készítették el,⁷⁵² de elvételre kereskedőtől is vásárolták.⁷⁵³ A város középületeinek zárjait a lakatosok javították, rostélyt csináltak, csatornát, reteszeket és egyéb lakatosmunkákat készítettek: a Toronyban (fogház),⁷⁵⁴ a tanácsházban,⁷⁵⁵ kapukon, tornyokon, a feredőházban, a város vendégházban, a temetőkertben, a szé-náskertben, a tárházban.⁷⁵⁶ A munkák értéke néhány dénártól 1–3 forintig is terjedhetett, munkától függően. Ha a városnak sok vendége volt, akkor több polgár házát is igénybe vették vendégfogadó-ház gyanánt, ilyenkor azok javítási költségeit is a város állta.⁷⁵⁷

A lakatosok néha javították a város pincetokjait, a sutukat, kocsikat, illetve a kocsikhoz tartozó ládákat, ernyőket,⁷⁵⁸ ezek különösen a város vezetőinek utazása – pl. országgyűlésekre – előtt jelentettek nagyon fontos feladatot. Legalább ennyire jelentékeny volt a szerepük, ha fegyvereket kellett javítani, 1616. novemberében például 19 lakatos és császár javított puskákat és szabályakat. A puskákban rugóacélt, serpenyőt, kereket és gémes pléhet javítottak, készítettek néhány tisztító vasat is, kardvasat tisztítottak, markolatot ónoztak.⁷⁵⁹ Ha szükséges volt, a város szakállas puskáit vagy tarackjait is megjavították,⁷⁶⁰ de kengyelvas és zabla vételt is említett a sáfárpolgár.⁷⁶¹ Máskor a fogház számára készítettek béklyókat; a kalodán és a „kalitkán” végeztek javításokat.⁷⁶² De volt közöttük olyan is, aki a „közép utcai órát csinálgatta”,⁷⁶³ máskor csak a munkadíjként kifizetett összeget jegyezte be a számadáskönyvbe a sáfár, a pontos leírást nem.⁷⁶⁴

A vas- és fémiparhoz tartozó ötvösöknél pedig nemcsak megélhetést, hanem rangot is jelentett, ha a város tőlük vette meg a fejedelemnek illetve kíséretének szánt újévi vagy menyegzői ajándékot. Az *ötvösök* tevékenységéről igen gazdag anyag maradt fenn a számadáskönyvekben, ezek nagyobb része a város vásárlásait tartalmazza. Általában feltüntették, kitől mit vettek, és milyen szándékkal, vagyis kit akartak megajándékozni újévkor vagy esküvő idején, illetve egyéb jeles eseménykor. Feljegyezték a megvásárolt ötvöstárgyak súlyát is.

A vizsgálat alapját az újévi és egyéb nevezetes alkalmakkor ajándékként adott ötvöstárgyak képezik. Az elemzés tárgya: kitől vették az ötvöstárgyakat, és az vezető tisztséget töltött-e be ekkor Kolozsváron, vagy rokonságban állt a város vezető tisztségviselőivel. A források alapján kiderült, hogy az ötvöstárgyakat változó mértékben – 25–100%-ban – azok az ötvösök adták el a városnak, akik abban az évben városi tisztségeket viseltek, de legalábbis a százférfiak taná-

⁷⁵¹ KvSzám 18b/I. 246. – 1630.

⁷⁵² KvSzám 9/I. 84., 9/XXVIII. 51., 9/XXX. 37., 106., 11/I. 166., 174., 11/XVII. a. 133., 11/XIX. b. 78., 11/XX. 104., 12b/IV. 315., 13a/II., 13a/XII. 13., 13a/XIV. 50., 14a/IV. 136., 14a/V. 113., 14a/XIV. 50., 14a/XVII., 15b/IX. 186., 293., 299., 18b/I. 246., 18b/VI. 192., 18b/IX. 37., 21b/II. 507., 21b/V. 210. 23/VII. 362., 26/VI. 8., 28b/IV. 451., 469., 473., 29/X. 225–226.

⁷⁵³ KvSzám 11/XIX. b. 20., 69., 12b/IV. 168.

⁷⁵⁴ KvSzám 9/I. 29., 12a/XVI. 42., 9/XXVIII. 57., 9/XXX. 47., 14a/XVIII. 139., 18b/I. 247., 21b/III. 268.

⁷⁵⁵ KvSzám 12b/VII. 139. 435., 18b/IX. 78., 26/V. 442., 28b/I. 52, 28b/IV. 473.

⁷⁵⁶ KvSzám 9/I. 25., 9/XVI. 43. 9/XXX. 47., 11/XVII. a. 133., 11/XIX. b. 20., 13a/IX. 57., 15b/X. 41., 16/III. 196., 17b/III. 190., 18a/V. 32. 53., 18b/I. 251., 21b/V. 195., 23/X. 237., 24/IV. 419., 26/V. 436. 442., 28a/III. 18., 28a/IV. 155., 28b/II. 197., 28b/IV. 395., 468., 470., 473., 29/VI. 107.

⁷⁵⁷ KvSzám 14a/XVII. 165., 17b/III. 177., 28b/III. 139.

⁷⁵⁸ KvSzám 9/I. 104., 11/I. 174., 11/XX. 15., 12b/VII. 411., 13a/III. 45., 18b/III. 134., 18b/IX. 54. 21b/III. 267., 23/X. 237., 26/VI. 315., 28a/III. 2., 28b/V. 220.

⁷⁵⁹ KvSzám 14a/IV. 206–208., 27/XIV. 265.

⁷⁶⁰ KvSzám 11/I. 119., 13a/III. 45.

⁷⁶¹ KvSzám 11/I. 165.

⁷⁶² KvSzám KvSzám 11/XIX. b. 21., 14a/IV. 143., 17b/III. 184. 18a/IV. 355., 18b/I. 246., 28a/III. 9. 29/X. 225–226.

⁷⁶³ KvSzám 14a/IV. 135.

⁷⁶⁴ KvSzám 12b/IV. 435., 12b/VII. 435., 572., 18a/IV. 365., 21b/V. 216., 27/II. 288.

csának tagjai voltak. A ezüstművek vásárlásakor magas volt a tisztségviselő ötvösöktől a beszerzés aránya, így 1609-ben 83%, 1616-ban, 1621-ben 100%, 1623-ban 86%, 1637-ben 50%, 1646-ban 56%, 1656-ban 60%. Érdemes megvizsgálni azt is, név szerint kiktől vették az ötvöstárgyakat: 1609-ben Boncidai Gergelytől, Filstich Pétertől, Seres Istvántól, akik szenátorok voltak.⁷⁶⁵ 1610-ben Boncidai Gergely szenátortól vettek egy mesterremek aranyos kupát és egy zafiros aranygyűrűt.⁷⁶⁶ 1623-ban Dési Istvántól és Eppel Mihály szenátoroktól vett a város egy lóra való szerszámot és egy mesterremek kupát, mely 129 forintba került.⁷⁶⁷

A következő kategóriát azok az ötvösök képezik, akik nem viseltek városi tisztségeket. Ez a kategória sem elhanyagolható, hiszen pl. Brozer István⁷⁶⁸ is ide tartozik, aki I. Rákóczi György egyik legjelentősebb ötvöse, de a város vezető testületeiben tisztségeket nem viselt. Az e kategóriába tartozó ötvösök az újévi és egyéb ajándékoknak a 22 és 67% (illetve néha 0%) közötti részét szolgáltatták, ugyanakkor nem volt ritka, hogy ifjú mesterek termékeit vásárolták meg. Például: 1608-ban Minerki Ötvös Mihálytól vettek egy aranyos kupát, 1610-ben is vásároltak tőle egy poharacsát,⁷⁶⁹ 1612-ben Kapusi Antalól vettek 3 kupát, közöttük egy körteszabású fedeles kupa is volt, és 3 poharacsát.⁷⁷⁰ 1623-ban a céhbe abban az évben belépő Boncidai Mihálytól vettek egy mesterremek kupát és egy ezüstös szablyát.⁷⁷¹ Az is elképzelhető, hogy ez a kupa volt a mesterremeke, ám ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy édesapja, Boncidai Gergely abban az évben szenátor volt.⁷⁷²

A harmadik csoportot a városi tisztségviselők, fő- és királybírák, szenátorok, szászférfiak alkották. Az ő általuk eladott ötvöstárgyak aránya a 17%-tól a 100%-ig változott. 1608-ban például az előző évi főbírótól, Gellyén Imrétől vettek egy bokor virágos kupát.⁷⁷³

Az utolsó csoport, akiktől „végszükség” esetén szerezte be a város az ajándékokat, a kereskedők voltak. Ez ritkán esett meg, csak a jelzett években, de akkor ez az arány elérhette akár a 100%-ot is,⁷⁷⁴ máskor viszont a 25% alatti érték volt a jellemző. A kereskedőktől 1610-ben Krajczár Andrástól, Stenczel Jánostól 1612-ben, Stenczel Ferenctől 1642-ben,⁷⁷⁵ vásároltak.

⁷⁶⁵ KvSzám 12b/IV. 296.

⁷⁶⁶ KvSzám 12b/VII. 408.; KvSzám 12b/VII. 427.

⁷⁶⁷ KvSzám 16/III. 110.

⁷⁶⁸ KvSzám 27/XIV. 268. 1653.

⁷⁶⁹ KvSzám 12a/XVIII. 31., Minerker Mihály 1607-ben lett ötvös mester.; KvSzám 12b/VII. 408.

⁷⁷⁰ KvSzám 13a/XIV. 7.

⁷⁷¹ KvSzám 16/III. 110.

⁷⁷² KvTanJk I/6. 375.

⁷⁷³ KvSzám 12a/XVIII. 32., 55., főbíró 1607-ben – KvTanJk I/6. 22., 1608-ban pedig számvevő – KvTanJk I/6. 56.

⁷⁷⁴ pl. 1607-ben.

⁷⁷⁵ KvSzám 12b/VII. 317., 408.; KvSzám 13a/III. 38.; KvSzám 23/XI. 445.

A város által vett ötvöstárgyak a számadáskönyvek alapján (1603–1658)⁷⁷⁶

év	ajándék: kupa, pohár				
	összesen	ötvösök adták		városi tisztségviselő	kereskedő
		tisztségviselők voltak	nem viseltek tisztséget		
1603	6 + 1	2		4	
1605	1	1			
1606	2				
1607	1				1
1608	4	1	1	1	1
1609	6	5		1	
1610	9 (ø)	1, 1 gyűrű	2		3
1612	14	2	8	1	3
1616	3	3			
1617	5+7 kanál	3 + 6 kanál	2 + 1 kanál		
1621	2	2			
1623	7	3 + 3		1	
1626	2	1	1		
1629	6+1 kengyel	4	1 + 1 kengyel		
1631	1			1	
1636	4 kupa				
1637	6	3	3		
1640	4	1	3		
1642	6 + 3 gyűrű	2	3 gyűrű	4	
1646	9 + Képiró János munkája	5		3	
1649	3		2	1	
1650	2		2		
1653	6 (3 egyházi)	1	2		
1654	1	1			
1655	1	1 nürnbergi			
1656	5	3	2		
1658	3	1	1	1	

Az ajándékokat igen nagy változatosság jellemezte, hiszen az udvari pohár, fedeles vagy anélküli mellett „aranyos egyben járó kupát” ugyanúgy találunk, mint „fedeles merőn aranyos mesterremek kupát, virágos kupákat, összevezjáró poharakat”. Kisebb ajándékként kengyeleket, „ezüst kalánokat”, botokat, gyűrűket adatott a város. Ezek értéke az egy forintos ezüstkánáltól a 125 forintos lószerszámgig, a 148 forintot érő fejedelemnek küldött mesterremek kupáig terjedhetett.⁷⁷⁷ Más városoknál is hasonlóképpen lehetett, a debreceni számadáskönyvek Báthori Gábornak, Imreffy Jánosnak és Bethlen Gábornak vitt ajándékok között említtek 4 – máskor 3 – girát nyomó aranyos kupát, ezüstös botot, aranyozott kocsi- és lószerszámokat.⁷⁷⁸

⁷⁷⁶ Csak a Magyar Országos Levéltárban, mikrofilmtekercsen meglevők alapján MOL Filmtár 28959–28977. vagyis KvSzám 11/I. – 29/XXI. illetve KvFasc. II. (1636), Novák 1913. 58.; Előző évben volt szénator Dési István. (1617); Henzler Benedek és Eppel Mihály is városi tisztségviselők (százférfiak). (1621); Előző években Eppel százférfiak közé tartozott, direktor volt. (1626)

⁷⁷⁷ KvSzám 16/III. 110. – 1623.

⁷⁷⁸ Zoltai 1937. 44.

Az ajándékvásárlásokon kívül olyan esetben találkozunk ötvösök neveivel, ha például az arany olvasztására és cementezésére került sor. Mint 1603 januárjában: „Az város két rendbeli ezüstöt, kit Bányára vittünk volt, ez Bornemiszsza Gergely uram hazánál öszvealvasztván az ötves uraimék”.⁷⁷⁹ Más esetben Bethlen Gábor német ötvöse számára készítettett tégelyeket is a városi kiadások között számolták el 1645-ben pedig arról írt a sáfár, hogy ládát csináltatott, melybe az arany veréshez szükséges eszközöket rakatta be,⁷⁸⁰ elképzelhető, hogy ezeket a helyi ötvösök készítették – bár erről a vizsgált számadáskönyvi bejegyzések nem tartalmaznak utalást – esetleg más iparosok bevonásával.

A megajándékozott személyeket a városi politika határozta meg, hiszen a fejedelem és felesége mellett az udvartarás előkelőbb tagjai is kaptak ajándéktárgyakat, érdemes tehát ezek névsorát áttekinteni. A fejedelem, a fejedelemasszony és a gubernátorok mellett a kancellárok, az ország generálisai, a kincstartók és a prefektusok szerepeltek. Ez utóbbiak azért érdekesek, mert ők feleltek a fejedelemség bevételeiért, a kincstári birtokok és a harmincadok igazgatása is hozzájuk tartozott. Míg a kincstartó a kincstári szervezet élén állt, a prefektus a tényleges ügymenetet intézte. A város ez utóbbi tisztségviselőjének akkor adott ötvöstárgyat ajándékba, amikor a kolozsvári harmincad egésze újra fejedelmi bevétel lett, vagyis 1637-et követően, de 1641-ben, illetve 1646-ban is említették a számadáskönyvek a „prefektusnak adott ajándékot”.⁷⁸¹ Ekkor ezt a tisztséget Szénás Péter viselte.⁷⁸² Prefektus megajándékozásában szerepet játszhatott, hogy a város illetve lakói kincstári birtokon (Gyalu) rendelkeztek nagyobb gabona- és szőlőtermő területekkel, melyek után tizedet kellett fizetniük. A kincstartó ajándékozása sokkal gyakoribb volt, a számadáskönyvek név szerint említik Kákoni Istvánt, Wesselényi Pált, Mikó Ferencet.⁷⁸³ Sajnos a számadáskönyvek az 1630-as, de főleg a 1640-es évektől már nem rendelkeznek hasonló bejegyzésekkel, így pontos ismereteink nincsenek, bár feltehetően akkor is megajándékozhatták a fejedelmi tisztviselőket.

A legértékesebb ötvöstárgyat természetesen a fejedelem kapta, általában újévi ajándékként, máskor a „harmincad megadása” vagy a „szamosfalvi vám dolga” adott okot az ajándékozásra.⁷⁸⁴ Újévkor a fejedelmi család tagjai: a fejedelemasszony, „önagsága két fia” (fejedelem gyermekei), a gubernátor, „ifjú urunk és asszonyunk” kapott a várostól ajándékképpen ötvöstárgyakat.⁷⁸⁵

A fejedelemség más vezető tisztségviselői közül a kancellárok: Pettki János, Kendi István, Imreffy János, Kovacsóczy István⁷⁸⁶ és az ország generálisai kaptak egy-egy ötvösremeket.⁷⁸⁷ 1609-ben Bethlen Gábor udvari főkapitányként kapott egy kupát, Bethlen Farkas 1616–1617-ben szintén e tisztség viselőjeként.⁷⁸⁸

Az ötvöstárgyak készítői között a számadáskönyvek említik: Hunyadi András, Zilahi Pál, Henzler Benedek, Seres István, Radecius Bálint, Brozer István, Werner Mátyás, Eppel Mihály, Eördögh Gergely, Huszár Péter, Bácsi György ötvösmesterek nevét, akiknek a múzeumokban

⁷⁷⁹ KvSzám 11/I. 11., más alkalommal is: KvSzám 11/I. 102.

⁷⁸⁰ KvSzám 18a/V. 58.; KvSzám 24/XV. 247.

⁷⁸¹ KvSzám 23/IX. 263., 24/XV. 251.

⁷⁸² Trócsányi 1980. 326.

⁷⁸³ Trócsányi 1980. 321. Kákoni 1610-ben, Wesselényi Pál 1612–1613-ben, Mikó Ferenc 1622–1630 között viselte a tisztséget. KvSzám 12b/IV. 296–297., 13/III. 38., 18a/III. 589.

⁷⁸⁴ KvSzám 12a/XVIII. 59. 1608. márciusában, 16/III. 121. 1623-ban.

⁷⁸⁵ KvSzám 14a/XVIII. 128., 18a/II. 580., 584., 585., 21b/III. 295., 330., 21b/V. 285., 24/XV. 251.

⁷⁸⁶ Trócsányi 1980. 321. Petki 1607–1608-ban, Imreffy 1610–1612-ben, Kendi 1610–1612 között, Péchi Simon 1613–1621 között, Kovacsóczy 1622–1634 között viselte e tisztséget. KvSzám 12b/IV. 296–297., 14a/XVIII. 128., 16/III. 121.

⁷⁸⁷ Trócsányi 1980. 337. Sennyei Pongrácz 1607-ben, Kornis Zsigmond 1637–1638-ban. KvSzám 12a/XVIII. 59., 21b/V. 285.

⁷⁸⁸ Trócsányi 1980. 339., KvSzám 13a/III. 38., 14a/XVIII. 128.

lévő alkotásai révén a ma embere is képet alkothat a korszak kolozsvári ötvösremekeinek színvonaláról.⁷⁸⁹

Építkezési ipar

Az építőiparban valamint a faiparban a fejedelmen kívül a város lehetett az egyik legnagyobb megrendelő. Nem csodálkozhatunk azon, hogy a mesterek a városi feladataikat szívesebben ellátták, minthogy a messzire szólító fejedelmi parancsoknak engedelmeskedjenek.⁷⁹⁰

A fazekasok is gyakran dolgoztak városi megrendelésre. Sokszor raktak vagy javítottak cserépkályhát a város különböző épületeiben, ez nagy előkészületet igényelt, különösen ha a városban időzött a fejedelem vagy az állam más vezető személyisége. Ekkor általában a legjobb módú polgárok házaiban szállásolták el a fejedelmet és kíséretét, közöttük meg kell említeni például Szeller Ferencet,⁷⁹¹ Ötvös Andrást.⁷⁹² Más alkalmakkal a sáfár csak a „fejedelem szállásaként”, „palotaként” nevezi meg azt az épületet, ahol a fazekasok felújítást végeztek.⁷⁹³ A város épületeinek kályhái és kemencéi között többször javították a tanácsházban lévőket, mind az alsó és mind a felső részében, sőt a hátulsó házban, szobában is, és új kemence építéséről is olvasunk a számadáskönyvekben.⁷⁹⁴ A város más épületeiben lévő kályhákat is időről időre fel kellett újítani, így a feredőházban, a város vendégfogadó házában és a város konyhájában is.⁷⁹⁵ A város bástyaiban, kapuiban, kiegészítő épületeiben is szükség volt a kályhák építésére és felújítására, többek között a Híd-kapu hetes- és darabont házában.⁷⁹⁶ A Monostor-kapu melletti őriző házban, hetesházban és darabont házban pedig új kemencét és tűzhelyet építettek.⁷⁹⁷ A Közép-kapu hetes és darabont házában a század első felében felújításukra került sor, majd 1657-ben újakat építtetett a város.⁷⁹⁸ A toronyban és fogházban is voltak felújítások,⁷⁹⁹ ezek mellett a szentpéteri iskolában is „valami kemencét” raktak a fazekasok.⁸⁰⁰

A mesterség másik termékcsoportját a fazekak jelentették, melyeket legtöbbször a város szükségére, fejedelmek és kíséretük, illetve főurak számára vett a sáfár.⁸⁰¹ Az ilyen jellegű bejegyzések mellett jó néhány olyan található, amelyben arról számol be, hogy egyes mestereknek fizetett a város „bizonyos munkálkodásukért”.⁸⁰² A számadásokban jó néhány fazekassal találkozunk név szerint is: Fazekas Boldizsár, Czibalmos alias Fazakas János, Fazakas Mihály, Fazakas Péter, Fazakas Márton, Debreczeni Fazakas István, Fazakas alias Fábián István, Simándj Fazakas János, Kallós (Kalochny) György céhmester, Óvári Fazakas Pál, Fazakas András, Nagy alias Fazakas Benedek, Somlyay Fazakas Mihály, Szép Mihály, Viski Fazakas István, Vinczi Fazakas István, Kantha Fazakas János céhmester, Gergely Pál, Zilahi Gyarmati Fazakas János.

⁷⁸⁹ Bunta, Magdalena: *Aurari clujeni si operele lor (sec. XVI-XVII.)* I-II. Acta Musei Napocensis XIII/1976. 329–350, XIV/1977. 349–370.

⁷⁹⁰ Balogh 1985. 29., 37.

⁷⁹¹ KvSzám 14a/XVII. 166.

⁷⁹² KvSzám 9/XVI. 30.

⁷⁹³ KvSzám 9/XVI. 30., 9/XXVIII. 26., 11/XVII.a. 133., 18a/II. 587., 23/IX. 248., 28b/IV. 398.

⁷⁹⁴ KvSzám 9/XXVIII. 129., 9/XXX. 107., 12b/IV. 169., 14a/XVII. 162., 18b/IX. 52.; KvSzám 14a/XVIII. 137., 18b/IX. 52., 23/IX. 248., 28b/II. 165–166.; KvSzám 13a/II. 139.

⁷⁹⁵ KvSzám 11/XVII. a. 136., 26/V. 454.; KvSzám 9/I. 23., 9/XXVIII. 26.; KvSzám 26/V. 444.

⁷⁹⁶ KvSzám 11/XVII.a. 137., 14a/XIV. 50., 29/V. 178.

⁷⁹⁷ KvSzám 12a/XVI. 80., 13a/XIV. 190., 14a/IV. 86., 18b/VI. 195., 23/IX. 246–247., 26/V. 454., 28a/III. 73.

⁷⁹⁸ KvSzám 15b/IX. 243., 246–247.; KvSzám 26/V. 454., 29/XII. 119.

⁷⁹⁹ KvSzám 14a/IV. 155., 15b/XI. 283., 18b/VI. 191.; 14a/IV. 133., 29/V. 178.

⁸⁰⁰ KvSzám 17b/III. 236.

⁸⁰¹ KvSzám 11/I. 28., 11/I. 94. 135. 136., 18b/III. 45., 18b/IX. 37., 23/X. 6., 26/VI. 9., 28b/II. 199. 28b/III. 139., 28b/IV. 399., 404., 29/X. 3.

⁸⁰² KvSzám 11/XVII.a. 137., 21b/V. 212., 27/II. 245., 287., 28b/I. 51., 28b/II. 160–161.

A *képirók* is csak ritkán szerepeltek a bejegyzésekben, több alkalommal az uralkodó címérét festették meg, például 1612. október 12-én a Szén utcai kisajtonál.⁸⁰³ Szeller Ferenc házában 1617-ben – mikor a fejedelmet várja a város „harmadnapigazdálkodásra” –, a meszelés után az új szobát 6 forintért festetik ki a képiróval, ez az összeg a festék és az íratás árát is magában foglalja.⁸⁰⁴ 1625-ban Képiró István aranyozta meg a Szent Mihály-templom toronyóráját.⁸⁰⁵ Ugyancsak neki, mint „supplicánsnak” fizetett a város 1629-ben hat forintot.⁸⁰⁶ Előfordult az is, hogy pl. Képiró Jánostól festékeket vett a város, valószínű saját szükségletre.⁸⁰⁷ A képirók munkájára a város több területen is igényt tartott, hiszen az alsó és felső tanácsház íratásáért a képirónak három forintot fizettek,⁸⁰⁸ máskor Balk István házában lévő órát javította ki Képiró István.⁸⁰⁹ Olvashatunk még pl.: „1653 10 Április Vaygon commissiója Képiró Jánosnak az puskás tárgy ajándékáról, tesz f 3 d 45”.⁸¹⁰ Több bejegyzés csak a kifizetés tényét rögzítette a számadásokban.⁸¹¹

A *tölcésesek* – a képirókhoz hasonlóan – viszonylag ritka mesterséget űztek, gyakran hívták őket Gyulafehérvárra, a fejedelmi udvarba is „mívelni”. Tulajdonképpen két részre lehet osztani munkájukat, az egyik az ablaküveg készítése (üvegtányérból) volt, a másik pedig a pléhezés. Az alapanyagul használt üvegtányérok között lengyelországiakat is találunk, amint azt 1629-ben a sáfár feljegyezte.⁸¹² A legjelentősebb üvegezési munkát a tanácsházon,⁸¹³ illetve fürdőházon⁸¹⁴ végezték, emellett a fejedelem ún. palotáin. (Hogy ezek a tulajdonképpeni városi szálláshelyek pontosan mely házat vagy házakat jelenthettek, még nem beazonosíthatóak.)⁸¹⁵

A pléhezés ritkább esetben fordult elő, például a tanácsház tetején lévő gomb, a tanácsház filegóriájának pléhezése, egyéb pléhek, gombok, illetve vitorlák készítését jegyezték fel a számadásokba.⁸¹⁶ Ekkor még ritkábban fordult elő a tetők pléhezése, a város épületeit többnyire zsindey fedhette. A számadásokban a következő mesterek neveit említették: Tölcéses Bakó András, Tölcéses János, Tölcéses Márton, Bádoki Lőrinc, Árus Lőrinc, Tölcéses Jakab, Tölcéses Mihály, Tölcéses István, Tölcéses Péter,⁸¹⁷ különösen a két utolsó mester neve olvasható gyakran.

Az építkezési ipar több iparüzőjének munkája az előzőekhez képest részletesebben kerül bemutatásra. Balogh Jolán és Kelemen Lajos kutatásai egyrészt az előzményeket, a 16. századi kolozsvári építkezéseket tárják elénk, másrészt bemutatják a kolozsvári kőfaragók 17. századi néhány munkáját is.

Vizsgáljuk meg először, hogy azok a *kőfaragó*- és *kőműves*mesterek, akik a fejedelmi építkezéseken dolgoztak, milyen mértékben vettek részt a város által finanszírozott munkálatokban. A számadáskönyvek „*vectura principis*”, vagyis a „Fejedelem szekerezése” c. fejezetei, a

⁸⁰³ KvSzám 13a/IX. 19.; KvSzám 12a/V. 17.

⁸⁰⁴ KvSzám 14a/XVII. 166. – 1617. október 13.

⁸⁰⁵ Kelemen 1982. 353.

⁸⁰⁶ KvSzám 18a/II. 583.

⁸⁰⁷ KvSzám 21b/II. 512.

⁸⁰⁸ KvSzám 29/V. 198.

⁸⁰⁹ KvSzám 28b/I. 52.

⁸¹⁰ KvSzám 27/XIII. 46. 1653.

⁸¹¹ KvSzám 24/XV. 601.

⁸¹² KvSzám 18a/V. 61

⁸¹³ KvSzám 9/I. 23. 72., 9/XVI. 44., 9/XXVII. 8., 12b/VII. 435., 23/X. 247., 26/VI. 325., 27/II. 248., 28b/I. 51., 28b/II. 158. 161., 29/XII. 119.

⁸¹⁴ KvSzám 9/XXX. 33., 13a/IX. 57., 15b/XI. 299., 19/IV. 330., 24/XV. 250., 27/XIII. 59., 29/V. 196.

⁸¹⁵ KvSzám 19/IV. 364., 21b/V. 198., 23/X. 237–238. Vö. Kiss 1994. 193., 381.

⁸¹⁶ KvSzám 13a/II. 138., 15b/X. 41., 21b/III. 303., 24/IV. 419., 473.

⁸¹⁷ KvSzám 14a/XVII. 164–165., 17b/III. 233., 238., 18a/II. 657., 18a/IV. 363., 24/XV. 273., 28a/III. 35., 28a/V. 94., 28b/IV. 520., 12b/VII. 435.; Kelemen 1984. II. 54–55. Tölcéses Péter jelvénye a Szt. Mihály templom bevésvé.

fejedelmi parancslevelek és a számadáskönyveknek a város diversáira vonatkozó fejezeteinek összevetéséből kiderült, hogy általában ugyanazon mesterek kapták a városi megrendeléseket, akiknek a fejedelem parancsára Gyulafehérvárra, Szamosújvárra, Radnótra, Fogarasra és más helyekre kellett menniük. A fejedelmek a század első három évtizedében foglalkoztatták gyakrabban a kolozsvári kőműveseket és kőfaragókat. Ez nem jelentette azt, hogy a későbbiek során erre nem került volna sor – például Gyaluban, Radnóton, Fogarason –, de szerepük csökkent, az 1630–1660 közötti évekből már kevesebb kolozsvári mestert ismerünk név szerint, aki a fejedelem számára dolgozott. A század első harmadában a fejedelmi és a város által finanszírozott építkezéseken Brassai Kőműves János, Kőműves Pál, Vicei András, Zalai György, Végh Lőrinc, Kőműves Bálint, Diószeghi István, Takács Mihály, Kőműves Benedek, Szilágyi János és Kőműves Ferenc nevével találkozunk.⁸¹⁸ A század második harmadában a fejedelmi építkezésekre utazók között: Perpeti János, Horvát Bálint, Kolosvári Kőműves Szilágyi Mátyás, Kőműves Kiss András, Kiss Ferenc, Csillagh Mihály, Rác János, Takács Márton, Vicei András, Pergeli István, Tóth Simon, Kőműves Ács István, Kőműves Bálint fia, István neve olvasható a számadásokban.⁸¹⁹

A városi építkezések nagy fejezetét jelentik a számadáskönyvek, ahol nagyon sok esetben pontosan feltüntették a mester(ek) nevét, akinek vagy akiknek irányításával és részvételével a munka folyt. A feljegyzések rögzítették, melyik mester hány napot dolgozott az építkezéseken, dolgozott-e mellette inasa vagy legénye, és mekkora kiegészítő személyzetet – „apró mivesek” – igényelt az elvégzendő munka.

A város a környékbeli kőbányákból szerezte be az építőanyag egy részét, ahol a kővágást /kőbányászatot/ a kőművesek felügyelték, és a város lakosai, szekeresei szállították be a kibányászott követ a városba. Ez négy-, hat- vagy nyolcökrös szekerekkel történt. A jelentősebb építkezéseknél kőhordásához igen nagy számú szekereket mozgósíthattak, például a Szabók bástyájának építkezéséhez 1629. április 9–11-én és 20-án, vagyis 4 napon át a hidelvi fertályból 31 fő „három úttal”, Közép utcaiak 14 fő három úttal, a Monostor utcaiak 7 fő egy úttal 4–6 ökrös szekerekkel hordták a követ.⁸²⁰ Ez tehát összesen 142 4, illetve 6 ökrös szekér egyszeri megrakodását jelentette. A számadáskönyvben a „fenesi határon levő kőbányát” említette a sáfár,⁸²¹ máskor csak egyszerűen kőbányáról szóltak a bejegyzések.⁸²²

A közel hat évtized alatti városi építkezések a számadáskönyvi bejegyzésekből nyomon követhetőek.

A bástyák, tornyok és kőfalak javítása, renoválása és építése mellett leggyakrabban a tanácsház épületén dolgoztak kőművesek. A tanácsházon sok kisebb-nagyobb javítással találkozunk a számadáskönyvi bejegyzések között, például: padimentumozás (padlózat kövel vagy téglával való kirakása), kőfalrakás, kőláb-faragás, vakolás, kemence /kandalló rakás.⁸²³ Emellett a város istállóját és a tanácsháznál való tárház boltozását is megjavították.⁸²⁴ Több kiváló kőműves, kőfaragó vett részt a tanácsházbeli építkezésekben, így Diószeghi István, Kőműves Brassai János, Végh Lőrinc, Kis Mihály, Kőműves Benedek, Diószeghi Péter, Szilágyi Mátyás, Szarka Tamás, Takács Kőműves Márton, Veres Mihály, Ádámosi István, Vicei István, Váradi István, Kőműves alias Tóth Simon, Horvát Bálint, Farkas Mihály, Kőműves Szabó Bálint, Csillagh Kőműves Mihály. A város házaként említett épület, vagyis a város fogadóháza a Kő-

⁸¹⁸ KvSzám 12a/IV. 406., 13a/II. 124., 13a/XIV. 155., 14a/IV. 33., 14a/XVII. 36., 18a/IV. 364.

⁸¹⁹ 21b/V. 248., 23/VII. 200., 211., 23/XI. 338., 346., 354., 24/IV. 228., 24/XV. 203., 420., 24b/XV. 426., 27/II. 219., 222., 231.

⁸²⁰ KvSzám 18a/IV. 333–335. 1629-ben

⁸²¹ KvSzám 29/X. 222. – eocén homokkő bányászható ott. Tövissi József professzor úrnak köszönöm az útbaigazítást. A városfalakhoz való követ is onnan bányászhatták.

⁸²² KvSzám 18a/II. 571., 18a/IV. 351. 353., 26/VI. 336–337., 29/X. 246.

⁸²³ KvSzám 9/XXX. 106., 11/XVIIa. 136., 12a/II. 24., 18b/I. 254., 256., 18a/II. 577., 24/XV. 227., 463., 502., 28b/II. 139., 146., 163., 196., 28b/IV. 469., 473., 475., 29/X. 225.,

⁸²⁴ KvSzám 12a/III. 109.; KvSzám 12b/VII. 434.

zép utcában volt.⁸²⁵ Több alkalommal került sor ebben is kemence (kandalló), grádics csináltásra, vakolásra és egyéb átalakításokra,⁸²⁶ valamint a mellette lévő istálló építésére.⁸²⁷ Ezen munkálatokban Kőmies Máté, Brassai János, Takács Tamás, Vicei János és Kőmies Bálint vett részt. 1657-ben közgyűlési határozat rendelte el, hogy építsék meg a városházát, amire a tanács viseljen gondot.⁸²⁸ A város középületeihez tartozott a feredőház, amelynek építését 1557-ben határozta el a közgyűlés. A 17. században is foglalkozik az épület állapotával a százférfiak tanácsa, így 1612. március 20-án: „Az előbbi feredőház felől szólván ökegyelmek városul, azon heltt isméglen megpróbálván, választottak ökegyelmek ilyen négy uraimat Viczei Mátét, Mattes Rhawt, Broz Chronert és Nagy Gergelyt. Az mint legjobban, és könnyebben tudgyák, megépítsék ökegyelmek, hogy elegendő legyen az szükségre.”⁸²⁹ Később még jónéhányszor került sor fundamentum javításra, boltozás megerősítésére és egyéb munkákra is.⁸³⁰

A város gyulafehérvári házában⁸³¹ folyó munkálatokat is itthoni, kolozsvári mesterekkel végeztették, így a számadáskönyvekben „kémény fellyeb rakás”-áról, „egy ajtó mellékkő” faragásáról, istálló és egyéb építési költségekről találhatóak bejegyzések.⁸³²

A városképet leginkább meghatározó építkezések közé sorolhatjuk a bástyák, tornyok, kőfalak helyreállítását vagy újjáépítését. A városfal legjelentősebb stratégiai építményeit a három kapu jelentette, melyek komplex egységet alkottak: torony, híd, őrizőház. Erre vonatkozóan a 17. század első hatvan évében több közgyűlési határozatot hoztak. A határozatok egy része a város kőfalának állapotával foglalkozott, így 1611. május 5-én: „[...] körös körül az mi héja volna az város kőfalának megépítessék és megcsináltassák, hogy így sem az városnak, azaz magunknak, se urunk őfenségének, se az országnak, se az hozzánk folyamodó szomszéd urainknak, atyánkfiainknak meg ne fogyatkozzunk.”⁸³³ Az 1610-es évek végén újra napirendre került a városfalak kérdése: „Monostor kapu, és az öttves uraim tornya között és az Ovári kisajtó mellet való kőfalra viselljenek ökegyelmek kiváltképpen való gondot, és mind fundamentomat, derekát, és tetejét, az hol fogyatkozás vagy on benne, csinálják meg.”⁸³⁴ Több mint egy év elteltével Báci Istvánt és Minthler Istvánt jelölték ki a szükséges javítások irányítójául. A javításokhoz szükséges összeg előteremtését a közgyűlés az adószedőkre bízta.⁸³⁵ A városfal legfontosabb részeinek felújítása időről-időre gondot jelentett, és ha szükséges volt, a közgyűlés határozatot hozott az ügyben, ami egyúttal a dolgok megoldásának sürgős voltát is jelentette. Így a százférfiak 1648. január 15-én elrendelték: „éppítessen ökegyelmek az kőfalnak [...], hogy ne bontakozzék úgy, mint Közép-kapunál, Híd-kapunál és egyéb helyeken, ahol kívántatik”⁸³⁶

Vizsgáljuk meg, mikor, milyen gyakran, hány kőműves dolgozott a város falainál. Valószínű, hogy mikor a számadáskönyvekben a bástyák és a tornyok javítását említették, akkor a környező falak hibáit, hiányosságait, fogyatékoságait is kijavították a mesterekkel. A számadáskönyvek tehát csak néhány esetben említettek kőfal javítást, többek között 1613 szeptemberében, amikor is Diószeghi István vezetésével folytak a munkálatok, 8 mester, 5 legény és 4 inas

⁸²⁵ Balogh 1985. 129. Herepei 2004 több utalás.

⁸²⁶ KvSzám 18b/IX. 53., 28b/IV. 384, 29/XI. 225.

⁸²⁷ KvSzám 12b/VII. 323., 533. 1610-ben, 24/XV. 521. 1646-ban

⁸²⁸ KvTanJkv. I/7. 115.

⁸²⁹ KvTanJkv. I/6. 133.

⁸³⁰ KvSzám 18b/IX. 35., 19/IV. 303., 26/VI. 335., 29/VI. 1656. [március 6.] Dolgozott a feredő háznál 5. kőműves négy nap, fizettem napjára d 38 tt f 6.

⁸³¹ Jakab 1870. II. 477. 1610. márciusában a város az unitárius és református eklézsiának adta oda kölcsön fejében a házat, mely a zsidó utcában, Haller István és Fodor István szomszédságában volt.

⁸³² KvSzám 12b/VII. 574., 14a/XVII. 169., 28a/IV. 189., 23/XI. 430.

⁸³³ KvTanJk I/6. 98–99. – 1611. május 5.

⁸³⁴ KvTanJk I/6. 271. – 1619. február 27.

⁸³⁵ Jakab 1870. II. 514.

⁸³⁶ KvTanJk I/7. 27–28. – 1648. január 15.

vett részt, átlagosan 4,5 munkanapot (napszám) dolgoztak.⁸³⁷ Néhány nappal korábban ugyan- csak a fent említett mester vezetésével kisebb munkálatokat végzett hat kőműves, mellettük 7 legény és 4 inas dolgozott. Ez alkalommal átlagban 2,4 napon át dolgoztak.⁸³⁸ A munka nem véletlenül volt ilyen sürgős, hiszen ezek Báthori Gábor fejedelemségének utolsó zaklatott hónapjai voltak, egy szűk hónap múlva már török seregek állomásoztak Erdélyben, és a sebtében összehívott országgyűlés Bethlen Gábot választotta fejedelemmé. A későbbiekben is találkozunk kisebb munkálatok kapcsán a város kőfalainak említésével.⁸³⁹

A számadáskönyvi feljegyzések bástyákat, kapukat említettek, ezek közül kiemelkedett a Híd-kapu, Közép-kapu, Monostor-kapu, mellettük még – az 1629. évi újjáépítése miatt – a Szabók bástyája kapott nagyobb szerepet. Ez ugyanis 1627-ben leégett, s két év múlva a fejedelem és a város segítségével építették újjá. A kőbányából 1629. április 9–11. és 20-a folyamán a szerkesek faragni való követ hoztak be a városba. Április 21–23. között három kőműves faragta a köveket. Május 2-ától került sor az építkezés megkezdésére. Május 2. és 11. között a források alapján biztosra vehető, hogy Vicei András irányította a munkálatokat, melyben vele együtt 6 és 9 fő közötti létszámmal vettek részt mesterek és inasok. Május 14-én, 17-én és 31-én valamint június 1-jén 2–6 fő kőműves mester és inasa dolgozott a Szabók bástyáján. Az ún. „apróművesek” vagyis fővény-, mész-, kő- és téglahordók munkáját június 1-jét követően említik, a hónap közepéig 4 és 28 fő között váltakozott a létszámuk, majd június 16-án, 19-én és 27-én történt még munkájukról említés. Ezalatt június 13-án Diószeghi Péter már a címerkövet tette fel az ácsok segítségével, ami a munka befejezését jelezte. Az utolsó bejegyzések szeptember 5–7. között kerültek a számadáskönyvbe, ekkor már csak kisebb munkafázisok lehettek hátra, hiszen mindössze egy kőműves dolgozott inasával a tornyon.⁸⁴⁰

*Híd-kapu – őrizőház – Szamoshid.*⁸⁴¹ Szinte nem volt olyan év korszakunkban, amikor ne került volna sor javításra vagy egyéb munkára ezeken az épületeken, így volt ez már a 16. században is. A legtöbb bejegyzés a Híd-kaput és Híd-kapu előtti kőhidat, vagyis a Szamos-hidat említette. A Híd-kapuvál kapcsolatban csak néhány munkafolyamatot említtek a számadáskönyvek, de azokat meglehetősen gyakran: padimentumoztatták, lábait kijavították, földözték illetve kis ajtónál „mieltek”.⁸⁴² A híd felújításával többször is foglalkozott a százférfiak testülete, 1608-ban hidhoz való fákat hozattak a városba, mielőtt a tavaszi áradások megindultak volna.⁸⁴³ Néhány hónap múlva újra hídépítetéről határozott a közgyűlés,⁸⁴⁴ de máskor is sor került hasonló határozat hozatalára.⁸⁴⁵ Gyakran került sor a híd javítására is.⁸⁴⁶

A Közép-kapura vonatkozóan már jóval változatosabbak a számadáskönyvi bejegyzések. Többek között: órához való kőfaragás, felvonókapu javítása, kőpadló készítése, grádicsjavítás mellett a darabantok házának javíttatása is szerepel a munkák között.⁸⁴⁷

A Monostor-kapunál is a padimentumozás és a kőhíd javítása volt a leggyakoribb munka a számadáskönyvek tanúsága szerint.⁸⁴⁸

⁸³⁷ KvSzám 14a/XIV. 50. – 1613. szeptember 30.

⁸³⁸ KvSzám 14a/XIV. 51. – 1613. szeptember 20.

⁸³⁹ KvSzám 9/I. 159., 18b/I. 256., 24/XV. 465., 473., 477.

⁸⁴⁰ KvSzám 18a/IV. 335.; KvSzám 18a/II. 605–606.; KvSzám 18a/IV. 336.; KvSzám 18a/II. 607.

⁸⁴¹ Balogh 1985. 133–135.

⁸⁴² KvSzám 9/I. 159., 9/XVI. 30., 11/VII. a. 137., 11/XIX. b. 29., 12a/III. 109., 12a/XVI. 85., 18a/II. 537–538., 573–574., 18b/IX. 54., 23/X. 211–214., 26/VI. 323–324.

⁸⁴³ KvTanJkv. I/6. 50. – 1608. március 10.

⁸⁴⁴ KvTanJkv. I/6. 53. – 1608. június 28.

⁸⁴⁵ KvTanJkv. I/6. 358. – 1622. március 30.

⁸⁴⁶ KvSzám 9/XXVIII. 77., 9/XXX. 106., 11/XVII. a. 134–135., 14a/IV. 143., 156., 18a/II. 573–574., 23/X. 211–214., – ácsok is dolgoztak mellettük, 244–246. – ácsok is dolgoztak mellettük.

⁸⁴⁷ KvSzám 9/XXX. 29., 14a/XVII. 161., 15b/IX. 237–239. – ácsok is dolgoztak velük, 18b/IX. 55., 23/X. 242., 29/XII. 128.; KvSzám 29/V. 183.

A Toronyinak⁸⁴⁹ nevezett fogházon is jó néhány alkalommal dolgoztak a kőművesek, többek között az ajtaját többször is, a tömlőcöt javították, rostélyt csináltak.⁸⁵⁰ Máskor a torony falát igazították, mert a számadások bejegyzései szerint: „az foglyok gyakorta ki szalattak”.⁸⁵¹

A városfal más ajtóin is kellett időnként javításokat végezni, így került sor az Óvári kisajtó aljának megcsináltatására, egyéb javításokra,⁸⁵² a Szén utcai kisajtó,⁸⁵³ a Torda utcai kisajtó javítására.⁸⁵⁴

A felsorolt épületek mellett az ún. Palotán is javításokra került sor, ez a fejedelmi szállások tatarozását jelentette.⁸⁵⁵ A fejedelem szállásáról így határoztak a közgyűlésben 1617. október 14-én: „Meghértvén őkegyelmek városul, bíró uram őkegyelme propositiójából, hogy immár bizonyos volna őkegyelme abban, hogy urunk őnagysága ad primum die novembris ide jőne, az az gyűlés is itt lenne, az miképpen hogy az regalisok, az gyűlés levelek is immár künn volnának, és őkegyelmeknek is hoztanak volna parancsolatot őnagyságától, mind az gyűlés felől, s mind penigh valami éppítés felől is, itt az őnagysága szállásán.”⁸⁵⁶ Hasonlóan intézkedtek 1647-ben is.⁸⁵⁷

Az építkezések másik csoportját jelenthették a magánházak. E javításokat csak kivételes esetekben finanszírozta a város. Az országgyűlések, vagy a fejedelem és kísérete városban időzése idejére rendbe kellett hozni néhány megfelelő házat, hogy a nagyszámú vendéget el tudják szállásolni. Ekkor kerülhetett sor néhány háznál kisebb-nagyobb javítási munkálatra.⁸⁵⁸ Néhány más különleges munkavégzésről a sáfár tudósít: kútjavítás, „címer felrakás”, a szentpéteri templomban végzett javítások,⁸⁵⁹ máskor csak a fizetés tényéről értesülünk.⁸⁶⁰

Az *ácsok* között jóval nehezebb meghatározni, hogy akik a fejedelmi építkezéseken részt vettek, mennyire játszottak fontos szerepet a kolozsvári építkezéseken is. Ugyanis az ácsok neveit kevésbé jegyezték fel a számadásokban, mint a kőművesekét. A fejedelmi parancslevelekben csak Ács Antal és Ács Mihály neve került említésre, akik a kislelődi majorházhoz és csürhöz zsindeleyszeget készítettek.⁸⁶¹ 1612-ben a szamosújvári építkezéseken résztvevők között említették a számadások Ács Istvánt, Ács Mihályt, Ács Mártont, Ács Jakabot, Székely Ferencet, Ács Györgyöt és Molnár Tamást.⁸⁶² 1617-ben Ács Istvánt küldte a város a tordai építkezésre, Gyulafehérvárra, pedig Ács Ferencet, Ács Illést, Ács Mihályt, Ács Zsigmondot és Molnár Gergelyt.⁸⁶³ Az ácsmunkához szükséges fa beszerzésekor is jelen voltak a mesterek. A számadásoknyelvekben említették a mérai (Méra), a bányabükki, a lászalai (Tordaszentlászló), a szárdi

⁸⁴⁸ KvSzám 12a/III. 108., 14a/V. 163., 14a/XVII. 161–162., 15b/X. 41., 18a/II. 570., 26/VI. 333., 335., 29/XII. 136.; KvSzám 14a/XIV. 47. (1613) 18b/I. 250. (1630)

⁸⁴⁹ Bővebben Kiss András: *A kolozsvári Torony és lakói*. In: Kiss 1994. 70–83, 332–340.

⁸⁵⁰ KvSzám 12b/VII. 140., 13a/II. 139., 14a/IV. 143., 16/III. 165., 18a/II. 1629. július 2. „torony ajtaját csináltattam be egy kőművessel, attam annak munkájáért, tt fr d 35”.

⁸⁵¹ KvSzám 18b/I. 251., 253., 254.

⁸⁵² KvSzám 12b/IV. 167., 29/XII. 571.

⁸⁵³ KvSzám 13a/III. 56., 57.

⁸⁵⁴ KvSzám 28b/IV. 468.

⁸⁵⁵ KvSzám 23/IX. 247., 28b/IV. 379., 392., 396., 397., 398.

⁸⁵⁶ KvTanJkv I/6. 243. folytatása: „Annak felette naponként való sok szekerezések volnának, de semmi kötségek ilyen nagy szükségekre nem volna, hunc őkegyelmek városul vetnének illendő adót. Mind ezeket őkegyelmek városul értvén, vetették egy vonásra f 1, az felekiekre f 12 d 50.”

⁸⁵⁷ KvTanJkv I/7. 3. 1647. február 3. – a fejedelem bejövetele miatt adókövetés, aki generális gyűlést akar itt celebráltatni.

⁸⁵⁸ KvSzám 14a/XVII. 162–163., 164., 206., 18b/IX. 55., 21b/II. 506., 21b/III. 272.

⁸⁵⁹ KvSzám 12a/V. 20., 12b/IV. 168., 18a/II. 587.

⁸⁶⁰ KvSzám 9/I. 158., 11/XVII.a. 133., 11/XIX. b. 29., 14a/XVII. 161., 15b/XI. 287., 26/V. 446., 27/III. 85. 28b/II. 149.

⁸⁶¹ KvFasc. III/161. 1615.

⁸⁶² KvSzám 13a/III. 133., 139.

⁸⁶³ KvSzám 14a/XVII. 97.; KvSzám 14a/IV. 58., 14a/V. 20.

és a szálas erdőt, ahova az ácsok „építésre való fát vágni” vagy „nézni mentek”, máskor „gerenda fák faragni”.⁸⁶⁴ Így a minőségre jobban tudtak vigyázni, mintha kevésbé hozzáértő embereket küldtek volna oda. Ha szükséges volt, akkor a közgyűlés határozatot hozott a fa szállításáról.⁸⁶⁵ Arról, hogy a kivágott fák mennyisége pontosan mennyi is lehetett egy-egy alkalommal, íme egy példa. 1657-ben február 18-án a lászlai erdőből 13 darab 4 és 6 ökrös szekéren, február 19-én 8 darab 4 ökrös, február 21-én a szálas erdőből 8 darab 4 ökrös és egy 8 ökrös szekéren, február 27-én pedig 20 darab 4 ökrös, 7 darab 6 ökrös, 4 darab 8 ökrös szekéren hozták be a városba a fát. Ez összesen 55 szekér fa volt. Augusztus 5-én és 26-án – vagyis két nap alatt – újabb 7 szekér fát hoztattak be a városba.⁸⁶⁶

A tanácsház és az azt kiszolgáló helyiségek építése mindig is nagyon fontos feladatnak számított. A leggyakoribb munkát a zsendelyezés vagy héjazás (sokszor került sor zsendelyfaragásra is), kapukészítés, javítás jelentette, de kamaraszéket vagy árnyékszéket is készítettek, ha arra volt szükség.⁸⁶⁷ Nem messze volt a tanácsháztól a város istállója, kapuját egyik oldalt időnként meg kellett javítani.⁸⁶⁸ A város vendégfogadó házát gyakran zsendelyezték az ácsok, a tetőszerkezetet cserélték, újították, valamint a mellette levő istállóit is.⁸⁶⁹ 1638-ban igen sürgős lehetett, hogy a város vendégfogadó házát minél előbb rendbehozzák az ácsok, ugyanis: „Jóllehet szokás nem volt, hogy az város dolgán munkálkodó ácsoknak étellel gazdálkogyanak, mind azon által, hogy serényben forgolódgyanak bíró uram ígért ételt is nekik. Fözettem annak okáért bíró uram parancsolatjára nekik: egy fazék káposztás húst, öt font hússal f – d 20, közte egy font szalonna f – d 6, főtt megh öt fő káposztával 1 pro d 5, f – d 25, attam abrak cipót 10 városét, attam nekik négy ejtel bort, 1 d 8 tt f – d 32”.⁸⁷⁰ A városházán dolgozó ácsok között munkahelyi baleset történt 1642. június 18-án: „Ugyanazok héjaztanak ötön, mert az egyik András mester, az menyezeten által aláesett, és amiatt nem dolgozhatott, pro d 30, tt f 1 d 50”.⁸⁷¹ Arról ugyanakkor nem írt a sáfár, hogy az iparosmestert valamivel kárpótolták volna a balesetért, de arról sem, hogy egyéb súlyosabb következménye lett volna a balesetnek.

A feredőházban a kúton, ágason és gémen kívül padokat, ajtókat készítettek megrendelésre.⁸⁷² Az ácsok kivették részüket a város gyulaféhevári házában folyó építési munkálatokból, de a számadásokban csak annyi szerepelt, hogy építeni küldték az ácsokat, a pontos munkát nem nevezték meg.⁸⁷³

A város védelmi rendszerében, így a kőfalakon vagyis a városfalakon sok volt munka, javítási való maradt az ácsoknak is, lehetett ez akár kasok felvonása, zsendelyezés vagy egyéb

⁸⁶⁴ KvSzám 15b/IX. 233., 18a/II. 560., 576., 18b/I. 240., 28a/IV. 149., 28b/II. 195., 29/VI. 104., 112., 29/XII. 119., 123., 29/XII. 139–141.

⁸⁶⁵ KvTanJk I/6. 27. – 1607. 7. „Ami az híd szükségére való fának meghozattatását illetik, tehát ökegyelme bíró uram személyválogatás nélkül vettessen szekeret reája és az sáfár az régi mód szerinthez, mélyföldre fizessen megh az szekereseknek.”

⁸⁶⁶ KvSzám 29/XII. 139–141.

⁸⁶⁷ KvSzám 9/I. 49., 11/XVII.a. 133., 12b/VII. 141., 13a/II. 137., 138., 13a/XII. 15., 15b/X. 41., 18b/I. 254., 21b/V. 196–197., 23/XI. 438., 26/VI. 321., 28b/II. 135., 136., 155., 28b/IV. 445–468. – az 1655. évi tűzvész utáni helyreállítási munkálatok: augusztus 1. és 21. között., 28b/IV. 469., 471–472., 521., 524., 29/V. 118–126., 29/VI. 110., 29/X. 209., 29/XII. 125.

⁸⁶⁸ KvSzám 9/I. 59., 11/XIX. b. 30.12a/XVIII. 45. 12b/IV. 315.

⁸⁶⁹ KvSzám 13a/II. 136., 14a/XVIII. 140., 18b/VI. 194., 18b/XI. 182., 23/X. 240–241., 24/XV. 249., 26/VI. 321., 28b/IV. 386. 390., 29/X. 214. 217–218., 29/XII. 127.

⁸⁷⁰ KvSzám 21b/V. 196. 1638.

⁸⁷¹ KvSzám 23/X. 240–241. 1642.

⁸⁷² KvSzám 9/XXX. 104., 11/XVII.a. 96., 18b/IX. 50., 24/IV. 285., 26/V. 435., 28b/II. 132., 29/X. 209.

⁸⁷³ KvSzám 18a/II. 556., 568., 23/XI. 447.

munkálatok.⁸⁷⁴ A három (Híd-, Monostor-, Közép-) városkapura vonatkozóan maradtak fenn számadáskönyvi bejegyzések.

A Híd-kapuban és az őrizőházban gyakran kellett az ácsoknak kisebb-nagyobb javítási munkálatokat végezniük: a sorompót, a felvonóhidat, a hídon levő gémet, a kapukat, az ajtókat, a hetesházat kellett javítani, illetve a Híd-kapun lévő tornyocskát csináltatták meg a sáfárok, máskor zsindeleyeztettek vagy gerendát faragtattak.⁸⁷⁵

Szamos-híd(ak) kapcsán meg kell említeni a gyakori javítást.⁸⁷⁶ 1616-ban leszakadt a „Nagy Szamosson való híd”, melynek újjáépítési munkálatairól beszámolt a sáfár.⁸⁷⁷ A számadások 1638-ban egy új hidat említettek, a szövegkörnyezetből inkább a Monostor-kapu külső hidjára lehet következtetni.⁸⁷⁸ 1657-ben ismét többször említették az új hidat.⁸⁷⁹ Ezenkívül még számtalan kisebb palló és híd javítására került sor, így többek között: Szén utcai híd és pallóra vagy a Szent György hegye alatt való pallóra.⁸⁸⁰

A Közép-kapun sokszor dolgoztak az ácsok, részt vettek a hetesek szobáinak kialakításában; kapuszárnyakat, máskor a hidat, a sorompót vagy éppen a gémet javították, a kapu tornácát héjazták vagyis zsindeleyezték.⁸⁸¹ Többször előfordult a számadásokban a „Közép kapun való óra”, melyet pl. 1657–1658 folyamán többször ácsokkal javítottak meg.⁸⁸²

Monostor utcai kaputornyon, hídon és őrházon számos alkalommal dolgoztak az ácsok, hol a felvonóhid tengelyét, az „emelcsőt”, hol a kapu hídját, vagy a külső hidat kellett megjavítani.⁸⁸³ A hetesház padlásához pedig gerendát faragtak, a darabantházat zsindeleyezték, illetve ajtó „mellyeket” készítettek.⁸⁸⁴

A város többi tornyáról illetve bástyájáról: Szabók bástyájáról, a kovácsok tornyáról, a csi-szárók tornyáról, csizmadiák bástyájáról, ötvösök tornyáról illetve a mellette levő hídról is olvashatunk a számadásokban.⁸⁸⁵ A Toronyban többször dolgoztak, a kutat javították vagy a kalodát,⁸⁸⁶ máskor pedig, hogy a foglyokat emberhez méltóan tudják elhelyezni: „szükségnek való helyet” készítettek velük.⁸⁸⁷ A büntetések végrehajtásához többször készítettek az ácsokkal akasztófát, törvényfát, kalodát, javították a „piacon való kalitkát”.⁸⁸⁸

A városnak több ún. kisajtója volt, így: Torda utcai, Szén utcai, Monostor utcai, ezeket többször javították, vagy a „köfált vonták be fával”, vagy a „mellette levő kis házacskát csinálták”.⁸⁸⁹

⁸⁷⁴ Kvszám 13a/XIV. 190., 14a/IV. 205., 18a/V. 53., 18b/VII. 430., 19/IV. 77., 78., 23/X. 240., 24/XV. 521., 28a/V. 109.

⁸⁷⁵ Kvszám 9/I. 51., 159., 9/XVI. 30., 9/XVIII. 73., 9/XXX. 106., 11/XI. 40., 11/XVII. a. 136., 11/XIX. b. 29., 30., 12a/XV. 59., 12a/XVI. 24., 78., 12b/IV. 169., 12b/VII. 138., 13a/IX. 19., 13a/XIV. 47., 48., 14a/IV. 140., 142., 143., 14a/XIV. 49., 14a/XVII. 159., 16/III. 193., 18a/II. 571., 574., 578., 19/IV. 363., 21b/III. 272., 23/XI. 438., 26/V. 441., 27/XIV. 261., 28a/IV. 141., 142., 23/X. 223., 29/XII. 119.

⁸⁷⁶ KvSzám 18b/IX. 27. 29–33., 50.

⁸⁷⁷ KvSzám 14a/IV. 141.

⁸⁷⁸ KvSzám 21b/V. 296–298. 1638.

⁸⁷⁹ KvSzám 29/X. 204–205.

⁸⁸⁰ KvSzám 21b/III. 274., 28a/III. 73. – A híd- és útcsinálók regestruma tartalmazza

⁸⁸¹ Kvszám 9/XXX. 104., 11/XIX. b. 29., 13a/II. 136., 13a/III. 54., 56., 14a/IV. 140., 141., 142., 14a/V. 163., 15b/IX. 242–243., 16a/III. 195., 19/IV. 76., 21b/II. 506., 23/IX. 245., 28a/IV. 158., 29/X. 213., 29/XII. 128.

⁸⁸² KvSzám 29/X. 279., 29/XI. 4., 29/XII. 122.

⁸⁸³ KvSzám 9/I. 159., 11/XIX. b. 31., 12a/III. 108., 12b/VII. 143., 14a/XVII. 161., 15b/IX. 242–243., 21b/III. 273–274. 21b/V. 211. 296–298. 23/IX. 247., 27/XIV. 271., 28b/III. 139.

⁸⁸⁴ 12a/III. 109., 13a/IV. 47., 18a/II. 576., 18b/I. 251.

⁸⁸⁵ KvSzám 11/XI. 40., 12a/III. 108., 14a/XVIII. 139., 18a/II. 576., 607., 18a/IV. 358., 29/X. 213.

⁸⁸⁶ KvSzám 9/XXX. 106., 18b/I. 250., 18b/IX. 50.

⁸⁸⁷ KvSzám 13a/III. 54.

⁸⁸⁸ KvSzám 9/XXX. 30., 14a/IV. 142., 14a/V. 163., 15b/IX. 195., 29/V. 127–130., 197.

⁸⁸⁹ KvSzám 9/XVIII. 76., 9/XXXX. 105., 11/XVII. a. 137., 12b/IV. 168., 15b/XI. 284., 21b/III. 270–271., 27/II. 258., 28b/IV. 451., 29/XII. 125.

A Palota mellett az ácsok munkáját a város többnyire a „fejedelem konyhájának” és az „Urunk szállásán levő istállók” és egyéb épületek javíttatásakor igényelte. Feltételezhető, hogy ez utóbbi épületek csak ideiglenesek lehettek, fából épültek, ezért is volt szükség az ácsok szakértelmére.⁸⁹⁰

Ezeken kívül még jónéhány épületnél dolgoztak a mesterek: vár alatt való malomnál,⁸⁹¹ szárazmalomnál,⁸⁹² klostornál,⁸⁹³ temetőkertekben és a cinteremben,⁸⁹⁴ gyülekezetnek helyén és az (unitárius) iskolában.⁸⁹⁵ 1653-ban a piacon kenyér színt építettek,⁸⁹⁶ 16 ácsmester vett részt a munkálatokban, 3–9 napot dolgoztak egyenként. Az építés összköltsége 49 forint 77 dénár lett.

Az ácsok javították a város halászbárkáit, illetve újat is készítettek.⁸⁹⁷ Ha kellett a „taracok agyát”, tehát fegyvereket is javítottak,⁸⁹⁸ tárgylövésre pedig bakot rendelt tőlük a város.⁸⁹⁹

Magánházaknál is javították a város költségére, így Zok Péter házánál 1602-ben, Bernánd papné házánál 1604-ben, Timár Bálint házánál 1605-ben, Szabó Mihály pincéjében 1610-ben, Vicei Antal házának istállóján és Csanádi Gáspár házánál 1637-ben, Szőlös Gábor bíró háza előtt levő őrzőháznál 1657-ben.⁹⁰⁰

Fejedelmi megrendelések a városi számadáskönyvek és fejedelmi parancsolatok tükrében

A 17. század első évtizedének végére növekedett meg annyira a fejedelmi kiadások összege, hogy a városi számadáskönyvekben külön fejezetet szenteltek ezeknek „fejedelmi diversa” címen.⁹⁰¹ Ezekben a fejezetekben a fejedelmek számára végzett munkák mellett az uralkodók kolozsvári tartózkodásainak pontos kiadásai szerepeltek. A számadáskönyvek másik nagy fejezete a fejedelem szekerezése és postaságának kiadásait tartalmazta. A számadáskönyvi fejezetek használata feltétlenül szükséges volt a fejezet megírásához.⁹⁰²

Az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy a fejedelmi megrendelések mennyire tudtak tartós piacot jelenteni a város kézműveseinek. Mely iparcsoportok képviselőit érintették ezek a megrendelések, milyen szerepet játszottak ezekben a személyi kapcsolatok.

⁸⁹⁰ KvSzám 21b/II. 506., 28b/IV. 379., 389., 393–394.; KvSzám 11/XIX. b. 30., 17b/III. 182., 18b/I. 245., 23/VII. 353. – úrfi konyháját megnagyobbították – 1640, 24/XV. 481., 26/V. 467., 28b/IV. 385., 393–394.

⁸⁹¹ KvSzám 9/XXVIII. 29. és a malombírói számadásokban

⁸⁹² KvSzám 11/XVII. a 156.

⁸⁹³ KvSzám 13a/II. 137.

⁸⁹⁴ KvSzám 9/XXX. 104., 13b/VIII. 241., 14a/IV. 155.

⁸⁹⁵ KvSzám 11/XX. 103–104.,

⁸⁹⁶ KvSzám 27/XIV. 262–263.

⁸⁹⁷ KvSzám 27/III. 71., 72.

⁸⁹⁸ KvSzám 18a/IV. 363., 29/X. 211–212.

⁸⁹⁹ KvSzám 13a/IV. 35. – 1612.

⁹⁰⁰ Kvszám 9/XXVIII. 24., 11/XVII. a. 105., 11/XIX. b. 29., 12b/VII. 138., 433., 21b/II. 507., 21b/III. 272., 29/X. 224., 225.

⁹⁰¹ Az első külön fejezet 1608-ban „Urunk ő nagyságára költöttem” – 12a/XVIII. 53., második 12a/XXV. 37. oldalán kezdődik, a címe: „Rákóczi Zsigmond fejedelem diversája”. A később állandósult forma már 1609-ből származik: „Urunk diversája”. (12b/IV.)

⁹⁰² A számadáskönyvek közül – a források bőséges volta miatt – csak az Magyar Országos Levéltár Mikrofilmtárában meglévőket vizsgáltam át.

A kolozsvári számadáskönyvek nagyon sok olyan feljegyzést is tartalmaznak, amelyek nem tartoztak szigorúan a városi kiadások közé. Ennek oka, hogy a fejedelem kiadásainak egy részét a város évi adóösszegéből, a taxából fedezte, ezeket a költségeket a város értelemszerűen levonta a befizetésre kerülő adóból, ezért a város számadásainak pontos vezetése elkerülhetetlenül szükséges volt. Ezeket a kiadásokat a taxajegyzékek tartalmazták, melyben feltüntették a már elvégzett munkák béreit, illetve a járulékos költségeket. A megrendeléseket a fejedelmi parancslevelek tartalmazták, ezeket jól kiegészítik a számadáskönyvek. A két forrástípus alapján nyomon követhetőek a megrendelések, és ezek teljesítése is.

Időszakunkból 50, iparosokat érintő fejedelmi parancslevél maradt fenn, még kettőt Eppel Mihály ötvöshöz írt a fejedelem.⁹⁰³ A mandátumokban jó néhány szakma képviselői szerepelnek, de csak 3–4 emelkedik ki igazán: az ötvösök, a kőművesek, a tölcséresek és az asztalosok. A többiekéről csak néha-néha tesznek említést.

Ahogy már korábban említettük, a szabályzatok szinte mindegyikében szerepelt, ha a mester a „város vagy a fejedelem dolgára” nem ment, akkor egy időre eltilthatták mestersége gyakorlásától, ennek különösen az ácsoknál és kőműveseknél volt jelentősége,⁹⁰⁴ hiszen a legnagyobb fejedelmi megrendeléseket, mesterségükből adódóan, ők kapták. A fejedelem a város bírójához küldte parancsleveleit, az pedig a céhmesterekhez továbbította őket. A céhmester kapta azt a nem túl hálás feladatot, hogy a mesterek közül kijelölje, kinek kell mennie a közmunkára. Tekintettel arra, hogy nem mindegyik fejedelem honorálta megfelelően az iparosok munkáját, akik ez idő alatt saját műhelybeli feladataikat is kénytelenek voltak hanyagolni, a mesterek nem szívesen mentek ezekre a munkákra. Több céhjegyzőkönyv is őriz hasonló bejegyzéseket, így a kovácsoké szerint: „Tárkány Mihály 1659 vagyon büntetésben, hogy fejedelem számára nem ment patkolni, az büntetés f 3”.⁹⁰⁵ Ahogy már korábban említettük, a csizmadiák, asztalosok, mészárosok, kovácsok, borbélyok, kötélverők szabályzatában is szerepelt a „város és a fejedelem dolgá”-ra való utalás.

Bőr- és szövőipar

Az alapanyag-előállító iparágakat a megrendelések szinte alig-alig érintették, mindössze egy-egy véletlenszerű vásárlást lehet a forrásokban találni, melyek a *takács*, *posztönyíró*, *tímár*, *nemezgyártó* céhekre vonatkoztak.⁹⁰⁶ Az iparosoktól nemezt, bőrt, irhát, szövétneket vásároltak a fejedelmi kíséret számára.

Ruházat és tisztítás ipara

Ennek az iparágaknak a képviselői igen kevéssé vettek részt a fejedelem számára végzett munkákban, kézműveseit ritkán, egy-egy rendkívüli esetben hívták, akár a fejedelmi székhelyre, akár más városba „mivelní”. Ez főleg a szabókat érintette, akiket hol Fehérvárra, illetve Radnótra parancsolták, ennek nyomai nem a városi könyvekben, hanem a céh számadáskönyveiben lelhetők fel.⁹⁰⁷ A szűcsöknek, illetve gombkötőknek csupán egyszer-egyszer parancsolták, hogy utazzanak Fehérvárra.⁹⁰⁸

⁹⁰³ KvFasc. III/176., 194.

⁹⁰⁴ JakabOkl II. 264. Érdekes, hogy a céh jegyzőkönyvében már csak 6 forint szerepel. KmOL Céhiratok, Ács- és molnárcéh jegyzőkönyve „Ács mestert iremissibiliter büntessen megh [...] forinttal hattal, mely büntetés alatt sem céh mesterek, sem közrenden, sem ifjürend közül való mesterek ez ellen ne merészljen cselekedni sub nota poena in f 6 d -.”

⁹⁰⁵ KmOL Céhiratok, Kovácscéh nr. 1. 83.

⁹⁰⁶ KvSzám 18b/VII. 427. 1631, KvSzám 18b/VII. 432. 1631, KvSzám 18b/IX. 1631. Aug. 25., KvSzám 18b/XI. 186., KvSzám 21b/II. 1637.

⁹⁰⁷ KmOL Céhiratok, Magyar Szabó Céh, nr. 27. 44. „Mivel az 1648 esztendőben fejedelem dolgára Fejérvárra kényszerítették volt menni köntösök kifizetésére nr. 12, azért hogy ott az fejedelem semmit sem fizetett, munkájokat akarván semmissé tenni. Az tanácsot is meghsupplicalva az az böcsülletes tanács is hat forintot”.

Az iparág képviselői többnyire a helyben előállított termékeiket adták el a fejedelmi udvarnak, illetve a kíséretnek. Egyrészt, ha az udvar valamely tagjának – a főkancellártól a postáig bezárólag – valamire feltétlenül szüksége volt, a városban be tudta szerezni, másrészt, a megrendelt árukat helyben elkészítették, majd megjelölt helyre szállították. 1612-ben egy követség, útban célja felé, Kolozsváron látták el a szükséges öltözékek egy részével.⁹⁰⁹ Bethlen Gábor uralkodása idején, 1629-ben a fejedelemnek nagyon sürgős volt a kék gyalogok egyenruhájának elkészítése. A minél gyorsabb munka érdekében, és hogy ne a szabóknak kelljen – az idő rövidsége miatt – Gyulafehérvárra utazniuk, elküldött 60 legényt a posztóval együtt Kolozsvárra, és arra kérte a mestereket, hogy minél gyorsabban készítsék el a katonák dolmányait és mentéit.⁹¹⁰ Hasonló esetek voltak jellemezők a *csizmadiákra*, *vargákra*, *nyergesekre*, *erszénygyártókra*, *szücsökre* és *szabókra*.⁹¹¹ A vargáktól bőrtokot, a csizmadiáktól csizmákat vettek, a nyergesek pedig nyergeket készítettek vagy javítottak, az erszénygyártók dárdatokokat, borsoló erszényt készítettek megrendelésre, a szücsök mentéket béleltek ki, míg a szabók mentéket és dolmányokat varrtak. A város taxa-adminisztrációjából, vagyis adójóváírásából még árnyaltabb képet kaphatunk: 1621-ben például, amikor a királyné asszony – Bethlen Gábor felesége – és kísérete a városban tartózkodott, vettek szücsöktől az udvariak számára négy ködmönt, két mentét pedig báránnyal béleltettek ki.⁹¹²

A gombkötők és szíjgyártók többször is teljesítettek fejedelmi megrendeléseket, illetve a fejedelmi udvar az általuk előállított termékekből többször is vásárolt. A *gombkötőket* jelentősebb rendelésekkel – az általam vizsgált források szerint – csak a Rákócziak látták el. A megrendelések között gombok, selyemrojtok, selyem majcok, zsinórok, kocsira való rojtok, aranyfonalak egyaránt szerepeltek. Ezekon kívül dolmányra való gombokat és zsinórokat, zászlókra és kardra való majcokat, boncokat is felsoroltak a számadások, mint fejedelmi vásárlásokat.⁹¹³ A taxa számadások is tartalmaznak a gombkötők munkájára való utalást. A gombkötők 1639 folyamán Lorántffy Zsuzsanna hintójához rojtokat, illetve aranyfonalból „hosszú kötőt” készítettek, a taxa jegyzék szerint ezért nekik alapanyagárral együtt 78 forintot és 33 dénárt fizettek.⁹¹⁴

A *szíjgyártók* termékeik széles skáláját tudták a fejedelmi udvarnak vagy annak valamelyik tagjának/tisztségviselőjének elkészíteni, ezek között szerepeltek hevederek, hámok, fékek, különböző szíjak és bőrok különböző módon kikészítve. A 17. századi fejedelmek szinte mindegyike adott megrendelést nekik. A rendelések sok esetben a lovászmester kívánalmainak megfelelőek voltak, máskor pedig – a fejedelmek kolozsvári tartózkodásaira utalva – a kíséret kocsijainak leszakadt szíjait vagy éppen a dobok bőr részét kellett hirtelen újjal pótolni.⁹¹⁵ A

47. v. „Item mikoron Urunk Őnagysága szabó mestereket kéreti Radnótra darabontok ruházatjára, vöttünk két font sajtot és meg két font szalonnát [...]. Die 21 Augusti – Biró uram ökegyelme parancsolatjából küldötték Radnótra szabó mesterember Szabó Bálint és Kuti Szabó Péter uramékat.”

⁹⁰⁸ KvSzám 12b/VII. 160. (1610), KvSzám 12b/VII. 327., KvSzám 21b/III. 164. 1637, KvSzám 21b/III. 173. 1637, KvSzám 26/VI. 270. 1649.

⁹⁰⁹ KvSzám 13a/IV. 24–25.

⁹¹⁰ KvFasc. III/211. – 1619. február 14. Gyulafehérvár

⁹¹¹ KvSzám 23/VII. 276. 1640., KvSzám 18b/VII. 426. 1631, KvSzám 18b/VII. 427. 1631, KvSzám 13a/IV. 24. 1612, KvSzám 18b/VII. 431. 1631, KvSzám 21b/II. 514. 1637, KvSzám 23/VII. 274. 1640, KvSzám 23/VII. 277. 1640, KvSzám 13a/IV. 24. 1612, KvSzám 18b/XI. 186. 1621, KvSzám 13a/IV. 25. 1612, KvSzám 18b/XI. 186. 1621.

⁹¹² KvFasc. II/76. 2.b. – 1621. szeptember 24. A munka értéke 10 forint volt.

⁹¹³ KvSzám 18b/I. 265. 1630, KvSzám 18b/III. 200. 1631, KvSzám 18b/III. 200. 1631, KvSzám 18b/III. 237. 1631, KvSzám 23/VII. 285. 1640, KvSzám 23/IX. 257., KvSzám 23/XI. 370. 1642, KvSzám 23/XI. 370. 1642, KvSzám 24/XV. 571.

⁹¹⁴ KvFasc. II/120. 1.b. – 1639. június 4., július 5.

⁹¹⁵ KvSzám 11/XIX.b. 12. 1605, KvSzám 12b/VII. 160. 1610, KvSzám 13a/III. 145. 1612, KvSzám 13a/III. 146. 1612, KvSzám 13a/IV. 26. 1612, KvSzám 13a/XIV. 138. 1613, KvSzám 18a/V. 63. 1629, KvSzám 18b/III. 135. 1630, KvSzám 18b/VII. 427. 1631, KvSzám 21b/V. 120. 1637/8, KvSzám 23/VII. 282. 1640, KvSzám 23/IX. 256. 1641, KvSzám 26/VI. 434. 1649, KvSzám 28a/IV. 124. 1652.

szíjgyártóktól vásárolt termékek között találunk kocsikhoz való szíjakat, vonó istrángokat, rézdobhoz való szíjakat, hevedereket, cifrás és sima hámokat és egyéb „szíjgyártó műveket”.

A *kötélverők* termékeiből szintén akkor vásárolt az udvar, ha Kolozsvárott időzött, és csak kivételesen került sor kötelek, istrángok megrendelésére Gyulafehérvárról. A céh áruját általában együtt adta el, és a termék előállítására nem kötődött egy-egy mester nevéhez. Az udvari vásárlások között „fékre való kötél”, „vonó istrángok”, „öreg kötél” szerepeltek.⁹¹⁶ Találhatóak egyedi vásárlások is: „Urunk önagsága szekeres lovai hámjában száz szál tíz-tíz pénzes istrángok”, „az úrfiak kicsin hintójok elejében való apró lovak hámjában tíz öt-öt pénzes istrángok”.⁹¹⁷ Ez utóbbi tételeket 1631-ben jegyezték fel a számadáskönyvekbe, nem sokkal I. Rákóczi György trónra kerülését követően.

Élelmezési ipar

Ez az iparág a fejedelmi udvarral annak városban való tartózkodása idején került kapcsolatba. A fejedelmek és kíséretük évi kolozsvári tartózkodásuk idején óriási mennyiségű húst fogyasztottak el kíséretükkel egyetemben.⁹¹⁸ A kolozsvári közgyűlési jegyzőkönyv 1561. december 26-i bejegyzése szerint „a királyon és a kancelláron kívül háromnapig vendégséggel másnak ne gazdálkodjanak”.⁹¹⁹ A százférfiak testülete három évvel később pedig kimondta, hogy a követeknek és más előkelőknek adjanak bort kannával, csirkét és hasonló eledeleket.⁹²⁰ Mindezekben a tevékenységekben mind az ún. belső, mind a külső, vagyis hóstáti mészárosokra számított a város.⁹²¹

A belső *mészárosok* és a *hentellérek* (külső mészárosok) időről-időre faggyúval látták el az udvart és a bányákat, ez 1629-től folyamatosan egyik fontos feladatuk, melyre fejedelmi levelek is figyelmeztették őket. A mészárosokra vonatkozóan mindössze egy parancslevelet találunk a korszakra vonatkozóan, I. Rákóczi Györgytől, eszerint: „a bányáknak és az aknáknak sürgősen küldessen Kolozsvár városa 20 mázsa faggyút, az első felét máris, másik felét pünkösdig”, de siessenek, mert a fiscus kára már így is igen jelentős.⁹²² A parancslevélre írt kolozsvári megjegyzésből kiderül, hogy még aznap elküldtek 10 mázsa faggyút. Ezt a mennyiséget két vagy több 8 ökrös szekéren vitték Gyulafehérvárra, Nagybányára. A faggyú árának összege is beszámított a város tájába.⁹²³

A város, ha a fejedelmeket és az őket kísérő főurakat kellett ellátni, a saját pékségeiben a „cipósütők”-nek nevezett városi tisztségviselők vezetésével készítette el a kíséret számára szükséges cipókat és kenyereket. Ha a város sütőházainak kapacitása nem volt elegendő, akkor a magántulajdonú sütőházak, valamint a cipósütő asszonyok termékeit vásárolták meg.

⁹¹⁶ KvSzám 12b/VII. 486. 1610, KvSzám 12b/VII. 528. 1610, KvSzám 13a/XIV. 137. 1613, KvSzám 18b/VII. 426. 1631, KvSzám 18b/VII. 428. 1631, KvSzám 21b/V. 125. 1637, KvSzám 23/IX. 254. 1641, KvSzám 23/XI. 363. 1642.

⁹¹⁷ KvSzám 18b/VII. 428. 1631.

⁹¹⁸ Jeney-Tóth Annamária: „*Attam Urunk ő nagysága asztalára*”. In: Kiss András Emlékkönyv 230–235.

⁹¹⁹ Jakab 1870. II. 188.

⁹²⁰ Jakab 1870. II. 188. – 1564. augusztus 19.

⁹²¹ KvSzám 14a/V. 29. 1616, KvSzám 14a/V. 59–60. 1616, KvSzám 18b/I. 27–29. 1630, KvSzám 18b/VII. 55–56. 1631, KvSzám 18b/XI. 129–130. 1631, KvSzám 18b/XI. 131. 1631, KvSzám 28/III. 33. 1652, KvSzám 28/III. 34. 1652.

⁹²² KvFasc. III/291. – 1630. december 29.

⁹²³ KvSzám 18a/V. 55. 1629, KvSzám 18a/V. 59. 1629, KvSzám 18a/V. 64. 1630, KvSzám 18b/III. 224. 1631., KvSzám 21b/V. 122. 1637, KvSzám 23/IX. 254. 1641., KvSzám 23/IX. 254. 1641, KvSzám 23/X. 162. 1642, KvSzám 23/X. 178. 1642, KvSzám 23/X. 184. 1642, KvSzám 23/XI. 367. 1642, KvSzám 23/XI. 367. 1642, 24/IV. 223. 1643, KvSzám 24/IV. 224. 1643, KvSzám 24/IV. 228. 1643, KvSzám 24/IV. 243. 1643., KvSzám 24/IV. 245. 1643, KvSzám 26/V. 322. 1649., KvSzám 26/V. 496. 1649, KvSzám 26/V. 496. 1649, KvSzám 28a/IV. 132. 1652.

A halászok nemcsak a városba érkező fejedelmeket és más vendégeket láttak el hallal, hanem olykor-olykor Fehérvárra is küldtek belőle.⁹²⁴ Máskor liktárium és egyéb élelmészipari terméknek a fejedelmi székhelyre küldéséről olvasunk a számadáskönyvekben, ezek esetében elképzelhető, hogy a város főzőasszonyai készítették.⁹²⁵

Építkezési ipar

A fejedelem számára végzett munka szempontjából az iparágak között az építkezési ipar képviselői a legjelentősebb helyet foglalják el. A legszámottevőbb szerepet a *kőművesek*, a *kőfaragók* és az *ácsok* játszották, mellettük fontosak voltak még az *asztalosok*, *tölcséresek*, *fazekasok* és a *képirók*. Bár az iparágak csoportosításában e mesterségek nem egy csoportba tartoznak, de a könnyebb áttekinthetőség miatt mégis együtt kívánjuk tárgyalni részvételüket a fejedelem számára végzett munkák során. Az erdélyi fejedelmi építkezéseket a korábbról örökölt struktúrák jellemezték, a középítkezéseken az apróműveseket a vármegyék és székek munkára fogott parasztjai adták, a magánépítkezéseken pedig pl. a szász székektől „kölcsonként parasztok” és napszámosok segédkeztek. A szakmunkát viszont természetesen a városok céhes iparosai végezték, akiket mint már említettük, céhlevelük egyik pontja is kötelezett erre,⁹²⁶ ha valaki ezt elmulasztotta, azt megbüntették. Ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a fejedelmek sokszor későn, vagy nem fizettek, ezért a mesteremberek nem szívesen mentek el építkezéseikre dolgozni.

Balogh Jolán kutatásai nyomán a kolozsvári és más városi kőfaragók 17. századi váradi építkezéseken való részvételéről már képet kaphattunk. Eredményei alapján elmondhatjuk, hogy 1615 és 1626 között a kőművesek legalább 19-szer mentek Váradra, és legalább 7-szer szállítottak Kolozsvárról oda faragott köveket, míg képirót kétszer hívatottak oda a fejedelem, asztalost, tölcsérest, ácsot egyszer-egyszer.⁹²⁷ Bethlen Gábor korából a parancslevelek között is maradt fenn néhány, amely a váradi vár építkezéseire rendelt kolozsvári mestereket. 1619-ben is fontos szerepet játszottak a váradi építkezésen, egyeseknek a fejedelem kivételképpen engedte, hogy másnak is dolgozhassanak. Kőműves Pált április 7-én elengedte Erdélyi Istvánhoz – akinél már korábban is dolgozott –, viszont kötelezte, ha a mester már elment Váradra, akkor mást küldjenek helyette.⁹²⁸ A hónap végén már kész lehetett az említett munka, mert a mestert Fehérvárra hívatta a fejedelem.⁹²⁹

1638-ban került sor még két alkalommal arra, hogy kolozsvári kőművesek Váradon dolgozzanak, 1640-ben pedig a kolozsvári tölcséresektől szállítottak üvegtányért és pléhet Váradra.⁹³⁰

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy más építkezéseken vajon milyen szerepet játszottak a kőművesek, kőfaragók, ácsok és más kolozsvári kézművesek, a célszerűség miatt helységek és építkezések alapján csoportosítottuk a források adatait, nem mesterségek szerint.

A gyulafehérvári építkezésekre vonatkozott a legtöbb parancslevél, ezeknek azonban csak egyik része tartalmazta az azonnali munkára rendelést, a másik részük az elvégzett munkáért járó díjazás vagy kifizetés ügyében intézkedett. Az itt végzett építési munkálatok célja a fejedelmi székhely reprezentatívabbá, valamint védhetővé tétele volt, ugyanis 1614-ben vállalták el

⁹²⁴ „Die 24 Julii Urunk parancsolatjára vettetének [itt] Kolosvárátt ötven font vizát, leves citromot, habarnicát, Székely Péter gondviselése alatt küldték Fejérvárra.” KvSzám 26/V. 323

„1631 Die 6 Decembris ex comissione amplissimi senatus az halászoknak az kik az Fejedelem bejövételére hoztanak apró halat, adószedő uraim ökegyelmek fizettek nekik közönségesen f 2 d 50.” KvSzám 18b/III. 224.

⁹²⁵ „1609 [június 4.] Eodem die Bíró urunk küldött Urunknak liktáriumot és confreitot f 6 d -.” KvSzám 12a/IV. 357.

⁹²⁶ Kovács 2000. 83.

⁹²⁷ Balogh 1982. II. 140–154.

⁹²⁸ KvFasc. III/216.; Balog 1982. II. 144. – 1619. április 7.

⁹²⁹ KvFasc. III/259. – 1619. április 30.

⁹³⁰ Balog 1982. II. 166–167, 177.

a nátiók a vár felépítését, de ez magára a fejedelmi palota épületére nem vonatkozott.⁹³¹ Bethlen Gábor nagyszabású építkezésekbe kezdett, amibe bevonta a kolozsvári mestereket is. Az 1616. április 2-i parancslevelében a Végh Lőrinc és Kis Mihály által vezetett kolozsvári kőműveseknek a harmincadosok által fizetett a fejedelem 40 forintot.⁹³² A következő levél nem sokkal később, 1616. április 22-én keletkezett, ekkor a kolozsvári mesterektől rendelt oszlopokhoz és ajtókhöz való faragott kövek mielőbbi küldését sürgette meg Bethlen Gábor, és megparancsolta, hogy a kőművesek szolgálóikkal és szerszámaikkal menjenek Fehérvárra.⁹³³ A fejedelmi székhely és palota építése 1617-ben is folytatódott, és Bethlen év elején, február 24-i parancslevelében megtiltotta a kolozsvári kőműveseknek, hogy más munkát vállaljanak, míg az övét el nem végezték, csak néhányuknak engedte meg személy szerint, hogy más építkezésen dolgozzanak. Brassai János kőművesmesternek a fejedelem mérnöke a méreteket is megadta, hogy aszerint végezzék munkájukat.⁹³⁴ A következő levél az előbb említett engedélyt tartalmazta Diószeghi István részére, hogy ha a fejedelem számára pünkösdig elvégezte a kőfaragásokat, dolgozhat Bethlen Farkas megrendelésére.⁹³⁵ A munka csak nem haladhatott a fejedelem teljes megelégedésére, ugyanis 1617 áprilisában újabb levelet küldött, amelyben parancsolta, hogy Szent György napra készítsék el az általa rendelt faragásokat, és a Brassai Jánoson kívüli legjobb mestert magához rendeltette Gyulafehérvárra.⁹³⁶ Egy hónap múlva szigorúan meghagyta a főbírónak, hogy ha a kőfaragással a kőművesek kész vannak, akkor a tordaiak és a kolozsiak szállítsák el ökrösszekéren Fehérvárra a faragványokat.⁹³⁷ Az építkezéshez szükséges volt minél több szakképzett mester és legény jelenlétére, így kerülhetett sor arra, hogy a vándorlásból Kolozsvárra érkezett legényeket – név szerint felsorolva: Hajdú Istvánt, Vicei Andrást, Szász Jakabot – Fehérvárra rendelte. Ebben a levélben is olvashatjuk a fejedelem sajátos megjegyzését: „[...] azért hogy tovább ne cigánkodhassanak kegyelmed mingyárást hozassa ide őket”.⁹³⁸ A következő parancslevélből már az is kiderült, hogy a Fehérvárra rendelt kőművesek a bástyán dolgoztak, de időközben hazakérezkedtek, 15 napra el is engedték őket. Már 20 nap is eltelt, és a munka ott állt félkészben, a mesterek pedig még mindig nem tértek vissza. A fejedelem sürgősen hívattatta őket, akárhol vállaltak is azóta munkát.⁹³⁹ Az egy héttel később íratott levél szerint még mindig nem jelentek meg, a munkáért felelősként Végh Lőrincet nevezte meg a levél. A munka állásából okozott kár egyre nagyobb volt, a kiegészítő-személyzet csak arra várt, hogy a mesterek irányítsák őket.⁹⁴⁰

Az 1620-as évek második felében került sor a fejedelmi palota környezetének megújítására, valamint elkezdődött az új kollégium építése is.⁹⁴¹ Ezekben a munkálatokban Végh Lőrinc is részt vett, 1627-ben a fejedelem hazaengedte, hogy a grádiachoz való faragott köveket Kolozsváron készítse el. Egyidejűleg elrendelte, hogy a kolozsvári kőfaragók mind ezen dolgozzanak, és a következő héten a faragott köveket a mester irányításával szállítsák a fejedelmi székhelyre.⁹⁴²

⁹³¹ Kovács 1996. 278–280. A gyulafehérvári építkezésekre vonatkozóan vö. Kovács 2003. 75–83., 151., 42–46.

⁹³² KvFasc. III/166.; Jakab 1870. II. 546.

⁹³³ KvFasc. III/167.; Jakab 1870. II. 546., Kiss 2003. 346–347.

⁹³⁴ KvFasc. III./178.; Jakab 1870. II. 546., máskor is adott ilyen engedélyeket, pl. 1628-ban Kis Mihályt engedte el, hogy Huszár István számára dolgozzon. KvFasc. III/272. – 1628. június 12.

⁹³⁵ KvFasc. III/181.; Jakab 1870. II. 546. – 1617. március 17.

⁹³⁶ KvFasc. III/184. – 1617. április 14., Kiss 2003. 348–349.

⁹³⁷ KvFasc. III/186.; Jakab 1870. II. 547. – 1617. április 17., Kiss 2003. 349–350.

⁹³⁸ KvFasc. III/198. – 1617. május 30., Kiss 2003. 350–351.

⁹³⁹ KvFasc. III/227. – 1619. augusztus 5.

⁹⁴⁰ KvFasc. III/245. – 1619. augusztus 12.

⁹⁴¹ Kovács 1996. 285., 291.

⁹⁴² KvFasc. III/276. – 1627. május 24.

A számadáskönyvi bejegyzések szerint: ácsok legkevesebb 7 alkalommal, kőművesek legalább 11 alkalommal, illetve egy-egy esetben lakatosok és „cserépcsináló” küldésével tett eleget a kolozsvári tanács a fejedelem, illetve a fehérvári udvarbíró parancsának. Mindez tehát néhány évre koncentráldott, kiemelhetőek közülük az 1616–1617-os évek és 1637. esztendő.⁹⁴³ A kőművesmestereket nemegyszer név szerint kérte ki a fejedelmi parancslevél.⁹⁴⁴ Feltétlenül meg kell azt is említeni, hogy az átvizsgált számadáskönyvekben egyszer sem fordult elő a kőfaragó mesterségnév, mindig kőműveseknek nevezték a kézműveseket. Fehérvárra menetelük pontos okát sajnos legtöbb esetben nem ismerjük, egyszer kút-, másszor haltartó készítéséről számolnak be a számadások.⁹⁴⁵ A fejedelmi székhely esetében csak arról értesülünk, hogy kőműveseket kértek oda, faragott kövek odaszállításáról alig tettek említést, feltételezhető, hogy erre ritkán került sor.

A tölcseéseket több fejedelmi parancslevél említette, ezek mindegyike a fejedelmi palota Bethlen Gábor uralkodása alatti újjáépítésére vonatkozott. Az első parancslevél a tölcseések munkadíjának kifizetéséről intézkedett 1615-ben. A két tölcseesmester az udvar szükségére 2108 üvegtányért „művelt fel”, és a tető egyes részeit pléhezte meg, a munkájuk értéke 24 forint 28 dénárt tett ki. A kézművesek – Gruss Lőrinc és Bádoki Lőrinc – saját kezüleg írták alá, hogy a harmincad jövedelméből megkapták ezt az összeget.⁹⁴⁶ Károlyi Zsuzsannától egyetlen iparosokra vonatkozó parancslevél maradt fenn, melyben a tölcseéseket hívatta. Ugyanis egy hirtelen jött szélvihar a palota több nyitva hagyott ablaküvegét betörte, ezért a fejedelem asszony elrendelte, hogy minél hamarabb jöjjenek a tölcseések Gyulafehérvárra. A munka nagyon sürgős volt, Károlyi Zsuzsanna egy héten belül várta haza az urát.⁹⁴⁷ Más alkalmakkal is rendeltettek Fehérvárra tölcseéseket, valamint az „ablakcsinálásához” fekete önt.⁹⁴⁸

A képiró mesterség művelőinek rendszerint festékeikkel és műszereikkel együtt kellett fejedelmi parancsra Fehérvárra (1609, 1617, 1637, 1640, 1649) menniük, ahol az éppen folyó munkálatokba kapcsolódtak be.⁹⁴⁹ Az elvégzett munkákért a kifizetett munkabér akár a száz forintot is elérte, munkájuk tehát igen értékes lehetett.

A kéménytisztítók is az építkezési ipar képviselői voltak, de ez a mesterség inkább már átmenetet képezett a „szolgáltatások” felé. Többször rendelték e foglalkozás gyakorlóit a fejedelmi városba.⁹⁵⁰

Szamosújváron Bethlen Gábor uralkodása alatt került sor az északi bástya építésére, az 1630-as években a várárok szélesítésén dolgoztak a mesterek, II. Rákóczi György uralkodása alatt épült a Rákóczi-ház a külső várban.⁹⁵¹ Valószínűleg ezeken az építkezéseken kaptak a kolozsvári kézművesek feladatokat. A kolozsvári kőművesek az építkezéseken különösen egyes időszakokban (1612, 1617, 1634,⁹⁵² 1637–1640, 1646–1649, 1653) igen intenzíven vettek részt, a számadáskönyvek legalább tizenkilenc alkalommal említettek itteni munkavégzést.

⁹⁴³ KvSzám 12a/IV. 406. 1609, 14a/IV. 28. 1616, KvSzám 14a/IV. 33. 1616, KvSzám 14a/IV. 58. 1616, KvSzám 14a/V. 20. 25., 29., 142–143. 1616. KvSzám 14a/V. 143. 1616, KvSzám 14a/XVII. 14. 1617, KvSzám 14a/XVII. 25. 1617, KvSzám 18b/III. 92. 1630, KvSzám 21b/III. 164. 1637, KvSzám 21b/III. 173. 1637, KvSzám 21b/V. 247. 1637, KvSzám 21b/V. 249. 1637, KvSzám 23/VII. 189. 1640, KvSzám 23/VII. 211. 1640, KvSzám 26/V. 1649.

⁹⁴⁴ KvSzám 12a/IV. 406.

⁹⁴⁵ KvSzám 12a/IV. 406. 1609, KvSzám 23/VII. 189. 1640.

⁹⁴⁶ KvFasc. III/162. – 1615. június 10.; Jakab 1870. II. 547.

⁹⁴⁷ KvFasc. III/409. – 1616. június 14.

⁹⁴⁸ KvFasc. III/257. – 1619. június 2. – 2 tölcseést rendelték Fehérvárra; III/272. – 1627. május 6. – 4 tölcseést rendelték Fehérvárra.

⁹⁴⁹ 12b/IV. 263. 1609, KvSzám 14a/XVII. 58. 1617, KvSzám 14a/XVII. 83. 1617, KvSzám 21b/V. 124. 1637, KvSzám 23/VII. 202. 1640, KvSzám 24/IV. 223. 1643, KvSzám 24/IV. 236. 1643.

⁹⁵⁰ KvSzám 26/V. 446. 1649.

⁹⁵¹ Kovács 2000. 70. Vö. Kovács 2003. 51–54.

⁹⁵² Kovács 2000. 70–71.

Egy-egy alkalommal 2–5 kőművest rendelt ide a fejedelem, máskor (három alkalommal) pedig a már kifaragott köveket szállították ide. A források alapján úgy tűnik, hogy a kolozsváriak igen jelentős feladatokat láttak el az építkezéseken, részvételük folyamatos volt, nemcsak alkalmoszerű.⁹⁵³ Kolozsvárról az ácsok négyszer, az asztalosok egyetlen alkalommal jöttek ide dolgozni. A fazekasok 1617-ben készítettek megrendelésre „kályhaszemeket”.⁹⁵⁴ Az 1650-es években tölcésérek is dolgoztak itt.⁹⁵⁵

Bethlen Gábor a parancslevelekben jónéhányszor intézkedett a marosújvári és szamosújvári építkezések felől. Mivel egyszerre több helyen is folytak a munkálatok, így rendelte Brassai, vagyis „Kőműves Jánost az mostan is mi mívünk előtt búdosik, ki annak előtte is Maros-Újvárral mívelt kültön külgye MarosÚjvárra minden haladék nélkül”.⁹⁵⁶ Úgy látszik, a mester nem érkezett meg, vagy társakra volt szüksége, mivel a fejedelem újra megparancsolta, hogy a szamosújvári házhoz küldjenek két kőművest, és ígéri, hogy a fizetésüket is hátralék nélkül megkapják.⁹⁵⁷ 1629. májusában arról panaszkodott a szamosújvári udvarbíró, hogy az oda rendelt tíz kőműves még nem érkezett meg, erre a fejedelem úgy rendelkezett, hogy a levél kézhezvételétől számított harmadnapon ott legyenek.⁹⁵⁸

A következő fejedelmi birtok, melynek építkezési munkálataiban fontos szerepet töltöttek be a kolozsvári kőművesek, Gyalu volt. Az itt folytatott építkezéseket Balogh Jolán munkássága nyomán már ismerjük.⁹⁵⁹ Az építkezések 1639-től indultak meg a fiskusra szállott várban: egy új lakóépületet emeltek, amelyben a patakihoz hasonló bokályos audienciás házat is kialakítottak. Ekkor épülhetett a nyugati sarokbástya is.⁹⁶⁰ A számadáskönyvekben csak az 1642 és 1653 közötti időszakból találhatóak bejegyzések kolozsvári mesterek itteni munkálatairól. Ebben az időszakban legalább 11 alkalommal jöttek ide „mívelni” kőművesek (2–5 fő esetenként), tölcésérek⁹⁶¹ is többször, valamint egyszer ácsok. Mivel Gyalu földrajzilag is igen közel van Kolozsvárhoz, ez indokolja a helyben végzett munkát, a források faragott kövek szállítását nem említették.⁹⁶²

A görgényi birtok 1638-ban került a kincstár kezelésébe, Alia Sámuel halála után. I. Rákóczi György fejedelem korszerűsítette a várat, valamint egy új udvarház építésébe kezdett. 1640-től Kiss András kolozsvári kőműves dolgozott rajta, 1642-től ő irányította a kőműves-munkálatokat.⁹⁶³ A kőművesek mellett lakatosok, ácsok is voltak itt több alkalommal.⁹⁶⁴ 1643-ban az

⁹⁵³ KvSzám 13a/III. 133. 1612, KvSzám 13a/III. 139. 1612, KvSzám 13a/III. 175. 1612, KvSzám 13a/III. 175. 1612, KvSzám 14a/XVII. 36. 1617, KvSzám 14a/XVII. 84. 1617, KvSzám 21b/III. 160. 1637, KvSzám 23/VII. 200. 1640, KvSzám 24/XV. 599. 1646., KvSzám 26/V. 316. 1649, KvSzám. 26/V. 323. 1649, KvSzám. 26/V. 324. 1649, KvSzám. 26/V. 328. 1649, KvSzám 27/XIII. 38. 1653, KvSzám 27/XIII. 40. 1653, KvSzám 27/XIV. 202. 1653, KvSzám 27/XIV. 209. 1653, KvSzám 27/XIV. 209. 1653, KvSzám 27/XV. 38. 1653., KvSzám 27/XV. 38. 1653, KvSzám 27/XV. 38. 1653, KvSzám 27/XV. 38. 1653, KvSzám 27/XV. 38. 1653, KvSzám 27/XV. 38. 1653, KvSzám 27/XV. 41. 1653.

⁹⁵⁴ KvSzám 14a/XVII. 93.

⁹⁵⁵ KvSzám 18b/III. 173., KvSzám 28b/II. 114. 1655.

⁹⁵⁶ KvFasc. III/193. – 1617. május 22.

⁹⁵⁷ KvFasc. III/196. – 1617. május 27.

⁹⁵⁸ KvFasc. III/267. – 1629. május 5., Kiss 2003. 355–356.

⁹⁵⁹ Balogh 1985. 262–263. Vö. Kovács 2003. 134–137.

⁹⁶⁰ Kovács 2000. 81.

⁹⁶¹ KvSzám 28a/II. 197. 1652.

⁹⁶² KvSzám 23/X. 303. 1642, KvSzám 23/XI. 346. 1642, KvSzám 23/XI. 354. 1642., KvSzám 24/XV. 207. 1646, KvSzám 27/XIII. 38. 1653., KvSzám 27/XIV. 201. 1653, KvSzám 27/XV. 38. 1653, KvSzám 28a/II. 193. 1652, KvSzám 28a/II. 197. 1652, KvSzám 28a/IV. 133. 1652, KvSzám 28a/VI. 109. 1652, KvSzám 28a/VI. 114. 1652.

⁹⁶³ Kovács Zsolt 2000. 101., 103.

⁹⁶⁴ KvSzám 23/XI. 338. 1642, KvSzám 23/XI. 353. 1642, KvSzám 24/IV. 228. 1643, KvSzám 24/IV. 236. 1643, KvSzám 24/IV. 238. 1643, KvSzám 24/XV. 420. 1646., KvSzám 24/XV. 426. 1646, KvSzám 28b/II. 116. 1655. Vö. Kovács 2003. 57–58.

előbb említetten kívül Asztalos Mihály, Tölcséres Mihály valamint egy ács érkezett ide munkálkodni. Kiss András irányításával 1646-tól indultak újra az építkezések, 1648-tól a kazamatás füles bástyát építették. A számadáskönyv még 1658-ban is említett Görgénybe vitt kőműveseket.⁹⁶⁵

A radnóti kastélyt 1649-ben vette meg a fejedelem, mégpedig felesége, Báthory Zsófia számára, és ezután került sor az építkezésekre.⁹⁶⁶ 1649 és 1652 között legalább öt alkalommal dolgoztak itt kolozsvári kézművesek, és ugyanannyi alkalommal hoztak szekereken faragott követeket.⁹⁶⁷ Amint az egyik feljegyzésből kiderül, ez a munka nem lehetett igen vonzó, hiszen inkább „elbújtak” a mesterek, csak ne kelljen Radnóra menniük: „Urunk parancsolattját hozván, hogy három kőműves itthon még is elbútt volt, kettei iffjú legény, harmadik Czillagh Mihály, hogy bíró uram mingyárt külgye alá őket Radnóra”.⁹⁶⁸ Az 1650-es években az építkezéseken tölcseéresek⁹⁶⁹ is dolgoztak, valamint kőpírók 1652–1653 folyamán.⁹⁷⁰

A fogarasi építkezések Bethlen Gábor idején váltak jelentőssé, ekkor bővítették a fejedelmi palotát. A kapubástya, várarok átalakítása már I. Rákóczi György uralkodása alatt történt, s épült meg a kápolna is.⁹⁷¹ Az építkezésekben főként Bethlen Gábor idején vettek részt a kolozsváriak. 1616–1617-ben igen sokat foglalkoztatta a kolozsvári kőműveseket a fejedelem, de nemcsak a városuktól távol, hanem otthon is. A Kolozsváron megfaragott követeket szekereken szállították rendeltetési helyükre: Kisfaludra, illetve Fogarasra.⁹⁷² Ekkor főleg ablak- és ajtókereteket készítettek. Nemcsak a kőművesek, hanem a fazekasok is fejedelmi megrendeléseket teljesítettek ez idő tájt, hiszen éppen cserépkályhákat „gyártottak”. 1615. június 30-án érdeklődött Bethlen Gábor fejedelem, hogy az általa kolozsvári tartózkodása idején megrendelt 100000 zsindeleyszeg kész van-e, s ha igen, megparancsolta, küldjék rögtön Fehérvárra. A parancslevél hátoldalára írt utólagos megjegyzésekből kiderült, hogy 24000 zsindeleyszeget a kisfaludi csűrre és majorházra vertek fel, 1615. július 7-ét megelőzően ennek ára 9 forint 60 dénár volt.⁹⁷³ 1615-ben a kolozsvári harmincadból utaltatott ki 5 forint 50 dénár munkadíjat Ács Antalnak és Mihálynak. A fejedelmi mandátumon szereplő utólagos megjegyzés szerint ezt Eötvös András és Bek János harmincadosok szeptember 7-én ki is fizették Ács Antalnak.⁹⁷⁴ A *fazekasok* 1617-ben megrendelésre a kisfaludi „udvarházba” készítettek „kályhaszemeket”.⁹⁷⁵

A fejedelmi parancsok értelmében egy-egy olyan helyen is építkezésre került sor – és a kőműveseken kívül más kolozsvári iparosok is részt vettek benne –, ahol korábban nem volt jellemző, például egy szász városban. Báthori Gábor egy parancslevelében hat kőművest rendelt szebeni építkezéseihez.⁹⁷⁶ Az 1612-ben Szebenben dolgozók közül Végh Lőrinc nevét ismerjük.

⁹⁶⁵ Kovács Zsolt 2000. 108–111.

⁹⁶⁶ Balogh 1985. 383. Vö. Kovács 2003. 113–117.

⁹⁶⁷ KvSzám 26/V. 329. 1649, KvSzám 27/II. 219. 1652, KvSzám 27/II. 219. 1652, KvSzám 27/II. 222. 1652, KvSzám 27/II. 230. 1652, KvSzám 27/II. 231. 1652, KvSzám 28a/II. 190. 1652, KvSzám 28a/II. 191. 1652, KvSzám 28a/II. 191. 1652, KvSzám 28a/II. 196. 1652, KvSzám 28a/II. 196. 1652.

⁹⁶⁸ KvSzám 27/II. 219. 1652.

⁹⁶⁹ KvSzám 27/XIV. 209. 1653, KvSzám 28a/IV. 129. 1652, KvSzám 28a/IV. 131. 1652, KvSzám 28a/VI. 109. 1652.

⁹⁷⁰ KvSzám 27/XIV. 210. 1653, KvSzám 28a/IV. 132. 1652.

⁹⁷¹ Kovács 2000. 68–69. Vö. Kovács 2003. 87–93., 149–150., 61.

⁹⁷² KvSzám 14a/XVII. 84. 1617, KvSzám 14a/XVII. 84. 1617, KvSzám 14a/XVII. 85. 1617, KvSzám 14a/XVII. 91. 1617, KvSzám 14a/XVII. 92. 1617, KvSzám 14a/IV. 28. 1616, KvSzám 14a/IV. 33. 1616, KvSzám 14a/V. 155. 1616, KvSzám 14a/XVII. 32. 1617.

⁹⁷³ KvFasc. III/161. – 1615. június 30., Kiss 2003. 345–346.

⁹⁷⁴ KvFasc. III/162. – 1615. augusztus 7.; Jakab 1870. II. 182.

⁹⁷⁵ KvSzám 14a/XVI. 89.

⁹⁷⁶ KvFasc. III/43.

1629-ben a zombori fürdőben „míveltek” ácsok, kőművesek, asztalosok, mivel a már nagyon beteg Bethlen Gábor fejedelem jött ide fürdőkúrára.⁹⁷⁷ A számadáskönyvi bejegyzések szerint: „2. Augusti: Kőmies Bálint mester ötöd magával munkálkodván és Somboron az forrás kivágása körül és az őfelsége szállása körül való építésben négy nap”, majd “19 Augusti: Az ácsoknak az kik ugyanott dolgoztanak Somboron és konyhát csináltanak megint ez feredőnél 3” illetve “Die 6 Decembris Kőmies György Somboron műelvén”⁹⁷⁸

Több olyan helység is szerepel a számadáskönyvi feljegyzésekben, ahová szinte csak 1–1 alkalommal voltak dolgozni kolozsvári kőművesek, ácsok: így Lippa, Drág, Patak, hidassi bánya, Szatmár.⁹⁷⁹ Ez utóbbi erősség a linzi békét követően került I. Rákóczi György birtokába 1644–1645-ben, ahol főleg karbantartási munkálatokat végeztek a mesterek.⁹⁸⁰

Több bejegyzésből nem derült ki egyértelműen, hova mentek a kőművesek, csak azt tudjuk, hogy a város szekerével meddig vitték őket (Medgyesig, Örményesig)⁹⁸¹

Néhány esetben egy-egy főúr saját birtokán a „fejedelem számlájára” foglalkoztatott iparosokat. Ez történt Kendi István és Kemény János esetében. Ez utóbbi birtokain kolozsvári asztalosok, kőművesek dolgoztak, egyszer Kövesden, máskor csak azt tudjuk, hogy Zilahig vitték őket szekéren.⁹⁸²

Az építkezések külön csoportját alkották a városban a fejedelem szállásán (illetve az annak használt házon) és konyháján történő felújítások, ezek a munkálatok értelemszerűen akkor gyorsultak fel és sokasodtak meg, amikor a város „hírét vette” a fejedelem közeli jöttének. Mint, előzőekben már említettük, az ácsok, kőművesek, lakatosok hada igyekezett a fejedelem és kísérete számára minél elfogadhatóbb körülményeket teremteni. Bethlen Gábor uralkodása idején többször is sor került a felújítási munkálatokra, míg Rákóczi György – mivel ritkábban és kevesebbet tartózkodott Kolozsváron, mint elődei – idejében csak uralkodása végén kezdett a város felújításokba. Az 1650-es évek folyamán – mint az a számadáskönyvekből is kiderül – a piacon, illetve a Farkas utcában levő konyhák felújítása vált szükségessé, melyek szintén a fejedelem és udvara kényelmét szolgálták. Ezek a munkák értelemszerűen városi kiadások lettek volna, de a számadáskönyvekben a „fejedelem diversája” c. fejezetben találhatóak. Így a város ezt az adójából a későbbiekben levonhatta, tehát mindezt nem saját költségén végeztette el.⁹⁸³ A munkálatokkal a háztulajdonosok is jól jártak, hiszen a város fizetette a javítást házai-kon, miután a fejedelem illetve kísérete elhagyta a várost, ők azután is élvezhették az ebből származó előnyöket.

Faipar

Az *asztalosok* is – akikhez a *kopjakészítők* is csatlakoztak – kaptak a század folyamán fejedelmi megrendeléseket. Bethlen Gábor fejedelem már uralkodása első éveiben, 1615 áprilisában rendelt tőlük 110 szál kopját vasával és szegével együtt.⁹⁸⁴ 1619 januárjában asztalosokat

⁹⁷⁷ KvSzám 13a/II. 124. 1612, KvSzám 13a/II. 124. 1612, KvSzám 18a/IV. 363. 1629, KvSzám 18a/IV. 364. 1629, KvSzám 18a/V. 61. 1629, KvSzám 18a/V. 61. 1629.

⁹⁷⁸ KvSzám 18a/V. 61. 1629, KvSzám 18a/IV. 364. 1629, KvSzám 18a/V. 61. 1629.

⁹⁷⁹ KvSzám 12b/IV. 261. 1609, KvSzám 21b/III. 162. 1637, KvSzám 21b/V. 248. 1637, KvSzám 23/X. 229. 1642, KvSzám 24/XV. 203. 1646.

⁹⁸⁰ Kovács 2000. 73.

⁹⁸¹ KvSzám 14a/XV. 29. 1616, KvSzám 14a/V. 52. 1616, KvSzám 23/VII. 1640., KvSzám 24/IV. 239. 1643, KvSzám 25b/VII. 4. 1648.

⁹⁸² KvSzám 29/XIV. 206. 1653, KvSzám 27/XV. 38. 1653, KvSzám 28a/II. 192. 1654, KvSzám 28a/VI. 107. 1652, KvSzám 28a/VI. 110. 1652.

⁹⁸³ KvSzám 13a/XIV. 153. 1613, KvSzám 13a/XIV. 155. 1613, KvSzám 13a/XIV. 155. 1613, KvSzám 14a/XVII. 164. 1617, KvSzám 17b/III. 224., 1626, KvSzám 18b/III. 135. 1630, KvSzám 18b/III. 135. 1630, KvSzám 21b/II. 505–506. 1637, KvSzám 24/XV. 481. 1646, KvSzám 26/VI. 3–4. 1650, KvSzám 26/VI. 1649, KvSzám 27/III. 76. 1652, KvSzám 27/III. 78. 1652, KvSzám 28/III. 1652.

⁹⁸⁴ KvFasc. III/156.; Jakab 1870. II. 548.

rendelt Fehérvárra,⁹⁸⁵ néhány hónap múlva a kérést újra megismételte.⁹⁸⁶ A „magyarországi háború” miatt újabb kopjákat rendelt a tizedeseknek,⁹⁸⁷ a hadsereg számára pedig 1000 szalát.⁹⁸⁸ Később, míg Bethlen Gábor Magyarországon tartózkodott, Bethlen István gubernátor rendelt a várostól kopjákat 1621 folyamán.⁹⁸⁹ Nem mindig kizárólag hadi célokra rendelték ezeket a harci eszközöket, időnként a pompa is szerepet kapott, például amikor a fejedelem 1626-ban tíz szép fuvaltott kopját rendelt, melyet Váradra vagy Kassára kellett utána küldeni.⁹⁹⁰ A számadásokból kapunk képet arról, hogy az asztalosok milyen termékeket készítettek a fejedelmi udvar számára. A skála igen széles: „12 palacknak való pincetok”, „öreg palackoknak való pincetok”, „nagy mosdó medencéhez, mosdó korsóhoz, poharakhoz, arany csészéhez való tokok”, „méztartó láda”, „fehér ruhának való láda”, „fűszeres ládikó”, „szekérre való láda”.⁹⁹¹

A kerekemestereket csak néha-néha küldték parancsra valamelyik fejedelmi központba, erősségbe. Leggyakrabban Szamosújvár a cél, de 1605–1642 között Fehérvár, Torockó is szerepelt. A későbbiekben utazatásukról nincs bejegyzés a számadásokban.⁹⁹² A kerekések ágyúkat javítottak Szamosújváron, és általában kovácsokkal együtt mentek oda. A kolozsvári kerekések által előállított termékekre különösen akkor szorult rá a fejedelmi udvar, ha éppen úton volt, és a kocsikon, szekereken gyorsan kellett a hibát orvosolni. Ezért nem véletlen, hogy ezek a munkálatok szinte mindig egybeestek a fejedelem városban tartózkodásával vagy egy-egy követség átutazásával.⁹⁹³ A számadáskönyvekben tengelynek való fáról, hintó alá való vasas nyújtóról, kerekék készítéséről olvashatunk. Károlyi Zsuzsanna és kísérete – már korábban említett 1621 szeptemberi – kolozsvári tartózkodása idején vásároltak a kerekésektől, illetve különböző munkákat végeztek el a mesterekkel, amelyek összértéke 9 forint 5 dénár volt.⁹⁹⁴ A vizsgált időszakban mindössze egy esetben kaptak fejedelmi megrendelést – mégpedig igen sürgőset – a szekérgépezők. Két vastag, erős szekeret kellett készíteniük, amelyeket minél hamarabb Marosvásárhelyre kellett küldeni. Ezeknek a szekereknek a Balassi Ferenc vezette portai küldöttség szállításában szántak szerepet.⁹⁹⁵

A kádárok a fejedelmi udvarba szállított bor, méz hordóit javították meg, ha a szükség úgy kívánta. Ezek csak az éppen szükséges javításokat jelentették, a fejedelmi udvar nem tartott nagy tömegben igényt a munkájukra. A kolozsmonostori udvarbíró küldött be többször is dongákat, hordó-fenekeket és abroncsokat, hogy abból a kádárok „öreg illetve apró hordókat” készítsenek.⁹⁹⁶ A városi közgyűlési jegyzőkönyvek egyértelműen bizonyítják, hogy a városi meg-

⁹⁸⁵ KvFasc. III/208. – 1619. január 11.

⁹⁸⁶ KvFasc. III/257. – 1619. június 2. Gyulafehérvár

⁹⁸⁷ KvFasc. III/265. – 1619. február 9.

⁹⁸⁸ KvFasc. III/242. – 1619. augusztus 24.

⁹⁸⁹ KvFasc. II/60. 2.b. – 1621. június 2. 464 forint értékben, 1621. augusztus 14. 200 kopja – 800 forint értékben, 1621. december 6. – 13 forint 33 dénár értékben.

⁹⁹⁰ KvFasc. 287. – 1626. január 21.

⁹⁹¹ KvSzám 13a/III. 143. 1612, KvSzám 13a/XIV. 156. 1613, KvSzám 18b/III. 135. 1630, KvSzám 18a/XV. 55. 1629, KvSzám 18a/V. 64. 1630, KvSzám 18a/V. 65. 1630, KvSzám 18b/III. 205. 1631, KvSzám 18b/III. 211. 1631, KvSzám 18b/IX. 2. 1631, KvSzám 23/VII. 276. 1640, KvSzám 23/VII. 281. 1640, KvSzám 23/IX. 253. 1641, KvSzám 23/IX. 263. 1641, KvSzám 23/IX. 264. 1641, KvSzám 26/VI. 433. 1649, KvSzám 26/VI. 436. 1649, KvSzám 26/VI. 438. 1649, KvSzám 28a/VI. 114. 1652, KvSzám 28b/II. 32. 1655

⁹⁹² KvSzám 11/XIX.b. 65. 1605, KvSzám 11/XIX.b. 67. 1605, KvSzám 13a/II. 38. 1612, KvSzám 13a/III. 140. 1612, KvSzám 13a/III. 175. 1612, KvSzám 13a/III. 177. 1612

⁹⁹³ KvSzám 13a/III. 138–139. 1612, KvSzám 18a/V. 63. 1629, KvSzám 18b/III. 203. 1631, KvSzám 18b/VII. 428. 1631, KvSzám 23/CII. 282. 1640, KvSzám 24/XV. 219. 1646, KvSzám 26/VI. 434. 1649, KvSzám 27/XIII. 6. 1653

⁹⁹⁴ KvFasc. II/76. 2.b. – 1621. szeptember 24.

⁹⁹⁵ KvFasc. III/228. – 1619. szeptember 30.

⁹⁹⁶ KvSzám 18b/III. 207. 1631.

rendeléseket sem tudták megfelelően ellátni, és válogattak közöttük. A fejedelmi udvar a kádárok néhány termékeiből vett alkalmanként: feredőkádat, „csebreket” és apróhordókat.⁹⁹⁷

Vas- és fémipar

A *kovácsok* fejedelmi parancslevélben meghatározott úti célja Szamosújvár mellett Fehérvár és Torockó volt.⁹⁹⁸

A kovácsok által elvégzett aprómunkákat a taxajegyzékek is felsorolták. A „királyné asszony”, Károlyi Zsuzsanna ittlétekor, 1621-ben a kovácsoktól vasat vettek, és a kocsikon illetve szekereken javítási munkákat végeztek 12 forint 98 dénár értékben, másrészt 40 patkót és 400 szeget készítettek 2 forint 40 dénár értékben.⁹⁹⁹ Egyéb munkáért, melyet a fejedelem számára végeztek, 8 forintot fizettek.¹⁰⁰⁰ A kovácsok máskor is nagyon sokféle termékkel szolgálták a fejedelmi udvart és környezetét, a patkó- és zsindeleyszegek elkészítésén kívül patkókat csináltak, lyukasztottak. Jó néhány alkalommal javították a fejedelmi kocsikat és társzekereket (kerék, tengely), ágyú alá való tengelyeket, hintókat, szekereket vasztak, és nem utolsósorban a fejedelmi udvar kolozsvári tartózkodásakor szénnel látták el a fejedelem számára főző konyhákat.¹⁰⁰¹ A kovácsok és más rokon szakmák, pajzosok, csiszárok sok fegyver (dárda, kopja) elkészítésének megrendelését kapták akár közvetlenül a fejedelmi udvartól vagy a város vezetésén keresztül.¹⁰⁰² Az 1600-as évek első évtizedeiben egyszerű-egyszer több száz kopja azonnali elkészítéséről szóltak a fejedelmi parancslevelek, ilyenkor a cigányság munkája is fontossá vált, a munkálatokba őket is bevonták. 1612-ben több mint ötszázat,¹⁰⁰³ a rákövetkező évben¹⁰⁰⁴ is néhány száz kopját készítetett a város iparosaival, közöttük cigányokkal is. A számadáskönyvi feljegyzések szerint kopjavas készítésben vagy szegek gyártásában vettek részt a cigányok, főleg a század első évtizedeiben.¹⁰⁰⁵ 1631 augusztusában Rákóczi György fejedelem

⁹⁹⁷ KvSzám 1/XIX.b. 44. 1605, KvSzám 12a/IV. 418. 1609, KvSzám 13a/IX. 51. 1613, KvSzám 14a/IV. 79–80. 1616, KvSzám 18b/III. 207. 1631, KvSzám 18b/VII. 157. 1631, KvSzám 18b/IX. 186., KvSzám 23/VII. 272. 1640, KvSzám 23/IX. 267. 1641, KvSzám 26/VI. 9. 1649.

⁹⁹⁸ KvSzám 13a/III. 133. 1612, KvSzám 13a/III. 140. 1612, KvSzám 13a/III. 177. 1612, KvSzám 13a/III. 180. 1612.

⁹⁹⁹ KvFasc. II/76. – 1621. szeptember 24.

¹⁰⁰⁰ KvFasc. II/109. – 1632. szeptember 15.

¹⁰⁰¹ KvSzám 11/XIX.b. 60. 1605, KvSzám 11/XIX.b. 60. 1605, KvSzám 12a/XVI. 1607, KvSzám 13/III. 139. 1612, KvSzám 13a/IV. 25–26. 1612, KvSzám 13a/XIV. 83. 1613, KvSzám 14a/XVII. 50b–51. 1617, KvSzám 18a/IV. 364. 1629, KvSzám 18b/I. 263–264. 1630, KvSzám 18b/I. 267. 1630, KvSzám 18b/I. 267. 1630, KvSzám 18b/III. 136. 1630, KvSzám 18b/III. 136. 1630, KvSzám 18b/III. 197. 1631, KvSzám 18b/III. 203. 1631, KvSzám 18b/VII. 427. 1631, KvSzám 21b/II. 511. 1637, KvSzám 21b/V. 120. 1637, 23/VII. 271. 1640, KvSzám 23/VII. 272. 1640, 23/IX. 254. 1641, KvSzám 23/IX. 256. 1641, KvSzám 23/IX. 264. 1641, KvSzám 23/IX. 264. 1641, KvSzám 23/IX. 288. 1641, KvSzám 24/XV. 219. 1646, KvSzám 24/XV. 449. 1646, KvSzám 25b/VII. 4. 1648, KvSzám 26/V. 324. 1649, KvSzám 26/V. 493. 1649, KvSzám 26/V. 493. 1649, KvSzám 26/VI. 434. 1649, KvSzám 26/VI. 434. 1649, KvSzám 26/VI. 436. 1649, KvSzám 26/VI. 434. 1649, KvSzám 28a/II. 197. 1652, KvSzám 28a/VI. 114. 1652.

¹⁰⁰² KvSzám 11/XIX.b. 13. 1605, KvSzám 11/XIX.b. 19. 1605, KvSzám 12a/IV. 357. 1609, KvSzám 12a/IV. 406. 1609, KvSzám 12a/IV. 419. 1609, KvSzám 12a/IV. 419. 1609, KvSzám 12b/IV. 269., KvSzám 13a/II. 1612, KvSzám 13a/III. 133. 1612, KvSzám 13a/III. 134. 1612, KvSzám 13a/III. 138. 1612, KvSzám 13a/III. 138. 1612, KvSzám 13a/III. 140. 1612, KvSzám 13a/III. 142–143. 1612, KvSzám 13a/III. 147. 1612, KvSzám 13a/III. 262. 1612, KvSzám 13a/XIV. 127, 130–131, KvSzám 13a/XIV. 138. 1613, KvSzám 13a/XIV. 127, 130–131, KvSzám 14a/IV. 20. 1616, KvSzám 18a/V. 64. 1630, KvSzám 18b/III. 204. 1631, KvSzám 18b/III. 211. 1631, KvSzám 23/IX. 254. 1641.

¹⁰⁰³ KvSzám 13a/III. 140.

¹⁰⁰⁴ KvSzám 13a/XIV. 130.

¹⁰⁰⁵ KvSzám 11/XIX.b. 60. 1605, KvSzám 11/XX. 104. 1605, KvSzám 12b/VII. 515. 1610, KvSzám 12b/VII. 516. 1610, KvSzám 13a/III. 141. 1612, KvSzám 13a/III. 141. 1612.

már ezer szál kopját rendelt Kolozsvárról.¹⁰⁰⁶ Az is előfordult, hogy csak a dárdá- és kopja-vasakat készítették Kolozsváron. A *csiszárok* javították a balták borítását, pallosokat, alabárdokat készíttettek megrendelésre, vagy a fegyvereket tisztították meg.

A *kanna-* és *üstgyártók* a fejedelmi udvar szükségére külön megrendelésre állították elő termékeiket. A kannagyártók leggyakrabban többféle méretű pincetokba való palackokat készíttettek, de mellettük még üvegpalackoknak való sutukat, vagyis tartókat is készíttettek. Különösen Brandenburgi Katalin idejében kaptak nagyobb megrendeléseket.¹⁰⁰⁷ Az üstgyártók fazekakat ónoztak, főzőkendérokat, üstöket javították meg a fejedelmi udvar igényei szerint.¹⁰⁰⁸ 1652-ben arról értesülünk, hogy „Bíró uram parancsolatjára megyen Kannagyártó Ferenc postán alá Fejérvárra, az ón koporsó megigazitására, ment Fejérvári István deák lován Kicsin Márton deák Fejérvárig, attam az két lótól f l d 75. Bíró uram parancsolatjából attam kölcséget az útra, tt f l d -”¹⁰⁰⁹

A *lakatosok* udvar számára készített termékei igen széles skálán mozogtak, hiszen kengyelvasak, puskák, sarkantyúk, zablák kerültek ki a kezeik közül, a kulcsok és lakatok mellett. A ládák, pincetokokvasazása mellett nyoszolyát is vasaztak, forgó pántocskákat készíttettek, illetve tokokhoz pántocskákat, horgokat. Csak ritkán rendelték őket Fehérvárra. A megrendelések igen véletlenszerűek voltak, és sokszor más iparágakban tevékenykedő iparosok által előállított termékek Fehérvárra vagy máshová (pl. Konstantinápolyba) történő szállításához kapcsolódott, és csak ritkán kaptak fegyverkészítésre vagy javításra utasításokat.¹⁰¹⁰ A taxajegyzékekben maradtak fenn adatok arra, hogy ezeken kívül milyen munkákat végeztek el a lakatosok. 1618 júniusában a fejedelem Váradról tért haza Gyulafehérvárra, és útközben egy kengyelfutó által küldette a városba csontos acélos puskáját javíttatásra, mert eltört az agya. Lakatos György javította meg, munkadíja 2 forint volt.¹⁰¹¹ Egy másik alkalommal I. Rákóczi György készíttetett a lakatosokkal ablakra való rostélyokat, amelyek ára 16 forintot tett ki.¹⁰¹²

A *kupások* mindössze néhány alkalommal kaptak megrendeléseket, ezek egy része kopjagombra vonatkozott, de kalamárist és ezüst palackokat is találunk a számadáskönyvekben, amely szerint ezeket megrendelésre készíttették.¹⁰¹³

Az *önvösök* kapták a legtöbb és legnagyobb értékű megbízásokat, az elszámolások alapján kiderült, hogy ezt egyetlen más céh sem tudta felülmúlni, csupán egy-két város ötvösei veteledhettek vele, például Szebené vagy Brassóé. Rá voltak szorulva a fejedelmek jóindulatára, hiszen csak fejedelmi segítséggel juthattak kellő mennyiségű nemesfémhez.¹⁰¹⁴ Balásfi Bálint utal arra feljegyzéseiben, hogyan tett eleget a céhe a fejedelmi megrendeléseknek: „Ez míveket

¹⁰⁰⁶ KvSzám 18b/III. 211. 1631.

¹⁰⁰⁷ KvSzám 18b/III. 139., KvSzám 18a/V. július 23., KvSzám 18a/V. 65.

¹⁰⁰⁸ KvSzám 11/XIX.b. 60., KvSzám 13a/XIV. 183. 1613, KvSzám 18b/I. 268. 1630, KvSzám 18b/III. 135. 1630, KvSzám 18b/III. 199–200. 1631, KvSzám 18a/V. 58–59. 1629, KvSzám 18a/V. 64. 1630, KvSzám 18a/V. 65. 1630, KvSzám 18b/I. 264. 1630, KvSzám 18b/I. 268. 1630, KvSzám 18b/VII. 427. 1631, KvSzám 23/VII. 204. 1640, KvSzám 23/X. 186. 1642, KvSzám 24/IV. 245. 1643, KvSzám 28a/IV. 133. 1652.

¹⁰⁰⁹ KvSzám 18/III. 26. „1652 Die 25 Aprilis”

¹⁰¹⁰ KvSzám 12a/IV. 431. 1609, KvSzám 12b/VII. 334. 1610, KvSzám 13a/III. 148. 1612, KvSzám 18a/V. 65. 1630, KvSzám 18b/III. 199. 1631, KvSzám 18b/VII. 425–427. 1631, KvSzám 18b/VII. 429. 1631, KvSzám 18b/VII. 430. 1631, KvSzám 18b/VII. 432. 1631, 18b/IX. 2. 1631, KvSzám 21b/III. 172. 1637, KvSzám 23/VII. 80. 1640, KvSzám 23/VII. 275. 1640, KvSzám 23/VII. 286. 1640, KvSzám 24/V. 243. 1643, KvSzám 24/XV. 572. 1646.

¹⁰¹¹ KvFasc. II/60. – 1618. június 14.

¹⁰¹² KvFasc. II/120. – 1639. május 14.

¹⁰¹³ KvSzám 18b/VII. 431. 1631, KvSzám 18b/XI. 185. 1631, KvSzám 28a/XV. 53. 1655.

¹⁰¹⁴ „1613 14: Decembris Ombozi Pál ment Bányára ezüstért fl 2, János deák lován ment el, annak is attam fl 1.” KvSzám 13a/XII. 148.

penigh osztottam ki az ötvésekre egy céh napján, ki mit akart felvenni”¹⁰¹⁵ A későbbi felsorolásban különböző ötvöstermék neve szerepelt: tálak, tányérok, sőtartók, kanalak, villák. Ezek elkészítése mind-mind másféle technikai tudást igényelt, nem is szólva a kupákról, korszokról, medencékről. Azt érdemes megvizsgálni, kik voltak azok az ötvösök, akik igen gyakran megfordultak a fejedelmi udvarban. Az 1610–1620-as években Balásfi Bálint, Fenesi Ötvös György, Eppel Mihály, Kerekes Ötves János, a későbbi évtizedekben Filstich Péter, Zilahi Pál, Seres János, Szigethi Tamás és mindenekelőtt Brozer István, Rákóczi kedvelt ötvöse.¹⁰¹⁶ 1633-ban pedig azért utazott Gyulafehérvárra Filstich Lőrinc, Hunyadi András, Werner Mátyás és Brozer István, mert feladatuk ekkor a fejedelmi tárház kincseinek értékbecslése volt.¹⁰¹⁷

Mit és milyen mennyiségben készítettek a fejedelmi udvar megrendelésére vagy vásárlási felszólítására a 17. század első hat évtizedében a kolozsvári ötvösök? Mindenekelőtt külön kell választanunk egy meglehetősen nagy csoportot, ebbe ún. „portai mivek”, vagyis a portára való ajándékok tartoznak.¹⁰¹⁸ Ezek az ötvösművek stílusuk szerint is elkülönülnek, készítésüknél figyelembe kellett venni a törökös ízlést is. Az ajándékok pontos leírása nem minden esetben szerepel, de voltak közöttük portára való kupák, aranyos pallosok, aranyozott kantárok, puskák, aranyas kopják. Arról ugyanakkor, hogy egy-egy portai követtség alkalmával mennyi ötvöstárgyat vittek magukkal a követtség tagjai, egy 1618-ban keletkezett számadás alapján alkothatunk képet. Ekkor ugyanis Bethlen Gábor megbízásából Kamuti Farkas és Borsos Tamás 45 kupát vitt magával, amelyek között virágos és szőlőgerezdes kupa is szerepelt. Az összes kupa közel kétezer forint értékű lehetett, s 355 márka ezüst felhasználásával készítették.¹⁰¹⁹ Bethlen Gábor uralkodása alatt többször is a kolozsvári ötvösökkel készíttetett portai kupákat. Balásfi Bálint feljegyzéseiből legalább 3 ilyen alkalmat ismerünk az 1620-as évek első feléből: 1621. június 27-én ezüstöt valamint gránátot küldött a fejedelem Kolozsvárra, hogy 13 lattos kupákat, „harminc bokrot” készítsenek.¹⁰²⁰ 1623 márciusában 10 kupát – közöttük virágosakat – készítettek a fejedelem számára az ötvösök, név szerint: Szegedi Gergely, Eördögh Gergely, Zeller János és István, Telegdi László, Neb Márton, Dési István és Dési János, Hunyadi András, Ötves Benedek, Váradai István, Seres István.¹⁰²¹ Egy évvel később, 1624 novemberében újabb 10 kupa készült fejedelmi megrendelésre, a készítők között volt Zeller János, Telegdi László, Telegdi István, Illyefalvi István, Werner Mátyás, Neb Márton, Váradai István, Sámuel mester, Zilahi Pál.¹⁰²²

A későbbiekben is mindegyik fejedelem rendelt portai miveket az ötvösöknél, melyek elkészüléséért a Rákócziak idejében Brozer István volt a felelős. I. Rákóczi György uralkodása végén, 1648 januárjában 77 kupát, 2 mosdó korszót tartalmaztak a számadások.¹⁰²³ A következő

¹⁰¹⁵ KvTJk II/18. 127. – 1611. április

¹⁰¹⁶ KvTJk II/18. 94. 1611, KvTJk II/18. 103. 1611. május 18., KvTJk II/18. 134. 1612. május 8., KvTJk II/18. 137. 1612. augusztus 12., KvSzám 14a/V. 45. 1616, KvSzám 14a/XVII. 58. 1617, KvSzám 14a/XVII. 43. 1617, KvTJk II/18. 257. – 1624. július 29., KvSzám 17b/III. 223. 1626, KvSzám 17b/III. 231. 1626, KvSzám 18b/III. 232. 1631, KvSzám 21b/V. 237. 1637, KvSzám 23/XI. 329. 1642, KvSzám 23/XI. 334. 1642, KvSzám 23/XI. 342. 1642, KvSzám 23/XI. 343. 1642, KvSzám 24/IV. 224. 1643, KvSzám 24/IV. 237. 1643, KvSzám 24/XV. 193. 1646, KvSzám 24/XV. 194. 1646, KvSzám 24/XV. 206. 1646, KvSzám 24/XV. 479. 1646, KvSzám 28a/VI. 32. 1652, KvSzám 28a/VI. 40. 1652.

¹⁰¹⁷ Kecskeméti ötvöskönyve 221.

¹⁰¹⁸ KvSzám 12b/VII. 538. 1610, KvSzám 14a/XVII. 13. 1617, KvSzám 18b/III. 204. 1631, KvSzám 24/XV. 565. 1646, KvSzám 26/V. 324–325. 1649, KvSzám 26/VI. 265. 1649, KvSzám 27/II. 233. 1652, KvSzám 27/II. 259. 1652, KvSzám 27/II. 260. 1652, KvSzám 27/XV. 41. 1653, KvSzám 28a/II. 195. 1652, KvSzám 28a/IV. 67. 1652, KvSzám 28a/IV. 68. 1652, KvSzám 28a/VI. 111. 1652.

¹⁰¹⁹ Szilágyi Sándor: *Bethlen Gábor és a Porta*. Történelmi Tár 1881. 622–623.

¹⁰²⁰ KvTJk II/18. 163.

¹⁰²¹ KvTJk II/18. 232. – 1623. március 31. a kupák egyenként 18–19 márka ezüsből készültek.

¹⁰²² KvTJk II/18. 272. – 1624. november 15. a kupák 20 girát nyomtak egyenként.

¹⁰²³ Szádeczky 1913. II. 150.

hónapban – az udvar számára készült postacímereken, étekmelegítőn, zászlóra való vért, palacok aranyozásán kívül – még 10 kupát, valamint a Portára és Budára készült kocsikhoz csillagos szegeket aranyoztak az ötvösök. Két hónapi munkájuk értéke 763 forint volt az elszámolás szerint.¹⁰²⁴ Az év őszén az új fejedelem, II. Rákóczi György volt a megrendelő, 33 kupa, mosdó medence korszóval, valamint 58 ezüst tál – melyek egy részét még édesapja készítette – szerepel a számadásban, értékük meghaladta a 400 forintot.¹⁰²⁵ Ezek egy része minden bizonnyal a török előkelőségekhez került ajándékképpen.

Kemény János is rendelt 1660 őszén 33 virágos, cifrás fedeles kupát, mosdó korszót és mendencét 224 forint értékben, ahogy az ötvösök elszámolása mutatja.¹⁰²⁶

A kolozsvári mesterek alkotásainak másik csoportját az udvar számára készített arany és ezüst ötvösmunkák képezték. Balásfi Bálint ötvösmester tételes leírást adott céhmesterként a fejedelmek (Báthori Gábor és Bethlen Gábor) rendelkezésére készült ötvöstárgyakról, 1611–1612 illetve 1620–1624 folyamán.¹⁰²⁷ Pontosságának köszönhetően elég részletes leírások maradtak ránk, ráadásul nemcsak az ötvöstárgyak súlya szerepelt itt, hanem készítőjének neve is.

1611 októberéből és 1612 novemberéből is maradtak fenn olyan feljegyzések, melyek kenyelek, zablák, fékek, gombok és más apróbb nemesfém tárgyak elkészítéséről szóltak.¹⁰²⁸

1611 márciusa–májusa és 1612 novembere között 7 alkalommal teljesítették Báthori Gábor megrendeléseit az ötvösök. A feldolgozott ezüst 1739 márka volt, ami a fejedelmi kinestárból származott, valamint 505 márka 47 piséta „ez meg nevezett ezüstöt az szebeniek attak városul, az mely ezüstöt szettenek sarcban rajtok.”¹⁰²⁹ A szebeniek sarcából „ezüst asztalnemük” készültek: 12 „öreg tál”, 50 „közép tál”, 40 tányér, 50 „kalán”, 50 villa, 16 sótartó. A fejedelmi tárházból származó ezüstmű: 12 „trébeltess” csésze, 5 „öreg csésze”, 12 közép csésze, 26 csésze, 12 apró csésze, 3 gyertyatartó, 24 „négyzögű tányérok”, 24 tányér, 64 „öreg tál”, 96 „közép tál”, 40 tál, 52 tányér, 48 kanál, sótartók, villák, kések, koppantók.¹⁰³⁰

Hasonló megrendelést Bethlen Gábortól is kaptak az 1622 novembere és 1624 augusztusa közötti időszakban az ötvösök. 1047 márka ezüstöt dolgoztak fel a kolozsvári mesterek. 39 kupa, 386 tál, 34 csésze, darvas kupa készült.¹⁰³¹ 1625–1626. évi ezüst bevételi illetve kiadási számadás – melyet Eppel Mihály nevére állítottak ki Gyulafehérváron – 1043 márka feldolgozásáról tanúskodik. 12 öreg ezüst tál, hintóra való ezüstszerző, valamint pálcák, ezüst mendence korszóttól szerepelt, valamint „18 február Cassára viszen 201 közép tálakat, 12 öreg tálakat [...]”¹⁰³² Ezeket Bethlen lakodalmára szállították. Balásfi Bálint füzetében is szerepelt egy 1626. március 22-ére keltezett bejegyzés: „Az urunk utolsó fizetése mely tett fr 1010 ezerszáz, mely fizetés volt hátra, maratt fizetés az no. 12 darvas kupáért és az százhatvan tálért és az nro.

¹⁰²⁴ Uo. 151.

¹⁰²⁵ Uo. 152–154.

¹⁰²⁶ Uo. 157.

¹⁰²⁷ Jakab 1870. II. 499., 535.

¹⁰²⁸ KvTJk II/18. 71., 96. – 1611. október 13., 1612. november 12.

¹⁰²⁹ KvTJk II/18. 127. – 1611. március 13. és április 24. között. Megjegyezzük, hogy ebben az évben Kolozsvár városa, miután a Habsburg-párti csapatoknak megadta magát július 25-én, utóbb Báthori Gábortól 8000 forintért valamint 4000 forint értékű ezüstműért kapott kegyelmet. (Kolozsvári emlékirók 13.)

¹⁰³⁰ KvTJk II/18. 127. – 1611. május 19. után, KvTJk II/18. 94. – 1611. május 22., KvTJk II/18. 134. – 1612. május 8., KvTJk II/18. 107. – 1612. június 12., KvTJk II/18. 137. – 1612. augusztus 12., KvTJk II/18. 71 – 1612. november 12.

¹⁰³¹ KvTJk II/18. 240. – 1623. augusztus 1., KvTJk II/18.250. – 1624. január 31., KvTJk II/18. 256. – 1624. február 16., KvTJk II/18.264. – 1624. augusztus 12.

¹⁰³² KmOL Céhíratok, Ötvöscéh nr. 47. 2.

harmincegy csészéjért.”¹⁰³³ Az, hogy ezek szerepeltek-e az előző elszámolásban, nem egyértelmű, de a lakodalom méretei miatt elképzelhető, hogy ez két külön rendelés és kifizetés.¹⁰³⁴

A vizsgált források alapján kijelenthető, hogy a 17. század első felében Bethlen Gábor rendelései voltak a legszámosabbak és a legnagyobb értékűek.¹⁰³⁵

Az udvar számára készített egyéb tárgyak között „tallérverő vasat”, „öreg ezüst pecsétet”, poharakat, kupákat, ezüstözött „hopp mester pálcát”, „aranyos ezüst egyben járó kupákat, mosdó korsókat, ezüst kalamárist, gyertyatartókat” is találunk, ahogyan ezt a számadáskönyvekben feltüntették. A fegyverek aranyozása is előfordult időnként, például kopjáé, puskáé, máskor pedig – mint már az előbb láttuk – pecséteket is metszettek az ötvösök a fejedelmek parancsának megfelelően.¹⁰³⁶ A fejedelmi megrendelések másik része: „az urunk önagysága ezüst marhája”.¹⁰³⁷ II. Rákóczi György uralkodása alatt keletkezett folyamodványból és számadásból kiderül, hogy mosdókorsó, medence készítése mellett 12 nyeret, valamint 10 katonai nyeret és hozzá tartozó egyéb szerszámokat ezüstöztek az ötvösök 429 forint értékben.¹⁰³⁸

Néha sor került arra is, hogy az iparosok fizetését a város évi adójából, taxájából fizették ki és vonták le. Ilyenkor a számadáskönyvekből kiderül, milyen értékek voltak az ötvösök részére a kifizetések. Ezek néhány forintos tételtől akár a több száz forint értékűig, egy-egy alkalommal igen széles skálán mozoghattak.¹⁰³⁹

Egyéb iparágak

A *könyvkötőkre* vonatkozóan csak néhány bejegyzés szerepelt, de mivel itt pontosan leírják, milyen alapanyagokkal dolgoztak, képet kaphattunk a Bethlen Gábor udvarában lévő pompáról. 1629-ben például Velencéből hozott könyveket kellett bekötöniük.¹⁰⁴⁰ Munkadíjuk egy-egy értékeesebb könyv esetében vetekedhetett az ötvösökével is.¹⁰⁴¹ Máskor kisebb munkákat kellett elkészíteniük, mint amilyen például egyes ládák bőrrel való bevonása, hiszen amikor egy-egy követség ajándékokkal megrakottan indult el, a ládáknak is megfelelőeknek kellett lenniük.

Az *órás* mesterségnek is mindössze néhány kolozsvári művelőjét ismerjük, így például a számadáskönyvekből Órás Györgyöt. Ez a mester 1607 és 1609 között többször javította meg a fejedelem óráit, melyet minden esetben elhoztak hozzá Kolozsvárra.¹⁰⁴²

¹⁰³³ KvTJK II/18. 276.

¹⁰³⁴ A fejedelmi udvarról, esküvőről lásd. Papp Klára: *Az erdélyi fejedelmi udvar*. In: *Történeti tanulmányok* XI. Szerk. Takács Péter. Debrecen 2003. 68.

¹⁰³⁵ Kolozsvárt illetően vitatom Kiss Erika kijelentését, aki szerint Bethlen Gábor uralma végéig sokkal kevesebbszer „műveltet” a városi ötvösökkel, mint utódai. Kiss Erika: *Ötvösök és megrendelők a királyi Magyarország és a fejedelemség udvaraiban*. In: Kiss András Emlékkönyv 248–249. A források épp az ellenkezőjéről tanúskodnak.

¹⁰³⁶ KvSzám 12b/VII. 339. 1610, KvSzám 13a/III. 146. 1612, KvSzám 14a/XVII. 18. 1617, KvSzám 14a/XVII. 219. 1617, KvSzám 18a/V. 64. 1630, KvSzám 18a/V. 65. 1630, KvSzám 18a/V. 72. 1630, KvSzám 18b/VII. 431. 1631, 18b/IX. 2. 1631, KvSzám 18b/I. 267. 1630, KvSzám 21b/III. 162. 1637, KvSzám 21b/III. 164. 1637, KvSzám 21b/III. 241. 1637, KvSzám 21b/V. 124. 1637, KvSzám 23/VII. 188. 1640, KvSzám 23/VII. 205. 1640, KvSzám 23/VII. 209. 1640, KvSzám 23/X. 167. 1642, KvSzám 23/X. 180. 1642, KvSzám 23/X. 181. 1642, KvSzám 23/XI. 357. 1642, KvSzám 24/XV. 207. 1646, KvSzám 24/XV. 439. 1646, KvSzám 28a/II. 199. 1652, KvSzám 28a/VI. 4. 1652, KvSzám 28b/II. 30. 1655.

¹⁰³⁷ Pl. KvSzám 23/X. 180. 1642.

¹⁰³⁸ Szádeczky 1913. II. 155. 1649-ben

¹⁰³⁹ KvSzám 18b/III. 134. 1630, KvSzám 19/XI. 1634, KvSzám 21b/V. 121. 1637, KvSzám 21b/V. 124. 1637, KvSzám 23/X. 184. 1642.

¹⁰⁴⁰ KvSzám 18a/V. 61. 1629.

¹⁰⁴¹ KvSzám 18a/V. 58. 1629, KvSzám 18b/VII. 432. 1631, KvSzám 18b/IX. 2. 1631.

¹⁰⁴² KvSzám 12a/XVII. 97. 1607, KvSzám 12a/XVI. 1607, KvSzám 12a/XVI. 1607, KvSzám 12b/IV. 262. 1609, KvSzám 12a/XVI. 57. 1607, KvSzám 12a/XVI. 57. 1607, KvSzám 12a/XVI. 58. 1607.

A fejedelmi megrendelések leginkább a vas- és fémipari ágazathoz tartozó iparos csoportok életében játszottak fontos szerepet, a személyes kapcsolatok itt voltak a leginkább meghatározóak. Ugyanakkor a szaktudás közöttük és az építkezési ipar kézművesei között kiemelkedő jelentőségű volt, nem ritka az sem, hogy a fejedelmek név szerint tartottak igényt egy-egy mester munkájára. A fejedelmi megrendelések bővítették a kolozsvári kézművesek piaci lehetőségeit, de ennek mértéke fejedelmenként változott, ezekről részletesebben már korábban szóltunk. A munkapiaci kereteken azonban ezek a megrendelések nem változtattak, sőt erősítették a céhek szervezeteit a munka elosztása által.

Összegzés

A tizenötéves háború befejeztével a 17. század első fele, Erdély aranykora Kolozsvár városa számára is a gazdasági virágzás félvévszázada volt. A háború és Basta pusztításai után újjáépült város számára a fejedelmek által biztosított béke lehetőséget adott a gazdaság megélénkülésére. Ebben a gazdasági jólétben mutatjuk be az iparos társadalom helyét a város társadalmában, a céhek szerepét és belső életét, valamint kapcsolatait, külső szerepvállalásait.

Az elképesztő forrásbőség, ami ebből az időből fennmaradt városkönyvekben, illetve a Kolozsvár életével kapcsolatos forrásokban található, a kérdés vizsgálatát egyszerre nehezíti és könnyíti. Munkánk során elsősorban ezekre a mindezidáig kiadatlan források feldolgozására építettünk. Ennek eredményeként, úgy tűnik, hogy sikerült megingatnunk azt a történeti toposzt, miszerint Kolozsvár lakossága éppen ekkor magyarosodott volna el. Az adatok azt mutatják, hogy a magyar betelepülők mellett nagy mértékű szász bevándorlás is regisztrálható, tehát nem apadt el a szász iparosok utánpótlása, akik a céhekbe áramlottak. Sőt azt láthattuk, hogy a nagy szakértelmet igénylő iparos munkákra szakosodott céhek ebben a században is megőrizték szász többségüket, a szász mesteremberek aránya továbbra is meghatározó volt. Meg kell állapítanunk, hogy a szász nációhoz tartozás a 17. század közepén már nem jelentette egyértelműen a német nyelvűséget, hiszen az ekkor a városban élő céhtagok törekvése a teljes városi polgárjog megszerzése és használata volt. Valószínűnek tartjuk, hogy a döntően kisebb szász városokból vagy falvakból származó betelepülők számára könnyebben elérhető lett a „városi karrier” Kolozsvárott, mint az iparosok által sűrűbben lakott szász nagyvárosokban. Mivel pedig ezek az iparosok jó mesterek voltak, Kolozsvárnak is érdekében állt letelepedésük. A város különös gondot fordított az iparosok letelepítésére és számontartására. A békeidők természetes demográfiai növekedésének köszönhetően megnőtt a kereslet a ruházati cikkekre, és némi növekedést tapasztalhatunk az építkezésekben is, bár ezek Erdély más területeihez hasonlóan inkább helyreállításokat jelentettek. A vas- és fémipari szakmák közül különösen a szász városokkal és a Felvidék városaival azonos szinten álló ötvösök száma nőtt meg, amely számbeli gyarapodást a kor tezaurálási szokásai is elősegítették. Az utánpótlásban azonban jelentős szerepet játszottak a magyar nemzetiségűek.

Az adókönyveket a 16. században kialakult módon vezették. Az adókimutatás módja sem változott a 17. században a korábbi századhoz képest. Az adójegyzékek elemzése alapján megállapíthatjuk, hogy a 2000–2500 kolozsvári adózónak az iparosok alkotta, 20 %-ot meghaladó rétege igen differenciált volt. A belső város valamint a külső városrészek lakóinak jogi státusában nincs különbség, egyértelmű, hogy az iparosok nagyobb számban a falakon belüli városrészekben éltek. Ugyanakkor számosan közülük kerteket, majorokat béreltek a hóstátokban, míg mások szőlőbirtokokat tudhattak magukénak. Kicsi – de talán a legvagyonosabb – az a réteg, amely az ipari foglalkozást mezőgazdasági tevékenységgel vagy kisebb részben kereskedéssel egészítette ki.

Az adókvetés „reformját” (1615–1616) követően az összlakossághoz hasonlóan az iparosoknál is csökkent a kivetett dicák aránya, ami ugyanakkor egy 50 %-os adónövekedést is magában rejtett. A vagyoni differenciálódás nemcsak az azonos mesterséget űzők között vált jellemzővé, hanem a mesterségek között is jelen volt. Céhenként különböző volt a átlagos adóegység, a több dicát fizetők jelenléte különösen az ötvösökre volt jellemző.

A város vezető testületek tagjainak összetételét – alsó és felső tanács, a szenátus és a szász-férfiak névsorai – vizsgálva elmondható, hogy a tisztségviselők és az esküdtek között a kézművesek aránya 32–35% volt. A városi lakosság 1/5-ét kitevő iparosok részvétele eszerint arányukat meghaladóan volt jellemző. A két testületben részvételük nem volt teljesen egyforma. Az esküdtek között kiemelkedő volt az ötvösök jelenléte, míg a tisztségviselők között rajtuk kívül a szabók, szücsök és a kovácsok jelentek meg hangsúlyosan.

Az inastól a mesterré válás folyamata hasonlóan alakult, mint akár évszázadokkal korábban. A 17. századra a céhes ipar teljes kifejlődésének lehetünk tanúi a városban, erre az időszakra szinte minden iparágnak önálló iparos társulata, szabályzata, szervezete lett. A céhek vonzáskörzete az inasszegődtetés szempontjából is igen jelentős volt, hiszen Kolozsvárra számosan jöttek mesterséget tanulni Erdély magyarlakta közeli vidékeiről és a Szászföldről. Leginkább a kisebb szász székek településeit kell kiemelni, amelyek jelentős számban küldték fiataljaikat a városba a mesterség alapjainak elsajátítására. Ennek hátterében az állt, hogy több kolozsvári céh tagja volt az erdélyi szász céhunióknak.

A céhek bezárkózási folyamatának kezdetét jelzi a rokonságból kikerülő inasok számának növekedése, valamint az egyidőben, egy műhelyben foglalkoztatott inasok számának korlátozása. A legényekről jóval kevesebb adat áll rendelkezésünkre. Erre vonatkozóan a mesterek beállási adataiból alkothatunk részleges képet, amely szerint mind a magyar, mind a szász utánpótlás biztosított volt. A vándorlásról ebből a korszakból nagyon kevés adat maradt fenn. Erdélyben az egyik természetes cél a szász városok lehettek, amelyek vonzó iparstruktúrával, fellevepiaccal, nagy hagyományokkal rendelkeztek, és nem utolsósorban a szász származásúakban az együvé tartozás tudatát is erősítették.

A zárt mikroközösséget alkotó céhek tagjainak javára igen erős érdekvédelmet gyakoroltak. A jelölteknek a bekerülés és taggá válás során bizonyos elvárásoknak kellett megfelelniük, a nem megfelelő származással, vagyoni háttérrel rendelkezők számára sokkal nehezebbé vált az önálló iparosi lét elérése. Ha valaki egyszer bekerült ebbe a közösségbe, azt ez a társadalmi csoport – amíg alapvető etikai és társadalmi normákba ütköző vétséget el nem követett – védelmezte. Aki vétett a céh szabálya ellen, azt első fokon maga a céh büntette meg, és csak kivételes alkalmakkor került sor a városi jogszolgáltatás igénybevételére.

A közösség összetartozásának hagyományát mutatja a mindennapok elemzése is: a céhek úgy voltak jelen Kolozsvár életében, hogy ugyanakkor megőrizték zártságukat és saját kereteiket, egyfajta mikroközösséget alkotva Kolozsvár társadalmában.

A kolozsvári kézművesek iparos testületeiben az ifjú mesterek és azok feladatkörei magyarországi és felvidéki társaikhoz képest archaikusabb vonásokat őriztek meg. A céhvezetésben a nátió és a felekezet szerinti tisztségviselés egyaránt szerepet kapott, sőt korszakunkban teljeseedett ki leginkább. A céh mint munkaszervezeti egység sokoldalúan működött, a cél a gazdasági verseny tényezőinek tompítása volt, valamint más munkaszervezési formák kizárása, ezért küzdöttek a kontárok (céhen kívüliek) lehetőségeinek csökkentése miatt a helyi piacon, a piackörzeten belül, sőt országos szinten is. Az iparáganként változó intenzitással összehangolt munkafolyamatok különösen néhány céh esetében voltak jelentősek: ötvösök, tímárok cserzőműhelyek, posztönyírók. A munkafolyamatok minőségellenőrzése az iparos testületek feladata volt, de a város is felügyeletet gyakorolt felettük, különösen a mészárosok és a kádárok esetében. Az ellenőrzés tisztét a vásárbírák és a látómesterek viselték. A céhtagok leghatározottabban az értékesítés terén kívánták az ellenőrzést és az összefogást is. A városban külső vagy idegen mesterek csak országos vásárok (sokadalmak) idején árulhattak, egyébként nem. Ugyanakkor ezek

az események a kolozsvári iparosok piaci lehetőségét is tágíthatták, a város piacközponti szerepét hangsúlyozták.

A kolozsvári mesterek a helyi piac igényein túl – a luxus javakat kivéve – nagyobb piackörzet igényeit is képesek voltak kielégíteni. Az árúik főleg nyersanyagokként jutottak el a külső piacokra. A kézművesek vásárolási szokásairól a források alapján tudható, hogy Marosvásárhelytől Lippáig jártak árulni. A harmincadjegyzékek elemzését figyelembe véve elmondhatjuk, hogy a kézművesek termékei Erdélyben és a Partiumban egyaránt igen sok helyre eljutottak. Egy részüket a kereskedők juttatták el rendeltetési helyükre, más részüket maguk a mesterek.

A céhek külső (városi) szerepvállalása is jelentős, melyek egy részének már a 17. században sem tudtak maradéktalanul eleget tenni. A városvédelem a céhek régi archaikus feladatai között mindenképp az egyik kiemelkedő jelentőségű volt. A éves háború eseményeinek egyik következményeként megtörtént a város erődítésrendszerének megerősítése, karbantartása. A félszázad második felében egyre több városi határozat intézkedett a tornyok, bástyák felújításáról. Egyértelművé vált, hogy a város átvállalja ezt, ugyanakkor a céhek tagjai a városvédelemben továbbra is aktívan részt vettek, és ellátták feladataikat. Megmaradt, sőt felerősödött a céhek karitatív és szociális szerepe (özvegyek, árvák, betegek sorsáról való gondoskodás és a temetés megszervezése).

Mivel a 17. századból a céhek egymás közötti kapcsolatai tekintetében meglehetősen kevés forrás áll rendelkezésünkre, csupán feltételezhetjük a 16. században megindult folyamatok további jelenlétét, illetve megerősödését.

Az Erdélyi Fejedelemségben a limitáció az országgyűlés hatásköre volt. Korszakunkban különösen sok árszabás keletkezett (Báthori Gábor, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György uralkodása alatt). A század első negyedében az állami beavatkozás mellett a város maga is gyakran élt az árszabások adta lehetőségekkel. A város vezetése a limitációk összes lehetséges formáját alkalmazta: az élelmiszer, a bér, a részleges és a teljes limitációt. A hús-árlimitációk kiadására háromévenként kétszer biztosan sor került. A bérlimitációk a mezőgazdasági munkásokat érintették. A részleges limitációk a varga-, kádár- és az asztaloscéh termékeire vonatkoztak. Teljes limitáció kiadására 1620–1621-ben került sor, ekkor a város az árdrágítás és az infláció miatt saját hatáskörben hozott intézkedéseket. A tanács bevonta a céheket is, az iparos testületek javaslatokkal élhettek. Az infláció igazi hatása ekkor még alig volt nyomon követhető, az áremelkedés az 1609. évi országos árszabáshoz képest mindössze néhány százalékos. Az országos limitáció árai 1625-re már 140%-kal haladták meg a korábbi árszintet, az árdrágulás valójában itt érezhető. Az országos árszabás feleslegessé tette, hogy a városi hatóságok ismét intézkedéseket foganatosítsanak. A kolozsvári céhek javaslatai mégis tanulságosak, hiszen a város akár 20%-kal is alacsonyabban szabta meg az árak mértékét, mint azt maguk a céhek kérték. A későbbi folyamatok a kézműveseket igazolták, hiszen az árdrágulást nem lehetett megakadályozni az árszabásokkal.

A számadáskönyvek a városi gazdaság sajátos aspektusból való vizsgálatát tették lehetővé. A város gazdasági szervezetként maximálisan élt lehetőségeivel, hiszen amit csak lehetett, saját iparosaival készítetett el. Ugyanakkor élhetett a gazdaságon kívüli kényszer eszközeivel is, maguk a céhek is büntették, ha tagjaik közül valaki nem ment el a „város dolgára”. Nem teljesen azonos érvénnyel bírt mindez az összes céh számára. Egyes céhek és az ide tartozó iparosok számára a város a nagy megrendelőt, másoknak a készletből vásárlót jelentette, míg a harmadik csoportnak a kötelező munkavégzést. Külön csoportot alkottak azok az iparosok – közöttük a kovácsok, kádárok, molnárok –, akikkel a város bizonyos munkára egész évre szóló szerződést kötött.

Ritkán alkalmaztak máshonnan jött mestereket – egyes építkezéseknél, pl. 1647-ben a „Klastromnál”¹⁰⁴³, a város szempontjából megfelelő volt a helyi mesterek szaktudása és munkájuk minősége, akiknek a limitáció szerinti bért általában megfizették és egyéb járulékos költség nem terhelte a várost. A helyi mesterek munkavállalásakor a város elsőbbséget élvezett, egyedül a fejedelem számára végzett munka jelentett ez alól kivételt. Ugyanakkor a számadások alapján biztosra vehető, hogy pusztán a város megrendeléseiből nem tudott nagyobb számú iparos stabilan megélni. Ezek a megrendelések véletlenszerűek és olykor bizonytalanok voltak, ez alól mindössze egy-egy nagyobb építkezés volt kivétel. A város célja és elvárása ugyanakkor az volt, hogy a megrendelt munkáknak az iparosok minél előbb tegyenek eleget, így pl. az építőiparban nem volt ritka – ácsok, kőművesek között –, ha 10–20 mester legényeivel együtt dolgozott. Más kézműveseknél, így az ötvösök esetében a megrendeléseknél az ismeretség, rokonság fontos tényező volt. A gyakorlat szerint a mesterek munkáját a város nem készpénzben fizette ki, hanem a sáfárok beszámították az adó összegébe. A mestereknek adófizeteskor már csak a munkáról szóló cédulát kellett beadniuk. A városi rendeletek is a minőség szempontjából mérvadóak, hiszen a mestereknek legalább az átlagos színvonalat vagy jobbat kellett produkálniuk. Sok külföldi követ, diplomata, mesterember fordult meg Kolozsváron, akiket a város látott el, nem volt mindegy, milyen hírért viszik el a nagyvilágba.

A fejedelmi gazdálkodás formái befolyásolták a város, valamint iparosainak kapcsolatát a fejedelmekkel. Báthory Gábor rablógazdálkodással szerezte be a számára szükséges termékeket és szolgáltatásokat. Bethlen Gábor ésszerűbb gazdaságpolitikájából eredően a kolozsvári iparosok szaktudására, hozzáértésére támaszkodott, megrendelése mesterségbeli fejlődést is jelenthettek a kézműveseknek, hiszen olyan munkákat végeztek így el, melyekre a kolozsvári keretek nem adtak volna lehetőséget, a fejedelmi megrendelés folyamatosan jelen volt. A nagy fejedelem, akinek uralkodása kezdetén nem álltak rendelkezésre gazdasági tartalékok jelentő családi birtokkomplexumok, különös figyelmet fordított arra, hogy gazdaságpolitikájába bevonja az erdélyi városokat. Ezt láthatjuk Kolozsvár esetében is. A város kedvező földrajzi adottságai miatt gyakran szállásolt el a fejedelmi udvarhoz tartozókat és látta vendégül az országgyűlést. A gyakori fejedelmi megrendelések különleges szerepet adtak az ötvöscéh tagjainak. I. Rákóczi György gazdaságpolitikájának alapját a fejedelmi birtokkomplexumok jelentették és nem egyértelműen a gazdaság élénkítésén fáradozott. Neki és fiának is alkalmanként – habár ritkábban, mint az előző időszakokban – szüksége volt a kolozsvári iparosok munkájára. A fejedelmi megrendelések egy jelentős része a fejedelmi birtokközpontok építkezéseiben való részvétel volt, másrészt a bányák és birtokok ellátása (kötél, faggyú, hordó). A megrendelések másik része az udvartartás (személyzet) ellátásában való részvétel, valamint a fejedelem és családja személyes használatára termékek készítése volt. Más-más szakmák képviselőivel találkozunk a számadáskönyvekben, a taxa-jegyzékekben vagy a parancslevelekben. A termék áráként vagy munkadíjként feltüntetett összegek között is nagyságrendi eltérés van, hiszen a kéménytisztító és az ötvös munkájának értéke igen különböző volt.

A 17. századi kolozsvári céhes élet egy zárt és nagyon erős szerveződést mutató közösség mindennapjairól tanúskodik. Ezek alapján egyértelműnek látszik, hogy még a 17. század közepén sincs semmi nyoma a céhszervezet bomlásának vagy megrendülésének. Közösségük zártságát éppen úgy, ha lehet még jobban őrizték, mint a középkorban, ami azt mutatja, hogy a felmerülő igényeket e keretek között is képesek voltak kielégíteni.

¹⁰⁴³ Vö. Herepei János: A kolozsvári Farkas utcai templom történetéből (Az 1638–1647 évi építkezés, berendezés és felszerelés adattára). Sajtó alá rendezte, szerkesztette és az előszót írta sas Péter. Kolozsvár 2002. 79–259.

Adattár

Rövidítések az adattárban

A számadáskönyvi részleteket tartalmazó adattár két részből áll. Az első részben a városi megrendelések, a másodikban pedig a fejedelmi megrendelésekről és azok teljesítéséről szóló bejegyzések találhatóak. Igyekeztem minden iparcsoporthoz legalább egy-egy céh forrásanyagát közölni: így a ruházat és tisztítás iparából gombkötő, csizmadia, szűcs, borbély, szappanos, a szövő- és bőriparból a nyerges, tímár, erszéngyártó, mesterek „munkálkodásai”, az építkezési ipart a kőművesek és ácsok, fazekasok, tölcserések, kőpírók képviselik, a faipart asztalos-, kádár-, kereszmesterek munkái jelentik, a vas- és fémipari mesterségek közül a rézművesek, késcsinálók, csiszárok, fegyverkovácsok, kovácsok, kannagyártók, ötvösök szerepelnek, az élelmezési ipart a molnárok, halászok, mészárosok tevékenysége reprezentálják.

A forrásokat az Erdélyi Történelmi Adatok új (VI. kezdődő) sorozatában rendszeresített átírási szabálynak megfelelően közöljük, az ß betűket a kiejtésnek megfelelő hangzónak írtuk át. A beavatkozásokat szövegben szögletes zárójellel jelöljük, a dátumokba az évszámokat jelölés nélkül beillesztettük, ahol szerepelt a forrásban a pontos dátum, ott meghagytuk az eredetit, többi esetben a mai keltezésnek megfelelően írtuk át. A kifizetésre kerülő összegeket egységsítettük, a dénárt gyakran csak egy vagy két törtvonallal jelölték, mindenütt a d rövidítésre írtuk át. A rövidítések közül a következőket minden esetben jelölés nélkül feloldottuk: Kgl[s [kegyelmes], eo Naga [Őnagysága], B. T. [becsületes tanács], az alább felsoroltakat eredeti rövidített formájukban hagytuk.

B. U. = bíró uram

B. U. H. = bíró uram hagyásából

B. U. P., B.U. par. = bíró uram parancsolatjára

carn. = carne

cub. = cubulus

d = dénár

ejt. = ejtel

Fl, f, fr = forint

Gaz. = gazdálkodtam

just. = justus

libr. = libra

m = márka,

met. = metreta

mil. = milliarium

nro, No, N = numero

p = piseta

p. s. t. N. = praesentis signaturae testimonio notarii

per. = persona

Sal. Cond., S. C. L. = Salvus conductusa lévén

tt, T = teszen, facit

V E N

Az adattárban használt mértékegységek

cubulus = köböl, 1 kolozsvári köböl = 8 véka = 130,80

ejtel = 1 kolozsvári ejtel/kupa 1,47 liter

gira = arany, ezüst mértékegysége 70 gramm

icce = űrmérték 1,5 liter

libra = font, kolozsvári 0,3895 kg.

márka = arany ezüst mértékegysége 215–280 gramm.

A város mint munkáltató–munkaadó – „mívelés” c. fejezethez

Bőr- és szövőipar

1653 Die 4 Julii Ex commissione amplissimi senatus Az város dobjára attam egy borjúbőrnek az árra harmincöt pénzt, melytől commissio extál f – d 35. KvSzám 27/XIV. 270. 1653 Eodem die [Julii 9] Ex commissione amplissimi senatus attam Szilágyi Mártonnak az város dobja csináltatásáért nyolcvan pénzt, melytől commissio extál f – d 80. KvSzám 27/XIV. 271.

1658 Die 21 Septembris Ex commissione amplissimi senatus Szilágyi Mártonnak dobok borításától fizettenek adószedő uraimék, az commissio szerint f 4 d –. KvSzám 29/XI. 5.

1658 Die 20 Novembris Ex commissione dominis iudicum civitatis Colosvár az mostani kegyelmes urunk számára, Szilágyi Márton borított megh egy dobót, fizettenek tölle adószedő uraimék ökegyelmének f 3 d –. KvSzám 29/XI. 11.

1603 2 Septembris Nyerges Gergelytől vöttem négy szekeres nyergett, eggikett két forinton teszen az árra nyolc forintot, ugyan tölle két hátas lóra való nyergeket vöttem, egyiket négy forinton teszen nyolc forintot, ezekről fizettem négy forintot f 4. KvSzám 11/I. 164. 1603.

1603 Eodem Nyerges Páltól vöttem két hátas lóra való nyerget, egyiket vöttem négy forinton, teszen az árra nyolc forintot fl –. KvSzám 11/I. 165.

1621 Eodem die [november 5.] Ex commissione amplissimorum dominorum senatorum aszzyonyunk öfelsége itt létekor, öfelsége szükségére az nyergesek attak két nyerget, szattyán bőrökkel borítottakat, mellyeknek az árra teszen négy forintot és ötven pénzt, mellyet adószedő uraim adtanak megh és neki betuttak, teszen f 4 d 50. KvSzám 15b/XI. 304. 1621.

1650 Eodem [október 6.] Ex commissione amplissimi senatus Nyerges Pálnak adtak adószedő uraimék valami nyeregh csinálástól és borítástól egy forintot f 1 d –. KvSzám 26/VI. 432.

1649 Die 17 Januárii Bíró uramnak és királybíró uramnak fekete köntöst csináltatván a nyírónek két rendbeli posztónak a nyírésétől f – d 70, vöttem Bíró Uram dolmányához ₰ 36 singh zsinórt f 1 d 8, ittem vöttem gombot f d 40, ittem vöttem fertály híján két sing bagaziát d 56, ittem vettem alája három sing braszlait, singit d 80 f 1 d 50, ittem vettem hozzá három paszma cernát d 15, itten: vettem egy rúd kapsot f d 10. Item az bíró úr dolmányától, mentéjétől, süvegétől, kapsaitól fizettem Kozma Péternek f 1 d 70. Item az királybíró úr dolmánya alá négy sing keskeny féle baraszlait d 45 f 1 d 80. Item vetett ökegyelme egy sing fekete – korona vásznat süvegnek f 1 d 70. Item vöttem zsinórt ₰ 30 singt, három pazma cernát, egy rúd kapsot zsebnek való gyapot vásznat f – d 565, ittem vöttem tizen öt gombot és négy sing se-lyem zsinórt f – d 55. Item Enyedi Mihálynak attam az munkaitól mente dolmánytól f 1 d 50. KvSzám 26/V. 426–427.

1650 [október 6.] Adatott bíró uram ökegyelme ez supplicans szígyártónak f 2 d 50. KvSzám 26/VI. 432.

1629 Die 26 Novembris Ex commissione amplissimi senatus Erszénygyártó István uramnak munkájokért attunk huszonöt pénzt, id est fr d 25. KvSzám 18a/II. 649.

1637 Fizettem Takács Mátyásnak szövetnek árrát, hat forintot tizenöt pénzt, f 6 d 15. KvSzám 21b/II. 513.

1637 Fizettem Erszénygyártó Andrásnak fel árrat hatvan pénzt, melyről commissiója extál, f – d 60. KvSzám 21b/II. 514.

1617 1 Die Novembris Bíró uram hagyásából Szi gyártó Mihálynak attam az [toronbeli] réz dobnak meghborításától egy bőrt is, vöttek az tímároktól, tt fr d 66. KvSzám 14a/XVIII. 135.

1629 Die 18 Maii Ex commissione amplissimi senatus attunk az tímár uraimnak három libr. bőrre hat forintot, id est fr 6 d -. KvSzám 18a/II. 580.

1653 Die 9 Julii Ex commissione amplissimi senatus attam Timár Györgynek borjú bőr árrába az város dobjához ötvennyolc pénzt, melytől commissio extál f – d 58. KvSzám 27/XIV. 270.

1657 Eodem [június 28.] Timár György adott az város dobjához 4 borjú bőrt egyet pro d 35, tt fr 1 d 40. KvSzám 29/XII. 128.

A D 1645 die 26 Decembris Kovács Gáspár, ökegyelme az városhoz az igaz szereteit megh akarván mutatni, a tanácsot és a száz embereket vacsorára a maga házához szólítva, [...] főembereket világosságnál házához kísérhetnének, erre való szükségére vöttem Takács Mátyástól 5 szövétneket 1 pro d 25, f 1 d 25. Az asztalokra 4 viaszgyertyát – d 20. KvSzám 24/XV. 221.

1650 Takács Mátyásnak valami szövendékek árába adattanak ökegyelmek adószedő uraimék négy forintot ötven pénzt, f 4 d 50. KvSzám 26/VI. 439.

Ruházat és tisztítás ipara

1621 25 Octobris Ex commissione amplissimorum dominorum senatorum aszzonyunk öfelsége számára attak az varga mesterek valami sarukat az kocsisoknak, mellyeknek az árra teszen mind együt négy forintot, az adószedő uraim bevevén töllek, teszen fr 4 d -. KvSzám 15b/XI. 303.

1629 Die 12 Maii Ex commissione amplissimi senatus, attunk az feljedczist varga uraimnak, ajándokban kinek-kinek az ő része szerint adott bőrnek az árrába, úgy mint in toto három forintal ötven pénzt id est fr 3 d 90. KvSzám 18a/II. 580.

1629 Die 7 Decembris Adószedő uraim attanak be énnekem egy commissiót, az mely commissión az vargákra való költségh vagyon huszonkilenc forintot, az többit az vargák fizetigh megh tt f 29 d -. KvSzám 18a/IV. 365.

1630 Die 12 Junii Ex commissione amplissimi senatus Czávássi Istvánnak az gombkötőnek, az harmincadról való levélre csinált zsinórért attunk negyvenött pénzt, id est: f d 45. KvSzám 18b/I. 263.

1653 Die 8 Novembris Ex commissione amplissimi senatus az becsületes szócs céh adván az közönséges szükségre hetven számú küdmöneket, melynek az árra teszen, a százhuszonhét [!] forintot, melytől commissio extál f 126. KvSzám 27/XIV. 276.

Csizmadia

1626 Die 16 Octobris Ex commissione amplissimi senatus Fogarasi Mihálynak az mely csizmát attak ökegyelmek tanácsul, Lakatos György adott egy sarkantyút reá fizettem patkolásával együtt harmincöt pénzt f d 35. KvSzám 17b/III. 277.

1629 Die 18 Septebris Küldöttek kegyelmek tanácsul urunkhoz öfelségéhez Pulacher István és Czianádi Antal uraimat az csizmadiák dolga felől, az városi rend közül pedig Szeocz Gáspár és Nyro Mihály uraimat Váradon [...]. KvSzám 18a/II. 540.

[1630 október 3] Eodem die Ex commissione amplissimi senatus Brassai Csizmagia Györgynek egy fekete csizmáért, mellyet ökegyelmek attak Mártonnak, a postának ajándékon, adtunk f 1 d 45. KvSzám 18b/VII. 426.

1640 Die 12 Junii Ex Commissione Senatus mivel kegyelmes urunk önagyága várasunkra jövén bizonyos önagyága körül való gondviselőknék kedveket akarván tanácsul ökegyelmek keresni, hozattanak csizmazia uraiméktul el három bokor sárga csizmát, mellyeket azoknak offeráltanak is adószedő uraim ökegyelmek, azért az árrokat adgyák megh: úgymint Czysmazia Mártonnak egyet f 1 d 45, Nagy Jánosnak is az másikra f 1 d 45, item Thordai Gáspárnak is harmadikért az szerint f 1 d 45. In summa az három csizmátul fizetve f 4 d 35. Ez cédulát számadásra adgyák be az sáfárnak. KvSzám 23/VII. 280.

1640 Die 22 Decembris Az becsületes tanács [...] csizmakért attak Linczigh Mátyásnak fl 1 d 35, Szél Gergelynek fl 1 d 35, Földesi Jánosnak fl 1 d 35, Thordai Gáspár fl 1 d 50, Varju István fl 1 d 40. KvSzám 23/VII. 362.

1646 Die 30 Januarii eiusdem vétetett B. U. bizonyos szükségre 12 szattyán csizmákat edgyet d 90 t. t. f 10 d 80. KvSzám 24/XV. 247.

1649 Die 19 Januarii Ex comissione amplissimi senatus Czizmagia Gábortól hozattanak ökegyelmek egy csizmát, mely teszen fl 1 d 80. KvSzám 26/V. 491.

1649 Die 19 Januarii Csizmadia Györgytől hoztak egy fekete csizmát bíró uramnak. KvSzám 26/V. 491.

[1650 okt. 6.] Eodem Ex comissione amplissimi senatus bizonyos szükségre kelletvén ökegyelmeknek egy néhány bokor csizmát csizmadia uraiméktől el hozattatni, melyeknek az árra teszen együtt tíz forintot ötvenöt pénzt f 10 d 55. KvSzám 26/VI. 432.

1653 6 Aprilis vagyon commissiója Ferdinand Péternek szattyán csizmáról, teszen f 1 d 10. KvSzám 27/XIII. 45.

1653 8 Aprilis Tordai Gáspár- egy kordován csizmától f 1 d 50. Eodem die Sós István – egy kordován csizmától f 1 d 50. Eodem die Jósa István borjúbőr csizmáról f 1 d 25. Eodem die Brassai János – szattyán csizma f 1 d 10. Eodem die Szecsey János – czap bőrből csinált csizma f 1 d 50. KvSzám 27/XIII. 45.

1653 die 8 Aprilis vagyon commissiója Sivay alias Cizmadia Mihálynak egy szattyán csizmáról, teszen f 1 d 10. KvSzám 27/XIII. 46.

1653 Novembris Ex comissione amplissimi senatus az csizmadia céh administráltván huszonegy bokor szatyány csizmát, melynek az árra teszen huszonegy forintot, melytől commissio extál f 21 d –. KvSzám 27/XIV. 277.

1653 Die 21 Novembris Ex comissione amplissimi senatus Az csizmazia céh adminisztrálván város számára három bokor kordován csizmát, melynek az árra teszen ötöd fél forintot, melytől commissio extál f 4 d 50. KvSzám 27/XIV. 278.

1653 [november 21.] Eodem die ex comissione amplissimi senatus az csizmasia céh adván város számára tíz borjúbőr csizma, melynek az ára teszen tizenkét forintot, melytől commissio extál f 12 d –. KvSzám 27/XIV. 278.

1652 Die 31 Januarii Ex comissione amplissimi senatus adószedő uraimék fizetennek új esztendő ajándéka csizmakért f 8 d 40. KvSzám 28a/IV. 189.

1652 Die 1 Julii Ex comissione amplissimi senatus adószedő uraimék fizettek Varju Istvánnak csizmaért f 1 d 50. KvSzám 28a/IV. 191.

1655 Die 26 Junii Commitált az Becsületes Tanács Sárosi Mártonnak fekete kordován csizmaért százhatvan pénzt f 1 d 60. KvSzám 28b/II. 195.

1655 die 16 Junii Ex comissione amplissimi senatus Prnj Györgytől hozattak négy bokor karmazsin csizmát ajándékba, tudván árát harmadfél forintra, teszen mind együtt az árra tíz forintot, f 10 d. KvSzám 28b/IV. 522.

1655 25 Junii Ex comissione amplissimi senatus Jósa István, Thordai Gáspár uramék attak három bokor kordovány csizmát, az egyiket tudván százhatvan pénzre, teszen az árrok 4 forintot és nyolcvan pénzt, f 4 d 80, ajándékon attak ökgyelmek. KvSzám 28b/IV. 522.

Anno 1655 Ex comissione amplissimi senatus Zabronyi András adván a város szükségére veres kordovány csizmát, teszen az árra egy forintot hatvan pénzt, f 1 d 60. KvSzám 28b/IV. 523.

Anno 1655 die 25 Junii Ex comissione amplissimi senatus Banga István és Brassai István attanak a város szükségére két bokor kordovány csizmát, teszen az árra f 3 d –. KvSzám 28b/IV. 523.

1655 [június 25.] Eodem die Gyulai Mihály adott a város szükségére egy veres kordovány csizmát teszen az árra egy forintot d 60. KvSzám 28b/IV. 523.

Eodem Ferdinand Mihály három bokor csizmát adott, egyiket tudván hatvan forintra [!] – f 4 d 80. KvSzám 28b/IV. 522.

Borbély

1603 15 Julii Attam bíró uram hagyásából Zékelj Mártonnak az Híd kapun való tizedesnek, hogy az barbélynak fizessen, hogy az thordai bolond Asztalos Bálint betörte vala az fejét, négy forintot, tt f 4 d –. KvSzám 11/I. 143.

1629 [június 27.] Eodem Lintzegrh Borbély János uramnak adatott bíró uram bizonyos betegnek meggyógyításáért négy forintot, kitől commissio extál, tt fr 4 d –. KvSzám 18a/IV. 358. 1629.

1629 Die 10 Novembris Linczegrh Borbély Jánosnak adattanak őkegyelmek valami sebes darabantoknak meghgyógyításáért, két forintot ötven pénzt, az kiről commissio extál, id est, tt f 2 d 50. KvSzám 18a/V. 53.

Építkezési ipar

Kőművesek

Egyéb munkák

1601 die 20 Maii Bíró uram akarattából adtam Diozegi Istvánnak, hogy az püspök koporsóját meghcsinálta f 5 d –. KvSzám 9/XVI. 36.

[1603 május 16] Eodem Keomies Mihálynak attam az szárazmalom ajtó kövének meghrakásától és kapcsok bevágásától harminczkétt pénzt, d 32. KvSzám 11/I. 118.

1606 23 Octobris Vöttem 300 lécszeget, hogy az urunk címerét felcsinálták f – d 30. KvSzám 12a/V. 20.

1606 [október 23] Eodem vöttem 28 fűrész deszkát B. U: H. f 3 d 50, az kőműveseknek borra attam f – d 20, az kőmieseknek 6 font pecsenyére f – d 18, két ejtel bort is attam nekik B U H f – d 12, az darabantoknak, az kik az követ fel segítették vonni, attam f – d 20. Az csigaköteleket, hogy kölcsön atták, attam az ács mestereknek f – d 20. KvSzám 12a/V.

1606 25 Octobris Mikor az követ elvégeztek, hogy feltötték, attam B U H borra f – d 32. KvSzám 12a/V. 20.

1609 16 Julii Az Eotues Mihályné háza előtt való város kútjához vontattam az faragott köveket össze, és meg is foldoztattam Keomjes Mihály és Keomjes Gergellyel, attam nekik fl – d 40. KvSzám 12b/IV. 168.

1629 [november 26.] Eodem die Ex comissione amplissimi senatus az kőműveseknek, az kik az szentpéteri templomban dolgoztak, mivel hogy most rövid az nap, minden napszámra húsz-húsz pénzt tudván, attam nekik in toto három forintot fr 3 d –. KvSzám 18a/II. 587.

1629 [június 13.] Eodem item Diózeghi Péter az címerkövett tötték fel ErősZaytt Jánossal együtt, attam nekik f d 76. KvSzám 18a/IV. 336.

Kisebb utcai javítások, egyéb pl. utcai kisajtó javítása

1609 9 Julii Ugyan Keomjes Gergelynek, hogy az Óvár kis ajtó allját, azon formán megcsinálta, mert akármely öregember is kibukhatott volna, attam fl – d 25. KvSzám 12b/IV. 167.

1612 27 Augusti Eodem küldi B. U. az Gergely mester szolgálait az város erdejére, hogy az Széna uczai kis ajtóhoz való fát vágianak, attam nekik B U H kenyérre, borra f d 16, estvére, hogy hazajötenek B U H attam esmeg nekik. KvSzám 13a/III. 56.

1612 18 Septembris Az Széna ucza kis ajtóhoz B U H attam az kőműveseknek 3 ejtel bort 6 pénzért, tt f – d 18. KvSzám 13a/III. 57.

1655 secunda Octobris Az Thorda kisajtón munkálkodó kőmies céhnek tizenhárom personákra, B U H flöstömömre attam. KvSzám 28b/IV. 468.

1629 Die 20 Junii Eodem Pálffy Bálint Kőműves Mátyással együtt, B U H csinálta megh Eppel Mihály úr háza előtt való lépcsőt és az Hertel Péterné háza előtt is, attam őkegyelme hagyásából az kőművesnek fr – d 60. KvSzám 18a/IV. 357.

1646 Die 15 Januarii Dési Mihály faragott másodmagával az ispotály háznál az őrző házhoz való lábfákat, fizettem egy napra nekik f – d 50. KvSzám 24/XV. 247.

1654 Die 30 Novembris Eodem Kőmies RácZ János, B U H foldozván Sulyok úr szállásán, egy nap attam f – d 28. KvSzám 28a/XIV. 1.

1656 Die 26 Septembris Az grádicson való vasrostély becsináltatásától attam az kőmiesnek harminc pénz, f – d 30. KvSzám 29/V. 133.

Feredőház, fehérvári ház, tömlőc

1631 [május 1.] Eodem die Monos János, Perpaty János, Monos Mihály, Brassaj Márton az feredőháznak az fundamentomából való kőfalnak az rakasztásán dolgoztak ezek, egy nap attam nekik egyiknek egyiknek egy napra d 38, f 1 d 52, B U adatott nekik másfél ejtel bort, f – d 12. KvSzám 18b/IX. 35.

1632 Die 21 Septembris B U H, hogy az feredőháznak meghasatt boltozását megcsináltattam, megszorítván az boltást és az Szamos felől való megmozdult házakat megerősítette, az kőmiesnek attam Nagy Ferencznek munkájától. KvSzám 19/IV. 303.

1650 Tavalyi bíró uram KouácZ Gáspár uram őkegyelme parancsolván a feredőházhoz egy vas kemencének megcsináltatása felől nekünk, vettem Kerekes Istvánnétól fél mázsa pléhet hozzá 7 forinton, három sing vasat hozzá pro d 75. Attam Takács Mártonnak a kőművesnek f 12 d –, fizettem az vas kemence megcsinálásától Viskj Lakatos Mihálynak öt forintot f 5 d –, Szalaj Gergelynek az kőművesnek attam f 4. KvSzám 26/VI. 335.

1656 [március 6.] Eodem dolgozott az feredőháznál 5. kőműves négy nap, fizettem napjára d 30, tt f 6. KvSzám 29/VI.

1646 Die 20 Februarii Az város vendégfogadóházánál az hátulsó szobát egészen megh padimentumostattam, az pítvarban az grádicsot újonnan meghcsináltattam, az kémény allját felrakattam és egyebütt is az házakon sokat vakoltattam Keömies Bálinttal három nap, B U P attam napszámot neki d 35, f 1 d 5. KvSzám 24/XV. 521.

[1610 december 12] Keomjes alias Olajos Jakabnak, hogy az fehérvári házunknak az kémént fellyeb rakta f 2 d –. KvSzám 12b/VII. 574.

1617 24 Aprilis Tanács commissiójából vöttem az fehérvári házunkhoz egy ajtómellyék-követ, cornisost, kőmies Kis Mihálytól négy forinton f 4 d –. KvSzám 14aXVII. 169.

1652 Die 31 Januarii Ex commissione Amplissimi Senatus adószedő uraimék fizettek Szabó Mihálynak az fehérvári háznak elkészítésére f 25. KvSzám 28a/IV. 189.

Darabantház és hetesház

1613 14. Septembris Keomjes Mihálynak harmadmagával, hogy az tizedes házban az kovács kő alatt való boltot megcsináltattam fl – d 80. KvSzám 12b/IV. 168.

1613 21 Julii Monostor kapuba az hetesházat, mit építettek az kőmiesek, attam Diózeghi István kezéhez fl 4 –. KvSzám 14a/XIV. 47.

1630 [június 4.] Eodem die Szilági Mátyás két inassával dolgozott az kőfal rakáson egy nap f – d 86. KvSzám 18b/I. 250.

1630 Die 5 Junii Veres Mihály, Diózeghi Péter két inasokkal együtt az darabantháznak az fala rakásán, egy nap f 1 d 24. KvSzám 18b/I. 250.

1630 Die 6 Junii Viczei András harmadmagával az Monostor kapun az darabantháznak az falnak meghvakolásán és az város házánál való istálló falat is az nap csinálták megh, attam nekik f – d 86. KvSzám 18b/I. 251.

1630 Die 7 Junii Horuát Bálint az toronyban harmad magával vaklotta az fal oldalát egy nap f – d 86. KvSzám 18b/I. 251.

Fizetések

1600 29 Augusti Az kőmieseknek attam az két kapun boltásától és csinálásától fl 20. KvSzám 9/I. 158.

1602 [augusztus 6.] Eodem Keömiés Mihálynak az 2 ajtósarkát, hogy becsinálta s önna be öntötte, és egy ablakba rostélt csinált f 32. Önnat vöttem 3 fontot az sarkakhoz f d 15. KvSzám 9/XXX. 106.

1604 [február 26.] Eodem Keömiés Benedeknek attam padimentum csinálásától nyolcvan pénzt. KvSzám 11/XVII. a. 133.

1604 9 April [Zegedi Gáspár házához] Az kőmíveseknek az meszeléstől fizettem huszonöt pénzt, bíró uram hagyásából tt fr – d 25. KvSzám 11/XVII. a. 133.

1604 19 Maii Voltak ugyan ezen kőmiesek az hídon, meghfogadván hozzájuk Téglás Antalt, heten voltak, attam mindenkinek harminchárom három pénzt, tt fl 2 d 31, az inasnak attam külön tizen négy pénzt fl – d 14, attam nekik B U H két ejtel bort, tizenhat pénzt, tt fl d 32. KvSzám 11/XVII. a. 134.

1605 1 Martii Keomiés Mihálynak két nap, hogy ott mívelt, fizettem f – d 60. KvSzám 11/XIX. b. 29.

1617 [október 4.] Zilági Mihály az kőmíves egy napot dolgozott, az váluakat rakta be és az kapu között az padimentomot forgattattam megh velle, fizettem egy napra neki fr – d 25. KvSzám 14a/XVII. 161.

1621 6 Maii Az toronajtó mellyék köveknek egyik kibomolván, vöttem hozzája három öregh was kapcsinak csinálására egy dobzaji vasat pro d 24, Lakatos Péternek az befürástól és beszegezésétől fizettem f d 28, item Keomyes Mihálynak az céhmesternek, hogy az mellyék követ helyére csinálta és mellette berakta, és ott benn is az toronban foldozgatott, fizettem f – d 45. KvSzám 15b/XI. 287.

1649 Die 23 Septembris Az város házánál lerombolódván az kémény, B U P meghcsináltván az kőmívesekkel, állásoknak is egyre másra attam Ondo István kezében ₰ 100 létezszeget, f – d 16. KvSzám 26/V. 446.

1649 Die 23 Septembris Meghcsináltván az kémént két kőmívesekkel, B U P attam flöstkömre nekik cipót Nro, tt f – d 4, attam két font pecsenyét d 3, attam egy ejtel bort d 6, item attam két kőmíveseknek munkájoktól d 76, egynek d 38. KvSzám 26/V. 446.

1652 [december 13.] Eodem die Ex comissione amplissimi senatus fizettem az kőmíveseknek egy forintot kilencven pénzt, kiról az commissio extál. KvSzám 27/III. 85.

1655 Die 4 Septembris Az mely kőmívesek, az kik az gerendák berakták per. 3. KvSzám 28b/II. 149.

1655 Die 6 Septembris Fizettem azoknak is egy napszám tt f – d 84. KvSzám 28b/II. 149.

Kisebb javítások magánházaknál

1617 9 Die Octobris Bíró uram és tanács uramék akarattjából az patika háznál építettem Zilági Keömiés Mátyással, harmadnapigh ott dolgozván, egy öregh falt által vágattam, oda ajtó mellyéket rakattam és más ajtót is rakattam be és egyebet is dolgozott vakolt, töltött három napra, attam neki fr – d 25. KvSzám 14a/XVII. 162–163.

1617 13 Die Novembris Kesztek az kőmívesek Urunk parancsolatjából az Szeller Ferencz házánál építeni bíró uram az miképpen építetett így következik: az kőmíves mesterek attanak egy öregh ablakot új házhoz, intéztünk az ablaknak az árát hat forintra f 6 d –. Keömiés Lőrinc volt ott magha személye szerént tíz nap, egy napi munkáját tudván huzonött pénzre, tíz napi fizetése teszen f 2 d 50. Ugyan Keömiés Ferencnek volt ott szolgálja kettő kilenc nap, egy napra 16 pénzt adván edgyiknek, az két legénnek nyolcad napi szolgálattja teszen fr 2 d 88. Diószeghi Istvánnak volth egy szolgálja három nap, egy napra adván neki d 16, teszen harmad napi szolgálattja fr – d 48. KvSzám 14a/XVII. 164.

1631 [szeptember 26.] Eodem die az Szentegyház ucza felől az külső kisebbik kémlésen volt egy öregh luk, az mellyet B U és az böcsülletes tanács parancsolatjából csináltattunk, faragott követ belléje Wiczej András, az melyért fizettem neki f – d 60. KvSzám 18b/IX. 55.

1637 [december 10.] Eodem die Pálfi Pál és Lantos János csináltak meg az kemencére körül való bontakozásokat, mindenütt attam nekik egy napra f – d 50. KvSzám 21b/II. 506.

1637 [szeptember 18–19.] Szarka Tamás az Chyanádj Gáspár házánál volt vakolni, az böcsülletes tanács akarattjából f 3, tt f – d 50. KvSzám 21b/III. 272.

Bástyák

1600 [június 18.] Item rakattam be az Magyar uczai kis ajtónak bástyái ablakot, az kőműveseknek attam d 20. KvSzám 9/I. 60.

1600 [október 1.] Eodem die Csináltattam az kőművesekkel az Takácsok tornya mellett való bástyában egy kőcsatornát, az kőfal kilyukasztásától és kiül való foldozásától fizettem Keömies Antalnak fl 3. KvSzám 9/I. 101.

1603 Kőmies Máthénak attam bíró és ides uraim akarattjából az Varga György director atta pénzből, hogy az kőműves uraimnak mostan, kik az bástyán mieltenek tt f 25 d –. KvSzám 11/I. 174.

1613 [szeptember 30] Az váras kőfala az Lakatosok tornya előtt leszakadván, rakattak fel ökegyelmek az kőműves urammal, Diózeghy István ő maga 7 nap, tt fl – d –, az leghénye mielt 14 nap, az inassa 8 nap, Takáczy Keomíues Mihály 5 nap, az leghénye mielt 2 nap, az inassa 6 nap, Keomíues Pál ő maga 2 nap, az leghénye mielt 2 nap, az inassa 6 nap, Keomíues Benedek 3 nap, az leghénye 2 nap, Keomíues Bálint 3 nap, az leghénye 7 nap, Brassay Sándor 4 nap, Kys Mihály 4 nap, Zylágy János 4 nap, Keomíues Máté inassa 3 nap, tt fl – d –. KvSzám 14a/XIV. 50.

1629 Die 19 Junii Bartos András dolgozott kétt nap az bástyán, az gerendák végétt is berakta, attam egy napra d 38, az kétt napszám tt f – d 70. KvSzám 18a/IV. 336.

Városháza

1602 10 Octobris Hántattam fel B U H az alsó tanács házba való tűzhelt Diózegyi Istvánnal, csinált bele 2 darab követ újat, attam fl – d 25, item vágattam az falba ülehel, attam munkaikért f 2, 4 napszamosnak ugyanakkor d 48, az kőműveseknek 2 ejtel bort d 24, hozattam 2 szekér fővént d 50, meszet városét, attam magam téglámat d 40. KvSzám 9/XXX. 106.

1604 17 Novembris Eodem Az férfiak szobájának egy részét padimentomoztattam megh Keomies Jánossal, attam neki B U H, tt fr – d 50. KvSzám 11/XVII. a. 136.

1605 [február 3.] Eodem Kőműves Mihálynak, hogy az gyülekezethél való házban tűzhelyt rakott, és az állás gerendákat az falba kivágta, bíró uram hagyásából attam fl – d 75. KvSzám 11/XX. 104.

1606 Decembris Keomies Bálint csinált az kemencén az tanácsháznál, az felső házban egy nap, attam neki f – d 32. KvSzám 12a/II. 24.

1606 [október 25] Eodem Az mely kőművesek az hidan és az város istállóján míveltenek, Végh Lőrinc kétt nap mielt, Keomies Mihály egy nap, Zeuch Mihály kétt nap, az város istállóján egy nap, Zilágy János egy nap, Kis Mihály egy nap, az város istállóját is egy nap, Diózegyi István egy nap, Keomies Benedek egy nap, Brassay János egy nap míveltek [...] attam ezeknek mindennapra harminchárom pénzt, az inasnak kevesebet attam, mely teszen egy sumában f 4 d 45. KvSzám 12a/III. 109.

1610 20 Junii Monostory Molnár Isván az tanácsháznál való tárháznak boltozásán vágott követ 15 szekérral, három szekér követ egy forintért teszen fl 5 d –. KvSzám 12b/VII. 141.

1610 23 Junii Az kőműveseknek, azmint Radnóthy Miklós és Filstich Péter uramékkal szegőtségh szerint meghalkuttak volt ez bolt csinálásért, attam fl 16 d –. Borra egykoris máskoris az mégh ez boltot építették, attam fl – d 78, egy meszelő ecsetet vöttem, hogy ez

boltot újjólágh meghmeszelték fl – d 25, egy lakatot is az város ládájára d 25. Immár kész a bolt hála Istennek! Amen. KvSzám 12b/VII. 143.

1610 2 Decembris Mikor az város házánál Közép uczába az istállót megéppítették Keomyes Máthé dolgozott ott, attam neki munkájáért fl 3 d 39. KvSzám 12b/VII. 323.

1610 11 Augusti Bíró uram tanács akarattjából adatott Diózei Istvánnak az több kőműves uraimmal, hogy az alsó tanács házban egy tíz kemence alá való lábot csináltanak, attam hét [!] forinton f 6 d –. KvSzám 12b/VII. 434.

1610 2. Decembris Keomies Brassaj Jánosnak, hogy az városházánál az istállót építettek f 3 d 9, Takáczi Tamásnak is, hogy az istállón mielt, attam ökegyelmének f d 66. KvSzám 12b/VII. 533.

1630 [augusztus 22.] Eodem die Diószegi Péter negyedmagával az tanácsház kőfalát fellyebb rakják, dolgoztak egy nap f – d 96. KvSzám 18b/I. 254.

1630 [augusztus 22.] Eodem die Zilági Mátyás, Szarka Tamás dolgoztak az tanácsház falán az mi hátramaratt volt, az csinálásában egy nap, f – d 76. KvSzám 18b/I. 256.

1631 die 8 Septembris Wiczej János csinálta meg az városházánál való kemencét az hátulsó házba és az Közép kapuban, az hetesházában is, mind ighen meghbomladozott volt, mindenik helyen fizettek f – d 45. KvSzám 18b/IX. 53.

1646 Die 13 Februarii Az kőművesek az tanácsház padimentumat csinálván, B. U. adatott három ejtel bort nekik p d 10 f – d 30. KvSzám 24/XV. 227.

1646 Die 25 Febr' Az tanácsházhoz az kőművesnek adtam flestökömre 6 cipót, bort másfél ejtelt, per d 10 tt f – d 12. KvSzám 24/XV. 227.

1646 [március 22–23] Kőművesek akik a falat rakták (6-an), főzettem nekik [...] KvSzám 24/XV. 463. 1646.

1646 [március 27] Eodem die bíró uram hagyásából hoztattam ökegyelmek számára az tanács házhoz aquavitet d 36, f – d 36. KvSzám 24/XV. 463.

1646 Die 12 Aprilis ad comissionem amplissimi senatus ez supplicans kőműveseknek, az kik az tanácsház pagimentum köveket faragtak, úgymint Veres Mihálynak és Takáczi Kőmies Mártonnak, azoknak is, az kik meghpadimentumozták az tanácsházat, ökegyelmek tanácsul rendeltének ez fellyül meghírt míves embereknek külön-külön az ő mívektől, adószedő uraim meghfizetvén, nekem perceptióra tudták, commissio extat, latus facit f 46 d 92. KvSzám 24/XV. 502.

1652 Die 4 Septembris Ittem Mak János az elővölgyi kőhídon dolgozott 3 nap, teszen d 84. KvSzám 28a/IV. 148.

1655 21 Julii Az mely kőművesek az kőlábot az tanácsháznál meghrakták, az kire koszorúfákat töttek, voltak egy nap hárman, attam [...]. KvSzám 28b/II. 139.

1655 Die 3 Julii Fizettem az kőműveseknek, kik az kőlábot és gerendának helyet raktak: Ádamosi István volt egy nap f – d 28, Vacey István volt egy nap f – d 28, Várad István volt egy nap f – d 28, Keomüves Simon volt egy nap f – d 28, Czatai István volt egy nap f – d 28, Horuáth Bálint volt egy nap f – d 28, Bakator János volt egy nap f – d 28, az társa is egy nap f – d 28, Keomüves Jakab egy nap, egy brassaji legén egy nap, volt Keomüves Jakab egyedül 1 nap, tt f – d 28, Farkas Mihály egy nap, tt f – d 28, Takáczi Márton egy nap, tt f – d 28. KvSzám 28b/II. 146.

1655 13 Septembris Mikoron az padlást csináltanak voltanak asztalosok heten, kőműves ketten, attam azoknak [...]. Azok az keomüvesek, kik az felső házot meghvakolták. KvSzám 28b/II. 150.

1655 21 Novembris Attam Czillagh Mihálynak az kőműveseknek, hogy az felső házban az ajtót felállatta, tt f – d 28. KvSzám 18b/II. 163.

1655 Die 24 Septembris Commitált az becsületes tanács, az felső tanács házon munkálkodva az kőművesek, adgyanak adószedő uraimék tizenöt forintot f 15 d –. KvSzám 28b/II. 196.

1655 Die 26 Novembris Commitált az becsületes tanács, Keomüves Tóbiás csinálva megh az adószedő házat negyed fél forintért f 3 d 50. KvSzám 28b/II. 197.

1655 [február 2] Eodem Az hét kőmiesnek attam ebédgyekre, B U H húst attam lib. 7, f – d 14. KvSzám 28b/IV. 381.

1655 Eodem Az város házánál az melly kőművesek dolgoztak az két centumpaterekkel együtt per 6, B U P attam [...]. KvSzám 28b/IV. 381.

1655 [február 9] Eodem Az város házánál dolgozó hét kőmiesnek gazdálkottam B U H ebédre [...]. KvSzám 28b/IV. 390.

1655 Eodem Öt personáknak gazdálkottam, az kik az tanácsházhoz az tűzhelly követ faragták és az Thorda utza kis ajtón [...]. KvSzám 28b/IV. 469.

1655 [október 2.] Eodem die fizettem Kőmies Szabó Bálintnak az tanácsháznál és Thorda kis ajtónál való munkájától két napszámot, napszámra d 38, teszen f – d 76. KvSzám 28b/IV. 469.

1655 Die 28 Octobris Attam B U P Czillagh Kőmies Mihálynak az felső tanácsház ajtajának csinálásától attam hét forintot, id est f 7 d –. KvSzám 28b/IV. 475.

1655 [október 16.] Eodem die Az tanácsháznál dolgozó Keomies Simonnak attam flöstökömbre [...]. KvSzám 28b/IV. 473.

1655 Die 18 Octobris fizettem Német Jánosnak tanácsháznál való kőmiességért három napra huszonnyolc pénzt, f – d 84. KvSzám 28b/IV. 473.

1655 Ittem Hidelvén lakó Keomies Simonnak is fizettem három napszámra huszonnyolc nyolcz pénzt, f – d 84. KvSzám 28b/IV. 473.

1656 Die 2 Septembris Csináltattam az felső tanácsházba állásnak lábokat Ehet Jánossal és Ferencz Istvánnal, fizettem nekik két napszámot, attam f – d 56. Fizettem az két ácsnak tizenkét baktól egy-egy napszámra, teszen két napszám ötvenhat pénzt, f – d 56. KvSzám 29/V. 130.

1657 [november 9.] Eodem die Az város házán munkálkottanak hárman az kőművesek, Czillak Mihály volt egy nap, fr – d 28, Szilágy Mátyás volt 3 nap, teszen f – d 84, Vog István is volt egy nap, teszen f – d 28. KvSzám 29/X. 225.

1658 Die 26 Novembris Ex comissione amplissimi senatus az város házához rendeltetett építőmestereknek ahhoz való szükségekre attak adószedő uraimék a commissio szerént f 10 d –. KvSzám 29/XI. 10.

Városfal

1609 8. Julii Keomjes Gergelynek, hogy az Óvárban az Timár András háza végiben, az rostély alatt felbontotta és megcsinálta az város falát, attam fl – d 25. KvSzám 12b/IV. 167.

1613 20 Septembris Az mennyit az kőművesek az külső alacson falon mielték az lövőlyukat berakva: Diózeghy István ő maga 3 nap, az leghénye mielt 6 nap, az inassa 5 nap, Takáczy Mihály ő maga 3 nap, az leghénye mielt 1 nap, az inassa 3 nap, Kőmies Benedek 2 nap, az leghénye 2 nap, Keomies Páll ő maga 1 nap, az leghénye mielt 2 nap, az inassa 3 nap, Brassay János 2 nap, az fokház ajtait feltötte, Keomies Bálint ő maga 2 nap, az leghénye is 2 nap, Kys Mihály ő maga 2½ nap, az legénye is simile 2½ nap, Zylágy János leghénye 1 nap, az inassa is 1 nap. KvSzám 14a/XIV. 51.

1631 Die 18 Decembris Ex comissione amplissimi senatus az kőműves mestereknek közönségesen, az kik az kőfalon az lábfákat becsinálták, rendeltének ökegyelmek tanácsul két forintot öttven pénzt, f 2 d 50, kiről commissio extál. KvSzám 18b/VI. 238.

Palota

1641 Die 26 Novembris Az Urunk Ónagsága szállásán dolgoztak négy kőmiessek: Szarka Tamás volt 2 nap, f – d 76, Horuátt István 1 nap, f – d 38, Ádámossi István 1 nap, f – d 38, Ácz István 1 nap, f – d 38. KvSzám 23/IX. 247.

1655 [február 1.] Eodem Az két kőmiesnek, az kik az palotán dolgoztanak B U H attam, ad per. 2 húst attam libr. 2 f – d 4, bort just. 2, 1 pro d 10, f – d 20, cipót attam négyet, f – d 4. KvSzám 28b/IV. 379.

1655 [február 10.] Eodem az Urunk palotáján való kőmiesnek Végh Istvánnak négy napra attam f 1 d 12. KvSzám 28b/IV. 392.

Eodem Viczej Istvánnak attam kőművességért öt napszámot nyolc-nyolc pénzt, teszen f 1 d 40. KvSzám 28b/IV. 392.

1655 [február 15.] Eodem Kőmies Bálintnak, hogy Urunk palotáján dolgozott, fizettem egy napszámot, f – d 28. KvSzám 28b/IV. 396.

Eodem Az Urunk házának meghmeszelésre attam két cseber meszet, egyik egy csebres tizennégy négy pénz, f – d 28. KvSzám 28b/IV. 397.

Eodem Vöttem miniumot az Urunk palotájában lévő kemence és egyéb hol mi egyet-mást festeni, egy forint árrát, id est f 1 d –. KvSzám 28b/IV. 397.

1655 Die 18 Februarii Fizettem az kőműveseknek ez szerént az kik az palotán dolgoztak: Veres Mihálynak attam három napszámot, napszámra attam harmincnyolc pénzt, teszen egy forintot tizenégy pénzt, id est f 1 d 14, Sziluási Istvánnak attam három napszámot, napszámra attam harmincnyolc pénzt, teszen egy forintot tizenégy pénzt, id est f 1 d 14, Ádámosi Istvánnak attam két napszámot, napszámra attam harmincnyolc pénzt, teszen hetvenhat pénzt, id est f – d 76, Czellagh Mihálynak attam két napszámot, napszámra attam harmincnyolc pénzt, teszen hetvenhat pénzt, id est f – d 76, Takác Mártonnak attam két napszámot, napszámra attam harmincnyolc pénzt, teszen hetvenhat pénzt, f – d 76, Kis Andrásnak attam két napszámot, napszámra attam harmincnyolc pénzt, teszen hetvenhat pénzt, f – d 76, Horuát Bálintnak attam két napszámot, napszámra attam harmincnyolc pénzt, teszen hetvenhat pénzt, f – d 76. KvSzám 28b/IV. 397–398.

Híd-kapu

1600 [október 25.] Eodem Az kőművesek, az kik az hídon mielttek voltak 10, az várfokon az kik míveltek voltak 4, attam nekik fl 3 d 50. KvSzám 9/I. 159.

1601 [március 24.] Az kőmieseknek, kik híd kapun mielttek, adtam égethborra f – d 20, 5 ejtel bort f – d 40, az szeméthbírónak adtam borra f – d 10, az kőmieseknek munkájokra B U akaratójából adtam f 4 d –. KvSzám 9/XVI. 30.

1601/2 11 Septembris Hogy az vizet elvőnek, az Híd ucza kapu hídgjának az lábát meghfoldozták. Inventariom: mész kemence bérré attam f 1 d –, az kőmiesnek attam f 1 d 75. KvSzám 9/XXVIII. 77.

1602 16 Octobris Keomies Ambrus, Keomies Lőrinc, Keomies István csináltak megh az Híd kapubeli kőhídnak az padimentomát, mert meghbontakozott vala f 1 d 28. Kvszám 9/XXX. 106.

1604 14 Maii Keomies Máthénak attam bíró uram hagyásából az kőhídnak az Híd kapunál valónak fundálásáért harminchárom pénzt, tt fr – d 33. KvSzám 11/XVII. a. 134.

1604 15 Maii Az árus csinálástól attam bíró uram hagyásából Keomies Máthénak ötven pénzt, tt fr – d –. KvSzám 11/XVII. a. 134.

1604 17 Maii Míelt öt kőmies az Hídon Keomies Máthé, Végh Lőrinc, Kőmies Pál inasával, Keomies Bálint, Záz Jakab ezeknek attam harminchárom pénzt, teszen az öt embernek fl 1 d 65, az inasnak attam külön tizennégy pénzt, fl – d 14. Attam nekik bíró uram hagyásából két ejtel bort tizenhat pénzt, tt fl d 32. KvSzám 11/XVII. a. 134.

1604 18 Maii Voltak ugyan ezen kőmiesek az Hídon, meghfogadván hozzájuk Brassai Jánost, hatan voltak, attam mindenkinek harminchárom három pénzt, tt fl 1 d 98, az inasnak attam külön tizennégy pénzt fl – d 14, attam nekik bíró uram hagyásából két ejtel bort tizenhat pénzt, tt fl d 32. KvSzám 11/XVII. a. 134.

1604 20 Maii Ezen hét kőműveseknek attam az napra fr 2 d 31, harminchárom pénzt, az inasnak attam tizennégy pénzt külön, tt fr – d 14, attam két ejtel bort bíró uram hagyásából, tizenhat pénzest, tt harminckét pénzt fr – d 32. KvSzám 11/XVII. a. 135.

1604 [május 21.] Eodem volt viszontagh az Hídon négy napszamos, kiknek attam esmét tizennégy pénzt, tt fr – d 56. Azon hét kőműveseknek az napra attam harminchárom pénzt, tt fr 2 d 31, az inasnak attam tizennégy pénzt külön, tt fr – d 14, attam bíró uram hagyásából két ejtel bort, tizenhat pénzest, tt harminckét pénzt fr – d 32. KvSzám 11/XVII. a. 135.

1604 30 Octobris Lyukasztattam az Híd kapunál egy követ az kőlécebe, hogy az sarkát foglalták bele, attam attól egy kőművesnek tizenhat pénzt fr – d 16. KvSzám 11/XVII. a. 135.

1604 [november 19.] Attam Keomies Mihálynak, hogy az Híd kapu kis ajtónál mívelt, egy forintot, fl 1 d –. KvSzám 11/XVII. a. 137.

1605 29 Aprilis Keomies Jánosnak Híd kapun való foldozásától attam d 33. KvSzám 11/XIX.b. 29.

1606 25 die Octobris Adatott bíró uram az kőműveseknek az kik Híd ucza kapuban míveltek f – d 50. KvSzám 12a/III. 109.

1607 [november 23.] Eodem bíró uram parancsolatjából Komyes Mihály Záz Gergellyel együtt, csináltattam meg az Híd kapun kívül az padimontomot, egy nap munkálkottanak rajta, hogy felbomlott vala az kövei, az két kőművesnek fizettem f – d 50. KvSzám 12a/XVI. 85.

1616 Die 3 Novembris Az Híd kapun küül való kőhidnak az kőlabokat csináltattam és foldoztattam megh az kőműves mesterekkel Keomies Pál volt és Keomies Kis Mihály és kétt inas. Az hídnak az túlsó oldalra csináltattam négy deszkát, mellyet vöttem az hármát pro d 12, [...]. KvSzám 14a/IV. 143.

1616 Die 17 Novembris Az kőhid foldozásstól Híd kapun küül attam Keomies Pálnak és Keomies Mihálynak és két inasnak f – d 82. KvSzám 14a/IV. 156.

1629 Die 2 Julii Az Híd kapun Pálfi Bálint s Forgácz Márton padimontomoztak, attam nekik flestekömre cipót 3, 1 pro tt fr – d 3, sajtot attam pro tt fr – d 2. Attam ebédre is carni libr. 3 pro tt fr – d 4½, cipót attam 4 pro tt fr – d 4, bort cup. 1 pro tt fr – d 6. KvSzám 18a/II. 537–538.

Eodem die Az torony ajtaja mellett csináltattam be egy kőművesrel, attam flestekömre neki cipót 2 pro tt fr – d 2, bort cup 1 pro tt fr – d 6, sajtot attam pro tt fr – d 1. Ebédre is attam carni libr. 2 pro tt fr – d 3, bort cup 1 pro tt fr – d 6, ketten az szemébtíróval. KvSzám 18a/II. 537–538.

1629 Die 3 Julii Padimontomoztak Híd kapuban Pálfi Bálint s Forgácz Márton, attam nekik flestekömre cipót 3, pro tt fr – d 3, sajtot attam pro tt fr – d 2. Ebédre is attam nekik cipót 4 pro tt fr – d 4, carni libr. 2 pro tt fr – d 4, bort attam nekik, mivelhogy az darabantok is fizettek, pro d 10. KvSzám 18a/II. 537–538.

1629 Die 4 Julii Padimontomoztak Híd kapuban Pálfi Bálint és Forgácz Márton, attam nekik mind flestekömre s ebédre cipót 3 pro tt fr – d 3, sajtot attam pro tt fr – d 1. Ebédre attam cipót 6 pro tt fr – d 6 carn. libr. 3 pro tt fr – d 4½, bort cup. 2 pro d 6 tt fr – d 12. KvSzám 18a/II. 537–538.

1629 Die 9 Julii Padimontomoztak az Híd kapuban Pálfi Bálint s Forgácz Márton, gazdálkottam flöstökömre nekik cipót, attam 3 pro tt fr – d 3, sajtot attam pro tt fr – d 1. Ugyan nekik, ebédre is attam carn. libr. 2 pro tt fr – d 3, cipót attam 4 pro tt fr – d 4, bort attam cup 1 pro tt fr – d 6. KvSzám 18a/II. 537–538.

1629 Die 10 Julii Pálfi Bálint az Híd kapuban padimontomozott csak egyedül, gazdálkottam neki flöstökömre, ebédre attam cipót 3 pro tt fr – d 3, carn. libr. 2 pro tt fr – d 2, bort cup. 1 pro tt fr – d 6. KvSzám 18a/II. 537–538.

1629 Die 31 Julii Az Híd kapunak az elei meghbomlott volt, egyéb aprólék foldozás is volt rajta, csinálta megh Keomies János, szentiváni másodmagával, attam ételt neki: cipót attam 4 pro tt fr – d 4, carn. libr. 2 pro tt fr – d 2, bort cup. 1 pro tt fr – d 6. KvSzám 18a/II. 538.

1629 [július] Eodem die Padimontomosztak az Híd kapuban Pálfi Bálint, Fogarasi Márton. Attam Pálfi Bálinttnak huszonöt pénzt fr d 25, Forgác Mártonnak attam husz pénzt fr d 20. Voltak mellettek három napszamosok attam fr d 48 KvSzám 18a/II. 573–574.

1631 [szeptember 12] Eodem die az mely kőműesek az Híd kapu lábait meghcsináltattuk, az nevek így következők: Kőműes Nagi János egy nap f – d 38, Ádamosy Istvánnak egy nap f – d 38, Acz Istvánnak egy nap f – d 38. KvSzám 18b/IX. 54.

1631 Die 13 Septembris Az Híd kapu lábain az kőműesek, az kik dolgoztak nevek így következők: Ádamosy István egy nap f – d 38, Kőmwes Nagj János egy nap f – d 38, Nagi Ferencz egy nap, legény számba f – d 28, Kis Sigmond egy nap, legény számba f – d 28. KvSzám 18b/IX. 54.

1631 Die 26 Septembris Az mely kőműesek az Híd kapu padimentomát meghcsinálták, az hol bontakozás volt rajta, mivelhogy az kerék igen felvágta némely helen. Az kőműesek közül voltak ezek: Szarka Tamás egy nap, mester ember, f – d 38, Szilágyi Mátyás egy nap, mester ember, f – d 38, Kis Zsigmond egy nap, legény számba, f – d 28, Sebestyén János egy nap, legény számba, f – d 28, Keőmwes Bálint inassa egy nap, f – d 20, Ádamosy István inassa egy nap, f – d 20. KvSzám 18b/IX. 54.

1642 Die 6 Octobris Az Híd kapu előtt való kőhidnak az középső lábát építettvén, az kőműesek számára és az mellettek gondviselő tanácsbeli uraméknak Telman Merten és Benedek deák uraméknak B U P gazdálkottam az mint következők: flöstökömré attam cipót 9 pro d 1, d 9, sajtot pro d 5, bort másfél ejtelt d 18, d 28, ebédre főzettem egy tál káposztás húst, volt benne carn. libr. 5., pro d 2, d 10, káposzta d 4, d 14, szalonna fél font pro d 6 d 3, süttem tehénhús pecsenyét libr. 5, pro d 2 d 10, cipót attam 12 pro d 1 d 12, bort 4 ejtelt, pro d 12 d 48, egy kis sajtot, retket d 4. KvSzám 23/X. 211–214.

1642 Die 7 Octobris Voltanak az konyha lábánál kőműesek 6 és ács kettő, az nyolc munkás embereknek flöstökömré attam [...] KvSzám 23/X. 211–214.

1642 Die 8 Octobris Voltanak kőműesek 6 és egy ács, az 7 personára flöstökömré attam [...] KvSzám 23/X. 211–214.

1642 Die 9 Octobris Voltanak kőműesek 9 és egy ács, az tíz személyre attam flöstökömré [...] KvSzám 23/X. 211–214.

1642 Die 10 Octobris Híd kapunál mégis voltanak kőműesek 11 és két ácsok, ebédre főzettem nekik [...] KvSzám 23/X. 211–214.

1642 Die 11 Octobris Az hídlábon dolgoztanak mégis négy kőműesek, flöstökömré attam számokra [...] KvSzám 23/X. 211–214.

1642 Die 6 Octobris Istennek segítségével ökiyelmek tanácsul az Híd kapu alatt való középső kő lábaihoz kezdetvén, munkálkottanak az nap rajta 4 kőműesek, úgymint Viczei András, Végh György, Perpeti János és Szarka Tamás. Ittem kétt ács mesterek, kik az boltást meghfógták, úgymint Kolcsy István és Peteo István, attam napszámot nekik d 25, tt f – d 50. KvSzám 23/X. 244–246.

1642 Die 7 Octobris Voltanak kőműesek 6, Takácsy Márton, Perpeti János, Szilágyi Mátyás, Végh György, Szarka Tamás és Viczei András, ácsok 2 Kolcsy István és Peteo István, attam f – d 50. KvSzám 23/X. 244–246.

1642 Die 10 Octobris Munkálkottanak az meghnevezett kőhid lábain kőműesek tizenegyen, Viczei András, Szilágyi Mátyás, Végh György, Veres Mihály, Takácsy Márton, Ádamosi István, Keomies Bálint, Perpeti János, Szarka Tamás, Ácsy István és Szilvási István, item volt egy ács Szabó György, solvit f 1 d 25. KvSzám 23/X. 244–246.

1642 Die 11 Octobris [...] négy kőműves munkálkodott Szilágyi Mátyás, Végh György, Perpeti János, Takácsy Márton, az kőműesek fizetését az becsülletes tanács igazította el vellek. KvSzám 23/X. 244–246.

Közép-kapu

1602 [április 17.] Eodem Diózei Istvánnak, hogy az Közép kapuba rakott az falon, és az kapu felett való órához két követ faragott, attam bíró uram hagyásából f 1 d 60. KvSzám 9/XXX. 29. 1602.

1617 [június 22.] Eodem die az táblára való pántoknak, sarkaknak és reteszeknek ónat vöttem Stenczel János uramtól heted fél fontot, fontját kilenc pénzen, az kövek kapcsolásinak beöntésére fr – d 58, az konyha ablakköve faragásától, felcsinálásától és egyéb foldozástól, valókolástól az kőművesnek három napszámra f – d 75. KvSzám 14a/XVII. 157–159.

1621 5 die Aprilis Őkegyelmek tanácsul Tonaj János uramra bízván az Közép kapunak megpadimontomoztatását az kőműveseknek, kik dolgoztanak, így fizettem: Viczey András kőművesnek 1 napszámot f – d 25, Vig Györgynek 1 napra f – d 25, Hajdú Istvánnak 1 napra f – d 25, Ádámosi Istvánnak 1 napra f – d 25, Diózei István inassának 1 napra f – d 16. Adatott Tonaj János uram nekik egy derce kenyeret d 8, húst libr. 8 d 12, tt f – d 20, két ejtel borra f – d 20. KvSzám 15b/IX. 237–239.

1621 6 Aprilis Mégis az kapun dolgozván az kőművesek, fizettem nekik napszámot: Vég Györgynek 1 napra f – d 25, Viczej Andrásnak 1 napra f – d 25, Ádámosi Istvánnak 1 napra f – d 25, ifjú Kőmies Bálintnak 1 napra f – d 25, Kádár Andrástól vitetett Tonaj János uram nekik két ejtel bort tt, f – d 20, Viczej Tamástól vitetett el Tonaj uram egy közép gerendafát az gem oszlopának, melynek megcsinálásától és hogy az tornácott körül megdeszkázta attam Áczi Györgynek d 25. Ment az tornác deszkázására fűrészesdeszka № 15, városé. Az cigánok csináltak lécszeget hozzá № 120 f – d –. KvSzám 15b/IX. 237–239.

1621 7. Aprilis Mégis Közép kapun dolgozván kőművesek attam Viczey Andrásnak 1 napra f – d 25, Ádámosi Istvánnak 1 napra f – d 25, Veg Györgynek 1 napra f – d 25, Tonaj János uram hozatot nekik Kádár Andrástól két ejtel bort, tt f – d 20. KvSzám 15b/IX. 237–239.

1631 Die 25 Septembris Az Közép kapuban az mely kőművesek dolgoztak harmad napján is: Ágoston György egy nap legény számba f – d 28, Nagi Ferenc egy nap legény számba f – d 28, Monos János inassa egy nap f – d 20, Komwes Bálint inassa egy nap f – d 20. KvSzám 18b/IX. 55.

1642 22 Junii Az Közép kapu felvonó hídgyát új fákkal és vasakkal meg akarván éppíteni, vöttem hozzá két szál fát f – d 70, négy öreg fát Híd kapu elől hozattak, városét, Áczi Mihálynak hatod magával faragván egy nap rajta, attam nekik more solito mind együtt egy-egy napszámra, tt f 1 d 50. KvSzám 23/X. 242.

1642 Die 25 Junii Az Közép kapuban, az padimentom parlag köveknek berakásában munkálkottanak három kőművesek: Pálfi Bálint, Váradi István és Varga Illyés, napszámra attam d 32, tt d 96. KvSzám 23/X. 242.

1642 Die 26 Junii Munkálkottanak 4, úgymint Pálfi Bálint, Váradi István, Varga Illyés és Szabó Bálint, attam napszámra d 32, tt f 1 d 28. KvSzám 23/X. 242.

1642 Die 27 Junii Esmét mind négyen ott munkálkottanak, tt f 1 d 28. KvSzám 23/X. 242.

1642 Die 28 Junii Csináltak az padimentomozásnak mind az kétt végére egy-egy tölgyfa gerendát, mely 2 szál gerendát vöttem Brassaj Györgytől 1 pro d 65, f 1 d 30. KvSzám 23/X. 242.

1656 [november 23.] Eodem Az kőművesek Közép kapun az darabantok házán munkálkodván attam nekik: Szilágyi Mátyás per diem attam neki d 38, Végh István per diem attam neki f – d 38, Szabó Bálint egy nap, attam f – d 38, Ádámosi István szolgája két nap, napjára attam huszonnyolc pénzt, teszen ötvenhat pénzt f – d 56, Czillagh Mihálynak egy napra harmincyolc f – d 38 [...] KvSzám 29/V. 183.

1657 29 Junii Kis András az kőműves dolgozott Közép kapuban az grádiacsnál, attam tt fr – d 38. Ittem Keoműves Bálint e szerént dolgozott fr – d 38. KvSzám 29/XII. 128.

Torony

1610 9 Junii Az toronyban az fokházat kesztek volt meghásni, foldoztattam megh két kőműves leghénnyel, attam nekik fl – d 16. KvSzám 12b/VII. 140. 1610

1612 24 [szeptember 24] Eodem az fogház toronnak az ajtaját raktak be, minthogy igen meghomladozott vala, egy kőmies legény és egy inas attam nekik, f – d 41

1616 Die Prima Novembris Csináltattam meg az toronban az ássást az tömlöcben, mellyet ástot megh Valkay Bálint, attam az kőmiesnek munájába, Ziláji Mátyásnak, f – d 24. KvSzám 14a/IV. 143. 1616

1623 Die 13 Martii: Attam két sing vasra d 12, hogy az toronynak az falat az mellyen az víz kifollyon rostélt csináltattak, bíró uram akarattjából Kőmies Lőrinc csinált egy követ hozzá és az rostélt abban csinálta, fizettem neki maga munkájától és kőért, az vas rostéltól is maga fizet Kőműves Lőrinc, hogy megh csinálták együtt, f – d 50. KvSzám 16/III. 165.

1629 Die 2 Julii Az torony ajtaja mellyéket csináltattam be egy kőmiessele, attam annak munkájért, tt fr – d 35. KvSzám 18a/II.

1630 [augusztus 5] Eodem die Viczei András, Molnos János harmadmagokkal dolgoztak az torony falán, az mellet az foglyok kitörtek volt, annak az berakásán egy nap f 1 d –. Gyertytát attam, hogy az tömlöc sötét volt, az megh el végeztek f – d 5. KvSzám 18b/I. 253.

1630 Die 6 Augusti Az toronban az süttő ház felől, az kőfalon fellül csináltattunk egy darab falt, az hol az foglyok gyakorta kiszálattak, az állás szegelni attam lécszeget nro 200 f – d 20. Az kőművesek voltak ezek: az Diószegi kisebbik fia, az Veres Mihály két inassa és az Horuát Bálint inassa voltak egy nap f – d 96. KvSzám 18b/I. 254.

1630 Die 26 Augusti Az Hid kapu mellett, alól az Takácsok tornya felől az kőművesekkel Ágoston Györggyel és Nagi Ferenccele, az hol az falnak bontakozásába volt, dolgoztak rajta egy nap f – d 76. KvSzám 18b/I. 256.

1653 12 Septembrisbris Csináltatta becsületes tanács az piaci toronynál az[...] ahol az menkö beüttette Tsillag Mihállyal kőművessel, rendeltek ökegyelmek minden napra [...]. KvSzám 27/XIV. 233.

Szabók tornya

1629 Die 26 Novembris Ex comissione amplissimi senatus Molnos Jánosnak és Diószeghj Istvánnak az mostan épített toronnak oldalán felcsináltatott címer faragásától attunk hat forintot, id est, fr 6 d –. KvSzám 18a/II.

Anno 1629 Az kőmieseknek nevei így következenek, az kik az tornyon dolgoztak: 1629 Secundo Maii Vicej András 1 inassal pro d 62, Molnos Mihály ő maga pro d 38, Diózegei István uram fia pro d 24, Vicej András egy inassa pro d 52, Diózegei István uramék egy inassa pro d 24, Ziláji Márton ő maga pro d 38, Bartoss András ő maga pro d 38

1629 tertia Maii Vicej András 2 inassal pro d 86, Molnos Mihály ő maga pro d 38, Diózegei kisebbik fia pro d 24, Diózegei inassa pro d 24, Ziláji Márton ő maga pro d 38

1629 4 die Maii Vicej András 2 inassal pro d 85, Molnos Mihály ő maga pro d 38, Diózegei ifjabbik fia pro d 24, Ziláji Márton ő maga d 38, Veress Mihály inassa pro d 24, Ádámosi István inassa pro d 24

1629 Die 5 Maii Vicej András 1 inassal pro d 62, Molnos Mihály ő maga pro d 38, Ziláji Márton ő maga pro d 38, Veress Mihály inassa pro d 24, Ádámosi inassa pro d 24

1629 Die 9 Maii Vycej Andrásnak 2 inassa pro d 86, Molnos Mihály ő maga pro d 38, Diózegei kisebbik fia pro d 24

1629 Die 10 Maii Vicej András két inassa pro d 86, Molnos Mihály ő maga pro d 38, Diózegei kisebbik fia pro d 24

1629 Die 11 Maii Vicej András 2 inassal pro d 86, Molnos Mihály ő maga pro d 38, Diószegi Mihály ő maga pro d 24, Ziláji Márton ő maga d 38

1629 Die 14 Maii Bartos András maga pro d 38, Veress Mihály inassa d 24

1629 Die 17 Maii Szarka Tamás ő maga pro d 38, Zilági Márton maga pro d 38
 1629 Die 31 Maii Az öreg Horvált Bálintnak 2 inassa pro d 48, az ifjú Horvált Bálint 2 inassa pro d 48, Veress Mihály inassi voltak pro d 72. KvSzám 18a/II. 605–606.
 1629 5 septembris Az kőmieseknek nevei, az kik dolgoztanak az tornyon: Szarka Tamás ő maga egy nap d 38, Zilági Mátyásnak egy inassa d 24
 1629 6 7bris Ugyan Szarka Tamás másodnap ő maga d 38, Szilági Mátyásnak is egy inassa d 24
 1629 7 7bris Szilági Mátyás ő maga d 38, Diózei István fia Péter d 38. KvSzám 18a/II. 607.
 1629 [május] Az Szabók Tornyának [...] Item kőmieseknek és fővény, mész, kő és téglá hordóknak s apró mieseknek fizetésekre, item az két gondviselő uraimnak való gazdálkodásra költ f 183 d 83½. KvSzám 18a/II. 639.
 Anno Dni 1629 Die 21 Aprilis Az mely kőművesek az kőfaragáson voltak az Toronyhoz, attam napszámott bíró uram hagyásából
 Die 21 Aprilis Első Vicej Andrásnak egy napra attam d 38, Molnos Mihálynak attam d 28, Nagi Ferencnek attam d 28
 Die 23 Aprilis Witzei Andrásnak attam f – d 28, Nagi Ferencnek attam f – d 28. KvSzám 18a/IV. 335.
 Anno Dni 1629 die 8 Junii Az kőműveseknek az kiknek én fizettem ezek:
 Die Juny Az öregh Keoműes Bálint fia fél nap, tt d 12, Veress Mihály inassi hárman fél nap, mint hogy esőnek d 36, ifjú Horuált Bálint inassi ketten fél nap, tt d 24
 Die 6 Juny Veres Mihály volt maga az torony épületen egy nap attam d 38, item Kőműes Bálint szolgája is egy nap, tt d 24
 Die 7 Junii Zarka Tamás volt egy nap az torony épületen, tt d 38, Eodem Horvált Bálint egy inassával attam d 63, Eodem Vitzej András egy inassával attam d 28, az inassának d 25, tt együtt d 63, Item Almásj István egy inassával együtt voltak az toronymnál művelni, egy napra attam d 63
 Die 9 Junii Vitzei András, Almási István egy inassával együtt attam az Szabók tornyánál való művelésekért, magoknak d 38, az inasnak d 24, tt f 1 d –. KvSzám 18a/IV. 336.
 1629 [június 13.] Eodem Item Diózei Péter az címerkövet tötték fel, erős Záyú Jánossal együtt, attam nekik f – d 76. KvSzám 18a/IV. 336.
 1629 Die 19 Junii Bartos András dolgozott két nap az bástyán, az gerendák végétt is be rakta, attam egy napra d 38, az kétt nap szám, tt f – d 70. KvSzám 18a/IV. 336.

Monostor kapu

1606 29. Die Martii Egy kőmies Monostor uca kapuban foldozott, attam bíró uram hagyásából f – d 50. KvSzám 12a/III. 108.
 1616 12 Aprilis Hogy az Monostor ucza város kapuját megerősíték, vöttem meszet f 2 – d 75, az állás kötözni hat szál istrángot f d 18, hársfa f – d 20, lécszeg f d 24. Kerekes Pál uram adott az kőmieseknek borra való pénzt, melyért attam ökegyelmének f – d 16. 14 deszkát vettek a piacon, magamis hozattam bort az kőmieseknek f – d 18, munkájokban bíró uram hagyásából attam f 1 d –. KvSzám 14a/V. 163.
 1617 4 Octobris Csináltattam megh az Monostor ucza kaput, ugyan Aacz Mihály negyed magával napestigh dolgozott rajta, fizettem négy ácsnak egy napra f 1 d –. Zilági Mihály az kőműves egy napot dolgozott, az válukat rakta be és az kapu között az padimentomot forgattattam megh velle, fizettem egy napra neki fr – d 25, vöttem az kapuhoz tizenött vasat Farkas Jakabtól, egyet nyolc pénzen, facit f 1 d 20, az felvonó kapu gerendáira háromra, csináltattam hat vasból karikákat és azokhoz való szegeket, fizettem tölle f – d 16, az cigányokkal csináltattam hat vasból szaruszegeket is, singhszegeket, szénre attam nekik tíz pénzt, fr – d 10. KvSzám 14a/XVII. 161. 1617

1617 5 Octobris Ugyan Monostor kapun művelt Zilági Mátyás déligh, délután Közep kapun az padimontom köveket forgata estigh, fizettem egy napra neki d 25, fr – d 25. KvSzám 14a/XVII. 161.

1621 6 Decembris Bíró uram hagyásából padimontomosztattam az Monostor ucza kapu között: Zilági Mátyásnak attam 1 napra f – d 16, Szemes Mihálynak 1 napra f – d 16, Viczei Andrásnak 1 nap f – d 16, Vig Györgynek 1 nap f – d 16, Keomies Istvánnak 1 nap f – d 16. KvSzám 15b/X. 41.

1621 7. Decembris Ezen öt kőmies padimontomozván, attam nekik mely teszen együt f – d 80. KvSzám 15b/X. 41.

1621 8 Decembris Attam esmét ezen kőmieseknek, hogy padimontomoztak, tt f – d 80 KvSzám 15b/X. 41.

1629 Die 11 Maii Padimontomoztak Monostor kapuban Pálfi Bálint, Forgác Márton, attam Pálfi Bálintnak huszonöt pénzt, id est fr – d 25, Forgác Mártonnak attam húsz pénzt, id est fr d 20, voltak mellettek négy napszamosok, attam azoknak egy-egy napra tizenhat pénzt, mely teszen, in summa f – d 64. KvSzám 18a/II. 570.

1629 Die 12 Maii Ugyan az Monostor kapuba padimontomozott Pálfi Bálint Forgác Mártonnal, attam Pálfi Bálintnak huszonöt pénzt, tt fr – d 25, Forgác Mártonnak húsz pénzt, tt fr – d 20, voltak esmét mellettek három apró miesek, attam azoknak, tt fr – d 48. KvSzám 18a/II. 570.

1629 Die 14 Maii Ugyan ezen Pálfi Bálint és Forgác Mártonnal együtt Monostor kapuban padimontomoztak, attam Pálfi Bálintnak huszonöt pénzt, tt fr – d 25, Forgác Mártonnak húsz pénzt, tt fr – d 20, voltak két apró miesek is mellettek, attam azoknak harminckét pénzt, id est, tt fr – d 32. Ételt is attam ketten nekik mind az három napra, mind ebédre, flöstkömre, mivel hogy nagy köveket emelgettek, melynek az ára teszen, tt fr – d 60. KvSzám 18a/II. 570.

1630 [június 3.] Eodem die Keomies Lőrinc, Molnos János két inasokkal egygyütt az falnak fundamentomat raktak az Monostor kapuban, elsőben egy napra f 1 d 24, atta ezeknek bíró uram pro bort cup. 1 pro d 10. KvSzám 18b/I. 250.

1650 Die 10 Junii Ex comissione amplissimi senatus Adtanak adószedő uraimék Monostor kapu előtt való Híd csináló kőmiesek munkájokért 6 forintott, f 6 d –. KvSzám 26/VI. 333.

Anno 1648 Die 22 Novembris Monostor kapu előtti kőhid, az kőmiesekkel való alkuvása az kőhid meghcsinálása felől az becsületes tanácsnak ötven forint, f 50 d –. KvSzám 26/VI. 335.

1657 29 Octobris Nagy Márton kőműves dolgozott Monostor kapuban Hetes Miklós házán egy nap, tt fr – d 38. KvSzám 29/XII.136.

1657 [október 29] Eodem bíró uram parancsolatjából csináltak az Óvári kisajtónál való utat, Keomüves György és Viczei Keomüves István, gazdálkottam nekik flestekemre, ebédre, vacsorára, fizettem nekik, tt fr 1 d –. KvSzám 29/XII. 136.

Kőbánya és egyéb beszerzések

1626 [október] Küldi bíró uram Keomies Jánost Diósra épületre való fákat szerzeni f – d 14. KvSzám 17b/III. 216.

1629 Die 17 Maji Forgác Márton az kapukhoz való padimontom köveket hanyatta pokolba, attam neki, tt fr – d 20. KvSzám 18a/II. 571.

1629 Die 14 Februarii Molnos Jánosnak adattanak valami kövekért ökegyelmek tanácsul négy forintott, kiről commissio extál, tt f 4 d –. KvSzám 18a/IV. 351.

1629 Die 12 Aprilis Pálfi Keomües Bálintnak, hogy az kőbányában követ szegett, adatott bíró uram minden napra huszonöt pénzt, attam 8 napra, tt f 2 d –. KvSzám 18a/IV. 353.

1657 Die 18 Septembris Bíró uram ökegyelme, Váradi Miklós uram akaratjából küld az fenesi határon levő kőbányában egy néhány faragott darab kőért, mely köveket az ecclesia számára faraktak volt az Farkas ucza toronyhoz. Mostan penigh elmúlhatatlan szükségem lévén

őkegyelmeknek olyan faragot köre, az Híd kapu kőhidgyának az kőlábai alá. Mivel ezen meghomladozott volt, városi szekeres emberekkel akarván hozatni, az gyalui udvarbíró meghértven reájok küldött, és mind magokat ökröstől szekerestől Monostorra be hajtotta, bírák uraimék őkegyelmek, felküldvén Gyaluban udvarbíró uramhoz ez dologh felől Thorday István uramat és Soproni Ádám uramat, az útra [...]. KvSzám 29/X. 222.

1657 Die 10 Julii Az külső Magyar uczaik voltak az szálás erdőre fájért az Szabók tornyához [...] KvSzám 29/X. 237.

1657 [július 10.] Eodem die Kis András volt az kőbányában egy nap munkálkodni, mikor követ mentek volna az hóstáti embereknek, akkor ő is oda volt vellek, bíró uram hagyásából fizettem neki f – d 38. KvSzám 29/X. 246.

Fazekas

1600 18 Februarii az vendégfogadó háznál foldoztattam megh két kemencét Fazekas Amb-russal, adott új kályhát, az csinálásával öszve attam neki f – d 67. Az kemencében való vasat Ádám Jánostól vöttem f – d 12, az cigánnak az csinálásától attam f – d 6. KvSzám 9/I. 23.

1601 Die 20 Martii Hogy az kemence az fejedelem szállásán leromlott volt az lőrésbe mielt Fazakas János bíró uram akarattyából rend szerént, az Eötvös András házában csinált egy kemencét vagyon rajta ₰ 75 mázos kályha 1 pro d 5, teszen f 3 d 90, csinálásától attam f 2 d 50, az másik házban való kemencén vagyon 29 fejer mázas kályha 1 pro d 12, f 3 d 48. KvSzám 9/XVI. 30.

1601 [március 20.] Fazakas Boldizsár csinált bíró uram akarattyából az secretárius házában való kemencébe 16 kályhát 1 pro d 5, f d 80, csinálásától adtam f 2 d –. Az toronban foldoztanak kemencét, attam f d 20. KvSzám 9/XVI. 30.

1601/2 [januar25.] Eodem az Zok Peter házához mikor az szegényeket rendelék őkegyelmek tanácsul Czizár Ferencre bízzák az gondviselést, csináltak az szobába egy kemencét kis Fazakas János adott 114 kályhát hozzája, 1 pro d 2½, fl 2 d 85, az csinálásától és az ablakot is hogy berakták, attam f 1 d 50. KvSzám 9/XXVIII. 26.

1601/2 Fazakas Boldizsár csinált egy kemencét az alsó tanács házban, kályhát adott hozzá, adtam munkájokért és az kályháért f 8 d –. KvSzám 9/XXVIII. 129.

1601/2 [január 24] Eodem az vendégfogadó háznál az kis szobában István csináltatott egy kemencét, attam az csinálásától f – d 80, 20 kályhát az fazakas hozzá d 40. KvSzám 9/XXVIII. 26.

1602 19 Octobris Az alsó tanácsházbeli kemencének csináltattam 2 emberrel, agyagot attam f – d 24, polyvát hozattam egy emberrel f – d 6, az 3 kemencéhez való 3 szekér agyagtól attam f – d 48. 24 Octobris Adtam egy napszámosnak ki az fazakasok körül téglát, agyaghat hordott f – d 12. 28 Octobris Vöttem nyíredéket az kemencéhez f – d 22. KvSzám 9/XXX. 107.

1603 10 Januarii Egy fazakat vöttem, kibem [olajos káposztát] elvittek négy pénzen, tt f d 4. KvSzám 11/I. 28.

1603 11 Martii Fazakas Jánosnétől vöttem az Basta uram konyhájára föld fazakakat, huszonkét pénzen, tt f – d 22. KvSzám 11/I. 94.

1603 7 Julii Eodem Fazakas Boldizsártól vöttem öt mázos korsót, egyiket hat pénzen, teszen az árra f – d 30. Kikben aquavitat tölttettem az merzaknak. KvSzám 11/I. 135.

1603 Eodem Kis Gáspártól vöttem kilenc font faolajat, kit az merzaknak küldöttek ajándékba, fontját vöttem ötven pénzen. Ennek egyik korsójával város szükségére költöttük el, teszen az árra mind együtt négy f^o ötven f 4 d 50. Eodem vöttem hat mázos korsókat hozzá, egyiket öt pénzen, teszen harminc pénzt f – d 30. KvSzám 11/I. 136.

1604 26 Februarii Az Basta uram szállására csináltattam Fazakas Boldizsárral kemencét, kályhát, tölle vöttem pro fl 8, az felrakatásától fizettem neki egy forintot fl 1 d 60. KvSzám 11/XVII.a. 133.

1604 17 Novembris Az feredő házhoz az férfiak házába csináltattam egy kemencét, vöttem hozzá száztizenkét kályhát négy-négy pénzen fl 4 d 48, az felrakásától Fazakas Ambrusnak attam százhátvanöt pénzt, tt fl 1 d 65. KvSzám XVII.a. 136.

1605 [november 17.] Eodem Az feredőházba csináltak Keomies János és Zilági Benedek boltos kemencét, fizettem tölle nekik bíró uram hagyásából, tt fl 4 d –. KvSzám XVII. a. 136.

1604 19 Novembris Az Híd kapuban az hetesek házában csináltattam két kemencét, az egyiknek vöttem kályhát Fazakas Ambrustól két forinton és tíz pénzen, tt fl 2 d 10. Az két kemence felrakásától fizettem Fazakas Andrásnak száznegyven pénzt fl 1 d 40. KvSzám XVII. a. 137.

1609 18 Novembris Fazakas Boldizsár és Fazakas Mihály csinálák az tanácsháznál az alsó házban az kemencét meg, új kályhát attak hozzá, az fogházban is az Óvárban is, az poroszlóknak két kemencét, egyiket újólág csináltak, attam negyven új kályhát hozzá pro fl 1 d 3, munkájokkal együtt teszen fl 2 d 78, attam fl 2 d 78. KvSzám 12b/IV. 169.

1607 1 Die Novembris Az Monostor kapunak bíró uram parancsolattyából, az kis őriző házban csináltattam egy kis kemencét fejr kályhával, hatvankét kályha rajta, három pénzen egyet, tizenhárom pénzéval az kályha pro d 3, tt fr 2 d –. Attam Fazakas Ambrusnak az meg csinálásától pro d –, tt fr – d 88 Vöttem az kemence szájának egy sing vasat pro d –, tt fr – d 16. Vagyon az városnak vasa.[!] KvSzám 12a/XVI. 80.

1607 Eodem az város házánál az hátulsó házban bíró uram hagyásából csináltattam egy új kemencét Fazakas Jánossal, melyben vagyon 85 új mázos kályha 1 pro f – d 5, paraszt kályha nro 8 1 pro f – d 3, kályhák is vadnak az benne elébbiek. Az csinálásától az fazakasnak attam, nyiredéket vöttem hozza f – d 10. KvSzám 13a/II. 139.

1613 19 Decembris Somliay Fazakas Mihály csinált az Monostor utcai hetesházban egy kemencét, kiért fizettek adósedő uraim f 3 d –. KvSzám 13a/XIV. 190.

1616 Die 10 July Vittek fazakat az konyhára pro f – d 28, vettem apró fazakakat vajnak valót f – d 24. [...] KvSzám 14a/IV. 86.

1616 Die 12 Januarii Az fokházban, az poroszló házában csináltattam és foldoztattam megh az kemencét, az Horuát Mihály szobájában Fazakas Mihályal attam f – d 25. KvSzám 14a/IV. 133.

1616 [november 15.] Eodem die Fazakas Mártonnak attam az toromban való kemence csinálástól és kályha adástól, melyre fizettem neki együtt f – d 65 KvSzám 14a/IV. 155.

1613 [szeptember 30.] Fazakas János csinált az Híd kapubeli hetesházba egy kemencét újólágh 61 parasztkályha 1 pro d 2, tt fl 1 d 22, az csinálása annak, tt f – d 80. KvSzám 14a/XIV. 50.

1617 30 Octobris Csináltattam megh alsó tanácsház kemencéjét, vöttem belől az kemencében tizenhat singhvasat, egyet hét-hét pénzen f 1 d 12, posztónyiredéket vöttem hozzá fr – d 8. Az fazakas adott két mázos kályhát fr d 10, Fazakas Mártonnak az csinálásától fizettem negyven pénzt fr – d 40, minthogy estigh dolgozot rajta. Az kemence és kémény tisztítástól attam f – d 32. KvSzám 14a/XVII. 162.

1617. [október 3.] Az Fazakas mesterek csináltak Zeller Ferencz házában két új kemencét, mellyben vagyon mázos kályha No 178, edgyet tudván pro d régi pénzre, teszen az kályha edgyütt f 7 d 12, ugyan az kemencékre csináltak paraszt kályhát No 61, edgyet tudván harmad fél pénzre, facit, f 1 d 52½, az csinálásokat, úgymint az felrakását tuttuk két forinton f 2 d –. KvSzám 14a/XVII. 166.

1617 22 Die Novembris Debreczeny Fazakas István foldoztta megh kívül belől az felső tanácsházbéli kemencét, munkájától attam fr – d 20. KvSzám 14a/XVIII. 137.

1621 30 Octobris Fazakas Istvánnak attam, hogy az Közép kapubeli hetesházban az kemencét megcsinálta f – d 80, adott hozzá paraszt kályhát 1 d 3 No 16 f – d 48. KvSzám 15b/IX. 243.

1621 [január 25.] Eodem die Fizettem Kantha avagy Fazekas Jánosnak az Toromban egy kemencének újonnan felrakásától, és kályhát adva hozzája f 1 d 23. KvSzám 15b/XI. 283.

1626 die 23 Novembris Ex comissione amplissimi senatus Zilahi Gyarmati Fazakas Jánosnak, hogy az szentpéteri scholában valami kemencét raktanak, fizettünk négy forintot és ötven pénzt f 4 d 50. KvSzám 17b/III. 236.

1626 die 23 Novembris Ex comissione amplissimi senatus az fazakas mesterek az Urunk őfelsége szállásán kemencét rakván fel, és ötvenhárom kályhákát is adván hozzája, egyebütt is az több kemencéket is meghfoldozván, attunk nekik négy forintot, id est, fr 4 d –. KvSzám 18a/II. 587.

1630 5 Aprilis Kanta Fazakas János adott az Őfelsége szükségére az három nap alatt mázos fazakakat, paraszt fazakakat és röstölöket, az mely teszen f 1 d 75. KvSzám 18b/I.

1630 [december 20.] Urunk Őnagysága konyhájára Fazikas Páltól és Fazikas Mártontól vittek paraszt örögh fazakat és mázosokat öröghet Nro 31 pro f – d 3, tt f – d 93. Urunk Őnagyságának Fazikas Mártontól vittek egy örögh mázas kancsót, egy mázas röstekős korsót, az melyből urunk ivott, az gazdák vittettek f – d 45. KvSzám 18b/III. 45.

1631 [február 28.] Eodem Die Fazekas Pál csinált az Toronban az poroszló házában egy kemencét újonnan, maga kályhájával, az melytől fizettem, tt f 1 d 15. KvSzám 18b/VI. 191.

1631 Die 26 Octobris Kalochj Fazekas Györggyel csináltattam az Monostor kapuban, az darabantházban egy új kemencét tűzhelyestől, adott hozzá 6 új kályhát, együtt fizettem neki f 1 d –. KvSzám 18b/VI. 195.

1631 Die 12 Maii Bíró uram és királybíró uram és az becsülletes tanács parancsollatjából vöttem Fazakas Mártontól az tótoknak fazakakat, öregh mázasokat négyet, egy öregh röstölöt mázost és két mázos tálat, attam ezekért f – d 50. KvSzám 18b/IX. 37.

1631 Die 3 Septembris Az Tanácsháznál való kemencéket mind felsőt, s mind alsót, az mi csináltatás volt rajta, csináltattuk penigh meg Simendj Fazakas Jánossal, az meghcsinálásától attam neki f – d 40. KvSzám 18b/IX. 52.

1638 Die 14 Septembris Fizettem Barnóchi András és Nagi Benedek fazakasoknak bizonyos város számára való munkálkodásokért két forintot hetvenöt pénzt f 5 d 75. KvSzám 21b/V. 212.

1641 Die 22 Novembris Monostor kapuban az darabantokházában az kemencét, Fazakas Benedek adott hozzá 26 paraszt kályhát d 3, az munkája fl 1 d 78. KvSzám 23/IX. 246–47.

1641 [november 22.] Eodem Közép kapuban is csinált a fazakas hasos egy kemencét, adott hozzá 33 d 3, f – d 99. KvSzám 23/IX. 246–47.

1641 Die 27 Novembris Kallos György az fazakas foldozta megh kemencét, az tanácsháznál való kemencét, attam f – d 35. KvSzám 23/IX. 248.

1641 Die 27 Novembris az Urunk Őnagysága szállásán bíró uram parancsolattjából csináltak céhül az fazakasok két új kemencét, vagyon rajta 75 kályha d 6, f 4 d 50, paraszt kályha vagyon 29 d 3, f – d 73, munkáiktól több foldozásokkal együtt, tt f 3 d –. Attam bíró uram parancsolattjából kemence festeni jó font miniumát d 37, f 3 d 30. Asztallas Péternek fizettem az kemencének meghfestésétől d 25 f 1 d 50. Szolga is megcsinálhatta volna [!] KvSzám 23/IX. 248.

1642 Febr. 26–28. Kallos Fazekas Györgytől vittek az Őnagysága konyhájára fazekakat pro f – d 24, Lantos Jánostól is ejteles, fél ejteles csuprokat, ugyan az konyhájára pro f – d 35, attam egy leszűrő szitát az konyhára, tt f – d 16. KvSzám 23/X. 6.

1649 Die 11 Septembris Bíró uram parancsollatjából az város konyhájában levő kemencéhez két singh vasat Unguárj Miklóstól, tt f – d 80, adott Gergelj Pál az kemencéhez százhárom kályhát, attam az kályhától és az munkájától Gergelj Pálnak, tt f 1 d 40, mivel mint tűzhelyistől újólagh rakta fel. KvSzám 26/V. 444.

1649 Die 30 Septembris Közép kapun darabontok házában levő kemencét, három kályhát adott, Szép Mihálynak munkájával együtt fizettek f – d 40. Monostor kapun levő kemencét is megcsináltattam [...] le volt omolva, Fazekas alias Fabián Istvánnak fizettek f – d 26. Feredő háznál csináltattottam meg egy kemencét Fazekas alias Czimbalmos Jánossal, új boltos kályhát

cseréppel együtt és öreg kürtőt is adott, munkájától fizettem f 1 d 25, kürtőért fizettem d 70, kályháért fizettem egyet három pénzen tudván f 1 d 26. KvSzám 26/V. 454.

1650 [november 22.] Eodem die Bíró uram és az becsületes tanács parancsolatjára attam az fazakas céhmestereknek, az kik az Önagysága bejövetelére, az Urunk konyhájára fazakakat attanak, T f 3 d 50. KvSzám 26/VI. 9.

1652 Die 16 Februarii Az fazakasok céh mesterének Kalos Györgynek fizettem az kemence csinálástól bíró uram parancsolatjára f – d 90. KvSzám 27/II. 245.

1652 Die 8 Februarii Ex comissione amplissimi senatus az fazakasoknak fizettem hét forintot, f 7 d –. KvSzám 27/II. 287.

1652 Die 19 Decembris Bíró uram parancsolatjára csináltattam az Monostor kapunál való hetesházba, az melyben Banyai István lakik, Szép Mihállal az fazakással egy kemencét, solvit f – d 40. KvSzám 28a/III. 73.

Anno Dominij 1655 die Prima Decembris Ex comissione amplissimi senatus az fazakas supplicatiójára comittáltak, id est f 11 d –. KvSzám 28b/I. 51.

1655 25 Septembris Eodem Attam Óuári Fazakas Pálnak ez felső házban kemencének csináltatásáért, tt f 4 d –, ugyan ahhoz az kemencéhez Cimbalmos János kályhát nro 16, egyet tudva ad d 6, tt f – d 96. KvSzám 28b/II. 165–166.

1655 [július 8.] Eodem Adott volt Óuári Fazakas Pál az lengyel követ szállására fazakat, melynek az árra teszen harmincnyolc pénzt f – d 38. KvSzám 28b/II. 199.

1654 12 Decembris Adott Fazakas Páll Sulljok úr konyhájára fazakakat pro f – d 50. KvSzám 28b/III. 139.

1655 [február 18.] Eodem fizettem az fazakasoknak az kik az palotán új és ó kemencét csináltak, kilenc forintot, id est, f 9 d –, az emberek penigh personaliter voltak ezek: Czimbalmos János, Fazakas Mihály és Fazakas Péter. KvSzám 28b/IV. 398.

1655 [február 19.] Eodem Vöttem Óuárj Fazakas Pál uramtól az Urunk konyhájára fazakakat, bíró uram parancsolatjából tizenegy forint árrat, id est, f 11 d –. KvSzám 28b/IV. 399.

1655 [február 20.] Eodem vöttem az fazakas céhhtől Urunk konyhájára tizenkét forint árat, f 12. KvSzám 28b/IV. 404.

Anno Domini 1656 die 15 Novembris Az foghánznál lévő kemencét csináltattam megh újólagh, adott az fazakas hozzája új kályhát, numero 12, fizettem munkájával edgyütt hetvenöt pénzt fr – d 75. KvSzám 29/V. 178.

Anno Domini 1656 die 15 Novembris az Híd kapunál lévő darabontok házában csináltattam egy kemencét, fizettem tőlle kályhával edgyütt az tűzhelly felrakásával, száztizenöt pénzt f 1 d 15. KvSzám 29/V. 178.

Anno 1656 Die 27 Decembris Érkezek Kozákországból, egy főkozák, követ az főhettmantól, az fazakastól hozattam főzőfazakakat, teszen f – d 25. KvSzám 29/X. 3.

1655 1 Februarii Viski Fazakas István csinált Közép kapuban az darabantházban egy kemencét, tt fr 3 d 50, ittem Vinczi Fazakas János csinált az tizedes házában az egy kemencét tölt, tt fr 4 d –. KvSzám 29/XII. 119.

Képirók

1606 28 Augusti Attam bíró uram hagyásából az képirónak Urunk Őfelsége címerén való írást tött fr 1 d. KvSzám 12a/V. 17.

1612 12 Decembris Az Urunk címere kiírásáért az Szén ucza kis ajtónáll az képirónak bíró uram hagyásából fizettem [...]. KvSzám 13a/IX. 19.

1617 [október 3. Zeller Ferenc házában] Item csináltak az menyezetnek új szobának fejéren tuttunk együtt, négy forintra f 4 d, az képiróval festékétől és íratástól, mindenestől, alkottunk megh velle hat forintban. f 6 d –. KvSzám 14a/XVII. 166. 1617.

1629 [szeptember 12.] Eodem die Ex commissione amplissimi senatus Képiró István deáknak, úgymint supplicánsnak attunk hat forintot, id est, fr 6 d –. KvSzám 18a/II. 583.

1637 Fizettem Képiró Jánosnak festékek árát négy forintot nyolcvan pénzt f 4 d 80, melyről commissiója extál. KvSzám 21b/II. 512.

1646 Die 23 Octobris Képiró Istvánnak fizettem munkájáért f 3 d –. KvSzám 24/XV. 601.

1653 10 Aprilis Vagyon commissiója Képiró Jánosnak az puskás tárgy ajándékaról, tesz f 3 d 45. KvSzám 27/XIII. 46.

Anno Dni 1655 die 10 Decembris Ex commissione amplissimi senatus Képiró István meghnyitván az Balk István házán való órának, committáltak őkegyelmek neki két forintot, id est f 2 d –. KvSzám 28b/I. 52.

Anno 1656 die 13. Nouembris Ex commissione amplissimi senatus bíró uram fizetvén az relatoriáért az Lázár uram deákinak négy forintot, az képirónak három forintot az felső és alsó tanásház írásától, teszen együtt hét forintot f 7 d –. KvSzám 29/V. 198.

VAS- ÉS FÉMIPAR

Csiszár – fegyverkovács

1601/2 [július 3.] Eodem Az újvári capitán fejevételekor attam Czizár Ferencnek, hogy az város törít megthisztította f – d 50. KvSzám 9/XXVIII. 57.

1606 11 Septembris Cziszár Istvánnak attam, hogy az város kardgyát meg tisztította, tt fr – d 32. KvSzám 12a/III. 52.

1609 19. Maii Váltottam ki az város fegyverét Cziszár Istvántól, hogy megtisztította f – d 25. KvSzám 12b/IV. 153.

1612 22 septembris Az zsoldos darabantok szükségére tisztítottak, csinálgattak megh az csiszárok valami hitván szablyákat, Czizár András egytet tisztított meg, pro d 20, Czizár Tamás tisztított, maroklattyát, keresztit csinálta, pro f – d 40, Czizár Péter két szablyát tisztított meg, maroklattyát csinálta, pro f – d 50, Cziszár András Almási egy új hüvelyet, pro f – d 50, Czizár János egy új hüvelyet csinált f – d 50, megh is tisztította, pro f – d 20, Cziszár Miklós egy óh hüvelyet csinált és kettőt tisztított, pro f – d 60, ezenkívül Czizár István adott egy új szablyát, pro f 1 d 40, Czizár András kolosvári új szablyát, f 1 d 40, Czizár János is egy új szablyát adott f 1 d 50. Recte latus fl 7 d 20. KvSzám 13a/XIV. 40.

1626 Die 3 Junii Tisztítottam meg az város törít Cziszár Jánossal, attam neki f – d 35. KvSzám 17b/III. 183.

1626 Die 17 Novembris Ex commissione amplissimi senatus Az csiszároknak az supplicatiójokba [...] öt kopja vas reszelésért attunk három forintot és negyven pénzt, f 3 d 40. KvSzám 17b/III. 236.

1629 [október 20.] Eodem attunk az Csiszár Mihály Portörő kezéhez két mázsa salétrumot, item huszonnyoltz font kénkövet. [...] KvSzám 18a/IV. 362.

Esztergályos, rézmíves, késcsináló

1615 25 Februarii Attam az esztergárosnak az tarackkokhoz való botok csinálásától fr – d 35. KvSzám 11/XIX.b. 21.

1606 17 Die Martii Az rézmíveseknél volt az városnak két főző vasfazeka, mellyet Zakács Mihály odavitt volt, attam az rézmíveseknek százhuszonöt pénzt pro d, tt f 1 d 25. KvSzám 12a/V. 42.

1609 7 Novembris Csináltattam megh az rézgyertyatartót, mellyet bírák uramék adtak vala fejevári útra, hogy eltörtek volt fl – d 6. KvSzám 12b/IV. 317.

1616 15 Junii Az tarackok agyaihoz, az hova szükség volt vöttem két vasat, tt f – d 20. Lakatos Ádámnak, hogy kalánokat csinált az lövő szerszámhoz, egy aprólék mielgetéssel együtt attam f – d 75. KvSzám 14a/V. 121.

1623 [március 8.] Eodem Az szabók házatól bírák uram akarattjából az lövő szerszámokat kivonatván, attam az korcsolásoknak az több legényekkel együtt f – d 18. KvSzám 16/III. 165.

1623 Die 10 Maii Az város 3 öreg tálából csináltattam 4 apróbbat, fizettem tölle f – d 87. KvSzám 16/III. 170.

1626 Die 4 Decembris Csináltattam négy ón tányért város ónjából, melyet az boltból adtak számvevő uraim olvat tányér és egy réghi fekete tálból, nyomott az ón libr. 5½, az fél fontja elapadt, négy fontjéért fizettem d 12, f – d 60. KvSzám 17b/III. 274.

1629 [június 8.] Eodem Ugyan az toronyban egy békónak az nyelvet csináltattam megh, attam tölle, tt f – d 10. KvSzám 18a/IV. 355.

1629 [október 20.] Eodem Kupás Andrásnak adattak ökegyelmek tanácsul egyetmás művelésért hat forintot tizenöt pénzt, az kiről commissio extál, tt fr 6 d 15 KvSzám 18a/IV. 362.

1630 Die 4 Decembris Ex comissione amplissimi senatus Patay Istvánnának és Zigiártó Mihálynának veszett el tálok, az mikor az fejedelem az országot meghvendégelte, az mellyekben volt ón libr: 5. Attunk nekik érette egy forintot és hatvanöt pénzt f 1 d 65

1630 Die 4 Decembris Ex comissione amplissimi senatus Illefalui János deák uramnak, Székeli Ferencnek, Kőmies Pálnának, Asztalos Gáspárnak és Szakácsi István deáknak veszett volt el ón tálok, az fejedelem önagsága hogy az országot meghvendégelte, az mellyekben volt mind együtt az libr. 14¾, fontját tudván pro d 33. Az árra, mellyet meghattunk, totus négy forintot és kilencvenkét pénzt, f 4 d 92. KvSzám 18b/I. 270.

1640 Die ultima. Junii Tanácsul ökegyelmek Vicej Gáspárnak réz csináltatásért deputáltak fl 3 d – Est. Perceptióba attak, commissio extál. KvSzám 23/VII. 368.

1642 Die 1 Maji Érkezék Fejérvárról Lőrinc Langh rézműves és üstgyártók harmadmagokkal, kik az Clastromhoz való toronyra való gombokat akarnak csinálni kegyelmes Urunk S C lévén nállok bíró Uram hagyásából gazdálkottam neki [...] KvSzám 23/XI. 85.

1652 Die 13 Decembris Ex comissione amplissimi senatus fizettem KésTsináló Mihálynak egy forintot nyolcvan pénzt, kiről commissióm extál, f 1 d 80. KvSzám 17/III. 85.

1657 Die 2. Julii Ex comissione amplissimi senatus adószedő uraimék attanak Verner Péter uramnak 24 szál kopjákért f – d 28, teszen f 6 d 72. KvSzám 29/X. 1657. 281.

Kannagyártó

1602 3 Octobris Csináltattam Üstgyártó Andrással öt főzni való vasfazekakat, attam érettek f 5 d –. KvSzám 9/XXX. 81.

1603 30 Julii Basta uramnak önagságának bíró uram küldött egyetmás élést, két pincetokot hoztak Kannagyártó Mihálytól, nyomtak negyvennégy fontot, ezekett töltette megh Kaudent István az ő maga borából, ejtel Nro: 20. KvSzám 11/I. 156. 1603.

1609 15 Januarii Mikoron bírák uraim új esztendő ajándékával Fejérvárra akarnának menni az város négy vasfazakait foldoztattam és ónoztattam meg, az **üstgyártónak** adtam tölle f 1 d –. KvSzám 12b/IV. 295.

1613 27 Julii Kannagyártó Márton csinált volt fejedelem számára ónpalackot [...] fl 6 d –. KvSzám 14a/XIV. 183.

1617 6 Die Januarii Város egyik kannájának az fedele leszakadt, hogy csináltatván Kannagyártó Ferenczel megh, attam munkájától fr – d 12. KvSzám 14a/XVIII. 139.

1617 1 Die Maii Az város pincetokjában levő ónpalackok híjával lévén, csináltattam kettőt újat helyére, Ombozy Pálnál veszett kettei oda, csinált Kannagyártó Ferenc két új palackot bíró uram hagyásából, vagon az két ónpalackban hét font, fontját f – d 29, tt fr 2 d 9, item csak egynek sem volt az kisebbik sutuja meghcsinálva, Kannagyártó Ferenc hatt apró felső sutut, egyet csinált, tt fr – d 42, item az pallackok megtörödeztek horpadoztak bűdösök lévén, mind ezekkel segített az palackoknak, attam fr – d 25. KvSzám 14a/XVIII. 139.

1623 Die 10 Septembris Item az pincetokban való palackoknak egyikéhez csináltattam egy sutut Kannagyártó Ferencsel, mellyért fizettem neki, úgy mint f – d 28. KvSzám 16/III. 180.

1629 Die 20 Novembris Az kannagyártó uraimnak adattanak ökegyelmek egy forintot, hogy az Muharan basa palackjait tisztították, az kitől commissio extál, id est f 5 d –. KvSzám 18a/V. 54.

1630 [december 19.] Eodem die Ex comissione amplissimi senatus Kannagyártó Ferenc csinált megh négy palackot, volt ön benne libr. 11¾ fontját tudván az f – d 65, fizettünk töle hét forintot és hatvanhárom pénzt, id est, f 6 d 60 est, f 13 d 69. KvSzám 18b/III. 135.

1629 Die 16 Augusti. Kannagyártó Jánossal csináltattam, foldoztattam az város kannáit és tálaít, attam töle f – d 90. KvSzám 18a/IV. 361.

1631 Die 28 Novembris Kannagyártó urammal csináltattam város számára egy öregh kannát, három ejteleset, az mely önkannába vagyon nyolc font ön, az melynek fontját tuttuk ötvenhét pénzre, fizettem ökiyelmének f 4 d 56. Az mely város önkannáját Szabó Pál elvesztette volt, az helyében csináltatuk, de annak uttánna azt is Szabó Pál hazahozva, hogy az ő fizetéséből fizettem volt megh az kannagyártónak az árrát, így azért az ő pénzét visszaattam neki. KvSzám 18b/IX. 77.

1632 Die 18 Martii Vöttem város számára Üstgyártó Simontól négy öszve járó üstöt, úttravalót. Nota miért nem írta megh az árrát. [!] KvSzám 19/IV. 64–65.

1632 Die 26 Martii Csináltattam Kannagyártó Ferencsel az kisebbik pincetokban levő palackokhoz sutukat és hogy az város kannáit, hogy meghfoldozták attam f – d 60. KvSzám 19/IV. 64–65.

1632 Die 18 Septembris Kannagyárthó Ferenc csinált az kisebbik pincetokban egy új palaszcott és egy új tányért és az város tálaít és kannáit és tálnyerít megcsinálta, attam az munkájától f 1 d 65. Hol vadnak ubi ó palacki? KvSzám 19/IV. 363.

1637 Die 15 Mensis Maii Kannagyártó Ferencsel foldoztattam tálakot, tálnérokat, az palackokhoz csináltattam sutut egy néhányat, fizettem neki f 2 d –. KvSzám 21b/III. 268.

1638 Die 6 Septembris Az város kannáit, palackjait egy néhány úttal meghfoldoztatván és sutukat is nekik csináltatván, fizettem töllök Kannagyártó Ferencnél számvetés szerént f 1 d –. KvSzám 21b/V. 157.

1640 Die ultima Augusti Kannagyártó uraiméknak Kegyelmes Urunknak műveléséért tanácsul ökegyelmek adattak egy summába fl 34 d 92 est, kiről commissio extál. Adószedő uraim perceptio hattak. KvSzám 23/VII. 369.

1642 [április 29] Eodem Kannagyártó Ferenc uramnak fizettem, hogy az város nyolcas pincetokjában való palackokhoz 2 sutut csinált, és az palackokat meghigazította és foldozta is némelyiket f – d 45. KvSzám 23/X. 238.

1646 Die 30 Maii Ökegyelmek tanácsul, Urunk Ónagysága számára vettetenek Kannagyártó Mártontól huszonhét font fejeér ónat, fontját pro f – d 40, teszen az árra adószedő uram meghfizetvén nekem számadásra be adtak. Commissio extat. KvSzám 24/XV. 218.

1646 Die 29 Septembris Az kondérokot foldoztattak megh Kannagyártó Mártonnal fizettem f – d 5. KvSzám 24/XV. 249.

1646 Die 11 Decembris Bíró uram parancsolatjára az város két tálat és egyéb ön tanyerát foldoztattam megh Kannagyártó Mártonnal, melytől fizettem neki f 6 d 65. KvSzám 24/XV. 599.

1649 Die 8 Octobris Ex comissione Amplissimi Sentus ez cédulát [...] ez esztendőben fizettünk kegyelmének Kannagyártó Mártonnak az ölloméért, melynek az árra teszen f 50 d –. KvSzám 26/V. 497.

1652 Die 9 Februarii Ex comissione amplissimi senatus Kannagyártó Ferencnek tizenöt forintot f 15 d –. KvSzám 27/II. 287.

Ötvösök

Újévi és egyéb ajándékok

1600 [június 12.] Eodem die Bíró uram és az tanács akaratjából az mely kalánt, ezüstöt Eörmeny Péternek csináltattam Eötwes Imrével, csinálástól fl 5. KvSzám 9/I. 54.

1601–1602. A minémű ajándékot vitt penig bíró uram Basta uramnak, Német János eligazították, adta: egy aranyas kupa, nyom m 3 p 9, esmét egy aranyas kupa városé, kit Zekelj Mihálynak attak, nyom m 2 p 4, egy aranyas kupa Kádár Mihályé nyom m 2 p 1, nem tudom ezt kinek atták ökegyelmek, Flistich Péter uram költött odajártából bíró urammal maga pénzét, kit én meghfordítottam neki f 2 d 3. KvSzám 9/XXVIII. 24.

1603 17 Januarii Bíró uram ides uraimmal együtt lévén, az mely kupákat ökegyelmek vásárlottak az új esztendő ajándékára és kiktől, így következik mit belőle attanak: Pegreczy Bálinttól vöttek egy mesterremeket kupát, mellyet Basta uramnak attanak új esztendőben, volt benne m 5 p 17, ennek giráját tuttak tizenolc forintra, tt f 96 d 29, másik egy öszsze járó kupa, ez is Pegreczi Bálintté, nyomott m 2 p 26½, ennek giráját tuttak tizenhat forintra f 40 d 72½, az harmadik kupa, egy virágos kupa városé, nyomott m 2 p 4, ennek gira [!], negyedik virágos kupa Jacobinus Jánosé, nyomott m 3 p 7½, ennek giráját 15 forintra intéztek, tt fl 47 d 25, ötödik virágos kupa Jacobinus Jánosé, nyomott m 3 p 1, ennek is giráját intéztek tizenöt forintra, tt fl 45 d 32, hatodik kupácska is Jacobinus Jánosé, nyomott m 7 p 13½, ennek is giráját tizenöt forintra intéztek f 19 d 32, az hetedik öszsze járó kupácska, ez is Jacobinus Jánosé, nyomott m 1 p 42, ennek is az giráját tizenöt forintra intézték.[...] KvSzám 11/I. 35–36.

1603 [július 18] Eodem Rezman tatárnak attanak ökegyelmek egy ezüstös szablát, ki István deáké volt, Kádár Mihály vött Deesj Istvántól szíjszerszámott hozzá, kész pénzt, szíjboglártt, csattokat, horgot és peczek helyezekett, volt ezüst benne huzonkét nehezék, fizettem érette f 7 d –. KvSzám 11/I. 149.

1603 [szeptember 16.] Eodem Egy merő ezüst botot vöttek bíró uram Balassj Bálinttól, mellyet attanak Stenczel [Jánosnak] ajándékon, fizettem érette 40 forintot, ennek az harminckét forintját bíró uram attá, én attam hozzá nyolc forintot, tt f 8 d –. KvSzám 11/I. 200.

1603 30 Septembris Fizettem bíró uram és tanácsbeli uraim akaratjából Veres Bálintnak az arany pohár csinálásától húsz forintot, tt f 20 d –. KvSzám 11/I. 200.

1605 22 Augusti Uruk öfelségének vittünk ajándékba egy aranyas kupát, mely teszen fl 80. KvSzám 11/XIX.b. 89.

1606 28 Aprilis Attam bíró uramnak az aranyas kupak árrába f 32 d –, ismét attam ökegyelmének ugyan ezen kupa árrában f 10 d 10, ismét attam ökegyelmének ugyan ezen kupa árrában f 20 d –, ismét ugyan ökegyelmének ezen kupa árrában f 38. KvSzám 12a/V. 6.

1607 7 Die Maii Bíró uram parancsolatjából az adószedő uraimtól Wiczey Máté, Bek János uramtól percipiáltam háromszáz forintot, mely háromszáz forintot Boncziday uram és Fenessy Márton mingyárust kezekhez vöttek, Gubernátor Uruk két arany lánczot vettek volt zálagban, mely aranyláncot evvel az háromszáz forintal váltottanak Bonczydai uramék bíró uram és király bíró uram vitte alá Fejérvárra az fejedelemnek. Ennekem is bíró uram elment Fejérvárra pro d tt, f 300 d –. KvSzám 54.12a/XVI.

Az 1607 Esztendőben Rákóczy Zsigmond fejedelemségében, az mely arany láncát az ötves mesterektől kiváltottunk, arra az szükségre kitől pénzt kértünk és cédulát attunk volt, nekik következik rend szerént afféle cédulomkát kitől váltottunk ki. 1608 Die 6 Julii Craýczár Andrásnak afféle cédulára defactáltunk fl 5, 31 Augusti Benneg Frölichnek fl 2 d –, 14 Septembris Tempe Jánosnak fl 13 d –, 5 Octobris Ebert Mártonnak fl 3 d –, 31 Octobris Eotwes Fenessy Mártonnak fl 8 d –, eodem Kálmándy Istvánnak fl 3 d 75, 2 Novembris Ovábely Zabó Mártonnak fl 5 d 75, 16 Novembris Zilahy Mihálynénak fl 5, 25 Novembris Eotwes Aztalos Miklósnek fl 4 d 75, 3 Decembris Somogy Ballos Istvánnak fl 1 d –, 5 Decembris Kálmándy Jánosnak fl 2 d –, Latus facit fl 54 d 25. KvSzám 12a/XXII. 29.

1608 6 Februarii Petki Jánosnak Cancellárius uramnak tanács és ides uraim akarattjokból attunk egy bokor aranyos kupát új esztendőben, mely aranyos kupát vöttünk volt Minerkj Ettues Mihálytól, mely nyomott két girát és tizenkét nehezéket, giráját tudván tizenkét forintra, tt f 38 d 25. KvSzám 12a/XVIII. 31.

1608 7 Februarii Szennej Pongrác uram öngagságának vittük meg az új esztendő ajándékát tanács és ides uraim akarattjokból: egy bokor virágos aranyos kupát, mellyet vöttünk Gellyén Imreh uramtól s nyomott m 1 p 23, giráját tudván tt f – d –. KvSzám 12a/XVIII. 34.

1608 [február 8.] Attak meg Fejérvárat Urunknak Rákóczi Zsigmondnak Öngagságának az új esztendő ajándékát, vöttünk volt úgy, mint Gellién uramtól egy mesterremek aranyos kupát, mely nyomott m 2 p 39, giráját tudván, tt fl –, attuk ezt az fellyül megirt kupát Öngagságának. KvSzám 12a/XVIII. 55.

1608 28. Februarii Attam Balásfi Bálintnak egy bokor ezüst kengyeleket, mely nyomott m 5 p 24, giráját tudván 16 forintra, 5 36, adattak velem érette tanácsul fl 90 d –, mely ezüst kengyelt tanácsi és ides uraim akarattjából attunk ajándékon Petki János Cancellárius uramnak, hogy az harmincadot Urunk Öngagságától öngagsága által megnyerhessük. KvSzám 12a/XVIII. 32.

1608 3 Martii Attunk Urunknak Öngagságának, az harmincad megadásáért egy aranyos virágos kupát, mely nyomott m 2 p 45, giráját tudván tizenhat forintra, mellyet vöttünk volt mostani bíró uramtól, tött az árra fl 46 d –. KvSzám 12a/XVIII. 59.

1608 27 Aprilis Az mely aranyos kupát Zeoreos Mátyás és Vicej Máté uram vöttek volt, die 29. Martii Stenczel János uramtól, mely nyomott m 5, giráját tudván 14 forintra, attam Stenczel János uramnak fr 70 d –, mely kupát bíró és királybíró uram attak Urunk Öngagságának Báthori Gábornak ajándékon. KvSzám 12a/XVIII. 85.

1609 18 Januarii Az új esztendő ajándékát adtuk megh Urunknak egy mester remek kupát, mellyet vöttünk Zéchi István uramtól, nyomott m 4 p 27, giráját atta per fl 17, tt 77 d 56, fl 77 d 56, Aszszonyunknak attunk egy udvari pohárt, mellyet vöttünk Eötues Filstich Péter uramtól, nyomott m 2 p 5½, giráját adta fl 16, tt fl 33 d 83, fl 33 d 83, Kákoni Istvánnak attunk egy fedeles udvari pohárt, mellyet vöttünk Bonczidai Gergely uramtól, nyomott m 1 p 16, giráját adta pro fl 13, tt fl 17 d 33, Cancelláriusnak attunk egy virágos aranyas kupát, mellyet vöttünk Cementes Filstich Péter uramtól, nyomott m 2 p 33, giráját adta per fl 16, tt fl 43 d –, Bethlen Gábornak attunk egy öszve járó aranyas kupát, mely nyomott m 2 p 20, vöttük ezt Kádár Mihály uramtól, giráját adta per fl 16 tt fl 38 d 66. KvSzám 12b/IV. 296–297.

[1609 január 18.] Eodem die Bíró uram tanácsával váltotta ki ajándékon Fenesi Mártontól Cancellárius uram szálagát, úgmint gyüreit, szablyáját, pallosát ötven forintigh, fizettem megh Fenesi Mártont és adtam fl 50 d –. KvSzám 12b/IV. 302.

1609 18 Januarii Parnóra Kendy Istvánnak küldöttek ökegyelmek tanácsul az menyegzei lakodalomra egy aranyas kupát, mellyet vettük Borbély Mártontól, nyomott az kupa m 2 p 10 pro fl 31 d –. KvSzám 12b/VII. 317.

1610 12. Februarii Bonczidaj Gergely uram adott egy mesterremek aranyos kupát, mely nyomott ött girát, giráját tizenkét forinton, mely kupát attanak ökegyelmek Urunk Öfelségének új esztendő ajándékaiban, teszen az árra f 85 d –. KvSzám 12b/VII. 407.

1610 14 Februarii Vöttek ökegyelmek Minerkj Eöttues Mihálytól egy sima fedeles, kívül aranyos lábos poharocskát, mely nyom m 1 p ½ p f 15 d –. KvSzám 12b/VII. 408.

1610 15. Februarii Bíró uram és tanács akarattjából vött Beuehalt János uram Crajczár Andrástól egy aranyos egybenjáró kupát m 2 p 21, giráját pro f 15, az árra, tt f 36 d 72, mely pohárt vetek ökegyelmek Imrefi uram öngagságának Vinczre új esztendőben. KvSzám 12b/VII. 407.

1610 5 Julii Urunk Öfelsége parancsolattjára adott bíró uram Imrefi János keze által Urunknak egy aranyas kupát, mellyet vöttem Krajczár Andrástól, melyben volt m 2 p 24, 1 pro fl 16, fl 40. KvSzám 12b/VII. 317.

1610 12 Aprilis Attak ökegyelmek tanácsul Imrefi uram öngagságának ajándékon egy egybenjáró aranyos kupát, norimbergi [nürnbergi] műet, mellyet vött Beuchelt János uram ta-

nács akarattjából Borbély Mártontól, mely kupa nyomott m 2 p 28 1 pro fr 17, tt fr 41 d 24. KvSzám 12b/VII. 418.

1610 31. Octobris Attak kegyelmek tanácsul Hidi György Urunk secretáriussának egy sahhilios [zaphiros] arany gyűrőt ajándékon, melyet Bonciday uram huszonöt forintért adott be, tt f 25 d –. KvSzám 12b/VII. 427.

1610 19 Novembris Eöttues Fenesi Márton uramnak egy aranyos egybenjáró kupa árrába, mellyet adot ökegyelme bíró uram által 5 Julii 1610 esztendőben Urunk Öfelsége szükségére, attunk negyvenegy forintot hatvannégy pénzt ex commisione senatus f 41 d 64. KvSzám 12b/VII. 529.

Anno 1612 Die 24 Januarii Új esztendő ajándéka: Urunknak Öfelségének attunk egy mesterremek kupát új esztendőben, mellyet adott be Eöttues Fenesi Márton, nyomott m 6 p 12, 1 m pro f 17, tt f – d –, Betlen Gábornak is egy aranyos kupát és egy botot hozzá, mellyet Szeoleosi Péter adott be, nyom m 2 p 22, 1 m pro f 16, tt f – d –, Báthori András urunknak is attunk egy bokor aranyas kupát magiel formájút Stenczel János uram atta be, nyom m 2 p 32, tt f – d –, Kamuti Farkas uramnak attunk egy bokor kupátt, nyom m 2 p 45, Bek János atta be, tt f – d –, Kákonj Istvánnak is attunk egy bokor kupát, nyom m 2 p 9, Bek János atta be, tt f – d –, Keresztesi Pálnak is egy aranyas egybenjáró kupátt, nyom m 1 p 40, Oetues Miklósne atta f – d –, Németi Gergelynek attunk egy fedeles virágos kupát, nyom m 1 p 24, Stenczel János atta f – d –, Veselényi Pálnak attunk egy kupácskát, nyom m 1 p 27, Eöttues András bíró uram atta, tt f – d –. KvSzám 13a/III. 38.

Anno 1612 29 Decembris Báthori Gábor fejedelem lévén Kamutj Farkashoz jöve ökegyelmek egész tanácsul az új esztendőbeli ajándékhoz készülve: Viczei Máthé uramtól hoztattak egy ezüst mesterremek kupát, mely megh aranyzatlan volt, arra attak ökegyelmek, hogy meg aranyazzák, aranyat nro 11, 11 fl 2, tt fl 22, nyomott m 40 20, 1 pro fl –, tt fl –, ezt kis karácson másodnapja Báthori Gábor fejedelemnek attak új esztendőben Kapussj Antaltól isméglen hoztak három rendbelitt, egy fedeles lábas olasz aranyas pohárt, nyomott m 2 p 28½, 1 pro fl 14 d 50 tt, –, attak ökegyelmek Kamuti Farkasnak. Item ugyan Kapusj Antaltól egy össze járó kupát, nyomott m 2 p 3½, 1 pro fl 14 d 50, tt fl – Kákonj Istvánnak atták ökegyelmek. Item méghis Kapussj Antal egy körtény szabású fedeles aranyas pohárt, nyomott m 1 p 12, 1 pro fl 14 d 50 tt fl – Veschelénj Pálnak attak ajándékban. Eötues Bartostól egy trébelyezett lábas fedeles udvari pohár szabásutt, nyomott m 1 p 21, 1 pro fl 14 d 50, tt fl 20 d 84, Kamuthy Balázsnak attak ökegyelmek. Az Kapusi Antal fellül meghnevezett három rendbeli pohára is teszen fl 85 50 d 27. KvSzám 13a/XIV. 7–8.

1612 Eötues Bartostól hoztattak ökegyelmek tanácsul egy udvari pohárocskát 3 nehezék híján egy girát, mellyet Ezerniczky uramnak attak ökegyelmek, rendelték érette ökegyelmek fl 12, id est, fl 12 d –. KvSzám 13a/XIV. 29.

Anno 1613 Elsőben 29 Decembris De exitus Az mely pohárokat Kapussy Antaltól, ki az új esztendő ajándékába el hoztattak volt ökegyelmek, annak az árrába maradt hátra fl 35 d 77. KvSzám 13a/XIV. 183.

1616 Következik Urunk öngagságának való új esztendő ajándékára való műveknek árra is, kittől mitt vöttünk következik rend szerént: Eppell Mihálytól egy mesterremek kupa, mellyet attanak ökegyelmek Urunknak, mely nyomott együtt m 4 p 33, tt f 93 d 75, meg fizettem. Aszonyunk Öngagsága számára való kupa, egy virágos aranyas kupa, mellyet bíró uram csináltatott volt meg, melynek egyik fele volt városé, az másik feléhez attak Eppeli Mihálynak egy gira ezüstöt, ezzel együtt nyom m 2 p 4 az kupához fedelet és virágokat csinálván meg készítvén, nyomott aranyazva: m 3 p 1, maga ezüstet hozzá adván p 9, tt az árra d 189, az arany teszen, mely reája ment f 8 d 60, az csinálassa teszen f 5, meg fizette a sáfár. Dész Istvánnak egy kupáért fizettem, mellyet attak ökegyelmek Bethlen Farkas uramnak mely fedeles kupa nyomott m 3 p 15, melynek giráját vöttek ökegyelmek f 17 d 80, tt fl 4 d 45. Ugyanakkoron aranyas kesseket Zoenszj Mihálytól no 6, ajándékban vittek Fejérvárra, tt f 1 d 20, bíró uram küldötte ajándékba. KvSzám 14a/IV. 199.

1617 16 Die Martii Az új esztendő ajándokot osztottak ökegyelmek ez szerént Fejérvárat: Urunknak Őnagyságának egy fedeles merőn aranyas mesterremmek kupát mutattak és attak ökegyelmek, vöttek Henzel Benedektől, nyommott négy girát kétt nehezéket, giráját fr 19 d –, fr 76 d 79, Azonyunk Őnagyságának egy virágos kupát, mely nyomott három girát öt nehezéket, giráját tizennyolc forinton, ezt Déssy István uram atta, ennek az árát két harmincados uraink Filstich Péter és Zéky István uramék attak megh, tt fr –, Cancellárius uraimnak vittünk vala egy fedeles aranyas pohárt, akkoron ott nem lévén, annakuttánna Szőlősy Péter, Palástos István uramék vittek megh neki gyűlésekor, nyommott kétt girát harminc nehezéket, giráját tizennyolcz forinton, ennek is az árát Filstich Péter, Széky István deák urammék attak megh árrát. Desy István u. tt, Bettlen Farkas uramnak is vittünk vala egy aranyas kupát, mely nyomott két girát tizenkét nehezéket, ezt is visszahoztuk, annak uttánna Szőlősy Péter, Pallástos István uramék attak megh az gyűlésen Betlen Farkas uramnak, ezt az aranyas kupát is Désy István uram atta, giráját tizennyolc forinton, ennek is az árrát harmincados uraim fizettek megh az többivel, tt fr – d –, KvSzám 14a/XVIII. 128.

1617 3 Februarii Ökegyelmek tanácsul hivatalosok lévén az Eöttves András uram leánya lakodalmának solimnitássára Nýreo Sámuel mikor magának házastársul vévén mutattak ökegyelmek in honorarium két öreg ezüst kalánt, kiket vöttem Minerker Mihálytól f 4 d 50. KvSzám 14a/XVIII. 221.

1617 14 Februarii. Az Angyalosi János ítélmester uram leánya menyegzeje lakodalmára ökegyelmek tanácsul hivatalosok lévén Teölczeres Tamástól küldöttek Meggyes falura ajándékban egy ezüst pohárt m 1 p 17, melyet vöttünk Eöttves Bartostól f 21 d 69½. KvSzám 14a/XVIII. 221.

1617 14. Die Maii Szöllősy Péter uram leánya menyekzeje bíró uram is ökegyelmének hagyásából, tanácsból muttata rám, három ezüst kalánt ajándokban tanács nevével vöttem Eppel Mihálytól tt fr 3 d –. KvSzám 14a/XVIII. 131.

1617 [szeptember 29.] Eodem. Die. Eppel Mihálytól vöttem három ezüst kallánt bíró uram és ökegyelmek tanács hagyásából, melyet muttatatak tanácsul az bodogh emlékezetű Máthé pap uram leánya menyekzejére, vette Nemmes János oda muttata az szószoló fel tt fr 3 d –. KvSzám 14a/XVIII. 134.

1621 30 Januarii Ex comissione amplistimorum dominorum senatorum Eppely Mihály uramtól vöttenek volt ökegyelmek Cancellárius számára új esztendő ajándékába, egy virágos aranyas kupát, melybe volt m 2 p 15, giráját adva ad f 19, az árra mind egygyüt teszen negyvenhárom forintot és kilenczvenöt pénzt [...] f 43 d 95. KvSzám 15b/XI. 302.

1621 Rosás István uramtól Eöttues Benedek uramtól ugyan bíró úr akarattjából egy bokor kupát, mely nyomott két girát, tizennégy nehezéket, ennek is giráját tudva ad fr 22, teszen ötven forintot és negyven pénzt, Eöttues Benedek fizette megh. Az Gubernátor uram lovász mesterének, csináltattak ökegyelmek ezüstből az korbácsára markolatot, mely tött mind egygyüt munkájával négy forintot, Eöttues Benedek maga fizetvén [...]. KvSzám 15b/XI. 301.

1622/23 Die 23 Januarii: Az becsületes tanács commissiójára fizettem Telegdi Lászlónak, az mely kupát számvevő uraim csináltattak azoknak munkájától és nyoltz nehezzék ezüstért f – d 15. KvSzám 16/III. 159.

1623 Bíró uram és királybíró uram és az becsületes tanács és az ides uraim akarattjából. Az minémű ajándékokkat Urunk őfelségének és Gubernátor Uram Őnagyságának, és őfelsége körül levő fő-fő uraknak rendszerént így következnek:

Die 25 Januarii Urunk Őfelsége Bányába lévén bíró uram és Szőlősy Péter uramék az új esztendő ajándékával felségét látogatták, Urunk Őfelségének attak egy virágos kupát, mely nyomott m 6 p 16, melynek giráját tudván pro f 25, tt f 158 d 33, melyet Henzler Benedek atta volt. Ittem Cancellárius uramnak, attak ökegyelmek egy lábas fedeles pohárt, melyhöz számvevő uraim attak volt ezüstöt és aranyat, nyomott m 2 p 3 f – d –. Ittem Mikó Ferenc uramnak attak ökegyelmek egy őszvejáró kupát Rosás István uramtól vöttek ökegyelmek, mely nyomott m 2 p 12, giráját tudván 25 forintra, tt f 56 d 25. KvSzám 16/III. 109.

1623 Die 31 Martii Bírák uraim tanácsul az ides uraim akarattjából külték ökegyelmek Désy István és Eppely Mihály uramékat Váradra, Urunkhoz Őfelségéhez az szamosfalvi vám dolga felől, vittek ökegyelmek Urunk Őfelségének ajándokban egy lóra való szerszámot mellyet vöttek ökegyelmek Désy István uramtól százhuszonöt forinton f 125 d –. Ittem Gubernátor urunknak új esztendő ajándékában vittek ökegyelmek egy mesterremek kupát, mellyet vöttek ökegyelmek Balásfy Bálint uramtól százhuszonkilenc forinton és öttven pénzen f – d –. KvSzám 16/III. 110.

1623 Die 13 Maii Bírák uraim ökegyelmek és ides uraim akarattjából az fejevári gyűlésben lévén ökegyelmek, attak ökegyelmek ajándékokatt Urunk Őfelségének és körülle való uraknak. Urunk Őfelségének attak ökegyelmek egy mesterremek kupát, mellyet vöttek ökegyelmek Boncziday Mihálytól, nyomott m 5 p 14, giráját pro f 28, tt f 148 d –. Gubernátor Uramnak Őnagyságának attak ökegyelmek egy öszejáró kupát, mely nyomott m 3 p 5, melyhez számvevő uraim attak ezüstöt és aranyat. Ittem Cancellarius uramnak attak ökegyelmek egy összvejáró kupát, mellyet Boncziday Gergelyné aszonyomtól vöttek, nyomott m 2 p 9, giráját pro f 28, teszen f 61 d 25. Ittem Mikó Ferenc uramnak attak ökegyelmek egy ezüstös szablyát, mellyet vöttek Boncziday Mihálytól negyven forinton f 40 d –. Latus f 320 d. KvSzám 16/III. 110.

1626 Die 28 Junii Ex comissione amplissimi senatus Ökegyelmek tanácsul Nagy Gergellyel egy négy ghirás ezüst kupát aranyztatván, attak munkájáért két forintot f 2 d. KvSzám 17/III. 228.

1626 [június 28.] Eodem die Ex comissione amplissimi senatus Eppely Mihály uramnak az commissióban megspecificált aranyas ezüst kupáiért defalcálodott huszonkilenc forint és huszonöt pénz f 25 d 25. KvSzám 17/III. 228.

1629 Die 21 Martii. Ex comissione amplissimi senatus Tanácsul ökegyelmek vettenek Zerenczi Péter uramtól egy mesterremek kupát új esztendő ajándékába, az Fejedelemszszonynak Őfelségének, melly kupa nyomott m 4 p 27 girájávall tudván huszonkilenc forintba, teszen az ára in summa százharminché forintat hetven pénzt fr 132 d 20. KvSzám 18a/II. 580.

1629 Die 27 Martii Ex comissione amplissimi senatus Tanácsul ökegyelmeknek vetettem Olaios Istvántól egy mesterremek kupát arannyast, melly nyomott m 5 p 17, mellyet attak ökegyelmek Aszszonyunknak Őfelségének új esztendő ajándékában, teszen az ára giráját tudván ad fr 28, száznegyvenkilenc forintot és nyolcvanhat pénzt fr 149 d 86. KvSzám 18a/II. 584.

1629 Die 4 Aprilis Ex comissione amplissimi senatus Tanácsul ökegyelmek vetetvén Eppeli Mihály uramtól három eszüst aranyas pohárokat, edgyik volt m: 1 p 27, az másik m 2 p 44, az harmadik m 2 p 10, mellyeket attak ökegyelmek új esztendő ajándékában, attak Gubernátor Uramnak Őnagyságának, az harmadikat pedigh attak Mikó Ferenc uramnak önagyságának, mind edgyüt teszen m 6 p 33 az árra [...] mind edgyüt teszen száznolcvan forintot, id est, fr 185 d –. KvSzám 18a/II. 585.

1629 Die 7 Maji Ex comissione amplissimi aenatus Tanácsul ökegyelmek vetetvén Kapusi Antaltól egy lábás fedeles aranyas pohárt, m 2 p 16½, mellyet attak ökegyelmek új esztendő ajándékában Mikó Ferenc uramnak önagyságának, attunk érette giráját tudván huszonnyolc forintra, úgymint hatvanöt forintot és hatvanöt pénzt, id est, fr 65 d 65. KvSzám 18a/II. 589.

1629 Die 29 Junii Eppel Mihály uramnak egy poharértt, mellett ajándékban attak ökegyelmek, adattanak adószedő uraimmal harminchat forintot, nyolcvan pénzt, melytől commissio extál, tt f 36 d 80. KvSzám 18a/IV. 358.

1629 Die 21 Augusti Tótházi Mihály két gira negyvenegy nehezékes ezüst kengyelt csinált és meg is aranyozta, aranyat adott hozzá pro f 4 d 50, együt, tt f 9 d 50. KvSzám 18a/IV. 361.

1631 [december 16.] Eodem Die Ex comissione amplissimi senatus Eppel Mihálnétól egy ezüst pohárt vetetvén az zász collaboratorért, mellyet Sükkösdinének attanak, melynek az ára teszen negyvenhatt forintot, nyomott m 1 p 37 f 46 d –, kiről commissio extál. KvSzám 18b/VI. 231.

Anno Domini 1637 Die 9 Januarii Ex commissione amplissimi senatus Tanácsal ökegyelmekkel vitőtven Fenesi Mihály uramtól Urunk Őnagysága számára egy ezüst kupát, mely [...] commissio szerint öt girátt hat nehezékest, giráját tudván p f 30, f 153 d 75. Item máss egy fedeles pohárt is, mely continentia négy girátt, nyolc nehezékeset, annak giráját tudván, pro f 32 d, f 133 d 33. KvSzám 21b/III. 295.

1637 Die 18 Martii Ex commissione amplissimi senatus tanácsul ökegyelmek vetetvén Minerke Mihály uramtól servitarius uramnak új esztendőre egy girás pohárt, mely teszen az árra juxta commissionem f 24 d –. KvSzám 21b/III. 299.

Die 9 Januarii 1637 Ex commissione amplissimi senatus Tanácsul ökegyelmek vötetvén Minerker Mihály uramtól két fedeles pohárokat, kit Urunk Őnagysága két fiainak új esztendőben attak, mely nyomtak egygyütt m 4 p 21, giráját tudván ad f 28, tt f 124 d 26. KvSzám 21b/III. 303.

1637 Die 4 Septembris Minarcher Mihálynak bizonyos ajándékában vásárlott ezüst marháknak árát háromszáztizenöt forinton ötvennyolc pénzért és $\frac{1}{2}$ f 315 d 58 $\frac{1}{2}$. KvSzám 21b/V. 209.

1637/38 Die 27 Septembris Fizettem Dési Jánosnak két ezüst pohár árát kilencvenkilenc forint nyolcvan pénzért f 99 d 80. KvSzám 21b/V. 209.

1637/38 [...] De mivelhogy Illyefalui István ötves céhmester lévén, új esztendő ajándékára adott ez item, bizonyos ezüst marhákat bíró és tanács hagyására m 10 p 8, mellyeket attak Urunknak, Aszonyunknak és Kornis Zsigmond úrnak, az árrok ára mind egygyütt f 284 d 80. Mostan azért ez administrálando f 188 d 78, abban hajtvván maradt fenn mégh fizetvén f 96 d 02. Melyről újabb commissiót adatott ökegyelmek [...] KvSzám 21b/V. 285.

Anno 1639 die ultima Martii Ex commissione amplissimi senatus Tanácsul ökegyelmek vetevén Michel Balk úrtól két ezüst fedeles pohárokat, aranyasokat, mellyeknek egyike nyomott m 2 p 4, ezt attak ökegyelmek Bethlen Ferenc úrnak új esztendő ajándékában, az másik nyomott m 1 p 28 $\frac{1}{2}$, ezt attak ajándékában Giulai Ferenc menyegzői lakodalmán Urunktól lévén hivatalosok ökegyelmek. Az két pohár mind egygyütt m 3 p 32 $\frac{1}{2}$, giráját vevén pro f 28, teszen az árrok az két pohárnak f 102 d 67, százkét forintot hatvanhét pénzt. Adószedő uraim meghfizetvén, ez cédulat számadásra adgyak be az sáfárnak, p. s. t. notar f 102 d 67. KvSzám 23/XI. 444–445.

Anno 1640 Die 4 Januarii Az becsületes tanács Brozer Istvántól vetetett volt pohárokat, mellyeknek az árra tött százhuszonhat forintot fl 126, mellyet adószedő uraim perceptióba attak, kiről extál [...] mellyet rectificenter uraim is in vigore hattak. KvSzám 23/VII. 367.

1640 Die 19 Februarii Ex commissione amplissimi senatus Mivel Hoszszú János urammal csináltattanak ökegyelmek tanácsul egy fedeles ezüst pohárhoz valami boketet, az fedelére teszen azbeli munkája d 75, adószedő uraim tudgyák adajában és ez cédulat számadásra adgyak be az sáfárnak p s t N. KvSzám 23/VII. 273.

1640 Die 28 Februarii Ex commissione amplissimi senatus Mivel tanácsul ökegyelmek hozattanak el Nýreo János egy kívöl belöl aranyas lábas fedeles; egy girás és tizenöt nehezékes ezüst pohárt, mellyet küldte Fogarasban kegyelmes Urunktól Őnagyságától lévén menyeghzei lakodalomra hivatalosok ajándékban, adószedő uraim ökegyelmek az árát, úgymint harminchat forintot hetvenöt pénzt, id est, f 36 d 75, és ez cédulat számadásra adgyák be az sáfárnak p s t N. KvSzám 23/VII. 274.

1641 die 7 Januarii Ex commissione amplissimi senatus tanácsul ökegyelmek vetetvén Verner Jánostól egy lábas fedeles aranyas pohárt, mellyet új esztendő ajándékában csináltanak, teszen az árra giráját tudvá ad f 29 és az pohárt nyomván m 1 p 42 ötvenkét forintot f 52 d 50, mellyet megh fizettünk. KvSzám 23/IX. 263.

1642 die 1 Januarii Ex commissione senatus mivel tanácsul ökegyelmek vetettek Illefalui István uramtól ökegyelmektől két lábas fedeles aranyas ezüst pohárokat, mellyek egyikét adtak ökegyelmek prefectus úrnak, az másikat Nagy Pál úrnak és nyomott az m 1 p 26 $\frac{1}{2}$, a másik m 1

p 40, az kettő együtt m 3 p 18½, giráját tudván ad f 28, teszen az árrok együtt kilencvenöt forintot tíz pénzt f 95 d 10. KvSzám 23/XI. 444.

1642 die 2 Januarii Ex commissione senatus tanácsul ökegyelmek vetetvén Kováczy Gáspár úrtól egy fedeles aranyas lábas pohárt, m 1 p 32 pro f 46 d 64, mellyet adtak Cassai István uramnak [...]. Adószedő uraim meghfizetnek, ez cédulát számadásra adgyák be az sáfárnak, p s t n, f 108 d 67. KvSzám 23/XI. 444.

1642 die 2 Maii Ex commissione amplissimi senatus mivel Guidofalui Sámuel procurátornak csinálván Vighkedvű Pál úr három arany gyűrűt 9 forintért, tanácsul ökegyelmek procurátori szolgálattjában tudták. Adószedő uraim azért Vighkedvű Pálnak meghfizetve az kilenc forintot, ez cédulát számadásra adgyák be az sáfárnak, P. S. t. n f 9 d –. KvSzám 23/XI. 445. 1642

Die Aprilis Anno preterito 1643 die 9 marty Tanácsul ökegyelmek vetettének Raditius Bálinttól egy mesterremek aranyos merő kupát város szükségére, mellyet ugyanakkor Fejérvárra vittek ökegyelmek akkori szükségre, mely nyom m 4 p 40, giráját tudván pro f 29, mely teszen egyött f 140 d 17. Adószedő uraim meghfizetvén nekem perceptióra tudták, commissio extat. KvSzám 24/XV. 506.

1646 Die 9 Maii Anno praeterito 1645 die 15 Decembris Mivel Kouáczy Gáspár, Szabó Gáspár uramék ökegyelmek oda el járván az táborba be Urunkhoz, kértenek ökegyelmek Chianádi Gáspár uramtól egy pegies aranyat, mellyet attak ajándékba ökegyelmek hopmester uramnak, mely teszen f 15 d 40. Adószedő uraim megh fizetvén, nekem perceptióra tudták, commissio extat. KvSzám 24/XV. 507.

1646 Die 23 Januarii Számvevő uraim ökegyelmek attak volt egy bokor kupát Beke Pálhoz reformáltatni, valami töredék ezüstöt is hozzá, affelett maga is adott hozzá ezüstöt, egy pohárnak is csinált lábat, erre az munkára az böcsületes tanács fizettet adószedő uraimmal f 14 d 43. KvSzám 24/XV. 251.

1646 Die 25 eiusdem Tanácsul ökegyelmek vetettek Illyefalui Istvántól két aranyas pohárokat, mellyeket iffjú Urunknak és iffjú Aszonyunknak új esztendő ajándékában attam, tött fl 7 d 50. KvSzám 24/XV. 251.

1646 Eodem die Ex comissione amplissi senatus Kegyelmes Urunk Őnagyságának, új esztendő ajándékában vetettek ökegyelmek tanácsul Flistich Ferenc uramtól egy mesterremek kupát, mely nyomott 5 girát, s 3 nehezéket, tött az árra százhetvenöt forintot harminckét pénzt ⅔, 175 d 32⅔. KvSzám 24/XV. 251.

Anno 1646 die 25 Januarii Új esztendő ajándokjában ökegyelmek egész tanácsul bíró uramtól ökegyelmétől vetetvén két pohárokat, mellyekben vagyon m 3 p 28. Egyiket Rákóczy Ferencnek, másikat praefectus uramnak adván, teszen az árrok f 100. KvSzám 24/XV. 273.

Anno 1646 die 20 Novembris Ex comissine amplissimi senatus Őkegyelmek vetetvén Brozer István uramtól egy fedeles lábas kevl belől merőn aranyas ezüst pohárt, három girást, az ára teszen f 84. KvSzám 24/XV. 273.

1646 Die 20 Aprilis Ad commissionem amplissimi senatus ez supplicansnak Képiró Jánosnak tanácsul rendeltenek ökegyelmek három kupáknak az láboknak meghfiztésétől f 2 d –, adószedő uraim meghfizetvén nekem perceptióra tudták, commissio extat. KvSzám 24/XV. 506.

1649 Die 8 Martii: Ex commissione amplissimi senatus vettenek ökegyelmek Kováczy Gáspár uramtól egy fedeles kupát, melynek az árra teszen f 41 d 90. KvSzám 26/V. 492.

1649 Die 8 Martii Ex Commissione amplissimi senatus vettenek ökegyelmek Seres János uramtól egy fedeles kupát, melynek az árra teszen f 58 d 90. KvSzám 26/V. 492.

1649 Die 19 Martii Ex commissione Amplissimi Senatusvöttének ökegyelmek Filstich Lőrincétől egy arannyas kupát, melynek az ára teszen f 104 d 88. KvSzám 26/V. 493.

1650 Die 25 Februarii Ex commissione Amplissimj Senatus Adtanak adószedő uraimék Illyefalui Cristófnak két ezüst kupa árában százhuszonkilenc forintot ötven pénzt f 129 d 50. KvSzám 26/VI. 331.

1652 6 Februarii: Az mely város voxalanték per. 3 ezüst tálakat Fejérvárigyh kiviszik adott az sáffár cipót Nro: 18 városét, pénz d 25. KvSzám 28a/VI. 4. 1652.

1653 Die 20. Ex commissione Amplissimi Senatus attam Illefalui Emrének egy lábos fedeles pohárért ötvenhárom forintot és hatvankét pénzt, melytől commissio extál f 53 d 62. KvSzám 27/XIV. 265.

1653 Die 31 Martii Ex commissione Amplissimi Senatus attam Huszár Péter úrnak egy három girás kupa árrába huszonkét forintot negyven pénzt, melytől commissio extál f 22 d 40. KvSzám 27/XIV. 266.

1653 Eodem die Ex commissione Amplissimi Senatus az Ecclesiából hozatván egy mesterremek új esztendőben ajándokba, melynek az ára teszen f 1 d 78. KvSzám 27/XIV. 266.

1653 Eodem die Ex commissione amplissimi senatus Attam Dálnoki Lőrinc úrnak aranyos kupáért negyvenhét forintot, és tizenhat pénzt, melytől commissio extál f 47 d 18. KvSzám 27/XIV. 267.

1653 Eodem Ex commissione Amplissimi Senatus Attam Dálnoki Lőrinc úrnak egy aranyos kupa árrában ötvenhárom forintot és hatvan pénzt, melytől commissio extál f 53 d 60. KvSzám 27/XIV. 267.

1653 Die 14 Maji Ex commissio Amplissimi Senatus attam Brozer István úrnak egy aranyos kupa árában százöt forintot, melyet az város defalcander az felyül percipiált summából, marad fenn kilencvennyolc forintot és huszonhat pénzt, melytől commissio extál f 98 d 26. KvSzám 27/XIV. 268.

Anno Domini 1654 Die 5 Martii Ex commissione amplissimi senatus tanácsul ökegyelmek hozattanak el új esztendő ajándékába Várad Miklós uramtól egy merőn aranyas kupát, mellyben van ezüst 5 gira és negyvenöt nehezék, giráját tudván harminc forintra, teszen az árra százszetvennyolc forint tizenkét pénzt, id est, f 178 d 12. KvSzám 28a/XIV. 3 .

Anno 1655 Die 24 Februarii Ex commissione amplissimi senatus Thordaj István uramtól hozattunk el Kegyelmes Urunk számára egy öregh auspurgi munka kupát, nyom öt girát s, negyvenegy pisetorum, 5 p d 41, giráját tudván harminc forintra, teszen együtt az ára száz és hetven forintot, id est f 175 d –. KvSzám 28b/IV. 519.

Anno 1656 die 3. Februarii Ex commissione amplissimi senatus Thordaj István uram adván be egy aranyas kupát, melyben volt m 4 p 4, giráját tudván huszonhét forintra fr 27, teszen az ára együtt száz és nyolc forintot fr 108 –. KvSzám 29/VI. 126.

Anno 1656 die 18 Februarii Ex commissione amplissimi senatus szüksége lévén az városnak új esztendő ajándékába való pohárokra Thordaj István uram adott két közül aranyos fedeles lapos ezüst pohárokat, az kettében van három gira és tizenöt nehezék m 3 p 15, giráját tudván huszonnyolc forintra fr 28, teszen az árra kilencvenkét forintot fr 92. KvSzám 29/VI. 127.

1658 Die 24 Januarii Ex commissione amplissimi senatus Verner Mátyás uram csinálván város számára egy ezüst kupát, maga ezüstöt és aranyát adva hozzája, teszen f 18 d –. KvSzám 29/XI. 3.

1658 Die 24 Januarii Ex commissione amplissimi senatus Boitos Mihály urunknak kupa csinálásért fizetennek adószedő uraimék a commissio szerént, f 9 d –. KvSzám 29/XI. 3.

1658 Die 24 Septembris Ex commissione amplissimi senatus Cziszár István borított Kegyelmes Urunk számára egy aranyos kardhüvelyet megh czapával, maga attá az czapát hozzája, teszen munkájával együt az ára f 4 d –. KvSzám 29/XI. 6.

1658 Die 21 Novembris Ex commissione amplissimi senatus Benkő Bálint adván város számára egy mesterremek kupát, melyben volt ezüst öt gira és huszonnégy nehezék, tudván giráját huszonnégy forintra, teszen f 124 d –, kitudva tavalyi háza adaját nyolc forintot ez egész summából. KvSzám 29/XI. 9.

Aranyolvasztás és cementezés, egyebek

1603. [január] Az város két rendbeli ezüstöt kit Bányára vittünk volt, ez Bornemizza Gergely uram házánál öszve olvasztván az ötves uraimék, én attam szenet hozzá hat dagasztó tekenővel, ez előtt is bíró uram ökegyeme adatott az kovácsoknak szenet velem három töltővel, így legkevesebbre ez város számára adott szén megért f 8 d –. KvSzám 11/I. 11.

1603 [március 17.] Eodem Az város ezüst marháit kit az tárházból ki attanak Smelcerz Lőrinc és Vicej Máthé uraiméknak felmenetelére az ötveseknek, az kik olvasztottak az tanácsház udvarán, bíró uram hagyásából vacsorára főzettem [...]. KvSzám 11/I. 102.

1629 26. July Praefectus uram írására az Őfelsége német ötvesi számára apró tegelt ₰ 50, az ára d 50, posztónyeseadék egy vékát pro fr 1, grispan két fontot pro fr 6, item apró tölgyfából csinált tormacákát kénesőhöz valókat ₰ 1 pro d 25, tt fr 12 d 50, mind ezek árra együtt teszen f 20. KvSzám 18a/V. 58.

1645 Eodem die Csináltattam egy ládát, melybe az aranyveréshez való eszközöket raktam, attam hozza hét deszkát városét, lécszeget attam nro 100 f – d 16, az ácsnak fizettem csinálásától f – d 56. KvSzám 24/XV. 247.

FAIPAR

Kerekések

1600 10 Aprilis Kerekes Mátyástól vöttem egy mesterremek kuczit, újat, város számára fl 5 d 50. KvSzám 9/I. 36. 1600.

1607 3 Junii Algyú agyához csinálttattam bíró uram hagyásából egy nyújtót, Kerekes Mátyással, fizettem érte fr – d 36. KvSzám 11/XVII.a. 47. 1607.

Anno 1604 Következik az taligára való kölchieg: Die 10 Martii Vöttem két kerék talpára való vasat, pro f – d 98, Eodem die Vöttem haját az taligához és egyéb szükségre, tt f – d 50, Die 8 Aprilis Vöttem az taligához egy új kerekét pro f 1 d – , Eodem die vöttem azon kerékhez vasat pro f – d 57, Die 16 Aprilis vöttem az taligához két lajtorját pro fl d 90, Die 12 Junii Csinálttattam az taligához egy tengelt pro f – d 40, Die 20 Junii Vöttem az taligához egy nagy kötetlet pro f – d 14, Die 13 Julii Vöttem az taligához 12 szál istrángot pro f 1 d 20, Die 9 Augusti Vöttem az taligához egy gyéként pro d f – d 65, Recte Taligára való költség facit f 7 d 34. KvSzám 11/XI. 79.

Vas vétel és az taligára való költség: 8 Aprilis csinálttattam egy tengelt az taligához, tt fr – d 50, 10 Junii Csinálttattam az taligához egy rudat fr 1 d –, 10 Junii Csinálttattam az taligához egy tengelt fr – d 50, 8 Septembris Csinálttattam az taligához egy új kerekét fr 1 d 10, 12 Novembris Csinálttattam két kerékben az taligába két két fátt 1 pro d 8, tt fr – d 32. KvSzám 11/XI. 98.

1606 12 Junii Mikor Kerekes Pál és Balassi Bálint Fejérvárra mentenek, ezeket vöttem az útra ökegyelmeknek: 16 Junii attam bíró uram hagyásából az kovácsnak, hogy az város kocsiját megh vasazta f – d 70, 18 Junii attam Kerekes Kelemennek az város kocsija csinálásától f – d 57. KvSzám 12a/V. 12.

1607 [április22.] Eodem die Fizettem Kerekes Miklósnak, ahogy az város kucsiához egy kávt csinált, és fél is szegezte, attam f – d 20. KvSzám 12a/XV. 68. 1607.

1612 21 Junii Csinálttattam az város kocsijához egy tengelt, Kerekes Jánosnak attam tölle f – d 16, két apró vasat vettem hozzá karikának, és derék szegnek 1 d 8, tt f – d 16, négy marokvasat attam hozzá, városét. KvSzám 13a/III. 44.

1613. [december] Leghelsőben Kerekes Miklósnak egy kocsi csinálásért fizettünk fl 6 d –. Malomkovácsnak kocsi vasazásírtt attunk fl 5 d, Ballos Istvántól azon kocsijához hatvan vasat, pro fl 6, Kerekes Miklós csinált város számára 2 kerekét, attunk fl 2. KvSzám 13a/XII. 141, 146.

1616 Die 20 Julii Csináltattam az város kissebbik kucsijához két új tengelt Kerekes János-sal, melytől fizettem f – d 60, egy nyutat is és két hámfát, azzal együtt. KvSzám 14a/IV. 151.

1621 29 Septembris Gubernátor uram Ónagysága parancsolatjára bíró uramnak, hogy az kovácsoknak bíró uram parancsolva, hogy az tatárok lovait szállásokon meghpatkolnak, mellyért meghegervén az fizetést az tatárok, ütöttek azért patkót újat fel nro 83, csak hat pénzre tudván nyavalyások, hogy inkább meghfizessék nekiek az 83 patkót, hat-hat pénzével, teszen f 4 d 98. KvSzám 15b/XI. 207.

1621 5 Novembris Eodem die Ex comissione amplissimi senatus Aszszonyunk Ófelsége itt-létekor az kerekesek az szekerek körül műveltenek Ófelsége számára, mely mind egygyütt teszen két forintot és nyolcvan pénzt, mellyet adószedő uram megh advánneki, feltuttak, teszen f 2 d 80. KvSzám 15b/XI. 304.

1629 [november 26.] Eodem die Ex comissione amplissimi senatus Az kerekesek mestereknek, az kik az lövészszám körül munkálkottanak attunk munkájokért öt forintot, id est, fr 5 d –. KvSzám 18a/II. 586.

1629 Eodem die Ex comissione amplissimi senatus Az kerekesek Nagy Benedeknek, az lo-vászmesternek tetszése szerint adminisztráltak az őfelsége szükségére három új kereket, attunk nekik két forintot huszonöt pénzt, id est, fr 2 d 25. KvSzám 18a/II. 587.

1629 8 Die Octobris Ex comissione amplissimi senatus Az kerekgyártó mesterek és cédulá-ra beírt míveknek munkájokról adószedő uraim ökegyelmek fizessenek meg tíz forintigh harminczkilenc pészigh, fr 10 d 39, és az cédulát adgyák be sáfár uraimnak számadásra p. s. t. N. KvSzám 18/II. 661.

1629 Die 20 Octobris Ex comissione amplissimi senatus Adószedő uraim ökegyelmek ke-rékgyártó mester uraimnak az hét forintot tizenöt pénzt f 7 d 15, adgyák megh és be számadás-ra az sáfárnak C s T n pp. KvSzám 18/II. 661.

1629 Die 29 Aprilis Az toronyhoz való taligához csináltattam kétt új kereket, Kerekes Keresztéllyel, attam egyikőtől hattvanött pénzt, tt f 1 d 30, item ugyan azon taligához lécszeget attam, tt f d 6. KvSzám 18a/IV. 354.

1631 Die 25 Octobris Az város ernyős kocsijához csináltattam egy új tengelt, és egy új ru-dat, egy új selmelt, attam Kerekes Miklónak tőle f – d 60. KvSzám 18b/VI. 195.

1632 Die 25 Octobris Az város ernyős kochijához csináltattam egy új tengelt, és egy új ru-dat egy új selmelt attam Kerekes Miklónak tőle f – d 60. KvSzám 19/IV. 75.

1638 Die 21 Januarii Az város öregh kocsiban csináltattam Kerekes Istvánnal egy új kere-ke-t, fizettem tőle f – d 90. KvSzám 21b/V. 195.

1638 Die 24 Julii Csináltattam az város öregbik kocsijának ernyejében három kávat Kere-kes Istvánnal, fizettem neki tőle 1 pro d 33, f – d 99. KvSzám 21b/V. 197.

1642 Die 1 Februarii Az város öregh kocsiját, és az kissebbiket is akarván csináltatni, az be-csületes tanács commissiójából, az kis kocsinak mind az négy kerekét újólagh csináltak; az ke-rekeseknek kettei és az kétt tengelt, három csatló pálczát csinálta iffjabbik Kerekes István az kis kocsihoz, fizettem f 2 d 35. Kerekes András csinálta ugyan azon kocsinak kétt kerekét, és új rudat, fizettem f 2 d 35. Öregbik Kerekes István csinált az nagyobik kocsinak egy rudat, egy tengelt, egy fél oldalt, és az selymeket is foldozták, fizettem f 1 d 50. KvSzám 23/X. 236.

1646 Die 7 Martii Bíró uram parancsolatjára csináltattam az kerekesek céhvel köhordani való taligát kettőt, ittem egy fél kereket, két csákánynelet tanácsul, ökegyelmek rendelének ez fellyül megh írt három darab mütől f 2 d –. KvSzám 24/XV. 521.

1646 Die 11 Április Álláshoz való bakokat csinált Kerekes István és Pataki István, fizettek nekik f – d 50. KvSzám 24/XV. 522.

1646 Die 21 Octobris Bíró uram parancsolatjára csináltak az kerekesek mesteremberek az Huszár Mátyás uram élésszekere alá egy tengelt, item két kesfát f – d 55, melyről cédulájok is extál. KvSzám 24/XV. 523.

1650 [október 26.] Eodem die Kerekes Istvánnak fizettem, hogy az város hintáját csinálta, hátul az bak közzé az hol az ládák egy deszkát f d 25. KvSzám 26/VI. 325.

1650 Eodem Ex commissione amplissimi senatus Kerekes Bálintnak valami munkálkodásáért attak hetven pénzt f – d 70. KvSzám 26/VI. 437.

1652 [március 20.] Csinálta két új kereket, egyet d 85, teszen együtt f 1 d 70, attam hozzá nro 11 sing vasat, egyet d 28, teszen együtt f 3 d 8. Die 10. Septembris Falasztattam egy kereket, vöttem hozzá öt sing vasat, az árra teszen f 1 d 40. Die 26 Septembris Ismét el törvén az egyik kerék, fizettem az kereseknek f – d 21. Diversis vicibusnak attam az kerék talpáról le térdelt vasnak helyébe, nro 5 sigh vasat, az árra teszen, f 1 d 40. Csináltam az két új tengelt, fizetem az kereseknek f – d 70 [...]. KvSzám 28a/V. 95.

Anno 1652 Talyigás lovakra és talyigára költségh így következik: Die 4 Martii Vöttem egy kereket f – d 85, Die 16 Martii Vöttem egy vasat az rúd orrára, karikának d 28. Die 4 Junii Csináltattam egy új kereket d 65, vöttem hat sing rosnyai vasat hozzá f 1 d 68. Die 8 Septembris Attam az kereseknek egy új rúdert szárnyastól f – d 85. KvSzám 28a/V. 104.

1655 22 Novembris Attam az asztalos céhmesternek az padokhoz №: 200 lécszeget. KvSzám 18b/II. 163.

1655 25. Az asztalosoknak az székekhez és asztalokhoz No. 400. lécszeget tt f – d 80. KvSzám 18b/II. 163.

1655 Az város szekerére való költségem így következik: [December 22.] Eodem Az felhércre és hámfára csináltattam karikákatt, tt f – d 12, Die 26 Decembris Kerekes Bálint csinált egy új tengelt, és egy selymet, tt – f d 40, az kovács, hogy meghvaszta az tengelt és két forto'karikát csinált reája, attam f – d 32. KvSzám 28a/XV. 16.

1657. die 22. Junii Szakállások aljainak vetettének tizenhárom kerek hársfát f 2 d 34 [...] Ex commissione amplissimi senatus Az kereseknek ebbéli munkájokért fizessenek huszon-nyolc forintot f 28 d –. KvSzám 29/XII. 147.

Kéménytisztítás

1605 20 Januarii: Az kéménytisztító az tanácsháznál való kémént tisztította megh, bíró uram hagyásából neki f – d 25. KvSzám 11/XX. 10.

1609 8 Aprilis Veres Györgynek, hogy meghtisztította az tanácsház kéményét attam f – d 20. KvSzám 12b/IV. 301.

1610 23. Octobris Attam Tapasztó Jánosnak, hogy az tanácsháznál egy kémént, az fogházban is egy kémént tisztított, f – d 40. KvSzám 12b/VII. 426.

1616 Die 11 Januarii Tisztítattam megh az tanácsháznál az kémént az némettel, és az fokháznál való kőkémént, az kettőtől fizettem neki f – d 50. KvSzám 14a/IV. 133.

1617 9 Die Januarii Tisztítatám megh a tanácsháznál levő kémémént és kemmencéket, attam töllök kéménytisztítóknak fr – d 75. KvSzám 14a/XVIII. 139.

1621 21 Februarii Az német kéménytisztítónak, hogy az toronbali kémént megtisztította, attam fr – d 10. KvSzám 15b/IX. 189.

1621 12 Junii Az német kémény tisztító meghalván, adatának kegyelmek temetésére költségül f – d 50. KvSzám 15b/IX. 200.

1621 29 Martii. Az kéménytisztítónak az tanácsháznál való kémény tisztítástól fizettem f – d 25. KvSzám 15b/XI. 285.

1621 [szeptember 30.] Eodem die Az kémény tisztítónak fizettem az tanácsháznál lévő kéménnek tisztításától f – d 25. KvSzám 15b/XI. 300.

1623 Die 15 Novembris Galgótzai Simon az város házánál való két kémént megtisztítván, attam neki f – d 30. KvSzám 16/III. 182.

1626 Die 23 Februarii Az város konyhája kémémént és az toromban való kémént megtisztítatván, attam töllök Veres Györgynek f – d 60. KvSzám 17b/III. 177.

1629 Die 25 Aprilis Galgótzai Simonnak attam az tanácsháznál és az városházánál való kémények tisztításától hettvenöt pénst f – d 75. KvSzám 18a/IV. 354.

1629 Die 13 Decembris Az Tanácsháznál való kémént és kemenchét és az Toronyban való kémént, kemencéket tisztítottam megh, fizettem töllök mind együtt, tt f – d 46. KvSzám 18a/V. 52.

1630 Die 10 Junii Az Toronban való kutat tisztítottam megh Temeteó Mátéval, fizettem megh neki bíró uram parancsolatjára f – d 75. KvSzám 18b/I. 252.

1630 [október 16.] Eodem Die Hegedús Bálintnak bíró uram adatott három öregh lapát csinalásáért f – d 30. Micsoda lapát [!] KvSzám 18b/I. 256.

1630 Die 25 Octobris Az kéménytisztítóval tisztítottam meg az tanácsháznál való kémént bíró uram parancsára ad f – d 25. KvSzám 18b/I. 256.

1631 Die 17 Aprilis Kéménytisztító Mátyásnak attam, hogy az tanácsháznál való kémént megtisztította f – d 25. KvSzám 18b/VI. 192.

1631 Die 9 Octobris Kéménytisztító Mátyásnak attam, hogy az tanácsháznál való kemen-cét és kémént megtisztította [...] KvSzám 18b/VI. 195.

1631 Die 20 Octobris Kéménytisztító Mátyásnak attam, hogy az városházánál mind az három kemencét megtisztította f – d 50. KvSzám 18b/VI. 195.

1637 [december 11.] Eodem Die Mivel az Urunk hozzánk való jövetelinek híre bizonyosan érkezett, tisztította megh Önagysága szállásán nyolc kéményeket, attam az kémény tisztítónak 1 d 20, tt f 1 d 65, azon kívül kilenc kemencéket 1 d 5, tt f – d 45. KvSzám 21b/II. 487.

1640 Die 11 Decembris Az fejedelem szállásán való három kemencétől Oláh Istvánnak, kéménytisztítónak attam fl – d 75. KvSzám 23/VII. 353.

1640 Die 13 Decembris Attam ismét az kéménytisztítónak két kéménytől fl – d 50. KvSzám 23/VII. 353.

1642 Die 25 Octobris Az tanácsház kéménye tisztításától attam Kéménytisztító Mátyásnak f – d 25. KvSzám 23/X.

1646 Die 10 Decembris bíró uram parancsolatjára tisztítottam megh az város vendégfogadó háznál való kéményeket, melytől fizettem f – d 40. KvSzám 24/XV. 599.

1649 Die 19 Martii Bíró uram parancsolatjára meghisztítottván az kémént az tanácsháznál, attam az kéménytisztítónak [...] KvSzám 26/V. 435.

1649 Die 27 Novembris Bíró uram parancsolatjára tisztította megh az városházánál levő kéményeket László István, az kéménytisztító, úgymint három kémént, B U P attam neki f d 75. KvSzám 26/V. 467.

1652 Die 20 Februarii. Bíró uram parancsolatjára a tanácsház kéményét megtisztította, fizettem kéménytisztítónak f – d 25. KvSzám 27/II. 245.

1652 Die 20 Decembris Ex Commissio Amplissimi Senatus fizettem az kéménytisztítónak hetvenöt pénzt, melyről commissio extál, f – d 75. KvSzám 27/III. 87.

1652 [augusztus 24.] Eodem az kéménytisztítóval László Istvánnal az vendégfogadóháznál tisztítottam megh három kémént és két kemencét, tt f – d 85. KvSzám 28a/III. 19.

1652 [december 9.] Eodem die Az város házában az kéménytisztítóval tisztítottam, két kémént, az tanácsház kéményét, attam neki f – d 75. KvSzám 28a/III. 72.

1655 Die 27 Decembris Tisztítottam megh az tanácsház kő kéményit, bíró uram parancsolatjára attam az kéménytisztítónak huszonöt pénzt f – d 25. KvSzám 28b/I. 47.

1655 Die 14 Februarii Fizettem az kéménytisztítónak, az paloták kéményi tisztításától egy forintot huszonöt pénzt, id est, fl d 25. KvSzám 28b/IV. 392.

1656 die 6 Martii Az tanácsháznál az kémént tisztítottak, tt fr d 25. KvSzám 29/VI. 107.

Eodem die (17 9bris) Attam Ccédulát, az kéménytisztítónak Mátyás mesternek, hogy Fejérvárra gyalogh ment el, és hogy ott az kolosvári háznál az két kémént megh tisztította, teszen együtt f 1 d 37 1/2 B. U. H. fizettem neki az oda menéssel együtt. KvSzám 29/X. 227.

Órás

1602 [március 23] Eodem adtam az az óra csinálónak, hogy az órát meghigazította, bíró uram hagyásából f d 60. KvSzám 9/XXVIII. 45. 1601–1602.

1602 13 Julii Adtam az óra csinálónak egy zsák szenet, mert az óra keréknek az tengelyét hosszabította meg, sehol szénnek szerit nem tehetette pro f – d 68. KvSzám 9/XXX. 70.

1603 16 Januarii Az Basta uram óráját csináltattam meg, fizettem az óras mesternek tőlle f 2 d –. KvSzám 11/I. 33.

1629 Die 18 Novembris Seres Jánosnak az Híd kapu felett való órán való csinálgatásért ökegyelmek adattanak egy forintot, az kitől comissio extál, f 1 d –. KvSzám 18a/V. 54.

1652 Die 20 Martii Ex commissione Amplissimi Senatus adószedő uraimék fizetnek Kés-csináló Jeremiásnak az óra csinálástól f 10 d –. KvSzám 28a/IV. 190. 1652.

Anno 1656 die 13 Novembris Ex commissione amplissimi senatus az óras Késcsináló Jeremiásnak salariumába commitáltak tíz forintot, id est, f 10 d –. KvSzám 29/V. 198.

1658 Die 26 Novembris Ex commissione amplissimi senatus Az Közép kapu felett levő óra csinálónak conversiója szerént, fizetnek adószedő uraimék kész pénzt f 10 d –. KvSzám 29/XI. 10.

ADATTÁR a Fejedelmi megrendelések c. fejezethez

BŐR- és SZÖVŐIPAR

1631 [május 18.] Eodem Die Ex commissione Amplissimi Senatus Nemezgiártó Istvánnak Urunk Őnagysága hátas lovai számára hozatott meg öregh nemezért, adtunk f 1 d –. KvSzám 18b/VII. 427. 1631

1631 [november 7.] Eodem Die Ex comissione amplissimi senatus tímár uraink négy borjúbőrért, és egy kecskebőrért, mellyet két az Urunk őnagysága tálai, mosdói tokok csinálására adtanak, fizettünk f 3 d 50. KvSzám 18b/VII. 432.

1631. [augusztus 25.] Az tímárok attanak hozzája bőröket № 5, hármának egyike: pro d 95, hármának ismét egyike pro d 150, teszen az hat bőr árra f 7 35. KvSzám 18b/IX.

1631 [december 23.] Eodem Die Ex comissione amplissimi senatus Nýreő Mihály uramtól vetetvén ökegyelmének egy darab irhát, urunk őnagysága lovai számára tizenkét forinton f 12 d - . KvSzám 18b/XI. 186.

1637 Fizettem TakácZ Mátyásnak szövétnek árát, hat forintot tizenöt pénzt f 6 d 15. KvSzám 21b/II.

RUHÁZAT ÉS TISZTÍTÁS IPARA

A ruházati ipar képviselőit hivatta a fejedelem vagy valamelyik országos méltóság

1610 Eodem Cancellárius hivatta volt ki Szamosújvárba Szabó Márton, Reyczj Györgyöt, Péterfy Andrászt és Szabó Lőrincet, és mivelhogy menyezzeire készülvén ott mieltelenek két hé-
tig, és semmit nem fizetnek nekik, hogy azért rész szerint munkájok jutalma meg
fizetődgyék, ökegyelmek tanácsul rendelték nekik fl 6 d –. KvSzám 12b/VII. 160.

1610 1 Januarii Bíró uram Cancellárius instantiájára szabókat és kőműveseket küld Újvárba, kiket viszen el Zygiártó János 3 lován, attam fl 1 d 12½. KvSzám 12b/VII. 327.

1637 Die 5 Julii Az gombkötők alá B. U. H. Dajka Lőrincz 4 lovát Fejérvárig f 3 d 50 . KvSzám 21b/III. 164.

1637 Die 22 Septembris: Urunk Őnagysága parancsolattjából az kolosvári szabók alá, úgy mint in persona nro 16, adatta bíró uram Lengiel Ferenc hatökrű szekerét Fejérvárig f 2 d 62½, Varga Márton 4. ökrét Fejérvárig f 1 d 75. KvSzám 21b/III. 173.

1649 Die 17 Octobris A szabóknak és szöcsöknek is, mivel későn hoztak elő az alájok való szeker eleiben való ökröket, bíró uram parancsára gazdalkottam [...]. KvSzám 26/VI. 270.

1640. Die 29 Februarii Ex comissione amplissimi senatus Kegyelmes Urunk Önagsága számára adván varga uraimék három veres bőrt, valami tokok borítani. Az pohárnak Béla György quietantiája szerint, teszen árok f 1 d 20. Adószedő uraimék megh adván ez cédulát, számadásra adgyák be az sáfárnak – p s t Notar. KvSzám 23/VII. 276.

1631. [március 31.] Ex comissione amplissimi senatus Brassay Czizmagia Györgynek egy fekete csizmáért, mellyet ökegyelmek attak Mártonnak a postának ajándékon, adtunk f 1 d 45. KvSzám 18b/VII. 426.

1631. [március 31]. Ex commissione Amplissimi Senatus Csizmagia uraink három fekete csizmáért, melyek ketteit az Urunk Önagsága kétt pecérinek, harmadikat Tamásnak a szakácsnak adattak ökegyelmek, fizettünk f 3 d 75. KvSzám 18b/VII. 427.

1612. [december] Az nyergeket 3 borított meg a nyerges bársonnyal, 1 d 40, tt f 1 d 20, f – d –. KvSzám 13a/IV. 24. 1612

1631 [szeptember 16.] Ex commissione Amplissimi Senatus Nierges Istvánnak az nyeregh csinálásért adtunk f 1 d 50. KvSzám 18b/VII. 431.

1637 Fizettem Erszénygyártó Andrásnak fel árrat, hatvan pénzt, melyről commissiója extál, f – d 60. KvSzám 21b/II. 514.

1640 Die 29 Februarii Ex commissione Amplissimi Senatus az erszénygyártók csinálván kegyelmes Urunk Önagsága számára valami dárdatokokat nro 5, teszen az árok f 1 d 50, adószedő uraim ökegyelmek megh fizetén ez cédulát, számadásra adgyák be az sáfárnak. KvSzám 23/VII. 274.

1640 Die ultima Februarii Ex commissione Amplissimi Senatus mivel Kegyelmes Urunk Önagsága számára csináltak az erszénygyártók egy öregh borsos erszént, melyiknek volt tizenkét külön-külön való erszénye, megint egy külön magának való erszint avagy zsákot sáfárnak valót, mind együtt pro f 4 d –. Adószedő uraim ökegyelmek megh fizetvén ez cédulát, számadásra adgyák be az sáfárnak. p s t N. KvSzám 23/VII. 277.

Anno 1612 Decembris. Urunk Ófelsége parancsolattjára, Kassaj Márton uram kívánságára vásárlotta az mostani követségére, útravaló szükséges dolgaira, szöcs Razman bélelt Poliak Péternek egy mentét pro f 2, tt f – d –. Szeocz György Eperjesi Andrásnak egy mentéjét, Alfeöldj János kucsinak bélelte egy mentéjét f 1 d 75, tt f – d –. Volman György adott három kucsinak Alfeöldi Janosnak egy zekernyét f 1 d 10, tt f – d –, Wd –, Debreczenj Jánosnak egyet f 1 d 10, tt f – d, Enyedi Györgynek egyet f 1 d 10, tt f – d –. KvSzám 13a/IV. 24.

1621. [december 23.] Eodem Die Ex comissione amplissimi senatus az szöcs mesterek urunk kucsisinak tizenegy rendbelinek bélelték meg mentéjeket, adószedő uraim fizettek, négy forintot kilencven pénzt f 4 d 90. KvSzám 18b/XI. 186.

1612 decemberis Az szabók az mit és kik mieltenek: Szabó Péter csinált egy hosszú karasia dolmánt pro f – d 90, tt f – d – Poliak Péternek, item ugyan neki csinált Szabó Márton egy karasia mentét pro f – d 65, tt f – d –, Vitéz Ferenc csinált Eperjessi Andrásnak egy hosszú karasia dolmánt pro d 90, tt f – d –, Olajas Mihály ugyan neki egy mentét pro d 65, tt f – d –, Kálmánczehy Gergely csinált Alfeöldi Jánosnak egy kamuka dolmánt pro f 1, tt f – d –, Nyilas István ugyan neki egy sája mentét d 65 tt f d, Braller Szabó István csinált Keresztúri Mihálynak egy kamuka dolmánt f 1 d –, tt f – d –, Abrugi Szabó János ugyan neki egy sája mentét pro d 65, tt f – d –, Jekler Mihály csinált Enyedi Györgynek egy kamuka dolmánt f 1, tt f – d –, Szabó Mátyás ugyan neki egy sája mentét d 65, tt f – d –. Fekete cérnát és fejer cérnát vöttem ezekhez, tt f – d 20. KvSzám 13a/IV. 25.

1621 [december 23.] Eodem Die Ex comissione amplissimi senatus ökegyelmek az trombitás inasnak egy ködment csináltván, adószedő uraim attak két forintot érette f 2 d –. KvSzám 18b/XI. 186.

Gombkötő

1630 Die 12 Junii Ex commissione amplissimi senatus Cávási Istvánnak az gombkötőnek, az harmincadról való levélre csinált zsinóriért attunk negyvenöt pénzt f – d 45. KvSzám 18b/I. 265.

1631 Die 13 Aprilis Ex commissione amplissimi senatus Urunknak Ónagyságának csinálván hintóhoz való rojtott Gombkötő János Istvánnal együtt, teszen az ő részére munkája béri Urunk acceptálása szerént hatt forintot, id est, f 6 d –. Az kiről commissio extál. KvSzám 18b/III. 200.

1631 [április 13.] Eodem Die Ex commissione amplissimi senatus Urunknak Ónagyságának csinálván hintóhoz való arany fonal és selyem rojtokat Gombkötő István. Ónagysága acceptálása szerént teszen ebbeli munkájának béri huszonöt forintot, kilencven pénzt f 25 d 90. Az kiről commissio extál. KvSzám 18b/III. 200.

1631 Die 21 Octobris Ex commissione amplissimi senatus mivel, hogy Gombkötő István művelt Urunk Ónagysága számára tizennyolc forintigh és selymet is adott három forint árát, együtt teszen f 21 d –. KvSzám 18b/III. 237.

1640 11 Augusti Ex commissione amplissimi senatus mivel Gombkötő János csinált két czaprásra való selyem rojtokat, Rákóczi György Úr Ónagysága az öreg h úrnak, mellyért deputált Ónagysága öt forintot, id est f 5 d –. Adószedők adajában tudván ez cédulát, számadásra adgyák be az sáfárnak p s t N. KvSzám 23/VII. 285. 1640

1642 Die 24 Septembris Ex commissione amplissimi senatus mivel az gombkötők csináltak Kegyelmes Urunk Ónagysága számára két-két öltöző dolmánra gombokot és zsinórt, teszen munkájok árra f 2 d –. KvSzám 23/IX. 257.

1642 die 6 Septembris Ex commissione amplissimi senatus mivel kegyelmes Urunk Ónagysága számára csináltak Gombkötő János és Gáspár két aranyas kardra való selyem majcokat és két zászlóra való boncokat. [...] f 5 d –. KvSzám 23/XI. 370.

1646 Die 16 Junii: Ad commissionem amplissimi senatus mivel Urunk Ónagysága hintójára való rojtot kellett tanácsul ökegyelmekkel dolgoztatni, Gombkötő Boldizsárral limitáció szerént fizetnek adószedő uraim, úgymint f 4 d –. KvSzám 24/XV. 571.

Szíjgyártó

1605 20 Augusti vöttem hattal istrángot, pro fr – d 60. KvSzám 11/XIX.b. 12.

1605 24 Augusti Az Memhet Tihayat vitték Medgyesre Urunk Ófelségével, adott az város ajándékon neki egy kucsit, mely Kerekes Pálé volt, restál az ára, az kucsi be kötésére vöttem gyeplőt Kötélverő Péternétől pro fr – d 80, keresztszíjat azon kucsira vöttem Szíjgyártó Cresteltől pro fr – d 50, azon kucsit tikerni, szíjat vöttem, pro f – d 40, istrángot 12 szálát vöttem, ugyanoda egyet per d 8, tt fr – d 96. Az kucsi eleibe három lovat attunk. KvSzám 11/XIX.b. 12.

1610 Cancellárius számára vittek el Csanádi Antalnak egy bomlott szekerét, mellyért attunk fl 16 d –. Kit készítettünk az parnói útra, két kereke hijával lévén, hosztanak hozzá 1 keket Zigiártó Jánostól, mást ismét Kocsis Györgytől, vöttem az szekér kötözésére zsinórt d 12, hat szál istrángot 1 pro d 3, fl – d 30, egy fűrész deszkát az kas alá fl – d 10, hajat szekér kenni d 8, négy szál vonóistrángokat 1 pro d 6, fl – d 32. KvSzám 12b/VII. 160.

1612. június 22. Zilasi János számára vöttem bíró uram hagyásából Zigiártó Jánostól az réz dobra szíjat, kettőt f – d 28, item kötözgetni való szíjat f – d 3. KvSzám 13a/III. 145.

1612. június 25. Zilasi János számára attam ebédre bíró uram hagyásából [...], Zigiártó Jánostól vettem neki egy hevedert f – d 20, adott esmég egy lóra való hámot, farhámval, tt f – d 60, item egy paraszt hevedert is, tt f – d 4. KvSzám 13a/III. 146.

1612 [december] Szigiártó Mihály adott 6 szál fékmlőt 1 d 8, tt f d 48, tt f – d –, item kantárra való szálát 4 pro 1 d 6 d 24, tt f – d –. KvSzám 13a/IV. 26.

1613 28 Julii Zygiártó András is adott volt az fejedelem lovaihoz kiket kerchezgnj hozott volt 3 hevedert, 1 pro d 14, tt f – d 70. KvSzám 13a/XIV. 138.

1629 23. Septembris Ismét az szígyártók míveltenek az őfelsége számára ad f 1 d 47. KvSzám 18a/V. 63.

1629 10. Novembris Urunk őfelsége ittlétekor ismét az szígyártó mesterek az hámok körül az mit míveltek, tt f 4 –. KvSzám 18a/V. 63.

1630 [december 22] Eodem Die Ex comissione amplissimi senatus Szígyártó Mihály három terhet, ló szíjat csinálván Urunk őnagysága számára, fizettünk érettek másfél forintot f 1 d 50. KvSzám 18b/III. 135.

1631 Die 18 Maii Ex comissione amplissimi senatus mivel Urunk Őnagysága bennlétekor az őnagysága lovászmesteri szígyártó uraimtól külömb-külobmb szíjműveket ugyan Őnagysága szükségére vittnek el, fizettünk őkegyelmeknek f 6 d 99. KvSzám 18b/VII. 427.

1637/8 Die 1 Maii Colosvári szígyártó uraim, az mi Kegyelmes Urunk Őnagysága számára csinálván valami cifrás háموkat, kiktől kellet fizetni f 60 d –. KvSzám 21b/V. 120.

1640 Die 14 Aprilis Ex comissione amplissimi senatus Szilági István lovászmester quietantiája szerint míveltenek az szígyártó uraimék pro f 11 d 18, Kenczier György quietantiája szerint f 2 d 50, Koncz András úr quietantiája szerint pro f – d 75. KvSzám 23/VII. 282.

1640 Die 14 Aprilis Ex comissione amplissimi senatus az mit Rákóczi György Úr Őnagysága számára dolgoztanak az itt való szígyártók, deputáltak őkegyelmek tanácsul érette f 5 d 50, adószedők uraim ezt megh fizetvén, adgyák be sáfárnak ez cédulát számadásra p s t N. KvSzám 23/VII. 282.

1641 die 29 Julii Ex comissione amplissimi senatus mivel kegyelmes urunk Őnagysága számára míeltenek szígyártó uraimék Szilági István lovászmester quietantiájára szerént f 9 d 35, adószedő uraimék megh fizetvén az cédulát számadásra adgyák be az sáfárnak. KvSzám 23/IX. 256.

1649 [december 16.] Eodem Ex comissione amplissimi senatus adott szígyártók céhmestere az urunk őnagysága dobjához egy bőrt, melly teszen nyolcvan pénzt f – d 80. KvSzám 26/VI. 434.

1652 Die 3 Januarii Az mely bőroket az szígyártók Urunk számára kikészítettek, viszi Symd Tamás 4 ökrön f – d 25. KvSzám 28a/IV. 124.

ÉLELMEZÉSI IPAR

Mészáros

1616 5 Augusti Bíró uram és tanács parancsolattjából vöttem az hajdúk be jövetelére, mikor az hadban mennek vala Urunk mellé, zabot cub. 12½, vékáját d 10, tt f 10. Az mészárosoktól hoztanak húst tagonként az hajdúk be jövetelének okáért, mellyet nekik osztottunk, hogy az hóstátunkbeli szegénység inkább békével maradhasson tőlök. KvSzám 14a/V. 29.

1616. [október 31.] Következik az mit Urunk Őnagysága bejövételire bíró uram és tanács uraim őkegyelmek hagyásából az három napi gazdálkodásra vásároltunk, húst hoztanak az mészárosoktól és az hentellérektől:[...] KvSzám 14a/V. 59–60.

1630 Asszonyunk Őfelsége bejövételére mennyi számú húst az mészáros mesterektől az Őfelsége és vele valók számokra el hozattam, következik ilyen rendel [...] KvSzám 18b/I. 27–29.

Anno 1631 in Mense Januarii Urunk Őnagysága diversája. Bíró uram, királybíró uram őkigyelmek tanácsul meghértvén Urunknak Őnagyságának ide Kolozsvárra való jövetelit, őkigyelmek hagyásából vásároltunk arra való gazdálkodásra rend szerént, az mint következik [...] tehát húst hozattam az mészárszékből [...]. Az mészárszékből hoztak mészáros uraiméktől báránt Nro': 66 1 pro d 32 f 21 d 12. KvSzám 18b/VII. 55–56.

Anno 1631 Urunk Őnagysága bejövetelekor mészáros uraimék az mennyi húst attak arra az szükségre így következik: az vött húsnak száma mind együtt libr. nro 6668, az exitus teszen

mind együtt, libr. nro 7270. Exitus superat libr. 602 Correctus latus facit f 31 d 94. KvSzám 18b/XI. 129–130.

1631 [december1–2.] Urunk Önagysága diversáiról való gazdálkodás következik: cipósütő uraimék Urunk Önagysága bejövetelek az mennyi számú fejer és abrak cipót kezemhöz adminisztráltak, úgy minth Zakál Janos és Zyiártó János, [...] abrak cipó nro 9691, fejer cipó nro 3124. KvSzám 18b/XI. 131.

1652 Die 3 Febuarii Ex comissione amplissimi senatus Kegyelmes Urunknak Önagyságának itt bennlétekor. Az első székbeli mészáros uraiméknak fizettem ökörhús árrába, huszonkilenc forintot nyolevankilenc pénzt, egy filliért, kiről commissióm extál f 29 d 89½. KvSzám 28/III. 33.

1652 Die 3 Februarii Ex comissione amplissimi senatus Kegyelmes Urunk Önagysága bejövetelek az hentelléreknek ökörhús árrába fizettem harminchat forintot, huszonöt pénzt [...] kiről commissio extál f 36 d 25½. KvSzám 28/III. 34.

Faggyú és szállítása

1629 Die 17 Decembris Mészáros uraim Aszszonyunk Őfelsége számára attak tizenhárom mázsa fagyat, mázsáját pro f 8, mely teszen egy summában száznégyszáz forintot, az kitől az commissio extál, id est, f 104. KvSzám 18a/V. 55.

1629 28. Octobris Az bányák számára parancsolván Poeresvety uram küldene 25 mázsa fagyat, 10. Decembris küldöttünk 13 mázsát, mázsáját vevén pro f 8, teszen f 104 d –. KvSzám 18a/V. 59.

1630 9. Maji Ugyan az Őfelsége kegyelmes parancsolatjára küldöttünk alá Fejérvárra az bányák szükségére hat mázsa faggyat, melynek az árra teszen, mázsáját tudván ad f 8, f 56. KvSzám 18a/V. 64.

1631 Die 16 Novembris Ex comissione Urunk Önagysága parancsolattjából küldöttek ökegyelmek alá Fejérvárra öt mázsa fagyat, mellyet vetettek ökegyelmek mészáros uraiméktől, az árra teszen együtt negyven forintot f 40 d –. KvSzám 18b/III. 224.

1637 Die 31 Julii Urunk Önagysága parancsolattjára az hentellérek attak az becsületes tanács hagyásából öt mázsa faggyat, mellyiknek az árra teszen f 35. KvSzám 21b/V. 122.

1637 Die 31 Julii Urunk Önagysága parancsolattjára, az becsületes tanács hagyásából kellett mészáros uraiméknak öt mázsa faggyat adniok, kit én fizettem megh, kiről commissio extál, f 35. KvSzám 21b/V. 122.

1641 Die 7 Martii Ex comissione Amplissimi Senatus az hentellérek attak öt mázsa faggyat, melynek az árra tött, tt f 37 d 50. KvSzám 23/IX. 254.

1641 die 7 Martii Ex comissione amplissimi senatus az hentellér uraiméktől Urunk számára vettünk faggyat öt mázsát, mely teszen az árra, tt f 37 d 50. KvSzám 23/IX. 254.

1642 Die 4 Februarii Az Urunk önagysága számára való tíz mázsa faggyú alá, melyet az itt való mészárosok attanak Önagysága számára, adatta bíró uram [...] KvSzám 23/X. 162.

1642 [augustus 30.] Eodem die. Az itt való mészárosok faggyúja alá, adatta bíró uram Tótt Mihály 4 ökrét f 2 d – és Czakó István 4 ökrét Ighenig f 2 d –. KvSzám 23/X. 178.

1642 Die 20 Februarii: Ex comissione amplissimi senatus mivel hentellér mészáros uraimék attak Kegyelmes Urunk Önagysága számára öt mázsa faggyat, melynek az árrát deputálta Önagysága az taxából meghfizetni, mely teszen mázsáját tudván ad f 9, mind együtt negyvenöt forintot f 45 d –. Adószedő uraim ökigyelmek meghfizetvén, ez cédulát ökegyelmek számadás órára be attak. KvSzám 23/X. 184.

1642 [szeptember 30.] mészárosok attak önagysága számára 5 mázsa faggyat, melynek árát önagysága a taxában acceptálja f 37 d 50. KvSzám 23/XI. 367.

1642 Szeptember 30. külső mészárosok attak önagysága számára 5 mázsa faggyat, melynek árát önagysága a taxában acceptálja f 37 d 50. KvSzám 23/XI. 367.

1643 Die 21 Januarii Urunk Önagysága számára való faggyú alá adata bíró uram Fejérvárig [..]. KvSzám 24/IV. 223.

1643 Die 25 Januarii Bíró uram Urunk faggya alá Fejérvárig [..] f 1. KvSzám 24/IV. 224.

1643 Die 30 Aprilis Urunk Önagysága számára való faggyú alá adata bíró uram Fejérvárig [..]. KvSzám 24/IV. 228.

1643 Die 21 Januarii Mészárosok adtak 8 mázsa faggyat, mely 1 mázsa 9 ft, f 72. KvSzám 24/IV. 243.

1649 Die 12 [...] Urunk parancsolatja szerint küldvén számára bizonyos számú mázsa faggyakat. Attunk két szekeret alája $\text{N} 16$ ökröket Bányáigh, Kutas Jánosnak $\text{N} 4$ ökre, tt f 3 d –, Szász Mártonnak $\text{N} 4$ ökre f 3 d –, Nagy Jánosnak $\text{N} 4$ ökre T f 3 d –, Fejér Mártonnak $\text{N} 4$ ökre, T f 3 d –. KvSzám 26/V. 322.

1649 Die 10 Septembris Ex comissione amplissimi senatus az hentellér mészáros uraimék Urunk parancsolattjára faggyat adnak, melynek teszen együtt az árra f 70 d –. KvSzám 26/V. 496.

1649 Ex comissione amplissimi senatus innétső székben levő mészáros uraim attanak Urunk parancsolattjára faggyat, melynek az árra teszen együtt f 70 d –. KvSzám 26/V. 496.

1652 Die 22 Septembris Urunk parancsolattjára az faggyat viszi Fejérvárra Beke András 8 ökrön, teszen f 3 d 50. KvSzám 28a/IV. 132.

Kerekesek, kovácsok, kannagyártók utazása (munkavégzésre)

1605 15 Augusti Kerekes Mátyás ment Újvárra az álgú szerszámok mívelni, Urunk Őfelsége parancsolatjából fizettem neki f 2 d –. Ugyanakkor Achy Mihály és az német kovács küldtettenek oda Urunk Őfelsége parancsolatjából mívelni, fizettem ezeknek is f 4 d –. KvSzám 11/XIX.b. 65.

1605 8 Julii Bíró uramnak küldöttek Újvárrban Kerekes Pál uramat, egy kováccsal, egy ke-rekessel és egy áccsal, Urunk Őfelséghe parancsolattjára az tarackok agyainak meghéppítésének meghlátogatására. Őmaghának Kerekes Pál uramnak vöttem hat cipót, egyet d 2, tt fr d 12, egy tyúkfíat vöttem pro f d 16. Az több míves embereknék kenyeret vöttem pro f r – d 58, egy báránt eghészzen vöttem pro f – d 58. KvSzám 11/XIX.b. 67.

1612 26 Julii Kerekes Pál uramat több kerekesek és ácsokkal egyetemben hívata Szalay Farkas Urunk parancsolattjával Toroczóra által, az Farkas álgú szerszámínak igazgatására. Bíró uram hagyásából attam ökegyelmének az útra [...], item voltanak ökegyemével oda Toroczóra Áczy Illiés, Áczy Jakab és Kerekes Miklós, kiknek adott ökegyelme f 6 d –. KvSzám 13a/II. 38.

1612 4 Julii Küldi esmég bíró uram Szamosújvárrban két kovácsot míelni, Jakab kovácsot és Dániel kovácsot, egy hétig voltak oda, fizettem nekik f 2 d -. KvSzám 13a/III. 133.

1612 18 Junii Küldenék ökegyelmek esmég Szamosújvárra míelni két kerekest és egy kovácsot. Kerekes Jánosnak attam 11 napra f 1 d 60, Kerekes Györgynek attam 11 napra f 1 d 60, Márton kovácsnak 14 napra f 2 d –. KvSzám 13a/III. 140.

1612 4 Junii Karaj Bálintnak attam, hogy két ökrön szekeren három kovácsot vitt Szamosújvárrba, Urunk számára míelni f d 37½. KvSzám 13a/III. 175.

1612 14 Junii Szamosújvárrban visznek Urunk számára kovácsokat, szenet, fuót, kerék-agyat, kovács szerszámot vasalni [...] szekéren 10 ökrön, Brassay Péternek attam 4 ökörre f d 75, Kouácj Ferencnek 6 ökörtől f 1 d 12½. KvSzám 13a/III. 177.

1612 18 Junii Nagy Gáspár és más emberek 4 ökrön vittek Szamosújvárrba két kerekest egy kovácsot urunk számára míelni, attam az négy ökörtől f – d 75. KvSzám 13a/III. 177.

1612 30. Junii Az mely szerszámot az kovácsok Újvárra vittek volt, hogy Urunk számára míeltenek, egy újvári emberrel hozattak meg, bíró uram hagyásából attam neki f 1 d 35. KvSzám 13a/III. 180.

1652 Die 25 Aprilis Bíró uarm parancsolattjára megyen Kannagyártó Ferenc postán alá Fejérvárra az ön koporsó meghigazítására, ment Fejéruári István deák lován Kisin Márton deák

Fejérvárig, attam az két lótól f 1 d 75, bíró uram parancsolatjára attam kölcséget az útra, tt f 1. KvSzám 18/III. 26.

FAIPAR

Asztalos

1612 [...] az asztalosok csináltak az város fájából 159 kopját, Asztalos Pál csinált 20 pro f – d –, Asztalos István beszercezei 23 pro f – d –, Orolt János csinált 23 pro f – d –, Zappany uczai Aztalos István 33 pro f – d –, Aztalos Miklós 21 pro f – d –, Aztalos Lukács 30 pro f – d –, Aztalos Janos [...]. KvSzám 13a/III. 143.

1613 [november] Aztalos István tizenkét palackoknak való pincetokot csinált és meghfestette maga festékkal f – d 50. KvSzám 13a/XIV. 156.

1630 [december 22.] Eodem Die Ex comissione Aplissimi Senatus Asztalos Lukács az pincetokot meghcsinálván, amellyet az török követnek attak, fizettünk tölle f – d 50. KvSzám 18b/III. 135.

1629 Die 22 Augusti Aszszonyunk Ófelsége számára csináltak egy pincetokot az asztalosok, adattanak ökegyelmek egy forintot huszonhárom pénzt, az melyről commissio extál, id est f 5 d 23. KvSzám 18a/XV. 55.

1630 18 Junii Ugyan Ófelsége számára küldöttünk Szamosújvárra alá kilencz sing velentzei dupla tafotát, melynek az árra tt f 29 d 25, item 28 óhnpalackokat három-három ejteleseket, melyekben volt óhn mindenestől libr. N° 135 $\frac{3}{4}$, minden fontot munkájával és kikészítésével együtt tuttván ad d 65, tt f 88 d 23, item tizenkettőhöz két pintzetokot csináltattunk az asztalosnak az fájáért és lakatosnak meghvasazásáért, megh mit az reá vasazott vasakat az kettőtől fizettünk f 10. KvSzám 18a/V. 64.

1630 3 Aprilis Item egy hat öregh palackokhoz való pincetokot, melytől fizettünk az asztalosnak f 3 d –. vas pléhet vetettünk hozzá, három forint árát f 3 d –, az lakatosok munkájokban fizettünk f 3 d –, az palackokban volt óhn libr 100, minden fontot tudván ad d 65, f 65. KvSzám 18a/V. 65.

1631 Eodem Die Ex comissione amplissimi senatus Aztalos Seifférd Matthiásnak ötven szál kopjának csinálásától attak adószedő uraim tíz forintot f 10 d –. KvSzám 18b/III. 205.

1631 Eodem die Ex comissione amplissimi senatus mivel, hogy Aztalos Lukács uram csinált kopját város fájából N° 110, ötével egy forintért, mellyek az árra f 22, item egy mosdó korsóhoz, medencéhez tokot pro f 2 d 75, item Urunk számára csinált és festett egy záhrat, tt f – 1 d 50, item Váradra, hogy nyolc ezer forintot vittek, adott egy két singes ládát, jót pro f 2 d –, item két pincetokot csinált hársfából f 3 d 50. Mind együt ez művek tesznek harmincegy forintot, hetvenöt pénzt f 31 d 75. KvSzám 18b/III. 205.

1631 Die 15 Augusti Ex comissione amplissimi senatus Aztalos Bálintnak N° 110 kopja csinálástól f 22, item egy táltoktól f – d 80, item egy pénzhöz való ládától f – d 45, item az Urunk társzekérfedele körül való művelésért és hogy maga deszkáját atta hozzá d 64, mely mind együtt teszen f 23 d 89. Az kiről commissio extal. KvSzám 18b/III. 211.

1631 Die 25 Augusti Urunk ónagsága parancsolatjából egy nagy mosdó medencéhez, mosdó korsóhoz és az öreg serleg pohárokhoz, megint egy arany csészéhez csináltatván tokokat, 3 asztalosnak az fája kifaragásától az nagy medence toknak fizettünk f 2 d 75. KvSzám 18b/IX. 2.

1640 Die Ultima Februarii Ex commissione Amplissimi Senatus Kegyelmes Urunk Ónagsága számára csinálván az asztalosok egy fűszerszámhoz való ládát hársfából, teszen az árra f 1 d 75, adószedő uraim meghfizetvén, ez cédulát számadásra adgyák be az sáfárnak. p s t N. KvSzám 23/VII. 276.

1640 Die Ultima Februarii Ex comissione Senatus asztalos uraimék csinálván Urunk ónagsága számára két öregh csészetokot, egy széntartótokot, tészen együtt az árra az quietantia szerént f 2 d 80. KvSzám 23/VII. 281.

1641 Die 24. Decembris Ex commissione Amplissimi Senatus Asztalos Péternek Urunk Őnagysága számára hogy mívelt, az adószedő uraink fizettek megh bizonyos míviért. KvSzám 23/IX. 253.

1641 die 24 Martii Ex comissione amplissimi senatus az asztalosoknak munkájok árát meghfizettük, az négy forintot f 4 d -. KvSzám 23/IX. 263.

1641 die 24 Martii Ex comissione amplissimi senatus adószedő uraim adjanak az munkájokért az asztalosoknak száznolcvan pénzt f 1 d 80. KvSzám 23/IX. 264.

1649 Die 16 Decembris Ex comissione amplissimi senatus csináltak Asztalos Mihály és János Urunk Őnagysága számára két ládát, melly teszen két forintot f 2 d -. KvSzám 26/VI. 433.

1649 [december 20.] Eodem Ex comissione amplissimi senatus asztalos uraimnak Urunk Őnagysága és az város számára is munkálkodván, adattanak ökegyelmüknek munkájokért f 12 d 60. KvSzám 26/VI. 436.

1649 december 20 Eodem Ex comissione amplissimi senatus Asztalos Péter csinált Urunk számára egy ládácskát, mely teszen harminöt pénzt f – d 35. KvSzám 26/VI. 438.

1652 5 Octobris Viszen Sulyok István uram számára egy cipres fából csinált ládát Ádamosik Kis Márton Nro 2 lován [...]. KvSzám 28a/VI. 114.

1655 [március 3.] Eodem Bíró uram parancsolatjából csináltattam Aszszoniyunk Őnagysága számára egy ládát fejér ruhának való, Princzes András csinálta az maga deszkájából, fizetem neki, tt f 1 d 85. KvSzám 28b/II. 32.

Kádár

1605 6 Augusti A korcsolyás Veres Tamás házához vitt két hordó bort, Urunk őfelsége idejövételére. Az kádárnak, hogy azokat a borokat meghkötötte, attam f – d 50. KvSzám 1/XIX.b. 44.

1609 3 Decembris Az kádároknak hat általagért, mellyet küldünk borral, mikor Urunk ki méne, fizettem f 4 d -. KvSzám 12a/IV. 418.

1613 16 Februarii Visznek Urunk számára mézet Tordáig. Kádár Crestély ezen mézes hordókra kötött fel 16 abroncsot 1 pro d 3, f – d 48. 20 hordónak, mind apróstól az aknájátt csinálta és csepegtette be 1 pro d 5. Iffiu Kádár Andrást küldötte el bíró uram az mézes szekerekkel el Tordáig, attam neki f – d 25. KvSzám 13a/IX. 51.

1616 Die 5 Novembris Urunk számára visznek borokat Váradról hozván, tíz szekér vitte Tordára. [...] Az kádárnak az ki Tordára ment, az borok mellet Kádár Mihály, attam annak f – d 25. KvSzám 14a/IV. 79–80.

1616 Die 23 Novembris Urunk borait vittek Tordára, úgy mint No 6 szekérre való borok, tokai borok. Az kádárnak attam, az ki el ment f d 25. KvSzám 14a/IV. 79–80.

1631 Ex Comissione amplissimi senatus az monostori udvarbíró, György bíró hoztván ide alá az Fejedelem Őnagysága számára valami dongákat és fenekeket és abroncsot is adván hozzája, csináltak az kádár uraim húsz számú öreg hordókat, mellyeket ez idén be adván acceptáltak az taxában, harminc forintot, tt egyet másfél forinton tudván f 30 d. KvSzám 18b/III. 207.

1631 Die 31 Augusti Ex comissione amplissimi senatus Az monostori tisztartó Szabó György hoztván alá dongákat és fenekeket, csináltak az kádár uraim 12. apró fel hordókat, abroncsot és adván Szabó György hozzája, mellyeket ez idén számban adván, vagon acceptálva egy pro d 75, teszen kilenc forintot f 9 d -. KvSzám 18b/III. 207.

1631 [január] Az urunk konyára vittek egy szítát f – d 25, az kádár céből vittek négy öreg csebet és három főhordó csebet, fizettem f 1 d 31. Az Urunk palotájába vittek az gondviselők Kádár Istvántól egy öreg csebet fizettem f – d 20. KvSzám 18b/VII. 157.

1631 Die 23 Decembris Ex comissione amplissimi senatus az kádár mesterek attanak tizen-négy csöbret az Urunk konyhájára, melynek az ára teszen egy forintot ötven pénzt f 1 d 50. KvSzám 18b/IX. 186.

1640 Die 13 Februarii Ex commissione iudicum et iuratorum civium civitatis Colosvár mivel kegyelmes Urunk Ónagysága feredősse csináltatott az itt való kádárokkal ugyan Urunk Ónagysága számára egy feredővannát quietantiája szerint, melynek az ára teszen százhetvenöt pénzt f 1 d 75. Adószedő uraim őkegyelmek az százhetvenöt pénzt meghfizetvén, ez cédulát számadásra adgyák be az sáfárnak, p s t N. KvSzám 23/VII. 272.

1641 Die 21 Septembris Ex commissione amplissimi senatus adószedő uraim fizessenek az munkáért az kádár mestereknek két forintot, hatvannyolc pénzt f 2 d 68. KvSzám 23/IX. 267.

1649 [november 29.] Eodem die ugyan bíró úr és az becsületes tanács parancsolatjából az kádárok supplicatiót adván be, hogy vittenek Urunk konyhájára Rákóchi Zsigmond és Kemény János az gazdák öregh csebet $\text{N} 7$, item három apró csebet, item két meritőt, item hogy az kádakat is megh kötöttek, T f 3 d –. KvSzám 26/VI. 9.

Kerekes

1612. [június 13.] Kerekes János céhmester adott urunk számára, mellyet Újvárbán vittetek 13 tengelynek való fát f 1 d 30, item álgúy kerekhez való küllöt adott $\text{N} 60$ pro f 1 d 20, Kerekes Kelemen tarackokhoz való tengely fát 3 pro f d 36, itthon egy új tengelt tarackhoz valót f – d 12, item tarackhoz való kerek agyat 2 f – d 12, Kerekes Lőrinc adott tarack kerékhez való fát 28 fr – d 84. KvSzám 13a/III. 138–139.

1629 [szeptember 23.] Eodem az kerekesek míveltenek ad f 2 d 25. KvSzám 18a/V. 63.

1631 Die 1 Augusti Ex commissione amplissimi senatus az mely szekereken az rezet hoztak, azokhoz attak az kerekesek két új kereket f 1 d 60, item egy öreg nűjtott tengelyestől, schemelyestol f 1, item egy tengelt d 25, item: egy új kereket, kétt soroghját, tt f 1, együtt teszen három forintot nyolcvanöt pénzt f 3 d 85. KvSzám 18b/III. 203.

1631. [május 18.] Eodem Die Ex commissione Amplissimi Senatus kerekes uraink Urunk Ónagysága hintójába, társzekerében, konyha s pohárnokkocsiba adott 11 új kerekekért és egy hintó alá való vasas nyúató csinálásért, ágasítól, fizettünk f 10 d 30. KvSzám 18b/VII. 428.

1640 Die 14 Aprilis Ex commissione amplissimi senatus Kegyelmes Urunk Ónagysága mostani itben létében míveltenek kerekes uraink Ónagysága számára Szilági István és Péter Márton quietantiájok szerint pro fl 13d 53. Adószedő uraim ezt megh fizetvén, adgyák be sáfárnak ez cédulát számadásra p s t N. KvSzám 23/CII. 282.

1646 21 Novembris [...] Urunk élés szekereihez 3 új kereket adtak a kerekesek [...] f 3 d 27. KvSzám 24/XV. 219.

1649. [december 16.] Eodem Ex commissione amplissimi senatus a kerekes mesterek dolgozva Urunk Ónagysága szükségére, melly teszen kilenc forintot hatvan pénzt f 9 d 60. KvSzám 26/VI. 434.

1653 Die 2 Aprilis Érkezett Secretárius uram, az kerekessel egy új kereket kellett csináltatnom kocsijához, bíró uram parancsolatjára adtam érette f 1 d –. KvSzám 27/XIII. 6.

ÉPÍTKEZÉSI IPAR

Fazekas

1609 4 Augusti Asszonyunk és Bánfi Dienesné szállásán csináltattam megh az kemencéket bíró uram hagyásából, adtam az fazakasoknak f d 40, adtak az kemencékhez nyolc kályhát pro d 26 vöttem hozzá 2 sing vasat pro d 20 f – d 46. Item az Urunk ebéllő házában és az Zeller Ferenc házában, szállásán csináltak megh az kemencéket, adtam töllök f – d 35. KvSzám 12a/IV. 363.

1607 20 Decembris Fazakas Boldizsár és Fazakas Ambrusnak marattam volt adóssa, ahogy Urunk házában való kemencét foldoztak és kályhát attanak hozzá, fizettem nekik, tt fr – d 79. KvSzám 12a/XV. 23.

1607 20 Novembris Bíró uram parancsolatjából az fejedelem szállásán az palotában csináltattam meg az kemencét Fazakas Boldizsárral, mert az bíró uramra futtotanak érette. Attam az kemence csinálásától, tt fr d 25. KvSzám 12a/XVI. 83.

1613 Die 23 Februarrii Az felső háza az Tanácsháznál, hogy az padlás meggyült vala, foldoztattam és csináltattam meg az kemencének az boltását Fazakas Jánossal, melybe csinált 4 boltot, taligát lapossat 1 pro d 3, tt d 12, item egy mázos kályhát d 5. KvSzám 13a/IX. 30.

1613 Die 23 Februarrii Az Alsó házba foldozta meg ez kemencét, melybe csinált egy mázos kályhát az csinálásával egyetembe mindenestül teszen, mert az előtt is két úttal foldozta az kemencéket itt f 1, mind az felsővel egyetembe, mellyel tartozom neki – Tölcheres Ádám. KvSzám 13a/IX. 30.

Anno Eodem 1613 Mense Novembrii A Zeller Ferenc házánál csináltak két kemencét az fejedelem szállásán Fazakas János és Bárdi Mihály. Az hátulsó boltban csináltak egy kemencét, vagyon benne 58 mázas káhylya, paraszt káhylya 28. Azon rendben az piac fele való menyezites szobacsában 72 mázas káhylya, paraszt káhylya 36, teszen 130 mázas káhylya, tt pro fl 6 d 20 64, paraszt káhylya pro fl 4 d 28. Az két kemencének csinálása tt fl 4. KvSzám 13a/XIV. 154.

1617 2 Octobris die ZenthBenedekj István deák Azzonyunk szolgája Fejérvárról jöven kemencékhez való kályhákért, bíró uram hagyásából attam neki

1617 2 Octobris die Ugyan ezen István deákat, minthogy bíró uram itt várakoztatta az kályhák elkészítéséigh bíró uram hagyásából [...]. KvSzám 14a/XVII. 89.

1617 11 Octobris ZenthBenedekj István Aszzonyunk szolgája négy kemencének való kályhákért jöven bíró uram hagyásából [...]. KvSzám 14a/XVII. 89–90.

1617 13 Octobris Urunk commissiójára küldött bíró uram Kisfaludra négy kemencének való kályhákat, Perekj István ött lován szekeren, fizettem az öt lótól Kisfaludigh f 4 d 37½. KvSzám 14a/XVII. 89.

1617 14 Octobris Marosújvárból jöven Balogh András újvári szolga kemencékhez való kályhákért, bíró uram hagyásából attam neki [...]. KvSzám 14a/XVII. 93.

1617 15 Octobris die Ugyanazon szolgának Balogh Andrásnak az Újvárról jöttek, mint-hogy az kályhák után várakozott, attam ebédre [...]. KvSzám 14a/XVII. 93.

1617 Eodem die Az Urunk szállásán Eöttveős András uram házaiban három kemence, Zeller Ferenc házánál egy, Wiczey Máté házánál kettei, az az hat kemence foldozástól fizettem Bárdi Fazakas Mihálynak f – d –. KvSzám 14a/XVII. 109.

1631 Die 8 Octobris. Ex comissione amplissimi senatus item az város házánál az öregh és kissebbik szobában az kemencéknek megcsináltatására az fazekas céhmesternek fizettek ökegyelmek három forintot kilencven pénzt, ittem: az kemencéhez az agyagot meghnyomtatni, attak huszonöt pénzt, ittem egy szekér fátt vöttek ökegyelmek ötven pénzen, együtt f 13 d 82. KvSzám 18b/III. 209. 1631

1631 [január] Az fazakas uraiméktől Gergely Páltól az konyhán forgodó gazdák vittetettek fazakakat, mázast és parztot, öregeket Nro 43, fizettem nekik f 2 d 50. KvSzám. 18b/VII. 57.

1631 [január] Az urunk konyhájára vittettek az gondviselők mázos fazekakat az fazekastól Nro 17, paraszt fazekakat vittettek Nro 21, az mázost tudván pro d 4, az paraszt fazekakat tudva pro d 3, fizettem nekik f 1 d 31. KvSzám. 18b/VII. 157.

1631 Die 16 Septembris Ex commissione amplissimi senatus Némethi Pálnak harmad maghával az kályhákért és azoknak fel rakásáért adtunk. f 6 d 80. KvSzám. 18b/VII. 431.

1637 Die 19 Novembris Az fazakasoknak mivelésekért fizettem f 11 d –, kitől commissio extál. KvSzám 21b/V. 125.

1642 Eodem die 10 Aprilis Ex comissione amplissimi senatus. Az új fejedelem öngyása be jövetelkor, attanak volt az fazekas mesterek, mázos és mázatlan fazekakat, melyért fizettenek adószedő uraim ökegyelmek f 1 d 50, ez cédulát számadásomra beattak ökegyelmek. KvSzám 23/X. 232.

1649 [november 29.] Eodem die Bíró uram és az becsületes tanács parancsolatjára attam az fazakascéh mesternek, az kik az Ónagysága bejövetelire az Urunk konyhájára fazakakat attanak, T f 3 d 50. KvSzám 26/VI. 26/VI. 9.

1649 Die 1 Octobris Az fazakasok meglátogatván és egyengetvén az Urunk Ónagysága palotáiban levő kemencéket, attam gyertyát f d 2. KvSzám 26/VI. 322.

1652 Die 2 Februarii Ex commissione amplissimi senatus az melly fazakas uraimék Urunk Ónagysága konyhájára attanak, fizettem nekiek két forintot ötven pénzt, kiről commissióm extál, f 2 d 50. KvSzám 28a/III. 33. 1652

Kőműves–ács

Gyulafehérvár

1609 14 Junii Az Sárdi János fia viszi Urunk parancsolatjára Keomies Jánost kútkövet faragni Fejérvárra 2 lován, adtam 1 d 75. KvSzám 12a/IV. 406

1616 Prima Maji Eodem die Fejérvári udvarbíró szolgálja érkezvén Urunk parancsolatjával, hogy az faragott köveket és ajtókat Fejérvárba az vagy Kisfaludra vitesse biaró uram, annak attam ételt italt [...]. KvSzám 14a/IV. 28.

1616 3 Maii Fejérvári udvarbíró szolgáljának Nagy Ihmre nevű, adatott bíró uram ételt italt, neki attam [...]

1616 Eodem die Urunk parancsolatját hozván ezen udvarbíró szolgálja, hogy az kőmies mestereket alá külgye bíró uram, adatot bíró uram postaszekeret Diözeghi István és Keömies Páll alá, három lovat és szekeret, mely volt Borbély András kétt lova, és egyik Teöczeres Andrásé, melytől fizettem Fejérvárig f 2 d 62½. KvSzám 14a/IV. 33.

1616 Die 23 Septembris Urunk parancsolatjából bíró Uram ökigyelme küldi az ácsokat Fejérvárra: Ácz Ferencet, Molnár Gergelt társaival együtt, négy lóval, Dayka Tamásnak attam posta pénzt f 3 d 50. Az átsoknak adatott bíró uram úti kölcséget f 1 d –. KvSzám 14a/IV. 58.

1616 [április 16.] Eodem Urunk hagyásából küldött bíró uram három ácsot Fejérvárra, Áczi Illyést, Áczi Mihált és Áczj Zsigmondot, azoknak attam bíró uram hagyásából egy egy forintot, tt f 3 d –. KvSzám 14a/V. 20.

1616 13. Junii Urunk parancsolatjára bocsátá bíró uram ökegyelme kőmieseket és ácsokat Fejérvárra, bíró uram hagyásából az kőmieseknek attam f 1 d –, az ácsoknak attam f 1 d –. KvSzám 14a/V. 25.

1616 2. Augusti Jöve Váradi János szolgálja István deák az kőmiesekért és vásárlásnak okáért, bíró uram hagyásából attam neki ebédre vacsorára, ételt italt, tt f – d 20. KvSzám 14a/V. 29.

1616 14. Aprilis Urunk parancsolatjára mentenek az kőmies uraim Fejérvárra, bíró uram adatott alájok 3 lovat, szekeret Fejérvárig [...]. KvSzám 14a/V. 142.

1616 16. Aprilis Urunk parancsolatjára küldi bíró uram három ácsot Fejérvárra és adata alájok [4 lovat] KvSzám 14a/V. 143. 1616

1616 [február 14.] Eodem die Urunk parancsolatjára bíró uram küldött két kőmieset alá Fejérvárra farkas ucza Mihály deák két lovát, szekeret attak alája, az két lótól Tordáigh fizettem f d 50. KvSzám 14a/XVII. 14.

1617 [április 13.] Eodem die Urunk parancsolatjára küldött bíró uram Fejérvárra négy kőművest, Cziszár István szekereát adván alájok Enyedigh, fizettem három lótól f 1 d 87½. KvSzám 14a/XVII. 25.

1630 Die 15 Decembris Fejérvára ácsokat kerítvén bíró uram ökegyelme bocsátott az ács mesterek közül szerszámival együtt négyet; attak posta szekeret alájok, vittek el Baranyay György, Monár István, Hermam András hat ökrökön, szekeren vittek Fejérvárig, fizettem f 2 d 62½. KvSzám 18b/III. 92.

1637 [július 3.] Eodem die Az itt való ácsokat Urunk Ónagysága hivatván, adattam bíró uram hagyásából alájok Eöghreös Mathiás 4 lovát Enyedigh f 2 d 50. KvSzám 21b/III. 164.

1637 Die 4 Julii Az keömiesek alá S. C. L. adatta bíró uramj Nagj Péter 4 ökrött Enyedigh f 1 d 25, Uyvári István 4 ökröt Enyedigh f 1 d 25. KvSzám 21b/III. 164.

1637 Die 25 Septembris Eodem die Urunk parancsolatjából az colosvári ácsok alá bíró uram parancsára attunk Fábián Gáspár 6 ökrös szekerét Fejérvárig f 2 d 62½. KvSzám 21b/III. 173.

1637 Die 6 Septembris Urunk parancsolatjára küldött bíró uram Fejérvárra öt kömíveseket, atta alájok Novák István négy lovát, szekerét, vitte őket Enyedigh, fizettem neki öt mélyföldre f 2 d 50. KvSzám 21b/V. 247.

1637 Die [szeptember 15.] Eodem die Urunk parancsolatjára küldött alá Fejérvárra bíró uram két lakatosokat és egy deákot, attam alájok az útnak nehéz voltahoz képest Jósa István négy lovát, szekerét, vitte őket Fejérvárra, fizettem neki hét mélyföldre f 3 d 50. KvSzám 21b/V. 249.

1640 Die 14 Aprilis Urunk kíván kömíveseket Fejérvárra, hogy az haltartót megcsinállják, Enyedigh viszi Perpeti Jánost leginyestül Lázár István négy ökre, fizettem f 1 d 25. KvSzám 23/VII. 189.

1640 [október 21.] Eodem die az cserépcsináló mestereket, viszi Enyedigh Szederics Jakab négy ökrén, fizettem f 1 d 24. KvSzám 23/VII. 211.

1649 Die 6 Julii Két kömíveseket küldvén Urunk parancsolatjára bíró uram ökegyelme Fejérvárra, attunk alájok 2 lovat Enyedigh, Balogh Pálnak 2 lova, T f 1 d 25. KvSzám 26/V.

Szamosújvár

1612 1 Junii Urunk Őfelsége parancsolatjára küldi bíró uram tanács akaratjából Szamosújvárra mivelni ácsokat, mellyeknek, mikor megjöttek volna tanács rendelése szerint fizettem egy-egy ácsnak, egy hétre f 1. Ácz István mielt negyed fél hétig, attam neki f 3 d 50 Áczj Mihálynak is negyed fél hétre f 3 d 50, Áczj Mártonnak két hétre, tt f 2 d –, Áczj Jakabnak negyed fél hétre, tt f 3 d 50, Székely Ferencnek három hétre kellett f 3. KvSzám 13a/III. 133.

1612 15 Junii Küldöttek ökegyelmek esméh Szamosújvárba tíz ökrön, két szekéren két kovácsot és három ácsot és az fellyül megírt szenet és az tarackhoz való szerszámot, mellyet az kerekeselek attak, János kovács mielt Újvárban 8 nap, tt f 1 d 20, Mihály kovács 16 nap, tt f 2 d –, Áczj György mielt harmad fél hétig, tt f 2 d 50, Molnár Tamás is harmad fél hétig, tt f 2 d 50, Áczj Ferenc is addig, attam neki is, tt f 2 d 50. Ugyan azon szekereken vittek esmég torockai sing vasat 18 városét, esmég az mely száz apró vasat vöttem f 6, annak is el vittek ötvenét. KvSzám 13a/III. 139.

1612 9 Junii Ádámosi Balás hat ökrén, szekerén visznek Urunk számára, hogy mieljenek Szamosújvárra három ácsot és valami torockai vasat, attam neki f 1 d 12. KvSzám 13a/III. 175.

1612 [június 12] Eodem Tatár János viszen esmég ácsokat Szamosújvárba, két ökrön, attam neki [...]. KvSzám 13a/III. 175.

1617 3 Junii Urunk parancsolatjára bíró uram küldötte Újvárban az Szamos mellé két köművest, Viczey Andrást és Zalay Györgyöt, adatta alájok bíró uram Bakos Mihály két lovát, szekerét, az két lótól fizettem f – d 75. KvSzám 14a/XVII. 36.

1617 30 Augusti Urunk commissiójára küldött bíró uram Marosújvárban két asztalost Aztalos Lukácsot és Aztalos Jánost, Hidassi István két ökrén, szekerén vittek Újvárig, fizettem az két ökörtől Marosújvárig f – d 50. KvSzám 14a/XVII. 84.

1637 Die 3 Maii Urunk Ónagysága kegyelmes parancsolatja B. U. H. attunk az colosvári kömívesek alá Válaszúti Máthénak 6 ökröt Újvárig f 1 d 12½, Szász Miklósnak 6 ökröt Újvár f 1 d 12. KvSzám 21b/III. 160.

1640 Die 27 Junii Az itt való kömies Horvát Bálintot viszi Szamosújvárban Nagy Mihály 4 ökrén, fizettem f – d 75. KvSzám 23/VII. 200.

1646 Die 12 Decembris Bíró uram parancsolatjára attam az itt való kőmiesek alá egy négy ökrű szekeret Szamosújvárigh, Erdelj Peter 4 ökr f – d 75. KvSzám 24/XV. 599.

1649 Die 12 Maji Urunk parancsolván kőmiesek felől B U P. attunk szekeret alájok, ez 4 ökröt Szamosújvárigh SzentIváni Ferencznek 4, T f – d 75. KvSzám 26/V. 316.

1649 Die 19 Julii Urunk parancsolatjára küldtünk kőműveseket Szamosújvárra, attunk alájok négy ökrű szekeret Szamosújvárig [...]. KvSzám. 26/V. 323.

1649 Die 14. Novembris Urunk parancsolattjából küldtek két kőművest Szamosújvárra [négy ökrű szekéren]. KvSzám. 26/V. 328.

1653 Die 16 Aprilis Újvárbán az kőmieseket és tölcésérest viszik 8 ökrön Válaszúti Ferenc, Bek András, teszen f 1 d 32. KvSzám 27/XIII. 38.

1653 Die Octobris Az kőmieseket viszi Újvárbán Lónai György 8 ökrön, teszen f 1 d 50. KvSzám 27/XIII. 40.

1653 Die 8 Februarii Vittek faragott köveket Szamosújvárra Ónagysága számára, 4 szekéren [...]. KvSzám 27/XIV. 202.

1653 Die 14 Maii Szamosújvárra kőműveseket vitt [4 ökrű szekér] f – d 75. KvSzám 27/XIV. 209.

1653 Die 15 Maii Szamosújvárra kőműveseket visz 8 ökrön f 1 d 50. KvSzám 27/XIV. 209.

1653 [június 17.] Eodem Az kőmieseket Szántó János viszi 4 ökrön Újvárbán [...]. KvSzám 27/XV. 38.

1653 die 26 Junii [...] valami faragot köveket visznek Újvárbán [...]. KvSzám 27/XV. 38.

1653 die 30 Junii Újvárbán köveket visznek Czakó János és Szabó Mihálllyal együtt 8 ökrön [...]. KvSzám 27/XV. 38.

1653 11 Die Octobris Az kőmieseket, kettőt viszen Újvárbán Török Mihaly, 4 ökrön [...]. KvSzám 27/XV. 41.

Gyalu

1642 Die 15 Decembris Az itt való ács céhmesterek alá adatta bíró uram Enyedi Szabó Mihály 2 lovát, szekeret Gyaluigh, attam f – d 25. KvSzám 23/X. 303.

1642 Die 21 Septembris Kegyelmes urunk parancsolván bíró urunknak, hogy az colosvári kőműves Zilági Mátyást, 4 magával mingyarást küldeni Gyaluban dolgozni. B U P vettette Hidelvéről Klok Jánost 4 ökrével, fizettem Gyaluigh f – d 25. KvSzám 23/XI. 354.

1646 Die 1 Septembris [...] öt kőműves ment Gyaluba oculatára, hogy meghlássák az kapuját, vitte Jósa István el ökett 4 ökrön, fizettem neki f – d 25. KvSzám 24/XV. 207.

1653 Die 29 Aprilis Gyaluban az kőmieseket viszi Nagy György 4 ökrön, teszen d 25. KvSzám 27/XIII. 38.

1653 Die 26 Januarii [...] viszi Kis Márton két kőműveseket Gyaluba a lován f – d 25. KvSzám 27/XIV. 201.

1653 [április 29.] Eodem [...] kőmieseket, viszi Gyaluban Nagy György 2 ökrön [...]. KvSzám 27/XV. 38.

1652 Die 28 Aprilis bíró uram parancsolatjára viszen kőműveseket műszerekkel együtt Gyaluigh. KvSzám 28a/II. 193.

1652 Die 9 Octobris bíró uram parancsolatjára az kőmieseket viszi Gyaluigh Nagy Ferenc [4 ökrön], tt f – d 25. KvSzám 28a/II. 197.

1652 25 Septembris Parlagy Péter Gyaluban 2 lovon viszi az kőmieseket f – d 25. KvSzám 28a/IV. 133.

1652 28 Aprilis Az mely szekeres az kőműveseket műszerel együtt viszi Gyaluban, More Márton 6 ökrén [...]. KvSzám 28a/VI. 109.

1652 9 Octobris Viszi az kőműveseket Nagy Ferenc Gyaluigh, nro 4 ökrén. KvSzám 28a/VI. 114.

Görgény

1642 Die 4 Maji Érkezők Kegyelmes Urunk parancsolatja bíró urunknak, hogy mingyárast küldene Kőműves Mátyást Görgényben az Őnagysága dolgára, bíró uram parancsolatjára vettem posta szekeret alája Lekenczeigh, fizettem Barta Istvánnak 4 ökrével, szekerével odaléven f 1 d 50. KvSzám 23/XI. 338.

1642 Die 14 Septembris Kegyelmes urunk parancsolatja érkezék bíró uramhoz, mingyárast 4 ácsokat, hogy Görgénybe külgyön, bíró uram parancsolatjára vettem alájok posta szekeret Székigh, Lázár Jacobot 4 ökrével fizettem neki f – d 75. KvSzám 23/XI. 353.

1643 Die 31 Martii [...] Urunk Őnagysága parancsolatjából kellett Kőműves Kiss Andrásnak Görgénybe menni [...]. KvSzám 24/IV. 228.

1643 Die 30 Septembris Urunk őnagysága dolgaira rendelt lakatosok és ácsok alá adata bíró uram Görgényigh Ágoston János lovait, Nro 8 f 9 d –. KvSzám 24/IV. 236.

1643 Die 11 Novembris Urunk Őnagysága dolgaira Görgényben menvén Lakatos János és Tamás B U adám alájok Görgényigh Beke András ökre, Nro 6 f 3 d 37½. KvSzám 24/IV. 238.

1646 Die 29 Martii Urunk Őnagysága parancsolatjából kellett Kys Ferencnek az kőmiesnek menni Görgényben, bíró uram parancsolatjára attam egy négy ökrű szekeret alája Szegeörgigh, Ehydezer Jánosé 2 ökr f – d 75, Molnár Antal 2 ökr f – d 75. KvSzám 24/XV. 420.

1646 Die 22 Aprilis Kis András kőművesnek Urunk parancsolatjára kellett újra Görgénybe menni, bíró uram parancsolatjára attam egy négy ökrű szekeret alája Szegeörgigh [...]. KvSzám 24/XV. 426.

1655 12 Martii Viszi Kováczi István kőműveseket, az kik az Görgényben menek, Vásárhelyigh, tt f 7 d –. KvSzám 28b/II. 116.

Radnót

1649 Die 22 Novembris Kegyelmes Urunk kőműveseket kívánna Radnótra, 8 ökrű szekeret attam alájok [...]. KvSzám 26/V. 329.

1652 Die 22 Aprilis [...] Kegyelmes Urunk kőműveseket kívánna Radnótra, 8 ökrű szekeret attam alájok [...]. KvSzám 27/II. 219.

1652 Die 19 Aprilis Ismét Kegyelmes Urunk parancsolatját hozván, hogy három kőműves itthon meg is el bútt volt, kettei iffjú legény, harmadik Czillagh Mihály, hogy bíró uram mingyárt külgye alá őket Radnótra, azért bíró uram parancsolatjából attam nyolc ökrű szekeret alájok. KvSzám 27/II. 219.

1652 Die 3 Junii Urunk Őnagysága hivatván Radnótra Keőműves Mihályt, Rác Jánost és két kőműves mesterek és portékájok alá B U P attam egy nyolc ökrű szekeret alájok Radnótigh. KvSzám 27/II. 222.

1652 Die 21 Augusti [...] faragot köveket visznek Radnótra [...]. KvSzám 27/II. 230.

1652 Die 16 Augusti Kegyelmes Urunk küldé parancsolatját bíró uramnak őkegyelmének két kőműves mesterek Kőműves Bálint és Takács Márton felől, hogy őkegyelme mingyárast külgye alá őket Radnótra minden eszközökkel. Azért B U P attam egy nyolc ökrű szekeret [...]. KvSzám 27/II. 231.

1652 Die 10 Aprilis Urunk Őnagysága parancsolatjából, mely faragott köveket Radnótra visznek [...]. KvSzám 28a/II. 190.

1652 Die 15 Aprilis Urunk Őnagysága parancsolatjából az faragott köveket Radnótra viszik az szekeresek, nevei így következnek [...]. KvSzám 28a/II. 191.

1652 Die 20 Aprilis Urunk Őnagysága parancsolatjából visznek faragott köveket mégis Radnótra, az kiknek ökrei viszik, így következnek [...]. KvSzám 28a/II. 191.

1652 Die 19 Augusti Urunk őnagysága parancsolatjából az kik Radnótra mégis faragott köveket visznek, nevek így következnek. KvSzám 28a/II. 196.

1652 Eodem négy kőművesekett minden műszerekkel együtt bíró uram parancsolatjára vizsik Radnótra [8 ökrös szekéren]. KvSzám 28a/II. 196. 1652

Kisfalud-Fogaras

1617 1 die Octobris Boér János fogarassi szolga érkezve az fogarassi ablakokhoz való kövekérth, mellyet itt faragtanak, bíró uram hagyásából ebédre attam [...] KvSzám 14a/XVII. 84.

1617 2 Octobris Ugyan ezen Boér Jánosnak attam flöstökömrre valót, minthogy az kövek készítését várta [...]. KvSzám 14a/XVII. 84.

1617 2 Octobris Fogarasban kültünk öt öregh ablakköveket, három öregh szekéren, vitték az itt valók Thordaigh. KvSzám 14a/XVII. 85.

1617 [octóber 13]. Eodem die Fogarasból érkezvén Reczey János fogarassi szolga öregh ablakoknak való kövekérth, bíró uram hagyásából [...].

1617 14 Octobris Ugyanezen fogarassi szolgának bíró uram hagyásából ebédre is attam, minthogy az köveknek készítése után váarakodott [...]. KvSzám 14a/XVII. 91.

1617 14 Octobris Négy szekéren kültünk ablakköveket Fogarasban. KvSzám 14a/XVII. 92.

1616 Prima Maii Fejérvári udvarbíró szolgája érkezvén Urunk parancsolatjával, hogy az faragott köveket és ajtókat Fejérvárba az vagy Kisfaludra vitesse, bíró uram annak atta ételt, italt [...]. KvSzám 14a/IV. 28.

1616 3 Maii Fejérvári udvarbíró szolgájának, Nagj Imre nevű adatott bíró uram ételt, italt, neki attam [...]. KvSzám 14a/IV. 33.

1616 4 Decembris Balás István vitt Urunk számára abla köveket hat ökrön Kisfaludra, attam neki f 2 d 87½, Farnasj János is ugyanakkor vitt Urunk számára ablakköveket Kisfaludig, tt f 2 d 87½, hat ökrön, szekéren. KvSzám 14a/V. 155.

1617 26 Aprilis Urunk számára Kisfaludra küldött bíró uram faragott köveket, tizennégy öregh szekérrel. KvSzám 14a/XVII. 32.

Szeben-Zsombor

1612 3 Novembris Végh Lőrinc megyen Szebenben Urunk szükségére mielni harmad magával, bíró uram hagyásából attam alájok 3 lovat Szebenig: Bakator Jánosnak egy lovát f 1 d 50, Czimbalmos Istvánnak egy lovát f 1 d 50, Vas Lukácsnak 1 lovát f 1 d 50. KvSzám 13a/II. 124.

1612 Novembris Mivelhogy az Keöreösi Gergely szekere, mellyen az kőműveseket Szebenbe vittek vala, vissza jövőnben Tordánál eltörött és el kellett hadni, Keöreösi Gergely ment utánna 2 lován Tordáig és meghozza egy kereke héjával, B. U. h. attam neki f – d 50. KvSzám 13a/II. 124.

1629 Die 30 Octobris. Az asztalosok Urunk számára Somboron műveltenek négyen kétt hétigh, item ketten egy hétigh, megint négyen ötöd napigh, mellyet megh fizettvén adószedő uraim által, kitől comissio extál együtt f 16 d –. KvSzám 18a/IV. 363.

1629 2 Augusti Kőmies Bálint mester ötödmagával munkálkodván és Somboron az forrás kivágása körül és az Ófelsége szállása körül való építésben négy nap, fizettünk nekie 25 abban napszámra f 5 d –. KvSzám 18a/IV. 364.

1629 19 Augusti Az ácsoknak, az kik ugyan ott dolgoztanak Somboron és konyhát csináltak megint ez feredőnél 3, az mit munkálkottanak f 6 d –. KvSzám 18a/V. 61.

1629 Die 6 Decembris Keömües György Somboron művelvén, rendeltek ökegyelmek másfél forintot, kitől commissio extál f 1 d 50. KvSzám 18a/V. 61.

Torda

1616 [szeptember 23.] Eodem Ugyan az kőmieseket Tordára viszzi Keöreössj Gergely 4 lóval, attam f 1 d –. KvSzám 14a/IV. 58.

1617 19 Die Octobris Urunk parancsolatjára küldött bíró uram két ácsot Tordára művelni, Ácz István másodmagával Nagy Miklós két ökrét, szekerét adatta bíró uram alája, fizettem az két ökörtől f – d 25. KvSzám 14a/XVII. 97.

1617 Die 8 Decembris Urunk parancsolatjára bíró uram küldte két kőművest Tordára, adatta bíró uram Szenj István két ökrét, szekerét alájok [...]. KvSzám 14a/XVII. 205.

1642 [szeptember 27.] Kegyelmes Urunk parancsára 2 asztalost küldjenek Tordai kamara-házhoz [...]. KvSzám 23/XI. 356.

Lippa, Drág, Patak, Szatmár, Hidassi bánya

1609 [május 7.] Eodem Jöve Rácz János Urunk parancsolatjával, hogy bíró uram mingyá-rast külgyön négy kőmíest Lippára, attunk az kőmiesek alá hat ökröt Hunyadig Erzenjgiártó Istvánét, attam fr 1 d 5. KvSzám 12b/IV. 261.

1637 Die 16 Maji Urunk Önagysága parancsolatjára, bíró uram hagyásából B. U. H. küldet-tünk az ácsokat és kőmieseket [...] vitte őket Monostor uczában Szilágj Péter 6 ökrön, Drághban f 1 d 12½. KvSzám 21b/III. 162.

1637 Die 14 Septembris Urunk parancsolatjára mentenek az Hidassi bányában két kőmí-vesek Pergelj István és Vicej András, attam alájok Nagj Gergely négy ökrét, szekerét, vitte Thordáigh, fizettem f – d 50. KvSzám 21b/V. 248.

1642 Die 9 Aprilis Az itt való három kőmiesek alá, az kik Patakra mennek kőfaragni, adatta bíró uram Komáromi Mihály 4 ökrét, szekerét Hunyadigh f 1 d –. KvSzám 23/X. 229.

1646 Die 3 Julii B U küldött két kőműveseket Urunk szükségében Szakmárra Kőmies Takacz Mártont és Tótt Simont, adtam alájok Kerekes Bálint kétt lovát, szekerét, vitte Zilahigh, fizettem két lótól f 1 d 25. KvSzám 24/XV. 203.

Pontos útirány megjelölése nélkül

1616 2. Augusti Jöven Várad János szolgája István deák az kőmiesekért és vásárlásnak okáért, bíró uram hagyásából attam neki ebédre, vacsorára ételt-italt, tt f – d 20. KvSzám 14a/XV. 29.

1616 31 Octobris Az korcsolyásnak attam az legényekkel egygüt, hogy az Urunk számára való ablakköveket szekerre vetettek, B. U. H. f – d 24. KvSzám 14a/V. 52.

1640 Die 13 Augusti Az itt való kőmieseket Urunk parancsolatjából viszik Örményesigh: Kőmies Áts Istvánt és Keömies Bálint fiát, Kis István 4 ökrén fizettem f 1 d 50. KvSzám 23/VII.

1643 Die 12 Novembris Urunk Önagysága dolgán levő kőművesek és ácsok alá adata bíró uram Meggyesigh Sákeözi Márton ökrét, Nro 8 f 4 d –. KvSzám 24/IV. 239.

1648 Die 14 Februarii Érkezik egy Koczis Tamás nevű iffjú legény, bíró úrnak hozott leve-leket az kőmiesek felül, bíró uram parancsolatjára attam húst libr. 1 d 1½, cipót f – d 1½, N 2 d 2, bort fél ejtelt f – d 4, zabot pro d 3, f – d 9. KvSzám 25b/VII. 4.

Főurak számára

1652 16 Aprilis. Az mely szekerese az kőművesek per. nr 4 az Kemény János nagysága számára vittek Zilahigh, így következnek: Beöleöni Péter 4 ökre, SzentIváni Ferenc 2 ökre. KvSzám 28a/VI. 107.

1652 7 Junii Kemény János önagysága vitteti az asztalosokat Zilahigh, Nagy János Nro 6 ökrén. KvSzám 28a/VI. 110.

1653 Die 4 Maji [...]Visznek urunk számára kőműveseket és téglásokat per 6. Zilahig [...] f 2 d 49½. KvSzám 29/XIV. 206.

1653 Die 29 Aprilis Kemény János őmaga vitet kőmieéseket Kövesdre, viszi Ego János 6 ökrön Zilahigh [...]. KvSzám 27/XV. 38.

1654 Die 16 Aprilis Kemény János őnagysága számára vittek négy kőmieesekett, B U P Zilahigh [...]. KvSzám 28a/II. 192.

Fejedelem szállásán javítások

1613 28 Novembris Lakatos György Bethlen Gábor fejedelmünk szállására is csinált két ajtó zárt fogantostól, ismét 4: bokor pántot város vasából, teszen az munkája fl 1, Lakatos Péter is egy ajtó zárt két bokor pántot város vasából pro d 75, Veczey György egy ajtózárt, és két bokor pántot város vasából pro d 60. KvSzám 13a/XIV. 153.

1613 [november] Az asztalosokkal való számvetés ugyan Zeller Ferenc házánál való mívelesekről, három deszka ajtót, tt fl 3, 1 szükségh zéket, tt fl – d 3, egy paraszt ajtó is csináltak és három házba padokat, tt fl 2. KvSzám 13a/XIV. 155.

Eodem Mense NovebrisAz kőművesek is ugyan azon Zeller Ferenc házánál mielték: Diószeghi István 5 nap, tt fl 1 d 20, az legénye 1 nap, Takáczy Mihály 3 nap, tt f – d 90, az legénye 2 nap, Keömíues Benedek 2 nap tt f – d 40, Keömíues Lőrinc 2 nap, tt f – d 40, Keömíues Bálint 2 nap, tt f – d 40, Keömjes Pál 3 nap, tt f – d 50, Brassaj János 4 nap, tt f – d 80, Zilágj János leghénye 1 nap, tt f – d 50, az inassa 3 nap. Az öregbik ajtókövet fl 4, az kissebbiket tudván fl 1. KvSzám 13a/XIV. 155.

1617 13 Die Kesztek az kőművesek Urunk parancholatjából az Szeller Ferenc házánál építeni, bíró uram az miképpen építetett így következik: az kőmíves mesterek attanak egy öregh ablakot új házhoz, intéztünk az ablaknak az árát forintra f 6 d –, Keömíues Lőrincz volt ott magha személye szerént tíz nap, egy napi munkáját tudván huszonöt pénzre, tíz napi fizetése teszen f 2 d 50, ugyan Keömíues Ferencnek volt ott szolgája kettő kilencz nap, egy napra 16 pénzt adván edgyiknek, az két legénnek nyolcad napi szolgálatja teszen fr 2 d 88, Diószeghi Istvánnak volth egy szolgája három nap, egy napra adván neki d 16, teszen harmadnapi szolgálatja fr – d 48. KvSzám 14a/XVII. 164.

1626 Die 20 Februarii Ex comissione Amplissime Senatus Kőmíves Kis Mihály Urunk őfelsége parancsolatjából száz tanács hagyásából az Ófelséghe szállására egy kerek tűzhelypárkánykövet faragván maga kövéből, egy darab héján fizettünk neki két forintot és negyven pénzt f 2 d 50. KvSzám 17b/III. 224.

1637 Die 7 Az fejedelem konyhája környül való fogyatkozásokat az becsületes tanács hagyásából meghcsináltatván, négy ácsokkal helyre is kellett csatoltatnom, költöttem rejá ilyen rendel, attam az négy ácsoknak egy napi munkájokra egy forintot, 25 pénzt egy napra 1 personára f 1 d –. KvSzám 21b/II. 505–506.

1646 Die 24 8bris B U P emeltek helyre az fejedelem konyháját és egyéb bontakozást is csináltak az ácsok, úgy mint Dezsi Mihály és Fekete György, attam nekik napszámot f – edgyiknek d 28, lécszeget is attam 150 f – d 83. KvSzám 24/XV. 481.

1650 Die 29 Novembris Az urunk szállásán az mely ácsok dolgoztanak, istállókat, konyhákat és egyéb sok rendbeli munkák következnek: Fekete Ách György dolgozott N 3 nap, T f – d 75, Gerich Han dolgozott N 3 nap, T f – d 75, Ách György dolgozott N 6 napot, T f 1 d 50, Nagi András dolgozott N 3 nap, T f – d 75, Bániaj Péter dolgozott N 3 nap, T f – d 75, Toronjalliaj Márton dolgozott N 3 nap, T f – d 75, Boroniaj Gáspár dolgozott N 3 nap, T f – d 75, Balogh Gergely dolgozott N 3 nap, T f – d 75, Balogh Márton dolgozott N 2 nap, T f – d 50, Patakj István dolgozott N 3 nap, T f – d 75, Bred Mihály dolgozott N 3 nap, T f – d 75. KvSzám 26/VI. 3–4.

1649 [december 20.] Az Urunk Ónagysága bejövetelire csinált ismégh Lakatos Mihály az palotákban való ajtókbán kolcsokatt, fordítókatt és reteszt, melly teszen száznolcvanöt pénzt f 1 d 85. KvSzám 26/VI.

1652 Die 18 Decembris Bíró uram ökigyelme parancsolattjából, mivel az Urunk piacon való öreg konyhája megbomladozván, csináltattam megh az Urunk bejövetelire, adtam lécszeget hozzá ~~Nre~~ 200 százat d 16, facit d 32. Az ácsnak fizettem per. die f – d 20. KvSzám 27/III. 76.

1652 Die 21 Decembris B U ökigyelme parancsolattjából az Farkas utczában lévő konyhákhoz adtam 400 száz lécszeget, százat 16 pénzen, facit f – d 64 ittem, ismét B U P attam az konyhákhoz kétszáz lécszeget, százat d 16, facit f – d 32. KvSzám 27/III. 78.

1652 Die 2 Februarii Ex comissione amplissimi senatus fizettem az ács mestereknek, kik az urunk ónagysága Farkas utcai konyháján munkálkottanak, hét forintot ötven pénzt, kiról commissióm extál, f 7 d 50. KvSzám 28/III. 1652

Tölcserés

1613 [november] Az tölcserések mielttek ugyan azon Zeller Ferenc házánál, ablakokat csinál 482: tálnyerra tudva in summa, tt fl 12. KvSzám 13a/IV. 154.

1616 5 Decembris Teölczeres Lőrincnek adatott B. U., hogy az Urunk házában az ablakokat csinálgatta meg, tt f – d 94. KvSzám 14a/V. 99.

1637 Die 22 Decembris: Ex comissione amplissimi senatus az colosvári tölcserések, hogy itt az Urunk szállásán dolgoztak és munkálódtak, fizettünk nekik, tizenhárom forintot és hatvankilenc pénzt, id est, f 13 d 69. KvSzám 18b/III. 135.

1637 Die 21 Septembris Bíró uram parancsolattjából küldettünk Újvárra egy tölcserést és kéménytisztítót, attunk alájok Lakatos Imhre 4 ökrött, szekerét Désigh f 1 d – KvSzám 18b/III. 173.

1640 Die 21 Octobris Az tölcseréseket viszi Örményesre Molnár Márton négy ökrén, szekerén, fizettem f 1 d 50. KvSzám 23/VII. 211.

1653 Die 9 Maii Radnótra Urunk Ónagysága számára tölcseréseket visznek [6 ökrű szekéren] f 1 d 87½. KvSzám 27/XIV. 209.

1652 Die 12 Junii Az tölcseréseket és két tonna pléhet bíró uram parancsolattjára viszik Radnóthig [...]. KvSzám 28a/II. 193.

1652 Die 6 Octobris Urunk Ónagysága parancsolattjára viszik az tölcseréseket Gyaluba, bíró uram parancsolattjára viszi [...]. KvSzám 28a/II. 197.

1652 Die 10. Decembris Czompó Lőrincz viszi Urunk Ónagysága óráját és Teölczeres Jakabot Gyaluba, két lovon, solvi f – d 25. KvSzám 18a/III. 59.

1652 Die 2 Julii Az tölcseréseket viszi Brassaj István 5 lován Radnótra mil. 6 teszen f 3 d 75. KvSzám 28a/IV. 129.

1652 Die 9 Septembris Az tölcseréseket Radnótra viszik 8 ökrön Giedert János, Ferenczi György, teszen f 3 d –. KvSzám 28a/IV. 131.

1652 12 Junii Viszi az tölcseréseket és 1 tonna pléhet Radnóthra Székely Máthé 6 ökrön [...]. KvSzám 28a/VI. 109.

1655 25 Januarii Viszi Tóth Miklós Teölczeres Jakabot Szamosújvárra ablakot csinálni 4 ökrön, tt f – d 175. KvSzám 28b/II. 114.

képiró

1609 10. Septembris Lénárt István képiró alá attunk bíró uram hagyásából két lovat Boldis Jacabét, attam neki f 1 d 75, Fejérvárig vitte volt az lovakat. KvSzám 12b/IV. 263.

1617 [augusztus 4.] Urunk commissiójára az képirót Fejérvárra külte bíró uram Temérdek György két lován szekerén, az két lótol attam f – d 25. KvSzám 14a/XVII. 58.

1617 [augusztus 4.] Fejérvárról érkezvén Gyulaj János egy aranyverő ötvössel másodmagával, bíró uram hagyásából attam nekik [...]. KvSzám 14a/XVII. 63.

1617 29 Die Augusti Ugyan ezen István deáknak bíró uram commissiójából ebédre is az képíróért váraozván urunk mandátomából, hogy Fejérvárra vigye, minth az képíró is festékel és szerszámokkal kellet el küldenünk. KvSzám 14a/XVII. 83.

1637 Fizettem Képiró Jánosnak festékek árát négy forintot nyolcvan pénzt f 4 d 80, melyről commissiója extál. KvSzám 21b/II.

1637 [szeptember 28.] Képiró János és Képiró István Fejérvárat Urunk Ónagysága számára mívelvén, onnat hazajöven az becsületes tanács hagyásából fizettem nekik f 100 d –, kiről commissiója extál. KvSzám 21b/V. 124.

1640 Die 7 Augusti Az képírókat az zászlókkal együtt és aranyas kupákkal, Filstich Lőrinc uram házatul az kupákat Kis Lőrinc négy lován szekeren szinte Fejérvárig fizettem neki f 3 d 50. KvSzám 23/VII. 202.

1643 Die 19 Januarii Képiró János alá adata bíró uram Cserkes Mihály két lovait Fejérvárig f 1 d 75. KvSzám 24/IV. 223.

1643 Die 29 Septembris Képiró János műszerével Urunk parancsolatjára megyen maga lovain pro 2 Fejérvárig, annak az bére f 1 d 75. KvSzám 24/IV. 236.

1649 Die 20. Januarii Ex commissione amplissimi senatus Kegyelmes Urunk parancsolatjából fizetnek Képiró Jánosnak az taxa adóból ökegyelmek f 100 d –. KvSzám 26/V. 491.

1653 Die 25 Julii Viszi Kis Márton 2 lóval Urunk számára Radnóra az képírókat, tt f 1 d 50. KvSzám 27/XIV. 210.

1652 Die 20 Septembris Az képírókat viszi Koronkay György Radnóra 6 ökrön, mil. 6 teszen f 2 d 25. KvSzám 28a/IV. 132.

VAS- és FÉMIPAR

Kovács

1605 24 Junii [fejedelem ittlétekor] Az német kovácsnak és kereseknek, hogy az kucsin míveltenek, attam fr 3 d –. KvSzám 11/XIX.b. 60.

1605 Eodem die Jacob kovácsnak két ló patkolástól, fizettem nyolc patkótól fr – d 80. KvSzám 11/XIX.b. 60.

1607 9 Die Martii Bíró uram hagyásából az város kucsijának az kerekét csináltattam meg, az kovácsal, szegeket mind a négy keréknek valami veretteni, vöttem két sing vasat hozzája pro d 12, tt d 24. Attam az kovácsnak az szegek csinálásától húsz pénzt pro d –, tt f – d 20. KvSzám 12a/XVI.

1612 [június 13.] Márton kovács vaszott egy álgú alá való tengelt, tt f – d 50, item adott Újvárba 4 töltő szenet, tt d 50, Jakab kovács 3 töltő szenet, tt f – d 58, külső-közép uczai Márton kovács adott két töltő szenet, tt f – d 25, György kovács adott 3 töltő szenet f – d 38, Mihály kovács is 3 töltő szenet f – d 38. KvSzám 13/III. 139.

1612. [december] János kovács ütött fel az urunk lovai lábára ó patkót 14, 1 pro d 3, tt f – d 4, új patkót Nø 6, pro d 36, tt f – d –, Márton kovács külső közép uczai vert urunk lovaira ó patkót 12, d 56, tt f – d –, új patkót 4, 1 pro d 6, tt d 24, tt f – d –, Mihály kovács vert az urunk lovaira ó patkót Nø 22, tt f – d 66, hat új patkót 1 pro d 6, tt d 36, tt f – d –, az német kovács tizenhat ó patkót 1 pro d 3, tt d 48, tt f – d –. KvSzám 13a/IV. 25–26.

1613 3 Januarii Ugyanakkor mikor fejedelem itt volt, az céh mester Márton kovács az fejedelem lovaira új patkókat ütött fel, Nro 16, tt f – d 96, János kovács ütött fel új patkót 3 d 50, ó patkót ütött fel 16, d 48, ismét egy bokor hámtöt csinált pro d 16, ismét két tengely véghszegett pro d 10, Mihály kovács új patkót ütött fel 7, d 42, ó patkót ütött fl – pro d 12, Német János kovács 3 új patkót pro d 8, Márton kovács küül adott patkószeget fl 2 d 58. KvSzám 13a/XIV. 83.

1617 [június 23] Eodem die Cancellarius uram hintószekere körül való csinálás, vasazástól fizettem Jakab kovácsnak fr 1, fr 1 d –. Ugyan Cancellarius lovai patkolásától: az útra való patkóktól, szegektől fizettem Márton kovácsnak fr 1 d –. KvSzám 14a/XVII. 50b–51.

Az böcsületes tanács comissiójából, az mit az adószedő uraim erogáltak, és énnekem számba beattak perceptione közben, azokról az commissiók is ilyen számot mutathatok, az mint következik

1630 Die 15 Aprilis Ex comissione amplissimi senatus Balassi Ferenc [...] Jakab kovács mívelt, ötven patkót fel ütven, adószedő uraim meghattak ezt ötven pénzt f – d 50. KvSzám 18b/I. 263–264. 1630

1630 die 29 Augusti : Ex comissione amplissimi senatus István kovács és János kovács patkolván az Vezér követnek nyolcvan pénzigh és egy tengelt megh vasazva pro d 25. Adószedő uraim attak nekik száztizenöt pénzt f 1 d 15. KvSzám 18b/I. 267.

1630 die 21 Octobris Ex Comissione amplissimi senatus Az fejedelemszöny lovát patkolván, István munkája tött egy forintot és huszonnyolc pénzt f 1 d 28. KvSzám 18b/I. 267.

1630. [december 22.] Eodem Die Ex comissione amplissimi senatus Jakab kovács az fejedelem konyhájára négy töltő szenet adván, az ára tött f – d 80. KvSzám 18b/III. 136.

1630. [december 22.] Eodem Die Ex commisione Amplissimi Senatus Urunk Öngysága számára valami egyet-mást művelvén az kovács mesterek, fizetések tött f 2 d 11. KvSzám 18b/III. 136.

1631 Die 7 Februarii Ex comissione amplissimi senatus Attanak az kovács mesterek az fejedelem Öngysága konyhájára 12 töltő szenet, item ugyan az Öngysága kovácsinak három töltővel in toto 15, töltőjét tudván ad d 20, tt f 3 d –. KvSzám 18b/III. 197.

1631 Die 1 Augusti Ex comissione amplissimi senatus Urunk öngysága szekeren vivén egyet-mást ki, vasatnak megh az kovácsok három kereket f 1 d 20, item egy hintót tengelyestől d 40, item vertek fel két marokvasat magok vasából d 20, nyolc új patkótt d 80, item 9 ó patkótt d 36, egy kerekre egy sing vasat d 6, item magok vasából csinálták 15 sinszegett d 12, item egy kerékben egy peszelt d 5, együtt teszen három forintot, tizenkilenc pénzt f 3 d 19. KvSzám 18b/III. 203.

1631 [május 18.] Eodem die Urunk Öngysága bennlétekor, mivel kovács uraim külömbkülömb féle munkát míveltenek, Ex comissione amplissimi senatus fizettünk f 9 d 50. KvSzám 18b/VII. 427.

1637 Fizettem Pál kovácsnak vas árrát, tizenkét forintot f 12 d –, melyről commissiója vagyon. KvSzám 21b/II. 511.

1637 Die 21 Martii Urunk Öngysága ittlétében csináltak kovács uraimék hat tő vágó kapát és vasatnak kerekeket is megh, mind edgyüt fizettem nekik f 3 d 45. KvSzám 21b/V. 120.

1637 Die 31 Martii Az kovács mesterek csinálván urunk számára 30 singszeget az Öngysága vasából, item kétszáz kis patkót, item 2850 patkószeget, mind edgyüt teszen, kit én fizetem megh f 11 d 28½. KvSzám 21b/V. 120.

1640 Die 4 Februarii Ex comissione amplissimi senatus Szilágy István lovászmester quietantiája szerint, csináltak urunk öngysága számára az kovács mesterek patkószeget, Nro 200 pro f 6 d 62. KvSzám 23/VII. 271.

1640 Die 6 Februarii Ex comissione dominorum judicem et juratororum civium az kovácsok Kegyelmes Urunk Öngysága számára lyukasztottanak száz patkót pro d 100, item csináltak singszeget Nro 33 pro d 16½, item 4 marokvasat pro d 20, item egy pántot pro d 20, mind edgyüt teszen f 1 d 38½. Adószedő uraim megh fizetvén, ez cédulát számadásra adgyák be az sáfárnak p f t N. KvSzám 23/VII. 272.

1641 Die 26 Martii Ex Commisione Amplissimi Senatus az kovácsoknak számára patkoltását fizettünk comissio szerént tt f – d 55. KvSzám 23/IX. 254.

1641 die 27 Julii Ex comissione amplissimi senatus Stepen Langh kovács Kigyelmes Urunk Öngysága számára patkolt avagy ütett fel tizenkét maga új patkáját lovaira, mely teszen lovászmester Szilágy István quietantiája szerint fl 1 d 20. KvSzám 23/IX. 256.

1641 Die 12 Marty Ex comissione amplissimi senatus adószedő uraim Székelj kovácsnak attak iuxta commission, mielesért f 2 d 40. KvSzám 23/IX. 264.

1641 Die 4 Julii Adószedő uraimék Ex comissione amplissimi senatus száz hetvenöt pénzt attanak az kovácsoknak f 1 d 75. KvSzám 23/IX. 264.

1641 die 27 Julii Ex comissione amplissimi senatus mivel Szilági István lovászmester quietantája szerént miveltek az kovácsok ilyen miveket, tudniillik vasztak egy-egy tengelt, két kereket ó vassal f 1 d 20, item egy kereket, egy tengelt d 85, item mégis egy tengelt d 35, egy kereket új vassal d 65, item mégis pro d 110 in pro d –, teszen f 4 d 20. Adószedő uraimék megh fizetvén, ez cédulát számadásra adgyák be az sáfárnak p s t N f 4 d 20. KvSzám 23/IX. 288.

1646 Die 27 Octobris Ad commissionen Amplissimi Senatatus Kegyelmes Urunk Őnagysága számára csináltattanak őkegyelmek tanácsul az kovács mesterekkel az urunk vasából tizenhat patkókat, hatszáz singhszeget és ezer patkószeget, mely munka teszen f 3 d 48. KvSzám 24/XV. 449.

1648 Die 17 Februarii Az kovács mestereknek fizettem 9 patkóért, egyyért d 7, teszen d 63, mellyeket 6 Februarii bíró uram parancsolatjára attak volt az urunk lovai számára Török János kezébe, mind szegestől f – d 69. KvSzám 25b/VII. 4.

1649 Die 8 Septembris Urunk parancsolatjára csináltatva 50000 zszindelyszeget, négy ökrű szekeret attak alá Enyedig, Farkas Ferenc 4 ökre f 1 d 25. KvSzám 26/V. 324.

1649 Die 13 Martii Ex comissione amplissimi senatus az kovács mesterek az urunk lova patkolásától attanak őkegyelmek f – d 90. KvSzám 26/V. 493.

1649 Die 13 Martii Ex comissione amplissimi senatus Urunk szekerén dolgozva Bálint kovács, attanak őkegyelmek neki f 1 d 10. KvSzám 26/V. 493.

1649 [december 16.] Eodem Ex comissione amplissimi senatus az kovács mesterek csináltak Urunk Őnagysága számára háromezer patkószegett és egy néhány patkókat, munkájokért adatot bíró uram hét forintot f 7 d –. KvSzám 26/VI. 434.

1649 [december 20.] Eodem Ex comissione amplissimi senatus Az kovács mesterek attak az urunk konyhájára tiz töltő szenet, mely teszen száznyolcvan pénzt f 1 d 80. KvSzám 26/VI. 436. 1649

1649 Die 20 Decembris Ex comissione amplissimi senatus csináltak az kovács mesterek az urunk lovaihoz való vaskarikákat, melly teszen százhatvan pénzt f 1 d 60. KvSzám 26/VI. 434.

1652 9 Octobris Eodem Bálint kovács patkolta urunk őnagysága lovát megh bíró uram parancsolatjából. KvSzám 28a/VI. 114.

Fegyverek

1605 1 Novembris Kopjatokokat és kopjvasakat Urunk Őfelsége parancsolattjából küldöttük Hunyadigh Czege Miklós 8 ökrén, attam neki fr 2 d –. KvSzám 11/XIX.b. 13.

1605 [november 1.] Eodem die vöttem Chyanády Antaltól egy berbencét az kopjatokoknak, az mellyeket az fejedelem számára az szász városokról hoztanak, is itt is csináltak pro fr – d 80. KvSzám 11/XIX.b. 19.

1609 Junii ad diem 4tum eiudem mensis egy urunk darabantjára, az ki az dárda nyelekért és vasakért küldetett Fejérvárról, mellyeket itt csináltak Urunk számára, ételire költöttem [...]. KvSzám 12a/IV. 357.

1609 4 Junii Kati Mihály viszi Thordáigh az Urunk számára csinált dárdanyeleteket és vasakat 2 ökrön, adtam f – d 25. KvSzám 12a/IV. 406.

1609 3 Decembris Item az csiszárokknak négy balták borításától Urunk számára, mikor Erdélyből kimene, bíró uram hagyásából fizettem f 2 d –. KvSzám 12a/IV. 419.

1609 3 Decembris Ötven dárdanyelet bíró uram szakasztva szegődven megh avagy alkuni az pajzsossal csináltatot, mellyekért fizettünk f 9 d –. KvSzám 12a/IV. 419.

1609 28 Septembris Urunk Öfelsége kívánságára, az mely dárdanyeleteket és vasakat csináltattunk fizettem 50 dárda nyelektől fr 9 d 25, dárdavasaktól fizettem f 31 d 25. KvSzám 12b/IV. 269.

1612 30 Maji Mivel Urunk Öfelsége sok kopjákat kívánt az várostoll, azokáért az kopjagyártóknak diversis temporibus a die 10 Maji usus ad praesentem bíró uram és tanács commissiójából fizettem az kopjagyártóknak, kopjákért f 37 d 50. KvSzám 13a/II.

1612 5 Junii Vöttem bíró uram hagyásából Urunk számára kopjavasnak Schmelczer Lőrincétől 25 vasat, egyet d 9, tt f 2 d 25. KvSzám 13a/III. 133.

1612 5 Junii Az cigán vajdának szénre az huszonöt vashoz egyre d 3, tt f 4 d 75. KvSzám 13a/III. 134. 1612

1612 5 Junii bíró uram hagyásából attam Paisos Istvánnak Urunk számára való kopja árráért f – d 10, Paisos Antalnak is kopja árrát f – d 10, Kupás Györgynek kapja gombért f 2. KvSzám 13a/III. 138.

1612 13 Junii Vöttem Urunk számára kapja vasnak 100 apró vasat f 6 d –, item kapjának való fát, mellyet Orolt Jánosnak raktanak be, Nro 126 százat, pro d 4, tt f 9 d 4. KvSzám 13a/III. 138.

1612 [június 15.] Az vajdának is attam 25 singet ugyanabból Urunk számára valók kopjavasnak, kiből csináltak kapjavasat ~~N~~ 100, egy-egy vashoz attam szénre d 3, tt f d 75. KvSzám 13a/III. 138.

1612 16 Junii Kötözének az pajzsosok Urunk számára 552 kapját öszve, vöttem hozzá szénát f d 22, bort hozattam az pajzsosoknak f – d 4. KvSzám 13a/III. 140.

1612 22 Junii Vittek Urunk öfelsége számára három szekéren 829 kapját és 500 kopja vasat vöttem az szekéren gyékényeket Borbély Péternétől, egy gyéként f – d 20, Szabó Lászlónétól f – d 20 Csanádi Antaltól két ó gyéként, tt f – d –, Paisos István ment el az kapjákért, bíró uram hagyására attam neki költséget f 1 d 50. Maga kapját No 338 f – d-, az város fájából csinált 30 f – d –, maradott róla öt fa. Paisos Antal is elment az kapjakkal, attam neki is költséget f 1 d 50, kapját adott 262, magáét f – d –, az város fájából csinált 30 pro f – d –. Az aztalosok is csináltak az város fájából 159 kapját: Aztalos Pál csinált 20 pro f d –, Aztalos István beszercei 23 pro f – d –, Orolt János csinált 23 pro f – d –, szappany uczai Aztalos István 33 f – d –, Aztalos Lukács 30 p f – d –, Aztalos János 20 p f – d –. Eodem vöttem 277 kapjához kötözni szénát f – d 5. KvSzám 13a/III. 142–143.

1612 [június 25.] Zilasi Jánosnak tisztítottak egy szablyát és két pallosát Csiszár Jánosnak attam f – d 60, ugyan Zilasinak vöttem bíró uram hagyásából egy sing és másfél fertály baraszlaít az gyalog zászlóhoz, singit d 33, tt f – d 44. KvSzám 13a/III. 147.

1612 [Augustus 28.] Eodem Csináltattam megh bíró uram hagyásából Zékely Farkas az ecseti hadnagynak egy bottyát, ki az puskaporral volt, csak hogy az szekereket Tordáról vissza bocsássák, attam Csiszár Péternek, hogy czapával megbocsátotta f – d 28, az végére csináltak öt nehezék ezüstöt városét, az ötvesnek attam f – d 20 , f 1 d 04, az lakatosnak, hogy meg tisztította f – d 18. KvSzám 13a/III. 262.

12 Julii Diversa Principis Mínthogy fejedelem parancsolta volt, hogy ökegyelmek tanácsul csináltassanak egy néhány száz kopját, attak adószedő uraim Mészáros János ispánnak kopjafára fl 6

1613 18 Julii Az ispánoknak ismét kopjafára attak adószedő uraim fl 2 d 8, azután bíró uramnak attam ugyan kopjafára fl 4, másodszeris ugyan ökegyelme kezéhez kopjafára attak fl 3. Czonka János volt érette, költött d 6.

1613. Eodem Babos Gábor, fejedelem postája, ki az kopjákért jött, volt libr. 2 d 4 kenyér és bor pro d 10. KvSzám 13a/XIV. 138. ld. KvSzám 13a/XIV. 127, 130–131.

1616 Die 12 Martii Urunk számára küldött bíró uram kopjákat Tordára Ferenc deákkal, két lóval, attam f d 50. KvSzám 14a/IV. 20.

1630 die 20 Aprilis Nagy Pál gyalogkapitán uram vitetett el négy zászlónyelet az pajzsostól, melyeknek az árra, tt 1 d 32. KvSzám 18a/V. 64.

1631 Item ötvenkilenc kopját, ötvel egy forinton f 11 d 80. Adószedő uraim ökegyelmek meg fizetvén az tizenkét forintot harminc pénzt f 12 d 30. KvSzám 18b/III. 204.

1631 [augusztus 11. augusztus 18.] [...] ezer számú kopja rendelése Urunktól [...] KvSzám 18b/III. 211.

Die 8 Martii Ex commissione Amplissimi Senatus az csiszár uraimék tisztítottak Urunk Önagsága számára hat számú alabárdokat, egyet pro d 20, teszen fizetések, tt f 1 d 20. KvSzám 23/IX. 254.

Kannagyártó és üstgyártó

1605 [június 24.] Eodem die Az vas No. 5 fazakakat ónoztattam megh az útra az üstgyártónak ökegyelmek számára fizette érték f 2 d –. KvSzám 11/XIX.b. 60.

1613 27 Julii Kannagyártó Márton csinált volt fejedelem számára ónpalackot libr 21, tt fl 6 d –. KvSzám 13a/XIV. 183. 1613

1630 Die 30 Augusti Ex commissione amplissimi senatus Aszszonyunk öfelsége parancsolatjára szedettek ökegyelmek ónnath az fertályokba, százyolc fontot és $\frac{3}{4}$ pro d 35. Adószedő uraim meghattak az árát, harmincnyolc forintot és négy pénzt, id est, f 38 d 4. KvSzám 18b/I. 268. 1630

1630 [december 15.] Eodem die Ex commissione amplissimi senatus Kannagyártó Ferenc csinált megh négy palackot, volt ön benne libr. $11\frac{3}{4}$, fontját tudván az d 65, fizettünk tölle hét forintot és hatvanhárom pénzt, id est, f 6 d 60. KvSzám 18b/III. 135.

1631 Die 12 Aprilis Ex Commissione amplissimi senatus Urunk Fejedelmünk Önagsága számára csinálnak kannagyártó uraim ökegyelmek 6 óhnpalackokat, melyekben volt óhn libr. $\text{N} 100$, ezeknek meghcsinálásáért és magok hozzá adott libr. $36\frac{1}{2}$ óhnért, illik az kannagyártó uraimék harminckilenc forint hatvan pénzt, id est, f 39 d 60. KvSzám 18b/III. 199–200.

1629 23 Julii Aszszonyunknak Öfelségének csináltattunk egy új pincetokat, hat öregh óhnpalackokkal új tokkal és, vasazattal, millyent deputált Öfelsége az míves emberekért fizetni f 24 d . KvSzám 18a/V. 58.

1630 [szeptember] [...] főzőkendérok, mely ónozástól fizettünk az üstgyártónak f 8 d –. KvSzám 18a/V. 64.

1630 3 Septembris Az Fejedelemaszony Öfelsége külten ide háram óhnpalackokat, hogy azokból kettőt csinálljak, tött az kannagyártó munkája és az mi ónat hozzáadott f 2 d 75. KvSzám 18a/V. 65.

1629 12 Novembris Hagyván itt Bojér Simon uram az négy öregh condérokot, csináltak megh újólag mind azt négyet, nyomtak mikor itt hatták libr. 83, apadott el az műben libr. 8. most az új mú nyomot libr 84, mert attak hozza magok ónnját az kannagyártók libr. 9., ezen kilenc font ónnak munkájával együtt minden fontját tudván ad d 65, tt f 5 d 85, az többinek penigh, úgy mint hetvenöt fontnak minden fontjára tudtam d 25 tt f 18 d 75, mind együtt ezek tesznek f 29 d 60. Attuk be condérokot 27. Januarii 1630. KvSzám 18a/V. 59.

1629 Die 3 Maji Ex commissione Amplissimi Senatus, hogy az fejedelem öfelsége számára az konyhára Üstgyártó Simon valami üstököt ónozott, fizettünk tölle nyolc forintot, id est f 8 d –. KvSzám 18b/I. 264.

1630 [október] Ex Commissione amplissimi senatus Aszszonyunk Öfelsége parancsolatván 18 Junii Fejérvárról [...] missilis levelen, csináltattunk [ö]maga számára 18 számú három-három ejteles óhnpalackokat, és mivel kannagyártóknak ónnjok nem volt, vetetvén ökegyelmek ónnat libr. $108\frac{3}{4}$ hozzája, ennek az apadását ki tudván, úgymint libr. 11 és maradván libr. $97\frac{3}{4}$ fenn, mellyet felmíeltének, ennek munkájára tudván ad singulas libr. d 20, in summa f 19 d 55, tizenkilenc-kilenc forintot ötvenöt pénzt. Mivel penigh az tizennyolc palackba menthon, mind együtt libr. nro $135\frac{3}{4}$, így attak hozzá kannagyártó uraim libr. $37\frac{1}{4}$ óhnat, ennek fontját mind munkájával együtt tudván ad d 65, in summa f 24 d 21. Mind együtt az kétt rendbeli summa f 42 d 76, negyvenhárom forintot hetvenhat pénzt. Ittem három óhnpalackból esmét csinálván

kettőt, három-három ejteleseket, és magok önnjokot adva hozzá, tuttak ökegyelmek munkájokra és önnjokra f 2 d 72. Így mind az kétt summa teszen együtt f 46 d 51, negyvenhat forintot ötvenegy pénzt, mely f 46. Adószedő uraim meghfizette, kannagyártó uraim is ez cédulát adgyák be sáfár úrnak számadásra, id est f 46 d 51. KvSzám 18b/I. 268.

1631 Die 15 Maii Ex commissione amplissimi senatus kannagyártó uraimék, Urunk Önagysága számára való egy pincetokon való munkájokért f 18 d 50 és harminc font öhnért, fontját tudva ad d 65, f 19 d 50, fizettünk f 38 d –. KvSzám 18b/VII. 427.

1640 Die 30 Augusti Kozma András uram viszi Désre az Urunk ön míveit, tálakat, kondirokat, palackokat, kit újonnan csináltak, kit megh foldoztanak, Bely Márton uram is vásárlott Asszonyunk számára, együtt menek, az Bakator János hat lován, fizettem f 3 d –. KvSzám 23/VII. 204.

1642 [augusztus 20.] Kegyelmes Asszonyunk számára Kannagyártó Márton 24 üvegh palackoknak csinált ónsutukat egy pincetokban f 2 d 88. KvSzám 23/X. 186.

1643 Die 9 Septembris Mivel bizonyos Urunk Önagysága számára csinált munkájának Kannagyártó Márton uramnak az bére teszen f 14. KvSzám 24/IV. 245.

1652 Die 25 Septembris Kemény János Uramnak Önagyságának ónoztak az üstgyártók condérokát, viszi Gerendre Faragó György haza nr 6 ökrön teszen mil. 4¹⁰⁴⁴ f 1 d –. KvSzám 28a/IV. 133.

Lakatos

1606 21 Decembris Lakatos Györgytől vöttünk volt Urunk számára öt bokor kengyel vasakat, mellyekre bíró uram maga házánál árulva megh velle, kiről cédolára defactáltak adószedő uraim f 3 d. Öt forintja fizetetlen restál, mellyel tartozunk. KvSzám 12a/IV. 431

1610 ultimo Martii Uram tanácsával egyetembe küldött Újvár alá 32 kopját mind vasastól, két hadnagnak vöttem két karmazsin csizmát két-két forinton, az lakatosnak sarkantyúzástól és patkolástól fl – d –. KvSzám 12b/VII. 334.

1612.[június 25.] Zilasi Janos réz dobjához csinált Lakatos Péter 4 sutut és 4 srófházat, egy kolcsot pro f – d 60. KvSzám 13a/III. 148.

1630 Item egy új nyoszalyát vasztak megh az lakatosok pro f 2 d 50. KvSzám 18a/V. 65.

1631 Die 7 Aprilis Ex commissione amplissimi senatus adószedő uraim ökegyelmek attak Lakatos Gáspárnak egy cédulára hat forintot nyolcvan pénzt, mivel Urunk Önagysága számára csinált öregh bélyegző vasat, ménes bélyegzeni valót, melyről Kouáchj István uram quietantiát is adott, tt f 6 d 80. KvSzám 18b/III. 199.

1631 Die 31 Martii Ex commissione amplissimi senatus az lakatos uraimnak Urunk Önagysága számára való egy öregh pincetokon való munkáért fizettünk f 3 d –. KvSzám 18b/VII. 425–426.

1631 [május 18] Eodem Die Ex commissione amplissimi senatus Lakatos Istvánnak, Urunk önagysága egy pincetokjának meghvasazásáért fizettünk f 3 d – KvSzám 18b/VII. 427.

1631 [május 26.] Eodem die Ex. commissione Amplissimi Senatus Lakatos Kelemennek két kocsis fékhez való önnos zabola csinálásért Urunk lovai számára fizettünk f 1 d –. KvSzám 18b/VII. 429.

1631 Die 31 Julii Ex commissione amplissimi senatus Lakatos Tamásnak Urunk Önagysága utolszori itt bennlétekor való némi-nemű művéért, item mostan egy medence és mosdó korsóra csinált nyolc kapcsiért adtunk f 1 d 10. KvSzám 18b/VII. 430.

1631 Die 19 Novembris Ex commissione amplissimi senatus lakatos uraink bizonyos munkájokért fizettünk f 1 d 87. KvSzám 18b/VII. 432.

1631 [augusztus 25.] Mindezekhez az tokokhoz csináltak az lakatosok harmincegy horgot és két forgó pántocskakat, mellyiktől fizettünk nekik f 31 d 87. KvSzám 18b/IX. 2.

¹⁰⁴⁴ 4 mélyföldre

1637 [szeptember 13.] Eodem die Urunk Ónagysága parancsolatjára küldettünk muskátokat, és az lakatosokat Fejérvárig, B. U. H. attunk alájok Kimezi Demeter 6 ökröt Enyedigh f 1 d 87½. KvSzám 21b/III. 172.

1640 [április 20.] Eodem Érkezek Lakatos István az Urunk lakatgyártója Sal. Cond. lévén urunk küldötte, hogy öregh lakatokat és aczélt vásárol is másodmagával, B. U. H. adtam ebédre, vacsorára [...]. KvSzám 23/VII. 80.

1640 Die 29 Februarii Ex comissione amplissimi senatus mivel Kegyelmes Urunk és tanács parancsolatjára csinált Lakatos István, egy ezüst alávaló kantár zabolát pro f – d 80, item egy pincetokat vasozott pro f 1 d –, item csinált meg egy széket pro f – d 35, megint az palota ajtajainak sarkait pro f – d 20, teszen együt f 2 d 35. Adószedő uraim ökegyelmek meghfizetvén ez cédulat számadásra tarczák megh magoknál, vagy inkább adgyák be az sáfárnak. p s t N. KvSzám 23/VII. 275.

1640 Die 4 Octobris Ex comissione Senatus Lakatos János vasazván megh Urunk számára egy ezüst csészéknek való ládát maga vasával, teszen az munkája béri vasával együt f 1 d –, adószedők Urunk adajában tudván ez cédulat számadásra adgyák be az sáfárnak p s t N. KvSzám 23/VII. 286.

1643 Die 19 Januarii Adószedő uraim az Urunk Ónagysága tizenkét számú puskái csinálásáért az lakatosoknak, melyről extál commissio Amplissimi Senatus f 60. KvSzám 24/V. 243.

1646 Die 10 Decembris Ad commissionem Amplissimi Senatus mivel Urunk Ónagysága három pár pistolit kellett ökegyelmeknek tanácsul meghcsináltatni, fizetnek adószedő uraim Lakatos Kelemennek, úgymint f 2 d 40. KvSzám 24/XV. 572.

Ötvös

Utazás

1611 22 Maii Az mely míveket hátra vittem Szebenben, mellyet György deák kezéhez be mértem az tárházban [...] KvTJK II/18. 94.

1612 8 Maii Ugyan ez nap mentünk Radnóra Urunkhoz az míveket kívánna Ófelsége, hogy oda vigyük, fogattunk meg Braseny Szeöcj Ambrust Radnótigh fr 4 d 50, esmét Hatuanj István lovait, arra is fr 4 d 50, az céh ladjából vöttünk ki az útra f 12 d –, haza jöven az pénz megolvassa mi maratt meg, lött fr 3 d 40, az az darabantoknak az kik velünk voltak attunk d 24, marad f 3 d 16, Szeöch Ambrusnak, hogy ökreinek atta f – d 50, hogy megjövének kellett adnom négy forintot az maradék pénzzel meg nem öttem, hanem az magam pénzével toldotta ki az négy forintot, úgy mint f – d 84. KvTJK II/18. 134.

1612 12 Augusti Ugyan az fejl megirt napon mentünk Szebenben avagy Vízaknára, az minket vivén, meg az magunk költsége Kanta Mihálynak és Dajka Tamásnak attunk hat lóra 18 forintot. Az magam pénzével toldottam meg hat forintól. KvTJK II/18. 137.

1616 2 Octobris Az Urunk Ónagysága kénesójében omlott volt, küdi bíró uram Ombozi Pált, János deákot és Öttves Nagy Gergelyt és két öttvesinast, hogy felszednek, vásárlottam az útra [...]. KvSzám 14a/V. 45.

1617 4. Augusti Fenessi Eöttues Györgyöt Urunk commissiójára külte bíró uram Fejérvárra és egy mázsa onat Teömeösuári Miklós két lován szekerén, fizettem Enyedigh f – d –. KvSzám 14a/XVII. 58.

1617 17 Junii Urunk commissiójára Eppel Mihályt bíró uram Fejérvárra küldvén, adatta alája kegyelme Budai Mátyás két lovát szekerét Fejérvárig, attam az két ló bériben f 1 d 75. KvSzám 14a/XVII. 43.

1622 29 Februarii Indulunk az Ófelsége parancsolatjára Kassára. Költöttünk oda Eppel Mihályval együtt hatvan forintot, Eppel Mihály költött fr 5 d – az útra való vásárlással, az többit én költöttem, mellyet vagy az ötvesek fizetéséből kell ki tudni avagy Ófelsége ha supplicatiókra kitudgyia. Jutottunk oda 9 napra estvére Kassára, így Martii 1, 16 Martii jutottunk haza. KvTJK II/18. 181.

1624 29 Juli Hogy Eppel Mihály urammal Fejérvára menék Urunkhoz, költöttünk oda Fejérvára két hétig fr 63 [...], 8-an voltunk, 7 ló. KvTjk II/18. 257.

1626 Die 24 Januarii Ex comissione amplissimi senatus Urunk Őfelsége parancsolattjából Eppel Mihály uram az ötvesekkel Fejérvára menvén, két szekérral, tizenhárom lóval és ott tíz napig mulatván, költött huszonégy forintot, mellyet őkegyelmeknek megattunk f 21 [!]. KvSzám 17b/III. 223.

1626 Die 29 Augusti Balásfi Bálint és Eppel Mihály uraméknak az fejérvári útra az huszonöt forint mellé attunk, négy forintot hat pénzt f 4 d 6. KvSzám 17b/III. 231.

1631 Die 11 Decembris Ex Comissione amplissimi senatus Illyefaluj János deák uramat Urunk Őnagysága ezüst medencéjével korsójával együtt Fejérvára küldvén, költött az útjában magára, lovára négy forintot ötvenegy pénzt f 4 d 51. KvSzám 18b/III. 224.

1631 Die 18 Decembris Ex comissione amplissimi senatus mivelhogy Mihály deák és Herman Andás uraimék oda alá voltak Fejérvára az ezüstművekkel, költöttek az úton együtt teszen tíz forintot f 10 d –. KvSzám 18b/III. 232.

1637 Die 12 Aprilis Urunk Őnagysága parancsolatjára kellett Fejérvára alá menni Kerekes Eötves Jánosnak, Kapusj Bálintnak, attam alájok Szappanyos Andras két lovát, szekerét, vitte őket Fejérvára, fizettem hét mélyföldre f 1 d 75. KvSzám 21b/V. 237.

1642 Die 30 Decembris Urunk Kegyelmes Urunk parancsolatjából kellett Zilahi Pál, Seres János és Brozer István ötves uraimékat 5 magokkal alá küldeni Fejérvára, bíró uram hagyásából vettem Nagy Istvánt 4 lovával szekereivel alájok, fizettem neki Fejérvárig 4 lóra f 3 d 50. KvSzám 23/XI. 329.

1642 Die 14 Martii Kegyelmes Urunk Őnagyságának Filstich Leőrincz úr alá küldvén Fejérvára az portára való arany és ezüst miveket Vighkedvü Pál ötvöstől, B U P vettem postaszekeret alája Fejérvárig Araniaz István 5 lovával fiz: f 4 d 37, két kíséző drabantot küldtem vele alá B U H Király Györgyöt, attam neki útravaló kötséget f – d 20, Varga Gáspárt f – d 20. KvSzám 23/XI. 334.

1642 Die 1 Julii Kegyelmes Urunk hivatván Filstich Lőrinc uramat Fejérvára, onnan Zalakna bányára menvén, B U H vettem őkegyelme alá postalovakat, Zikkai Jánost 6 lovával, fizettem neki Zalakna bányáig f 7 d 50. KvSzám 23/XI. 342.

1642 Die 13 Julii Kegyelmes Urunk Őnagysága az colosvári ötvösökben alá hivatván, Őnagysága számára míveltetett miekkel edgyütt, B U H vettem Zigethj Tamas alá 3 magával Kouátzy István 4 lovával szekereivel, fizettem neki Fejérvárig f 4 d 32½. KvSzám 23/XI. 343.

1643 Die 28 Januarii Urunk Őnagysága hivatván Brozer Istvánt, megyen Szigeti Tamással B. U. Fejérvárig, adám alájok Aranniaz István lovait, Nro 5 f 4 d 37½. KvSzám 24/IV. 224.

1643 Die 10 Novembris Broser István Urunkhoz [...] menvén Fejérvára, B. U. adata alája Fejérvárig Kis Kouác Izván lovait, nro 6 f 5 d 25. KvSzám 24/IV. 237.

Anno 1645 Die 30 Decembris Zilahi Pál és Kerekes János mennek Fejérvára Urunk dolgában, B U P adtam alájok Sakmári Mihály 4 lovát, szekeret Fejérvárig, fizettem 4 lótól f 3 d 50, item ugyanakkor vittének az céhmert házból Zilahi Pál uramék az aranyveréshez való eszközöket, adtam alájok két ökör szekereket, egyik Haidú Jánosé 8 ökörrel vitte Fejérvárig, fizettem 8 ökörtől f 3 d 50, Másik Györgyé 8 ökörrel vitte Fejérvárig fizettem 8 ökörtől f 3 d 50. KvSzám 24/XV. 193.

1646 Die 4 Januarii Broser István megyen Urunk dolgában Fejérvára, B U P. adtam alája Boldis György öt lovát szekerét, Fejérvárig fizettem f 4 d 37½. KvSzám 24/XV. 193.

1646 Die 15 Januarii Ismét megyen Zilahi Pál Fejérvára, viszen ötves legényeket aranyverni, B U P adtam alájok Nagy István hatt lovát, szekerét, vitte Fejérvárig, fizettem f 5 d 25. KvSzám 24/XV. 194.

1646 Die 22 Julii Broser István, Urunk parancsolatjából megyen Fejérvára, az kuczai eleiben adtam Iso János 4 lovát, vitte Fejérvárig, fizettem f 3 d 50, item egy szekéren vitet az céhmert házhoz való szerszámokat, és aranyat ezüstött, postaszekeret adtam Araniaz Istvánt 4 lovát, fizettem f 3 d 50. KvSzám 24/XV. 206.

1646 Die 19 Augusti Bíró uram parancsolatjára attam Eötues Andrásnak az útra, mikor Munkácsra ment ezüstmarha mellet, húst libr. 8 f – d 12. KvSzám 24/XV. 479.

1652 12 Junii Érkezik Késmárki Német Tóbiás per. 2, Urunk Önagysága szolgálja Broser Istvánhoz expediálva Önagysága ezüst palackokért es arany boglárért, bíró uram parancsolatjára két napra attuk cipót Nro 16, húst libr. 8, bort just. 4. KvSzám 28a/VI. 32.

1652 28 Junii Érkezik Fejedelemszszonyunk szolgálja Broser István uramhoz, Vajna Zsigmond, bíró uram parancsolatjára attak cipót nro. 4, egy csirkét húst libr. 2, bort just. 2, postalovat alája Radnóthig. KvSzám 28a/VI. 40.

Portára való ajándékok

1610 19 Februarii Balassi Bálint és Beuchelt János uramék, vittek Urunkhoz az portára való ajándékok, melyet Ófelsége számára az mi városunkban készítettek, Ballos István négy lován Fejérvárra, attam az négy lótól f 3 d 50. KvSzám 12b/VII. 538.

1617 13 Februarii Ugyan ezen Varkal Miklósnak bíró uram hagyásából gazdálkottam mind ebédre és vacsorára, minthhogy az öttves uraim az portára való kupákat el nem készíthették volt [...]. KvSzám 14a/XVII. 13.

1621 27 Junii Az mely ezüstöt Urunk Ófelsége ide Kolosvárra küldött, következik: elsőben az három öregh mázsában vagynak gránálttak ezüsttel egyben m 100 p –, ez megnevezett ezüst tart próbát 15 latt, miérthogy 13 lattra kell szállítani, minden girához megyen p 7. Teszen az aditioja m 14 p 28, summa m 114 p 28. Az plancsok nyomnak m 31 p 38, ez plancsoknak próbája 13 lattos, ezért nem szállíthatjuk. Harmincz bokor kupához való ezüst. KvTJK II/18. 163.

1623 31 Martii Az Urunk Ófelsége kupáit az miatt be mértük következik rendel: 1. Zegegy Gergely kupáit bemértük, nyomott m 19 p 26, 2. Eördeögh Gergely kupája nyom ezüstöt m 18 p 43, 3. Zeller János és Zeller István kupája nyom m 18 p 47, 4. Telegdj László kupája nyom m 19 p 10, 5. Neb Márton kupája nyom m 19 p 18, 6. Dész István uram és Dési Jánosé nyom m 19 p 20, 7. Huniadj András kupája nyom m 19 p 12, 8. Eötues Benedek kupája nyom m 19 p 8, 9. Váradj István uram kupája nyom m 18 p 38, 10. Seres István kupája nyom m 19 p 18, az ó kupához az egy delfinhez és az fejér virághoz ment az p 5. KvTJK II/18. 232.

1624 15 Novembris Az 12 kupákat így mértük be az húsz girásokat, Zeller János kupája nyom m 19 p –, Telegdi László kupája nyom m 19 p 36, második kupája esmét m 19 p 34, Telegdj István kupája m 19 p –, Illefalui István kupája m 19 p 39, Verner Mátyás kupája m 19 p 49, Neb Márton kupája m 19 p 36, Váradj uram kupája m 19, Sámuel mester kupája m 19, Zilahi Pál kupája m 19 p 3, Telegdj László kupája m 19 p 28½. KvTJK II/18. 272.

1631 Die 15 Augusti Ex Comissione amplissimi senatus Aztalos Seiffert István uram csinált az ezüstpohárokhoz, melyeket Váradra ki vittek volt, úgymint tizenkét bokor kupákhoz egy ládát, pro f – d 50. KvSzám 18b/III. 204.

1646 Die 2 Decembris Az mely ezüstmarhákat Urunk Önagysága az portára küld, Bíró uram parancsolatjára attam az alá nyolc ökrű szekeret Medgyesigh, Eger Istváné 4 ökör f 2 d –, Gedert Jánosé 4 ökör f 2 d –. KvSzám 24/XV. 565.

1649 Die 16 Septembris Urunk Önagysága parancsolatjára az ötvesek az miveket Brassóba vivén, B U P attunk az ötvesek és mivek alá N 5 lovakat szekerestől Ádamosigh, Varga Tamásnak N lova, T f 4 d 84. KvSzám 26/V. 324.

1649 Die 16 Septembris Bíró uram parancsolatjából ment el az ötvesekkel Német György, T f – d 84, ittem még egy darabontot adtak melléjük Terebej Benedeket, adtak a darabantnak útiköltségre f – d 20. KvSzám 26/V. 324 – 325.

1649 Die 12 Octobris Ilt maradván Kőuér Gábor az ötvesekkel dolga lévén és az több komornyik társát is ide várán, mégis gaz. bíró uram parancsolatjára [...] KvSzám 26/VI. 265.

1652 Die 5 Octobris Binis Ferencz Urunk parancsolatja szerint elkészítettvén az aranyos pallosokat, kantárokatt és egyéb ezüstműveket, bíró uram ökegyelme parancsolatjából adtam

maga és az művek alá egy négy lovú szekeret Szamosújvárigh, Novák Istvánnak 4 lovát f 1 d 50. KvSzám 27/II. 233.

1652 Die 17 Augusti Őkigyelme parancholatjából csináltattam egy öregh ládát Asztalos Péterrel város deszkájából, melyben raktak egy falka ezüstmarhált, mellyet vittek Fejérvárra adtam 50 lécszeget hozzá f – d 8, Asztalos Péternek fizettem f – d 28, facit f – d 36. KvSzám 27/II. 259.

1652 Die 18 Augusti Bíró uram őkigyelme parancsolatjából kellett két ládát csináltatni Asztalos Mihályal, nyolc város deszkájából, melyben vittek el az Portára való ezüst marhákat, adtam lécszeget hozzá, százat f – d 16, fizettem Asztalos Mihálynak az két ládától d 50, facit f – d 66. KvSzám 27/II. 260.

1653 26 Die Octoberis Az portai miveket Kouác Izván viszi Fejérvárigh 8 lovakon [...] KvSzám 27/XV. 41.

1652 Die 10 Augusti Az melly műveket ötves uraimék az Urunk Őnagysága számára csináltak, kitt Őnagysága az Portára küld, ötves uraimékkal együtt viszi Daika Lőrinc 5 lovon Enyedigh, tt f 3 d 12½. KvSzám 28a/II. 195.

1652 Die 2 Novembris Érkezek Harasztosy György Urunk expediálja az Egri Basához kupákkal és puskákkal, melyeknek kellett az kupáknak csináltatnom Asztalos Andrással ládát d 25, tokot abából az puskáknak, teszen d 75.

1652 Die 3 Novembr. Harasztosy várakodva az kupák után gazdálkodtam neki [...]. KvSzám 28a/IV. 67–68.

1652 10 Augusti Viszi Vayna Lőrinc az Portára való műveket az ötves uraimékkal Enyedigh Nro 4, lován. KvSzám 28a/VI. 111.

Udvar számára készített ötvöstárgyak

1610 26 Maii Lovas legény László vitt fel Gyaluba egy aranyas kopját, Fwzesi Istók fl – d 14. KvSzám 12b/VII. 339.

1611 13 Martii Urunk Őfelsége Báthori Gábor az udvarbíró Várad János által küldött ezüstöt, három úttal, az mint következik: elsőben az mely ezüstött hozának volt m 396 p 6, 28 Martii esmét hozának ezüstöt m 74 p 32, 24 Aprilis esmét hozának ezüstött m 34 p 33. Ezekből az mely műveket kell készíteni, így következnek: 12 öreg tál, egyik m 8 p –, 50 közép tál egyik m 4 p 24, 40 tálnirok egyik m 2 p –, 50 kalának egyik m – p 24, 50 villák egyik m – p 18, 16 sőtartók egyik m 2 p, 16, [...]. Ez meg nevezett ezüstött az szebeniek atták várossul, az mely ezüstött szettenek sarcban rajtok, mely ezüst volt minenestől m 505 p 23. KvTJK II/18. 127.

1611 die 19 Maii Indultam Szebenbe, az város adatott szekeret alám, hat lovat egy kucsit, ez megnevezett miben vittem alá Szebenbe m 455 p 47. Ugyanakkor esmétt adatott Urunk Őfelsége kezemhez ezüstött György deák az secretarius által m 201 p 6. Ez mivek: 12 trébeltesses csésze, 2 igen nagy csésze m 24, 2 gyortartatók, 12 négyszegő tálnérok, 18 közép tálak. KvTJK II/18. 127.

1611 22 Maii Az mely műveket hátra vittem Szebenben, mellyet György deák kezéhez be mértem az tárházban, így következnek: öreg tálak No 52 1–3. mérés Summa m 92p 34, közép tálak No: 48 1–7. mérés summa m 213 p 41, tálnérok No 40 1–3. mérés m 79 p 25, sőtartók, kalának, villák kopantók 1–3. mérés Summa 69 p 43. Végbement. KvTJK II/18. 94.

1611 13 Octobris Az Urunk Őfelsége parancsolatjára attam Zsigmond mesternek és Mátyás mesternek egy bokor tatár kengyelhez m 4 p –. Eodem Eötues Bartosnak és Lakatos Jánosnak attam őfelsége számára ezüstött egy bokor kengyelhez m 4 p 6. Eodem Eppel Mihálynak attam az urunk őfelsége gombjaihoz és gombszárhoz mi ezüstöt No' [...]. KvTJK II/18. 96.

1611 18 Octobris Három csatokat attam Urunk szükségére, mely nyomott p 4, Asztalos Gergely és Kötélverő János meg aranyztak az urunk tatár [...] kévántak a munkájuktól fr 4 d –, vagyon ezüst rajta p 10. KvTJK II/18. 96.

1611 18 Octobris Meghozza Zsigmond mester az Urunk kengyelit, mely nyomott m 2 p 47½, maratt Zsigmond mesternél és Mátyásnak ezüst m 1 p ½. Eodem Eötues Bartos meghozza az egy bokor kengyelt, mely nyomott m 3 p 24. KvTJk II/18. 97.

1611 19 Octobris Keötéluereő János meghozza az fékemplőre való csatokat és új végeket, mely nyomott p 10½, Lakatos Jánosnak attam az Urunk szügyeleihez ezüstöt, mely nyomott m 2 p nehezékben. Eodem Eötues Zsigmondhoz attam kis kerezdj boglárokat, mely nyomott m – p 8. Eodem ugyan Zsigmond mesternek attam az míves ládából ezüstöt p 12. KvTJk II/18. 97

161 22. Octobris Lakatos Jánoshoz attam ezüstöt két úttal, mely nyomott m – p 43. Eodem Meghozza Sigmond mester az kerezdj boglárokat, mely nyomott egyemben m – p 33. KvTJk II/18. 97.

1611 23 Octobris Asztalos Gergelynek attam 4 véghez ezüstöt, mely nyomott m – p 12, Lakatos János meghozza m 3 p 5 az urunk szügyelőjétt mind az fékkel, ezüstömből megara-nyozta. KvTJk II/18. 97.

1611 23 Octobris Attam Uramhoz négy tálakhoz m 18 p –. 1611 31 Octobris Attam az aranyhoz ezüstöt m 1 p kölcsön. 1611 1 Novembris Attam Globitch Mihálynak két aranyatt no 5, 29 Novembris mellyért semmit nem adott, kinek az ára fr 9. KvTJk II/18. 97

1612 7 Maii Az Urunk Ófelsége míveitt, hogy Radnóra kíváná, így mértem be az ötves uraimtól: elsőben Nilas Gáspár és Dési János az öreg csészekett meg mérvén nyomott m 21 p 4, Eppel Mihály két csésze nyomott m 7 p 2, Dési István kétt csésze nyomott m 7 p 1, Balásfj Bálint 12 tálnér nyomott m 31 p 21, Fenesj Márton 12 tálai, 4 kapantó m 57 p 15, Tótházi Mihály egy gyortyatartó m 4 p 3, Kapussi Antal 2 csésze nyom m 7 p 24½, Asztalos Benedek 2 csészéje nyom m 6 p 37, Magiarj Bálint 2 csészéje nyom m 7 p 34, Seres János 1 csészéje m 4 p –. KvTJk II/18. 137.

1612. 8 Junii Osztottam ki az csészékhez való ezüstöt ezenképpen, melyet ő magok között osztottanak, ez rendel: Nilas Gáspárnak, Dési Jánosnak, Fenesj Mihálynak kétt öreg csészékhez attam ezüstöt m 24 p –, Epely Mihálynak 2 csészéhez m 8 p –, Dési Istvánnál 2 csésze m 8 p –, Kapussj Antalnál két csésze m 8 p –, Asztalos Benedeknél 2 csésze m 8 p –, Magiary Bálint 2 csészéhez m 8 p –, Seres Jánosnál 2 csészéje m 8 p 24, Fenessj Márton uramhoz 12 tálakhoz, attam ezüstöt m –, Balásffj Bálintnál volt 12 négyszegő tálnérok, melyekhez volt ezüst m –, Tótházi Mihálynak egy gyortyatartóhoz attam ezüstöt m 4 p –. KvTJk II/18. 106.

1612 12 Junii Vittem haza aranyosson ez míveket: Nilas Gáspár 2 öreg csésze nyomott aranyosson és teszen m 21 p 24, marad meg nállok ezüst m 2 p 64, Epely Mihály 2 csészéje nyomott készen m 7 p 10, marad így ezüst nálla m – p 38, Dési István 2 csészéje nyomott készen m 7 p 10, marad így ezüst nálla m – p 38, Kapussj Antal 2 csészéje nyomott készen m 7 p 32, marad ezüst nálla m – p 16, Asztalos Benedek 2 csészéje nyomott készen m 6 p 44, marad ezüst nálla m 1 p 32, Magiarj Bálint 2 csészéje nyomot készen m 8 p –, marad meg ezüst nálla m – p 36, Seres János meghozza az 2 csészékett készen m 8 p 1½, marad meg nálla ezüst m p 22½, Tótházi Mihály meghozza az egy gyortyatartót m 4 p 5, maradott, Fenessj Márton uram meghozza az 12 tálakatt m 57 p 14, 4 kopantóval együtt, Balassj Bálintnál való 12 négyszegő tálnérok m 31 p 36. KvTJk II/18. 107.

1612 25 Junii Vásárlottunk bíró uram hagyásából Urunk Ófelsége parancsolatjára Iffíú Márton mecett őfelsége számára tallérverő vasatt pro f – d –, [...] Ezeket Nagy Péter az az udvarbíró szolgálja vitte el. KvSzám 13a/III. 146.

Eodem die Czeglédi Mihálynak bíró uram hagyásából, minthogy az Urunk pohári el készítése után várakozot [...]

1612 12 Augusti Ujólág bemértük aranyosson, így következik: az apró csészek No 12 m 44 p 44, az öreg csészék No 2 m 21 p 24, az gyortyatartók No 1 m 4 p 5, az 12 és 4 tálak és kopantó nyomnak m 57 p 14, az 12 tálnérok m 31 p 36, summa m 159 p 27. KvTJk II/18. 137.

1612 Novembris: Így kültem számadni, az mívek és ezüst nálam léte felől, előbb így írtam, az bejövétel. Az első ezüstből ezeket mieltük: 12 öreg tálak m 92 p 34, 48 közép tálak m 233 p 42, 40 tálnérok m 79 p 25, 48 kalánok villák, kések, sőtartók, kappantók nyomnak mind m 69

p 43, summa m 456 p –. Az másodbóli mívek: 2 öreg csészek m 21 p 24, 12 közép csészek m 45 p 1½, 12 tálak közepesek m 52 p 36, 12 tálnérok négyszegűek m 31 p 36, 1 gyortatartó m 4 p 4. Item egy szügyelőtt lovak m 3 p 5, 2 bokor tatár kengyelt m 6 p 24, 1 merő ezüstös szablya m 6 p 40, az urunk 2 merő botjait meg foldoztak meg is aranyztak m – p 27, egy korsót foldoztak, meg is aranyztak, vagyon ezüst rajta m – p 37½, egy korbácson vagyon ezüst m – p 9, 4 szíjvéget egy fél gira m – p 12, 2 zablához való szerszám m – p 33½, kötőfékre való csatok m – p 10½, az tatár fékhez attam ezüst p 12, fékemplőre csatokat p 4. Summa m 179 p 2. KvTJk II/18.71.

1617 [február 14.] Eodem die Czeglédi Mihálynak is, mivel ő is az kupák után váarakodott, bíró uram hagyásából, ebédre, vacsorára gazdálkottam [...]. KvSzám 14a/XVII. 18.

1617 14 die Decembris Bíró uram és ökegyelmek tanácsul parancsoltak, hogy Eötues Bendignek agyak hat forintot az ópohár árrában, mely két pohárt ökegyelmek Urunk számára vitettek volt el f 6 d. KvSzám 14a/XVII. 219.

1623 1 Augusti Az Urunk Őfelsége ezüstít kimértük az ötvessek kezéhez, rendel következők: 1. Váradí István úrnak egy kupához 14 latt ezüstít attunk m 7 p –, ittem tíz tálak három girássokat 13 latt m 37 p –, ez mellé attunk ökegyelmének pénzt f 18 d –, 2. Zegeđj Gergely úrnak egy kupához m 7 p –, tíz tálakhoz m 30 fr 18 d –, 3. Dési János úrnak egy kupához m 7 p –, tíz tálakhoz m 30 p, kész pénzt fr 18 d –, 4. Keötéluereó Jánosnak egy kupához m 7 p –, 10 tálakhoz m 30 p, kész pénzt fr 18 d –, 5. Telegđj Lászlónak egy kupához m 7 p –, 10 tálakhoz attunk m 30 p –, kész pénzt fr 18, 6. Illefalui Christófnak egy kupához m 7 d –, 7. Neb Mártonnak egy kupához attunk m 7 p 10, tálakhoz attunk m 30 p –, készpénzt attunk fr 18 d –, 8. Nagy Gergelynek Zilahi Pállal m 30 p –, ez maradott Zilahj Pálnál öneki mást attunk, Nagy Gergelynek attunk az tálakhoz 13 latos ezüstöt m 24 p –, Verner Mátyásnak egy kupához m 7 p –, Nagyfalui Istvánnak egy kupához m 7 p –, Debrethzenj Zsigmondhoz 6 tálak m 18 p –, Seres Istvánnak hat tálak m 18 p –. Az mely oroszlanos tallérokat adatott őfelsége Kassán m 237 p –. De mi úgy nem találjuk. Az finom additójával m 117 p – KvTJk II/18. 240.

1624 31 Januarii Az Urunk Őfelsége tálaít, kupáit így mértük be: Telegđj László tálaí nyomnak m 29 p 34½, az kupája nyom m 6 p 47, Telegđj István kupája m 6 p 43½, Dési János Dévai Mátyással m 30 p 3, az kupája nyom m 7 p 11, Zilahi Pál tálaí m 29 p 45, Zegeđj Gergely tálaí m 29 p 16½, Mínerker Mihály tálaí m 29 p 21, az kupája nyomott m 7 p 12, Nagy Gergely tálaí m 23 p 45, Nagyfalui István kupái m 6 p 45, Illefalui Christóph kupája m 7 p 5, Váradj István kupája m 6 p 42, Váradj István tálaí m 29 p 14, Zeller János tálaí m 29 p 14, az kupája nyom m 6 p 43, Zsigmond mester tálaí m 17 p 44, Neb Márton tálaí m 29 p 8, az kupája nyom m 7 p 5, Verner Mátyás kupája m 7 p 4½, Huniadi András kupája m 7 p 6½, ittem Déssj János hátra maratt hat tálaít meg mértünk, nyom m 17 p 32. Summa m 373 p 22, restál az Őfelsége ezüstiben m 3 p 26, ebben az nállunk ezüst. KvTJk II/18. 250

1624 16 Februarii Az Urunk Őfelsége ezüstít így osztottunk ki az ötvesseknek: Váradj István úrnak attam egy kupához m 119 p 24, Zeller Istvánnak m 19 p –, Telegđj Lászlónak m 19 p 24, Sámuel mesternek m 19 p 24, item Váradí úrnak 6 tálatt attunk m 19 p –, Désj János úrnak m 19 p –, Giulaj Mártonnak m 19 p –, Globitzh Mihálynak 4 tálat m 12 p 32, Kerekes Mihály négy tál m 12 p 32, Déuai Mátyás 6 tál m 19 p –, Mínerker Mihály 6 tál m 19 p –, Zegeđj Gergely 6 tál m 19 p –, Nagy Gergely 6 tál m 19 p –, Zsigmond mester 4 tál m 12 p 12, Zilági Pálnak egy kupa m 19 p 24, Telegđj Istvánnak egy kupa m 19 p 24, Neb Mártonnak 12 csésze m 30 p –, Zeller János egy kupa m 19 p 24. Ezen ide fel megnevezett minden tálhoz attunk újonnan m 193 p 10 ezüstöt, mely, tt m 12 p 12. KvTJk II/18. 256.

1624 12 Augusti Az háromszáz forintott így osztottak ki az ötvesseknek: Telegđj Istvánnak attunk az nála levő darvas kupára fr 8 d –, Zilahi Pálnak attunk egy kupára fr 8, Nagy Gergelynek attunk 16 tálra fr 16, Zeler Andrásnak attunk 2 kupára fr 16, Zeller Istvánnak 11 tálra fr 11, Huniadj Andrásnak 12 tálra fr 12 d, Giulaj Mártonnak 12 tálra fr 12, Telegđj Lászlónak 3 kupához attunk fr 24, Déuaj Mátyásnak 16 tálra fr 16, Mínerker Mihálynak 11 tálra fr 11, Kerekes Mihálynak 12 tálra fr 12, Neb Márton 22 csészére egy kupára fr 40, Debretzenj Zsigmond 12

tálra fr 12, Veres Pálnak hat tálra fr 6, Zegeđj Gergelynek 18 tálra fr 18, Váradj István 6 tál egy kupa fr 23, Eperiesj Bálintnál 8 tál fr 8, Verner Mátyás 1 kupa fr 8, Illiefalui Istvánnál 1 kupa fr 8, Sámuel mester 1 kupa fr 8, Globitz Mihály 4 tál fr 4. KvTJk II/18. 264.

1624 20 Octobris Az mely 200 forintot Urunk Ófelsége esmét adott az ötveseknek, így osztottuk ki, kinek-kinek Eppelj Mihály urunk: Telegđj Lászlónak attunk 3 kupára fr 18, Zeller Jánosnak attunk 2 kupára fr 12, Zilahi Pálnak attunk egy kupára fr 6, Illiefalui Istvánnak egy kupára fr 6, Verner Mátyás egy kupára fr 6, Telegđi István egy kupára fr 6, Eötues Sámuel egy kupára fr 6, Váradi István egy kupára fr 6, hat tálra fr 3, Neb Mártonnak egy kupára fr 6. Következik az tálak fizetések: Nagy Gergelynek attunk 16 tálra fr 8 d 80, Dési János 16 tálra fr 8 d 80, Déuai Mátyás 16 tálra fr 8 d 80, Kerekes Mihálynak attunk 12 tálra fr 6 d 60, Debreczetti Zsigmond 12 tálra fr 6 d 60, Eperiesi Bálintnak 8 tálra fr 4 d 40, Hunyadj Andrásnak 12 tálra fr 6 d 60, Zeller Istvánnak 11 tálra fr 5 d 50, Veres Pálnak hat tálra fr 3 fr 3 d 30, Neb Mártonnak 34 csészére fr 16, Minerker Mihálynak 11 tálra fr 5 d 50, Seres Istvánnak egy medencére, korsóra fr 16, Globitz Mihálynak 4 tál fr 2 d 20, Zegeđj Gergelynek 12 tál fr 6 d 60, az hat tál-as Déssj János úrnak attuk fr 3 d –. KvTJk II/18. 266.

Eodem aranyat attunk aranyzni: Telegđj Lászlónak aranyat 3 kupára No 78 m 1 p 4, Telegđj Istvánnak aranyat 1 kupára No 26 m p 1, Verner Mátyásnak [...] KvTJk II/18. 267.

1626 22 Marty AzUrunk utolsó fizetésre, mely tt fr 1010 [!] ezerszáz, mely fizetés volt hátramaratt fizetés, az No 12 darvas kupáért és az százhatvan tálért és az Nro harmincnyé csészéért. KvTJk II/18. 276.

1630 [június 28.] Item két hopp mester pálcát ezüstöztek megh az ötvesek Ófelsége ezüstül ment reá két gira, fizettünk az ötveseknek az két girától, mivel bajos és cifra mű volt f 6, item maga aranyát aranyozta reá harmat felett f 8 d 13. Mind együtt ez tezen f 141 d 61. KvSzám 18a/V. 64.

1630 27 Junii Relaxált Ófelsége kegyesen az idei taxából f 400 d –.

1630 9 Augusti Aszonyunk mecetet egy pecsétet, mellyet Cancellarius úrtól őnagyságától adminisztráltunk, pro f 36 –. KvSzám 18a/V. 64.

1630 28 Augusti Mikó Ferenc uram őnagysága emanatiája szerént küldöttünk alá Szamosújvárra két aranyas ezüst egybenjáró kupákat, mellyeket török követeknek ajándékozott Ófelsége, nyomtak ezek m 6 p 16, giráját vettem pro f 29, attunk érette f 183 d 60. Úgy vagy, hogy Mikó Ferenc uram más is ezüstöt deputált volt érette abból, az mellyből 12 bokor kupákat csináltuk, de mivel Urunknak őnagyságok, mind az 12 kupát adminisztrálnunk kellett, immár ide tutgyuk az árát, az mint vöttük. KvSzám 18a/V. 65.

1627. 15 Augusti Attunk az Ófelsége parancsolatjából Seres Istvánnak és Werner Mátyásnak két medence és korsó és egy aranykehely csinálástól az őfelsége deputatiója szerént f 140 d. KvSzám 18a/V. 72.

1631 12 Septembris Ex commissione Amplissimi Senatus Egy gira ezüstért ötves uraimnak, mellyért Urunk Őnagysága mosdókorsója vastagításához adtanak, újonnan csinálván kilenced-fél tallérra attunk f 15 d 30. KvSzám 18b/VII. 431.

1631. [augusztus 25.] Item Urunk őnagysága küldvén ide egy ezüst kupát, hogy annak [...] bontakozásit megh csináltassuk, ez mely ötves meg csinálta adott ezüstöt hozzá, egy nehezéket és fél-fél aranyat aranyazatt reá, munkájával együt, tt f 2 d 95. KvSzám 18b/IX. 2.

1630 Die 4 Augusti Ex commissione Amplissimi Senatus Asszonyunk Ófelsége parancsolatjából csináltatván cancelláriára való egy öreghez ezüst pecsétet, melynek az csinálásától való fizetés, hogy őfelsége acceptálja az taxába volt attunk tőlle Hilfer Ferencnek harmincöt forintot f 35 d –. KvSzám 18b/I. 267.

1637 Die 21 Maii Az kolosvári Nagj Gergel megyen Urunkhoz ezüstmível, B. U. H. attunk alája Egressi Mihály 3 lovát, szekeret Désigh f 1 d 50. KvSzám 21b/III. 162.

1637 Die 3 Julii Szylasy Pál uram, hogy az ezüst kalamárisokat elvitték, adattam B. U. H. alája Nagj István 4 . lovát, szekeret, Fejérvárig f 3 d 50. KvSzám 21b/III. 164.

1637 Die 6 Julii Az itt való ötvös uraink visznek Urunknak Ónagyságának az ezüstitálakat, B. U. H. attunk alájok Aranyos István 4 lovát, szekerét, Fejérvárig f 3 d 50. KvSzám 21b/III. 164.

1637 Die 11 Novembris Az böcsölletes tanács meg értvén, hogy Urunk Ónagysága Szamosújvárra ment volna, ökegyelmek akarattjából écaának üdin nagy sietséggel kellett Urunk Ónagyságának ajándékot készíteni, melyet az böcsölletes uraim vittek el, Szabó Amb-rus és Huszár Péter uramék, mellettek volt Broser István, valami aranyas mívelt vittek el. KvSzám 21b/III. 241.

1637 Die 29 Septembris Végh János ötves mester csinálván Urunk Ónagysága számára bizonyos ötvesmíveket, fizettem neki, kiről commissió extál f 53 d 55. KvSzám 21b/V. 124.

1640 Die 7 Octobris Koncz András megyen Urunk után Váradra [...], az ezüst gyortyartatókat viszi, onnat Diószegre ment, postalovat, szekeret adtunk, az Szekeres András hat lovát 15 mélyföldre, fizettem f 11 d 50, zabot attam három vékat f – d 30. KvSzám 23/VII. 209.

1642 Die 4 Aprilis Az Urunk Ónagysága ezüstművei és az öttvesek, Seres János és Zilahi Pál uraimék alá, adatta B. U. Megyesigh, Boldis György öt lovát, szekeret f 5 d – Az két kísérő darabontoknak, bíró uram parancsolatjára attam Várad Pálnak f – d 25, Moruajnak f – d 25, tt d 50. KvSzám 23/X. 167.

1642 Die 1 Octobris Az Urunk Ónagysága ezüstmarhái alá, kiket az itt való öttvesek csináltak, adatta bíró uram, Tótt János hat lovát, szekerét, Fejérvárig f 5 d 25. Az kísérő darabantoknak Veres Györgynek, Czizmadia Péternek és Jánosnak adatott B. U. f – d 60. KvSzám 23/X. 180.

1642 Die 13 Octobris Az Urunk Ónagysága lóra való arany és köves szerszámít, kit Broser István csinált, magával együtt Fejérvárra vitetvén adatta bíró uram alája, Szixai János öt lovát, szekerét Fejérvárig f 4 d 37½. Az kísérő, város darabantinak bíró uram parancsolatjára f – d 45. KvSzám 23/X. 181.

1642 Die 19 Novembris Kegyelmes Urunk Ónagysága parancsolná Filstich Lőrinc úrnak, hogy az arany és ezüst mívek elkészülve edgyüt, B U H vettem 4 lovát, szekeret Brozer István és az ezüst mívek alá [...]. KvSzám 23/XI. 357.

1646 Die 8 Septembris Szaua Mihály vitett Patakra valami lóra valo szerszámokat, Kádár Jánost is küldi bíró uram az ónagyság puskáival, az kiket Broser István csinált, B U P adtam alájok Kis Lőrinc 5 lovát, szekerét, Váradigh fizettem tölle f 7 d 50. KvSzám 24/XV. 207.

1646 Die 19 Augusti Az Urunk Ónagysága parancsolatjából küldöttem el Eötues Andrástól, az Ónagysága ezüstitálait és christály poharait Munkácsban. Attam B U P egy hat lovú szekeret alájok Munkácsigh, Nagy Istváné 6 ló f 18 d –. KvSzám 24/XV. 439.

1652 Die 26 Octobris Az Urunk Ónagysága ezüst tálaít, B U P viszi Szikszai Janos Szamosújvárra 4 lovon, fizettem nekie f 1 d 50. KvSzám 28a/II. 199.

1652 6 Februarii Az mely város voxalantek per. 3 ezüstitálakat Fejérvárig kiviszik, adott az sáffár cipót Nro 18, városét, pénz f – d 25. KvSzám 28a/VI. 4.

1655 1 Martii Bíró uram parancsolatjából csináltattam Urunk ónagysága számára egy öreg ládát, az kiben az ezüs pohárt vitték, deszkát attam No 5 szálat pro d 5, tt f – d 45, lécszeget attam hoza Nro 150, tt f – d 27, az asztalosoknak attam az csinálásától, tt f d 20. KvSzám 28b/II. 30.

kifizetések az ötvösök részére

1612 18 Aprilis Hozott Imreh deák uram fr 25 d –, Eötues Bartosnak attam fr 10 d 50, magánakis attam fr 10 d 50, Eötues Jánosnak attam fr 4 d –. KvTJK II/18. 136.

1612 20 Aprilis Esmét hozott [...] fr 31 pénzt fr 8, item fr 1, tt fr 40, Eötues Bartosnak attam fr 16 d –, magamnakis hattam fr 18, János mesternek attam fr 6. KvTJK II/18. 136.

1612 3 Maii Hozott pénzt esmétt fr 35, Eötues Bartosnak attam fr 15, magamnakis hattam fr 15, János mesternek attam fr 5, ezeket egyéb computus fr 140. KvTJK II/18. 136.

1624 3 Augusti Az mely fr 300 d adott Ófelsége az kolosvári ötveseknek munkájokért azt az fr 300, hattuk Bálinthfj Christófnál az ötves céh számára, az mely aranyat Ófelsége ígért megadni, úgy mint m 3 p – mely, tt fr 383 d 40. KvTJK II/18. 257.

1624 20 Octobris Az mely 200 forintot Urunk őfelsége esmét adott az ötveseknek, így osztottuk ki, kinek-kinek Eppelj Mihály [...]. KvTJK II/18. 266.

1630 [december 15.] Eodem Die Ex comissione amplissimi senatus az hadnagy bottja csinalása felől az ötvesnek és az csiszárnak fizettük f 1 d 50. KvSzám 18b/III. 134.

1634 Az harminczad jövedelemnek erogatiója decembertől fogva áprilisig, az urunk őnagysága mandátuma szerént adtunk az itt való ötvesmester uraimnak f 200 d –. KvSzám 19/XI.

1637 Die 8 Julii Urunk Őnagysága parancsolván, hogy az ötveseknek mívekért meghfizetesék, őkegyelmeknek fizettem f 252 d –. KvSzám 21b/V. 121.

1637 Die 28 Septembris Urunk Őnagysága az ötves céhmestereknek művelésekért parancsolván, hogy őkegyelmek megfizessenek nekik f 247 d 93, melyről commissio extál. KvSzám 21b/V. 124.

1642 Die 24 Aprilis Ex comissione amplissimi senatus adószedő uraim őkegyelmek, az öttves uraiméknak deputált summát, úgy mint f 631 d 37 meghfizetvén, ez cédulát számadásra őkiyelmek kezemben szolgáltattak. KvSzám 23/X. 184.

EGYÉB

könyvkötők – compaktorok

Az Ófelsége könyvei bekötetéséhez, mellyeket Kamuthy István uram hozatott Welenczéből, administráltunk ilyen külömb-külobm egyetmásokat: 1629

15 Martii Elsőben cernát vetettünk sáfárunk által pro d 20, zsinórt az kötélverőktől pro d 8, könyvet libr. 4 l pro d 28 f 1½, item papirossat egy kötést Kraiczár Andrástól f 3, tt f 4 d 40

21 Martii Ismét vött cernát pro d 35

28. Martii Cinóbrumot [...] vött f 10 f 44 d 50, item azon könyvekhez tábláknak való deszkákat vetettünk pro d 3, f – d 50

10 Maii Ismét vetettünk cernát pro d –, d 25, item karmazsin bőroket ez hat aranyos könyvekhez, őreghet is vetettünk pro f 3 d 50, teszen az négy karmazsin ára f 14, képíró aranyat f – d 75.

14 Maii Ismét azon könyvekhez képíró aranyat pro f 7 d –, ismét azon könyvekhez képíró aranyat pro f 6 d –, az deszka gyalulásért az asztalosnak attunk f 2 d 50

23 Aprilis Kraiczár Andrástól ismét képíró aranyat vetettünk 11 levelet [...] 1 pro d 75, f 3 d 25

25 Aprilis Az hat aranyas könyveknek kapcsához vetettünk egy réz medencét pro f 2 d 50, selymet hatvanöt pénz árat f – d 65, vékony zsinór gyepiót f – d 48, item cernát f – d 24

2 Augusti Item adattunk az több könyvekhez való kapsokra, mellyeket Crakkóból hoztanak f 11d –

11 Octobris Item kék és feje krakkai cernát pro f – d 12, item 4 font konnjuet 1 pro d 28, f 1 d 12, item krakkai kék és feje cernát pro f – d 62, item két véka malomport f – d 40, item Asztalos Bálint csinált egy őregh ládat az könyvekhez, melyben alá vitték, tt f 3 d –, f 62 d 98. KvSzám 18a/V. 61. 1629

1629 29. Julii Az colosvári compactornak enene bajáért, ki az őfelsége Welentzéből hozatott könyvét bekötötte, az Ófelsége parancholatjából administrálnak f 200 d –. KvSzám 18a/V. 58.

1631 [november 19.] Eodem Die Ex comissione amplissimi senatus az könyvkötőnek bizonyos munkájáért fizettünk f 12 d –. KvSzám 18b/VII. 432.

1631 [augusztus 25.] Eodem die Az compactornak, ki megborította és hogy három bőrt is adott hozzája fizettünk f 12 d –. KvSzám 18b/IX. 2.

órás

1607 27 Martii Bíró uram küldötte Dajka Tamást Fejévrára az Fejedelem órájával és levelekkel. Attam Dajka Tamásnak Fejérvárig hét mélyföldre nyolevannyolcad fél pénzt, pro tt fr d 87½.

Eodem az fejedelmet nem találta Fejérváratt, hanem Vásárhelyre kellet vinni az órát az Fejedelemnek, ez is három mélyföldet leszen Fejérvárhoz, vásárhelyi bíró uram parancsolatjából fizettem, ez három mélyföldre Dayka Tamásnak esmégh harmincnyolcad fél pénzt, pro tt fr d 37½. KvSzám 12a/XVII. 97.

1607 28 Die Martii Bíró uram az fejedelem órájának csináltatott egy tokot fából az óranak bürrel meghborították. Az aztalosnak attam, az fából csinált tokot pro d –, tt f – d 25, az könyvkötő, hogy meg bürözte fekete bürrel meghcsinálta, képiró arannyal megékesíttette, bíró uram akarattýából attam neki csinálásaért, pro d –, tt f 1 d –. KvSzám 12a/XVI.

1607 31 Martii Bíró uram parancsolatjából Órás Györgynek fizettem meg, hogy az Fejedelem óráját meg csinálta, attam neki öt forintot pro d –, tt f 5 d –. KvSzám 12a/XVI.

1609 1 Julii Urunk parancsolattal hívatá az órást, hogy mingyárást Fejévrára mennjen, attunk alája bíró uram hagyásából két lovat, szekeret alája, attam az két lótól Mihály deáknak fr 1 d 75. KvSzám 12b/IV. 262.

1607 8 Maji Az Fejedelemnek csinált esmégh egy óratt Órás György, bíró uram parancsolatjából, attam Órás Györgynek egy forintot, pro d –, tt f 1 d –. Ennek az fejedelem órájának csináltattunk Asztalos Lukácsal fából órátokot, attam neki tizenhat pénzt, pro d –, tt f – d 16. KvSzám 12a/XVI. 57.

1607 [május 8.] Eodem Ugyan ezt az óra tokot bürözte megh az könyvkötő és megcsinálta képiróarannyal, attam az könyvkötőnek az bürüzésért egy forintot huszonöt pénzt, pro d –, tt f 1 d 25. KvSzám 12a/XVI. 58.

kéménytisztítók

1617 31 Octobris Urunk szállásán való házak kéményét tisztítottam meg, fizettem két kéménytől az két kéménytisztítónak f – d 32. KvSzám 14a/XVII. 108.

1617 31 Octobris Eodem die prefectus uram írván bíró uramnak, hogy kéménytisztítót külgyön Fejévrára, Urunk palatáinak meghtisztítására bíró uram parancsolván, hogy posta lovat adassak neki, az posta ló bériért attam neki, hogy gyalogh ment el f – d 45. KvSzám 26/V. 446. 1649

1655 [január 1] Eodem Mentenek az kéménytisztítók Szamosújvárra, B. U. P. attam útiköltiséget tt – f – d 24. KvSzám 28b/II. 9.

Cigányság

1605 [június 24.] Eodem die az cigán vajdának fizettem, hogy az szekerekhez pántokat csinált fr – d 50. KvSzám 11/XIX.b. 60

1605 3 Augusti Vöttem nyolc vasat, melyből az urunk konyhájához szegeket verettetem, 1 pro d 12, tt f – d 96, szénre attam az cigánnak az ki verte f – d 20. KvSzám 11/XX. 104.

1610 14 Augusti Vöttem urunk számára kapja vasnak 25 sing apró vasat, Stenczel Jánostól 1 pro d 8 f 2 d –, melyet attam ki az cigánoknak, szénre attam nekik f – d 50. KvSzám 12b/VII. 515.

1610 16. Augusti Vöttem száz csetneki vasat pro f 7 d –, attam mingyárást az cigánoknak ötvenet, hogy Urunk számára kapja vasat csináljanak belőlle, attam az vajdanak szénre f 1 d 50. KvSzám 12b/VII. 516.

1612 19. Junii Attam az cigán vajdának 25 vasat városét, Urunk számára való kapjavasnak, attam szénre egy vastól d 3, tt f – d 75, csináltak belőlle 100 kapjavasat. KvSzám 13a/III. 141.

1612 21 Junii Vöttem urunk számára való kapjivasnak Bolgár Jánostól 25 apró vasat, 1 pro d 8, tt f 2 d, az vajdának attam szénre egy vashoz d 3, f d 75, csináltak belőlle 100 kapjivasat, item Czanádi Antaltól vöttem 25 apró vasat kapjivasnak 1 d 8, tt f 2 d –, szénre attam hozzá f – d 75, csináltak abból is 100 vasat kapjákhoz. KvSzám 13a/III. 141.

Kupás

1631 [szeptember 2.] Eodem die Ex comissione amplissimi senatus Kupás Istvánnak az 420 kopja gombért, és az arany csészéhez való tokért adtunk f 4 d 70. KvSzám 18b/VII. 431.

1631 Die 22 Decembris Die Ex comissione amplissimi senatus Kupás András csinált egy öregh kalamárist és egyebet Zólyomi uram számára, adószedő uraimék fizettek neki nyolcvan-nyég pénzt f – d 84. KvSzám 18b/XI. 185.

Anno Domini 1655 die 19 Decembris Ex comissione amplissimi senatus Kupás György csináltatván Aszszonyunk Őnagysága számára egy ezüst palacknak tokot és egy cristály pohárnak való tokkal együtt, commitáltak őkegyelmek neki két forintot f 2 d –. KvSzám 28a/XV. 53.

Kötélverő

1610 17 Aprilis Koteluereo Illés adott Urunk számára fékre való köteleket No. 60, 1 pro d 12, f 7 d 20, azonkívül is attak az kötélverő uraim Urunk számára kötelet, tizenkét forint árát és ötven pénz árát, mellyért attak őkegyelmek nekik negyed fél mázsa kendert, pro f 17 d 5. KvSzám 12b/VII. 486.

1610 23. Octobris Az kötélverő uraim az minémű köteleket és vonó isrtángokat Urunk számára attak volt, maradott volt, fizettem tizenhét forint és hatvan pénzt, attak azért adószedő uraim nekik, ex comissione senatus f 17 d 60. KvSzám 12b/VII. 528.

1613 27 Julii Az mely kocsit Kerczei Péter Fejedelem számára hozott volt, ahhoz nem szerinte kedvünk szerint vásárlottunk Keotelvereo Ilyéstől hámba való istrángot Nro 16, 1 pro d 4, tt d 64, Keoteluereo Thamás 10 szál öregh kötelet adott, [...] 1 negyed öll 10 szál kötél, 1 negyed fél öl 18 szál öregh istrángth, mind együtt, tt fl 5 d 80. KvSzám 13a/XIV. 137.

1631. [március 31.] Eodem Die Ex commissione Amplissimi Senatus köttélverő uraink, Urunk Őnagysága parancsolatjából csinált száz szál öregh istrángokért, fizettünk tizenhat forintot, ötven pénzt f 16 d 50. KvSzám 18b/VII. 426.

1631 [március 18.] Eodem Die Ex commissione Amplissimi Senatus köttélverő urainknak Urunk Őnagysága szekeres lovai hámjába Őnagysága parancsolatjából adatott száz szál tíz-tíz pénzes istrángokért, item az úrfiak kicsin hintójok elejében való apró lovak hámjában tíz öt-öt pénzes istrángokért fizettünk f 10 d 50. KvSzám 18b/VII. 428.

1637 19 Novembris Bizonyos szükségre vetettem gyeplőket Koeteluereo Mihálytól, fizetem érette f 2 d 30. KvSzám 21b/V. 125.

1641 Die 27 Maji Ex commisione Amplissimi Senatus az kötélverőknek fizettünk köttélért commissió szerint, tt f 5 d –. KvSzám 23/IX. 254.

1642 [március 7.] Kegyelmes Fejedelem Urunk taxája szállítására való commissiók így következnek, mellyeket adószedő uraimék adtak kezemhez számadásra [...] Kötélverő Mihálytól húsz szál istrángot vettem [...]. KvSzám 23/XI. 363.

Iparosok beosztása az adójegyzékekben

1601–1603			Vas- és fémipar	Szövő- és bőripár	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat- és tisztítás ipara	Építőipar	Összesen
Rapularum	háztulajdonos	1/8							
		1/4			3	1	1	4	9
		3/8							
		1/2	5	2	3	1	2	2	15
		5/8							
		3/4	2		2		1		5
		7/8							
		1			1				1
		1 <	1						1
	1½ <	1		1				2	
	bérlő	1/8							
		1/4			4	2			6
		3/8							
		1/2	3	1	4		1		9
		5/8							
		3/4		1			1		2
		7/8							
		1							
1 <									
1½ <									
Vetus Castrum	háztulajdonos	1/8							
		1/4		1	7		5	2	15
		3/8							
		1/2	1	2	3	4	7	2	19
		5/8							
		3/4	2		4		2	2	10
		7/8							
		1		3	2		5		10
		1 <		1	1	1	2		5
	1½ <	3				1	1	5	
	bérlő	1/8							
		1/4	1	1	3	6	2	3	16
		3/8							
		1/2	2		1				3
		5/8							
		3/4			1		1		2

1601–1603			Vas- és fémipar	Szövő- és bőripar	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat- és tisztítás ipara	Építőipar	Összesen			
Media	háztulajdonos	7/8										
		1		1			1	1				
		1 <					1					
		1½ <										
	bérlő	dica mennyiség	1/8									
			1/4	3		3	1	2	4	13		
			3/8									
			1/2	7		3	4	6	6	26		
			5/8									
			3/4	6		1		1	4	12		
			7/8									
			1	2		1		2	1	6		
			1 <	1						1		
			1½ <	4						4		
			háztulajdonos	dica mennyiség	1/8							
					1/4	5	3	2	9	4	3	26
	3/8											
	1/2	2			1	1		3	1	8		
	5/8											
	3/4							1		1		
	7/8											
	1											
	1 <											
	1½ <	1									1	
háztulajdonos	dica mennyiség	1/8										
		1/4	2			6	1	2	11			
		3/8										
		1/2	4	1	4	8	9	2	28			
		5/8										
		3/4	1			4	2		7			
		7/8										
		1	3		1	3	1		8			
		1 <	1			2			3			
		1½ <					2		2			
bérlő	dica mennyiség	1/8										
		1/4	4	1	3	10	7	1	26			
		3/8										
		1/2				1		2	3			

1601–1603			Vas- és fémipar	Szövő- és bőripar	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat- és tisztítás ipara	Építőipar	Összesen	
Luporum	háztulajdonos	5/8								
		3/4								
		7/8								
		1						1	1	
		1 <								
		1½ <								
	bérlő	dica mennyiség	1/8							
			1/4	7		1	1	3	5	17
			3/8							
			1/2	6		2	4	1	1	14
			5/8							
			3/4	8					2	10
			7/8							
			1	2				1		3
			1 <	1					1	2
			1½ <	2						2
			1/8							
			1/4	1			10	6	1	18
			3/8							
			1/2	1						1
5/8										
3/4										
7/8										
1	1						1			
1 <										
1½ <										

1609*			Vas- és fémipar	Szövő- és bőripar	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat és tisztítás ipara	Építőipar	Összesen
Rapularum	háztulajdonos	1/8							
		1/4			3	1	1	4	9
		3/8							
		1/2	5	2	3	1	2	2	15
		5/8							
		3/4	2		2		1		5
7/8									

1609*			Vas- és fémipar	Szövő- és bőrpar	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat és tisztítási ipara	Építőipar	Összesen
Vetus Castrum	háztulajdonos	1			1				1
		1 <	1						1
		1½ <	1		1				2
		1/8							
		1/4			4	2			6
		3/8							
	bérlő	1/2	3	1	4		1		9
		5/8							
		3/4		1			1		2
		7/8							
		1							
		1 <							
		1½ <							
Media	háztulajdonos	1/8							
		1/4		2	3			1	6
		3/8							
		1/2	1	2	3	2	3		11
		5/8							
		3/4	1	1			1		3
	bérlő	7/8							
		1	1	2	4		5		12
		1 <		1			3		4
		1½ <	3	2			3		8
		1/8							
		1/4	2	2	5	4	4	3	20
		3/8							
1/2	2				1		3		
dica mennyiség	5/8								
	3/4								
	7/8								
	1								
	1 <	1						1	
dica mennyiség	1½ <	1						1	
	1/87								
	1/4	4	1		3	2	1	11	
	3/8								
	1/2	6	1	4	7	3	2	23	
5/8									

1609*			Vas- és fémipar	Szövő- és bőrpar	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat és tisztítási ipara	Építőipar	Összesen
Longa	bérlő	3/4	3		1	1	2	1	8
		7/8							
		1				1	1	1	3
		1 <	1		1		1		3
		1½ <	3				1		4
		1/8							
		1/4	3	1	2	13	7	6	32
		3/8							
		1/2	3				3	3	9
		5/8							
		3/4			1				1
		7/8							
	1	1				1		2	
	1 <						1	1	
	1½ <								
	háztulajdonos	1/8							
		1/4		1	4	7	4	1	17
		3/8							
		1/2	1		2	6	3	3	15
		5/8							
		3/4	3				1		4
		7/8							
		1	2		1			1	4
		1 <	1		2				3
1½ <						2		2	
bérlő		1/8							
		1/4	5		5	7	2	2	21
	3/8								
	1/2	1		1		2	1	5	
	5/8								
	3/4	1					1	2	
	7/8								
	1								
	1 <					1		1	
	1½ <	1				1		2	

1609*			Vas- és fémipar	Szövő- és bőripar	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat és tisztítási ipara	Építőipar	Összesen	
Luporum	háztulajdonos	1/8								
		1/4	3		2	1	1	1	8	
		3/8								
		1/2	5			5	1	3	14	
		5/8								
		3/4	4		2			2	8	
		7/8								
		1	3						3	
		1 <	2		1				3	
	1½ <	1						1		
	bérlő	1/8								
		1/4	4	1	1	10	2	4	22	
		3/8								
		1/2	2						2	
		5/8								
		3/4						1	1	
		7/8								
		1								
		1 <								
1½ <										

* A Rapularum negyed adatai hiányoznak ebből az évből, helyette az 1601. évi adatok szerepelnek.

1618-23			Vas- és fémipar	Szövő- és bőripar	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat és tisztítás ipara	Építőipar	Összesen	
Rapularum	háztulajdonos	1/8						1	1	
		1/4	1			1	2	2	6	
		3/8								
		1/2	1	2	3	1		1	8	
		5/8								
		3/4	1	2			2		5	
		7/8								
		1			1		1		2	
		1 <	4					1	5	
	1½ <	2						2		
	Bérlő	1/8	1			1			2	
		1/4	4	1		3	2	2	12	
		3/8	1						1	

1618-23				Vas- és fémipar	Szövő- és bőripar	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat és tisztítás ipara	Építőipar	Összesen	
		1/2		1				1		2	
		5/8									
		3/4									
		7/8									
		1		1				1		2	
		1 <		1				1		2	
		1½ <		1						1	
Vetus Castrum	háztulajdonos	1/8	dica mennyiség								
		1/4		1	2	2	2		7		
		3/8			1		1		2		
		1/2		3	2		2	4	1	12	
		5/8					1		1		
		3/4			1		1		2		
		7/8									
		1		2		1		5		8	
		1 <		2	1	1		5		9	
		1½ <		2				1		3	
	bérlő	1/8			1	2				3	
		1/4		2	1	6	5	6	2	22	
		3/8				1			1	2	
		1/2		4	2	1		1		8	
		5/8							1	1	
		3/4									
		7/8									
		1		2						2	
		1 <		1						1	
		1½ <		1						1	
Media	háztulajdonos	1/8	dica mennyiség								
		1/4		6	1	2		1	3	13	
		3/8		4				2		6	
		1/2		2				6	4	3	15
		5/8						1			1
		3/4		3		1	1	3			8
		7/8									
		1							2		2
		1 <		1				2	1		4
	1½ <	1						1		2	
	bérlő	1/8		2		1	1	1	1	1	6
		1/4		7		2	10	6	4		29
		3/8				1	1		1		3

1618-23				Vas- és fémipar	Szövő- és bőripar	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat és tisztítás ipara	Építőipar	Összesen	
		1/2		1	1	1	2	2	6	13	
		5/8			1				1	2	
		3/4									
		7/8									
		1		1						1	
		1 <		1							1
		1½ <							1		1
Longa	háztulajdonos	1/8	dica mennyiség				2			2	
		1/4			1	3	4	3	4	15	
		3/8		1		3	2	2		8	
		1/2		1		6	3	2	1	13	
		5/8									
		3/4				2	2	2	2	8	
		7/8									
		1						2	1	3	
		1 <									
	1½ <										
	bérli	1/8					3	2		5	
		1/4		4		1	6	1	3	1	16
		3/8				1					1
		1/2		1				1	2	4	
		5/8		1							1
		3/4		1		1					2
		7/8									
		1									
		1 <									
1½ <											
Luporum	háztulajdonos	1/8	dica mennyiség	2		1		1		4	
		1/4		4			2	1	2	9	
		3/8		1		1	1		3	6	
		1/2		6	1		4	1	2	14	
		5/8							2	2	
		3/4		2		1				3	
		7/8									
		1					1	1		2	
		1 <		1				1		2	
	1½ <	2						1	3		
	bérli	1/8		1			3			4	
		1/4		6		1	8	1	2	18	
		3/8		2				1		3	

1618-23			Vas- és fémipar	Szövő- és bőripar	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat és tisztítás ipara	Építőipar	Összesen
		1/2					1		1
		5/8							
		3/4							
		7/8							
		1							
		1 <			1				1
		1½ <							

1639			Vas- és fémipar	Szövő- és bőripar	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat és tisztítás ipara	Építőipar	Összesen
Rapularum	háztulajdonos	1/8		1	1	1		5	8
		1/4	3		6	2	1	1	13
		3/8	2	1	3		5	1	12
		1/2	2			2	2		6
		5/8	1						1
		3/4	1						1
		7/8	1						1
		1			1				1
		1 <	3						3
		1½ <	1			1	1		3
	bérlő	1/8				1	3		4
		1/4			1	4		1	6
		3/8				2			2
		1/2							
		5/8							
		3/4				1			1
		7/8							
		1							
		1 <							
		1½ <							
Vetus Castrum	háztulajdonos	1/8			4		4	1	9
		1/4	4	3	5	3	6	3	24
		3/8	1			1	4	3	9
		1/2	3	1	1	3	6		14
		5/8							
		3/4	2				1		3
		7/8	1		1				2

1639			Vas- és fémipar	Szövő- és bőrpar	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat és tisztítás ipara	Építőipar	Összesen	
Media	bérló	1					3		3	
		1 <	3				1		4	
		1½ <	2						2	
	háztulajdonos	dica mennyiség	1/8		1	1	5	2	1	10
			1/4	2		1	1	1		5
			3/8							
			1/2			1				1
			5/8							
			3/4							
			7/8							
			1							
			1 <							
1½ <										
Longa	háztulajdonos	dica mennyiség	1/8		2	3	4	4	13	
			1/4	4	1	3	3	5	19	
			3/8	5		3	2	4	2	16
			1/2	1	3	1	6	2	2	15
			5/8		1		1	2	2	6
			3/4							
			7/8							
			1	1						1
			1 <	1						1
			1½ <	1						1
			1/8	5	1	1	1	5	3	16
			1/4	4	2	1	11		1	19
3/8	2			1		1	4			
1/2	1						1			
5/8										
3/4										
7/8										
1										
1 <	1						1			
1½ <										
1/8	2	2	2	3	3	1	13			
1/4	3	1	2	3	5	4	18			
3/8	1		3		1	1	6			
1/2	3		4	3	4	2	16			
5/8			1		3		4			
3/4										
7/8										

1639			Vas- és fémipar	Szövő- és bőrpar	Faipar	Ételmezési ipar	Ruházat és tisztítás ipara	Építőipar	Összesen
Luporum	bérlő	1				1	1		2
		1 <							
		1½ <							
		1/8			1	7	3	5	16
		1/4			2	1	2		5
		3/8						1	1
	1/2								
	5/8								
	3/4								
	7/8								
	1								
	1 <								
	1½ <								
	Luporum	háztulajdonos	1/8	7	1	3		3	7
1/4			5	2	1	1	7	6	22
3/8			7		2	1	3	1	14
1/2			5			4		1	10
5/8			1						1
3/4									
7/8									
1		1				1		2	
1 <									
1½ <		1						1	
bérlő		1/8	2		1	13	2		18
		1/4	5		2		3	2	12
		3/8							
		1/2						1	1
	5/8								
	3/4								
	7/8								
	1								
1 <									
1½ <									

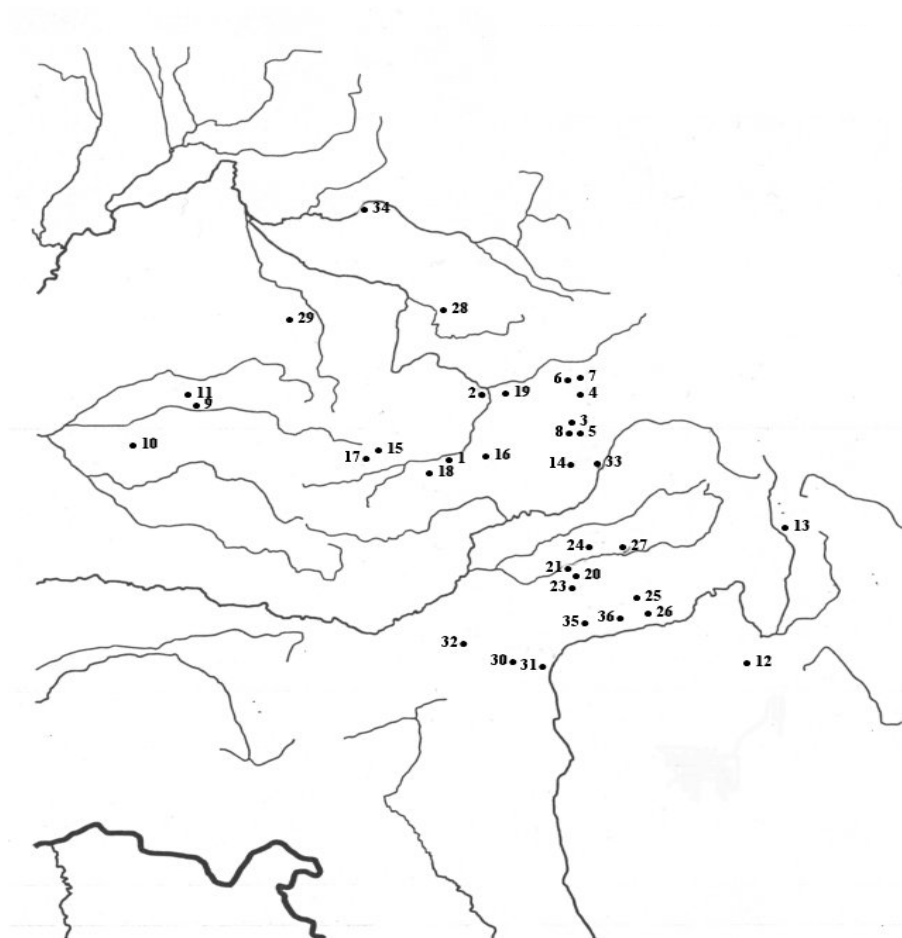
		1649		Vas- és fémipar	Szövő- és bőrípar	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat és tisztítási ipara	Építőipar	Összesen
Rapularum	háztulajdonos	1/8	dica mennyiség	1	1	2	1	3	4	12
		1/4		4		6	1	4	5	20
		3/8		2		1		2	1	6
		1/2		2			1	2		5
		5/8								
		3/4								
		7/8								
		1						1		1
		1 <								
		1½ <						1	1	2
	bérlő	1/8	2				5	1	8	
		1/4	1			1	2	1	5	
		3/8								
		1/2								
		5/8								
		3/4								
		7/8								
		1								
		1 <								
		1½ <								
Vetus Castrum	háztulajdonos	1/8	dica mennyiség	2		3	1	5	3	14
		1/4		2	1	7	3	7	6	26
		3/8		3		4		10	1	18
		1/2		6			2	1		9
		5/8		2				2		4
		3/4		1						1
		7/8				1				1
		1						3		3
		1 <		1		1				2
	1½ <	1						1		
	bérlő	1/8	3	1	1	4	1	2	12	
		1/4	1	1	1	1	3	4	11	
		3/8								
		1/2								
		5/8								
		3/4								
		7/8								
		1								

1649			Vas- és fémipar	Szövő- és bőripar	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat és tisztítási ipara	Építőipar	Összesen
Media	háztulajdonos	1 <							
		1½ <							
		1/8	5		1	3	6	3	18
		1/4	11	1	3	2	14	5	36
		3/8	6		1	3	4	7	21
		1/2			1	2		3	6
		5/8	2			2	1		5
		3/4	1	1			3	1	6
		7/8							
		1	1						1
	1 <	1				1		2	
	1½ <	2						2	
	1/8	2		2	5	3	6	18	
	1/4	3		1		3	1	8	
	3/8	1		2		3	1	7	
	1/2	1						1	
	5/8								
	3/4								
	7/8								
	1								
1 <									
1½ <									
Longa	háztulajdonos	1/8	2		4	4	2	3	15
		1/4	3	2	3	1	5	5	19
		3/8	6	1	3		4	1	15
		1/2	1		4	3	5	3	16
		5/8		1			1		2
		3/4					2		2
		7/8							
		1							
		1 <	1						1
		1½ <							
	1/8			2	8	3		13	
	1/4	1		2		2		5	
	3/8								
	1/2					1		1	
5/8									

1649			Vas- és fémipar	Szövő- és bőripar	Faipar	Élelmezési ipar	Ruházat és tisztítási ipara	Építőipar	Összesen	
Luporum		3/4								
		7/8								
		1								
		1 <								
		1½ <								
	háztulajdonos	1/8	6	2	3	2	2	3	18	
		1/4	8		1		8	6	23	
		3/8	2			3	1	2	8	
		1/2	4				1		5	
		5/8								
		3/4					1		1	
		7/8								
		1	1			1			2	
		1 <	1				1		2	
		1½ <	1						1	
		bérlő	1/8	1	1		6	2	3	13
			1/4	3	1		1	4	1	10
			3/8	1					1	2
			1/2	1				1		2
			5/8							
3/4										
7/8										
1										
1 <										
1½ <	1						1			

Térképmelléletek

A polgárkönyvben szereplő iparosok származási helye (1587–1614)¹⁰⁴⁵

¹⁰⁴⁵ 1. Kolozsvár 21 fő. 2. Dés (Belső-Szolnok vm.) 2 fő. 3. Fehéregyháza /Weisskirch (Beszterceszék) 2 fő. 4. Beszterce (Beszterce szék) 2 fő. 5. Dipse (Beszterce szék) 1 fő. 6. Szásztörpény (Beszterceszék) 1 fő. 7. Nagydemeter (Beszterceszék) 1 fő. 8. Szászszentgyörgy (Beszterceszék) 1 fő. 9. Várad (Bihar vm) 1 fő. 10. Nagygyőr (Bihar vm) 1 fő. 11. Bihar (Bihar vm) 1 fő. 12. Brassó (Brassó vidék) 1 fő. 13. Csíkszentsimon (Csíkszék) 1 fő. 14. Bátos (Kolozs vm) 4 fő. 15. Egeres (Kolozs vm) 2 fő. 16. Kolozs (Kolozs vm) 1 fő. 17. Sztána (Kolozs vm) 1 fő. 18. Lóna (Kolozs vm) 1 fő. 19. Szentmargita (Közép-Szolnok megye) 1 fő. 20. Riomfálva/Reichersdorf (Medgyesszék) 2 fő. 21. Medgyes (Medgyesszék) 1 fő. 22. n.a. 23. Almád (Medgyesszék) 1 fő. 24. Bogács (Medgyesszék) 1 fő. 25. Szentágota (Nagysíkszék) 1 fő. 26. Nagysink (Nagysíkszék) 1 fő. 27. Segesvár (Segesvárszék) 3 fő. 28. Nagybánya (Szatmár vm) 1 fő. 29. Nagykároly (Szatmár vm) 1 fő. 30. Rudeberg (Szobenzék) 1 fő. 31. Tolmács (Szeben szék) 1 fő. 32. Nagyludas (Szerdahelyszék) 1 fő. 33. Régen (Torda vm) 3 fő. 34. Verécze (Ugocsa vm) 1 fő. 35. Alcina (Újegyházsék) 1 fő. 36. Kürpöd/Kirchberg (Újegyházsék) 1 fő. A térképen nincsenek feltüntetve Nagyszombat és Nagyharsány települések, valamint Békés és Somogy megyék.

A kádárinasok származási helye (1582–1665)¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴⁶ 1. Kolozsvár 6 fő. 2. Debren (Közép-Szolnok vm) 1 fő. 3. Cég (Doboka vm) 1 fő. 4. Kaca/Katzendorf (Kóhalomszék) 1 fő. 5. Szászegerbég/Arbegen (Medgyesszék) 1 fő. 6. Berethalom/Birthelm (Medgyesszék) 2 fő. 7. Muzsna (Medgyesszék) 2 fő. 8. Kisselyk/ Klein Schelken (Medgyesszék) 1 fő. 9. Újegyház/Leschkirch (Újegyházsék) 3 fő. 10. Kürpöd/Kirchberg (Újegyházsék) 4 fő. 11. Holczmány/Holzmengen (Újegyházsék) 1 fő. 12. Kerc/Kertz (Szebenszék) 2 fő. 13. Omlás/Hamlesch (Szebenszék) 1 fő. 14. Nagydisznód/Helthau (Szebenszék) 1 fő. 15. Nagysink/ Gross Schenk (Nagysinkszék) 5 fő. 16. Rozsonda/Rosslen (Nagysinkszék) 2 fő. 17. Mártonhegy/Matrelsborg (Nagysinkszék) 1 fő. 18. Neustadt/Újváros (Nagysinkszék) 1 fő. 19. Szászsebes/Müllenbach (Szászsebesszék) 1 fő. 20. Neidhausen/Netus (Segesvárszék) 1 fő. 21. Prázsmár/Tartlen (Brassóvidék) 1 fő.

A kerekésinasok származási helye (1600–1642)¹⁰⁴⁷

¹⁰⁴⁷ 1. Újegyház/Leschkirch (Újegyházszerék) 4 fő. 2. Kürpöd/Kirchberg (Újegyházszerék) 1 fő. 3. Szászorbó (Szerdahelyszerék) 1 fő. 4. Szeben (Szebenszerék) 2 fő. 5. Apátfalva/Apesdorf (Szebenszerék) 1 fő. 6. Nagysink/Gross Schenk (Nagysinkszerék) 5 fő. 7. Morgonda (Nagysinkszerék) 2 fő. 8. Báránykút/Brekolten (Nagysink szerék) 2 fő. 9. Berethalom/ Birtelm (Medgyesszerék) 1 fő. 10. Kóhalom/Reps (Kóhalomszerék) 1 fő. 11. Prázsmár/Tartlen (Brassóvidék) 3 fő. 12. Alvinc (Alsó-Fehér vm) 1 fő. 13. Sárospatak (Zemplén vm) 1 fő. 14. Kolozsvár 11 fő.

Rövidítés és irodalomjegyzék

Források (rövidítések)

Kolozsvár város iratai

KmOL = A Román Országos Levéltár Kolozs megyei Igazgatósága, Kolozsvár (Arhivele Naționale, Direcția județeană Cluj)

Kv. = Kolozsvár

KvFasc. = KvLt Fasciculi

KvLt = KmOL Kolozsvár város levéltára – Fond Primăria municipiului Cluj

KvSzám = KvLt Számadáskönyvek

KvTanJk = KvLt Közgyűlési jegyzőkönyvek

KvTJk = KvLt Törvénykezési jegyzőkönyvek

Liber–decreta = KvLt Diversa III/1. Liber–Decreta huius civitatis de necessariis ac utilibus negotiis, communibus dominorum senatorum ac centumpatres suffragiis confirmata, perpetuisque semper futurus observanda continens Anno Domini MDLXXXIII. (tartalmazza a Polgárkönyvet is 1584–1614)

Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltára (KmOL kezelésében) – Céhiratok – Colecția bresle Fond 544.

KmOL Céhiratok, Ács- és molnárcéh jegyzőkönyve (Protocolul breslei dulgherilor și a morarilor din Cluj. Nro.1. Cluj 1626 april 5 – 1748 april 16.)

KmOL Céhiratok, Asztalos céh jegyzőkönyve (Breasla tâmplarilor 1644–1690)

KmOL Céhiratok, Csizmadiacéh nr. 4. (Bresla cizmarilor Nr. 4. Cluj 1652. ian – 1777. martie 3.)

KmOL Céhiratok, Csizmadiacéh Fond. nr. 2. Fasc. nr. 1. (Corporația cizmarilor din Cluj, Fond nr. 2. , Breasla cizmarilor din Cluj Fasc. Nr. 1. 1640 ian. 25.)

KmOL Céhiratok, Fazekascéh jegyzőkönyve (Breasla olarilor, registru de socoteli din Cluj 1613–1632)

KmOL Céhiratok, Kádárcéh, nr. 3. jegyzőkönyv (Registrul breslei butnarilor din Cluj nr. 3. 1581–1731)

KmOL Céhiratok, Kerekescéh (Breasla rotarilor 1551–1635)

KmOL Céhiratok, Kovácscéh, nr. 1. jegyzőkönyv 1638–1766 (Registrul breslei fierarilor din Cluj 1638–1766. nr. 1.)

KmOL Céhiratok, Lakatoscéh nr. 7. (Breasla lăcătușilor 1644–1723. nr. 7.)

KmOL Céhiratok, Magyar Szabó Céh, nr. 16. mesternévsor (Registrul breslei croitorilor din Cluj 1603–1880. Nr. 16.)

KmOL Céhiratok, Magyar Szabó Céh, nr. 27. céhjegyzőkönyv (Breasla croitorilor maghiari 1635. ian. 3 – 1799, Socotelile brealei croitorilor din Cluj)

KmOL Céhiratok, Magyar Szabó Céh, nr. 31. bevételi könyv (Carte de socoteli a breslei croitorilor din Cluj nr. 31.)

KmOL Céhiratok, Magyar Szabó Céh, nr. 34–36. Számadások, Exitus Pecuniarum (Breasla croitorilor maghari nr. 34–36.)

KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 4 mesternévsor (Registrul breslei aurarilor din Cluj nr. 4. 1556–1790.)

KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 39. Ötvösök jegyzőkönyve (Breasla aurarilor nr. 39.)

KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 49. (Breasla aurarilor nr. 49.)

KmOL Céhiratok, Ötvöscéh nr. 34. (Breasla aurarilor nr. 34)

KmOL Céhíratok, Ötvöscéh nr. 55. levelezés (Breasla aurarilor nr. 55. 1643. július 15)
KmOL Céhíratok, Ötvöscéh nr. 47. (Bresla aurarilor nr. 47.)
KmOL Céhíratok, Szappanoscéh, nr.1 (Breasla săpunarilor, protocolul breslei 1640–1865 Nr. 1.)
KmOL Céhíratok, Varga cég szabályzata (Breasla pantofarilor din Cluj)

Kiadott források

- A céhes élet Erdélyben = A céhes élet Erdélyben.* Szerk. Binder Pál–Kovács Géza. Buk. 1981.
Bp. = Budapest
Buk. = Bukarest
EOE = *Erdélyi Országgyűlési Emlékek. III–X.* Szerk. Szilágyi Sándor. Bp. 1877–1884.
Flórián 1995. = *Az Mester Emberek Míveinek árazása. Csapók, gubások és szűrszabók, süvegek, és kalaposok árszabásai (1597–1821).* Szerk. és bevezetés Flórián Mária. Bp. 1995.
Flórián 1996. = *Az Mester Emberek Míveinek árazása. Építőiparosok, famunkák, építőanyagok, asztalosok és esztergályosok árszabásai (1626–1820).* Szerk. és bevezetés Flórián Mária. Bp. 1996.
Flórián 1997. = *Az Mester Emberek Míveinek árazása. Szűcsök és kesztyűsök árszabásai (1597–1821).* Szerk. és bevezetés Flórián Mária. Bp. 1997.
Flórián 1998. = *Az Mester Emberek Míveinek árazása. Váltó és vásármíves magyar szabók, német szabók és zubbonyosok árszabásai (1626–1820).* Szerk. és bevezetés Flórián Mária. Bp. 1998.
Flórián 1999. = *Az Mester Emberek Míveinek árazása. Timárok, kordovánosok és irhások, bocskorosok, magyar és német vargák, csizmadiák és kapcakötők árszabásai (1597–1821).* Szerk. és bevezetés Flórián Mária. Bp. 1999.
JakabOkl = Jakab Elek: *Oklevéltár Kolozsvár története II-III. kötetéhez.* Bp. 1888.
Kassics Ignác: *A Magyar Országi mesterembereket ezeknek legényeit ... illető kegyelmes királyi rendeléseknek kivonatai.* Bécs 1835.
Kemény Lajos, ifj.: *Kassa városi limitációk.* Történelmi Tár 1889. 773–784.
Kolosváry Sándor–Óvári Kelemen: *Corpus statutorum I. kötet Az erdélyi törvényhatóságok jogszabályai.* Bp. 1885.
Kolozsvári emlékirók = *Kolozsvári emlékirók 1603–1720.* Szerk. Pataki József–Bálint József. Buk. 1990.
Pap 2000. = *Kolozsvári harmincadjegyzékek (1599–1637)* Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közreadja Pap Ferenc Buk.–K. 2000.
Quellen IX. = Nussbächer, Gernot–Marin, Elisabeta: *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt.* IX. (Documente privind istoria oraşului Braşov) Zunfturkunden 1420–1580. Kronstadt/Braşov 1999.
Szádeczky 1913. = Szádeczky Lajos: *Iparfejlődés és céhek története Magyarországon.* Okirattárral I–II. Bp. 1913.
Szilágyi Sándor: *Bethlen Gábor és a Porta.* Történelmi Tár 1881. 622–623.
Wolf 1993. = Wolf Rudolf (szerk.): *Torda város tanácsi jegyzőkönyve 1603–1678.* Kv. 1993. Erdélyi Történelmi Adatok VI.1.
SZT = *Erdélyi Magyar Szótörténelmi Tár.* I–XI. Buk.–Bp.–Kv. 1978–2002.

Irodalomjegyzék

- Bácskai 2002. = Bácskai Vera: *Városok Magyarországon az iparosodás előtt.* Bp. 2002.
Balogh 1982. = Balogh Jolán: *Varadinum Várad vára.* I–II. Bp. 1982
Balogh 1985. = Balogh Jolán: *Kolozsvári kőfaragóműhelyek a XVI. században.* Bp. 1985.
Balogh Judit 1994. = Balogh Judit: *Székely város a 16–17. században.* In *Város és társadalom a XVI–XVIII. században.* (Studia Miskolcinsensia 1.) Szerk. Faragó Tamás. Miskolc 1994.

- Binder 1982. = Binder Pál: *Közös múltunk*. Bukarest 1982.
- Bogdán 1991. = Bogdán István: *Magyarországi úr, térfogat, súly, és darabmértékek 1874-ig*. Bp. 1991.
- Bunta, Magdalena: *Aurari clujeni si operele lor (sec. XVI–XVII.)* I–II. Acta Musei Napocensis XIII/1976. 329–350, XIV/1977. 349–370.
- Buza 1993. = Buza János: *A XVII. századi limitációs törvénycikkek monetáris háttere*. In: VIII. *Kézműves-ipartörténeti Szimpózium*. Veszprém 1993.
- Csetri 2000. = Csetri Elek: *Kolozsvár népessége a középkorban és korijkorban*. In: Uő: *Együtt Európában*. I. Debrecen 2000. 85–92.
- Dányi–Zimányi 1989. = Dányi Dezső–Zimányi Vera: *Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig*. Bp. 1989.
- Dóka 1981. = Dóka Klára: *Limitációk egy mezőváros életében (Szentendre)* In: IV. *Kézművesipartörténeti Szimpózium*. Veszprém 1981. 110–115.
- Erdély története = Erdély története*. I. *A kezdetektől 1606-ig*. II. *1606-tól 1830-ig*. Szerk. Makkai László, Mócsy András, Szász Zoltán. Bp. 1988.
- Fodor 1993. = Fodor László: *Az erdélyi árszabályzatok*. In: VIII. *Kézművesipartörténeti Szimpózium*. Veszprém 1993. 19–27.
- Granasztói 1972. = Granasztói György: *Társadalmi tagozódás Brassóban a XV. század végén*. Sz 1972. 351–399.
- Herepei 1988. = Herepei János: *A Házsongárdi temető régi sírkövei*. Bp. 1988.
- Imreh 1992. = Imreh István: *A fejedelmi gazdálkodás Bethlen Gábor idejében*. Kv. 1992.
- Jakab 1870. = Jakab Elek: *Kolozsvár története*. I. Buda 1870. II. Bp. 1888.
- Jakó 1997. = Jakó Zsigmond: *Othon és művészete a XVI–XVII. századi Kolozsváron*. In: *Kelemen Lajos Emlékkönyv*. Buk. 1957., In: Uő: *Társadalom egyház, művelődés. Tanulmányok Erdély történelméhez*. Bp. 1997. 317–351.
- Kazimir 1976. = Kazimir, Štefan: *Nagyszombat szociális-gazdasági struktúrája a késő feudálisizmus korában*. Világtörténet 1976. 69–111.
- Kecskeméti ötvöskönyve = Ballagi Aladár: *Kecskeméti W. Péter ötvöskönyve*. Archaeologiai Értesítő 1883/3. 201–292.
- Kelemen 1982. = Kelemen Lajos: *Művészettörténeti tanulmányok*. I–II. Buk. 1982.
- Kelemen 1905. = Kelemen Lajos: *A kolozsvári Bethlen-bástya történetéhez*. Erdélyi Múzeum 1905. 116–120., 173–177.
- Kiss András emlékkönyv = *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Szerk. Pál-Antal Sándor, Sipos Gábor, W. Kovács András, Wolf Rudolf. Kv. 2003.
- Kiss 1994. = Kiss András: *Források és értelmezések*. Buk. 1994.
- Kiss 1999. = Kiss András: *Kolozsvár történeti forrásainak egyes olvasatairól és buktatóiról*. Korunk 1999. 12. sz. 7–11.
- Kiss 2003. = Kiss András: *Más források – más értelmezések*. Marosvásárhely 2003.
- Kolozsvár 1000 éve*. A 2000. október 13–14-én rendezett konferencia előadásai. Szerk. Dáné Tibor Kálmán, Egyed Ákos, Sipos Gábor, Wolf Rudolf. Kv. 2001.
- Kovács András 1996. = Kovács András: *Az építkező Bethlen Gábor és székvárosa*. In: *Emlékkönyv Jakó Zsigmond nyolcvanadik születésnapjára*. Szerk. Kovács András, Sipos Gábor, Tonk Sándor. Kv. 1996. 276–294.
- Kovács 1998. = Kovács András: *Gyulafehérvár város jegyzőkönyvei*. Kolozsvár 1998. (ETA VI. 2.)
- Kovács András 2000. = Kovács András: *I. Rákóczi György fejedelem erdélyi építkezéseiről*. In: *Erdély és Patak fejedelemasszonya Lorántffy Zsuzsanna*. Szerk. Tamás Edit. Sárospatak 2000.
- Kovács 2002. = Kovács András: *A késő reneszánsz építészet Erdélyben 1541–1720*. Budapest–Kolozsvár 2003.

- Kovács Zsolt 2000. = Kovács Zsolt: *A két Rákóczi György fejedelem görgényi építkezései*. In: *Erdély és Patak fejedelemasszonya I. Lorántffy Zsuzsanna*. Szerk. Tamás Edit. Sárospatak 2000.
- Kovács Kiss Gyöngy 2001. = Kovács Kiss Gyöngy: *Rendtartás és kultúra. Századok, mindennapok, változások Erdélyben*. Marosvásárhely 2001.
- Makkai 1943. = Makkai László: *Társadalom és nemzetiség a középkori Kolozsváron*. Kolozsvári Szemle 1943. 25–54.
- Novák 1913. = Novák János: *A kolozsvári ötvöscéh a XVIII. századig*. Kv. 1913.
- Pál-Antal 2002. = Pál-Antal Sándor: *Székely önkormányzat-történet*. Marosvásárhely 2002.
- Pirnát 1956. = Pirnát Antal: *Kolozsvár Dávid Ferenc évtizedeiben*. In: *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Évkönyve*. 1955. Bp. 1956. 103–121.
- Rajka 1913. = Rajka Géza: *A kolozsvári szabó céh története*. Kv. 1913.
- Ostrolucka 1988. = Ostrolucka, Milena: *A város és a céhek közötti kapcsolat a 16–17. századi Kassán*. In: *III. Nemzetközi Kézművesipartörténeti Szimpózium*. Veszprém 1988. 204–216.
- Ostrolucka 1994 = Ostrolucka, Milena: *Die Rolle der Vertreter der einzelnen Gewerbe in der Stadtselbstverwaltung von Kosiče im 17-en Jahrhundert*. In: *IV. Kézművesipartörténeti Szimpózium*. Szerk. Dóka Klára–Éri István. Bp.–Veszprém 1995. 185–191.
- Pach Zsigmond Pál (szerk.): *Magyarország története 1526–1686*. 3/1–2. kötet. Bp. 1987.
- Pap Ferenc: *Kolozsvár és a Királyi Magyarország kereskedelmi kapcsolatai – A kolozsvári harmincadnaplók tanulsága, 1599–1637*. Történelmi Szemle 1991/3–4.
- Pap 2000 = *Kolozsvári harmincadjegyzékek (1599–1637)*. Közreadja Pap Ferenc. Buk.–Kv. 2000.
- Sipos 2001. = Sipos Gábor: *A kolozsvári református egyházközség a XVII. században*. In: *Kolozsvár 1000 éve*. Szerk. Dáné Tibor Kálmán, Egyed Ákos, Sipos Gábor, Wolf Rudolf. Kv. 2001. 110–120.
- Sz = Századok
- Szabó T. 1946. = Szabó T. Attila: *Kolozsvár települése a XIX. század végéig*. Kv. 1946.
- Székely 1967. = Székely György: *A középkori kézműves foglalkozások és családnevek kialakulása*. In: *A magyar nyelv története és rendszere*. Szerk. Imre Samu és Szathmári István. Bp. 1967. 200–210.
- Szücs 1955. = Szücs Jenő: *Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon*. Bp. 1955.
- Toranova 1988. = Toranová, Eva: *Pozsonyi kézművesek a polgárkönyv alapján Kassán*. In: *III. Nemzetközi Kézművesipartörténeti Szimpózium*. Veszprém 1988. 245–254.
- Toranova 1989. = Toranová, Eva: *Lőcse kézművesipara és kézművesei az 1530–1680-as polgárkönyvek bejegyzései alapján*. In: *VI. Kézművesipartörténeti Szimpózium*. Veszprém 1989. 233–239.
- Trócsányi 1980. = Trócsányi Zsolt: *Erdély központi kormányszata 1540–1690*. Bp. 1980.
- Veress Endre: *Erdélyi ipari céhek élete*. Kv. 1929.
- Zimányi (Mráz) 1953, 1981. = Zimányi (Mráz) Vera: *Bethlen Gábor gazdaságpolitikája*. Sz 1953. illetve Sz 1981.
- Zimányi 1976. = Zimányi Vera: *Magyarország az európai gazdaságban. 1600–1650*. Bp. 1976.
- Zoltai 1937. = Zoltai Lajos: *Ötvösök és ötvösművek Debrecenben*. Debrecen 1937.

Személy- és helynévmutató

Rövidítésjegyzék

hn = helynév

Kv-i = kolozsvári

lk = lakos

lp = lelkipásztor

pg = polgár

vm = vármegye

- Abaúj vm, 118
Abrudbánya, 15
Ách Lukács, ács, 61
Ács Antal, ács, 137, 148
Ács Bálint, ács, 62
Ács Ferenc, ács, 206, 207
Ács György, ács, 207, 212
Ács Illyés, ács, 206
Ács István, ács, 137, 169, 207, 211
Ács Jakab, ács, 201, 207
Ács Márton, ács, 137, 207
Ács Mihály, ács, 137, 148, 206, 207
Ács Zsigmond, ács, 137
Ádamosi István, kőműves, 134, 168, 169, 170, 172, 173
Ágoston György, kőműves, 62
Alcina, 38, 39
Alia Sámuel, Küküllő vm főispánja 147
Almási András, csiszár, 181
Almási Szabó István, szabó, 99
Alprét, kv-i hn, 35
Alvinci Boldizsár, deák, kerekes inas, 84
András kovács, 71
Angalit, szolgáló, 87
Angyalosi János, diák, 85
Angyalosi János, ítélmester, 187
Apátfalva, (Apesdorf), 84
Árus Lőrinc, tölcserés, 133
Asztalos András, asztalos, 223
Asztalos Bálint, asztalos, 164, 202
Asztalos Benedek, ötvös, 224
Asztalos Gergely, ötvös, 223, 224
Asztalos Gergelyné, kv-i lk, 71
Asztalos István, asztalos, 202, 217
Asztalos János, asztalos, 72, 203, 207, 217
Asztalos Lukács, asztalos, 202, 207, 217, 229
Asztalos Mihály, asztalos, 148, 203, 223
Asztalos Miklós, ötvös, 68, 184
Asztalos Pál, asztalos, 125, 202, 217
Asztalos Péter, asztalos, 72, 203, 223
Asztalos Seifferd Mátyás, 202
Bácsi István, kv-i pg, százférfi, 135
Bácsi György, ötvös, 86, 131
Bácsi Péter, mészáros, 64
Bácskai Vera, 57
Bádoki Lőrinc, tölcserés, 133, 146
Bajusz Péter, ötvös, 91
Baka Ferenc, mészáros, 64, 65, 95, 97
Bakator János, kőműves, 62, 168
Bakos István, ötvös legény, 90
Bakos, Casper, lakatos, 69
Balásfi Bálint, ötvös, naplóíró, 13, 46, 62, 66, 67, 68, 69, 91, 103, 109, 152, 153, 154, 184, 185, 188, 192, 221, 222, 224
Balassi Ferenc, tanácsúr, 150
Bálint kovács, 70, 216
Bálintfi Kristóf, ötvös, 67, 228
Balk István, kv-i pg, 133
Ballos István, kereskedő, 192
Balogh Gergely, ács, 212
Balogh János, ács, 62
Balogh Jolán, 10, 133, 144
Balogh Márton, ács, 212
Bánffyhunad, 15
Banga István, csizmadia, 163
Bányabükk, 137
Bányai András, kőműves, 62
Bányai Péter, ács, 61, 102, 120, 212
Baranya vm, 39
Barcaság, 107
Bárdi István, fazekas, 104
Bárdi Mihály, fazekas, 205
Bártfa, 76
Bartos András, kőműves, 167, 174, 175
Basta, Giorgio, 7, 15, 20, 21, 156, 177, 182, 184, 196
Báthory András, 186
Báthory Gábor, 7, 16, 81, 109, 114, 130, 136, 148, 154, 158, 159, 185, 186, 223
Báthory István, 79
Báthory Kristóf, 96
Báthory Zsigmond, 7, 33, 80, 106, 107
Báthory Zsófia, 148
Bátos, 39

Beck, Hannes, szabó, 46, 60, 148
Bécs, 87, 104
 Bek Márton, ötvös, 69, 73
Békás patak, kv-i hn, 30, 75
 Beke Pál, ötvös, 190
 Békés, 40
 Belényes, 15
 Belső-Közép utca, kv-i hn 64
 Benedek deák, 68
 Bereck, 15
 Berekszászy Lukács, ötvös, 68
Berethalom, 83, 84, 99, 106
 Berger Hermstedtert, Pitter, kerekes, 73
Beszterce, 38, 39, 96, 99, 106, 107
 Beszterce vidék, 38, 39
 Bethlen Farkas, udvari lovasság főkapitánya, 131, 186, 187
 Bethlen Gábor, 7, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 26, 79, 80, 81, 88, 96, 100, 102, 109, 114, 130, 131, 136, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 153, 154, 155, 158, 159, 185, 186, 212
 Bethlen István, gubernátor, 150
 Beuchelt János, kv-i pg, 222
 Bihar vm, 39
 Binder Pál, 10, 11
 Bleimen, Lőrincz, kádár, 72
 Bloas, Jacob, kádár, 72
 Bloz, Gerg, ifj., kádár, 72
 Bocskai István, 7, 16, 29
 Boér János, fogarasi szolga, 210
 Bojtos Mihály, ötvös, 191
 Boldis Jakab, kvári lk, 24
 Bolgár János, kereskedő, 230
 Boncidai Gergely, id., ötvös, 46
 Boncidai Gergely, ifj., ötvös, 46, 68, 129, 184, 185
 Boncidai Gergelyné, kv-i polgárosszony, 188
 Boncidai Mihály, ötvös, 129, 188
 Borbély Márton, kv-i pg, 185, 186
 Borbély Mihály, borbély, 85
 Borjúmál, kv-i hn, 29, 63
 Bornemiszsza Gergely, kv-i pg, 64, 103, 131, 192
 Borsos Asztalos János, asztalos, 73
 Borsos Tamás, fejedelmi tábla ülnöke, 153
 Bota Márton, mészáros, 64
 Botha Balázs, mészáros, 64
 Braller István, szabó, 197
 Brandenburgi Katalin, 8, 152
 Brassai György, csizmadia, 162, 197
 Brassai István, csizmadia, 163
 Brassai János, csizmadia, 81, 163
 Brassai János, kőműves, 62, 63, 134, 135, 145, 147, 167, 168, 169, 170, 212
 Brassai Márton, kőműves, 165
 Brassai Péter, csizmadia, 80
Brassó, 9, 14, 40, 43, 44, 57, 58, 78, 96, 99, 103, 105, 106, 107, 152, 222
 Bred Mihály, ács, 120, 212
 Brétfű, 29
 Bromer, Gerg, ács, 62
 Brozer István, ötvös, 68, 69, 129, 131, 153, 189, 190, 191, 221, 222, 227
Buda, 16, 154
 Bunta Magda, 10
 Buza János, 11
 Cemmerman, Mechel, ács, 62
 Chroner, Broz, kv-i pg, százférfi, 135
 Crestel Kles, szíjgyártó, 74
 Czávássai (Cávássai) István, gombkötő, 162, 198
 Czianádi Antal, kereskedő, 162
 Czibere Gergely, kv-i pg, 64, 97
 Czibalmos János, fazekas, 132, 179, 180
 Czizmagia Gábor, csizmadia, 163
 Czysmazia Márton, csizmadia, 162
 Csanád vm, 39
 Csanádi Antal, kereskedő, 198, 230
 Csanádi Gáspár, kv-i pg, 140, 167
 Csanádi Mátyás, mészáros, 64
 Csapó Gáspár, kv-i lk, 24
 Csatai István, kőműves, 168
 Csíki Balogh István, ács, 102
 Csíkszentsimon, 40
 Csíkszereda, 15
 Csillagh Mihály, kőműves, 134, 148, 168, 169, 170, 173, 174, 209
 Csiszár András, csiszár, 105, 181
 Csiszár Bálintné, csiszár özvegye, 105
 Csiszár Ferenc, csiszár, 181
 Csiszár István, csiszár, 181, 191
 Csiszár János, csiszár, 105, 181, 217
 Csiszár Jánosné, csiszár özvegye, 105, 113
 Csiszár Mihály, csiszár, 105, 113
 Csiszár Péter, csiszár, 105, 181, 217
 Csiszár Tamás, csiszár, 181
 Csizmadia bástya, 109, 139
 Csizmadia György, csizmadia, 163
 Dálnoki Lőrinc, unitárius lektor, 191
 Danay János, bérlő, 24
 Dániel Kovács, 70, 201
 Dányi Dezső, 11
 Daróczi Máté, kv-i lk, 65

Dávid Ferenc, 16
Debrecen, 41, 104, 106, 107, 155
 Debreczeni István, fazekas, 98, 132, 178
 Debreczeni Lakatos Mihály, lakatos, 70
 Debreczeni Zsigmond, ötvös, 223, 224, 225
Dés, 14, 15, 17, 107, 219
 Dési Asztalos András, asztalos, 73
 Dési István, ötvös, 46, 129, 153, 187, 188, 222, 224
 Dési János, ötvös, 153, 189, 222, 224, 225, 226
 Dési Mihály, kőműves, 165
 Dési Ötvös János özvegye, 69
 Diósy Lőrinc, kádár legény, 102
 Diószeghi István, kőműves, 62, 118, 134, 135, 145, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 173, 174, 206
 Diószeghi Péter, kőműves, 134, 136, 164, 165, 168, 175
 Dóka Klára, 11
 Dorotthea, I. Csizsár Bálintné, 105
Drág, 149
 Duisburg, 38
 Dür, Georg, kádár, 124
 Ecel, (Atzel), 106
Eger, 63
Egeres, 15, 40
 Egeressy Sámuel, szabó, 60
 Ekert, Stephen, szabó, 60
 Enyedi Mihály, szabó, 161
 Eördögh Gergely, ötvös, 131, 153, 222
 Eperjes, 9, 76
 Eperjesi Gergelyné, kvári lk, 24
 Eperjessi Bálint, ötvös, 99, 226
 Eperjessi Csizsár István, szijgyártó, 74
 Eppel Mihály, ötvös, 46, 86, 129, 130, 131, 141, 153, 154, 164, 186, 187, 188, 220, 221, 223, 224, 226, 228
 Eppel Mihályné, kv-i polgárasszony, 188
 Erdélyi István, tanácsúr, Torda vm-i főispán, 144
 Erszénygyártó András, erszénygyártó, 161, 197
 Erszénygyártó István, erszénygyártó, 83, 161
 Erszénygyártó Márton, kassai, szijgyártó, 74
 Fábrián István, fazekas, 132
 Farkas Demeter, mészáros, 65
 Farkas Mihály, kőműves, 134, 168
 Farkas utca, kv-i hn, 149
 Fazakas Ambrus, fazekas, 177, 178, 205
 Fazakas András, fazekas, 132, 178
 Fazakas Boldizsár, fazekas, 132, 177, 178, 205
 Fazakas János, fazekas, 177, 178, 205
 Fazakas Márton, fazekas, 132, 178, 179
 Fazakas Mihály, fazekas, 132, 178, 180
 Fazakas Péter, fazekas, 132, 180
 Fejéregyház I. Szászfehéregyháza, 38, 39
 Fejérvári Benedek deák, 32, 33, 172
 Fejérvári Mihály, csizmadia, 81
 Fekete Ács György, ács, 212
 Fekete György, kádár, 124
Felek, 18, 19
 Felsőbánya, 15
Felvidék, 11, 156
 Fenes I. Szászfenes, 30
 Fenesi Márton, ötvös, 184, 185, 186, 224
 Fenesi Mihály, ötvös, 68, 189, 224
 Fenesi Ötvös György, ötvös, 153
 Ferdinánd Mihály, csizmadia, 163
 Ferdinánd Péter, csizmadia, 163
 Filstich Lőrinc, ötvös, 17, 153, 214, 221, 227
 Filstich Péter, ötvös, 29, 46, 68, 129, 153, 185, 187
 Flescher, Stephen, kádár, 73
 Flórián Mária, 11
 Fodor alias Rézműves Máté, rézműves, 70
 Fodor alias Rézműves Pál, rézműves, 70
 Fodor Gergely, szücs, 75
 Fodor Györgyné, kv-i polgárasszony, 98
 Fodor János, szücs, 75, 103
 Fodor László, 11
Fogarás, 134, 148, 189, 210
 Forgács Márton, kőműves, 171, 172, 176
 Földesi János, csizmadia, 163
 Gál kovács, 69, 70, 71
 Galgótzsi Simon, kéménytisztító, 194
 Gáll János, kv-i lk, 96
 Gáspár deák, 68
 Gaszner, Ambrosius, szabó, 46, 60
 Gaszner, Gergh, ács, 61
 Gaszner, Gergh, szabó, 60
 Gebel Jancsi, ötvös inas, 84
 Gebeol, Pitter, kádár, 72
 Gedert, Hannes, kerekes, 73
 Geidel, Hannes, kádár, 72
 Geidel, Hannes, kerekes, 72, 73
 Gellyén alias Boghner Imre, főbíró, 129
 Gergely Antalné, posztónyíró özvegye, 96
 Gergely Pál, fazekas, 132, 179, 205
 Gichner, Gergh, erszénygyártó, 74
 Globicz Mihály, ötvös, 68, 224, 225, 226
 Goldenberg, Samuil, 10

Gombkötő Boldizsár, gombkötő, 198
 Gombkötő István I. Czávássai István, 198
 Gombkötő János, gombkötő, 198
 Göcs Pál, unitárius lp. 16
 Göcs Sára, Gyulai Márton kv-i polgár felesége, 86
 Görgény, 147, 148, 209
 Granasztói György, 11, 57
 Grebes, Tummes, kádár, 72
 Greger Philp, kádár, 72
 Greinvaldt, Tummes, kádár, 73
 Gromes, Merten, kádár, 72, 73, 124
 Gruss Lőrinc, tölcéséres, 146
 Gruz András, szabó, 60
 Gyalu, 29, 80, 131, 134, 147, 177, 208, 209, 213, 223
 Gyarmati János, fazekas, 90
 Gyöngyösi István, asztalos, 72
 György Albert, bérlő, 24
 György Balázs, kádár, 124
 György János, kerekes, 124
 Györgyfalui István, inas, 85
 Gyulafehérvár, 14, 15, 88, 107, 123, 133, 134, 137, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 148, 150, 151, 152, 153, 182, 184, 185, 186, 187, 190, 191, 192, 195, 196, 200, 201, 202, 205, 206, 207, 210, 213, 214, 216, 218, 220, 221, 222, 223, 227, 229
 Gyulai Márton, ötvös, 225
 Gyulai Mihály, csizmadia, 163
 Hajdú István, kőműves legény, 88, 145
 Halmi Lakatos János, lakatos, 69, 70
 Han, Gerg, ács, 62, 212
 Hans Venterer, kádár, 72
 Házsongárd, 30
 Hegedűs András, drági lk, 88
 Heltai Gáspár, 16
 Hen, Gerg lakatos, 70
 Herczes Ferenc, kidei, tanú, ??????
 Henzler Benedek, ötvös, 46, 68, 131, 153, 187
 Henzler Ötvös Gergely, ötvös legény, 112
 Henzler, Paul, asztalos, 73
 Herepei János, 11
 Hermann, Gergh özvegye, 24
 Hertel Péterné, kv-i polgárosszony, 164
 Heves vm, 119
 Híd utca, 170
 Hidelvi Kádár Gergely, kádár, 124
 Híd-kapu, 29, 30, 63, 70, 122, 127, 132, 135, 136, 139, 170, 171, 178
 Hidy György, kancelláriai titkár, 186
 Hintz, Mattes, kádár, 72, 124
 Hója, 29
 Holcmány, 83
 Horton Bálint, kovács, 90
 Horvát Bálint, kőműves, 134, 165, 168, 170, 208
 Horvát Mihály, poroszló, 178
 Hosszú János, kv-i pg, 189
 Hosszú János, posztómetsző, 104
 Hunyadi András, ötvös, 131, 153, 222, 226
 Hunyadi Mátyás, 8, 16, 29, 31, 47, 76
 Huszár Péter, ötvös, 97, 112, 131, 191, 227
 Huszt, 15
 Iffíú Márton, ötvös, 91, 103, 224
 Igyártó György, kőműves, 62
 Illyefalva, 15
 Illyefalvi Imre, ötvös, 191
 Illyefalvi István, ötvös, 69, 153, 189, 190, 222, 226
 Illyefalvi Kristóf, ötvös, 190, 225
 Imre deák, 30
 Imreffí János, kancellár, 130, 131, 185
 Imreh István, 12
 Irger, Stephen, kerekes, 72
 István kovács, 66, 69, 71, 215
 Jacobinus János, kancellár, 184
 Jagelló Ulászló, II., 78, 96
 Jakab Elek, 10, 22, 38, 86, 108
 Jakab kovács, 69, 70, 201, 214, 215
 Jakó Zsigmond, 11, 27, 61, 68, 69, 71
 János kovács, 70, 207, 214, 215
 János Zsigmond, 16
 János, üstgyártó, 126
 Jekler Mihály, szabó, 197
 Jósa István, csizmadia, 163, 207, 208
 Kaca, (Katzendorf), 83
 Kádár András, ifj, kádár, 203
 Kádár Fábíán, kádár, 124
 Kádár Gergely, Magyar utcai kapitány, 65
 Kádár István, kádár, 203
 Kádár Keresztély, (Göbel, Crestel), kádár, 203
 Kádár Mihály, kádár, 124, 184, 185, 203
 Kádár Péter, kádár, 124
 Kajántói út, 29
 Kajtár István, mészáros, 64, 65, 75, 96
 Kákoni István, kincstartó, 131, 186
 Kallós (Kalochj) György, fazekas céhmester, 132, 179, 180
 Kamuthy Balázs, kincstartó, 88, 186
 Kamuthy Farkas, tanácsúr, Torda vm főispánja 153, 186

Kamuthy István, 228
 Kannagyártó Ferenc, (Franz Kannengeiser, Kannagezer), kannagyártó, 70, 126, 182, 183, 202, 218
 Kannagyártó János, (Hannes Kannengeiser), kannagyártó, 70, 126
 Kannagyártó János, legény, szebeni származású, 100
 Kannagyártó Márton, (Merten Kannengeiser, Kannagezer), kannagyártó, 70, 126, 182, 183, 218, 219
 Kannagyártó Mihály, kannagyártó, 126, 182
 Kannagyártó Sixtus, kannagyártó, 100
 Kannagyártó, Mártonné, kannagyártó özvegye, 70
 Kantha János, fazekas céhmester, 132, 178, 179
 Kantha János, fazekas legény, 90
 Kántor István, 29
 Kapusi András, lakatos, 69, 70
 Kapusi Antal, ötvös, 129, 186, 188, 224
 Kapusi Bálint, ötvös, 221
Karánsebes, 15
Karlovac, 40
 Károlyi Zsuzsanna, 146, 150, 151
Kassa, 9, 46, 47, 74, 101, 107, 116, 117, 118, 119, 154, 220
 Kassai István, ötvös, 68
 Kassai István, tanácsúr, ítélmester 190
 Katalin, szolgáló, 64
 Kati Mihály, ifj. kv-i pg, 88
 Kaundert István, szíjgyártó, 74
 Kaundert, Merten, szabó, 60
 Kazimir, Štefan, 26, 58
 Kecskeméti W. Péter, ötvös legény, 87
 Kékesy Antal, kv-i pg, 96
 Kelemen Lajos, 10, 133
 Kemény János, 149, 154, 204, 211, 212, 219
 Kéménytisztító Mátyás, kéménytisztító, 195
 Kendi István, kancellár, 131, 149, 185
 Képiró István, képiró, 133, 181, 213
 Képiró János, képiró, 133, 181, 190, 214
 Kerekes Bálint, kerekes, 194, 211
 Kerekes György, kerekes, 201
 Kerekes István, kerekes, 193
 Kerekes János, kerekes, 192, 193, 201, 204
 Kerekes Kelemen, kerekes, 124, 192, 204
 Kerekes Keresztély, kerekes, 124, 193
 Kerekes Lőrinc, kerekes, 204
 Kerekes Mátyás, kerekes, 124, 192, 201
 Kerekes Mihály, ötvös, 225, 226
 Kerekes Miklós, kerekes, 192, 193, 201
 Kerekes Ötvös János, ötvös, 46, 69, 153, 221
 Kerekes Pál I. Wendrich, 65, 175, 192, 198, 201
 Kécszináló Jeremiás, órás, 196
 Kécszináló Mihály, kécszináló, 182
 Késmárki Német Tóbiás, fejedelmi kíséret tagja, 222
Kézdivásárhely, 15
 Kézdivásárhelyi Ötvös János, ötvös legény, 86
Királyújfalu, 15
 Kirpriger, Gergh, lakatos, 70
 Kis Máté, kv-i lk, 65
 Kis Mihály, kőműves, 62, 134, 145, 167, 169, 171, 212
Kisbánya, 15
Kisfalud, 148, 205, 206, 210
Kismarja, 15
Kispiac, kv-i hn, 30
 Kiss András, 11, 57
 Kiss András, kőműves, 134, 147, 148, 170, 173, 177, 209
 Kiss Ferenc, kőműves, 134, 209
Kisselyk, 99, 106
Kiszsolna, 40
 Klein, Hannes, kádár, 72
 Klein, Hannes, tímár, 95
 Kleinigh, Tummes, tímár, 74
 Kles, Crestel, szíjgyártó, 74
 Kolosvári Sándor, 11
Kolozs, 40
Kolozs vm, 38
Kolozsmonostor, 123, 150
Kolozsnagyida, 40
Konstantinápoly, 152
 Kóródi Lakatos Bálint, 17
 Kovách Géza, 10
 Kovács Gáspár, kv-i pg, 190
 Kovács alias Litteratus János, kv-i pg, 63
 Kovács Ferenc, mészáros, 64
 Kovács Kiss Gyöngy, 11
 Kovacsóczy István, kancellár, 131
Kőhalom, 107
Kőhalomszék, 107
Kőmál, kv-i hn, 29, 63
 Kőmies János, kőműves, 171
 Kőmies Kis Mihály, kőműves, 67, 165
 Kőmies Ács István, kőműves, 134, 172, 211
 Kőmies Antal, kőműves, 167
 Kőmies Bálint, kőműves, 134, 135, 149, 165, 167, 169, 170, 173, 209, 210, 212

Kőműves Benedek, kőműves, 62, 134, 166, 167, 169
 Kőműves Benedekné Kata, 63
 Kőműves György, kőműves, 149
 Kőműves István, kőműves, 170
 Kőműves Lőrinc, kőműves, 170, 174, 176
 Kőműves Máté, kőműves, 62, 135, 167, 168, 170
 Kőműves Szabó Bálint, kőműves, 134
 Kőműves alias Olajos Jakab, kőműves, 165
 Kőműves Antalné, 62
 Kőműves Gergely, kőműves, 164
 Kőműves György, kőműves, 210
 Kőműves István I. Szilvási István, 170
 Kőműves Jakab, kőműves, 168
 Kőműves János, kőműves, 167, 171, 176, 178, 206
 Kőműves Mátyás, kőműves, 164, 209
 Kőműves Mihály, kőműves, 62, 164, 166, 167, 171
 Kőműves Nagy János, kőműves, 172
 Kőműves Pál, kőműves, 62, 63, 84, 134, 144, 167, 169, 170, 171, 206, 212
 Kőműves Pálné Kis Zsófia, 63
 Kőműves Pálné, kv-i polgárasszony, 182
 Kőműves Tóbiás, kőműves, 168
 Kötélverő András, kötélverő, 122
 Kötélverő György, kötélverő, 122
 Kötélverő Illés, kötélverő, 230
 Kötélverő Illyés, kötélverő, 230
 Kötélverő István, kötélverő, 122
 Kötélverő Jakab, kötélverő, 122
 Kötélverő János, ötvös, 223, 224, 225
 Kötélverő Mihály, kötélverő, 122, 230
 Kötélverő Tamás, kötélverő, 122, 230
Kövesd, 149
Közép utca, kv-i hn, 168
Közép utcai fertály, 28
Közép-kapu, 29, 30, 122, 127, 132, 135, 136, 139, 168, 173, 179
 Krajcár András, kereskedő, 62, 129, 228
Krakkó, 228
 Krausz, Mátyás, kv-i pg, 75
 Kubinyi András, 14
 Kun Gergely, fejedelmi tábla ülnöke, 99
 Kun Márton, mészáros, 64, 96, 97
 Kupás András, kupás, 182
 Kupás György, kupás, 217, 230
 Kupás István, kupás, 230
Külső-Közép utca, 27
Külső-Széna utca, 27
Kürpöd, (Kirchberg), 40, 83
 Lajos, II., 78, 96
 Lakatos Ádám, lakatos, 69, 70
 Lakatos alias Kádár István, kv-i pg, 75
 Lakatos Bálint, lakatos, 69, 70
 Lakatos Gáspár, lakatos, 219
 Lakatos György, lakatos, 70, 152, 162, 212, 219
 Lakatos István, lakatos, 219, 220
 Lakatos János, lakatos, 220
 Lakatos János, ötvös, 224
 Lakatos Kelemen, lakatos, 219, 220
 Lakatos Péter, lakatos, 166, 212, 219
 Lakatos Tamás, lakatos, 219
Lakatosok tornya, 109
 Langh, Stepen, I. István kovács, 215
 Lantos János, fazekas, 167, 179
 László István, kéménytisztító, 195
 Lénárt István I. Képiró István
 Lengyel Ötves Bartos, ötvös, 68, 186, 187, 223, 224, 227
Lengyelország, 66
 Linczeg Mátyás, csizmadia, 80, 163
 Linczegh Borbély János, borbély, 164
 Linczigh Dániel, ötvös, 66
 Linczigh János, szücs, királybíró, 46, 84, 87
Lippa, 105, 149, 158, 211
Lóna, 38
 Lorántffy Zsuzsanna, 142
Lőcse, 43, 44
 Luch, Hannes, kádár, 72, 103
 Luch, Hannes, szabó, 60
Ludas, 38
Lugos, 15
 Lusch, Mihály, fazekas inas, 90
 Lutsch, Stephen, szabó, 60
 Luxemburgi Zsigmond, 18, 29
 Magnes, Thomas, szíjgyártó, 87
Magyar utca, 64
Magyar utcai kisajtó, 127, 167
 Magyarai Bálint, ötvös, 224
 Magyarai Ferenc, csizmadia céhmester, 80
Magyarország, 104
Marosújvár I. Szamosújvár, 147, 196, 201, 205, 213
Marosvásárhely, 14, 15, 105, 107, 158
 Márton kovács, 201, 214, 215
 Márton, posta, 162
 Máté kovács, 71
Medgyes, 38, 39, 78, 106, 149, 198, 222
Medgyesszék, 39, 40, 107

Medgyesi István, ötvös, 90
 Méhes Ambrusné, rozsnói polgárasszony, 87
 Meldner, Matthes, takács, 74
 Meldner, Stephen, kerekes, 73
 Memhet Tihaya, 198
 Mengecz, Merten, kádár, 73
Méra, 34, 137
 Michel, Hennegh, kádár, 72
 Mihály cigány, 88
 Mihály kovács, 207, 214
 Mihály vajda (Mihai Viteazul), 7, 15
 Mikó Ferenc, kincstartó, 131, 187, 188, 226
 Minerki Ötvös Mihály, ötvös, 129, 185, 187, 189, 225, 226
 Minthler István, kv-i pg, százférfi, 135
 Moldován István, kv-i lk, 65
 Molnár Gergely, ács, 137, 206
 Molnár István, kőműves, 62
 Molnár János, ács, 61
 Molnos János, kőműves, 62, 165, 173, 174, 176
 Molnos Mihály, kőműves, 174
Monostor utcai kisajtó, 139
Monostor-kapu, 109, 127, 132, 135, 136, 139, 165, 175, 176, 178, 179
 Muharan basa, 183
Nádas völgy, 29
Nádasstere, 29
 Nagy András, ács, 120, 212
 Nagy Benedek, fazekas, 132, 179
 Nagy Ézsaiásné Zsófia, kv-i polgárasszony, 64
 Nagy Ferenc, kőműves, 165, 174
 Nagy Gergely, kv-i pg, százférfi, 135
 Nagy János, csizmadia, 162
 Nagy Márton, kv-i lk, 24
 Nagy Mihály, fazekas, 90, 102
 Nagy Pál, az udvari gyalogok kapitánya, 217
Nagyalmás, 15
Nagybánya, 15, 38, 103, 104, 143, 192
Nagydisznód, 83
Nagyenyed, 14, 15, 78, 99, 206, 207, 220, 223
 Nagyfalui István, szabó, 99
Nagygyőr, 38
Nagyharsány, 39, 40
Nagykapus, 106
Nagykároly, 104
Nagysajó, 15
Nagyselyk, 106
Nagysink, 39, 83, 84, 106
Nagysinkszék, 39, 40, 107
Nagyszeben, 39, 84, 96, 99, 106
Nagyszombat, 9, 26, 55, 58, 59
 Neb Márton, ötvös, 153, 222, 225, 226
 Neb, Endres, asztalos, 73
 Németh Gábor, 11
 Némethi Pál, fazekas, 205
Németország, 106
 Nyerges Gergely, nyerges, 161
 Nyerges István, nyerges, 197
 Nyerges Pál, nyerges, 161
 Nyilas Gáspár, ötvös, 224
 Nyíró Dániel, posztónyíró, 96
 Nyíró János, id., ötvös, 46
 Nyíró Márton, posztónyíró, 75
 Nyíró Ötvös János, ötvös, 69, 189
 Obner, Georgius, kv-i polgár, 85
Offenbánya, 15
 Oláh István, kéménytisztító, 195
Oláhszentgyörgy, 40
 Olajos Mihály, szabó, 197
 Olajos István, ötvös, 188
 Olajos Péter, mészáros, 64, 65
 Ombozi Pál, ötvös, 220
 Ombozi Pálné, ötvös özvegye, kalmárasszony, 113
 Órás György, órás, 155, 229
 Orelt, Hannes, asztalos, 72, 125, 202, 217
 Orgován János, csizmadia, 80
 Ostrolucka, Milena, 11, 46
Óvár, kv-i hn, 18, 22, 108, 169, 178
 Óvári Kelemen, 11
Óvári kisajtó, 109, 135, 137, 164, 176
 Óvári Pál, fazekas, 132, 180
 Ózdi István, kv-i pg, 75
Örményes, 149
 Ötves alias Pap Sámuel, ötvös, 91, 153, 226
 Ötves András, ötvös, 46, 68, 132, 148, 177, 186, 187, 222, 227
 Ötves Benedek, ötvös, 187, 222
 Ötves Nagy Gergely, ötvös, 220, 225, 226
 Paisos Antal, pajzsos, 217
 Paisos István, pajzsos, 217
 Pál kovács, 70
 Pálfi Bálint, kőműves, 164, 171, 172, 173, 176
 Pálfi Pál, kőműves, 167
 Pap Ferenc, 11, 12
Partium, 158
 Pásztor Gergely, mészáros, 64
 Pásztor István, mészáros, 98
 Pataki István, szabó, 61
 Patay Istvánné, kvi polgárasszony, 182
 Pattay Mihály, kv-i lk, 95

Pávai Tamás, diák, 85
 Péchi Simonné, Kornis Judit, a kancellár felesége, 103
Pécs, 106
 Pegreczy Bálint, ötvös, 184
 Peldner, Endres, szabó, 60
 Penteker, Pitter, tímár, 74
 Pergeli István, kőműves, 134
 Perpeti János, kőműves, 134, 165, 172, 207
 Péter kovács, 69
 Pettki János, kancellár, 131, 185
 Philp, Greger, kádár, 72
 Placz, Merten, kádár, 73
Porta, 154, 223
 Posga Márton, kádár, 73
Pozsony, 9, 11, 43, 44, 76
Prázsmár, 83, 84
 Prnj György, csizmadia, 163
 Pulacher István, szabó, 60, 162
 Rác János, kőműves, 134, 165, 209, 211
 Radecius Bálint, ötvös, 131, 190
Radnót, 134, 141, 142, 148, 209, 210, 213, 214, 220, 224
 Rákóczi Ferenc, 190
 Rákóczi György, I., 17, 81, 114, 129, 143, 147, 148, 149, 151, 152, 153, 158
 Rákóczi György, II., 8, 12, 81, 146, 154, 155, 198, 199
 Rákóczi Zsigmond, 7, 140, 184, 185
 Reczey János, fogarasi szolga, 210
 Régeni Asztalos János, asztalos, 69, 73, 125
Regensburg, 38
 Reichlet, Michel, tímár, 74
 Reimer, Mechel, szíjgyártó, 74
 Reitsch, Endres, kádár, 72
 Rener, Lenerd, szabó, 60
 Reyczj György, szabó, 196
 Reynelt, Endres, szíjgyártó, 74
 Rezman, tatár, 184
 Rhaw, Endres, ifj., szabó, 60, 61
 Rhaw, Mattes, szabó, 135
 Rhot, Stephen, ács, 62
 Rot, Joannes, segesvári kannagyártó, 100
 Roth, Hannes, takács, 99
 Sándor, lakatos legény, 70
 Sárosi Márton, csizmadia, 163
Sárospatak, 149, 211
 Schespurger, Lőrinc, szabó, 60
Schlechler, 38
 Schneider, Georg, takács, 99
 Schuller, Endres, kádár, 73
 Schuller, Mechel, kádár, 72
 Schwartz, Matthes, kádár, 72, 73
 Scmidt, Mechl, szíjgyártó, 74
 Sebestyén kovács, 102
Segesvár, 38, 39, 78, 99, 106, 107
Segesvárszék, 38
 Segesvári Bálint, 30
 Seifner Lederer, Gergh, tímár, 74
 Seimen Tumes, 72
 Seimen Tumes I. Tinnesz, Simon, kádár, 72
 Seller Merten, ötvös, 68
 Selymes Bálint, kv-i lk, 66
 Sennyei Pongrác, tanácsúr, főudvarmester, ország főgenerálisa, 185
Sepsiszentgyörgy, 15
 Seres István, ötvös, 46, 129, 131, 153, 222, 225, 226
 Seres István, ötvös legény, 90
 Seres János, ötvös, 85, 90, 153, 190, 196, 221, 224, 227
 Simándj János, fazekas, 132, 179
 Simon Kelemen, lakatos, 70
 Simon, üstgyártó, 126
 Sivay alias Cizmadia Mihály, csizmadia, 163
Solna l. Kiszsolna, 40
 Somlyay Mihály, fazekas, 132, 178
 Somosi Borbély Péter, 29
Sopron, 9
 Soproni Ötves Imre, ötvös, 184
 Sós István, csizmadia, 163
 Sós Márton, 24
 Sos, Gerg, kerekes, 72
 Steinheizer, Endres, tímár, 74, 95
 Stenczel Ferenc, kereskedő, 129
 Stenczel János, kereskedő, 129
 Stephen Dauert, 64
 Streifert, Greger, ifj., tímár, 74
 Streifert, Greger, tímár, 74
 Streöffert, Stepehn, asztalos, 72, 222
 Sulyok István, kincstartó, 125, 165, 203
 Svarcz, Gerg, ács, 62
 Szabó Balázs, szabó, kontár, 99
 Szabó Bálint, kőműves, 169, 173
 Szabó Gáspár, kv-i pg, 190
 Szabó György, kv-i lk, 105
 Szabó György, monostori tisztartó, 172, 203
 Szabó Lőrinc, szabó, 196
 Szabó Márton, szabó, 196, 197
 Szabó Mihály, kőműves, 165
 Szabó Mihály, kv-i pg, 140
 Szabó Pál, kv-i pg, 183

Szabó T. Attila, 11
Szabók bástyája, 10, 109, 134, 136, 139, 175
Szabolcs vm, 118
 Szádeczky Lajos, 10
 Szakács István, város szakácsa, 123
 Szakács Mihály, város szakácsa, 123, 181
 Szakál András, szabó, 46, 61
 Szalai Gergely, kőműves, 165
Szamos, 35
Szamos-híd, 139
Szamosújvár, 134, 137, 146, 147, 150, 151, 196, 201, 202, 205, 207, 208, 213, 223, 226, 227, 229
 Szarka Tamás, kőműves, 134, 167, 168, 169, 172, 175
 Szász Antal, kőműves, 62
 Szász Gergely, kőműves, 171
 Szász Jakab, kőműves, 170
 Szász Jakab, kőműves legény, 88, 145
 Szász, Gergh, kőműves, 62
Szászfehéregyháza, 38, 39
Szászfenes, 30, 66, 67
Szászföld, 106, 157
Szászkereszt, 38
Szászkézd, 106
Szászlóna, 40
Szászrégen, 40
Szászsebes, 99, 106, 107
 Szászvárosi Peti, inas, 29
 Szatmári István, csizmadia céhmester, 80, 88
 Szatmári Istvánné kv-i polgárosszony, 88
Szatmárnémeti (Szatmár), 104, 149
Szeben, 39, 78, 79, 87, 95, 96, 99, 100, 103, 105, 106, 107, 118, 148, 152, 210, 220, 223
Szebenszék, 39, 107
Szebenszerdahely, 107
 Szecsey János, csizmadia, 163
 Szegedi Asztalos Pál, asztalos, 73
 Szegedi Gergely, ötvös, 125, 153, 222, 225, 226
 Szegedy György, szabó, 84
 Szeibert György, csizmadia, 81
Szék, 15
 Székel Lőrinc, kv-i pg, 103
 Székely Ferenc, ács, 61, 207
 Székely Mózes, 7
Székelyhidas, 149, 211
Székelykeresztúr, 15
Székelyudvarhely, 15
Székelyvásárhely l. Marosvásárhely, 14
 Szekeres Jakab, szabó, 60
 Székesfejérvári Lakatos János, lakatos, 70
 Szél Gergely, csizmadia, 163
 Szeller Ferenc, ötvös, 132, 133, 166, 178, 180, 204, 205, 212, 213
Szén utcai híd, 139
Szén utcai kisajtó, 127, 133, 137, 139, 164
 Szénás Péter, prefektus, 131
Szent Erzsébet ispotály, 34
Szent Lélek ispotály, 34
Szentágota, 40, 106
Szentegyház uca, kv-i hn, 167
Szentgyörgy l. Oláhszentgyörgy, 40
 Szentgyörgy Pál, kovács, 91
Szentgyörgy, l. Sepsiszentgyörgy, 90
Szentgyörgy-hegy, 29
 Szentbenedeki István deák, Károlyi Zsuzsanna szolgája, 205
Szentmargitta, 40
 Szép Mihály, fazekas, 132, 179, 180
Szepsi, 87
Szerdahely, 38
 Szerencsi Mátyás, csizmadia, 80, 81
 Szeüffner Mátyás, kv-i pg, 75
 Szigethi Tamás, ötvös, 153, 221
 Szígyárthó István, szíjgyártó legény, 87
 Szígyártó János, szíjgyártó, 198
 Szígyártó Mihály, szíjgyártó, 87, 161, 199
 Szilágyi János, kőműves, 62, 134, 167
 Szilágyi János, kv-i lk, 71
 Szilágyi Márton, szíjgyártó, 161
 Szilágyi Márton, kőműves, 174, 175
 Szilágyi Mátyás, kőműves, 62, 134, 165, 166, 168, 169, 172, 173, 174, 175, 176
 Szilágyi Mihály, kormányzó, 15, 31
 Szilágyi Mihály, kőműves, 166, 175
 Szilágyi Sándor, 11, 12, 153
 Szilvási István, kőműves, 170
 Szotyori [Zotyari] György, diák, 85
 Szöcs István, ötvös, 46
 Szőlős Gábor, kv-i pg, 140
 Szőlösi Péter, kv-i pg, 186, 187
Sztána, 39
 Sücs Jenő, 10
 Takách István, ersénygyártó, 83
 Takács Márton, kőműves, 134, 165, 168, 170, 209
 Takács Mátyás, takács, 161, 162, 196
 Takács Mihály, kőműves, 134, 167, 169
 Takács Tamás, kőműves, 135, 168
Takácsok tornya, 167, 174
Talmács, 40

Tapasztó János, kéménytisztító, 194
 Tatár Mihály, kereskedő, 73
 Téglás Antal özvegye, 62
 Téglás Antal, téglás, 166
 Telegdi István, ötvös, 153, 222, 225, 226
 Telegdi László, ötvös, 153, 187, 222, 225, 226
 Tewfel, Endres, szabó, 60
 Thordai Gáspár, csizmadia, 162, 163
 Timár András, kv-i pg, 169
 Timár Bálint, kv-i pg, 140
 Timár György, tímár, 162
 Tímár Tamás I. Magnes Thomas, 87
 Tinnesz, Simon, kádár, 72
 Tolnai János, szücs, 46
 Toranová, Eva, 11
 Torda, 14, 15, 16, 106, 115, 127, 203, 210, 211, 216, 217
Torda utcai kisajtó, 137, 139, 164, 169
Torda vm, 40
 Tordai István, ötvös, 177, 191
Tordaszentlászló, 137
Torockó, 151, 201
 Toroczkaai Máté, unitárius lp, püspök, 16
Torony, 123, 124, 127, 137, 139, 174, 175
 Toronyalljai Márton, ács, 212
 Tóth Simon, kőműves, 134, 168, 169, 211
 Tóth, Mechel, kádár, 73
 Tótházi István, ötvös, 84
 Tótházi Mihály, ötvös, 46, 68, 188, 224
 Tölcséres Bakó András, tölséres, 133
 Tölcséres István, tölséres, 133
 Tölcséres Jakab, tölséres, 133
 Tölcséres Jakabot, tölséres, 213
 Tölcséres János, tölséres, 133
 Tölcséres Lőrinc I. Bádoki vagy Gruss, 213
 Tölcséres Márton, tölséres, 133
 Tölcséres Mihály, tölséres, 133, 148
 Tölcséres Péter, tölséres, 133
 Tömösvári Márton, mészáros, 64
 Tömösváry Miklós, kv-i mészáros, 24
 Török Birodalom, 105
Törpény, 38, 39
 Tumes, Seimen, kádár, 72
Tüzoknál, kv-i hn, 29
 Udvarhelyi János, ötvös legény, 86
Újegyház, 38, 39, 84
Újegyházszék, 39, 40, 107
 Újhelyi Marci, ötvös inas, 85
 Umendt, Gergh, tímár, 74
Ungvár, 118
 Urbeöger Bálint, kv-i pg, 69
 Üstgyártó András, üstgyártó, 182
 Üstgyártó Simon, üstgyártó, 183, 218
Vajdahunyad, 15
Várad, 8, 15, 40, 41, 104, 106, 144, 150, 152, 188, 202, 222, 227
 Váradi István, kőműves, 134, 168, 173, 225, 226
 Váradi István, ötvös, 66, 153, 222, 225, 226
 Váradi János, udvarbíró, 223
 Váradi Miklós, kereskedő, főbíró, 17, 125, 176, 191
 Várallyai István, inas, 85
 Varga Illyés, kőműves, 173
 Varga Tamás, varga, 88
 Varjú István, csizmadia, 80, 163
 Vásárhelyi Gáspár, fazekas, 90
 Veczey György, lakatos, 212
 Végh Lőrinc, kőműves, 62, 134, 145, 148, 170, 210
Velence, 155, 228
 Venterer, Hans, kádár, 72
Veréce, 39
 Veres Bálint, ötvös, 184
 Veres István, ács, 61
 Veres Mihály, kőműves, 134, 165, 168, 170, 172, 175
 Veres Pál, ötvös, 226
 Veres Tamás, korcsolyás, 203
 Veress Endre, 10
 Verner János, kv-i pg, 189
 Verner Lakatos János, 17
 Verner, Gerg, kádár, 72, 124
 Verner, Gergh, tímár, 74
 Verner, Merten, tímár, 74
 Vicei András, kőműves, 134, 136, 165, 167, 172, 173, 174, 175, 176, 207, 211
 Vicei András, kőműves legény, 88, 145
 Vicei Antal, kv-i pg, 140
 Vicei István, kőműves, 134, 168, 170, 176
 Vicei János, kőműves, 135, 168
 Vicei Lakatos György, lakatos, 70
 Viczei Máté, ötvös, kereskedő, 25, 66, 68, 69, 125, 135, 185, 186, 192
 Viczey György, szappanos, 61
 Vig (Vég) György, kőműves, 173, 176
 Vighkedvű Pál, ötvös, 190, 221
 Vincze Lakatos Menyhárt, lakatos, 70
 Vinczi István, fazekas, 132
 Vinczi János, fazekas, 180
 Viski István, fazekas, 132, 180
 Viskj Lakatos Mihály, lakatos, 165

Vitéz Ferenc, szabó, 197
Vízakna, 15
Wáradi István, szűcs, 88
Wásárhelyi Szabó István, szabó, 60
Wedner András, tímár legény, 87
Weident, Andreas, tímár, 74
Wendrich, Paul/ Kerekes Pál kv-i pg, 65
Wenkler, Merten, szíjgyártó, 74
Wenterer, Hans, kádár, 72
Werner Mátyás, ötvös, 131, 153, 191, 222,
225, 226
Werner, Gergh, tímár, 74
Werner, Greger, kádár, 72
Wesselényi Pál, kincstartó, 131, 185
Wogner, Stephen, asztalos, 72
Wogner, Stephen, ifj, kerekes, 73
Wogner, Stephen, kádár, 73
Wolf, Steffen, kerekes, 84
Wolfgref, Greger, ács, 61
Zabranyi András, csizmadia, 163
Zalai György, kőműves, 134
Zalatna, 221
Zegedi Gáspár, kv-i pg, 166
Zeifner, Gergh, tímár, 74
Székely Márton, tizedes, 164
Székely Farkas, ecsedi hadnagy, 217
Zeller András, ötvös, 225
Zeller Gergh, ötvös, 68
Zeller István, ötvös, 153, 222, 225, 226
Zeller János, ötvös, 153, 222, 225, 226
Zemplén vm, 118
Szigyártó Mihályné, kv-i polgárasszony, 182
Szigyártó Ézsaiás, szíjgyártó, 74
Zilah, 149, 211, 212
Zilahi Gyarmati János, fazekas, 132
Zilahi Pál, ötvös, 131, 153, 221, 222, 225, 226,
227
Zimányi Vera, 11, 12
Zólyomi Dávid, udvari főkapitány, 230
Zsombor, 149, 210

Tartalom

Laus Deo Semper!.....	5
Előszó.....	7
Kolozsvár város fejlődési sajátosságai a 15–16. században.....	14
Adókönyvek, városvezetés.....	18
Adózási rend a 17. században.....	18
Polgár és vagyona.....	25
A városvezetés.....	31
Az iparosok nemzetiségi és foglalkozási megoszlása.....	36
Nemzetiségi megoszlás.....	36
Foglalkozási megoszlás.....	42
Iparosok szerepe a város vezető testületeiben.....	45
A különféle mesterségek területi elhelyezkedése a városban.....	49
Vagyoni differenciálódás az iparos társadalomban.....	54
Kolozsvári céhek megjelenése és fejlődése a 15–16. században.....	76
Archaizmusok és új vonások a kolozsvári céhes életben a 16–17. században.....	82
A mesterré válás Kolozsváron a 16–17. században.....	82
Inasok.....	82
Legények, remekkészítés.....	86
Ifjú mesterek és feladataik.....	92
A céh vezetése – céhmesterek.....	93
A céh mint munkaszervezési forma működése a városban.....	95
Közös nyersanyagbeszerzés.....	95
Minőségellenőrzés, -biztosítás.....	97
Kontárok elleni védelem.....	99
Munkavégzés és feldolgozás.....	102
Értékesítés.....	103
Céhuniók működése.....	105
A céhek szerepvállalása a város életében.....	108
A városvédelem.....	108
Karitatív-szociális szerepvállalás.....	111
A város mint hatóság (árszabások).....	114
A város mint munkáltató–munkaadó: „mívelés” a számadáskönyvek alapján.....	119
Ruházat és tisztítás ipara, bőr- és szövőipar.....	121
Élelmezési ipar.....	122
Faipar.....	123
Vas- és fémipar.....	126
Építkezési ipar.....	132
Fejedelmi megrendelések a városi számadáskönyvek és fejedelmi parancsolatok tükrében.....	140
Bőr- és szövőipar.....	141
Ruházat és tisztítás ipara.....	141
Élelmezési ipar.....	143
Építkezési ipar.....	144
Faipar.....	149
Vas- és fémipar.....	151
Egyéb iparágak.....	155
Összegzés.....	156
Adattár.....	160
Rövidítések az adattárban.....	160

Az adattárban használt mértékegységek.....	160
A város mint munkáltató–munkaadó – „mívelés” c. fejezethez.....	161
Térképmelléletek.....	245
Rövidítés és irodalomjegyzék.....	248
Személy- és helynévmutató	252
Rövidítésjegyzék	252
Tartalom.....	263

A 17. század első fele, Erdély aranykora Kolozsvár számára is a gazdasági virágzás időszaka volt. Kötetünk ebben a gazdasági jólétben mutatja be az iparostársadalom helyét a város életében, a céhek szerepét, belső világát, valamint kapcsolatait. A páratlanul gazdag és mindeddig alig vizsgált forrásanyagra támaszkodó kötet igen részletes vizsgálódásai és megállapításai szerint a kolozsvári céhes élet zárt és erős szerveződést mutató közösségében a tárgyalt évtizedekben még nyoma sincs a bomlásnak.